~~A. No. 100.~~ D I 2
Acc

Dem Königl. Appellationsgericht zu Zweibrücken gehörig.

Ph. Pr.
1313 a

Wolff

Digitized by Google

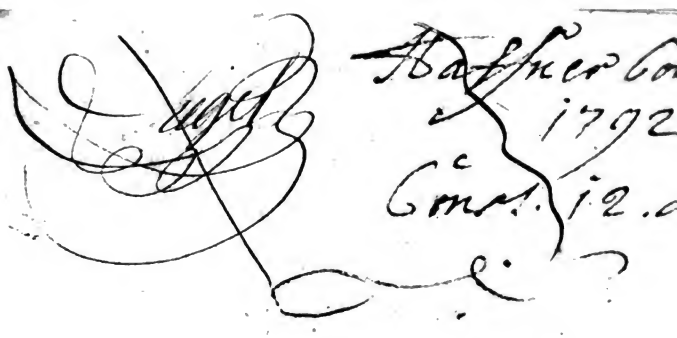

30 m.

Digitized by Google

Digitized by Google

INSTITUTIONES
JURIS NATURÆ
ET
GENTIUM

IN QUIBUS

EX IPSA HOMINIS NATURA
CONTINUO NEXU

OMNES OBLIGATIONES
ET JURA OMNIA
DEDUCUNTUR.

AUTORE

POTENTISSIMI BORUSSIÆ REGIS
CONSILIARIO INTIMO ET UNIVERSITATIS
HALENSIS CANCELLARIO ET
SENIORE.

CUM PRIVILEGIIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ

MDCCLXXIV.

Digitized by Google

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Digitized by Google

SERENISSIMO
CELSISSIMOQUE
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
AUGUSTO
WILHELMO
BORUSSIÆ PRINCIPI
ET REL.

DOMINO
LONGE CLEMENTISSIMO:

Digitized by Google

SERENISSIME
CELSISSIMEQUE
PRINCEPS,

Veritas & juſtitia ſulcimenta Reipublicæ ſunt, quibus deſerta in ruinam labitur. Veritas a juſtitia ſeparari nequit, niſi mo-

Digitized by Google

mores, quos communis opinio probat, ſpeciem ejus fallacem induere debeant. Conſiſtit juſtitia in voluntate conſtante ac perpetua jus ſuum cuique tribuendi, ideoque neminem lædendi, ſeu injuriam faciendi. Jus intime non perſpicitur, niſi ſimul cognoſcatur, quid bonum, æquum atque rectum ſit. Juſtus igitur nil facit, niſi cum ſenſu officii, nec ſine ſtudio recte agendi, ac ita demum ſolidam veramque gloriam acquirit, invidiæ obtrectatione non lacerandam. Actionum humanarum bonitatem, æquitatem & rectitudinem non facit hominum opinio, quæ ſtabilis non permanet, nec ſibi in omnibus conſen-

tit, ſed ut ſint bonæ, ut æquæ, ut rectæ, id ab ipſa hominum natura venit & in rerum eſſentia atque natura rationem ſufficientem habet. Differt igitur ab opinione veritas, quæ æternitatem & ſempiternitatem ab ipſa hominum atque rerum eſſentia & natura immutabili trahit. Neque etiam opinio, aſſenſum firmum atque immotum parere neſcia, voluntatem efficit conſtantem & perpetuam, ſed haud raro in re maxime ardua animus incertus fluctuatur, & in præceps pervehitur. Sola veritas, quæ unica & immutabilis eſt, nec ulli unquam imponit, conſtantiæ ac perpetuitatis mater eſt. Hæc ratio me permovit, ut caſtum

Digitized by Google

caſtum illud & ſanctum jus, quod *ipſa* natura inter homines ſingulos atque gentes conſtituit, inconcuſſum felicitatis totius generis humani fundamentum, ex ipſa natura humana continuo nexu, concinna tamen brevitate, ut prodeſſem plurimis, deductum in ſyſtema quoddam breve, ſed veri nominis redigerem, ea ſollicitudine, ne brevitas detraheret perſpicuitati. Quoniam abunde convictus ſum, PRINCEPS CELSISSIME, TIBI veritatis & juſtitiæ amanti non diſpliciturum laborem, quem exantlavi; libellum hunc mole quidem, aſt non utilitate parvum & ubertate rerum gravem ſumma animi devotione

Digitized by Google

CELSITUDINI TUÆ REGIÆ offero, meque Clementiæ TUÆ commendo, additis votis; Deus TE ſervet!

REGIÆ
CELSITUDINIS TUÆ

humillimus & devotiſſimus Cultor,
CHRISTIANUS L. B. DE WOLFF

Digitized by Google

PRÆFATIO.

POſtquam opus arduum Juris naturæ & gentium abſolvi & ad exitum perduxi, ut prodeſſem plurimis, ea, quæ in illo diffuſe pertractata fuerunt, concinna brevitate in compendium coëgi, & nunc

Digitized by Google

ſub titulo Inſtitutionum Juris naturæ & gentium in publicum profero. Reddenda vero mihi eſt inſtituti hujus ratio. Cum amor veritatis mihi quaſi natura ſit inſitus, ac ideo jam ſæpe monuerim, me non alio fine ad ſtudium Matheſeos animum appuliſſe, quam ut cauſam tantæ certitudinis in Geometria intime perſpicerem; ea cognita nihil mihi antiquius fuit, quam ut veritatem in aprico collocarem, nec aſſenſum eidem præberem perſuaſus, ſed convictus. Eodem animo ad jura enodanda acceſſi, & fontem omnis juris in natura humana deprehendi, quod dudum inculcatum a veteribus, & a recentioribus repetitum, aſt minime demonſtratum, non opinione mihi perſuaſi, ſed ad veritatem convictus fui.

Digitized by Google

fui. Ita vero mihi non modo innotuit modus, quo ipſa natura obligamur ad certas actiones committendas, vel omittendas; verum etiam omnis amplitudo Juris naturæ, qua ad quaslibet actiones humanas, qualescunque tandem illæ fuerint, extenditur; tandemque intellexi, quomodo Jura poſitiva ex Jure *naturæ* fieri debeant, ut ab omni cenſura immunia a tribunali rationis minime vereantur, ne adverſus ſe pronuntietur. Sequitur hinc, veluti ſua ſponte, ut etiam Juri poſitivo omni non minus, quam naturali inſit veritas & ea via demonſtrationis patefiat, ſicque quod pro jure habetur, vel habendum ab eo, quod eſt, certo & accurate diſcernatur. Regit nimirum Jus naturæ

ræ, ſicut voluntatem omnium hominum in ſingulis actibus, ita etiam voluntatem legislatoris, cujus perinde libertas, ac ſingulorum hominum naturalis, obligationem minime tollit. Ea igitur alio modo in lucem proferri non potuerunt, niſi, veſtigiis EUCLIDIS, legum verioris Logicæ rigidi obſervatoris, inſiſtendo, ſinguli termini exacta definitione explicarentur, propoſitiones ſingulæ ſufficienter determinarentur, & non minus definitiones ita ordinarentur, ut ſequentes per antecedentes penitus intelligantur, ſed propoſitiones quoque ita, ut ſequentium veritas per antecedentes pateat. Finem hunc mihi propoſitum ut aſſequerer, in opere vaſto Jus naturæ & gentium demonſtrare

Digitized by Google

ſtrare aggreſſus ſum, & idem nuper ad umbilicum perduxi, neque ullus dubito (abſit jactantia verbis!) me omni Jurisprudentiæ lucem affudiſſe, & nunc demum intelligi, quod a CICERONE ſcite dictum, non ex duodecim Tabulis, nec ex edicto prætorum, ſed penitus ex intima philoſophia Juris ſcientiam hauriendam eſſe. Neque enim ſolum leges naturæ, ad omnia jura tam privata quam publica atque gentium extenſæ, in concordiam reductæ ſunt; verum etiam, ſi leges poſitivæ in quibus a naturalibus abeunt, ad normam naturalium juxta theoriam naturalem legum civilium, ſeu poſitivarum, quæ ipſa pars haud infima eſt Juris naturæ, etſi hactenus deſerta & inculta, exigantur, inter

Juris-

Jurisprudentiam naturalem & positivam pulcherrimus nascitur concentus, ita ut omnium una sit concordia, una consonantia. Qui Jurisprudentiam colunt, imperiti plerumque sunt methodi, quæ sola ad scientiam ducit, nec amplitudinem Juris naturæ prospiciunt. Opus itaque nostrum non videtur esse ad ipsorum palatum compositum; multo minus autem captui tyronum convenit, quibus etiam obstat prolixitas. Quamobrem cum munus docendi Jus naturæ & gentium mihi demandatum sit; opera quoque mihi danda erat, ut cupidam legum juventutem ad solidam certamque juris scientiam perducerem, veris autem justitiæ sacerdotibus ad penetralia Themidos viam planam

Digitized by Google

nam ſternerem, ne longius, quam par erat, amplius videatur iter, quod in opere Juris naturæ & gentium ingreſſus ſum. Finem hunc mihi propoſitum ut conſequerer, in his Inſtitutionibus complexus ſum omnes definitiones & propoſitiones in opere majore contentas, paucis quibusdam exceptis, quæ per illas facile intelliguntur, nec quicquam omitteretur, quod ad omne jus privatum, publicum univerſale & gentium proprium ſpectat. Præterea, quod palmarium eſt, curæ maxime id habui, ut ſingularum propoſitionum rationes ſufficientes inſpiciantur, nec in definitionibus quicquam ſumatur, quod obſcuritatem quandam adhuc in mente relinquat, quo minus penitus intel-

Digitized by Google

intelligatur. Ac propterea omnia in eum ordinem redegi, ut ſequentia cum antecedentibus continuo cohæreant, & hæc per illa continuam lucem fundant. Equidem fieri non potuit, ut rationes evolvendo, quantum rigor demonſtrandi exigit, & quod in opere majore præſtiti, demonſtrationes darem completas, quas præſens inſtitutum non fert; id tamen non obſtat, quo minus ſingulorum pateant rationes genuinæ, abunde ſatisfacientes iis, quorum aciei lux clariſſima adhuc officit: neque enim omnibus, ac nemini ſtatim ipſum ſolem inſtar aquilarum intueri datum eſt, ſed in luce meridiana initio caligant omnes. Succeſſive autem creſcente luce mentis, quæ naturæ conſuetudo

Digitized by Google

ſuetudo eſt, majorem lucem deſiderant, qui in clariſſima ſe verſari arbitrabantur, & ita tandem evenit, ut, quod antea faſtidiebant, nunc avidi appetant, nec ſatisfaciant niſi demonſtrationes Euclidearum imitatrices. Et ſic demum pleniſſime conſtabit, nos in opere vaſto Juris naturæ & *gentium* non inutiles quæſiviſſe ambages, ſed breviori via ad metam tendi non potuiſſe. Ceterum ut uno quaſi conſpectu exhibeam, quomodo ex ipſa natura humana tanquam fonte ſuo fluant omnes obligationes omniaque jura hominum, quædam adhuc mihi dicenda ſuperſunt. Conſtat homo ex anima & corpore, & quemadmodum hoc ex variis componitur organis, quorum

functiones conjunctim ad communem quendam ſcopum tendunt, veluti organorum vitalium ad totius corporis, ſeu vitæ ac ſanitatis ejusdem conſervationem; ita animæ inſunt diverſæ facultates, quarum ſocio uſu homo rationis particeps, qua a ceteris animalibus disjungitur, aptus efficitur ad vitam rationi convenientem vivendam. Illa aptitudo organorum ad functiones ſuas obeundum, & facultatum ad ſuum uſum, quem habent in vita hominis vivenda, perfectionem hominis eſſentialem abſolvunt. Cum natura a veritatis tramite nunquam ne latum quidem unguem diſcedens non ullam ferat contradictionem, veritatis perpetuo capitalem hoſtem; eidem non alia con-

Digitized by Google

convenit actionem humanarum directio, quam ut determinentur per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, & sic cum naturalibus ad eandem metam tendant. Atque aptitudo, actiones liberas sic & non aliter determinandi, perfectionem hominis accidentalem absolvit: quæ ubi ad essentialem accedit, integram hominis perfectionem perficit. Et inde est, ut actiones hominum liberæ intrinseca bonitate atque malitia discriminentur. Cum vero homo per naturam in genere determinatus sit ad bonum appetendum, malum aversandum; bonitas intrinseca motivum est actionum committendarum, malitia omittendarum: unde nascitur obligatio naturalis & di-

Digitized by Google

rectio actionum, quam diximus, induit formam legis ab ipsa natura latam. Ut obligationi huic satisfieri possit, concessa quoque homini esse debet facultas ea faciendi, sine quibus illi satisfieri nequit, & ita ex illa tanquam fonte derivatur jus cum ad usum rerum, tum ad certos actus. Ea vero est hominum natura, ut nonnisi conjunctis viribus & mutuo adjutorio ad illam perfectionem tendere possint, quæ unicus felicitatis fons est. Ac propterea officia erga se ipsum cum officiis erga alios amico charitatis vinculo ipsa natura copulavit, ut ad utraque eadem sit obligatio necessaria & in se immutabilis. Enimvero cum non inexhaustæ sint hominis vires, nec ideo sine ratione

Digitized by Google

ne profundendæ; officia aliis non debentur cum neglectu ſui, & ultra id, quod in poteſtate eſt, nec iis, qui, quod ab aliis petunt, ipſimet in poteſtate habent. Aſt quoniam nemini hominum natura competit jus in actiones alterius, ſicuti petenti de indigentia, ita præſtituro relinquendum eſt judicium de neglectu ſui & eo, quod in poteſtate ſua eſt. Intereſt autem haud raro hominis alienæ opis indigi, ut de eo, quod ab altero petit, certus ſit. Quamobrem ipſa natura eidem competit jus, alios ad certas præſtationes ſibi obligandi, ita ut ad præſtandum adigi poſſint, ſi nolint. Hinc enaſcitur quoad ea, quæ aliis debentur, differentia inter obligationem perfectam & imperfectam, unde

Digitized by Google

porro oritur jus ad id, quod nobis debetur ab aliis, vel perfectum, vel imperfectum. Ceſſat differentiæ hujus ratio in iis, quæ ne facias alteri prohibentur, cum ſemper certum ſit, id omittendum eſſe. Quamobrem quoad actus negativos perfecta eſt obligatio naturalis, ut alteri competat jus perfectum non patiendi, ut fiat, & facientem adigendi, ne faciat, aut in poſterum denuo facere audeat. Quoniam denique nemini competit natura jus ad rem quandam in ſingulari proprium; natura res omnes quoad uſum earundem neceſſarium communes ſunt. Ex hactenus dictis intelligitur, quinam ſit ſtatus hominum naturalis, isque originarius, quem a natura habent. Enimvero non una fuit

ratio,

Digitized by Google

ratio, quæ homines coëgit, ut, lege naturæ non invita, immo urgente, a communione primæva diſcedentes res antea communes juri proprio ſubjicerent. Atque hinc ortum eſt dominium, quod jus ſibi obligandi alios ad certas præſtationes latius extendit, operas rebus propriis æquiparavit, & obligationem rerum ac operarum communicandarum officiis ſuperaddit. Hinc prono alveo fluunt omnia jura rerum, tam in re, quam ad rem, quocunque demum nomine veniant, & jus defenſionis ulteriores acquirit limites. Obligatio propagandi genus humanum cum generatione indivulſo nexu copulat educationem, ac ideo parentibus tribuit jus quoddam in actiones prolis. Cumque

Digitized by Google

eo fine contrahenda ſint matrimonia, conjux unus ex conſenſu acquirit jus quoddam in actiones alterius. Et quia præſtatio operarum perpetuarum pro alimentis perpetuis, in qua ſervitus naturaliter conſiſtit, juri naturæ convenit; ex ſubjectione oritur jus domini in actiones ſervi. Quamobrem cum jus in actiones alterius Imperii nomine veniat; patet jam origo Imperii privati, quo jus, quod vulgo dicitur, perſonarum continetur. Jam cum ſinguli jura ſua non ſatis tueri nec ab aliis invitis ſine vi ac dubio maxime eventu conſequi poſſent, immo nec commode ſibi proſpicere de iis, quæ ad vitæ ſufficientiam faciunt, & felicitati ſerviunt; legi naturæ convenienter contractæ ſunt ſocieta-

Digitized by Google

cietates civiles, & ſic ex ſubjectione natum eſt Imperium civile, ſive publicum, ex quo jus omne publicum, ſeu civitatis univerſale derivatur. Denique cum jam civitates inter ſe ſpectari debeant tanquam perſonæ ſingulares in ſtatu naturali viventes, in eas cadunt obligationes & jura, quæ ſingulos in ſtatu naturali viventes reſpiciunt. Inter iſta jura cum etiam locum habeat jus, alterum ad certas præſtationes ſibi obligandi; inde jura fœderum aliarumque pactionum gentium manant. Et quia obligatio, conjunctis viribus commune bonum promovendi, per hoc tolli minime potuit, quod ſocietates civiles contraxerint ſinguli; ſicuti vi illius ipſa natura homines in univerſum omnes

Digitized by Google

in ſocietatem quandam redegit, ita etiam inter gentes ſocietatem inſtituit, ex cujus cuſtodia theoriæ naturali legum civilium convenienter deducitur jus quoddam civili affine, quod, ut cum ULPIANO loquar, neque in totum a naturali recedit, nec per omnia ei ſervit. Ex iis, quæ modo breviter dicta ſunt, haud obſcure liquere arbitror, jura omnia inter ſe continuo connexa ex ipſa natura humana derivari, & patere, quod a veteribus dictum, ipſa natura jus eſſe conſtitutum. Plenius nexum hunc perſpiciet, qui Inſtitutiones ipſas attento animo perlegere voluerit. Ceterum non vanus augur prædico fore, ut, ſi quis hasce Inſtitutiones ſibi familiares reddiderit, ſcientia juris ſolida veraque animum

Digitized by Google

animum imbuat, lucem pleniſſimam, quamprimum ea aciem ejus non amplius offendit, ab opere majore expectaturus, & qui animum ad jus civile appellit, nullo fere negotio notitiam ejus ſibi comparet. Unum adhuc ſupereſt, quod monendum eſſe duxi, nimirum me in hisce Inſtitutionibus nihil ſuppoſuiſſe, quod aliunde petendum ſit, quemadmodum in opere majore Jus naturæ & gentium cum ceteris philoſophiæ partibus connexum eſt, ut inoffenſo pede in iis progredi liceat, etiamſi in operibus noſtris philoſophicis lector non fuerit verſatus, immo ſi vel maxime adhuc peregrinus & hoſpes fuerit in philoſophia. Si quæ enim notiones aliunde mutuandæ fuerant, eas una explicavi. Quemadmodum vero

mune-

Digitized by Google

muneri, quod mihi demandatum eſt, ſatisfeci; ita nihil magis in votis habeo, quam ut omnes, qui labore noſtro ſe juvari poſſe confidunt, eos, quos polliceor, inde percipiant fructus. Faxit Deus, juris, quod enucleavimus, ipſe autor, ut veritas & juſtitia floreat in omni terra! Halæ, die quarta Septembris, Anno 1749.

CON-

CONSPECTUS
INSTITUTIONUM
JURIS NATURÆ ET GENTIUM.

PARS I.

DE JURE NATURÆ IN GENERE, ET OFFICIIS ERGA SE IPSUM, ERGA ALIOS ET ERGA DEUM.

Caput I. *De actionum humanarum differentia, earumque imputatione.* 1

Caput II. *De Obligatione, Jure & lege, ac Juris naturæ principio.* 18

Caput III. *De Obligatione & Jure hominum universali in genere.* 34

Caput IV. *De Officiis hominis erga seipsum, & cum iis connexis juribus.* 52

Caput V. *De Officiis hominis erga alios, & juribus cum iis connexis.* 71

Caput VI. *De Officiis erga Deum.* 83

PARS II.

DE DOMINIO, ET JURIBUS ATQUE OBLIGATIONIBUS INDE NASCENTIBUS.

Caput I. *De communione primæva & origine dominii.* 97

Caput II. *De modo originario acquirendi rerum dominium.* 111

Caput

Digitized by Google

Caput III. *De Obligationibus & Juribus ex dominio oriundis.* 131
Caput IV. *De Jure ex communione primæva residuo.* 153
Caput V. *De modo acquirendi derivativo.* 159
Caput VI. *De animi sui sensis alteri significandis.* 175
Caput VII. *De modo sese alteri obligandi, seu promissis & pactis in genere.* 190
Caput VIII. *De usucapione & præscriptione.* 230
Caput IX. *De actibus mere beneficis in præsens absolutis.* 239
Caput X. *De pretio rerum & pecunia.* 254
Caput XI. *De actionibus beneficis obligatoriis, seu contractibus beneficis.* 266
Caput XII. *De actibus permutatoriis, seu contractibus onerosis.* 308
Caput XIII. *De contractibus, qui aleam continent.* 372
Caput XIV. *De quasi contractibus.* 389
Caput XV. *De jure in re aliena constituto, seu pignore & servitutibus.* 397
Caput XVI. *De dominio utili, ac inprimis feudo.* 418
Caput XVII. *Quomodo obligatio ex contractu tollatur.* 442
Caput XVIII. *De modo finiendi lites in statu naturali.* 455
Caput XIX. *De interpretatione.* 486
Caput XX. *De mortuis & nondum natis.* 499

PARS

Digitized by Google

CONSPECTUS.

PARS III.

DE IMPERIO, ET OBLIGATIONIBUS ATQUE JURIBUS INDE NASCENTIBUS.

SECTIO I.

DE IMPERIO PRIVATO.

Caput I. *De imperio & societate in genere.* 509
Caput II. *De matrimonio, seu societate conjugali.* 522
Caput III. *De cognationibus & affinitatibus.* 535
Caput IV. *De societate paterna & potestate patria.* 540
Caput V. *De jure hereditario, seu testamentis & successione ab intestato.* 556
Caput VI. *De servitute & societate herili.* 573
Caput VII. *De domo.* 581

SECTIO II.

DE IMPERIO PUBLICO, SEU JURE CIVITATIS.

Caput I. *De origine civitatis & imperii publici.* 585
Caput II. *De diversis Rerump. formis.* 595
Caput III. *De Rep. constituenda.* 613
Caput IV. *De Juribus majestaticis.* 633
Caput V. *De theoria naturali legum civilium.* 654
Caput VI. *De officio superioris & subditorum.* 659

PARS

CONSPECTUS.

PARS IV.

DE JURE GENTIUM.

Caput I. *De Jure Gentium in genere.* 669
Caput II. *De officiis gentium erga ſeipſas, & inde naſcentibus juribus.* 673
Caput III. *De officiis gentium erga ſe invicem, ac inde naſcentibus juribus.* 682
Caput IV. *De dominio gentis.* 691
Caput V. *De fœderibus & ſponſionibus.* 701
Caput VI. *De modo componendi controverſias gentium.* 713
Caput VII. *De Jure belli Gentium.* 720
Caput VIII. *De Jure Gentium in bello.* 736
Caput IX. *De pace & pactione pacis.* 755
Caput X. *De Jure legationum.* 766

FINIS CONSPECTUS.

INSTI-

Digitized by Google

INSTISTUTIONES JURIS NATURÆ ET GENTIUM.

PARS I.

DE

JURE NATURÆ IN GENERE ET OFFICIIS ERGA SEIPSUM, ERGA ALIOS ET ERGA DEUM.

CAPUT I.

DE

ACTIONUM HUMANARUM DIFFERENTIA, EARUMQUE IMPUTATIONE.

§. 1.

Actiones internæ & externæ, liberæ ac necessariæ.

Actiones internæ dicuntur, quæ sola vi animæ eliciuntur; *externæ* autem, quæ motu organorum corporis perficiuntur. Sunt autem vel *liberæ*, quæ a libertate (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) A ani-

Digitized by Google

animæ quomodocunque dependent; vel *naturales*, ſeu *neceſſariæ*, quæ ab ea non dependent, ſed per eſſentiam & naturam animæ ac corporis determinantur. Unde patet, *actiones liberas externas non dari ſine internis, cum quibus cohærent.*

§. 2.

Actio poſitiva & privativa, ſeu negativa.

Eſt præterea *Actio* vel *poſitiva*, quæ actu editur; *privativa* vero, ceſſatio actionis, quæ edi poterat. Poſitiva libera vocatur *Factum commiſſionis*; privativa, ſeu negativa, *Factum omiſſionis*. Illa etiam *Factum* ſimpliciter; hæc *Non-factum* appellatur. Sæpiſſime *ſub facto etiam intelligitur non-factum, pro ſubſtrata materia.*

§. 3.

Imputatio.

Quando homo libere agit, vel non agit, *actionis cauſa libera* dicitur, quemadmodum etiam ejus, quod ex ea conſequitur. Et judicium, quo cauſa libera declaratur agens actionis ſuæ, vel ejus, quod ex ea ſequitur, ſive boni, ſive mali, *Imputatio* appellatur. Quamobrem *non imputari poſſunt niſi actiones liberæ, quatenus liberæ ſunt*, conſequen-

Digitized by Google

ſequenter etiam eæ, quæ in ſe ſpectatæ naturales quidem ſunt, attamen ab actione quadam libera præcedente dependent (§. 1.).

§. 4.

Coacte agit, qui ab alio vi externa impulſus agit, in actione ſeſe habens per modum inſtrumenti: aſt *coacte patitur*, qui alterius in ſe actioni reſiſtendi vires non habet. In eo caſu non-reſiſtentia eſt *Actio privativa coacta*. *Actio coacta*, cum libera non ſit (§. 1.), *imputari nequit*, *niſi cogenti*: *ſi vero approbetur*, *approbatio imputatur*. *Actio coacta.*

§. 5.

Differt a coacta *Actio invita*, ſi quis facit, quæ non facere mallet, & contra, modo aliquod malum ex actione contraria emergens evitare poſſet. Ei opponitur *voluntaria*, quæ nec coacta, nec invita eſt. *Actio* igitur *invita eſt*, *ſi quis vi vel metu ab altero incuſſo permotus agit*, *vel non agit*. Aſt *invita imputatur*, *etſi minus*, *quam voluntaria* (§. 3.), ut, qui invitus agit, aliquam habeat excuſationem. *Actio invita, voluntaria.*

Digitized by Google

§. 6.

Actio deliberata, indeliberata, consultatio.

Sunt autem *actiones* liberæ, vel *deliberatæ*, quæ nonnisi prævia consultatione eduntur; vel *indeliberatæ*, si quis nulla prævia consultatione agit. Est autem *Consultatio* actus intellectus, quo disquiritur, num sit agendum, aut non agendum, & quomodo agendum. Quamobrem cum *actio* deliberata magis libera sit, quam indeliberata (§. 1.), *deliberata magis imputatur indeliberata*, & *quo magis deliberata fuerit, eo magis imputatur* (§. 3.).

§. 7.

Determinatio actionum.

Facultates animæ omnes per se aptæ sunt ad certos actus, & omnia corporis membra ad certas functiones, consequenter tam illæ quam hæc destinantur certo cuidam fini, ad quem tendunt actiones naturales (§. 1.). Patet autem a posteriori, *actiones liberas determinari posse vel per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, vel per diversas.*

§. 8.

Status internus & externus.

Status in genere est coëxistentia mutabilium, hoc est, eorum, quæ etiam

etiam aliter ſe habere poſſunt, cum iisdem fixis, quæ ſcilicet aliter ſe habere nequeunt. Eſtque vel *internus*, quatenus mutabilia iſta ſubjecto inſunt, vel *externus*, quatenus eidem adſunt, vel extrinſecus ad idem referuntur.

§. 9.

Perfectio entis in genere eſt conſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe invicem differentium in uno. Et *conſenſus* vocatur tendentia ad unum quid obtinendum. Ita perfectio horologii conſiſtit in aptitudine, quam per ſtructuram ſuam habet, accurate indicandi horam eiusque partes. *Perfectio.*

§. 10.

Ex adverſo *Imperfectio* eſt diſſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe invicem differentium in uno. Conſiſtit autem *Diſſenſus* in contrarietate tendentiarum ad commune quid obtinendum. Ita oculus imperfectus eſt, ſi qua in ſtructura ejus concurrunt, quæ impediunt, quo minus imago clara & diſtincta in fundo delineetur. *Imperfectio.*

Digitized by Google

§. 11.

Perfectio essentialis & accidentalis. Actiones ad eam tendentes.

Est autem *Perfectio essentialis*, quæ continetur consensu determinationum essentialium, per quas scilicet ens tanquam ens hujus generis vel speciei concipitur. *Accidentalis* vero, quæ in consensu determinationum accidentalium cum essentialibus consistit, veluti si promptitudo utendi facultatibus animæ, vel organis corporis motoriis acquiritur. *Perfectio* igitur *accidentalis eandem rationem determinantem habere debet, quam habet essentialis* (§. 9.). Consequenter *actiones liberæ, quæ cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ad perfectionem hominis ejusve statum tendunt* (§. 8. 9.), & ideo *quæ per diversas determinantur, ad imperfectionem tendant necesse est.*

§. 12.

Actiones bonæ, malæ.

Cum *bonum* dicatur, quicquid hominem ejusque statum perficit, *malum* vero, quod imperfectiorem reddit; *actiones liberæ ad perfectionem hominis eiusque status tendentes*, consequenter *cum naturalibus per easdem rationes finales determinatæ, bonæ sunt; quæ*

Digitized by Google

quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusque ſtatus, conſequenter *quæ cum naturalibus non per easdem rationes finales determinantur, ſed per diverſas, malæ ſunt* (§. 11.).

§. 13.

Actio in ſe bona eſt, quæ per determinationes eſſentiales, hoc eſt, eas, per quas tanquam talis actio concipitur, bona eſt. Et eodem ſenſu *Actio in ſe mala* intelligitur. Quæ vero in ſe ſpectata nec bona, nec mala eſt, ea *per ſe indifferens* dicitur: *quatenus* tamen *propter determinationes accidentales ſupervenientes ad perfectionem vel imperfectionem noſtram ſtatusque noſtri tendit; in bonam vel malam abit.* *Actio in ſe bona, in ſe mala, per ſe indifferens.*

§. 14.

Actiones igitur quatenus in ſe bonæ ſunt, vel malæ, aut propter determinationes accidentales accedentes bonæ vel malæ fiunt, *bonitatem, vel malitiam intrinſecam habent*, ut ideo opus non ſit, eas demum jubendo fieri bonas, vel vetando malas. *Bonitas & malitia intrinſeca actionum.*

§. 15.

Quoniam ea eſt hominis natura, ut bonum appetat, malum averſetur, *Motivum in ſe contri-*

nent & per se appetibiles & aversabiles.

actiones vero *bonitatem vel malitiam intrinsecam habentes* in se bonæ & malæ sunt, aut propter determinationes accidentales accedentes tales fiunt (§. 14.), consequenter *motivum volitionis & nolitionis in se continent*, ut, si distincte cognoscantur, eas velimus, vel nolimus; *actiones intrinsece bonæ, vel malæ, per se appetibiles, vel aversabiles sunt.* Hinc autem porro patet, *actiones ad perfectionem hominis ejusve status tendentes continere motivum volitionis & esse per se appetibiles, quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusve status, motivum nolitionis continere & esse per se aversabiles.*

§. 16.

Rectitudo actionis.

Rectitudo actionis est convenientia cum omnibus determinationibus hominis essentialibus, ut scilicet ea rationem sufficientem in iis simul sumtis agnoscat, consequenter per eas intelligi possit, cur talis potius esse debeat, quam aliter. *Actio* igitur *recta requirit omnium facultatum animæ & facultatis locomotivæ corporis consentientem usum.*

§. 17.

Digitized by Google

§. 17.

Quamobrem *ſi quid in actione libera deſideretur ex parte intellectus, vel voluntatis, vel denique facultatis locomotivæ, a rectitudine deficit* (§. 16.). Dicitur autem defectus rectitudinis actionis vincibilis quoad intellectum *Culpa*; quoad voluntatem & noluntatem *Dolus*. In genere quoque defectus rectitudinis actionis *Culpa* vocari ſolet. *Vincibile* vero dicitur, quod uſu facultatum vitari poterat: *Invincibile* vero, quod non poterat. Atque ideo patet, *actiones non minus culpoſas, quam doloſas agenti imputari* (§. 3.). Ex adverſo autem *Invincibile* dicitur, quod uſu facultatum noſtrarum evitari minime poterat. Quamobrem cum *quæ caſu fiunt, nulla culpa antecedente*, ea a nobis evitari impoſſibile ſit, veluti ſi grando ſegetem proſternit, inundatio domum ſubvertit; *nobis* quoque *imputari nequeunt* (§. *cit.*) *Defectus ejus, culpa, dolus.*

§. 18.

Quoniam ignotum ut velimus vel nolimus fieri non poteſt, ac ideo voluntas & noluntas ab intellectu aut *Actio culpoſa & doloſa.*

facultate cognoſcendi dependet; *actio doloſa committitur a ſciente ac volente, culpoſa vero nec a ſciente, nec a volente.*

§. 19.

Culpæ & doli origo. Culpa & dolus conſiſtunt in defectu rectitudinis actionis vincibili (§. 17.). Defectus vincibilis a *non-uſu facultatum noſtrarum*, hoc eſt, omiſſione uſus earundem nobis conceſſi venit (§. *cit.*). *Culpa* igitur & *dolus non-uſui facultatum noſtrarum debetur.*

§. 20.

Impotentia agendi. A non-uſu diſtinguenda eſt *Impotentia utendi*, quæ eſt independentia uſus a voluntate noſtra, ut ſcilicet is nobis ſit impoſſibilis. *Quæ impotentiæ utendi facultatibus animæ ac corporis tribuenda, ea invincibilia ſunt* (§. 17.), conſequenter *ea imputari nequeunt, niſi illa culpa noſtra fuerit contracta* (§. *cit.*).

§. 21.

Culpæ ſpecies. Actus ad facultatem cognoſcitivam, quos ſupponunt actus facultatis locomotivæ in actionibus liberis, pertinentes complures ſunt. Unde pro eorum

Digitized by Google

eorum diverſitate diverſæ ſunt culpæ ſpecies. Ita defectus attentionis circa actiones noſtras *Incogitantia* eſt; omiſſio actuum intellectus, quorum ope agenti innoteſcere poterat, quidnam ex actione ſua ſub præſentibus circumſtantiis boni vel mali conſequi poſſit, *Inconſiderantia*; defectus attentionis ad malum in dato caſu eventu poſſibile, quod agens prævidere poterat, *Improvidentia*; determinatio ſui ad agendum, ſepoſito omni facultatum cognoſcendi uſu ad rectitudinem actionis requiſito, *Præcipitantia in agendo*; defectus judicii, quid vi circumſtantiarum præſentium fieri conſultius ſit, *Imprudentia*; abſentia omnis ſollicitudinis de rectitudine actionis, *Incuria*; omiſſio eorum, quæ certo fine fieri debent, non-uſui facultatum cognoſcendi debita, *Negligentia.* Hinc patet, cur plerumque omnes culpæ ſpecies ſub nomine negligentiæ comprehendantur, & quod *Diligentia*, quæ eidem opponitur, ſit commiſſio omnium illarum actionum, quæ certo fine committendæ, ſeu eorum omnium, quæ certo fine fieri debent.

§. 22.

§. 22.

Culpa media, propositi.

Datur etiam defectus rectitudinis actionis ob exceptionem in casu collisionis officiorum minus recte factam, quam *Culpam mediam* appellare lubet, alii *Culpam propositi* vocant; veluti si quis misericordia ductus solvit servum alterius compeditum, ut fugeret. *Quod* igitur *culpa media fit, id fit a sciente, non tamen directe volente.* Culpa hæc media ex inferioribus de collisione officiorum clarior evadet.

§. 23.

Intentio agentis directa, indirecta.

Intentio agentis est volitio ejus, propter quod agens agit, veluti si testimonium perhibet, ut innocens damnetur. Estque *intentio directa*, qua id præcise intenditur, propter quod agens agit, ut in exemplo dato directe intenditur damnatio innocentis: *indirecta intentio* est, qua quidem agens per se non vult, quod ex actione sua sequitur, quod autem perinde ac id, quod vult, ex eadem sequi potest. Similiter alia *immediata* est, qua quid propter se intenditur, alia *mediata*, qua quid intenditur propter alterum, quate-

Digitized by Google

quatenus ſcilicet per hoc conſequimur, quod intenditur.

§. 24.

Veteres *Dolum bonum* dixerunt ſimulationem voluntatis finis cujusdam non illiciti cauſa factam. Unde in oppoſitione ad eum *Dolus malus* vocatur, de quo ante dictum (§. 17.). *Dolus bonus, malus.*

§. 25.

Dolus malus dividitur in *Dolum ex propoſito*, quo malum, quod ex actione ſua reſultat, intendit agens ſive directe, ſive indirecte, & *Dolum ex re*, quo malum iſtud equidem agens non intendit, ubi vero idem ex facto cognoſcit, eum, in quem redundavit, id ferre vult. Ita in priori caſu gemma adulterina pro vera venditur a ſciente; in poſteriori a neſciente, ſed pretium reſtituere nolente. *Dolus ex propoſito, & ex re.*

§. 26.

Concurrunt etiam haud raro *homines ad actionem alterius*, quatenus ſcilicet actione quadam ſua ad actualitatem illius aliquid conferunt, vel actu intel- *Concurſus ad actionem alterius.*

intellectus, notionem actionis ignotæ agentis animo insinuando, circumstantias in casu dato obvias patefaciendo, consilium dando, docendo motiva agendi aut non agendi; vel actu voluntatis, aut noluntatis, veluti jubendo, orando, vetando, adhortando, dehortando, comminando, alliciendo, sollicitando, suadendo & dissuadendo, cum istiusmodi actibus voluntatem & noluntatem alteri sufficienter indicemus; vel denique actu facultatis locomotivæ, veluti adjuvando, instrumenta ad agendum necessaria suppeditando, exemplum præbendo animo alterum ad idem faciendum invitandi. Facile patet, *homines concursu suo ad actionem alterius ejusdem fieri participes*, consequenter *factum alienum, ad quod concurris, tibi imputari, quatenus id a voluntate tua libera dependet* (§. 3.), *factum* autem *alienum, ad quod nullo modo concurris, imputari non posse.* Diversi autem modi concurrendi ad factum alienum satis loquuntur, *non minus culpam, quam dolum in concursu ad factum alienum committi posse* (§. 17.).

&

& factum alienum nunc magis, nunc minus imputandum esse (§. 6. 17.).

§. 27.

Ad actiones internas pertinet *Consensus*, qui est volitio, ut fiat vel non fiat, quod alter fieri vel non fieri vult. Quodsi diſertis verbis vel alio ſigno declaratur, nos idem velle, quod alter vult, *Conſenſus* dicitur *expreſſus*; ſi vero aliunde, veluti ex factis & non-factis colligitur, *tacitus* vocatur, & idem *præſumtus* audit, ſi probabiliter ſaltem colligitur. *Præſumtio* enim eſt collectio probabilis rei dubiæ in caſu ſingulari. Cum modus declarandi voluntatis ipſum actum non variet; *Conſenſus tacitus non minus verus conſenſus eſt, quam expreſſus.* *Conſenſus quid & quotuplex.*

§. 28.

Opponitur conſenſui *Diſſenſus*, qui eſt volitio, ut fiat, quod alter fieri non vult, vel ut non fiat, quod is fieri vult. Patet autem, ut ante (§. 27.), *Diſſenſum* eſſe vel *tacitum*, vel *expreſſum*, & quinam *præſumtus* dicatur, & *diſſen-* *Diſſenſus.*

Digitized by Google

dissensum non minus tacitum, quam expressum esse verum dissensum.

§. 29.

Ratihabitio.

Declaratio autem consensus sive expressa, sive tacita ex postfacto accedens *Ratihabitio* appellatur. Quamobrem *qui quod factum ratihabet, in id consensisse intelligitur*, ut ideo perinde sit, ac si consensu suo factum fuisset.

§. 30.

Consensus præsumtus cur verus dici nequeat.

Ceterum eodem sensu aliquid *expresse velle vel nolle* dicimur, & *volitio* aut *nolitio præsumi.* Probabilia possunt esse falsa, nec certo constat, vtrum vera sint, nec ne. Quamobrem *consensus* etiam *præsumtus, aut volitio & nolitio præsumta fallere potest*, ac per consequens *vera dici nequit, sed pro vera habetur, donec contrarium probetur, quemadmodum probabile omne.* Quodsi ergo contrarium probetur, cum jam falsum esse constet, quod pro vero habebatur; *præsumtionem vincit veritas*, ut illa jam cesset.

§. 31.

Requisita ratihabitionis.

Cum consensum suum ex postfacto

facto declaret, qui factum alterius ratihabet (§. 29.); *ratihabitio tacita supponit notitiam facti ratihabendi*, cumque consensus tacitus ex factis colligatur (§. 27.), *eadem requirit factum, vel non-factum, quod agens velle non poterat, nisi facto, quod ratihabendum, supposito.*

§. 32.

Ignorantia dicitur absentia notionis sive rei simpliciter apprehendendæ, sive judicio cuidam respondentis. *Ignorantia* igitur *non admittit tacitam ratihabitionem* (§ 31.), & *si ea invincibilis fuerit, excusat; non vero, si vincibilis* (§. 17.), *atque hæc in culpam influit* (§. *cit.*). *Ignorantia.*

§. 33.

Scholastici eam *simplicem* vocant, & errorem *compositam ignorantiam* appellant, qua notiones combinantur, quæ combinari nequeunt. *Errat* nimirum, qui propositionem veram pro falsa habet, consequenter subjecto tribuit prædicatum vel affirmativum, vel negativum, quod eidem tribui nequit. Unde *Error* dicitur disconvenientia notionis cum objecto. Patet autem, *errorem vincibilem influere in culpam, nec excusare* (§. 17.). *Ignorantia composita, sive error.*

Digitized by Google

§. 34.

De ignorantia & erroris imputatione.

Similiter manifestum est, *tam ignorantiam simplicem* (§. 32.), *quam compositam, sive errorem* (§. 33.), *vincibilem recte imputari* (§. 3. 17.). Ex adverso autem liquet, *ignorantiam & errorem invincibilem imputari non posse.* Atque idem statuendum est de actionibus ex ignorantia & errore profectis.

CAPVT II.

DE OBLIGATIONE, JURE ET LEGE, AC JURIS NATURÆ PRINCIPIO.

§. 35.

Obligatio activa.

Obligatio active sumta, quam *activam* appellare lubet, est connexio motivi cum actione sive positiva, sive privativa. Consistit autem *Motivum* in repræsentatione boni ex actione positiva, & mali ex negativa fluentis. Cum non velimus, nisi quod nobis tanquam bonum repræsentamus, & nolimus, quod tanquam malum repræsentamus; ex natura voluntatis & noluntatis patet, *hominem aliter obligari non posse, nisi motivum cum actione connectendo.*

§. 36.

Digitized by Google

§. 36.

Quamobrem cum actiones ad perfectionem hominis ejusque ſtatus tendentes motivum volitionis, quæ vero ad imperfectionem tendunt, motivum nolitionis contineant, ac illæ per ſe appetibiles, hæ averſabiles ſint (§. 15.); *ipſa natura homo obligatur ad committendas actiones, quæ ad perfectionem ejus atque ſtatus ejusdem tendunt*, conſequenter *cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ſed non per diverſas* (§. *cit.*). *Dari obligationem naturalem.*

§. 37.

Quoniam impoſſibile eſt, ut idem ſimul ſit & non ſit, ideo neceſſe eſt, ut homo ſic, non aliter actiones ſuas determinet, vitam hominis, ſeu naturæ ſuæ convenientem acturus. Hinc moraliter *impoſſibile* dicitur, quod cum natura hominis tanquam agentis rationalis contradictionem involvit; *moraliter* autem *poſſibile*, quod nullam involvit, ſeu eidem convenit, hoc eſt, rationem ſufficientem in eadem habet. Et *moraliter neceſſarium* eſt, cujus oppoſitum moraliter impoſſibile. Ipſa autem neceſſitas moralis agendi *obligatio* eſt, quam *paſſivam*, in *Moraliter poſſibile, impoſſibile & neceſſarium, obligatio paſſiva.*

oppoſitione ad activam (§. 35.), appellamus, vulgo autem ſimpliciter obligationem dicunt, activa inſuper habita. *Neminem obligari poſſe ad id, quod vel in ſe, vel ipſi impoſſibile, per ſe patet.*

§. 38.

Obligatio naturalis qualis.

Hæc autem *obligatio* tam activa, quam paſſiva, quæ ab ipſa natura venit, *naturalis* dicitur, ut ideo *obligatio naturalis* ſit, quæ rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura habet: quæ cum immutabilis ſit ac neceſſaria, *obligatio* quoque *naturalis immutabilis & neceſſaria eſt*, quippe *quæ ponitur, poſita hominis rerumque eſſentia atque natura.*

§. 39.

Lex, naturalis & poſitiva, divina, humana.

Lex dicitur regula, juxta quam actiones noſtras determinare obligamur. Vocatur autem *naturalis*, quæ rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia habet: aſt *poſitiva*, cujus obligatio dependet a voluntate entis cujusdam rationalis, & in ſpecie *divina*, ſi a voluntate Dei, *humana* vero, ſi a voluntate hominis dependet. Lex naturæ communiter quoque *Jus naturæ* appellatur.

§. 40.

Digitized by Google

§. 40.

Quoniam *lex naturæ* rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque natura habet (§. 39.), ideoque *obligationem naturalem continet* (§. 38.), hæc autem immutabilis & neceſſaria eſt (§. *cit.*), *lex* etiam *naturæ immutabilis & neceſſaria eſt.* *Immutabilitas legis naturæ.*

§. 41.

Et cum Deum autorem habeat eſſentia atque natura hominis & rerum, qua poſita, ponitur lex naturæ (§. 40.) & ejus obligatio (§. 38.); *Autor legis naturæ ipſe Deus eſt, & ad actiones ſuas eidem conformandas hominem obligat*, ſicque *obligatio naturalis* etiam *divina eſt, & lex naturalis lex divina* (§. 39.). *Autor legis naturæ.*

§. 42.

Similiter quia lex naturalis rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura habet (§. 39.), & obligatio, quam continet (§. 40.), ponitur, iſta poſita (§. 38.); *lex naturæ omnes homines obligat, nec ab obligatione naturali ullus hominum liberari poteſt.* *Univerſalitas legis naturæ.*

§. 43.

Ex eadem prorſus ratione *lex naturæ nos obligat ad committendas actiones, quæ* *Principium generale Juris naturæ.*

Digitized by Google

ad perfectionem hominis atque ſtatus ejusdem tendunt, & ad eas omittendas, quæ ad imperfectionem ipſius atque ſtatus ejusdem tendunt, conſequenter *ad actiones liberas cum naturalibus per easdem rationes finales, non vero per diverſas determinandum* (§. 36. 39.); *itidemque ad periculum omne a nobis & ſtatu noſtro avertendum.* Atque hoc *principium Juris naturæ* generale ac univerſale eſt, ex quo continuo ratiocinationis filo deducuntur omnia, quæ Juris naturæ ſunt, prouti ex ſequentibus abunde eluceſcet. Cumque Deus homines obliget ad actiones ſuas legi naturæ conformandas (§. 41.); qui a voluntate divina Jus naturæ derivare volunt, principium hoc admittere tenentur.

§. 44.

Quod & quomodo homines ſibi invicem obligentur.

Eam hominum eſſe indigentiam, ut nemo ſolus ſe ſtatumque ſuum perficere poſſit, ſed unusquisque aliorum indigeat auxilio, ſatis notum. Quamobrem cum lex naturæ homines obliget ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum & imperfectionem avertendum (§. 43.); *lex naturæ homines obligat ad ſe ſtatumque ſuum conjunctis viribus perficiendum, & unusquisque*

que ad perfectionem alterius conferre obligatur, quantum potest, consequenter *quantum fieri potest salva obligatione erga seipsum* (§. 42.), *& in quibus unus alterius ope indiget*, quia scilicet nemini liberum, ut obligationi suæ erga se ipse desit (§. *cit.*), *omittere autem actiones, quibus alter, vel status ejus imperfectior redditur.*

§. 45.

De iis, quæ ad satisfaciendum obligationi necessaria.

Cum quilibet obligationi suæ satisfacere teneatur (§. 42.); *cuique* etiam *liberum est ea facere, sine quibus obligationi naturali satisfacere nequit.* Quousque igitur pateat hæc libertas, ex necessitate eorum ad satisfaciendum obligationi naturali æstimandum.

§. 46.

Jus quid sit & eius origo.

Facultas ista, seu potentia moralis agendi dicitur *Jus*. Unde patet, *Jus orixi ex obligatione passiva, nec jus ullum fore, si nulla esset obligatio, & lege naturæ nobis dari jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possumus* (§. 45.). Ita jus datur ad usum ciborum, quia corpus nostrum conservare obligamur, & id consistit in facultate de cibis obligatio-

oni huic convenienter disponendi. *Quod-si ergo lex naturæ obligat ad finem, jus* quoque *dat ad media*, consequenter *si medium nonnisi unicum fuerit, jure eodem utimur.* Sine mediis nimirum fine potiri minime datur.

§. 47.

Lex præceptiva, prohibitiva, permissiva.

Lex naturæ dicitur *præceptiva*, quæ ad actiones committendas nos obligat; *prohibitiva*, quæ obligat ad actiones omittendas; *permissiva*, quæ jus dat ad agendum. Eadem divisio quoque convenit legibus positivis.

§. 48.

Lex naturæ perfectiva.

Cum ea sit hominis natura, ut, quod melius altero esse cognoscit, eidem præferat, obligatio vero naturalis ponatur, posita hominis rerumque natura & essentia (§. 38.); & lex naturæ obligationem naturalem contineat (§. 40.); lex quoque *naturæ nos obligat ad id, quod melius est, alteri præferendum*, & quatenus nos ad hoc obligat, *Lex perfectiva* vocatur.

§. 49.

Debitum, licitum, illicitum.

Id, ad quod agendum obligamur, *Debitum*; ad quod non agendum, seu omitten-

Digitized by Google

tendum obligamur, *Illicitum*; ad quod agendum tantummodo jus habemus, *Licitum* dicitur. *Naturaliter* igitur *delitum a lege naturæ præceptiva venit; illicitum prohibitiva, licitum permissiva facit* (§. 47.). *Honestum* vero in genere vocatur, quod legi naturæ convenienter fit, ita ut *Honestus* audiat, qui actiones suas quascunque ad normam legis naturæ componit, quatenus scilicet agere non vult, nisi quod salva obligatione sua & jure suo agere potest. Unde porro patet, quid sit *honeste vivere*.

§. 50.

De non impediendo juris usu.

Nullus foret juris usus, si aliis jus esset eundem impediendi, & lex naturæ sibimetipsi contraria foret, si uni daret jus ad agendum, alteri vero concederet jus usum illius pro lubitu impediendi: quod cum sit absurdum, *lex naturæ, dum nobis dat jus, ceteros quoque obligat ad non impediendum ejus usum*, ac inde nobis nascitur *jus non patiendi, ut impediamur*, consequenter *impedire conanti resistendi*. Et hactenus apparet, quod lex permissiva non invita definitione legis in genere lex dicatur (§. 39. 47.).

§. 51.

Et quoniam obligatio in neceſſitate agendi morali conſiſtit (§. 37.), naturalis vero prorſus immutabilis (§. 38.); ſi lex naturæ ad hoc agendum obligat, ad contrarium non agendum ſimul obligat, conſequenter *lex præceptiva una continet prohibitivam contrarii.*

§. 52.

Obligatio ad recte agendum. Rectum quid ſit.

Lex naturæ nos obligat ad nos perficiendum (§. 43.), conſequenter etiam *ad facultatum omnium conſentientem uſum in agendo conſequendum* (§. 9.). Quamobrem cum actionum rectitudo a conſentiente uſu omnium facultatum dependeat (§. 16.); *ad recte agendum nos obligat.* Et *Rectum* eſt, in quo ex parte nullius facultatis aliquid deſideratur.

§. 53.

Ad rectitudinem actionis requiſita.

Quia in actione recta nihil deſiderari debet ex parte ullius facultatis (§. 52.); *ad actionem rectam requiritur ex parte intellectus notio actionis ſufficienter determinata, atque judicium verum de ejus bonitate & malitia, vel jure nobis competente, ex parte voluntatis & noluntatis determinatio voluntatis per bonitatem intrinſecam,*

Digitized by Google

cam, *aut jus nobis competens*, *noluntatis per malitiam intrinſecam*, *aut abſentiam juris*, *ex parte denique facultatis locomotivæ organorum corporis actionibus internis conſentiens motus* (§. 16. 14. 43. 46.). Latius hæc patent, quam primo intuitu videtur, cum ad quodlibet actionum humanarum genus, qualescunque tandem eædem ſint, extendatur rectitudo.

§. 54.

Decorum & indecorum.

Hominem decere dicitur id, cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatu, cur ita potius agere debeat, quam aliter; *dedecet* vero, quod cuidam eorum, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui diſconvenit, ſeu repugnat. Et id, quod hominem decet, *Decorum*; quod dedecet, *Indecorum* appellatur.

§. 55.

Lex naturalis decori.

Cum lex naturæ urgeat perfectionem hominis (§. 43.), conſequenter non ferat actionum externarum ullam contrarietatem (§. 9. 10.); *ad actiones* quoque *decoras committendas*, *indecoras omittendas obligat*. *Datur* igitur *lex naturæ decori*. Naturale autem hoc decorum, quod lex natu-

naturæ urget, non confundendum cum *arbitrario*, quod nonnisi hominum opinione pro tali habetur. Ex hactenus dictis abunde patet Juris naturæ amplitudo.

§. 56.

De diversitate subjectiva Juris naturæ.

Jus naturæ rationem sufficientem habet in natura & essentia hominum (§. 39). Quodsi ergo eandem habet in natura & essentia hominum ac brutorum communi, *Jus naturæ hominum & brutorum commune* dicitur, JCtis Romanis *Jus naturæ* in significatu strictiori; sin in natura & essentia hominum propria, seu iis, quibus homo a brutis differt, *Jus hominum proprium*, JCtis Romanis *Jus Gentium*; si denique in iis, quæ quibusdam hominum individuis, aut uni eorum insunt, *Jus quorundam* hominum, *aut unius proprium.* Unde etiam patet, quænam sint *obligationes omnium hominum communes*, quænam *quorundam, vel unius propriæ.* Et idem intelligitur de juribus ex obligationibus istis manantibus (§. 46.). Atque ideo *homines nonnulli ad plura obligantur, quam ceteri:* prouti suo loco distinctius docetur.

§. 57.

Digitized by Google

§. 57.

Actio juxta legem determinata, quatenus ad eam ita determinandam obligamur, dicitur *officium*, ac in ſpecie *officium erga ſeipſum*, quod homo ſibimetipſi debet; *officium erga alios*, quod aliis debet; *officium* denique *erga Deum*, quod Deo debemus. *Dari officia omnium hominum communia, & quorundam, ſive etiam unius propria*, ex modo dictis (§. 56.) patet. *Officii definitio & diviſio.*

§. 58.

Actio legi naturæ contraria *Peccatum* dicitur, eſtque *Peccatum commiſſionis*, ſi in actu poſitivo conſiſtit, *Peccatum* vero *omiſſionis*, ſi in negativo, quando ſcilicet non fit, ad quod faciendum obligamur. Quemadmodum vero *legem ſervare* dicitur, qui facit id, ad quod faciendum obligat, & contra; ita eam *transgreditur*, qui contrarium facit, ſeu peccat. Hinc patet, quid ſit *Transgreſſio legis*, cui opponitur *Cuſtodia legis*, quæ eſt ſtudium ſervandi legem. *Peccatum, transgreſſio & cuſtodia legis.*

§. 59.

Officia erga alios non debentur, niſi quatenus ſunt in poteſtate præſtantis, nec alter *Officia erga alios quando denegari poſſint.*

ter in iis ſibimetipſe ſufficit (§. 44. 57.). Quamobrem *ſi in poteſtate tua non ſint, aut alter in iis ſibimetipſe ſufficit, denegari poſſunt, jure denegandi tibi competente* (§. 46.). Unde ſimul patet, quando ſine jure denegentur, conſequenter quando denegando peccetur (§. 58.).

§. 60.

Quænam ſint in poteſtate, quænam non ſint.

Neceſſe igitur eſt, ut rite expendatur, quid ſit in poteſtate noſtra, quid non ſit. Nimirum *in poteſtate noſtra ſunt*, quæ facultatum, virium ac rerum noſtrarum uſu, aliorumque ope ac auxilio conſequi, vel evitare poſſumus. Aſt *non ſunt*, quæ facultatum, virium ac rerum noſtrarum uſu, aliorumque ope ac auxilio conſequi, vel evitare minime valemus. *Tibi* autem *imputandum eſt, quod in poteſtate non ſit, ſi ipſemet in cauſa fueris, cur non ſit* (§. 3.). Uſum vero habet hæc conſideratio non modo in præſtatione officiorum erga alios, verum etiam in aliis actionum generibus. Ita *nulla obligatio extenditur ultra id, quod in poteſtate eſt* (§. 37.).

§. 61.

Officia humanitatis eorumque denegatio.

Officia erga alios, ad quæ homo homini naturaliter obligatur, vulgo *officia huma-*

Digitized by Google

humanitatis appellantur. Ea igitur *jure denegantur, si in potestate tua non sint, aut alter in iis sibimetipse sufficit* (§. 59.), consequenter *si ex parte præstantis desit potentia physica, vel moralis* (§. 60.), seu, *si id, quod præstandum, vel physice, vel moraliter impossibile sit, ex parte autem ejus, cui præstari debet, desit indigentia invincibilis* (§. 17.).

§. 62.

Ceterum *obligatio alia primitiva* est, quæ rationem proximam in essentia atque natura hominis habet; alia *derivativa*, quæ eandem in alia obligatione, vel aliis obligationibus & juribus simul habet. Et idem intelligitur de officiis (§. 57.), & quia ex obligationibus descendunt jura (§. 46.), ideoque cum iis simul ponuntur, de juribus quoque valet. Constans nimirum omnium obligationum ac jurium inter se nexus est, ut alia ex aliis deduci continuo ratiocinationis filo possint, & veritatum inter se connexarum compagem constituant, quod *systema* appellatur, ac a nobis *systema veri nominis* dici solet, quia augustum hoc nomen, quemadmodum etiam aliis accidit, nimis profanatur. *Obligatio primitiva & derivativa.*

§. 63.

Digitized by Google

§. 63.

Colliſio legum. Exceptio.

In caſu emergente ſubinde contingit, ut pluribus legibus naturalibus, quibus ſimul ſatisfaciendum erat, ſimul ſatisfieri non poſſit, tumque *Leges inter ſe collidi* dicuntur. Cum igitur una alteri ſit præferenda, *Exceptio* fit, & ea *vincit*, cui ſatisfaciendum, *cedit* autem ipſi altera, cui ſatisfieri minime poteſt.

§. 64.

De legum colliſione.

Ita patet, *in colliſione legum præceptivarum de officiis erga ſeipſum & erga alios, in caſu colliſionis officiorum erga ſeipſum & erga alios vincere officium erga ſeipſum;* cum lex præcipiens officia erga alios exceptionem actu contineat (§. 44. 59.). Et quia præceptiva ad agendum, prohibitiva ad non agendum obligat (§. 47.), permiſſiva vero ſaltem ad agendum jus dat (§. cit.), conſequenter actionem nonniſi licitam facit (§. 49.); *in colliſione legis præceptivæ vel prohibitivæ cum permiſſiva vincit præceptiva vel prohibitiva* (§. 37.). Cum prohibitiva id, quod præceptiva exigit, faciat moraliter impoſſibile (§. 37. 47.); *lex prohibitiva vincit præceptivam* (§. 37.). Similiter *in caſu colli-*

colliſionis legum præceptivarum vincit perfectiva (§. 48.). Alia dabimus ſuo loco, cum ſicuti ſyſtema id non aliter permittit (§. 62.), ita nec ejus, quod in præſenti meditamur, imitamentum. Idem obſervamus in aliis.

§. 65.

De colliſione eorundem officiorum.

Fieri poteſt, ut ad id, ad quod aliis promiſcue qua hominibus obligamur, alia adhuc de cauſa obligemur, & ſic *obligatio* ex duplici, vel etiam pluribus cauſis orta efficiatur *fortior*. Unde *ſi idem officium pluribus præſtandum, in caſu colliſionis vincit obligatio fortior*, ſeu *is præferendus, cui magis obligati ſumus.*

§. 66.

De exercitio juris.

Exercitium juris ſunt ipſi actus vi ejusdem liciti ei, cui id competit. Jus enim *ipſum* in nuda agendi poſſibilitate conſiſtit (§. 46.). *Et jure ſuo utitur*, qui actu facit, quod vi juris facere poteſt. Quamobrem *nemo in exercitio juris ſui impediendus* (§. 50.). Cumque jus detur ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.); *rectus juris uſus is eſt, quem officia exigunt* (§. 57.): *in contrario abuſus conſiſtit.*

§. 67.

De promulgatione legis.

Legis promulgatio est actus, quo ad notitiam legis ii perducuntur, quos eadem obligare debet. Quamobrem cum *lex naturæ* rationem sufficientem habeat in ipsa natura & essentia hominis rerumque (§. 39.); per hanc intelligitur, ad quænam nos obliget & jus det, consequenter, cum eius notitia usu facultatum cognoscendi comparari possit, *promulgatione nulla opus habet.* Ast *leges positivæ* cum veniant a voluntate alterius (§. 39.), quæ ignoratur, nisi manifestetur, *promulgandæ sunt, nec obligare possunt, antequam publicentur*, cumque obligatio veniat a voluntate legem ferentis (§. *cit.*), *vel a die promulgationis, vel a termino in lege expresso obligant.* Quibusnam vero competat jus ferendi leges, suo dicetur loco.

CAPVT III.

DE

OBLIGATIONE ET JURE HOMINUM UNIVERSALI IN GENERE.

§. 68.

Obligatio universalis. Jus universale.

Obligatio universalis est, qua quilibet homo tenetur, quatenus homo est. Et *Jus universale*, quod ex ea oritur

tur (§. 46.), est, quod homini cuilibet competit, quatenus homo est.

§. 69.

Quoniam obligatio naturalis in ipsa hominis essentia atque natura rationem sufficientem habet & cum ea ponitur (§. 38.), natura autem & essentia in genere omnium hominum eadem est; *obligatio, qua homo, quatenus homo est, tenetur, in omnibus hominibus eadem est*, consequenter *jura, quæ homini competunt, quatenus homo est, omnis hominis eadem sunt* (§. 46.). Atque ideo patet, *dari obligationes universales & jura universalia.* Immo cum in Jure naturæ ea potissimum tradantur, quæ ex natura & essentia omnium hominum communi deducuntur, in eodem quoque inprimis explicantur obligationes universales & jura universalia. *Dari obligationes & jura universalia, & quænam ea sint.*

§. 70.

In sensu morali *homines æquales* sunt, quorum obligationes & jura eadem sunt; ast *inæquales*, quorum non sunt obligationes & jura eadem. *Homines* igitur, *qua homines, natura æquales sunt* (§. 69.). *Naturalis hominum æqualitas.*

§. 71.

Cum *Prærogativa* sit jus, quod alicui præ aliis, eodem ceteroquin jure utentibus, *Prærogativa naturalis nulla.*

tibus, competit; *natura homini, qua homini, nulla prærogativa competit, nec ideo ulla datur prærogativa naturalis* (§. 70.).

§. 72.

De eo, quod licitum, illicitum, debitum.

Immo quoniam natura homo omnis eadem jura habet & easdem obligationes (§. 69.); *quod naturaliter homini uni, quatenus homo est, licitum, id etiam licitum est alteri, immo quod unus alteri debet, id etiam alter ipsi debet* (§. 49.).

§. 73.

Quænam alteri facienda & non facienda. Et officiorum erga alios perpetuitas.

Hinc porro patet, *quod jure tuo tibi non vis fieri ab altero, id nec alteri faciendum esse, & quod jure vis fieri, id alteri quoque faciendum.* Qui secus faciunt, prærogativam affectant, qualis natura non datur (§. 71.), & æqualitatem naturalem tollunt (§. 70.), quæ quoad obligationes & jura universalia consistit, quamdiu homo homo est, consequenter quamdiu existit (§. 38. 46.). *Quæcunque* igitur *facto hominum inæqualitates introducantur*, quod fieri posse suo loco constabit, *officia tamen iis debentur, quæ homo homini debet*, seu *officia humanitatis* (§. 61.).

§. 74.

De jure connato.

Jus connatum dicitur, quod ex obligati-

gatione connata oritur. Est autem *obligatio connata*, quæ cum essentia & natura hominis ponitur. Quamobrem cum hæc propter essentiæ ac naturæ immutabilitatem immutabilis sit, utpote ab ea inseparabilis; *Jus* quoque *connatum homini ita inhæret, ut ipsi auferri non possit:* datur nimirum ad satisfaciendum obligationi (§. 46.).

§. 75.

Præcedentia est jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando. Cum inter æquales nulla sit præcedentia (§. 70.); *natura* quoque *nulli hominum præcedentia competit.* *De præcedentia.*

§. 76.

Natura hominum omnium eadem sunt jura (§. 69.). Quodsi ergo tibi competeret jus in actiones alterius, ut is actiones suas ad voluntatem tuam componere deberet, nec facere posset, quod libet, ipsi vicissim idem jus in actiones tuas competeret: quod cum sit absurdum, præsertim cum id extendendum foret ad homines promiscue omnes; *natura nemini jus in actiones alterius competit.* In essentia & natura hominis, in qua rationem suf- *De jure in actiones alterius.*

Digitized by Google

ficientem habet lex naturæ (§. 39.), adeoque omnis obligatio & jus ab eadem veniens, nulla continetur ratio, cur homini huic vel isti in huius vel illius hominis actiones jus aliquod competere debeat.

§. 77.

De libertate naturali. *Sunt* igitur *natura actiones hominis independentes a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependet, nisi a seipso.* Atque hæc independentia in agendo a voluntate alterius, seu dependentia a propria saltem voluntate, *Libertas* dicitur. *Natura* igitur *homines omnes liberi sunt.* Cum tamen obligatio naturalis sit immutabilis (§. 38.); *libertas obligationem naturalem minime tollit, nec quicquam in ea immutat.*

§. 78.

Quænam inde sit ceterorum obligatio. Cum *vi libertatis naturalis* homo in agendo non dependeat nisi a seipso (§. 77.); vi eiusdem *ipsi permittendum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur iudicium, nec ulli hominum rationem reddere tenetur, cur hoc faciat, vel non faciat, modo tibi nil faciat, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatur* (§. 80.).

§. 79.

De judicio quoad præstationem Atque hinc porro liquet, *in præstandis officiis humanitatis standum esse judicio præ-*

Digitized by Google

præstantis, num in potestate sua sint, sicuti petentis de indigentia, consequenter *si officium humanitatis denegetur, id petenti ferendum esse, nec ab eo alterum ad præstandum cogi posse.* Hoc tamen non obstante, *qui officium humanitatis sine jure denegat, peccat* (§. 58.). *officiorum humanitatis.*

§. 80.

Atque hinc patet, quo sensu obligatio ad officia humanitatis imperfecta, & ipsa hæc officia imperfecte debita dicantur; nimirum ita dicuntur, non quasi obligatio naturalis imperfecta sit, ut aliquid libertati agentis relictum, utrum eidem satisfacere velit, an nolit, quod naturali libertati repugnat (§. 77.); sed quia petens cogere nequit alterum, ut id præstet (§. 79.). Ideo *imperfecta* dicitur *obligatio,* cui ut satisfaciat, nemo cogi potest: *sicuti* ex adverso *perfecta* vocatur, cui ut satisfaciat, alter cogi potest. Et propterea porro *Jus perfectum* dicitur, quod conjunctum est cum jure cogendi alterum, si obligationi satisfacere nolit, ut satisfaciat: *Jus* autem *imperfectum*, quod jus ad coactionem non continet. Jus perfectum etiam simpliciter *Jus* appellatur, præser- *De obligatione perfecta & imperfecta, jure perfecto & imperfecto.*

tim in Jure civili, ubi nonniſi Juris perfecti habetur ratio; imperfectum autem a *Grotio* dicitur *Aptitudo*, ab *Ariſtotele* vero *Meritum*, quatenus dignus eſt, cui quid præſtandum, ut præſtetur. *Meritum* itaque *officium humanitatis petentis indigentia eſt* (§. 44. 57.).

§. 81.

Quale ſit jus ad ſatisfaciendum obligationi naturali requiſitum.

Jus, quod lex naturæ dat ad ſatisfaciendum obligationi, cum ea neceſſaria & immutabilis ſit (§. 38.), conſequenter pati non tenearis, ut in ejus uſu ab altero impediaris, *perfectum eſt*. Oritur nimirum ex perfecta obligatione ejus uſum non impediendi (§. 66.), cui reſpondet jus non patiendi, ut is impediatur, quod cum ſit perfectum (§. 80.), jus quoque, unde ortum ſuum trahit, perfectum eſſe debet. Ac ideo *jus connatum perfectum eſt* (§. 74.).

§. 82.

De jure petendi officia humanitatis.

Atque hinc patet, quoniam obligaris aliorum opem requirere in iis, in quibus tibimetipſi non ſufficis (§. 44.); *jus petendi officia humanitatis eſſe perfectum, etſi jus ad officia humanitatis, ut hic & nunc ab hoc præſtentur, ſit imperfectum* (§. 79. 80.).

Cum-

Digitized by Google

Cumque nemo alterum in exercitio sui juris impedire debeat (§. 66), *nemo* quoque *impediendus, quo minus officium aliquod humanitatis petat, &, si petit, æquo animo ferendum.* Quia officia humanitatis præstare non obligamur nisi indigenti; ut petantur omnino necessarium est.

§. 83.

De justo & injusto, æquo & iniquo.

Injustum dicitur, quicquid fit contra jus perfectum alterius: *iniquum* vero, quod contra imperfectum. *Fit* autem *contra jus alterius id*, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur; sicuti ex adverso *secundum jus alterius fit*, quando nihil contra id committitur, nec quicquam omittitur, quod eodem stante fieri debet. Et *justum* appellatur, quicquid fit secundum jus perfectum alterius; *æquum* vero, quod secundum imperfectum. Quoniam vero leges civiles quædam tolerant, quæ naturaliter injusta sunt, prouti suo loco videbimus; ideo *civiliter justum* arctius patet naturaliter justo, & in oppositione ad hoc *æquum* dicitur, quod soli naturali legi convenit.

Digitized by Google

§. 84.

De licentia. Cum libertate non confundenda eſt *Licentia*, quæ contra obligationem naturalem & jus extenditur ad quidlibet, quod lubet, eſtque effrenata quædam appetentia ejus, quod lubet. Quoniam cum obligatione naturali, a qua nullus homo liberari poteſt (§. 42.), pugnat; *licentia nulli hominum competere poteſt.*

§. 85.

De juſtitia & injuſtitia. Quemadmodum vero *Virtus* in genere eſt habitus actiones ſuas componendi ad legem naturæ; & *vitium*, quod ei opponitur, habitus actiones ſuas ratione contraria dirigendi, quam lege naturæ præſcribitur: ita in ſpecie *Juſtitia* dicitur virtus, qua unicuique tribuitur jus ſuum perfectum, nihil ſcilicet faciendo, quod contra id fit, ſed faciendo, quicquid ſecundum id fieri debet (§. 83.); & ex adverſo *Injuſtitia* vitium, qua alteri jus ſuum non tribuitur, faciendo nimirum, quod contra id eſt, & non faciendo, quod ſecundum id fit. Quodſi *Juſtitia* extendatur ad jus omne, tam imperfectum, quam perfectum, & in qualibet actione ſpectetur, quatenus ad alios refertur, vel refer-

referri potest, si vel maxime seipsum respiciat, *universalis* appellatur, tumque in sensu strictiori accepta *particularis* audit. Ceterum *Justitia naturalis latius patet civili* (§. 83.), *& licentia injustitiæ mater est* (§. 84.).

§. 86.

De justitia & æquitate præcepta, contrariis prohibitis.

Quoniam nemo in usu juris sui impediendus (§. 50.), nec idem alteri auferri potest (§. 74.); *nemo quicquam facere debet, quod est contra jus alterius, sed quilibet potius facere debet, quod secundum jus ejus fit* (§. 83.), adeoque *unicuique jus suum tribuere, nullius vero jus violare*, ac per consequens *justi, non injusti esse debemus* (§. 85.). Et quia jus imperfectum perinde ac perfectum nascitur ex obligatione naturali in se perfecta, ita ut peccet, qui contra id agit (§. 79. 80.); *æquos nos omnibus, iniquos nemini præbere debemus* (§. 83.).

§. 87.

Injuria quid sit, & quod prohibita.

Violatio Juris perfecti alterius *Injuria* vocatur. Unde liquet, *injuriam prohibitam* (§. 86.) *& naturaliter illicitam esse* (§. 49.). Quamvis vero hactenus non stabilivimus nisi jus connatum: suo tamen loco

loco oſtendemus, quæ de juſtitia & injuria hic dicuntur, ad jura quoque acquiſita trahenda eſſe. Ceterum ſicuti *licentia* injuſtitiæ (§. 85.); ita etiam *injuriis latas fores pandit* (§. 84.).

§. 88.

De læſione. *Alterum lædere* dicitur, qui jus perfectum ipſius violat, ſeu ei injuriam facit, & ideo *omni læſioni ineſt injuria.* Quamobrem cum nemini injuriam facere debeamus (§. 87.); *nemo lædendus eſt.* Quamvis vero læſio & injuria in eodem actu conſiſtant: in eo tamen differentia conſpicitur, quod læſio reſpiciat perſonam, cujus jus violatur, tanquam actus ab ipſo minime ferendus; in injuria autem violatio juris in ſe ſpectetur, citra reſpectum ad perſonam, cui fit, tanquam actus in ſe illicitus, ſeu jus ipſum, quod violatur, reſpiciatur. Aſt ſicuti juſtitia naturalis latius patet civili (§. 85.); ita etiam læſiones naturaliter latius patent, quam in Jure civili definiuntur. Clarius hoc elucebit ex iis, quæ mox ſequuntur & quæ in poſterum ſequentur.

§. 89.

De ſecuritate & læ- Quod lege naturæ prohibetur, cum in omiſ-

omissione consistat (§. 47.), obligatio semper certa est. *Ex obligatione* igitur, *quæ lege prohibitiva inducitur, enascitur jus perfectum non patiendi, ut alter faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur* (§. 46.). Quamobrem cum nemo sit lædendus (§. 88.); *cuilibet homini natura competit jus non patiendi, ut lædatur ab alio,* atque hoc jus natura unicuique competens *Jus securitatis* vocatur, quæ in vacuitate læsionis consistit. Liquet hinc porro, *naturaliter læsionem extendi ad omnem actum lege naturæ respectu aliorum prohibitum,* consequenter *læsionem esse omnem actum, quo alter, vel status ejus redditur imperfectior* (§. 44.): *denegationem* vero *officii humanitatis læsionem non esse* (§. 79.). *sionis extensione naturali.*

§. 90.

Quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); *læsionem intentanti resistere licet.* Quamobrem cum actio, qua resistitur læsionem intentanti, *defensio sit; homini natura jus defensionis competit,* consequenter *eidem liciti sunt actus, sine quibus læsionem a se avertere nequit* (§. 46.), *ex circumstantiis obviis determinandi.* *De jure defensionis.*

§. 91.

Digitized by Google

§. 91.

De læsionibus præcavendis. Similiter quia pati non tenemur, u alius nos lædat (§. 89.); *læsiones præcavere*, consequenter *alios obligare licet ne nos lædant.*

§. 92.

Quomodo præcaveantur. Cum alterum obligare non possimus ad non faciendum, nisi cum actione conjungendo motivum (§. 35.), motivum autem nolitionis in repræsentatione mali consistat; *ei, qui nos actu læsit, inferre licet malum quoddam physicum* (§. 91.), *ne* scilicet *nos denuo lædat, vel ejus exemplum secuti lædant alii, vel etiam ipse, aut alii alios.*

§. 93.

De pœna & jure puniendi. Malum physicum ob malum morale immissum ab eo, qui obligandi jus habet, *Pœna* dicitur. *Natura* igitur *homini competit jus puniendi eum, qui ipsum læsit.* Et quatenus *pœna* tendit ad mutandum animum lædendi, *emendatrix* dicitur; quatenus vero ad deterrendum alios a lædendo, *exemplaris.* Quamobrem cum pœna se habeat per modum medii, & emendatio animi lædendi ac metus iis incutiendus, quos libido lædendi

Digitized by Google

di inceſſere poterat, ſint fines punientis; *magnitudo pœnæ æſtimanda ex circumſtantiis obuiis* (§. 46.).

§. 94.

Jus infinitum dicitur, cui in genere limites præfigi nequeunt, ex circumſtantiis in caſu dato obviis demum determinandi. *Eſt* igitur tam *jus defenſionis*, quam *jus puniendi infinitum* (§. 90. 93.). *De jure infinito.*

§. 95.

Ex hactenus dictis patet, quænam ſint jura hominum connata, nimirum Jus ad ea, ſine quibus obligationi naturali ſatisfieri nequit (§. 46.), ſub quo comprehenditur jus petendi officia humanitatis (§. 52.), & jus alterum ſibi obligandi ad ea perfecte (§. 97.), æqualitas (§. 70.), libertas (§. 77.), jus ſecuritatis (§. 89.), & inde natum jus defenſionis (§. 90.) & jus puniendi (§. 93.): quænam vero hinc alia jura deſcendant, & quomodo legi naturæ convenienter aliæ obligationes contrahantur, & alia jura acquirantur, ſuo oſtendetur loco. *Jura connata quæ ſint.*

§. 96.

Homo *perſona moralis* eſt, quatenus ſpectatur tanquam ſubjectum certarum obligationum, atque jurium certorum. *Perſona moralis, ſtatus moralis, naturalis.*

Atque

Atque hinc *ſtatus* ejus ***moralis*** dicitur, qui per obligationes & jura determinatur; vocaturque idem *naturalis*, quatenus obligationes & jura, per quæ determinatur, naturalia ſunt, ſeu vi legis naturæ eidem competunt. Ac ideo *in ſtatu naturali homines reguntur ſolo jure naturæ.*

§. 97.

De modo alterum ſibi perfecte obligandi & jus perfectum acquirendi.

Enimvero quoniam homo, obligationi ſuæ ſatisfacturus, ſæpiſſime aliena ope indiget, intereſt autem ut de ea præſtanda certus ſit, & ipſi competit jus ad eos actus, ſine quibus obligationi ſuæ ſatisfacere nequit (§. 46.); *eidem* quoque *competit jus, alterum ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & hoc modo *jus perfectum ad eas acquiris*, ut cum antea denegatio eſſet ferenda, nunc ad eas cogi poſſit, ſeu vi compelli (§. 79. 80.), ſicque *quod erat voluntatis, nunc ſit neceſſitatis, & non præſtando alter lædatur & injuria committatur* (§. 88.).

§. 98.

De jure belli.

Violenta juris ſui perſecutio, qua vel læſionem intentatam, ſeu injuriam faciendam avertere, vel eos, qui læſerunt, ſeu

seu injuriam fecerunt, ad non lædendum in posterum obligare, vel denique ad præstationem, ad quam alterum nobis obligavimus, eum vi compellere conamur, quatenus alter eidem resistit, *Certatio per vim* dicitur. Status vero per vim certantium *Bellum* vocatur. Atque hinc patet, *homini competere jus belli, & ejus causam justam non esse nisi injuriam vel faciendam, vel factam* (§. 87. 83.): *denegationem vero officii humanitatis justam belli causam non esse* (§. 79.).

§. 99.

Pax opponitur bello, & ideo vocatur status, in quo bellum non est. Cumque nemo sit lædendus, consequenter ab omni injuria abstinendum (§. 88.); *homines pacem colere obligantur*, & ideo *pax secundum naturam est, bellum contra eandem* (§. 38.), cui non natura, sed malitia hominum obligationi suæ satisfacere nolentium locum facit, seu injuria (§. 98.). *De pace.*

§. 100.

Ex antea dictis porro manifestum est, præter obligationes & jura connata dari quoque obligationes facto hominum interveniente ortas & jura per eas acquisita (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) D (§. 95.) *De obligatione contracta & jure acquisito.*

(§. 95.), quorum illæ *obligationes contractæ*, hæc *jura acquisita* appellantur. Patet quoque, *neminem seipsum ab obligatione contracta liberare posse* (§. 97.), *nec jus* ideo *acquisitum*, ex ea ortum (§. 46.), *invito auferri posse*: id quod supra de obligatione connata & de jure connato ostendimus (§. 42. 74.). Cum itaque obligationes sint connatæ, vel contractæ, & jura vel connata, vel acquisita; in genere jam constat, *neminem se ab obligatione sua liberare, nec jus suum alicui invito auferri posse.*

§. 101.

De jure communi & proprio.

Cum obligationes connatæ teneant homines omnes (§. 74.), contractæ nonnisi eum, quem tibi ad certam præstationem obligasti (§. 100.), & eodem modo jura connata omnibus hominibus promiscue, jus vero acquisitum nonnisi ei competat, qui alterum sibi obligavit ad certam præstationem (§§. *cit.*); inde liquet dari jura, tam quæ omnibus promiscue competunt, quam quæ nonnisi uni in singulari, aut pluribus junctim sumtis, in oppositione ad omnes spectatis, competunt, & similiter obligationes, quæ

quæ eodem modo ad omnes, plures conjunctim, vel unum in singulari pertinent. Hinc *Jus commune* dicitur, quod omnibus promiscue competit; *proprium* vero, quod nonnisi uni, aut pluribus conjunctim, in oppositione ad ceteros omnes, competit. Et eodem modo intelligitur, quænam *Obligatio communis*, quænam *propria*. Patet autem, *jus proprium eodem excludere ceteros omnes, & si pluribus conjunctim jus proprium est, id inter ipsos commune esse.*

§. 102.

De statu originario & adventitio.

Status hominum naturalis, vel *originarius* est, quatenus determinatur per sola jura & obligationes connata; *adventitius* vero, quatenus determinatur per obligationes contractas & jura acquisita, vi solius legis naturæ. *Originarium* itaque homo a natura sola habet; *adventitium vero nonnisi facto quodam humano interveniente.* Facile quoque patet, *ad statum originarium pacem* (§. 99.), *ad adventitium bellum pertinere* (§. 98.), & quoniam bellum tendit ad tollendam, vel delendam injuriam, belli causam (§. 98.); *bellum naturaliter permitti pacis causa* (§. 99.),

conſequenter *nec gerendum eſſe niſi propter pacem.* Nimirum *bellum gerere* idem eſt ac per vim certare. Ne verò in diſcernendo ſtatu adventitio ab originario ſubinde hæſitetur, notandum eſt, poſſe homini competere jus in ſe ſpectatum in ſtatu originario, cujus tamen exercitium locum non habet niſi in adventitio, quatenus nimirum iſti locum facit factum alterius. Exemplum habes in jure defendendi & puniendi, ſi originem utriusque curatius conſideres (§. 90. 93.).

CAPVT IV.

DE

OFFICIIS HOMINIS ERGA SEIPSVM ET CVM IIS CONNEXIS JURIBUS.

§. 103.

De officiorum diverſitate & conjunctione.

Homo tum ſe, conſequenter tam animam, quam corpus, tum ſtatum ſuum perficere debet (§. 43.), quantum poteſt (§. 37.). Dantur igitur *officia erga animam, erga corpus, & quoad ſtatum externum* (§. 57.), atque ea *ſunt conjungenda, non uni eorum ita ſtudendum, ut negligantur cetera, & cui amplior eſt facultatum rerumque uſus, & auxilium alienum majus, is ad plura præſtanda obligatur.*

§. 104.

Digitized by Google

§. 104.

Cum *bona animi* ſint, quæ animam; *corporis*, quæ corpus; *fortunæ*, quæ ſtatum externum perficiunt: *quilibet ſtudere debet, ut ea conſequatur animi, corporis atque fortunæ bona, quæ in poteſtate ipſius ſunt* (§. 103. 60.), conſequenter *ſibi cavere a malis animi, corporis atque fortunæ* (§. 51.). *De ſtudio bonorum conſequendorum.*

§. 105.

Neceſſe igitur *eſt, ut homo ſeipſum cognoſcat, qua animam, corpus & ſtatum ſuum*, cumque cognitio ſui cognitione aliorum promoveatur, quatenus apparet, quarum perfectionum & imperfectionum homo & ſtatus ejus ſit capax, & quonam uſu facultatum illæ obtineantur, quonam non uſu & abuſu earundem in has incidatur, *etiam alios, eo fine ſpectator ſedulus aliorum.* *De ſe & aliis cognoſcendis.*

§. 106.

Uſus facultatum animæ conſiſtit in eliciendis actibus: in conſenſu omnium uſuum facultatum omnium animæ tam ſuperiorum, quam inferiorum *perfectio animæ* conſiſtit (§. 9.). Quamobrem cum *homo* ſe perficere obligetur (§. 43.), *opera* *De perfectione animæ.*

ram dare debet, ut aptus fiat non modo ad quemlibet facultatum animæ usum, sed etiam ad reducendum usus omnium facultatum in agendo ad consensum, quemadmodum jam supra docuimus (§. 52.), consequenter *vitandus est tam facultatum non-usus, quam dissensus in agendo* (§. 51.). Cumque promptitudo agendi *habitus* sit; *homo obligatur acquirere habitus facultatibus suis utendi, earumque usus ad consensum reducendi.*

§. 107.

De jure eo fine competense. Ac propter ea *homini competit jus ad ea, quæ ad consequendum usum facultatum suarum & usus istos ad consensum reducendum necessaria sunt* (§. 46.).

§. 108.

De intellectu perficiendo. Quoniam *Intellectus* facultas est, res distincte repræsentandi, consequenter non solum a se invicem discernendi, quæ rei eidem insunt, verum etiam judicia determinata formandi, ut scilicet vi eorum, quæ de subjecto sumuntur, eidem conveniat, vel repugnet prædicatum, & recte ratiocinandi; *operam dare debemus, ut acquiramus habitum in objecto cognoscibili obvio ea distinguendi, quæ eidem insunt, judicia determinata formandi & ratioci-*

tiocinandi. Quoniam vero hoc fieri nequit, nisi valeamus *attentionem conservare*, hoc est, efficere, ut objecti, de quo cogitamus, nobis magis conscii simus, quam aliorum, quorum cogitatio animum una subit, vel subire poterat, & *super iis reflectamus*, hoc est, attentionem nostram successive ad alia aliaque dirigamus, quæ objecto insunt; *curæ* quoque *habendum, ut omnem attentionis gradum, quantum datur, & habitum reflectendi acquiramus.*

§. 109.

De appetitu & aversandi facultate perficienda.

Appetitus hominis generaliter determinatus est ad bonum appetendum, & facultas aversandi ad malum aversandum. Quamobrem cum *perfectio appetitus* consistat in determinabilitate nonnisi per bonum verum, *facultatis* autem *aversandi* in determinabilitate nonnisi per malum verum: ex adverso *illius imperfectio* in determinabilitate per bonum apparens, quod ex voluptate præsente, sed nocua æstimatur, *hujus* autem *imperfectio* in determinabilitate per malum apparens, quod ex molestia præsente, sed minus nocua æstimatur; *operam dare debemus, ut appetitus nunquam feratur nisi in bonum ve-*

rum, nec averſandi facultas abhorreat niſi a malo vero, conſequenter *ſtudendum, ut bonum verum verumque malum ab apparente ſemper diſcernere valeamus.* Et quia uſus omnium facultatum conſentire debent (§. 106.); *opera* inprimis *danda eſt, ut appetitum ſenſitivum ad conſenſum cum rationali, ſive voluntate, & averſationem ſenſitivam itidem ad conſenſum cum rationali, ſeu noluntate*, conſequenter, cum voluntas & noluntas ab actibus intellectus, appetitus ſenſitivus & averſatio ſenſitiva ab actibus ſenſuum & imaginationis pendeant, *intellectum in repræſentando bono vel malo ad conſenſum cum ſenſu & imaginatione reducamus.*

§. 110.

De affectibus regendis, compeſcendis & ſedandis.

Ad appetitum ſenſitivum & averſationem ſenſitivam referuntur *affectus*, qui in appetitionibus & averſionibus vehementioribus conſiſtunt: unde porro conficitur, *operam dandam eſſe, ut eos ad actiones legi naturæ convenientes dirigamus*, hoc eſt, regamus, atque *iis reſiſtamus, ne in actus externos, legi naturæ contrarios, ad quos tendunt, erumpant*, hoc eſt, eos compeſcamus (§. 109.), &

ſic-

Digitized by Google

ſicubi contingit, eos nobis impedimento eſſe in agendo, & quando eorum regimen nondum in poteſtate eſt, *ut extinguantur, ubi ſubito oriuntur*, hoc eſt, ſedentur. Unde liquet, *habitus* quoque *voluntatis & noluntatis actiones legi naturæ convenienter determinandi acquirendos eſſe.*

§. 111.

Quorum ſcientia comparanda.

Patet etiam, *hominem obligari ad conſequendum eorum ſcientiam, quæ ad bona & mala vera ab apparentibus diſcernenda* (§. 109.) *& ad recte agendum ſcitu neceſſaria ſunt* (§. 52. 53.).

§. 112.

De corpore perficiendo & conſervando.

Conſtat corpus humanum ex *organis vitalibus*, quæ vitæ ac ſpeciei conſervationi deſtinantur; *ſenſoriis*, quæ ſenſationi ac pendentibus inde actibus imaginationis ac memoriæ inſerviunt, & vel *externa*, extus in corpore conſpicienda, vel *interna*, intus latentia; & denique *motoriis*, quæ ad motum localem corporis ejusve membrorum externorum faciunt. *Perfectio* igitur *corporis, qua vivi*, conſiſtit in aptitudine ſe conſervandi & ſpeciem ſuam propagandi; *qua ſentientis*, in aptitu-

Digitized by Google

dine ideas rerum ſenſibilium materiales producendi; *qua ſe moventis* denique, in aptitudine appetitionibus & averſionibus animæ convenientes motus producendi, & ſitus tam totius corporis, quam membrorum ejus externorum determinandi (§. 9.). Ex his ſimul ſumtis enaſcitur aptitudo conſervandi harmoniam inter animam & corpus, in qua *Perfectio corporis* conſiſtit: cui cum accedit perfectio animæ, quam ipſa hæc harmonia exigit, *Perfectio hominis* prodit, quæ, cum ex principiis Theologiæ naturalis conſtet, hominem tum quoad animam atque corpus repræſentare Deum, in aptitudine Deum repræſentandi conſiſtit, ut ſcilicet in eodem conſpiciatur quaſi imago Dei, & ideo *atheus perfectionem hominis intime perſpicere nequeat.* Cum perfectio corporis, qua humani, ſupponat omnium membrorum integritatem, a poſteriori autem conſtet, varios habitus facultatis locomotivæ acquiri poſſe; *homo* utique *obligatur*, *integritatem omnium membrorum corporis conſervare*, *& eos habitus facultatis locomotivæ acquirere*, *quibus ad recte agendum indiget* (§. 106. 52.), conſequenter *eorum depravatio & jactura*

vitan-

vitanda, adeoque *corpus ſuum*, ac ideo quoque *vitam ſuam conſervare* debet, conſequenter *propricidium ſive autochiria illicita* (§. 51.).

§. 113.

De ſanitate conſervanda & recuperanda, ac morbis præcavendis.

Status ille corporis, in quo ſingulæ ipſius partes munere ſuo rite funguntur, *Sanitas* dicitur; ſtatus vero oppoſitus, quo una vel plures ad uſus ſuos, quibus deſtinantur, aptæ non ſunt, *Morbus*. Intelligitur autem hoc etiam de partibus fluidis, & in ſermone vulgari morbus inprimis attenditur in organis vitalibus. *Errorem externum* vocat *Galenus* impedimentum actionis organi, ad quam producendam ipſum in ſe ſpectatum aptum deprehenditur. Cum omnes partes corporis conſervandæ ſint in eo ſtatu, ut ſint aptæ ad uſum ſuum (§. 112.); *homo obligatur ſanitatem conſervare, & a morbis ſibi cavere*, ne ſcilicet culpa ſua in eos incidat; *quodſi vero contingat eum morbo corripi, operam dare, ut ſanitati reſtituatur.*

§. 114.

De iure ad cibum, potum, ac medicamenta.

Homini igitur *jus eſt ad ea, quæ ad vitam & ſanitatem conſervandam & recuperan-*

perandam faciunt, conſequenter, cum ſanitas ſine cibo ac potu conſervari, nec ſemper ſine medicamentis recuperari poſſit, *jus ad uſum earum rerum, quæ cibo ac potui inſerviunt, & quarum uſus ad ſanitatem reſtituendam facit*, quæque *Medicamenta* appellantur (§. 46.). Quoniam vero hoc jus ſanitatis cauſa datur; *cibus ac potus ſanitatis conſervandæ, non voluptatis ex eo percipiendæ cauſa appetendus*, conſequenter *a cibo ac potu inſalubri nimiaque utriusque quantitate abſtinendum*, cumque *Ebrietas* ſtatus corporis ſit, quo ex potu nimio functiones cerebri turbantur, conſequenter *homo* primum uſu rationis, inde porro imaginationis, immo ſenſus, tandemque ipſius facultatis locomotivæ privetur, *ebrietatem fugere tenetur.*

§. 115.

De jure ad veſtimenta.

Similiter patet, ſanitatis cauſa *corpus adverſus injurias tempeſtatum veſtimentis muniendum* (§. 113.), ac homini eſſe *jus ad eas res, quæ veſtimentis eo fine neceſſariis conficiendis inſerviunt, & ad eos actus, quibus conficiuntur, vel res ad ea neceſſariæ parantur* (§. 46.), *obſervato ſimul decoro naturali* (§. 55.).

§. 116.

Digitized by Google

§. 116.

Quoniam etiam a posteriori constat, homines ædibus opus habere, ut ab injuriis tempestatum tuti laboribus & negotiis fungi, cibos præparare, corpus lassum somno reficere, & res suas, quibus indigent, asservare & custodire valeant; non minus facile patet, *homines ædes commodas exstruere debere, & natura iisdem competere jus ad ea omnia, quæ ad eas exstruendas necessaria, omnes etiam actus ad exstructionem requisitos*, etiam hic *observato decoro* (§. 55.). *De jure ad ædium exstructionem.*

§. 117.

Pulchritudo naturalis dicitur, quæ corpori hominis natura inest. Consistit autem, quemadmodum a posteriori patet, in *Symmetria*, conveniente partium externarum a se invicem & ad totum corpus proportione; *Eurythmia*, similitudine partium, quæ ab utroque latere sunt mediorum dissimilium, conveniente earum figura atque colore. Ast *artificialis* vocatur, quæ facto nostro corpori conciliatur. Cum *pulchrum* sit, quod placet, consequenter pulchritudo naturalis ad aliud tendere nequeat, quam ut placeas aliis, *De pulchritudine naturali & artificiali quæque ornamentis corporis.*

is, artificialis vero defectum naturalis ſuppleat & eam augeat; *naturalem conſervare debemus* (§. 43.), *& decori minimum gratia artificialis non illicita* (§. 55.). Ac propterea *natura nobis jus eſt ad ea, quæ ad pulchritudinem artificialem corpori conciliandam faciunt.* Dicuntur hæc *Ornamenta*, conſequenter *homini jus competit ad ornamenta, & ad ea, quæ ornamentis parandis inſerviunt, eosque actus, quibus parantur & quos eorum uſus requirit.*

§. 118.

De felicitate & infelicitate.

Felicitas eſt ſtatus voluptatis ac lætitiæ durabilis, quæ ſcilicet nec moleſtiam parit, nec in eam degenerat, ſeu *innocua* eſt: *Infelicitas* vero ſtatus moleſtiæ, nimirum animi, ac triſtitiæ durabilis. Appetitus hominis natura determinatus eſt ad appetendum ea, ex quibus voluptatem percipit, conſequenter generaliter ad felicitatem; averſatio vero ad averſandum ea, ex quibus moleſtia percipitur, conſequenter ad fugam infelicitatis. *Homo* igitur *curæ habere debet, ut ſit felix, & ne infelix fiat* (§. 36.), conſequenter *ipſi jus eſt ad ea, quæ ad felicitatem quidpiam conferunt* (§. 46.). Patet autem ex

ipſa

ipſa definitione felicitatis, *veram ab apparente eſſe diſcernendam*, ne ſcilicet, dum felix eſſe cupis, te reddas infelicem. Liquet porro, *omnem moleſtiam quantumlibet exiguam eſſe averſandam*, utpote felicitati adverſam.

§. 119.

De vita commode ac jucunde tranſigenda.

Vitam commode tranſigimus, ſi, quæ a nobis agenda ſunt, ea absque omni moleſtia peragere valemus, ſeu ſi ea ab actionibus noſtris moleſtiam removent: *jucunde* autem, ſi ea agimus, ex quibus voluptas innocua percipitur. *Homo* itaque *curæ habere debet, ut vitam commode ac jucunde tranſigat* (§. 118.), conſequenter ipſi *jus eſt ad ea, quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt* (§. 46.).

§. 120.

De voluptate tranſitoria.

Voluptas tranſitoria eſt, quæ nonniſi exiguo temporis ſpatio durat, nunquam reditura, quales ſunt delectationes ſenſuales. Quodſi innocua fuerit, ad felicitatem hominis quidpiam confert; ſi vero nocua, ad infelicitatem concurrit (§. 118.). Quamobrem *voluptas tranſitoria licita eſt, ſi fuerit innocua; illicita, ſi nocua* (§. *cit.*).

§. 121.

Digitized by Google

§. 121.

De rebus & earum diviſione.

Rei nomine venit ens omne, quod nobis uſui eſſe poteſt, veluti ad vitam conſervandam & commode atque jucunde tranſigendam, vel ad animæ corporisque perfectionem quomodocunque promovendam, imperfectionem vero avertendam. Eſt autem vel *corporalis*, quæ ſenſu percipi poteſt; vel *incorporalis*, quæ ſenſu non percipitur, ſeu intellectu tantummodo concipitur, qualia ſunt jura & habitus animæ. Sunt etiam vel *neceſſariæ*, quæ ad vitæ ac ſanitatis conſervationem & ad animam perficiendam requiruntur; vel *utiles*, quæ ad vitam commode degendum faciunt; vel *voluptuariæ*, quæ nonniſi jucunditati inſerviunt. Porro aliæ ſunt *pure naturales*, quas natura ſua ſponte producit; aliæ *induſtriales*, quas natura nonniſi opera humana interveniente producit; aliæ *artificiales*, quæ arte humana parantur.

§. 122.

Quænam res aliis præferenda.

Facile intelligitur, *res neceſſarias utilibus & voluptuariis eſſe præferendas* (§. 121.), utpote ab obligatione principali requiſitas (§. 36.), *utiles autem voluptuariis*, cum

vo-

voluptuariæ nonniſi ſenſus delectent (§. 121. 119.), ut cautus admodum eſſe debeat earum uſus (§. 120.).

§. 123.

Cum rebus neceſſariis homines carere nequeant (§. 121.); *ſi natura non ſua ſponte eas tanta copia profert, quanta omnibus ſufficit, earum proventum homines opera ſua multiplicare debent, aut quas natura non profert, eas arte parare.* Unde fluit obligatio ad culturam agrorum, hortorum, ſylvarum, rem pecuariam &c. Immo cum rerum quoque utilium & voluptuariarum licitus ſit uſus (§. 119. 121.); *homines operam dare debent, ne deſit ſufficiens rerum utilium & voluptuariarum copia*, ex prælatione utilium determinanda (§. 122.). *De rerum ſufficiente copia.*

§. 124.

Quoniam *Labor* opera eſt, quæ rebus corporalibus & incorporalibus producendis, & vitæ commoditati, jucunditati & decori promovendis impenditur; *Otium* vero vacatio a labore, homines vero ad res non minus corporales (§. 123.), quam incorporales producendas obligantur (§. 108. 110. 121.); *homini* *De labore.*

omni laborandum eſt, nemini otiandum: quatenus tamen ſanitatis habenda eſt ratio (§. 113.), *labor nimius*, qui ſc. cum diſpendio ſanitatis continuatur, ac *nimis gravis*, cui vires noſtræ vix ac ne vix quidem ſufficiunt, *vitandus;* & quatenus obligamur ad recte agendum (§. 52.), *unusquisque labore ſuo recte perfungi*, conſequenter *curare debet, ne res artificiales careant perfectione ſua* (§. 11. 16.), *& ſibi comparare eum facultatum uſum, qui ad laborem recte obeundum requiritur.* Et quoniam labor tam multiplex eſt, ut nullius vires omni ſufficiant, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere debent (§. 44.); *unusquisque eum laborem ſeligere debet, cui ſe parem ſentit*, ac ideo *id vitæ genus eligere, ad quod aptus eſt*, hoc eſt, eum ſtatum, in quo vitam impendit labori, qui, ut recte obeatur, requirit uſum facultatum per diſpoſitiones atque inclinationes naturales acquiſitu ipſi poſſibilem.

§. 125.

De exiſtimatione, laude ac honore.

Aliorum de perfectione noſtra judicium *Exiſtimatio* dicitur, quæ verbis declarata, *Laus*; aliis autem actibus externis ſigni-

significata, *Honor* dicitur. Unde patet, *laudem & honorem non esse in nostra potestate* (§. 60.), *nec quenquam alterum per se laudare ac honorare posse, nisi qui verum de perfectione alterius judicium per se ferre potest.* Quoniam tamen obligamur nos statumque nostrum perficere (§. 43.): *operam dare debemus, ut simus existimatione*, consequenter *laude ac honore digni.* Et quoniam perfectio animæ consistit in habitibus intellectus & habitibus voluntatis legi naturæ convenienter determinandis (§. 106.); quorum illi *Virtutes intellectuales*, hi *morales*, vel etiam *virtutes* simpliciter dicuntur; *existimationem, laudem ac honorem verum non pariunt nisi virtutes intellectuales atque morales*, quas produnt facta, vel etiam verba, consequenter *bona animi* (§. 104.), *corporis vero ac fortunæ bona nonnisi quatenus eorum acquisitio ab istis pendet*, ut ideo sint existimationis, laudis atque honoris occasio.

§. 126.

Fama est communis hominum sermo de perfectione vel imperfectione ejusdem, consequenter de dictis & factis, *De fama.*

Digitized by Google

quæ eam produnt. Unde vel *bona* eſt, vel *mala*. Quoniam *homo* ſe perficere debet (§. 43.) & recte agere (§. 52.); *operam dare debet, ut fama bona fruatur & merita, eamque ſervare*, hoc eſt, ſollicite ſibi cavere, ne eam inquinet, ut bona in malam degeneret, conſequenter *ſi quæ fecit bonæ famæ adverſa, factis contrariis eidem ſervire.*

§. 127.

De gloria. Conſentiens laus bonorum & peritorum, ſeu bene judicantium dicitur *Gloria.* Quæ igitur de laude dicta ſunt, ad gloriam quoque applicanda.

§. 128.

De laude & honore non appetendo. Cum laus & honor non ſit in noſtra poteſtate (§. 125.), propter finem vero agamus; *laudem ac honorem non intendere debemus tanquam finem, ſed aliorum arbitrio relinquendum, num laudare ac honorare nos velint* (§. 78.), conſequenter *laudem ac honorem appetere non debemus*, ac propterea *nec nos ipſos laudare.*

§. 129.

Judicium ac ſe & ſtatu ſuo quale eſſe debeat. Quoniam homo ſeipſum cognoſcere debet, qua animam, corpus & ſtatum ſuum (§. 105.); *judicium de bonis animi, corporis ac fortunæ verum eſſe debet, nec in*

iis

iis ſtudio ac labori ſuo tribui, quod naturæ, fortunæ & aliis tribuendum, nec minus imperfectionem, quam perfectionem homo agnoſcere tenetur, cum alias obligationi ſuæ ſatisfacere nequeat (§. 43.). Quia vero ex ſenſu perfectionis voluptas oritur per ipſam hominis naturam; *voluptas ex perfectione ſui & ſtatus ſui percepta illicita non eſt* (§. 49. 37.).

§. 130.

De officio hominis circa fortunam.

Fortuna eſt concurſus cauſarum minime prævisus ad effectum nobis vel bonum, vel malum, ac ideo vel *ſecunda*, vel *adverſa* audit. Quoniam itaque in poteſtate noſtra non eſt (§. 60.), atque eam admodum variabilem experimur; *fortuna ſecunda nimium confidere non debemus, nec adverſa meliora deſperare, eamque æquo animo ferre obligamur*, ne ſcilicet reddamur infelices culpa noſtra (§. 118. 17.). Quamobrem ne adverſa præter opinionem nobis obvenientia animum perturbent; *adverſa, quæ in poteſtate non ſunt, nobis repræſentare debemus tanquam eventu poſſibilia, nec a nobis evitabilia*: in quo *præparatio ad futuros caſus* conſiſtit.

Digitized by Google

§. 131.

De periculo vitando. Cum obligatio naturalis adeo neceſſaria ſit (§. 38.), ut nemo hominum ab ea liberari poſſit (§. 42.); *nemo hominum metu mali cujusdam deterreri debet, quo minus faciat, quod legi naturæ convenit, nec ſeſe adduci patiatur neceſſe eſt, ut faciat, quod legi naturæ contrarium.* Quoniam vero omne periculum a nobis & ſtatu noſtro avertere debemus (§. 43.); *nemo* quoque *nulla urgente obligatione ſubire debet periculum ullum*, veluti vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, aut ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi. In caſu particulari quid fieri debeat, docet exceptio ob colliſionem officiorum facienda (§. 64.).

§. 132.

De amore proprio & dilectione ſui. *Amor proprius* eſt diſpoſitio animi ex propria felicitate voluptatem percipiendi: *Dilectio* vero *ſui* conſtans & perpetua voluntas omni ſtudio id agendi, ut ſimus felices, ac per conſequens cavendi, ne infelices evadamus. Quoniam itaque homo curæ habere debet, ut ſit felix, & ne fiat infelix (§. 118.); *ſeipſum* quoque *diligere debet.* Et ſicuti appetitus generaliter

Digitized by Google

liter determinatus est ad felicitatem; animus quoque hominis naturaliter dispositus est ad voluptatem ex propria felicitate percipiendum (§. *cit.*), consequenter *amor proprius illicitus non est* (§. 49. 37.): *ratione tamen dirigendus, ne felicitas apparens cum vera confundatur* (§. 43. 118.).

CAPVT V.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA ALIOS ET IURIBUS CVM IIS CONNEXIS.

§. 133.

De identitate officiorum erga se & erga alios.

Cum homo non modo se statumque suum perficere, ac imperfectionem præcavere (§. 43.), verum etiam ad alterius ac status ejusdem perfectionem conferre debeat, quantum potest, salva obligatione erga seipsum, quando alter ipsius ope indiget, & ab his abstinere, quibus alter vel ejus status imperfectior redditur (§. 44.); *homo quilibet alteri cuicunque debet, quod sibi, quatenus alt. id non habet in potestate sua, ipse autem citra neglectum officii erga seipsum hoc alteri præstare potest*, consequenter *officia hominis erga alios eadem sunt, quæ officia er-*

ga ſeipſum (§. 57.). Hæc itaque ad alios applicanda.

§. 134.

Auxilium in acquirendis bonis præſtandum aliis.

Quilibet igitur *homo alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt* (§. 104.), & per conſequens *cavere, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ* (§. 51.). Cumque lex naturæ auxilium non reſtringat ad certa bona; *auxilium noſtrum alteri denegare non debemus in conſequendis bonis majoribus, quam quibus ipſi fruimur:* quod cum fieri non poſſet, ſi alteri inviderem us ſua bona; *nemini invidendum bonum, etiam quo ipſi caremus.* Pugnat invidia cum ipſa hominis natura (§. 39. 44.).

§. 135.

Num obligatio naturalis tollatur factis contrariis aliorum.

Quum obligatio naturalis prorſus ſit immutabilis (§. 38.); *ſi alter obligationi naturali non ſatisfacit, non ideo tibi permiſſum eſt, eidem non ſatisfacere,* conſequenter *nec transgreſſionem legis naturæ exemplo aliorum tueri licet, nec officium erga alium ideo deſinit deberi, quia ipſe officio erga te deeſt:* quod cum intelliga-

tur

tur etiam de iis, quæ lege naturæ prohibentur; *officia humanitatis adhuc debentur etiam nos lædentibus* (§. 88.).

§. 136.

Cum officia hominis erga alios eadem sint, quæ erga seipsum (§. 133.); *unicuilibet constans & perpetua esse debet voluntas, perfectionem ac felicitatem hominis alterius cujuscunque promovendi* (§. 43. 118.), consequenter cum in hac voluntate *Dilectio alterius*, in dispositione autem animi ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate *Amor* consistat (§. 132.), *quilibet alterum diligere atque amare debet, tanquam seipsum* (§. *cit.*), *non vero odio prosequi* (§. 51.). *De amore & dilectione aliorum.*

§. 137.

Qui nos diligit, *Amicus*; qui odio prosequitur, *Inimicus* dicitur. Quamobrem *omnibus amici esse debemus*, *nemini inimici* (§. 136.); cumque officium erga alios non desinat deberi, quia ipsi desunt officio erga nos (§. 135.): *inimicos etiam amare ac diligere debemus tanquam nosmetipsos* (§. 136.), *non vero odisse*. *Amicus, inimicus & amor inimicorum.*

§. 138.

Quoniam homines omnes sibi invicem amici esse debent (§. 137.); *cuilibet* *De studio amicitiæ.*

opera danda eſt, ne alios ſibi reddat inimicos, ſed ut aliorum amicitiam acquirat & conſervet: cum autem ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *amicitiæ cauſa non faciendum, quod legi naturæ contrariatur.*

§. 139.

De exemplo aliis præbendo.

Perfectio animæ in virtutibus intellectualibus & moralibus conſiſtit (§. 106. 125.). *In his* igitur *propagandis ſeduli debemus eſſe, atque alios exemplo noſtro virtutes intellectuales & morales docere & ad earum ſtudium incitare* (§. 136.), conſequenter *exempla bona*, quibus ſcilicet alios virtutes iſtas docemus & ad earum ſtudium incitamus, *aliis præbenda*, *mala vero*, quibus alios vitia doces & ad ea perpetranda incitas, *non prodenda* (§. 51.), *nemo ad vitia ſeducendus* (§. *cit.*).

§. 140.

De non impedienda perfectione alterius.

Cum eas actiones omittere debeamus, quibus alter vel ſtatus ejus imperfectior redditur, & ad perfectionem alterius conferre, quantum poſſumus (§. 44.); *nemo impedire debet, quo minus alter perfectionem aliquam conſequatur, nec impedire tertium, quo minus in hoc eum juvet.* Intelli-

telligitur hoc de quibusvis animi, corporis ac fortunæ bonis (§. 134.). Patet etiam, *neminem impedire debere, quo minus ab altero mala animi, corporis ac fortunæ arceantur, vel idem ab iis liberetur; multo minus sive per se, sive per alios, aliquo bono eundem privare* (§. *cit.*).

§. 141.

Quia eadem sunt officia hominis erga alios, quæ erga seipsum (§. 133.); *nemo integritatem membrorum corporis alieni quomodocunque vitiare, aut membro quodam, vel saltem usu ejus alterum privare, nec sanitati ejus ullo modo nocere, sed vitam & corpus alterius, quantum potest, conservare, & ut a morbis ægrotus convalescat curare debet* (§. 112. 113.), consequenter *nemo alterum vita privare, seu occidere debet* (§. 51.), ut ideo *homicidium dolo vel culpa commissum* (§. 17.), quorum illud *dolosum*, hoc *culposum* dicitur, *sit naturaliter illicitum* (§. 49.). Et quia nemini jus est seipsum vita privandi (§. 112.); *nec volentem occidere licet.* *De cura corporis alieni.*

§. 142.

Ex eadem ratione patet, *nos* quoque *operam dare debere, ut alii fama merita fruan-* *De studio famæ alienæ.*

fruantur (§. 126. 133.). Quamobrem cum fama bona ſit communis hominum ſermo de perfectione, conſequenter de factis & non-factis aliorum ſermo (§. 126.); *non modo unumquemque tanti exiſtimare debemus, quanti meretur, verum etiam honorem meritum exhibere, meritamque laudem tribuere* (§. 125.), conſequenter *famæ, exiſtimationi, honori ac laudi aliorum detrahere*, hoc eſt, eam diminuere *non debemus* (§. 51.), *multo minus* eo animo falſa in vulgus ſpargere, hoc eſt, *alios calumniari.*

§. 143.

De injuria ſpecialiter dicta.

Læſio honoris & famæ alterius quomodocunque facta *Injuria ſpecialiter* dicitur, eaque *realis*, quæ fit facto quodam; *verbalis*, quæ verbis. *Nemo* igitur *alterum injuriare debet* (§. 142.).

§. 144.

De jure in injuriantes nobis competente.

Naſcitur hinc *jus non patiendi, ut alter nos injuriet* (§. 89.); *naturæ* ideo *nobis competens*: unde porro eodem modo, quo ſupra (§. 90. 92. & 93.), infertur, *nobis competere jus famam noſtram defendendi & injuriantem puniendi*, conſequenter *licitos eſſe actus, ſine quibus fama defendi*

fendi ac finis pœnæ, qui est emendatio animi injuriantis & metus incutiendus aliis, quos libido injuriandi incessere poterat (§. 92.), *obtineri nequit.*

§. 145.

Existimationi opponitur *Ignominia*, quæ est judicium aliorum de nostra imperfectione, consequenter *veram ignominiam non pariunt nisi vitia, atque* propterea *facta, quæ eadem produnt, & defectus virtutum intellectualium* (§. 125.), *quatenus iidem culpæ tribuendi* (§. 17.); *& idem*, quod de his, *de malis corporis & fortunæ valet.* Immo *bona fortunæ ignominiæ sunt, quatenus eorum acquisitio vitiis debetur.* *De ignominia.*

§. 146.

Contemtus dicitur actus quicunque externus, quo significatur, alterum honore ac laude indignum esse; *Contumeliæ* sunt actus externi, quibus alteri ignominia afficiendi animo imperfectiones exprobramus; *Vituperium* denique sermo, quo alteri defectus perfectionis imputamus. Facile autem patet, *neminem esse contemnendum, & omnes contumelias, convicia, vituperium esse injurias specialiter sic dictas*, consequenter *naturaliter illicita* (§. 143.). *De contemtu, contumeliis, conviciis, vituperiis.*

§. 147.

Digitized by Google

§. 147.

Judicia ſiniſtra de aliis cuinam juri repugnent.

Cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec is ulli hominum rationem earundem reddere teneatur, quamdiu nil facit, quod eſt contra jus alterius (§. 78.); *ſiniſtrum de aliorum actionibus judicium verbis aut factis declarare, quamdiu nil ſit contra jus tuum, libertati naturali repugnat*, conſequenter *ea involvit jus exigendi, ne ſiniſtre alter de te judicet, ſive verum ſit judicium tuum, ſive minus.*

§. 148.

De infamia.

Infamia eſt communis hominum de vitiis alterius opinio, quam ſupra famam malam diximus (§. 126.). Cum operam dare debeamus, ut fama bona fruamur (§. *cit.*); *ab infamia nobis cavere debemus*, & quia aliorum quoque fama nobis curæ eſſe debet (§. 142.), *nemini infamiam adſpergere.* Hinc vero porro liquet, *nonniſi facta*, quæ nimirum vitia produnt, *infamare*

§. 149.

De libello famoſo.

Libellus famoſus dicitur ſcriptura, qua alteri facta infamantia imputantur. Cum ejus autor, ſive lateat, ſive nomen ſuum pro-

Digitized by Google

profiteatur, infamiam alteri adſpergat; *libellum famoſum conſcribere naturaliter illicitum* (§. 148.).

§. 150.

De tuenda fama aliena.

Quoniam *aliorum fama* nobis curæ eſſe debet (§. 142.); ea *adverſus calumniatores & obtrectatores defendenda, quantum in poteſtate eſt.* Differunt autem obtrectatores a calumniatoribus. Sicuti enim *calumniatores* falſa in vulgus ſpargunt, infamandi animo; ita *Obtrectatores* laudi alienæ adverſa.

§. 151.

De jure defendendi alios & ipſos juvandi in puniendo.

Competit homini jus non patiendi, ut quis ipſum lædat (§. 89.), ac ideo adverſus læſionem intentatam ſe defendendi (§. 90.), & eum, qui actu læſit, puniendi (§. 93.). Quoniam igitur aliis debemus, quod nobismetipſis (§. 133.), jura autem nobis natura data ſunt ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.); ideo *nobis* quoque *competit jus non patiendi, ut alius lædatur ab alio, eumque adverſus læſionem intentatam defendendi, & lædentem puniendi, ſi auxilio noſtro indiget.*

§. 152.

Digitized by Google

§. 152.

De auxilio belli. In defensione sui, pœnæ exactione & violenta juris prosecutione ad consequendum id, quod nobis perfecte debetur ab altero, quæ defensioni assimilatur (§. 90. 88.), bellum constitit (§. 98.). *Alterum igitur, cui jus belli est, in bello juvare, si auxilio nostro indiget, naturaliter licitum.*

§. 153.

De reatu & demerito. Quoniam nobis competit jus eum, *qui actu læsit*, puniendi (§. 93.); *is ad pœnam patiendam obligatur.* Atque in hac obligatione *Reatus* consistit, sicuti subtilius ab eo distingui potest *Meritum pœnæ*, sive *Demeritum*, ut accipiatur pro ea qualitate facti, ex qua læso nascitur jus puniendi lædentem, cui respondet in hoc obligatio pœnam patiendi, seu quæ istud pœna dignum efficit, quamvis communiter ab eo non distinguatur.

§. 154.

De offensa. *Offensa* dicitur actio, sive positiva, sive privativa, ex qua alter molestiam animi jure percipit: quæ cum felicitati repugnet (§. 118.), quam promovere etiam quoad alios tenemur (§. 136.); *nemi-*

neminem offendere debemus. Quoniam vero nemo ab obligatione naturali liberari potest (§. 100.), & ut quisque iure suo utatur permittendum (§. 66.); *Offensa nulla est, sed perperam pro tali habetur, si quis facit, quæ facere obligatur, aut jure facere potest.* Sicuti autem offensa ejus est, qui offendit; ita *Offensio* ejus, qui offenditur.

§. 155.

Quoniam neminem odisse debemus (§. 136.), consequenter cum *Odium* confistat in dispositione animi ex alterius infelicitate, seu molestia animi atque tristitia (§. 118.), voluptatem percipiendi, nemini molestiam animi creare, nec obligatio hæc tollitur facto alterius eidem contrario (§. 135.); *molestiam animi alterius appetere non debemus, qui nos offendit, nec* per consequens *male alteri facere, quia nobis male fecit,* seu *malum malo referre.* Dicuntur *Vindicta* omnes actus, quibus malum malo refertur; & *cupiditas vindictæ*, qua molestiam animi alterius, qui nos offendit, appetimus. Quamobrem patet, *vindictam esse illicitam, & nos habere debere animum ab omni vindictæ cupi-* *De vindicta.*

dine alienum, consequenter *eundem* quoque *abesse debere ab exercitio juris puniendi & se defendendi*, nobis competentis (§. 90. 93.). Atque propterea *in puniendo & defensione non intenditur malum alterius, sed in casu priori securitas in posterum, in posteriori propulsatio læsionis imminentis* (§. 90. 91. & *seqq.*).

§. 156.

De talione. *Talio* vocatur par vindicta, qua scilicet quis tantum mali patitur, quantum fecit. Quamobrem cum vindicta omnis illicita sit (§. 155.); *talio* quoque *illicita est*, consequenter *Jus talionis naturale nullum* (§. 49.), ac propterea *in exercitio juris puniendi talio non attendenda*, neque ideo *juris naturalis est, ut, qui alterum occidit, morte puniatur.*

§. 157.

De offensæ & pœnæ condonatione. *Ignoscere*, seu *offensam condonare* dicitur, qui cupiditatem vindictæ deponit. Quoniam itaque animus ab omni vindictæ cupidine alienus esse debet (§. 155.); *ad ignoscendum faciles esse debemus.* Ast quia pœna exigi debet absque vindictæ cupiditate (§. *cit.*); *condonatio offensæ non continet condonationem pœnæ*, seu omissionem exercitii juris puniendi. Ea ipsa vero de

causa

causa *pœnæ duriori locus non est, si leniori finis ejus obtineri potest, immo non exigenda, si sine ea idem finis obtinetur.*

§. 158.

Similiter quia *in defensione* intenditur propulsatio læsionis imminentis, non vero malum alterius (§. 155.), & ex circumstantiis obviis determinandi sunt actus liciti ad læsionem avertendam (§. 90.); *si læsio imminens lenioribus mediis propulsari potest, non utendum durioribus.* *De moderamine defensionis.*

§. 159.

Et cum bellum geratur juris sui tuendi ac consequendi causa (§. 98.); *in bello tanta vi uti licet, quanta ad consecutionem juris sui & superandam resistentiam injuste factam requiritur.* Et hoc modo actus in bello liciti ab illicitis distinguuntur. *De vi licita in bello.*

CAPUT VI.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM.

§. 160.

Constat actiones naturales non solum hominis, verum etiam rerum ceterarum in universo ita determinari, ut, qualia Deo conveniant attributa, inde colligi *De actionibus liberis per motiva ab attributis divinis*

desumta determinandis.

ligi possit. Quamobrem cum actiones liberæ per eandem rationem finalem determinandæ sint (§. 43.), actiones autem hæ dependeant a voluntate hominis, per motiva determinandæ (§. 1. *& cit.*); *homo actiones liberas omnes determinare debet per motiva ab attributis divinis desumta.* Atque hinc intelligitur, quomodo perfectio hominis tandem consistat in aptitudine repræsentandi Deum (§. 112.), & per consequens *naturalis obligatio dirigendi actiones liberas ad perfectionem nostram continet obligationem determinandi easdem per motiva ab attributis divinis desumta* (§. 43.).

§. 161.

De illustratione gloriæ divinæ.

Qui actiones liberas per motiva ab attributis divinis desumta determinat, eas ad gloriam divinam dirigit (§. 127. 125.). Quamobrem cum directio actionum ad gloriam Dei *Illustratio gloriæ divinæ* dicatur; *homo gloriam Dei illustrare obligatur* (§. 160.).

§. 162.

De directione actionum ad perfectionem mundi.

Cumque eodem modo intelligatur, perfectionem hujus universi consistere in aptitudine repræsentandi Deum; qui actio-

Digitized by Google

actiones ſuas dirigit ad gloriam Dei, eas-dem dirigit ad perfectionem totius univerſi (§. 160. 161.). *Homo* igitur *natura obligatur actiones ſuas dirigere ad perfectionem totius univerſi.* Atque hinc patet, *actiones legi naturæ adverſas ſive peccata deformare mundum, opus Dei.*

§. 163.

Quoniam *homo* actiones ſuas per motiva ab attributis divinis deſumta determinare debet (§. 160.); *Deum agnoſcere obligatur*, conſequenter cum ex contemplatione univerſi & eorum, quæ in eo ſunt ac fiunt, attributa divina nobis innoteſcant, *univerſum hoc & ea, quæ in eo ſunt atque fiunt, contemplari, tum etiam ſeipſum & actiones naturales ſuas, ac inde mens in Deum aſcendere debet.* Et propterea *homini jus eſt ad omnes actus, quibus rerum naturalium cognitio promovetur, & ad uſum omnium rerum eidem inſervientium.* Cumque aliis ad eadem obligemur, quæ nobis debemus (§. 133.); *alios* quoque *ad agnitionem Dei perducere debemus, quantum in poteſtate eſt.* *De agnitione Dei.*

§. 164.

Vult Deus, ut actiones noſtras ad legem naturæ componamus (§. 41.). *De generali voluntatis & nolunta-*

tis determinatione. Quamobrem eas juxta eandem dirigere debemus, quia Deus vult, ut hoc fiat (§. 160). *Voluntas* igitur *hominis generaliter determinanda ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod Deus non vult, ac ideo constans & perpetua esse debet*, hoc est, prorsus immota in casu dato & eadem, in omni.

§. 165.

De obscuratione gloriæ divinæ. *Obscuratio gloriæ divinæ* est declaratio verbis factisque facta, quod quis Deum habeat pro ente imperfectionibus instructo, quæ summæ ejus perfectioni repugnant. Quamobrem cum gloriam Dei illustrare, adeoque tam verbis, quam factis declarare debeamus, nos ipsum habere pro tali ente, quale est, summæ scilicet perfecto (§. 161.); *obscuratio gloriæ divinæ lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 166.

De Blasphemia. *Blasphemia* dicitur dictum vel factum quodcunque in contemtum vel contumeliam Dei vergens. Quamobrem cum eadem gloria Dei maxime obscuretur (§. 165.); *blasphemiæ lege naturali omnium maxime prohibitæ* (§. *cit.*). Quoniam homini jus nullum competit in actiones

nes alterius, quamdiu nil facit, quod eſt contra jus perfectum ipſius (§. 76. 78.), conſequenter jus puniendi nonniſi in eum, qui ipſum læſit (§. 93.); *homini natura non competit jus puniendi obſcurationem gloriæ divinæ atque blaſphemias:* quatenus tamen curæ habere debet, ut alios ad agnitionem Dei perducat, quantum in poteſtate eſt (§. 163.); *eidem competit jus ad eos actus, quibus gloriam Dei obſcurantem, vel ipſum blaſphemantem peccati ſui convincere poteſt.*

§. 167.

Pietas dicitur virtus, actiones ſuas per motiva ab attributis divinis deſumta determinandi, ſeu gloriam divinam illuſtrandi. Quamobrem *pii eſſe debemus* (§. 160. 161.). Ex adverſo *Impietas* eſt vitium, quo quis actiones ſuas ad voluntatem Dei componere non vult. Ea igitur *lege naturali prohibita* (§. 164. 51.). *Hypocriſis* eſt pietatis ſimulatio, quando ſcilicet actus ſaltem externi, præſertim verba, vox, vultus ac geſtus pietatis ſpeciem præ ſe ferunt, a qua tamen actus interni procul abſunt. Quamobrem cum lex naturæ requirat conſenſum actionum inter- *De pietate, impietate & hypocriſi.*

narum & externarum (§. 52.); *hypocrisis lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 168.

De obedientia Deo præstanda.

Obedientia est promptitudo faciendi, quod vult alius, & non faciendi, quod non vult. Quamobrem cum voluntas nostra generaliter determinanda sit ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod non vult (§. 164.); *Deo obedire obligamur*, consequenter *Inobedientia*, obedientiæ opposita, *lege naturali prohibita* (§. 51.).

§. 169.

De amore Dei.

Deus summe perfectus est. Quamobrem cum voluptate perfundatur animus, quando nobis conscii sumus perfectionis alicujus, quod a posteriori constat; summa Dei perfectio agnita summa quoque voluptate perfundit animum. Dispositio animi ex summa Dei perfectione voluptatem maximam percipiendi *Amor Dei* dicitur; & *Amor complacentiæ* audit, qui in sola voluptatis perceptione ex alterius perfectione terminatur. Quoniam itaque Deum agnoscere obligamur (§. 163.), ad perfectionem vero ejus summam nihil conferre valeamus, summa enim alias nondum esset; *Deum super omnia*

Digitized by Google

omnia amare debemus, amorque Dei amor complacentiæ eſt.

§. 170.

Deus ſumme bonus eſt, & quicquid boni vel natura habemus, vel aliunde obtinuimus, Deo acceptum ferendum. Quoniam itaque Deus eſt bonus in nos; ex collatione autem bonorum in nos facta, ſeu beneficiorum agnitione, oritur amor benefactoris; *Deus amandus quoque eſt, quia bonus in nos.* Cum *bonitas divina*, quæ in collatione bonorum conſiſtit, ad ſummam Dei perfectionem pertineat; *Deum amare*, *quia bonus in nos, eſt eius bonitate ſeu beneficentia delectari*, conſequenter *amor ex contemplatione bonitatis divinæ ortus ſub amore complacentiæ continetur* (§. 169.). *De Deo amando, quia bonus in nos.*

§. 171.

Qui alterum amat, nil facit, quod ipſi diſplicet, ſed facere ſtudet, quod placet; conſequenter non facit, quod ejus voluntati adverſum. Ex amore igitur naſcitur ſollicitudo animi nil faciendi, quod voluntati alterius adverſum, quæ *Timor filialis* dicitur, in oppoſitione ad *Timorem ſervilem*, ſi quis metu pœnæ adactus facit, quod vult alter, vel non facit, quod *De timore Dei.*

a se fieri non vult. Quamobrem cum *Deum* super omnia amare debeamus (§. 169.); eundem quoque *super omnia timere debemus, timore scilicet filiali.*

§. 172.

De reverentia erga Deum & laude divina.

Homo bonitatem Dei summam agnoscere, &, quantum potest, alios quoque ad ejus agnitionem perducere debet (§. 163.), atque per eam, tanquam motivum, actiones suas liberas determinare (§. 160.). Quamobrem cum actiones externæ cum internis consentire debeant (§. 52.), nec alios ad agnitionem perfectionis summæ Dei perducere valeamus, nisi actibus externis; *homo verbis ac factis significare debet, se perfectionem Dei summam agnoscere, ac ideo eundem maximi facere:* quæ declaratio cum *Reverentia* dicatur; *ad reverentiam erga Deum obligamur*, cumque in his ipsis actibus laus & honor consistat (§. 125.), *eidem debitum honorem atque laudem tribuere.*

§. 173.

De fiducia in Deo & acquiescentia in providentia divina.

Ex theologia naturali constat, Deum providentia sua tantundem in nos boni conferre, & tantundem mali avertere, quantum salva ipsius sapientia fieri potest, &, si qua nobis obveniant mala, ea in bo-

bonum finem dirigere. Qui veritatis hujus convictus est, se totum resque suas providentiæ divinæ committit ac dubios omnes eventus, nec propter futura angitur, sed curam omnem abjicit, quomodo in posterum res casuræ. Quoniam itaque homo Deum agnoscere obligatur (§. 163.), & virtus, qua se resque suas omnes providentiæ divinæ committit, *Fiducia in Deo*, qua vero appetitum & aversationem moderatur ex sensu certitudinis de rectitudine actionum divinarum in gubernatione hujus universi tam positivarum, quam privativarum, *Acquiescentia in providentia divina* dicitur; *homo fiduciam in Deo collocare*, seu *eidem confidere*, *ac in providentia divina acquiescere*, consequenter *non diffidere*, *& sorte sua contentus esse*, *quæque ipsi eveniunt mala tranquillo animo ferre debet* (§. 51.).

§. 174.

Laus Deo tributa *Celebratio nominis divini* dicitur. Quamobrem *nomen divinum celebrare* (§. 172.), consequenter *attributa divina & opera ejus*, *& beneficia nobis atque aliis præstita in bonorum collatione*, *& malorum declinatione*, *vel eorundem in bonum finem directione nobis exhibita* *De celebratione nominis divini.*

bita commemorare (§. 12.), *&, quanti ea faciamus, significare debemus* (§. 172.). Cumque in ſpecie celebratio nominis divini ob beneficia nobis aliisque præſtita, cum ſignificatione voluntatis præſtandi officia debita, *Gratiarum actio* dicatur, Deumque etiam ob beneficia exhibita amare (§. 170.), ac ideo voluntas noſtra determinata eſſe debeat ad officia debita præſtanda (§. 171. 57. 41.); *Deo gratias agere debemus.*

§. 175.

De oratione. Conſtat, Deum eſſe datorem omnis boni, & providentiæ ipſius tribuendum, quod bona præſentia conſerventur, futura veniant & mala depellantur, aut, niſi hoc fiat, in bonum finem dirigantur, quemadmodum jam ante monuimus (§. 170. 173.). Quamobrem cum hæc agnoſcere (§. 163.), & per motiva inde deſumta actiones noſtras determinare debeamus (§. 160.); *a Deo* quoque *petere debemus, ut bona, quæ dedit, conſervet atque in poſterum etiam conferat, mala vero depellat, aut, ſi obveniant, in bonum finem dirigat.* Hæc voluntatis noſtræ ſignificatio cum *Invocatio Numinis*, a nonnullis cum addito *mentalis*, dicatur; *Deum invo-*

invocare debemus. Et quia actiones externæ cum internis consentire, nec hæ ab illis abesse debent (§. 52.), sermo autem, quo Deum invocantes eidemque gratias agentes verbis ore prolatis significamus, quæ cogitamus, *Oratio* dicitur; *oratio lege naturali præcepta.* Patet autem, quatuor esse orationis species, quarum una de bonis conservandis & obtinendis, secunda de malis avertendis, vel in bonum finem dirigendis, tertia de gratiis agendis agit, & quarta denique pro aliis hominibus interceditur. Has cum distinguat Apostolus 1 Tim. II, 2. eas ex versione *Castalionis*, castæ Latinitatis autoris, *Supplicationes*, *Preces*, *Gratiarum actiones & Interpellationes* appellare possumus.

§. 176.

Cum *Hymnus* sit carmen in laudem Dei compositum, oratio autem omnis laudem Dei contineat (§. 175. 125.), consequenter orationis & hymnorum eadem sit materia, constet vero, carmina non modo per se aptiora esse ad attentionem excitandam & consequendam, affectus ciendos, ac ea, de quibus agunt, memoriæ facilius & tenacius infigenda, verum etiam, *De hymnis.*

iam, cantu accedente, multo adhuc facilius atque certius tam in nobis, quam aliis eadem obtineri; *ad hymnos componendos & canendos natura obligamur.*

§. 177.

Quomodo officia erga Deum præstanda.

Omnis actio recta requirit omnium facultatum consentientem usum (§. 16.). Quamobrem cum ad recte agendum obligemur (§. 52.); *officia* quoque *erga Deum præstanda sunt cum consentiente usu omnium facultatum*, consequenter *actus externi & interni conjungendi.*

§. 178.

De cultu divino.

Cum *Cultus divinus* sit complexus actionum Dei causa editarum, consequenter in præstatione officiorum erga Deum consistat (§. 57.), ad hanc vero nos obligari, ex hactenus demonstratis appareat; *Deum colere obligamur*. Dicitur autem *cultus internus*, qui actionibus internis, *externus* autem, qui externis absolvitur. Quamobrem cum in præstatione officiorum erga Deum actus externi atque interni a se invicem separandi non sint (§. 177.); *cultus* quoque *internus cum externo conjungendus.*

§. 179.

De conven-

Quoniam curæ habendum, ut homi-

nes

nes quoque alii ad agnitionem Dei (§. 163.) & virtutem (§. 139.), ideoque etiam pietatem perducantur (§. 167.), atque ex emplo noſtro aliis prodeſſe debemus (§. 139.); *homines cultus divini cauſa convenire debent*, conſequenter *iisdem jus eſt determinandi ea, quæ ad conventus iſtos recte inſtituendos requiruntur* (§. 46. 52.). Pertinet huc determinatio temporis, loci & modi eos celebrandi. Quæ vero in iis agenda ſint, ex fine eorundem patet. *Docenda* nimirum *ſunt ea, quæ de Deo, virtutis, præſertim pietatis, cultura, & fuga vitiorum, ſcitu neceſſaria*; *orandum, & cantandum.* *tibus cultus divini cauſa inſtituendis.*

§. 180.

Ceremoniæ ſunt ſigna eorum, quorum in executione propoſiti alicujus meminiſſe debemus: quæ, *ſi ſimul influant in determinationem actionis committendæ, ceteris præferendæ* (§. 48.). Cum *hominibus* jus ſit determinandi ea, quæ ad conventus cultus divini cauſa recte inſtituendos requiruntur (§. 179.); iisdem quoque *jus eſt ceremonias cultui divino convenientes inſtituendi.* *De ceremoniis ad cultum divinum ſpectantibus.*

§. 181.

Idololatria dicitur cultus divinus omnis exhi- *De idololatria.*

exhibitus iis, qui Deus non ſunt. *Idololatriam* igitur *committit, qui officia Deo debita præſtat iis, qui Deus non ſunt*, veluti diis fictis, aut enti, quod Deum eſſe non opinatur (§. 178.). Quamobrem cum Deum colere debeamus (§. *cit.*), omnes autem noſtræ actiones rectæ eſſe debeant (§. 52.), atque ad rectitudinem actionis requiratur judicium verum de ejus rectitudine (§. 53.); *idololatria lege naturali prohibita.*

§. 182.

De ſuperſtitione & cultu idololatrico & ſuperſtitioſo.

Superſtitio ſunt actiones per erroneas de Deo & providentia divina, quoad ea, quæ homini bona vel mala ſunt, opiniones determinatæ. Cum actiones noſtras per motiva ab attributis divinis deſumta determinare obligemur (§. 160.); ex rectitudine actionum patet, ut ante (§. 181.), *ſuperſtitionem lege naturali prohibitam eſſe.* Ex notione autem idololatriæ & ſuperſtitionis intelligitur, quinam *cultus* divinus ſit *idololatricus & ſuperſtitioſus.* Cumque tam idololatria, quam ſuperſtitio ſit prohibita; *cultus tam idololatricus, quam ſuperſtitioſus lege naturali prohibitus.*

PARS

PARS II.

DE DOMINIO ET JURIBUS ATQUE OBLIGATIONIBUS INDE NASCENTIBUS.

CAPUT I.

DE COMMUNIONE PRIMÆVA ET ORIGINE DOMINII.

§. 183.

De jure ad usum rerum necessarium.

Usus rerum necessarius dicitur, qui ad hoc requiritur, ut obligationi nostræ naturali satisfaciamus. Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus ad ea, sine quibus obligationi nostræ naturali satisfacere non possumus (§. 46.); *natura hominibus in universum omnibus competit jus ad usum rerum quarumcunque necessarium, scilicet tam necessariarum, quam utilium & voluptuariarum* (§. 114 & seqq. & 119. 121.), adeoque *is licitus est* (§. 49.).

§. 184.

De jure res destruendi.

Quodsi ergo *res quædam usu consumuntur, eas destruere licet*, veluti occidere animalia, quorum carne vescimur, & quorum pelle utimur ad vestitum.

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) G §. 185.

Digitized by Google

§. 185.

De rebus in futurum usum asservandis.

Quoniam homini natura competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183.); *si quæ res non omni tempore haberi, aut saltem eo, quo iisdem indiges, non æque commode haberi possunt, eas in futurum usum colligere & asservare licet.* Cumque nemo usum istum impedire debeat (§. 50. 183.); *res usus necessarii causa apprehensas, aut in futurum asservatas nemo alteri eripere debet, & in eo stare tenetur judicio apprehendentis, aut asservantis* (§. 78.).

§. 186.

De communione primæva.

Cum hominum natura æqualium eadem sint jura (§. 70.); *jus quoque ad usum rerum naturalium necessarium omnibus hominibus idem competit* (§. 183.). Quamobrem cum *Jus commune* sit, quod idem pluribus simul competit (§. 101.), & ideo *Res communis*, ad quam pluribus idem jus competit; *natura hominibus competit jus commune ad usum rerum naturalium necessarium, & res omnes natura communes sunt.* Vocatur autem Jus istud commune ad usum rerum quarumcunque naturalium necessarium *Communio primæva*

Digitized by Google

æva, ſicut ſimpliciter *Communio*, *vel Communio rerum* jus idem in easdem res pluribus competens. Atque ex dictis patet, *juris naturæ eſſe communionem primævam*, non vero eandem temere fingi.

§. 187.

De jure in rem, quæ uſu non conſumitur.

Quia *in communione primæva* idem omni homini jus competit ad uſum rei naturalis neceſſarium (§. 186.); *ſi qua res uſu non conſumitur, finito uſu, alius quicunque eadem uti poteſt, nec, qui ante uſus fuerat, id prohibere poteſt* (§. 50.). Et ex eadem ratione, *ſi plures ejusdem rei uſum ſimul participare poſſunt, participatio promiſcue volentibus permittenda.*

§. 188.

De rebus induſtrialibus & artificialibus in communione primæva.

Homines operam dare debent, ne deſit ſufficiens rerum neceſſariarum, utilium & voluptuariarum tam induſtrialium, quam artificialium copia (§. 121. 123.), ac ideo unusquisque eum laborem ſeligere debet, cui ſe parem ſentit (§. 124.), & naturaliter conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligantur (§. 44.). *In multiplicandis* igitur *rebus induſtrialibus & artificialibus, ſtante communione primæva, intendi nequit niſi communis*

omnium usus, & per consequens *res non minus industriales & artificiales, quam naturales communes esse debent* (§. 186.). *Si quis* tamen *res quasdam industriales vel artificiales in usum suum paravit, iisdem uti nequit alius, nisi quatenus usum rei, quæ usu non consumitur, vacantem habere, vel ejusdem rei usum simul participare potest alius* (§. 187.).

§. 189.

Jus commune ad actus.

Quoniam *in communione primæva* unicuique competit jus ad usum rerum necessarium (§. 183.); *homini* quoque *cuivis competit jus ad omnes actus, sine quibus usus necessarius obtineri nequit*, veluti *jus capiendi feras, pisces, volucres, decerpendi poma, cædendi ligna*, & ita porro.

§. 190.

Jus commorandi, habitandi & transeundi.

Quia omni homini natura idem jus est ad usum necessarium rerum naturalium (§. 186.); *in communione primæva homini cuilibet commorari ac habitare ubivis terrarum licet, ubi libuerit & quamdiu libuerit, atque transire per loca quæcunque, prout ipsi opus visumque fuerit, ac inde petere res, quibus indiget.* Immo cum etiam res artificiales sint communes (§. 188.); *si alicubi*

Digitized by Google

cubi fuerint ædes inhabitatæ, aut quæ plures habitatores recipiunt, in iis habitandi cuilibet jus eſt, quamdiu viſum fuerit.

§. 191.

Juri communi opponitur *Jus proprium*, quod uni cuidam, vel pluribus conjunctim, excluſis ceteris omnibus, competit (§. 101.). Cum *natura* res omnes ſint communes (§. 186.); *nemini jus proprium in rem quandam competit. Res*, in quas alicui jus proprium competit, dicuntur *ſingulares*, *vel ſingulorum*; in quas nemini competit, *res nullius*. Atque ideo patet, *natura non dari res ſingulorum.* Nimirum in natura hominis nulla datur ratio, cur hæc res ipſius potius, quam alterius eſſe debeat. Dicitur autem *communio negativa*, in qua res communes ſunt nullius: *atque talis eſt primæva* (§. 186.). *De jure proprio & communione negativa.*

§. 192.

Cum res uſus neceſſarii cauſa apprehenſas, aut in uſum futurum aſſervatas nemini eripere liceat (§. 185.), qui vero res apprehendit, ſeu potentiæ utendi ſubjecit, jure ſuo utitur (§. 183.); *uſus rei, qui antea promiſcue patebat omnibus, efficitur ei proprius, qui animo utendi eandem* *De uſu proprio rei.*

potentiæ utendi subjicit, seu in eum statum redigit, quo eadem uti potest. Idem intelligitur de re, quæ usu non consumitur, quamdiu durat usus (§. 187.). Atque hoc modo hominibus insinuata est notio juris proprii in re.

§. 193.

De turbatore communionis primævæ.

Turbator communionis primævæ dicitur, qui vi impedire conatur, sive per se, sive per alios, quo minus quis rebus uti possit, prouti ipsi opus fuerit. Quoniam turbator impedit usum juris alteri competentis (§. 183.); eidem resistendi jus (§. 30.), consequenter *se ac usum rei adversus turbatorem communionis primævæ defendendi competit unicuique* (§. 90.). Cumque jus commune ad usum rei sit jus perfectum (§. 183. 81.), ejus adeo violatio injuria (§. 87.); *in communione primæva justa belli causa est, si quis alterum ab usu rei vi depellere, aut apprehensam eidem eripere conatur* (§. 98.).

§. 194.

De communione primæva sublata.

Multiplicato genere humano & sublata simplicitate vitæ, in qua tantummodo vitæ necessitati prospicitur, nulla vero propemodum est de commoditate ac jucundi-

Digitized by Google

cunditate cogitatio, rebus induſtrialibus & artificialibus opus eſt (§. 121.), quæ cum labori hominum debeantur (§. 124.), omnium tamen communes in communione primæva eſſe debeant (§. 188.), haud difficulter intelligitur, communionem primævam ſubſiſtere non poſſe, niſi homines officia erga ſeipſos atque alios ad amuſſim adimpleant, per ea, quæ de iis demonſtrata ſunt. Quoniam igitur nemo diffiteri auſit, hoc de hominibus univerſis ſperandum non eſſe, ubi vero a communione primæva receditur, res, quæ ſunt nullius, fieri debent ſingulorum (§. 191.), & jus naturæ perfectivum nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 48.); *non invito jure naturæ communio primæva ſublata & res ſingulorum factæ, ſeu juri proprio ſubjectæ.*

§. 195.

Quoniam jus proprium habens eodem excludit cetcros omnes (§. 191.), via autem libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatus (§. 78.); *ſi res juri* *De dominio & ejus effectu.*

Digitized by Google

proprio subjiciuntur, unicuique, cujus juri subjectæ sunt, competit jus pro arbitrio suo de iisdem disponendi. Atque hoc jus proprium de re pro arbitrio suo disponendi, prout scilicet sibi visum fuerit, *Dominium* appellatur; is vero, qui dominium in re habet, *Dominus.* Unde patet, *dominum omni jure, quod vi dominii in re ipsi competit, ceteros omnes excludere, nec absque ejus voluntate dominium in alium abire posse* (§. 100.), adeoque *ipsi competere jus interdicendi cuivis omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius se invito aliquem sibi arroget.* Unde porro sequitur, *omnes actus dominio alterius contrarios esse illicitos* (§. 49.). Quemadmodum vero *suum* in genere dicitur, in quo quis jus proprium habet; ita inde patet, *Res suas* esse, in quibus quis dominium habet.

§. 196.

Communio positiva. Quodsi pluribus conjunctim in re indivisa pro rata dominium competit, *Communio positiva* vocatur. Quamobrem cum dominus sit persona moralis (§. 195. 96.); *in communione positiva plures conjunctim spectantur tanquam una persona,*

&

& de ipſis conjunctim valent, quæ de domino prædicantur.

§. 197.

Datur vero etiam *Communio mixta*, ex negativa ſcilicet & poſitiva, in qua res ſunt in dominio *Univerſitatis*, hoc eſt, multitudinis hominum certo fine conſociatorum, omnibus tamen nonniſi uſus earundem indifferenter competit, prout ſcilicet unicuique opus fuerit, qualis eſt monachorum. *Qui* igitur *ſunt in communione mixta dominio univerſitatis excludunt omnes, qui ſunt extra univerſitatem, reſpectu autem ſingulorum res ſunt nullius, quoad uſum tamen omnium communes. Conſociari* autem hic dicuntur, qui in eundem finem conjunctim perſequendum conſentiunt. *De communione mixta.*

§. 198.

Cum domino de re pro lubitu diſponere liceat (§. 195.), diſponi autem poſſit de re ipſa, ſeu ſubſtantia ejus, de uſu ejusdem & denique de fructu, quod per ſe patet; dominium involvit jus triplex, nimirum jus diſponendi de ſubſtantia rei, jus diſponendi de uſu rei, & jus diſponendi de fructu rei: quorum illud *De juribus in dominio conſentis, & quid ſit fructus rei.*

Proprietas, istud *Jus utendi*, hoc denique *Jus fruendi* dicitur. Jus utendi & fruendi conjunctim vocatur *Jus utendi-fruendi*. Quodsi dominium nullo jure in eodem contento sit deminutum, *dominium plenum*; si aliquo jure deminutum, *minus plenum* appellatur. Qui proprietatem habet, *Proprietarius* audit: cumque res ipsius maneat propria, etiamsi usum vel fructum habeat alius; *Dominus* quoque adhuc appellatur. *Fructus* autem res dicitur, quæ ex re altera provenit, veluti poma sunt fructus arboris, vituli vaccarum.

§. 199.

De re aliena. *Res aliena* dicitur, quæ non in nostro, sed alterius dominio est. *Nemo* igitur *de rei alienæ substantia, usu ac fructu disponere pro lubitu potest* (§. 195. 198.). Quoniam vero perinde est, sive quid per nos, sive per alium faciamus; *consensu domini de re aliena disponere licet* (§. 195.). Et quia dominus pro suo arbitrio de re sua disponere potest (§. *cit.*); *actus* quoque *ad dominii exercitium spectantes aliis permittere potest.*

§. 200.

§. 200.

Detentio rei tanquam ſuæ, ſive quis eam ſuam eſſe putet, ſive ſaltem ſuam eſſe & ab aliis pro tali haberi velit, *Poſſeſſio* dicitur; & qui rem eo animo (qui vulgo animus rem ſibi habendi vocatur) detinet, *Poſſeſſor*. Quamobrem cum *Res in poteſtate noſtra* eſſe dicatur, ſi nobis eſt potentia phyſica de ea diſponendi pro arbitrio noſtro; *poſſeſſione res in poteſtate noſtra conſtituitur*, ac per conſequens *ſine poſſeſſione dominium exerceri nequit* (§. 195.). Unde porro liquet, *domino competere jus rem poſſidendi.* Patet etiam ex ipſa definitione, *eum non poſſidere, qui rem detinet tanquam alienam, vel etiam tanquam rem nullius.* *De poſſeſſione.*

§. 201.

Quodſi poſſeſſor putet rem eſſe ſuam, *poſſeſſor bonæ fidei audit*; conſequenter, *ſi rem alienam poſſidet, eam alienam eſſe ignorat*: ſi norit, rem eſſe alienam, conſequenter ſe non eſſe dominum (§. 199.), pro quo tamen haberi vult, *Poſſeſſor malæ fidei* vocatur. Atque ideo patet, *poſſeſſorem bonæ fidei fieri poſſeſſorem malæ fidei, quam primum ſcit rem a ſe poſſeſſam eſſe ali-* *De poſſeſſore bonæ & malæ fidei.*

alienam. Et quia jus poſſidendi ſoli domino competit (§. 200.); *poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei nullo jure poſſidet,* cumque de re poſſeſſa pro lubitu diſponere nequeat (§. 199.), *omnes actus ad exercitium dominii ſpectantes illiciti ſunt* (§. 195.), *iisdemque injuria committitur* (§. 87.), *poſſeſſori tamen bonæ fidei non imputanda ob ignorantiam invincibilem* (§. 34.).

§. 202.

De uſu & abuſu dominii.

Recte juris uſus is eſt, quem officia exigunt, iis contrarius abuſus (§. 66.). Quamobrem quoque *dominus re ſua aliter uti non debet, quam officia exigunt, abuſus autem naturaliter illicitus, a te tamen permittendus,* conſequenter *non impediendus, quamdiu nil fit contra jus tuum* (§. 78.).

§. 203.

De rei derelictione.

Res derelinqui dicitur, ſi dominus nude nolit, eam amplius eſſe ſuam, ſcilicet ut actus voluntatis nil amplius contineat, quam quod res ſua non eſſe debeat. Unde patet, *rem derelinquentem deſinere eſſe dominum* (§. 195. 198.), & per conſequens *rem derelictam fieri nullius* (§. 191.).

Digitized by Google

(§. 191.), *quamdiu* vero *dominus non habet animum, rem ſuam derelinquendi, eam dominum manere.*

§. 204.

Rem vero *ſuam jactare* dicitur, qui nullo urgente officio, nec neceſſitate ulla, ſine ulla utilitate eam non vult eſſe ſuam. Quoniam conſtat homines, niſi rationis uſu deſtituantur, rerum ſuarum eſſe amantes, nec absque ulla urgente ratione, quod ſuum eſt, alterius eſſe velle; in caſu dubio *nemo ſuum jactare præſumitur.* *De jactatione rei ſuæ.*

§. 205.

Quoniam amiſſa poſſeſſione, res poteſtati domini ſaltem ſubducitur, ut dominium exercere nequeat (§. 200.), non vero ideo dominus non vult rem ſuam amplius non eſſe; *poſſeſſione amiſſa, non amittitur dominium, ſed ſolo animo retinetur* (§. 203.), conſequenter etiam *jus poſſidendi* (§. 200.). *De poſſeſſione amiſſa.*

§. 206.

Cum non minus de rebus incorporalibus, veluti juribus nobis competentibus, pro arbitrio diſponere poſſimus, e. gr. de jure venandi & aucupandi; *res* etiam *incorporales in dominio eſſe poſſunt, eidem-* *De dominio rerum incorporalium.*

Digitized by Google

eidemque ideo *subjici* (§. 195.). Ea de causa perinde ac res corporales dicuntur nostræ, ac de iis eadem valent, quæ vi dominii de rebus corporalibus obtinent.

§. 207.

De bonis & patrimonio. Res, quæ sunt in dominio, universim spectatæ, nullo attento earum discrimine, dicuntur *Bona*. Unde *ad bona nostra referendæ sunt res incorporales, sive jura nostra* (§. 206.), *& ea etiam, quæ tibi ab aliis debentur, non vero res alienæ, quæ sunt in numero rerum tuarum, nec, si ære alieno labores, bona intelliguntur, nisi ære alieno subducto.* Ipsa autem bonorum universitas *Patrimonium* appellatur, idque *amplum*, vel *tenue*, prout multa, vel pauca bona continet.

§. 208.

De patrimonii cura. Patrimonium utique ad statum hominis externum spectat (§. 8. 207.). Quamobrem cum statum quoque nostrum externum perficere debeamus, quantum in potestate est (§. 43.); *ad patrimonium conservandum, &, quantum in potestate est, amplificandum obligamur.* Quoniam itaque *patrimonium suum dilapidare* dicitur, qui abusu idem minuit; *nemo patrimonium*

Digitized by Google

um ſuum, conſequenter *bona ſua dilapidare debet* (§. 207.). Immo inde etiam colligitur, *qui amplum patrimonium habet, ei non eſſe prorſus otiandum.* Tenet etiam ipſum naturalis obligatio, quæ neceſſitatem laborandi omnibus imponit, nulli otiandi libertatem concedit (§. 124.): id quod etiam ex illius immutabilitate liquet (§. 38. 42.). Cum conſervationi patrimonii repugnet cum derelictio (§. 203.), tum jactatio rei ſuæ (§. 204.); *tam jactatio, quam temeraria derelictio rei ſuæ legi naturæ minime convenit.*

CAPVT II.

DE MODO ORIGINARIO ACQUIRENDI RERUM DOMINIUM.

§. 209.

De jure res nullius dominio ſubjiciendi.

Natura unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183. 188.), & uſus earum, qui antea erat communis, efficitur ei proprius, qui utendi animo easdem potentiæ utendi ſubjicit (§. 192.). Quando itaque communio primæva tollitur (§. 194.), jus apprehendendi res uſus gratia tranſit in jus easdem dominio ſuo ſubjiciendi; ac ideo *natura rem nullius dominio*

Digitized by Google

minio ſuo ſubjicere poteſt, qui eadem indiget, conſequenter cum de indigentia ſtandum ſit ſubjicientis judicio (§. 78.), *qui poteſt ac voluerit.*

§. 210.

De occupatione & modo acquirendi originario.

Factum, quo quis declarat, rem nullius ſuam eſſe debere, & eam in hunc ſtatum redigit, ut ſua eſſe poſſit, *occupatio* dicitur. Unde patet, *natura jus occupandi competere promiſcue unicuique*, ſeu eſſe *jus hominum omnium commune* (§. 209.), cumque *Modus acquirendi originarius* dicatur, quo acquiritur dominium rerum nullius, *occupationem eſſe modum acquirendi originarium.*

§. 211.

Res mobiles, ſe moventes, immobiles.

Res corporales dicuntur *mobiles*, quæ de loco in locum moveri poſſunt, ſalva ſubſtantia; ac in ſpecie *ſe moventes*, quæ ipſæ ſe de loco in locum movere poſſunt, veluti pecora: aſt *immobiles*, quæ ſalva ſubſtantia de loco in locum moveri nequeunt, veluti omnes fundi, item ædificia.

§ 212.

De occupatione rerum mobilium.

Quodſi ergo *quis*, poſtquam dominia introduci cœperunt, *rem mobilem apprehendit, nec eam iterum abjicit, vel loco ſuo re-*

reponit, aut se in eum statum redigit, quo eam apprehendere potest, eam occupat (§. 210.), consequenter *dominium ejus acquirit* (§. *cit.*).

§. 213.

Similiter, si *quis fundum aliquem limitibus circumscribit, aut usui cuidam non transitorio actu destinat, vel fundo limitato insistens verbis declarat præsentibus aliis, se velle eum esse suum, eundem occupat* (§. 210.) *De occupatione rei immobilis.*

§. 214.

Et cum dominus jure excludat ceteros omnes (§. 195.); *res incorporales*, quæ etiam dominio subjici possunt (§. 206.), *occupantur, si quis iisdem actu utitur, nec patitur, ut utatur alius.* Quamobrem cum jus occupandi res nullius sit res incorporalis (§. 121.); *introductis dominiis jus* quoque *occupandi res nullius occupari potest*, veluti *jus venandi, aucupandi, piscandi in certo districtu.* *De occupatione rerum incorporalium.*

§. 215.

Quoniam jus occupandi occupatum est in dominio occupantis (§. 210.), consequenter nemo eodem invito domino uti potest (§. 195.); *si quis in eo loco, in quo* *Cuinam res acquiratur ab eo, qui jus occupandi non habet.*

jus occupandi occupatum est, rem nullius occupat, veluti si piscetur in ea fluvii parte, in qua jus piscandi alicui proprium est, *eam non sibi acquirit, sed ei, cujus est jus occupandi,* &, hoc non obstante, *injuriam eidem facit* (§. 87.).

§. 216.

Quando id fiat absque injuria.

Enimvero cum casus nemini imputari possit (§. 3.); *si jure tuo usus casu occupes rem ejus speciei, cujus occupandi jus alteri proprium est, eandem quidem huic acquiris, actu tamen occupandi injuriam non facis.*

§. 217.

De occupatione ferarum.

Quoniam rem occupasti, quam primum eam in hunc statum redegisti, ut eam apprehendere possis (§. 212.); *si retibus a te positis, ubi occupandi jus habes, fera irretita, ut sese extricare nequeat, vel instrumentis quocunque modo collocatis ita detineatur, ut effugere nequeat, aut si fera a te occupabilis sclopeto prosternatur, aut ita vulneretur, vel lassetur, ut manus tuas effugere nequeat, ea a te occupata est,* consequenter *tua.* Idem intelligitur de feris in sylva circumsepta inclusis.

§. 218.

§. 218.

Cum poſſeſſione amiſſa dominium ſolo animo retineatur (§. 205.); *ſi res ſe movens ex cuſtodia tua elabitur, aut aufugit, tua manet*, conſequenter *etiam ſera, quamdiu diſcernibilis. Quodſi* vero, *poſtquam aufugit, diſcerni nullo modo amplius poſſit*, adeoque conſtare nequeat, eam eſſe tuam, *tua eſſe deſinit & occupabilis fit*, tanquam res nullius (§. 210.). *De rebus ſe moventibus ex cuſtodia elapſis.*

§. 219.

Quia *res derelicta* fit nullius (§. 203.), *naturaliter occupantis eſt* (§. 210.); *ſi* vero *jus occupandi occupatum eſt, eam acquirere nequit, niſi is, cui jus occupandi proprium eſt* (§. 215.). *De acquiſitione rei derelictæ.*

§. 220.

Res amitti dicitur, quæ eo, qui illam habet, non advertente in humum cadit, & eodem abeunte ibidem relinquitur. *Rebus amiſſis accenſentur, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis, vel de curru auriga non intelligente cadunt.* Cum ex caſu non ſequatur, dominum rem amiſſam amplius habere nolle; *dominium rerum amiſſarum retinetur* (§. 205.), conſequenter *ea non fit inventoris* (§. 210.). *De re amiſſa.*

Digitized by Google

Quodſi *inventor novit, quinam eam amiſerit, vel in inquirendo fuerit negligens, eam mala fide poſſidet* (§. 201.). Enimvero *ſi explorari non poſſit rei amiſſæ dominus*, cum evaneſcente ſpe eam recuperandi animus derelinquendi præſumatur (§. 203.); *ea inventoris manet.*

§. 221.

De rebus jactis. Similiter *ſi navis levandæ cauſa*, veluti in tempeſtate, aut nave in brevia acta, *res in mare projiciuntur*, cum ex hoc facto colligi nequeat animus derelinquendi *dominorum* (§. 203.); eæ eorundem *manent, nec ad littora expulſæ, aut in mari captæ fiunt capientis.* Valet idem de rebus jactis, quod de amiſſis (§. 220.).

§. 222.

De rebus naufragis. Cum *bona naufragorum*, quippe quæ in mare cadunt & fluctibus abrepta conſpectui eorum, qui in nave ſunt, ſubducuntur, æquiparentur rebus amiſſis (§. 220.); *ejusdem juris ſunt, cujus ſunt res amiſſæ.*

§. 223.

De theſauro. *Theſaurus* ſunt res mobiles, præſertim pretioſæ, vel pecunia, abditæ, quarum dominus ignoratur. Cum impoſſibile

bile ſit, ut exploretur, quinam res in loco abſcondito depoſuerit, (*per hypoth.*); *theſaurus* habendus pro re nullius, conſequenter *naturaliter eſt inventoris*, aut, jure occupandi occupato, *ei acquiritur, cujus eſt jus occupandi* (§. 210. 215.).

§. 224.

De diviſione fructuum.

Fructus dicuntur *naturales*, quos natura ſua ſponte producit; *induſtriales* vero, quos nonniſi interveniente opera humana, ſeu cultura & cura, producit. Vocantur iidem *pendentes*, qui a re, ex qua provenerunt, nondum ſeparati; *percepti* autem, qui ab eadem ſeparati & plene collecti; *percipiendi*, quos quis percipere poterat, modo voluiſſet, conſequenter niſi negligens fuiſſet. Quod ad perceptionem requirantur plures actus, veluti cum fruges demetendæ, in manipulos obligandæ, in horreum avehendæ & ibidem grana ex ſpicis excutienda; *Perceptio inchoata* dicitur, quæ ad unum vel alterum tantummodo actum proceſſit; *conſummata* vero, quæ nullum amplius actum requirit. *Fructus* percepti *extantes* appellantur, quos poſſeſſor rei, ex qua provenerunt, adhuc habet; *conſumti*, quos non amplius habet.

§. 225.

De actionibus rebus suis æquiparandis.

Quoniam actiones *hominis liberæ*, quatenus ipsi vel aliis utiles sunt, perinde ac res æstimabiles sunt, & *dominiis introductis* esse debent, prout ex inferius demonstrandis clarius eluceſcet; eædem *æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro*, consequenter etiam *operæ*, itemque *cultura & cura rerum, quæ sunt in dominio.*

§. 226.

De illarum fructibus.

Hinc porro sequitur, *quæ ex operis, cultura & cura nostra proveniunt, ea esse illarum fructus* (§. 198.). Unde *fructus industriales sunt partim fructus rei, partim industriæ*, seu operæ, culturæ atque curæ (§. 224.). *Ad actus perceptionis* vero *pertinet etiam destinatio ad certum usum*, veluti si glandes sponte in terram cadentes suibus illuc actis vescendas relinquas, vel gramina pecudibus depascenda.

§. 227.

De specificatione.

Species appellatur individuum certæ speciei. Hinc *specificatio* vocatur actus, quo ex materia quadam efficitur res alterius speciei, & *forma, quæ materiæ inducitur, est fructus operæ specificantis* (§. 226.).

226.). Atque hinc patet, quatenus *res artificiales* ſint in fructu eas facientis (§. 121.): *omnes* nimirum *fiunt ſpecificatione*. Cum grana in ſpicis, ex quibus excutiuntur, jam extent: *granorum ex ſpicis excuſſio ſpecificatio non eſt.*

§. 228.

De rebus fructuoſis & infructuoſis & cujusnam ſint fructus.

Res fructuoſa dicitur, quæ fructum præſtat; *infructuoſa* vero, quæ fructum non præſtat. Dicitur etiam ſubinde ſua natura ſterilis. Quoniam res fructuoſæ dominio ſubjiciuntur propter fructus inde percipiendos, quod per ſe patet, ac ideo dominium quoque continet jus fruendi (§. 198.); *fructus ejus ſunt, cujus eſt res fructuoſa, ſeu domini rei fructuoſæ*, conſequenter cum dominus jure ſuo excludat ceteros omnes (§. 195.), *jus percipiendi fructus nemini competit niſi domino.*

§. 229.

An poſſeſſor rei alienæ fructus percipiat.

Hinc porro patet, *poſſeſſori rei alienæ*, ſive is bona, ſive mala fide poſſideat, *non competere jus percipiendi fructus*, conſequenter *naturales tam pendentes, quam perceptos eſſe domini* (§. 224); cum vero induſtriales ſint partim fructus rei, partim induſtriæ (§. 226.), *induſtriales eſſe com-*

munes pro rata domini rei & poſſeſſoris, cujus culturæ ac curæ debentur, veluti ſi quis fundum alienum poſſidet, domini, quantum valet uſus fundi, & poſſeſſoris, quantum valet ejus cultura & cura.

§. 230.

De differentia inter poſſeſſorem b. & m. f.

Cum perceptio fructuum ad exercitium dominii ſpectet (§. 228.); *poſſeſſor malæ fidei fructus percipiendo injuriam facit domino* (§. 201.), conſequenter *ei competit jus ipſum puniendi, quod perceperit* (§. 93.): aſt *poſſeſſor bonæ fidei*, cum ei factum imputari nequeat (§. 201.), *ideo puniri non poteſt, quod fructus perceperit. Quodſi* vero *fructus fuerint conſumti, uterque rem alienam conſumſit* (§. 229.).

§. 231.

De jure in ſpecificatione.

Si quis ex aliena materia ſpeciem fecit, cum materia ſit domini materiæ, forma inducta, tanquam fructus operæ ſpecificantis (§. 227.), ſpecificantis (§. 228.); *ſpecies communis eſt materiæ domini & ſpecificantis pro rata ejus, quanti unumquodque eſt.* Hinc facile intelligitur, quale ſit jus ejus, qui partim ex ſua, partim ex aliena materia ſpeciem facit, aut ex aliena alieno nomine, cum perinde ſit, ſive

ſive quis quid faciat per ſe, ſive per alium. Patet vero, *mala fide ſpecificantem injurium facere domino materiæ* (§. 201.), *ac ideo pœnæ obnoxium fieri* (§. 93. 153.).

§. 232.

In excuſſione granorum ex ſpicis.

Quoniam granorum ex ſpicis excuſſio ſpecificatio non eſt (§. 227.), ſed grana pars ſpicarum ſunt; *ſi quis ex alienis ſpicis grana excutit, tam grana, quam ſtramen domini ſpicarum ſunt.* De injuria notanda repetantur ex præcedente paragrapho.

§. 233.

De fœtura.

Fœtus ſunt fructus animalium, veluti vituli vaccarum, agni ovium (§. 198.). Quamobrem *ejus ſunt, cujus ſunt animalia*, veluti vituli domini vaccarum, agni domini ovium. Idem tenendum de ovis a volucribus domeſticis & de pullis ex ovis excluſis. Nec obſtat, quod animal tuum imprægnaverit meum, mas nempe fœminam.

§. 234.

Quomodo ſpectandi fructus percepti.

Cum *fructus* percepti a re, ex qua provenerunt, ſeparatim exiſtant (§. 224.), & peculiarem domino utilitatem præſtent; *quam primum percepti,*

ſpectantur abſolute tanquam res in dominio exiſtentes.

§. 235.

De confuſione & commixtione.

Confuſio dicitur, quando duorum vel plurium dominorum materiæ liquidæ aut liquefactæ invicem miſcentur, ut prodeat maſſa quædam ex utroque mixta; *Commixtio* autem, quando arida & ſolida corpora ita permiſcentur, ut, quæ unius ſunt, diſtincta quidem maneant ab iis, quæ ſunt alterius, omnia tamen ſimul totum quoddam conſtituant. Quoniam nemini invito dominium rei ſuæ auferri poteſt (§. 195); *ſi res confuſæ vel commixtæ ſeparari nequeunt, aut ſaltem non ſine detrimento poſſunt, pro rata fiunt communes, ex quantitate & qualitate ejus, quod ante quisque habuerat, æſtimanda, in caſu oppoſito quilibet retinet, quod ſuum eſt.*

§. 236.

De ferruminatione & adplumbatura.

Idem tenendum eſſe de *Ferruminatione*, qua metalla ejusdem generis formata, vel non formata, nulla alia materia interveniente conſolidantur; & *Adplumbatura*, qua duæ diverſi generis res mediante alia quadam ab ipſis diverſa materia coagmentantur, per eandem rationem patet.

§. 237.

Digitized by Google

§. 237.

Solum dicitur portio telluris, quatenus homines & res alias ſuſtentant; *Superficies* vero, quicquid ſolo cohæret & ſupra id eminet, veluti arbores, vites, plantæ, domus. Conſtructio ædificii *Ædificatio*, & quatenus in ſolo exſtruitur, *Inædificatio* appellatur. Patet autem ut ante (§. 235.), *ſi quis in ſolo ſuo ex aliena materia, vel in ſolo alieno ex ſua materia ædificet, ædificium dominorum materiæ ac ſoli commune eſſe pro rata, niſi ædificium mobile ſit*, ut nimirum auferri poſſit. *De ædificatione.*

§. 238.

Idem intelligitur de *Plantatione*, qua planta ſolo immittitur, ut radices in eo agat & inde nutrimentum capiat; itidemque de *Satione*, quando ſemen terræ committitur, ut plantæ inde progerminent. Id tantummodo hic tenendum, ſi rata in communione determinanda, ſpectandum eſſe, quantum valet planta, dum in ſolo ponitur, vel ſemen, dum eidem committitur, & uſus ſoli cum cultura & cura (§. 225.). *De plantatione & ſatione.*

§. 239.

Digitized by Google

§. 239.

De scriptura & pictura.

Similiter ob rationem eandem, *si quis in chartis vel membranis tuis carmen, historiam, orationem scripserit, vel in tabula tua pinxerit, corpus pro rata commune erit.* Nimirum in communione nihil absurdi alit dominium vel pro millesima, immo vel millionesima parte. Quid vero juris sit communi dividundo, quando res divisionem non admittit, nec communio subsistere potest, suo loco deinceps patebit.

§. 240.

De stolonibus & herbis emissaxiis.

Stolones ex radicibus arboris vicini in fundum tuum actis nati, & herbæ vel ex radicibus intra terram longe lateque sparsis, vel cauliculis humi repentibus emissæ ex herba aliena in fundo tuo, cum spectari debeant tanquam fructus fundi tui, utpote a natura in eodem productæ (§. 198.), *tuæ sunt.*

§. 241.

De jure in arborem vicini.

Quoniam res usus causa dominio subjiciuntur (§. 121. 195.); *cum fundo dominio* quoque *subjectum intelligitur spatium intra atmosphæram, quod perpendiculariter fundo imminet, quo usque a superficie*

ficie aliqua occupari poteſt, & brevitatis cauſa a nobis *Spatium atmoſphæricum* appellatur. Quamobrem cum *rami ab arbore vicini per ſpatium tuum atmoſphæricum diffuſi* aſſimilentur herbis emiſſariis, quæ tuæ ſunt (§. 240.); illi quoque *tui ſunt*, conſequenter *etiam fructus, quos edunt* (§. 228.), &, *ſi rami obſtent, quo minus fundi uſum facere poſſis, quem vis, tibi competit jus ſublucandi arborem*, ſicuti *vicino jus cædendi arborem*, cui competit jus diſponendi de ipſa arboris ſubſtantia, invito auferri neſcium (§. 195.)

§. 242.

Acceſſio eſt adjectio rei cujusdam ad alteram, quæ certam formam jam habet, ut eidem quomodocunque cohæreat, vel inexiſtat. Et quod ita adjicitur, *Acceſſorium;* res vero, cui adjicitur, *Res principalis* appellatur. Dicitur autem *Acceſſio naturalis*, quam natura facit; *artificialis*, quam faciunt homines; *mixta*, ad quam natura & induſtria humana concurrunt, quæ etiam *induſtrialis* appellari poterat (§. 224.). *Quodſi res aliena rei tuæ accedens absque rerum detrimento ſeparari poſſit*, veluti gemma tua alieno annulo inclusa, *De acceſſione naturali, artificiali & mixta.*

Digitized by Google

cluſa, *manet ea domini ſui, in caſu* autem *oppoſito res principalis cum acceſſoria fit communis* (§. 195.); *quodſi res nullius accedat, ea nullius manet, quamdiu non occupatur* (§. 210.). In acceſſione artificiali, quid ſit principale, quid acceſſorium, dijudicandum potiſſimum ex deſtinatione.

§. 243.

De interitu rei. *Res interire* dicitur, ſi exiſtere deſinit. *Species* autem *interire* dicitur, ſi forma deſtruitur, materia manente. Cum nemo in re jus habeat niſi dominus (§. 195.), *res interit ſuo domino, ſeu ipſe jus ſuum in ea amittit, aſt ſpecie intereunte, materiæ adhuc dominus manet.*

§. 244.

De fundo vi fluminis imminuto. Unde patet, *ſi fluminis vi particulæ quædam terræ inſenſibiliter abraduntur, ut ſucceſſu temporis fundus tuus ſenſibile patiatur decrementum, vel etiam partes ſenſibiles uno impetu abripiuntur & in aqua diſſolutæ avehuntur, te in ea parte, quæ fundo tuo detrahitur, dominium amittere.*

§. 245.

De jure avulſionis. Enimvero *ſi vis fluminis de fundo tuo partem aliquam detraxerit & vicini fundo obtulerit*, cum tunc ea non intereat (§. 243.),

(§. 243.), nec tibi invito dominium auferri & in alium transire possit (§. 195); *illa tua manet, quamdiu eandem non derelinquis* (§. 203.). Dicitur autem violenta ablatio partis de fundo tuo in alienum vi fluminis, aut alio casu facta, *Avulsio.*

§. 246.

Quodsi *naturalis alveus a flumine ad aliam partem fluente in universum derelinquatur*, cum alveus ejus sit, cujus est flumen, ipse autem non intereat (§. 243.); *patet* ut ante (§. 245.), *eum manere ejus, cujus est flumen.* Quamobrem *si flumen fuerit nullius, alveus* quoque *derelictus nullius erit*, consequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.). *De alveo derelicto.*

§. 247.

Similiter patet, *si flumen ab agro tuo faciat insulam, hanc tuam esse; si ex communi, eam pro rata communem esse.* *De insula ab agro facta.*

§. 248.

Quodsi fluvius novum sibi fecerit alveum ex agro tuo, cum spectetur novus alveus tanquam res a te amissa, cujus recuperandi spes adhuc supereſt, quatenus nimirum fluvius ad pristinum alveum reverti, vel ad aliam partem fluere potest (§. 220.); *De alveo ex agro tuo facto.*

220.); *dominium in eo retines* (§. *cit.*), consequenter *ager restitutus tuus est*, & *quælibet ejus pars restituta tua est*.

§. 249.

De jure inundationis.

Similiter, *si ager tuus totus fuerit inundatus, etiamsi per plures annos duret inundatio, dominium in eo retines* (§. 195.), *quamdiu eum non derelinquis* (§. 203.).

§. 250.

De insula in mari vel flumine nata.

Si insula in mari vel flumine nascatur casu quodam, veluti terræ motu, aut *quia amnis paulatim colluendo locum eminentem supra alueum fecit, eumque alluendo auxit*, cum ea sit res, quæ nondum extitit in rerum natura; *nullius erit* (§. 191.), consequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.). Enimvero *si insula in flumine fit, quia locum, qui alvei fuit, siccum relinquit & circumfluere cæpit*, cum tunc non sit nisi pars alvei derelicta; *erit ea ejus, cujus est flumen*, & per consequens *nullius, si flumen nullius* (§. 246.).

§. 251.

De Jure alluvionis.

Alluvio dicitur accessio naturalis, qua vi fluminis fundo adjacenti insensibiliter adjiciuntur particulæ quædam terræ, ut

is

is ſucceſſive ſenſibile capiat incrementum. Cum *incrementum per alluvionem factum* ſit res, quae antea in rerum natura nondum extitit: *patet*, ut ante (§. 250.), *id eſſe nullius*, conſequenter *ab eo occupabile, qui occupandi jus habet.*

§. 252.

Sunt autem *Agri* vel *aſſignati*, qui certa menſura comprehenduntur; vel *limitati*, qui certis limitibus artificialibus, ſeu facto hominum conſtitutis circumſcribuntur; vel denique *arcifinii*, qui terminos naturales habent, veluti fluvios, montes, ſylvas. Cum jus occupandi incrementum per alluvionem factum occupatum intelligatur ab eo, qui agrum arcifinium eſſe voluit, minime vero, qui agrum aſſignatum, vel limitatum habet; *jus alluvionis ei competit, cujus ager arcifinius eſt, non vero ei, qui agrum aſſignatum, vel limitatum habet* (§. 251.). Quamobrem cum ager arcifinius non ſit, ſi inter eum & fluvium via publica intercedat, nec ea debeatur ab agro tanquam pars ipſius; *ſi inter agrum & fluvium via publica intercedit, nec ea debetur tanquam pars agri, dominio agri jus alluvionis non adhæret.* *Idem ſpecialius expenditur.*

Digitized by Google

§. 253.

An id obtineat in lacubus & ſtagnis.

Cum lacus & ſtagna ſuos habeant limites, ut, quando creſcunt, vel decreſcunt, nihil hinc decedat, vel accedat fundis vicinis, ſed quilibet in eo, quod ſuum eſt, dominium retinere poſſit; *in lacubus & ſtagnis jus alluvionis non obtinet* (§. 251.). Dicitur autem aqua non fluens, ſi perpetua fuerit, *Lacus*: ſi non perpetua, ſed certo tantummodo anni tempore fundum tegit, *Stagnum*. Non obſtat perpetuitati, quod ſubinde etiam lacus caſu exareſcant.

§. 254.

Qualis communio per antecedentia inducatur.

Cum communio poſitiva ſit, ſi duobus vel pluribus conjunctim in re indiviſa pro rata dominium competit (§. 196.); *communio, quæ ſpecificatione* (§. 231.), *confuſione & commixtione* (§. 235.), *ferruminatione & adplumbatura* (§. 236.), *ædificatione* (§. 237.), *plantatione & ſatione* (§. 238.), *ſcriptura & pictura* (§. 239.), *atque acceſſione introducitur* (§. 242.), *poſitiva eſt*: *dominium* vero *in eo proprie loquendo non originarie acquiritur: quatenus tamen res communis antea nondum extitit in rerum natura, acquiſitioni originariæ æquiparatur illius acquiſitio* (§. 210.).

CAPUT

CAPUT III.

DE OBLIGATIONIBUS ET JURIBUS EX DOMINIO ORIUNDIS.

§. 255.

An dominium contineat jus rem perdendi.

Quia *dominus* re ſua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); *nulla obligatione naturali urgente rem ſuam deſtruere, corrumpere, vel deteriorem reddere debet*, conſequenter *dominium non involvit jus rem ſuam perdendi, vel deteriorandi* (§. 49.). Fluit jus diſponendi pro lubitu de re ſua, quod domino competit, ex libertate naturali (§. 195.), quæ obligationem naturalem minime tollit (§. 77.).

§. 256.

De jure immutandi rem ſuam & ſpecificandi.

De ſubſtantia rei diſponit, qui fundum immutat, vel ſuperficiem, aut rem aliam, & qui ex materia facit ſpeciem: id quod per ſe patet. Quamobrem cum *domino* competat jus de ſubſtantia ſua pro arbitrio ſuo diſponendi, ſeu proprietas (§. 198.); eidem quoque *competit jus, fundum vel ſuperficiem aut rem aliam immutandi, & ex materia ſua ſpeciem faciendi: non-domino & immutatio & ſpecificatio illicita* (§. 195.).

§. 257.

De jure alienandi. Ex eadem ratione *domino vi proprietatis competit jus, dominium rei suæ in alium transferendi*, consequenter cum translatio dominii in alium *Alienatio rei* dicatur, quatenus scilicet jam alius rei dominus sit, quam qui fuerat ante, *jus alienandi*: *non-domino* vero *omnis alienatio rei alienæ illicita* (§. 199.). Unde porro sequitur, *rem a non-domino acceptam non fieri accipientis, sed eam manere domini sui* (§. 205.). Et quoniam res incorporales, veluti jura (§. 121.), etiam in dominio sunt (§. 206.); *jura* quoque *dominus alienare potest*; veluti *jus piscandi, venandi.*

§. 258.

De jure dandi rem. Translatio dominii in alterum simpliciter spectata, sine respectu ad dominum, *Datio* appellatur; ut *dare* idem sit, ac dominium rei suæ transferre in alterum; perinde patet, *neminem nisi dominum rem alteri dare posse*, consequenter *neminem alteri dare posse rem alienam* (§. 199.).

§. 259.

De jure conferendi jus ad actum vi Quando *dominus* rem suam alienat, dominium ejus in alium transfert (§. 257.), consequenter jus ad omnem actum vi dominii

minii licitum. Quamobrem etiam *jus ad quemlibet actum vi dominii licitum in alium transferre poteſt, dominio retento:* quod tamen in hoc caſu diminui patet, cum jus iſtud fiat alterius proprium, ipſi invito non iterum auferendum (§. 100.). *dominii licitum.*

§. 260.

Similiter quia *dominus* de omni utilitate rei ſuæ pro lubitu diſponere poteſt (§. 195. 198.); *alteri* quoque *jus quodcunque in re ſua conſtituere poteſt: aſt non-domino minus hoc facere licet.* Iſtiusmodi jus eſt jus hauriendi aquam ex puteo meo, jus eundi per fundum meum in fundum tuum. *De jure in re ſua conſtituto.*

§. 261.

Cum dominium retineatur in re, quæ quomodocunque in poteſtatem tuam venit, ut eam poſſidere poſſis (§. 200. 205.), omnisque actus ad exercitium dominii ſpectans tibi illicitus (§. 195.), cavere autem debeas, ne alius incidat in mala fortunæ (§. 134.), conſequenter ne jacturam faciat rei ſuæ (§. 207.); *ſi quomodocunque res alterius in poteſtatem tuam veniat, operam dare debes, ut in poteſtatem domini redeat,* conſequenter *domino, quem* *De re aliena domino reſtituenda.*

noſti, res ſua reſtituenda; ſi non noris, inquirendum, quinam ſit dominus. Exemplo eſto res amiſſa, quæ a te invenitur, aut res ſe movens, quæ in fundum tuum ingreditur.

§. 262.

De rei vindicatione.

Quoniam qui rem tuam detinet, eam tibi reſtituere obligatur (§. 261.); *tibi domino competit jus eam exigendi ab eo, qui detinet* (§. 46.), *&, ſi eam reſtituere nolit, vi adigendi ut faciat* (§. 80.). Jus rem ſuam vi perſequendi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem, *Vindicatio rei*, vel etiam *Jus rem ſuam vindicandi* dicitur. *Domino* igitur *competit jus rem vindicandi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem.* Quoniam tamen res domino reſtituenda (§. 261.); *rem tuam vindicaturus dominium probare debes, nec, antequam probaveris, alterum ad reſtitutionem vi adigere potes.* Cumque violenta juris ſui perſecutio bellum ſit (§. 98.); *Vindicatio rei ſuæ bellum eſt.*

§. 263.

Furtum, rapina, invaſio.

Ablatio doloſa rei alienæ, inſcio ac invito domino, animo eam ſibi habendi facta, *Furtum* dicitur; ſi eadem vi fiat, *Rapina.*

Digitized by Google

pina. Qui furtum committit, *Fur*; qui rapinam, *Prædo* appellatur. Vocatur autem *Furtum manifeſtum*, ſi fur in ipſo actu furandi, & res furtivas nondum in alium locum perlatas adhuc habens, deprehenditur; in caſu oppoſito, *Furtum nec manifeſtum.* Quodſi quis inſcio ac invito domino de uſu rei ipſius diſponit inſtar domini, *Furtum uſus;* ſi poſſeſſionem rei immobilis alicui invito interverit, veluti ſubtrahendo creditori pignus, *Furtum poſſeſſionis* appellatur. Aſt *Invaſio* factum eſt, quo, qui jus poſſidendi nullum habet, alterum vi poſſeſſione ſua rei immobilis dejicit; & qui hoc facit, *Invaſor* audit.

§. 264.

Cum dominus jure ſuo, quod in re habet, ceteros omnes excludat (§. 195.), nec idem invito auferri poſſit (§. 100.); *nec furtum, nec rapinam committere licet.* Et quoniam ſine voluntate domini dominium in alium tranſire nequit (§. 195.); *res furtiva & rapta manet domini*, conſequenter *is eandem vindicare poteſt adverſus furem, prædonem & quemcunque alium poſſeſſorem* (§. 262.), *& non modo*

De moralitate furti & rapinæ, & rei furtivæ ac raptæ reſtitutione.

modo fur atque prædo, verum etiam quilibet alius, in cujus potestatem venit, eam domino restituere tenetur (§. 261.). Cumque omnis actus dominio alterius contrarius illicitus sit (§. 195.); *furtum* quoque *usus illicitum* (§. 198. 263.).

§. 265.

De moralitate invasionis & jure in invasorem.

Jus possidendi domino competit (§. 200.), invito non auferendum (§. 100.). Quamobrem *invasio* quoque *naturaliter illicita est, & invasor possessionem alteri restituere tenetur*, cumque *dominus* pati non teneatur, ut quis alius se invito actum quendam vi dominii licitum sibi arroget (§. 195.); *jus habet, invasorem de possessione injusta iterum dejiciendi, si eam restituere nolit*, consequenter *adversus invasorem jus belli eidem competit* (§. 98.).

§. 266.

An dominus furtum, rapinam & invasorem committere possit.

Dominum rem suam alteri clam, vel vi eripientem non esse furem, vel prædonem, aut possessione rei suæ immobilis alterum vi dejicientem non esse invasorem, ex ipsis terminis manifestum est (§. 263.). Furtum nimirum & rapina non committitur in re propria, sed aliena, nec invasor esse potest, nisi non-dominus. Ex eadem

eadem vero ratione patet, *dominium probandum esse, ne quis pro fure, prædone, aut invasore habendus,* ob quam idem in rei vindicatione fieri debet (§. 262.).

§. 267.

Fur, raptor & invasor violant jus domini (§. 195. 263.), consequenter eundem lædunt (§. 88.). *Domino* igitur *competit jus furem, prædonem & invasorem puniendi* (§. 93.). *De jure puniendi furem, prædonem, invasorem.*

§. 268.

Quoniam adversus eum, qui læsionem intentat, jus defensionis nobis competit (§. 90.), *adversus furem manifestum, prædonem & invasorem res suas defendere licet* (§. 49.), atque *hoc jus infinitum est* (§. 94.). Quia vero fur, prædo & invasor defensioni resistit, & quia corpus nostrum vi impetit, *aggressor est: defensio rerum conjungitur cum defensione sui.* Atque ita patet, *defensionem rerum adversus furem manifestum, prædonem & invasorem esse bellum* (§. 98.). *De jure defendendi res suas.*

§. 269.

Jacturam sui facere dicitur is, cujus potestati absque voluntate sua res quædam sua ita subducitur, ut eam nunquam re- *De damno.*

cuperare poſſit. Jactura ſui *Damnum* vocatur; & *damnum dare* dicitur agens, quod facto ſuo, vel non-facto in cauſa eſt, ut jacturam tui facias; & in ſpecie *damnum voluntarium* ſive *doloſum* appellatur, quod ab homine intentione ſive directa, ſive indirecta datur; *Damnum culpoſum*, quod culpa in ſpecie ſic dicta datur; *Damnum* denique *caſuale*, quod caſu improviſo, nec evitabili datur. Cum patrimonium noſtrum, conſequenter bona ſive res noſtras conſervare debeamus (§. 208.); *quilibet, quantum poteſt, quodvis damnum a ſe avertere, nec alteri damnum dare, ſed potius, quantum in ſe eſt, ab alio quoque avertere debet* (§. 133.), conſequenter *nemo alteri invito rem ſuam auferre debet, aut eam perdere, quocunque tandem animo fiat.* Ceterum hinc patet, *ſi dominus rem furto ablatam, vel a prædone raptam non recuperat, furem & prædonem ipſi damnum dare.*

§. 270.

De damno dato reſarciendo.

Cum nemo alteri damnum dare debeat (§. 269.), damnum autem conſiſtat in jactura ſui (§. *cit.*), adeoque is, cui damnum datur, minus habeat, quam antea habe-

habebat; *nemo efficere debet, ut alter minus habeat, quam habere debebat.* Quoniam igitur non amplius minus habet, quam habere debebat, si tantundem ipsi restituitur, quantum valet res, cujus jactura facit, hoc est, *si damnum resarcitur*, quod per se patet; *omne damnum dolo vel culpa datum resarciendum, tibique competit jus exigendi, ut resarciatur.*

§. 271.

De se non locupletando re, vel ex re alterius.

Locupletior factus dicitur, qui plus habet, quam antea habebat. Unde *re alterius locupletior fit*, quando, quod quis plus habet, est res alterius; & *ex re alterius locupletior fit*, quando, quod plus habet, ex re alterius venit, vel ejus loco succedit. Quia nemini dolo vel culpa dandum est damnum (§. 269.), hoc vero in jactura sui consistit (§. *cit.*); *nemo* quoque *locupletior fieri debet cum damno alterius, nec re, nec ex re aliena*, consequenter cum damnum datum sit resarciendum (§. 270.), *si re, vel ex re mea non amplius extante locupletior factus es, tantum mihi restituere teneris, in quantum locupletior factus es.* Hujus principii amplissimus usus est in Jure.

§. 272.

§. 272.

Unde dominus tutetur possessor bonæ & malæ fidei.

Nullus actus ad exercitium dominii spectans bonæ fidei possessori imputari potest (§. 201.), consequenter nec privativus (§. 2.). *Possessor* igitur *bonæ fidei domino non tenetur ex facto & non-facto ullo*, consequenter *saltem ex re*, quatenus scilicet eam nullo jure possidet (§. 201.). Ast cum possessori malæ fidei omnis actus ad exercitium dominii spectans imputari possit (§. 201. 3.), *possessor malæ fidei tenetur domino tum ex re, tum ex quocunque facto & non-facto.*

§. 273.

Ad quid domino non teneatur possessor bonæ fidei.

Quia possessor bonæ fidei ex facto & non-facto suo non tenetur domino (§. 272.); *si res casu periit, eodem vel maxime casu apud dominum non peritura, ad nihil restituendum domino tenetur; neque etiam tenetur ad damnum resarciendum, si culpa ipsius res perierit, neque ad restituendum fructus percipiendos.*

§. 274.

Ad quid possessor malæ fidei qua talis teneatur.

Enimvero quia *possessor malæ fidei* ex facto & non-facto suo tenetur domino (§. 272.); *domino resarcire tenetur damnum, si res culpa sua interiit, immo etiam*

ium si casu, eodem tamen casu apud dominum non peritura, non vero si eodem casu etiam apud eundem peritura fuisset; quia tum interitus non dependet a non-facto possessoris, neglecta nempe restitutione (§. 261.). *Idem* quoque, cum fructus percipiendi industriales sint (§. 224.), *tenetur ad restitutionem ratæ fructuum percipiendorum* (§. 229. 270.).

§. 275.

Cum fructus rei sint domini (§. 228.), industriales autem communes pro rata domini rei & possessoris (§. 229.), nemo autem locupletior fieri debeat re alterius (§. 271.); *possessor tam bonæ, quam malæ fidei, restituere tenetur fructus naturales extantes & ratam industrialium extantium.* *De fructibus extantibus.*

§. 276.

Quia *possessor bonæ fidei* ex facto nullo consequenter nec ex consumtione fructuum tenetur (§. 272.), locupletior tamen fieri nequit ex re aliena (§. 271.); *in tantundem tenetur, in quantum ex fructibus naturalibus consumtis & consumta rata industrialium factus est locupletior*, consequenter cum de alieno vixisse dici nequeat, qui de proprio vivere potuit, *De fructibus consumtis.*

si

ſi tantundem habet in bonis, tantundem; ſi minus, minus; ſi denique nihil, nihil quoque reſtituere tenetur. Ex adverſo, cum *poſſeſſor malæ fidei* teneatur tum ex re, tum ex facto quolibet (§. 272.), conſequenter etiam ex eo, quod rem alienam conſumſit (§. 230.); ideo *tenetur ad æſtimationem fructuum naturalium conſumtorum & ratæ induſtrialium, domino debitæ, conſumtæ reſtituendum.* Quæritur vero hic, quid reſtitui debeat, non quid reſtitui poſſit.

§. 277.

In quantum teneamur ex rei alienæ deterioratione.

Rem deterioratam minus valere, quam antea valebat, per ſe patet. Quamobrem cum domino deterioratione rei ſuæ damnum detur (§. 269.), nemo autem alteri damnum dare (§. *cit.*), & dolo ſeu culpa datum reſarcire quisque debeat (§. 270.); *qui rem alienam dolo vel culpa ſua deteriorem reddit, in tantum domino tenetur, quanto minoris eſt res deteriorata.*

§. 278.

In quantum poſſeſſor rei alienæ.

Quamobrem cum poſſeſſor bonæ fidei non teneatur ex ullo facto, poſſeſſor autem malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *poſſeſſor bonæ fidei ex deterioratione rei tenetur*

netur ad nullam reſtitutionem, poſſeſſor malæ fidei in tantundem, quanto minus valet res deteriorata: & de caſu facta deterioratione eadem tenenda, quæ de interitu caſuali (§. 273.).

§. 279.

Impenſæ quid ſint & quotuplices.

Impenſæ dicuntur ſumtus, quos in rem impendimus, ſive ejus conſervandæ, ſive utendæ ac fruendæ gratia. Dicuntur autem *neceſſariæ*, quæ fiunt rei conſervandæ gratia; *utiles*, quibus res efficitur utilior & fructuoſior; *voluptuariæ*, quæ ſolius voluptatis percipiendæ cauſa fiunt. Quando impenſæ utiles fiunt, *res* dicitur *meliorari*. Vocantur autem *mixtæ*, ſi voluptuariæ inſint neceſſariis & utilibus; & *voluptuariæ prædominantur*, ſi magis voluptatis, quam neceſſitatis & utilitatis habetur ratio.

§. 280.

Impenſarum faciendarum obligatio & jus.

Cum patrimonium conſervare, &, quantum in poteſtate eſt, amplificare obligemur (§. 208.); *dominus naturaliter obligatur ad faciendas, quantum in ſe eſt, impenſas neceſſarias & utiles.* Et quoniam curæ habere debemus, ut vitam quoque jucunde tranſigamus (§. 119.); *nec impen-*

Digitized by Google

impensæ voluptuariæ illicitæ, nisi pariant voluptatem nocuam (§. 120.).

§. 281.

De restitutione impensarum utilium & necessariarum.

Quoniam ad impensas necessarias & utiles faciendas obligamur (§. 280.), possessor rei alienæ eas faciens nil facit, nisi quod dominus ipse facere debuisset, modo utiles domino æque utiles ac possessori. Quamobrem *possessori tum bonæ, quam malæ fidei restituendæ sunt impensæ necessariæ & utiles, quibus res fructuosior facta*: cum tamen possessor bonæ fidei ex nullo facto teneatur domino, possessor malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *possessori bonæ fidei restituendæ etiam sunt impensæ, quibus res utilior saltem facta: at possessori malæ fidei hæ restituendæ non sunt, nisi domino fuerint æqualiter utiles, vel res facta pretiosior*; ne scilicet is locupletetur cum damno possessoris (§. 271.), nec ipse damnum incurrat, restituendo impensas, quas ipse facturus non fuisset (§. 269.), utpote inutiliter faciendas.

§. 282.

De impensis tollendis.

Impensas tollere dicitur, qui ea tollit, quæ suo sumtu in re aliena facta sunt.

Tolli

Tolli autem dicitur *ſine detrimento rei*, quo ſublato res, a qua quid aufertur, non efficitur in ſe deterior. Quamobrem cum nemo locupletari debeat cum alterius damno (§. 271.); *ſi poſſeſſor rem alienam reſtituit, impenſas tollere poteſt, quæ absque rei detrimento tolli poſſunt.*

§. 283.

De reſtitutione impenſarum voluptuariarum & collisione damnorum.

Quoniam poſſeſſor b. f. domino non tenetur ex facto ullo (§. 272.); *eidem reſtituendæ ſunt impenſæ voluptuariæ, quæ tolli nequeunt vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, quanti ſunt tempore reſtitutionis rei* (§. 271.). Aſt cum poſſeſſor m. f. teneatur ex facto omni (§. 272.), ſi impenſas voluptuarias fecerit, quas dominus non facturus erat, & quas tolli non poſſe vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei noverat, culpa ipſius res deducta eſt in eum ſtatum, ut, ubi reſtituenda, aut dominus, aut poſſeſſor damnum ferre debeat (§. 17.). Quamobrem, cum id poſſeſſori, non domino imputandum ſit (§. 3.); *impenſæ voluptuariæ, quæ tolli nequeunt vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, nec dominus ipſe facturus erat, poſſeſſori m. f. reſtituendæ non ſunt, ſecus ſi*

dominus ipſe eas facturus fuiſſet. Obiter obſervo ex iis, quæ oſtendimus, in genere patere, *ſi damnum ejus, cujus culpa accidit, colliditur cum damno alterius, qui omni culpa vacat, eum ferre debere damnum, cujus eſt culpa;* unde porro colligitur, *ſi uterque non omni culpa vacet, damnum eſſe dividendum in ratione culpæ.*

§. 284.

De jure deducendi impenſas.

Impenſas deducere dicitur poſſeſſor, ſi tanto minus reſtituit, quantum valent impenſæ tempore reſtitutionis, veluti ſi reſtituit triginta, cum reſtituere deberet ob fructus conſumtos 150, impenſis 120 æſtimatis. Quoniam deductis impenſis ab eo, quod domino reſtituendum, poſſeſſor & dominus conſequitur, quod ſuum eſt, ſeu ipſi debetur, ſuum autem cuique tribuendum (§. 86.); *poſſeſſori competit jus, impenſas ipſi reſtituendas deducendi,* quod nimirum ex mutua utrinque reſtituendorum obligatione naſcitur (§. 46.).

§. 285.

De præmio inventionis.

Præmium inventionis dicitur, quod datur inventori rei amiſſæ, quia eandem domino reſtituit. Quoniam inventor ad reſtitutionem obligatur (§. 220. 261.); *natu-*

Digitized by Google

naturaliter inventori rei amiſſæ præmium nullum debetur, nec ideo *competit jus præmium exigendi a domino.* Quæ de impenſis in rem amiſſam adipiſcendam & conſervandam factis tenenda ſunt, patent per ea, quæ modo de poſſeſſore rei alienæ demonſtrata ſunt; impenſarum enim reſtitutio pendet ab eo, quod in rem alienam factæ.

§. 286.

Defraudare alterum dicitur, qui verbis vel factis doloſis alterum privat eo, quod ſuum eſt, vel ipſi debetur. Atque ideo *Fraus* appellatur factum, quo alteri, cum quo nobis negotium eſt, inſcio damnum infertur; quod ubi fuerit doloſum, *Fraus conſilii*; ſi minime doloſum, veluti ſi inſcius gemmam adulterinam vendas pro genuina, *Fraus eventus* vocatur. Cum nemini dandum ſit dolo vel culpa damnum (§. 269.); *nemo defraudandus, & fraus conſilii omnis illicita*: cumque damnum datum ſit reſarciendum (§. 270.); *non modo id, quo defraudatus eſt alter, eidem reſtituendum, ſeu æſtimatio præſtanda, ſed a damno quoque immunis præſtandus, cui fraus eventus nocitura erat.* *De fraude tam conſilii, quam eventus.*

§. 287.

Jus poſſeſſionis.

Jus poſſeſſionis vocatur, quod poſſeſſori vi poſſeſſionis competit. Differt itaque a jure poſſidendi, quod domino competit vi dominii (§. 200.). Dari autem jus poſſeſſionis, ex iis, quæ ſequuntur, patet.

§. 288.

De ſpolio prohibito & ſpoliato reſtituendo.

Cum ſoli domino competat jus poſſidendi (§. 200.), nec is poſſeſſorem ad reſtitutionem vi adigere poſſit, niſi dominio probato (§. 262.); *a non-domino*, vel *etiam a domino, qui dominium*, vel *a poſſeſſore, qui juſtam poſſeſſionem nondum probavit, poſſeſſor quicunque de poſſeſſione dejici nequit*, conſequenter *ſi dejectus fuerit, poſſeſſio ipſi reſtituenda.* Quamobrem cum dominii exercendi cauſa res poſſideantur (§. 200.); *quamdiu poſſeſſori poſſeſſionem auferre non licet, ipſi permittendum eſt dominii exercitium.* Factum violentum, quo quis de poſſeſſione dejicitur, ſeu eadem privatur, in Jure Canonico dicitur *Spolium*; & hinc ſequitur, *ſpoliatum eſſe reſtituendum.*

§. 289.

De poſſeſſione de-

Quoniam *poſſeſſor pati non tenetur, ut a non-domino, vel etiam a domino, dominio*

nio nondum probato, poſſeſſione vi dejiciatur, (§. 288. 46.); *eidem* quoque *competit jus poſſeſſionem ſuam defendendi* (§. 90.), *itemque jus ad ea, ſine quibus poſſeſſionem amiſſam recuperare nequit.* Nimirum poſſeſſor, quamdiu in poſſeſſione eſt, ſe gerit inſtar domini, atque id ipſum eidem permittendum (§. 288.). *Defendenda & recuperanda.*

§. 290.

Vi poſſidere dicitur, qui, poſſeſſorem veterem de poſſeſſione vi injuſta dejiciendo, poſſeſſionem acquiſivit; *clam* vero *poſſidere* dicitur, qui ignorante poſſeſſore poſſeſſionem ſine vi, ſed nullo quoque jure occupavit; & tunc qui hoc facit, *poſſeſſionem furtive ingredi* dicitur; acquiſita vero *poſſeſſio clandeſtina* vocatur. Poſſeſſio nimirum æquiparatur rei furto ablatæ. Patet vero, ut ante (§. 288.), *clandeſtinam poſſeſſionem eſſe illicitam, ſive non-dominus, ſive dominus, dominio nondum probato, clam poſſideat, & poſſeſſionem eſſe reſtituendam poſſeſſori veteri,* conſequenter *huic competere jus non patiendi, ut alter a ſe clam poſſideat,* & per conſequens *poſſeſſionem reſtituere nolentem vi de poſſeſſione dejiciendi.* *De poſſeſſione violenta & clandeſtina.*

§. 291.

Quomodo possessio acquiratur, retineatur & amittatur.

Quoniam possessa res in potestate possidentis esse debet, ut ipsi competat potentia physica de re pro arbitrio suo disponendi (§. 200.), consequenter dominium exercendi (§. 195.); *possessio rei acquiritur, si facto quodam redigitur in eum statum, quo physice possibile est, ut instar domini de ea disponere possis, & tamdiu retinetur, quamdiu dominium sive per te, sive per alium exercere possis, amittitur vero, si res in eum pervenit statum, quo id fieri nequit.*

§. 292.

An absens possidere possit.

Quoniam res possidetur, etiamsi per alium dominium exerceatur (§. 291.); *absens* quoque *rem possidere potest.*

§. 293.

De possessione rerum mobilium & incorporalium.

Et quia possessio a potentia exercendi dominium dependet (§. 291.); *res mobilis tamdiu possidetur, quamdiu in custodia tua est;* & cum *res incorporales* aliter detineri non possint, nisi quatenus iisdem actu uteris (§. 121.), eædem *possidentur usu & facultate physica utendi, atque prohibendi, ne utatur alius.*

§. 294.

Digitized by Google

§. 294.

Quoniam occupando res nullius rediguntur in eum ſtatum, ut de iis pro arbitrio diſponi poſſit (§. 210. 195.), occupatione autem dominium rerum originarie acquiritur (§. 210.); *rerum nullius poſſeſſio acquiritur cum domino uno eodemque actu*, atque *hic modus acquirendi poſſeſſionem originarius eſt*, quo ſcilicet acquiritur poſſeſſio earum rerum, quæ in nullius adhuc poſſeſſione fuerunt. *De modo originario poſſeſſionem acquirendi.*

§. 295.

Poſſeſſio titulata dicitur, quæ habet titulum. Dicitur autem *Titulus* ratio legalis, per quam patet, factum quoddam tale jus parere poſſe; ipſum vero factum, quo juris reddimur participes, *Modus acquirendi eſt.* Unde patet, *poſſeſſionem rei nullius occupando acquiſitam eſſe titulatam*; cum vi legis naturæ occupando cum dominio acquiratur poſſeſſio, (§. 294.). *De poſſeſſione titulata & titulo.*

§. 296.

Cum poſſeſſio amittatur, ſi res perveniat in eum ſtatum, quo dominium exercere nequis (§. 291.); *ſi quis in re tua immobili dominium exercet, vel jus tibi competens, nec patitur, ut tu idem exer-* *De amiſſa poſſeſſione rei immobilis & incorporalis.*

ceas, possessionem amisisti. Enimvero quoniam possessio retinetur, quamdiu dominium exercere potes (§. 291.), consequenter non pateris, ut alius te invito idem exerceat, nec ut tu utaris, nemo prohibere potest; *solo non-usu possessio non amittitur.*

§. 297.

De turbatione possessionis.

Possessio dicitur *turbari*, si possessor impeditur in exercitio dominii quoad unum alterumve actum ipsi permittendum quocunque modo, non tamen id totum ipsi adimitur. Vocatur autem *Turbatio verbalis*, quæ fit verbis; *realis*, quæ in facto quodam consistit. Et *vis*, qua possessio turbatur, *turbativa* vocatur; sicuti *expulsiva*, qua quis de possessione dejicitur; & *compulsiva*, qua ad cedendam alteri possessionem adigitur. Quoniam possessori liberum relinquendum dominii exercitium (§. 288.); *turbatio possessionis tam verbalis, quam realis illicita.*

§. 298.

De quasi possessione.

Res incorporales *quasi possideri* dicuntur, quatenus earum possessio fingitur ad analogiam possessionis rerum corporalium, cujus fundamentum est potentia phy-

physica ad eos actus, quos edendi facultas seu potentia moralis est jus domino competens.

§. 299.

Cum jus possessionis oriatur ex possessione (§. 287.); *amissa possessione, amittitur quoque jus possessionis*, consequenter *jura possessionis conservantur, quamdiu conservatur possessio.* *De jure possessionis amisso.*

CAPUT IV.

DE JURE EX COMMUNIONE PRIMÆVA RESIDUO.

§. 300.

Jus ex communione primæva residuum vocatur, quod, postquam dominia rerum introducta sunt, nobis adhuc competit in eas res, quæ sunt in aliorum dominio. Distinguitur itaque a communione primæva, quæ adhuc quoad res certas non occupatas, vel non occupabiles subsistit. *Jus ex communione primæva residuum quid sit.*

§. 301.

Quoniam communio primæva sublata est acquisitione originaria dominiorum (§. 194. 210.), consequenter occupatio *In quibusnam rebus communio primæva*

adhuc ſubſiſtat.

ne (§. 210.); *quæ occupari vel non potuerunt, vel non debuerunt, ea adhuc in communione primæva ſunt*, ſeu *res hominum omnium communes*, ſeu, quod perinde eſt, *quoad haſce res communio primæva adhuc ſubſiſtit.*

§. 302.

De rebus uſus inexhauſti.

Res uſus inexhauſti dicuntur, quarum uſus omnibus ſufficit hominibus, & iisdem patet, quoties eodem indigent. Quoniam dominus uſu rei ſuæ excludit ceteros omnes (§. 195.), uſus vero rerum, qui omnibus patet, quoties eodem indigent, ceteris omnibus ab uno auferri minime potuit (§. 74.); *res uſus inexhauſti occupari non debuerunt* (§. 210.), conſequenter *in iis communio primæva adhuc ſubſiſtit.* Quamvis itaque dominia rerum introducta ſunt, *aër*, tamen, *aqua profluens & lumen ſolis ſunt adhuc res omnium communes.*

§. 303.

Cur limitari & defendi neſcium commune manſerit, veluti mare.

Similiter quia vi dominii excluduntur ceteri omnes uſu illius rei, quæ eſt in dominio (§. 195.); *quod dominio ſubjiciendum, limitatum eſſe debet; quod vero limites omnes reſpuit, dominio ſubjici nequit.*

Et

Et cum dominus prohibendi jus habeat, ne quis ſe invito re ſua utatur (§. *cit.*); ideo neceſſe eſt, ut dominium ſuum tueri poſſit. *Quicquid* igitur *ita comparatum eſt, ut dominium in eo tueri non detur, id eidem ſubjici non potuit.* Atque hinc patet, *mare vaſtum in communione primæva manſiſſe, etſi partes quædam terræ continenti adjacentes occupari potuerint* (§. 302.).

§. 304.

Cum quatacita exceptione dominia introducta.

Jus ad uſum rerum naturalium neceſſarium cum omni homini natura competat (§. 186.), & lex naturæ etiam det jus ad uſum neceſſarium rerum induſtrialium & artificialium (§. 188.); nemini auferendum (§. 74.). *Introductione* igitur *dominiorum nemini auferri penitus potuit uſus rerum neceſſarius*, conſequenter *dominia introduci non potuerunt, niſi cum tacita hac reſtrictione, ut, ſi in caſu emergente contingat alicui penitus auferri neceſſarium rerum uſum, eidem jus aliquod competat in eas res, quæ ſunt in dominio.* Dominia nimirum non introducta ſunt, ut quis penitus carere cogatur uſu rerum neceſſario, ſed ut de eodem melius proſpiceretur univerſis (§. 194.).

§. 305.

Digitized by Google

§. 305.

De rebus necessariis in extrema necessitate domino auferendis.

Quodsi ergo *quis penitus destituatur usu rerum necessariarum, nec in potestate ipsius sit, ut eas æquo pretio vel præstitis operis sibi comparet, neque etiam eas precibus ab aliis impetrare possit; in statu naturali eas alteri inscio ac invito auferre, immo vi eripere licet, qui iisdem carere potest* (§. 304.). Quoniam igitur hoc jure tuo facis, quod ex communione primæva residuum est (§. 300.); *furtum & rapinam non committis.* Extrema nimirum necessitas jus petendi vertit in jus cogendi, ut detur.

§. 306.

De obligatione inde nascente.

Quoniam vero hoc jus, cui sola necessitas extrema locum facit, ultra usum necessarium, cujus causa datur (§. 304.), extendendum non est; *si res usu non consumitur, finito usu restituenda; quodsi usu fuerit consumta, cessante autem necessitate, tantundem ejusdem generis, vel aliud æquivalens, restitui, aut æstimatio præstari possit, hoc faciendum.*

§. 307.

Vis necessitatis in rebus ab alio comparandis.

Hinc porro facile patet, *necessitatem extremam dare jus cogendi alterum, ut pro æquo pretio, aut re, quæ tantundem valet, res*

Digitized by Google

res detur. Ita e. gr. in annonæ difficultate, qui frumento abundant, ad vendendum cogi poſſunt, & qui annonam incendit, ad æquo pretio frumentum vendendum cogi poteſt.

§. 308.

Jus, cui ſola neceſſitas locum facit ad actus quosdam alias non licitos, propterea quod ſine iis obligationi cuidam indiſpenſabili ſatisfieri nequit, *Jus neceſſitatis* dicitur. Atque hinc patet, *actum illum, ad quem neceſſitas jus dat, eſſe debere medium unicum ſatisfaciendi obligationi cuidam indiſpenſabili*, nec minus manifeſtum eſt, *jus neceſſitatis ipſa lege naturæ nobis dari* (§. 46.). Abſonum itaque videri minime debet, jus quoque neceſſitatis quoad uſum rerum neceſſarium introductis dominiis reſiduum manſiſſe, quippe quod eorum introductione violari minime potuit (§. 74.). *Jus neceſſitatis.*

§. 309.

Multæ hinc ſolvuntur quæſtiones particulares, quales videas in Jure naturæ a nobis edito c. 6. part. 6. Ita ſi in navigatione aut obſidione defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferre *Exempla hujus juris particularia.*

ferre debet; si adversus aggressorem te defensurus destituaris armis, inconsulto, immo contradicente domino, arripere licet aliena; idem valet de instrumentis alienis ad restinguendum incendium; de perdendis rebus aggressoris, vis iniustæ depellendæ causa, & de perdenda re aliena, communis periculi non aliter depellendi causa.

§. 310.

De altera tacita exceptione, cum qua dominia introducta.

Similiter cum in communione primæva, si plures ejusdem rei usum simul participare possunt, participatio promiscue volentibus permittenda (§. 187.), introductione autem dominiorum jus commune tolli ac restringi non potuerit, quam necesse fuit (§. 74.); *dominia rerum introduci non potuerunt, nisi cum tacita hac restrictione, ut alteri concedatur usus innoxius rei, quæ est in dominio.* Vi autem *libertatis naturalis domino permittendum est judicium, an usus alteri concedendus sit sibi innoxius, nec ne* (§. 78.), hoc est, an sine detrimento ac molestia concedi possit.

§. 311.

Jus innoxiæ utilitatis.

Jus ad usum rerum innoxium, quæ sunt in dominio alterius, nobis competens

tens dicitur *Jus innoxiæ utilitatis.* Patet itaque, *jus innoxiæ utilitatis eſſe jus ex communione primæva reſiduum* (§. 310. 300.), *idque imperfectum* (§. 80.).

§. 312.

Iſtiusmodi *jura innoxiæ utilitatis ſunt tranſitus ob juſtas cauſas per terras & flumina dominio ſubjecta, tam perſonis, quam mercibus concedendus; jus ob juſtas cauſas ibidem commorandi*, veluti ſtudiorum, aut ſanitatis recuperandæ cauſa, *habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtent.* *Jura ſpecialia innoxiæ utilitatis.*

CAPUT V.

DE

MODO ACQUIRENDI DERIVATIVO.

§. 313.

Modus acquirendi derivativus dicitur, quo acquiritur dominium rerum in dominio jam exiſtentium. Quoniam domino competit jus, dominium rei ſuæ in alium transferendi (§. 257.), & alteri jus in re ſua conſtituendi (§. 260.); *modus acquirendi derivativus datur.* *Modus acquirendi derivativus.*

§. 314.

Digitized by Google

§. 314.

De modo transferendi dominium.

Quoniam domino competit jus de re ſua pro lubitu diſponendi (§ 195); *a voluntate ipſius unice dependet, in quem & quomodo dominium, aut jus quoddam ſuum transferre velit, utrum cum, an ſine excluſione ſui; an revocabiliter*, ut ſcilicet alterum jure translato rurſus excludere poſſit, quando viſum fuerit, *an irrevocabiliter; utrum in perſonam immediate, vel in rem alienam*, ita nimirum ut mediante re competat poſſeſſori ejus cuicunque; *utrum in perſonam certam, an in incertam*, ut ſcilicet jus acquirat, qui voluerit ac potuerit, quemadmodum in miſſilibus fit; *utrum abſolute, an ſub quacunque conditione; utrum in perpetuum, an in certum diem; utrum gratis, an ut viciſſim aliquid detur, vel fiat.*

§. 315.

De conditionum differentia.

Eſt autem *conditio caſualis*, quæ a caſu vel fortuna, aut ab arbitrio hominis juri noſtro minime ſubjecti tota pendet; *poteſtativa*, quæ pendet ab arbitrio ejus, in quem dominium, ſive jus transferendum; *mixta*, quæ partim caſualis, partim poteſtativa. Eſt præterea *conditio*

vel

vel *suspensiva*, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit, eam existere; vel *resolutiva*, quæ actus jam perfecti durationem restringit ad illud tempus, quo eam extare certum est. Appellatur autem *Conditio negativa*, quæ supponit aliquid non esse, vel non fuisse, vel non eventurum. *Existit* itaque *conditio negativa*, si id non sit, vel non fuerit, vel non evenit. Est etiam *conditio* alia *turpis*, quæ supponit a te fieri debere, quod lege prohibetur; alia *honesta*, quæ supponit a te fieri debere, quod lege non prohibetur, aut quæ in facto honesto consistit.

§. 316.

De acceptatione.

Quoniam vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut suum in agendo judicium sequatur (§. 78.); *si dominium, vel jus quoddam in alium transferendum, ab ejus unice voluntate dependet, utrum id habere velit, an nolit.* Cum itaque *accipere*, vel *acceptare* dicatur, qui verbis vel factis sufficienter declarat, velle sese, ut detur, vel fiat, quod alter se dare, vel facere velle declarat; *ad translationem dominii vel juris requiritur acceptatio.*

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) L §. 317.

§. 317.

Quæ naturaliter ad translationem dominii ſufficiant.

Ex hactenus dictis intelligitur, *naturaliter transferri dominium, vel jus quoddam in acceptantem, nuda voluntate domini ſufficienter declarata* (§. 314. 316.), cumque a voluntate transferentis dependeat, quomodo jus quoddam transferre velit (§. 314.) *acceptatione non plus juris acquiri poſſe, quam transferens in eum transferre voluit.*

§. 318.

Quomodo de voluntate alterius ſtatuendum.

Quoniam vero de voluntate alterius conſtare nobis nequit, niſi quatenus eandem ſufficienter declarat; *quod verbis, vel alio quocunque modo ſufficienter ſignificatur, id contra ipſum pro vero habetur.*

§. 319.

Quando acceptatio præcedat.

Acceptatio autem *præcedit, ſi quis petit, ut alter ſibi quid det, vel faciat, & hic petenti annuit*: ſuperfluum enim foret, acceptationem repetere, altero annuente petenti.

§. 320.

De modo acquirendi poſſeſſionem.

Quia domino competit jus poſſidendi (§. 200.); *cum dominio rei transfertur & acquiritur etiam jus poſſidendi*, conſequenter cum ſine poſſeſſione dominium exer-

Digitized by Google

exerceri nequeat (§. 200. 195.), *dominio translato, transferens* quoque *obligatur ad transferendam possessionem.* Quamobrem cum actus, quo transfertur possessio, *Traditio;* actus vero, quo possessio acquiritur, *Apprehensio* appelletur; *translato dominio res* quoque *tradenda & apprehendenda.* Atque hinc patet, *ad translationem dominii naturaliter non requiri traditionem.*

§. 321.

Quoniam traditione transfertur possessio (§. 320.); *ea consistit in actu quocunque, quo res redigitur in eum statum, ut, qui eandem acquisivit, habeat potentiam physicam de eadem pro lubitu disponendi,* seu *dominium actu exercere possit* (§. 200.). *In quonam traditio consistat.*

§. 322.

Patet itaque, *rem mobilem tradi, si transferens dominium eam manu porrigit, & acceptans eandem manu apprehendit,* item *si transferens eam te auferre jubet; rem vero immobilem, si te rem certam possidere jubet, & in ea te dominium exercere patitur, vel eam e longinquo demonstrat, ut apprehendere possis, vel permittit, ut res* *Diversi rem tradendi modi.*

maneat in poteſtate tua, quæ quacunque de cauſa in ea eſt, vel documento quodam literario declarat, ſe poſſeſſionem in te transferre, & paſſurum, ut dominium in eo exerceas, aut hujus exercendi cauſa in rem immobilem te introducit, qui actus proprie *Immiſſio in poſſeſſionem* dicitur; *rem* denique *incorporalem, ſive jus, ſi id te exercere patitur* (§. 321.). Hinc porro facile intelligitur, quot diverſis modis res mobiles, immobiles & incorporales apprehendantur. *Apprehenſio* nimirum conſiſtit in actu, quo acquiritur potentia phyſica, dominium in re corporali vel jus in ſe translatum exercendi.

§. 323.

De traditione brevi manu facta.

Res tradi dicitur *brevi manu*, quando actus traditionis ineſſe intelligitur alii cuidam actui, quo aliud quid agitur ad dominii exercitium ſpectans, veluti ſi dominium transferens rem manere permittat in poteſtate accipientis tanquam ipſi propriam, quæ jam alia quacunque de cauſa in poteſtate ipſius eſt. Quod vero brevi manu a transferente traditur, id ab accipiente *brevi manu apprehenditur.*

§. 324.

§. 324.

Ex adverſo *Res longa manu tradi* dicitur, quando res tradenda oculis tuis ſubjicitur eo fine, ut eam apprehendas, conſequenter ut poſſeſſionem acquiras. Et *longa manu apprehendi* dicitur, quod longa manu traditur. Exempli loco eſto, ſi transferens rem certam tradendam e longinquo demonſtrat. *De traditione longa manu facta.*

§. 325.

Vocatur autem *Res certa*, quæ ſufficienter quomodocunque indigitatur, ut ab aliis ſui ſimilibus diſtingui poſſit: quo eodem ſenſu *Perſona* etiam *certa* dicitur. *De re & perſona certa.*

§. 326.

Traditio ſymbolica dicitur, quæ fit per ſymbola, quando nimirum loco rei tradendæ traditur res alia, quæ iſtam ſignificat, veluti ſi traduntur claves, quibus ciſta reſeratur, in qua res tradendæ abſconditæ. Patet autem, cum ſigna arbitraria ſint, traditionem ſymbolicam fieri poſſe per rem quamcunque. Cum ſymbola nullum habeant effectum niſi a mutua transferentis & accipientis voluntate; *traditio ſymbolica naturaliter ſuperflua videtur, niſi quatenus declaratio voluntatis* *De traditione ſymbolica.*

tatis mediante ſymbolo efficitur magis certa, cum ſcilicet per ea magis conſtet, quid actum fuerit.

§. 327.

De operarum communicatione.

Operarum communicatio dicitur eorundem in uſum aliorum collatio. Quoniam actiones hominis liberæ aliis utiles dominiis introductis æquiparantur rebus, quæ ſunt in dominio noſtro, conſequenter operæ, quæ præſtantur in utilitatem aliorum (§. 225.); *operarum communicatio translationi dominii*, conſequenter *dationi æquiparatur* (§. 258.), *& introductis dominiis facere perinde eſt ac dare*, quatenus nimirum facta perinde ac res certo pretio æſtimantur.

§. 328.

Præſtare quid ſignificet.

Præſtare, ſignificatu generali, idem eſt ac dare & facere. Dicuntur ideo præſtari tam res, quam facta.

§. 329.

Obligatio mutua ad dandum & faciendum.

A poſteriori abunde patet, introductis rerum dominiis neminem res omnes per ſe habere poſſe, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & animæ perfectionem acquirendum requiruntur, & non minus opera alio-

aliorum, quam rebus alienis quemlibet indigere; hanc autem indigentiam tanto majorem esse, quanto longius a vitæ simplicitate receditur. Quamobrem cum homines conjunctis viribus ad se statumque suum perficiendum obligemur (§. 44.); *dominiis introductis ad dominia transferenda & operas communicandas sibi invicem obligantur, seu ad dandum & faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget.* Quoniam vero in collisione officiorum officium erga seipsum vincit officium erga alios (§. 64.); *nemo alteri dare tenetur rem, qua ipse indiget, nec obligatur ad faciendum, quando non vacat.*

§. 330.

De alienatione rei communis.

Cum *in communione positiva* omnes conjunctim sint dominus rei indivisæ (§. 196.); *dominium* quoque *exerceri nequit, nisi omnium consensu, qui in eadem sunt* (§. 195.), consequenter *nec res communis alienari potest, nisi omnium consensu* (§. 257.). Quoniam tamen jus, quod unusquisque pro rata in re indivisa habet, singulorum proprium est, spectandum instar rei incorporalis in dominio existen-

Digitized by Google

tis (§. 205.); *de jure ſuo, quod quis pro rata habet in re diviſa, pro lubitu diſponere poteſt, quatenus id fieri poteſt ſalva communione, ſeu ſine præjudicio ceterorum* (§. 269.). Quamobrem *jus* quoque *ſuum, quod pro rata habet in re indiviſa, in alium transferre, ſeu alienare poteſt* (§. 257.), *non vero in ea parte, pro qua dominus eſt, a toto ſeparata*: jus enim in parte ſeparata minime habet.

§. 331.

An datum repeti poſſit.

Cum voluntate transferentis & accipientis ſufficienter declarata jus, quod transfertur, fiat accipientis (§. 317.), invito rurſus auferri neſcium (§. 100.); *quod datum eſt, repeti nequit, nec transferenti pœnitere licet.* Quodſi certa lege quid fuerit datum, cum acceptans plus juris acquirere non potuerit, quam transferens in ipſum transferre voluerit (§. 317.); *lex dationi adjecta ſervanda.*

§. 332.

De datione in diem & conditionata.

Quodſi ergo *quid datur in certum diem, die veniente reſtituendum, & ſi datur ſub certa conditione ſuſpenſiva, dominium non ante tranſit, quamvis re tradita, niſi conditione exiſtente*, conſequenter *ſi ea po-*

potestativa fuerit, adimplenda, conditione autem non existente, quod datum restituendum (§. 315.): *id quod etiam fieri debet, conditione resolutiva existente* (§. *cit.*). Accipiens nimirum ad restitutionem se obligasse intelligitur & transferens sibi reservavit jus ad eandem (§. 97.).

§. 333.

Jus pro lubitu, seu, quandocunque visum fuerit, revocabile in alium translatum dicitur *Precarium*. Quamobrem *precarium non est, si certum tempus adjicitur, intra quod revocari non debeat*; cum tunc in certum diem datum intelligatur, ante eum non repetendum (§. 332.). *Precarium* vero *quovis momento revocabile* (§. 318.), *accipiens concedenti se obligasse intelligitur ad rem restituendam pro lubitu reposcenti* (§. *cit.* & §. 97.). *De precario.*

§. 334.

Jus in re dicitur, quod in rem ipsam nobis competit, consequenter cum jus sit facultas moralis agendi (§. 46.), idem *consistit in facultate morali pro lubitu disponendi vel de re ipsa, vel de aliquo ejus usu, vel fructu inde percipiendo, vel de omnibus istis simul.* Quamobrem *dominium* *De jure in re.*

nium & jus ad quemlibet actum ad exercitium ejusdem spectantem est jus in re (§. 195.). Patet etiam, *communionem primævam fuisse jus in re* (§. 186.), *& jus in re aliena constitutum* (§. 260.), *atque jus possessionis esse jus in re* (§. 288. & seqq.).

§. 335.

De jure ad rem.

Jus ad rem dicitur, quod habemus ad id, ad quod præstandum alter nobis obligatus est. Quoniam nobis competit jus ad certas præstationes nobis alterum obligandi, & inde jus perfectum ad eas acquirimus (§. 97.), ac præterea jam in anterioribus vidimus passim, homines sibi invicem ex facto quodam suo obligari ad certas præstationes; *jus ad rem, idque perfectum utique datur.* Cumque in Jure naturæ habeatur quoque ratio officiorum humanitatis (§. 61.), ad quæ obligatio imperfecta est (§. 80.); *jus* quoque *ad rem imperfectum* datur, nimirum quod homini competit ad id, ad quod alter ipsi imperfecte obligatur.

§. 336.

Debitor & debitum.

Qui nobis ad aliquid præstandum perfecte obligatur, *Debitor* dicitur; id autem, ad quod præstandum obligatur, *Debi-*

Digitized by Google

Debitum. Quamvis etiam *imperfecte debitum* dicatur, ad quod præstandum alter nobis imperfecte obligatur: qui tamen imperfecte obligatur, *Debitor* vocari non solet.

§. 337.

De remissione juris.

Jus, nimirum ad rem, *remittere* dicimur, si sufficienter significamus, nos nolle, ut alter nobis præstet, ad quod præstandum obligatur. Dicitur etiam *remitti* eodem sensu ipsum *debitum*. *Remissione* igitur *juris debitor ab obligatione sua liberatur & jus tuum extinguitur, jus autem nemini acquiritur.* Per se patet, *posse etiam remitti partem juris, si id, quod debetur, in partes dividi potest.*

§. 338.

De cessione juris.

Translatio juris sui ad rem in alium *Cessio* dicitur; & transferens *Cedens*; is vero, in quem transfertur, *Cessionarius* appellatur. *Fit* itaque *cessio mutuo consensu cedentis & cessionarii sufficienter declarato* (§. 317.). Cum jus ad rem sit res incorporalis (§. 121.), quæ est in dominio cedentis (§. 206.); *cessio fieri potest inscio, immo invito debitore*, præsertim cum, cessionario in locum cedentis

tis ſuccedente, *nihil in obligatione debitoris mutetur.*

§. 339.

De repudiatione juris. *Jus repudiare* dicitur, qui ſufficienter ſignificat, ſe jus ſibi delatum habere nolle. Dicitur autem *Jus tibi deferri*, quod num accipere, ſeu acquirere velis, an nolis, in ſolo tuo arbitrio poſitum eſt. *Jus* igitur, *quod repudiatur, repudians non transfert in alium.*

§. 340.

De renunciatione. *Juri ſuo renunciare* dicitur, qui ſufficienter ſignificat in gratiam alterius, ſe jus quæſitum habere nolle. Dicitur autem *Jus quæſitum*, quod actu nobis competit. *Renuncians* igitur *ſe ei, cui renunciat, obligat, quod jure ſuo adverſus ipſum uti nolit, & hic acquirit jus non patiendi, ut eodem utatur* (§. 46.), *jus vero ſuum renuncians in ipſum non transfert.*

§. 341.

De abdicatione juris. *Jure ſuo ſe abdicare* dicitur, ſi quis ſua ſponte declarat, ſe jus quoddam, quod in alium transferre nequit, diutius habere nolle, veluti ſi magiſtratum ante tempus deponit.

§. 342.

Digitized by Google

§. 342.

Cum quilibet de jure ſuo, tanquam re incorporali (§. 121.), in dominio ipſius exiſtente (§. 206.), pro lubitu ſuo diſponere poſſit (§. 195.); *a cujuslibet voluntate dependet, num jus ſuum remittere, alteri cedere, repudiare, abdicare, aut in gratiam alterius ei renunciare velit, modo nil committatur, quod eſt contra jus tertii* (§. 86.), veluti ſi remiſſio fiat in fraudem creditorum. *An remiſſiones, ceſſiones, &c. juris ſint licitæ.*

§. 343.

Quando res communis dividitur, cum ſublata communione unusquisque dominium acquirat in parte diviſa, conſequenter ſeparatum; *tot oriuntur dominia, quot ſunt perſonæ*, cumque *partes diviſæ* nullam amplius relationem ad ſe invicem retineant, eædem *non amplius ſpectantur tanquam partes:* quæ nimirum antea fuerant plurium communia, ea diviſione fiunt ſingulorum propria. *De dominiis ex diviſione communium oriundis.*

§. 344.

Quodſi res communis dividenda dividi nequeat, & quilibet, qui in communione eſt, integram habere velit, cum neuter alteri dominium in parte ſua cedere teneatur *De diviſione rei communis, quæ dividi nequit.*

tur] (§. 342.); *negotium naturaliter exitum habere nequit.* Quodſi ergo exitum habere debet, *neceſſe eſt, ut conſenſu eorum, qui ſunt in communione, definiatur modus, quo determinari debeat, cuinam ſit aſſignanda*, veluti ut ſorte dirimatur, quinam rem habere debeat.

§. 345.

An quis cogi poſſit, ut maneat in communione.

Quoniam in communione de re communi diſponi nil quicquam poteſt, niſi omnium conſenſu (§. 330.), & ut negotia exitum habere poſſint, voluntas plurium, ſeu partis majoris habenda eſt pro omnium voluntate; facile patet, in communione non liberam eſſe unicuique pro rata diſponendi facultatem. Quamobrem cum libertati naturali, a qua pendet libera diſponendi facultas in dominio (§. 195.), maxime adverſetur, ut quis invitus maneat in communione; *nemo* quoque *cogi poteſt, ut invitus in communione maneat, niſi jus commune ea lege acquiſitum, ut commune maneat* (§. 317.).

CAPUT

CAPUT VI.

DE ANIMI SUI SENSIS ALTERI SIGNIFICANDIS.

§. 346.

De communi usu loquendi.

Animi noſtri ſenſa alteri ſignificamus, vel verbis, vel ſignis aliis, vel etiam factis, ſeu actionibus externis. *Qui* ergo *ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert uſus loquendi*, conſequenter *qui ad mentem ſuam alteri ſignificandum obligatur, vocabulis uti debet in eo ſignificatu, qui uſui loquendi convenit.*

§. 347.

De veritate morali & veriloquio.

Convenientia verborum cum cogitationibus noſtris dicitur *Veritas moralis*; & *moraliter verum loqui*, qui ea cogitat, quæ ſe cogitare dicit; ſermo autem moraliter verus *Veriloquium.* Differt itaque a *Veritate logica*, quæ eſt conveniéntia noſtrarum cogitationum cum objecto; ita ut *logice verum* ſit, ſi, quod eſſe, vel non eſſe cogitamus, id etiam eſt, vel non eſt. Quamobrem cum veriloquium non ſupponat veritatem logicam; *veritas logica per veriloquium probari*

bari nequit, & si, quod esse putas, dicis, cum non sit, & contra, moraliter verum loqueris, logice falsum.

§. 348.

De falsitate morali. Ex adverso disconvenientia verborum cum cogitationibus nostris vocatur *Falsitas moralis*; & *moraliter falsum loqui* dicitur, qui aliter cogitat, quam se cogitare dicit; sermo autem moraliter falsus *falsiloquium*. Differt itaque a *Falsitate logica*, quæ est disconvenientia nostrarum cogitationum cum objecto; ita ut *logice falsum* sit, si quod esse cogitamus non est, & contra. Quamobrem cum falsiloquium non supponat falsitatem logicam; *si quod non esse putas, esse dicis, cum sit, vel quod esse putas, cum non sit, non esse dicis, moraliter falsum loqueris.*

§. 349.

Actio sincera, simulatio, dissimulatio, prætextus. *Actio externa sincera* vocatur, quæ cum interna consentit; dissensus autem actionis externæ ab interna *Simulatio*; sicuti occultatio actionis tam internæ, quam externæ, sive positivæ, sive privativæ, quomodocunque facta, *Dissimulatio*. Simulatio autem intentionis, quando scilicet falsam significamus, non veram,

Digitized by Google

ram, *Prætextus*, a nonnullis *Obtentus* appellatur.

§. 350.

Patet itaque, *veriloquium esse sermonem sincerum*, *falsiloquium sermonem simulatum* (§. 347. 348. 349.). Patet etiam porro, *prætextum esse quandam speciem falsiloquii*, sicuti *intermissio sermonis eo fine facta, ne animi nostri sensa alteri pateant, ad dissimulationem accedit* (§. 349.). *Qualis sermo sit veriloquium & falsiloquium.*

§. 351.

Mentiri dicitur, qui moraliter falsum loquitur, quando ad verum loquendum, seu animi sui sensa significandum alteri obligatur; atque ideo *Mendacium* est falsiloquium pugnans cum obligatione, qua tenemur alteri ad animi nostri sensa significanda, consequenter quo violatur jus alterius ex ista obligatione ortum (§. 46.). *Reticentia* vero vocatur silentium de eo, ad quod dicendum obligamur: *quæ* ideo quoque *est contra jus alterius.* *Mendacium & reticentia.*

§. 352.

Cum ab obligatione tam naturali (§. 42.), quam contracta, nemo se liberare possit (§. 100.); *si officio cuidam* (§. 57.), *vel* *De moralitate veriloquii,*

mendacii & reticentiæ.

vel obligationi contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi alteri animi noſtri ſenſa patefaciamus, ad moraliter verum loquendum, conſequenter *ad veriloquium obligamur* (§. 347.), *atque* ideo *tam falſiloquium* (§. 348.), *quam reticentia illicita eſt* (§. 351.). Et hinc patet, *omne mendacium eſſe illicitum* (§. *cit.*). Ex adverſo autem cum lex naturæ det jus ad ea, ſine quibus obligationi noſtræ ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *ſi vel officio cuidam, vel obligationi cuidam contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi animi noſtri ſenſa celando, vel moraliter falſum loquendo, utrumque licitum eſt* (§. 49.), *atque tum falſiloquium mendacium non eſt* (§. 351.). Et quia vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, modo nil faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur (§. 78.), & libertas naturalis non tollit obligationem naturalem (§. 77.); *ſi alteri ad patefacienda animi tui ſenſa non obligaris, nec, ut id facias, requirat officium quoddam erga teipſum, vel erga alios, veritatem celare licet.*

§. 353.

Digitized by Google

§. 353.

Ambigue loqui dicitur, qui utitur verbis, quæ ex communi usu loquendi plures admittunt significatus: *id quod imprudentiæ est, si alteri tui animi sensa significare volueris* (§. 21.), *ac* per consequens *vitandum, si vero prævides alterum, cui animi tui sensa patefacere obligaris, ea acceptarum in significatu a mente tua discrepante, & dolose hoc intendis* (§. 17.), *ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet* (§. 351.), consequenter *illicita est* (§ 352.). Patet vero porro, *ambiguitatem in loquendo esse licitam in eo casu, in quo falsiloquium licitum* (§. 352.). *De ambiguitate in loquendo.*

§. 354.

Allegoria est sermo constans vocabulis, quæ a significatu proprio ad aliud quid significandum transferuntur propter rerum similitudinem. Allegoria obscurior, in qua improprius verborum significatus ambiguus, *Ænigma* dicitur. *Faciunt* itaque *ænigmata ad exercendum ingenium*, quippe quod est facilitas observandi rerum similitudinem: & *quando ambiguitas in loquendo licita, vel illicita* (§. 353.), *ænigmatica* quoque *dictio licita, vel illicita.* *De ænigmatis.*

§. 355.

De reservationibus mentalibus.

Verba aperta dicimus, quæ ore proferuntur, vel scribuntur, ut percipi possint ab aliis; *tacita* vero, quæ mente reservamus, ut nonnisi a nobis percipiantur, scilicet non aliis, sed nobis loquentes. Sermo moraliter verus constans verbis partim apertis, partim tacitis, ita ut illa ingenerent animo audientis falsam opinionem, hæc vero illorum sensum detorqueant in verum huic contrarium, *Reservatio mentalis* dicitur. *Sunt* itaque *reservationes mentales veriloquium nonnisi respectu ejus, qui loquitur* (§. 347.), *ast falsiloquium respectu ejus, ad quem sermo dirigitur* (§. 348.), consequenter *mendacio æquipollent, quando ad animi nostri sensa alteri indicanda obligamur* (§. 351.), *in eo autem casu, quo falsiloquium licitum* (§. 352.), *inutiles.* Ceterum facile patet, *reservationibus mentalibus accensendum non esse sermonem, si is, ad quem sermo dirigitur, facile colligit ex verbis apertis, vel substrata materia mente reservata.*

§. 356.

Fallere quid sit.

Fallere alterum dicitur, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat,

Digitized by Google

beat, quod non est. Hinc *Simulatio* definiri poterat, quod sit factum; *Falsiloquium*, quod sit sermo, quo alterum fallere intendimus.

§. 357.

An metus periculi falsiloquium licitum facit.

Cum ab obligatione naturali nemo liberari possit (§. 42.); *si ad veriloquium obligamur* (§. 352.), *metu periculi nobis, vel aliis imminentis moraliter falsum, vel ambigue loqui, aut ænigmatice respondere non licet: ast licet, si ad veriloquium non obligamur* (§. 269.).

§. 358.

De arcanis alteri committendis & non prodendis.

Arcanum dicitur, quod ab aliis ignorari volumus, vel etiam velle debemus. Et *arcana sua alteri committere* dicitur, qui ea ipsi sub spe vel fide silentii, hoc est, sub conditione vel tacita, vel expressa, ne dicat aliis, patefacit: ast *prodere arcana alterius*, qui sibi commissa nota facit aliis. *Quodsi nulla urget necessitas, ut arcana tua alteri committas*, qualis est, si consilio, vel opera alterius indiges in exequendo eo, quod decrevisti, cum tutius sit, ea non committi, quam ut committantur, ne ullus prodendorum metus

ſuperſit; *ea committenda non ſunt: commiſſa* vero *nunquam prodenda* (§. 269.), *præſertim ſi ad non prodenda te committenti obligaſti* (§. 97. 100.).

§. 359.

De moralitate ſimulationis, diſſimulationis & prætextus.

Cum ſimulando & moraliter falſum loquendo idem intendamus, nimirum ut alter de animi noſtri ſenſis contrariam concipiat opinionem (§. 348. 349.); *quando falſiloquium licitum, vel illicitum, etiam ſimulatio licita, vel illicita.* Similiter cum celando animi noſtri ſenſa & diſſimulando idem intendatur, ſcilicet ne ea patefiant alteri (§. 349); *quando animi noſtri ſenſa alterum celare licet, etiam diſſimulatio licita.* Cum prætextus ſpecies falſiloquii ſit (§. 350.); *de moralitate prætextus eadem valent, quæ de moralitate falſiloquii.*

§. 360.

De verbis & factis temerariis.

Verba temeraria dicuntur, quæ nullo fine proferuntur; & *Facta temeraria*, quæ nullo fine committuntur. *Nullo* nimirum *fine fieri* dicuntur, in quibus nulla ſpectatur noſtra, vel alterius utilitas, quæ nimirum inſtar finis a loquente, vel faciente intenditur. Cum homines obli-

Digitized by Google

obligentur actiones ſuas dirigere ad ſui aliorumque perfectionem & ad ſtatus ſui atque alieni perfectionem, ac eandem conjunctis viribus promovere (§. 43. 44.), ſermo autem medium eſt, quo animi ſui ſenſa eum in finem patefacere tenentur, quod per ſe patet; ideo non modo in loquendo, verum etiam in faciendo ſpectanda eſt aliqua utilitas ſive noſtra, ſive aliena ex illa perfectione, tanquam fine ultimo, æſtimanda. Unde haud difficulter conficitur, *verba & facta temeraria legi naturæ parum convenire*, conſequenter *nec temere loquendum, nec temere quicquam faciendum eſſe.* Patet idem præſertim de verbis, per obligationem determinandi actiones liberas per easdem rationes finales, per quas naturales determinantur (§. 43.).

§. 361.

Aſſeveratio & juramentum quid ſit.

Quodſi quis dubitet, te moraliter verum loqui, nec conſtare poſſit ex eo, de quo verba fiunt, vel aliunde, veluti per teſtes, cum nemo norit cogitationes tuas, niſi tu ipſe, qui earum tibimet conſcius es, & Deus; *id aliter probari nequit, niſi per conſcientiam, aut Deum teſtem.* Probatio veritatis dictorum

ctorum per conſcientiam teſtem, provocando ſcilicet ad conſcientiam tanquam teſtem, dicitur *Aſſeveratio*; invocando ſcilicet eum tanquam teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiæ, *Juramentum*, ſeu *Jusjurandum*. Quid ſit perfidia, inferius explicabitur.

§. 362.

Quinam jurare nequeant.

Quoniam jurans pro certo habere debet exiſtere Deum, eum noſſe hominum cogitationes & punire mendacia ac perfidiam (§. 361.); *qui negat eſſe Deum, vel eum noſſe hominum cogitationes, aut putat, eum parum curare res humanas, jurare nequit.*

§. 363.

An jurari poſſit per falſos Deos.

Quodſi ergo *quis falſos Deos pro vero Deo habet, & iis tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habere debet jurans*, cum reſpectu ipſius perinde ſit, ac ſi per verum Deum juraret, *per falſos Deos jurare poteſt.*

§. 364.

De formulis jurandi.

Quoniam vero verba ſigna ſunt, quæ ſignificant, quod iisdem ſignificare volumus; *verbis quibuscunque jurari poteſt, quibus tribuitur ſignificatus, qui vi definitionis*

tionis juramento convenit. Unde simul patet, *per res quascunque jurari posse.* Ast per res istas *non jurat, sed saltem asseverat, qui dicit, se tam certo verum dicere, aut dicere velle, quam certum sit rem quandam existere, vel notorie sibi carissimam esse.* Possunt etiam verba eadem vim juramenti, aut saltem vim asseverandi habere, prout vel proferuntur altero juramentum exigente, vel sua sponte. Ita *si quis jurare jussus dicat: Deus est testis meus, is jurat: si non jussus profert, asseverat.* Nimirum in priori casu verba quoque significant provocationem Dei tanquam vindicis mendacii aut perfidiæ, in posteriori minime (§. 361.).

§. 365.

Quando verba jurantia proferens non juret.

Si quis animo indeliberato verba jurantia, quibus scilicet juramenti significatus tribui solet, *animo non jurandi profert, non jurat, sed ea ad verba temeraria referenda* (§. 360.), quæ cum vitanda sint (§. *cit.*), *nihilominus peccat.* Idem tenendum de verbis, quibus alias asseverandi significatus tribuitur.

§. 366.

Quando juret.

Quoniam vero contra eum, qui ad dicendum verum obligatur, pro vero ha-

Digitized by Google

bendum, quod dicit (§. 318.); *si quis jurare debet, aut jurare videri vult, & verba jurantia profert, is juraſſe intelligitur.* Alias nimirum admittendæ forent reſervationes mentales, quæ illicitæ ſunt (§. 355.).

§. 367.

De aſſeverationibus & juramentis temerariis vitandis.

Cum aſſeverationes temerariæ ſint, temeraria etiam ſint juramenta, ſi is, cui loqueris, non dubitat, te moraliter verum loqui, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, ſive credat, te verum dicere, ſive minus (§. 360. 361.), verba autem temeraria illicita ſint (§. 360.), ac inprimis juramentum temerarium reverentiæ Deo debitæ parum conveniat (§. 172.); *ſi is, cui loqueris, non dubitat te verum dicere, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, vtrum hoc credat, nec ne, aſſeveratio & juramentum illicita ſunt.* Hinc porro eadem facilitate colligitur, *ſi aſſeveranti creditur, vel aſſeveratio ſufficit, ut credatur, jurandum non eſſe.*

§. 368.

Ad quidnam juransſe obliget.

Cum tibi competat jus te alteri obligandi ad dicendum verum, ſi tua vel alterius interſit, ut is credat te verum dicere (§. 97.), invocatio vero Dei tanquam vindicis mendacii ac perfidiæ ſit motivum dicendi

dicendi veri, quod cum juramento conjungis (§. 361.); *jurans te alteri obligas ad dicendum verum* (§. 35.), conſequenter *falſiloquium licitum juramento confirmare non licet* (§. 100.).

§. 369.

Effectus juramenti.

Quia jurans te alteri obligas ad dicendum verum (§. 368.), adeoque contra te pro vero habendum, quod ſufficienter indicas (§. 318.), conſequenter non alia mens tua eſſe colligitur, quam quæ verbis tuis ſignificatur; *juramentum arcet omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittit reſervationes mentales* (§. 355.).

§. 370.

Quo ſenſu verba jurantis ſumenda.

Ex eadem ratione intelligitur, *jurantem verba jurantis ſumere debere in eo ſignificatu, quem iis tribuit is, cui juratur*, conſequenter *non eſſe detorquenda contra manifeſtum eorundem ſignificatum in alienum, ut falſum loquendo ex mente ejus, cui juratur, verum ſe locutum probet ex mente ſua.*

§. 371.

De pejeratione & perjurio.

Pejeratio a nobis dicitur juramentum ejus, qui ſe verum dicere jurat, dum falſum dicit; *Perjurium* vero violatio juramen-

Digitized by Google

ramenti, quando ſcilicet non facis, quod te facturum ex animi licet tui ſententia juraſti, & contra. Quamobrem cum jurans te obliges ad dicendum verum (§. 368.), &, ſi jures te hoc facturum, vel non facturum, jurando probare velis, quod ad faciendum, vel non faciendum te obliges (§. 97. 361.); *nec pejerare, nec perjurare licet* (§. 100.).

§. 372.

De juramento ſcripto. Quoniam vero perinde eſt, ſive verba ore proferantur, ſive ſcribantur; *juramentum vocabulis ſcriptis expreſſum validum eſt*, conſequenter *abſens abſenti in literis jurare poteſt.*

§. 373.

De juramento in animam alterius. *In animam alterius jurare* dicitur, qui nomine et mandato abſentis jurat. Cum perinde ſit, ſive quid per te, ſive per alium facias; *in animam* quoque *tuam ab alio jurari poteſt.*

§. 374.

De obteſtatione. *Obteſtatio* dicitur actus, quo quis alterum per Deum teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii, aut facti cujuscunque illiciti, vel rem quandam ipſi chariſſimam, aut cujus maxime rationem habere debet,

debet, obsecrat, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat. Cum itaque obtestatione alterum permovere intendamus, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat; *quando tui vel alterius plurimum interest, ut alter verum dicat, vel ut faciat, aut non faciat, qui ad faciendum, vel non faciendum obligatur, obtestatio licita est.* Idem patet in eo casu, quo alterum exhortari debes, ne quid faciat, aut non faciat.

§. 375.

De contestatione.

Asseveratio per Deum testem, aut rem aliam nobis charissimam, vel magni momenti, *Contestatio* dicitur. Pertinet adeo contestatio ad asseverandi formulas, quæ ad juramentum propius accedunt (§. 361.).

§. 376.

Quando pejerans non fiat perjurus.

Quoniam pejerat, qui jurat se facturum, ad quod faciendum se obligat, cum tamen animum faciendi non habeat, perjurus vero non est, si faciat mutato animo (§. 371.); *si pejerantem pœnitet pejerasse, & quod se facturum juravit facit, perjurus non est.*

CAPUT

CAPUT VII.

DE MODO SESE ALTERI OBLIGANDI, SEU PROMISSIS ET PACTIS IN GENERE.

§. 377.

Ad quæ-nam nos alteri obligare poſſimus.

Cum introductis dominiis homo non habeat, quod ſuum eſt, niſi res tam corporales, quam incorporales, quæ ſunt in dominio ipſius (§. 195. 206.), & actiones aliis utiles æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *nemo* quoque *ſe alteri obligare poteſt, niſi ad dandum & faciendum, vel non faciendum*, conſequenter *ad aliquid præſtandum* (§. 258. 328.).

§. 378.

Quale jus transferatur, ſi quis ſe alteri obligat.

Quoniam nulla opus eſt obligatione, ſi quid ſtatim præſtetur; *qui alteri ad dandum vel faciendum ſe obligat*, cum obligatio ad actum futurum pertineat, & ad eum jus perfectum acquirat alter (§. 97.), ille *in hunc transfert jus exigendi præſtationem.*

§. 379.

Promiſſio quid ſit.

Declaratio hæc voluntatis de quodam alteri præſtando, coniuncta cum juris a ſe

se exigendi, ut præstetur, in ipsum translatione, *Promissio* dicitur. Qui promittit, *Promissor;* is, cui promittitur, *Promissarius* vocatur.

§. 380.

De modo se alteri obligandi.

Promissor igitur *promissario se perfecte obligat* (§. 80. 379.). Cumque de voluntate alterius nobis constare aliter non possit, nisi si ab eo sufficienter indicetur, nec ab alio jus acquirere valeamus, nisi voluntate ipsius (§. 314.); *nemo* quoque *alteri se aliter perfecte obligare potest, nisi promittendo.*

§. 381.

De necessitate acceptationis promissi.

Cum in promissione in promissarium transferatur jus exigendi præstationem promissam (§. 379.), ad translationem vero juris requiratur acceptatio (§. 316.); *promissio* quoque *sine acceptatione non est valida, nec ex ea jus ullum acquiritur promissario.*

§. 382.

De pollicitatione.

A promissione cum *Grotio* recte distinguitur *Pollicitatio*, qua alteri sufficienter declaramus voluntatem eidem quid præstandi ac perseverantiam in proposito, jus tamen a se id exigendi in eum transferre nolumus. Quamobrem *ex pollicita-*

Digitized by Google

licitatione jus exigendi præſtationem non acquiritur ab eo, cui fit pollicitatio (§. 314.).

§. 383.

De nuda aſſertione.

Ab eadem cum eodem recte diſtinguitur *nuda aſſertio*, qua alteri ſufficienter declaratur animus, quem de præſenti habemus, ipſi aliquid præſtandi, ſed ſalva libertate animum mutandi, conſequenter *ex nuda aſſertione jus a nobis id exigendi, quod alteri nos præſtare velle dicimus, nullum is conſequitur* (§. 314.).

§. 384.

An in iis acceptatio locum habeat.

Quoniam in pollicitatione (§. 382.) & in nuda aſſertione nullum transfertur jus in alterum (§. 383.); *ad pollicitationem & nudam aſſertionem nulla requiritur acceptatio, immo ad utramque inutiliter accedit* (§. 316.).

§. 385.

Quales actus ſint promiſſio, pollicitatio & aſſertio.

Cum a voluntate tua dependeat, utrum in alterum jus quoddam transferre velis, nec ne (§. 314.), conſequenter etiam num transferre velis jus exigendi præſtationem quandam a te, hoc eſt, jus ad rem (§. 335.); *in voluntate* quoque *tua poſitum eſt, utrum alteri quid promittere, an polliceri, vel nude ſaltem quid aſſerere velis*

(§. 379.

(§. 379. 382. 383.), consequenter *promissio, pollicitatio & nuda assertio sunt actus meræ voluntatis*, ac propterea *nemini competit jus te ad promittendum compellendi*, quod cum repugnet libertati naturali (§. 77.), *ad promittendum alterum cogens injuriam ei facit* (§. 87.), atque *id lege naturali prohibitum* (§. 86.).

§. 386.

De animo deliberato.

Animus deliberatus dicitur actus voluntatis, qui fertur in id, quod probe expensum, nimirum num potius sibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo faciendum, antequam agens faciat, ne quid committatur officiis erga se, vel alios adversum. Ex adverso autem *Animus indeliberatus* vocatur, si voluntas tendit in id, quod non satis expensum. Quamobrem cum ab obligatione naturali, qua tenemur ad quælibet officia (§. 57.), nemo liberari possit (§. 42.), ac inprimis etiam quilibet omne damnum a se avertere debeat (§. 269.); *nemo quicquam facere nec quicquam promittere debet absque animo deliberato.* Ceterum facile patet ex natura promissionis, *promissorem expendere debere, num re, quam dare*

Digitized by Google

promittit, ipſemet indigeat, & num tunc, quando facere promittit, ſibi vacaturum, & num hoc dando, vel faciendo promiſſario deſit officio cuidam erga ſeipſum, vel erga alios. Immo ex modo dicta ratione, cur nil faciendum absque animo deliberato, *nec promiſſio acceptanda absque animo deliberato.* Et haud difficulter intelligitur, *promiſſarium perpendere debere, num eo, quod promittitur, indigeat, & annon alius eodem magis habeat opus, an nonniſi incommodo ſuo hoc præſtare poſſit promiſſor, & num in acceptando forſan deſis officio cuidam erga te, vel erga alios.*

§. 387.

Quinam promittere non poſſint.

Quoniam animus deliberatus non cadit in furioſos durante furore; amentes, infantes, ſumme ebrios, delirantes, nec eos, quorum judicium propter ætatem imbecille eſt (§. 386.); *omnes hos valide promittere non poſſe patet* (§. *cit.*).

§. 388.

De promiſſis ſervandis.

Promiſſum ſervare dicitur, qui dat, vel facit, quod ſe daturum, vel facturum promiſit. Cum promiſſor promiſſario perfecte ſe obliget (§. 380.), & jus perfectum ad id, quod promiſſum, acquirat pro-

promiſſarius (§. 97.), invito auferri neſcium (§. 100.); *promiſſa ſervanda ſunt.*

§. 389.

Fides dicitur conſtantia voluntatis alteri verbis declaratæ de eo, quod facere, vel dare velimus. *Fides* igitur *ſupponit, ut moraliter vera loquaris, aut moraliter falſa dicta mutato animo in moraliter vera vertas.* Hinc *fidem dare* dicitur, qui affirmat ſe præſtiturum, quod ſe præſtare velle dicit, conſequenter alterum certum eſſe jubet de perſeverantia in præſenti voluntate. Unde conficitur, *pollicitatorem fidem dare ei, cui fit pollicitatio* (§. 382.). *Fidem fallere* dicitur, qui non præſtat, quod ſe præſtiturum dixit. *Fidem* denique *alterius adſtringit*, qui eum ſibi obligat ad fidem ſervandam. Atque hinc patet, *fidem datam eſſe ſervandam*, conſequenter *non fallendam*, & *pollicitatorem fidem fallere, ſi non præſtat, quæ pollicitus.* Liquet porro, *qui promiſſa ſervat, eum quoque ſervare fidem, qui non ſervat, fidem fallere*, atque *promiſſarium acceptando fidem promiſſoris ſibi adſtringere* (§. 378. 379.). Denique non minus manifeſtum eſt, *qui nude aſſerit ſibi eſſe ani-* *De fide.*

mum aliquid præſtandi, fidem ſuam non dare (§. 383.) conſequenter *nec fallere, ſi non præſtat, quod ſe præſtare velle dixit.*

§. 390.

De perfidia. *Perfidus* dicitur, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem ſuam adſtrinxit. *Quodſi* ergo *promiſſor contrarium ejus facit, quod ſe facturum promiſit*, veluti ſi facit, quod ſe non facturum dixit, *perfidus eſt*; aſt *pollicitator in eodem caſu perfidus non eſt.*

§. 391.

De promiſſione ſub conditione turpi. Cum ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *ſub conditione turpi nihil promittere licet* (§. 315.). Quoniam itaque hæc promiſſio valida non eſt, ex ea quoque jus nullum conſequitur promiſſarius, conſequenter *quod ſub conditione turpi promiſſum, præſtandum non eſt, etiamſi ea fuerit adimpleta.*

§. 392.

De promiſſione ſub conditione impoſſibili. Cumque conditio impoſſibilis exiſtere nequeat; per ſe patet, *promiſſionem ſub conditione impoſſibili eſſe temerariam, nec juri naturæ convenire* (§. 360.).

§. 393.

Digitized by Google

§. 393.

Quid sit promissio conditionata, in diem facta, pura.

Enimvero quia in promissione jus transfertur in promissarium (§. 379.); *promissor promittere potest, qua lege voluerit, & promissio fieri potest sub conditione quacunque honesta & in certum diem, non modo absque ulla conditione & sine tempore adjecto* (§. 314.). *Promissio* sub conditione facta dicitur *conditionata*; si certum tempus adjicitur, seu id, quod promittitur, certo die præstandum, *Promissio in diem facta*; quæ vero absque ulla conditione, nec tempore ullo adjecto fit, *promissio pura.*

§. 394.

De promissione sub facto turpi tertii.

Quoniam factum turpe tertii respectu promissoris & promissarii conditio mere casualis est, utpote ab utriusque voluntate prorsus independens; *promissio sub facto turpi tertii facta*, cum nihil vitii in se habeat, *illicita non est.*

§. 395.

Promissionis in diem factæ effectus.

Cum promissarius non plus juris acquirere possit ex promissione, quam promissor in eum transferre voluit (§. 317.); *quod in diem promittitur, statim debetur, sed exigi nequit, nisi die elapso.* Patet ve-

ro, cum conditio, quam certo exſtituram novimus, tempus deſignet, quo quid fieri debeat, *promiſſionem ſub conditione certo exſtitura factam æquipollere promiſſioni in diem factæ* (§. 393.). Quoniam vero perinde eſt, ac ſi dies veniſſet, qui adventurus putatur, adventurus tamen non eſt, veluti ſi quid promittatur die trigeſima prima Aprilis præſtandum, cum error non contineat rationem promittendi; *quod promittitur in diem, qui adventurus putatur, adventurus tamen non eſt, præſtandum eo die elapſo, quem falſo deſignaſſe videtur promiſſor.* Nimirum ſupponimus ſerio rem agi, non jocari.

§. 396.

Promiſſionis ſub conditione ſuſpenſiva effectus.

Enimvero quia ſub conditione ſuſpenſiva promittens promiſſario obligatus eſſe non vult, niſi conditione exiſtente (§. 315.), per rationem eandem (§. 317.); *quod ſub conditione ſuſpenſiva promittitur, non debetur, niſi conditione exiſtente; ſi autem ea non exiſtit, evaneſcit.* Quoniam igitur ius ad id, quod promittitur, non ante acquirit promiſſarius, quam conditione exiſtente; *ex promiſſione conditionata nonniſi ſpem debitum iri habet promiſſarius,*

rius, jus excitaturum, siquidem contingat conditionem existere. Utrum spes ista jus sit excitatura, nec ne, cum respectu nostri saltem incertum sit; ea perinde ac jus acquisitum (§. 100.), *invito auferri nequit.* Patet idem etiam inde, quod promissor se obligaverit ad jus istud agnoscendum, quod spem istam excitare continget; a qua obligatione seipsum liberare nequit (§. *cit.*). Quia conditio potestativa suspensiva est, atque existit, quando adimpletur (§. 315.); *quod promittitur sub conditione potestativa non ante debetur, quam ubi ea fuerit adimpleta.*

§. 397.

Promissionis sub conditione resolutiva factæ effectus.

Similiter quia promittens sub conditione resolutiva, non diutius obligatus esse vult promissario ad præstandum id, ad quod se ipsi obligavit (§. 315.), consequenter ista conditione designatur tempus, quo jus promissarii durare debet (§. 97.); *quod sub conditione resolutiva promissum, desinit deberi eadem existente, & jus promissarii exspirat.*

§. 398.

Effectus promissionis puræ,

Quod pure promittitur, statim debetur & exigi potest: id quod ex ipsa definitio-

& quando in eam abeat conditionata & in diem facta.

ne promiſſionis puræ ſtatim patet (§. 393.). Quamobrem cum die veniente inter promiſſionem puram & in diem factam, conditione autem exiſtente inter illam & conditionatam nulla amplius differentia exiſtat (§. *cit.*); *de veniente promiſſio in diem facta, & conditione exiſtente promiſſio conditionata in puram abit.*

§. 399.

De conditionibus pluribus promiſſioni adjectis.

Si conditiones plures copulative adjiciantur promiſſioni, cum nonniſi omnibus ſimul exiſtentibus promiſſor obligatus eſſe velit; *quod promiſſum non ante debetur, quam omnes extare certum eſt* (§. 317.). Enimvero *ſi disjunctive adjiciantur*, cum promiſſor promiſſario obligatus eſſe velit, quacunque earum exiſtente; *exiſtente una quod promiſſum debetur, etiamſi ceteræ non ſint exſtituræ.*

§. 400.

De promiſſione & jure perſonali.

Perſonalis promiſſio eſt, quæ ad perſonam promiſſarii ita reſtringitur, ut promiſſor nemini niſi promiſſario obligatus eſſe velit. Confertur autem promiſſio in perſonam promiſſarii vel expreſſe, vel tacite, quando id ex materia promiſſi

aliis-

aliisque circumstantiis colligitur. *Jus* vero *personale* vocatur, quod ad personam, cui competit, ita restringitur, ut ab ea in aliam transire non possit: sicuti *personale* in genere appellatur, quod personæ cuidam ita inhæret, ut ab ea in aliam nullo modo transire possit. Hinc consequitur, *ex promissione personali promissarium non acquirere nisi jus personale, & jus personale cum persona exstingui*, atque *promissionem conditionatam evanescere, mortuo promissario, antequam conditio existit* (§. 396.). Patet etiam, *si conditio potestativa fuerit personalis, adimpleri non posse, nisi a promissario ipso.*

§. 401.

De promissione reali.

Promissio realis est, quæ personalis non est, habita nimirum in promittendo magis rei, quam personæ ratione. Quamobrem *ex promissione reali a promissario acquiritur* non jus personale, sed *jus, quod etiam in alium transire potest* (§. 400.), & similiter *spes debitum iri ex promissione conditionata reali enata* (§. 396.) *in alium quoque transferri, aut transmitti potest.*

Digitized by Google

§. 402.

De obligatione perſonali & reali.

Eodem ſenſu, quo jus perſonale & reale a ſe invicem diſtinguuntur, *obligationes* quoque aliæ ſunt *perſonales*, aliæ *reales*. Unde *obligationes perſonales non egrediuntur perſonam & cum ea exſtinguuntur; ſecus vero reales.* Atque hæc differentia attendenda eſt etiam in promiſſionibus, prouti vel perſonales, vel reales fuerint.

§. 403.

An promiſſio abſenti fieri poſſit.

Ad promiſſionem perficiendam requiritur ſufficiens declaratio voluntatis tam promiſſoris, quam promiſſarii (§. 379. 381.). Quamobrem cum voluntas alteri declarari poſſit non modo verbis ore prolatis, verum etiam ſcriptis, immo etiam per alium; *promiſſio* quoque *fieri poteſt per epiſtolam, & per alium*, in utroque caſu *abſenti, & ab abſente per epiſtolam, vel per alium acceptari poteſt.*

§. 404.

De promiſſione modali.

Poteſt etiam in certum finem alteri quid promitti, nimirum ut ab eo quid fiat, vel præſtetur, & tum *Promiſſio ſub modo facta*, vel etiam *modalis* dicitur. Cumque *modus impleri* dicatur, quando hoc

hoc fit, quod ut fiat aliquid præstatur, atque ante tibi præstandum sit, quod promittitur, ut hoc facias, quam facias, & acceptando promissum tu tantummodo te declares ad faciendum, ubi promissor, quod promissum, præstiterit; *promissarius modum implere ante non tenetur, quam promissio adimpleta fuerit: ubi vero hæc adimpleta; ad implendum obligatur, &, nisi fecerit, quod ex promissione consecutus, restituendum; id quod etiam fieri debere* patet, *si promissarius moriatur, antequam modum impleverit, sub quo ipsi quid datum.*

§. 405.

De promissione erantis.

Causam promisso dare dicitur, quod est ratio unica, cur quid promittatur, alias non permittendum. Quoniam, si error det causam promisso, promissio facta intelligitur sub hac conditione, si verum sit, quod per errorem pro vero sumitur, consequenter conditio, sub qua facta promissio, non existit; *promissio, cui error causam dedit, valida non est* (§. 396.). *Quodsi vero promissor fuerit negligens in veritate exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & promissarius inde damnum passus sit,* cum damnum culpa illius datum

sit

ſit (§. 21.); *id* utique *reſarciendum* (§. 270.). Ob eandem rationem, *ſi promiſſarius det cauſam errori, ſed non promiſſioni, & ex errore damnum aliquod facit promiſſor; eidem promiſſarius id reſtituere tenetur, etſi promiſſio ſit valida.*

§. 406.

De promiſſione vi vel metu extorta.

Cum alteri injuriam faciat, qui ad promittendum eum vi, vel metu incuſſo adigit (§. 385.); *promiſſio vi vel metu extorta lege naturæ prohibita eſt* (§. 87.), conſequenter *invalida*. Quemadmodum res vi vel metu a prædone extorta domino reſtituenda (§. 264.); ita quoque promiſſum vi ac metu extortum præſtandum non eſt. Enimvero *ſi metu ab alio incuſſo permotus tibi, rei iſtius minime conſcio, quid promittam*, cum tuum non ſit judicium de eo, cur promittam (§. 78.), nulla ſane ratio eſt, cur, quod inter me & te geſtum, ſubſiſtere nequeat (§. 378. 389.); ac propterea *promiſſio valida eſt*. Quoniam tamen, *qui metum incuſſit*, in cauſa eſt, cur tibi promiſerim, alias non promiſſurus, conſequenter damnum dolo mihi dedit (§. 17.); *is idem mihi reſarcire tenetur* (§. 270.). Enimvero *ſi tu per alium mihi*

Digitized by Google

mihi metum incutis, ut tibi quid promittam, cum perinde ſit, ac ſi promiſſionem ipſemet metu extorſiſſes; *promiſſio invalida* eſt. Et quoniam *promiſſarius, ſi novit, promiſſorem metu ab alio incuſſo promittere, promiſſionem acceptare non debet*, acceptatione quippe repugnante obligationi damni ab aliis avertendi (§. 269.); conſequenter *promiſſio invalida*. Accedit, quod promiſſarius metum incuſſum ratihabendo velit promiſſionem vi extorqueri, ut non multum abſit ab eo, qui metum per alium incutit, ut promittatur.

§. 407.

Cum a voluntate promittentis unice dependeat, utrum promittere velit, nec ne (§. 385.), & vi libertatis naturalis nulli hominum rationem reddere tenetur, cur quid faciat (§. 78.); *promiſſio naturaliter non habere debet cauſam expreſſam*, ſcilicet cur promittat. *An promiſſio habere debeat cauſam expreſſam.*

§. 408.

Ob eandem rationem, *promiſſio ob cauſam ante debitam valida*. Dicitur nimirum *promitti ob cauſam ante debitam*, ſi cui ob id, ad quod præſtandum jam obligatur, *Promiſſio ob cauſam ante debitam.*

Digitized by Google

gatur, aliquid promitto, veluti viatori aliquod munuſculum præter mercedem. Et quoniam quod ob cauſam ante debitam promittitur, cum ſit motivum diligentius præſtandi, quod præſtari debet, alterum obligat ad majorem diligentiam (§. 35. 21.); *promiſſio ob cauſam ante debitam temeraria non eſt* (§. 360.).

§. 409.

De onere promiſſioni adjecto.

Similiter cum *onus promiſſioni adjicere* dicatur promiſſor, quando promittit ſub hac conditione, vel ſub hoc modo, ut promiſſarius viciſſim tibi, vel alteri quid præſtet, & a promittentis voluntate dependeat, quomodo & ſub qua conditione, vel ſub quo modo promittere velit (§. 393. 404.); *promiſſor pro arbitrio onus promiſſioni adjicere poteſt, ſive per modum conditionis, ſive per modum modi.*

§. 410.

De pœna promiſſioni adjecta.

Aſt *pœna adjici* dicitur *promiſſo*, ſi promiſſor declarat ſe hoc daturum, vel facturum, niſi ſteterit promiſſo. Et tum *promiſſio pœnalis* vocatur; quod vero pœnæ nomine promittitur, *promiſſum pœnale*. Patet vero, ut ante, *pœnam poſſe adjici promiſſo*;

miſſo; cum ſcilicet id dependeat a libera promiſſoris & promiſſarii voluntate (§. 393. 381.). Poteſt autem pœna triplici modo adjici, vel ut optio ſit promiſſarii, an velit exigere pœnam, an promiſſorem adigere ad implendum promiſſum, vel ut pœna præſtita ceſſet promiſſio, vel denique ut præſtita pœna promiſſor nihilominus maneat obligatus ad præſtandum promiſſum.

§. 411.

De promiſſione ejus, quod vires noſtras tranſcendit.

Impoſſibile eſt, ut faciamus, quod vires noſtras tranſcendit. *Promiſſio* igitur *ejus, quod vires noſtras tranſcendit, invalida eſt* (§. 380. 37.).

§. 412.

De promiſſione rei alienæ.

Et quoniam nemo rem alienam alteri poteſt dare (§. 258.), promiſſio vero ad dandum obligat (§. 388.); *nemo rem alienam promittere poteſt.* Enimvero *ſi quis promittit, quod ſuum fieri poteſt, vel quod ſuum fieri poſſe putat, quia ſuum fieri poteſt, vel fieri poſſe putat*, cum in priori caſu ſufficienter indicet, ſe curaturum, ut ſuum fiat, in poſteriori autem ſe impenſas facere velle, ut ſuum fiat; *in caſu priori operam dare tenetur, ut ſuum fiat, in poſteriori autem ad tantundem obligatur, quantum*

tum impendendum fuisset, ut suum fieret, siquidem fieri nequit (§. 318.). Per se autem patet, *si rem, quam nostram fieri posse putamus, alteri promittimus, si ea nostra fiet*, promissionem esse conditionatam (§. 393.), consequenter *ubi frustra data fuerit opera, ut nostra fiat, promissario ad nihil tenemur* (§. 396.).

§. 413.

De rei promissæ alienatione.

Cum promissa sint servanda (§. 388.), servari autem non possit promissum, si res promissa alienatur (§. *cit.* & §. 257.); *promissor naturaliter obligatus rem promissam non alienare.* Quoniam tamen in promissione non transfertur dominium rei promissæ, sed saltem jus ad eam (§. 335.); *alienatio a promissore facta valida est* (§. 257.): sed quia is tibi invito jus ad rem acquisitum auferre nequit (§. 100.); *tibi competit jus alienationem impediendi, si noris, promissorem rem promissam alienare velle.* Ex adverso autem patet, *alienationem esse invalidam, si promissor declaraverit, sibi ademtum esse debere jus alienandi*; cum tunc non amplius idem habere intelligatur.

§. 414.

Digitized by Google

§. 414.

Lucrum dicitur res, quæ bonis noſtris ſuperaccedit, iisdem non deminutis, ſeu qua fimus locupletiores. *Ceſſare* dicitur, ſi, quando id obtinere poteramus, impedimur, quo minus obtineamus. *Lucrum* autem *certum* vocatur, quando certo conſtat nos id obtinere poſſe, ſeu obtenturos eſſe; *incertum* vero in caſu oppoſito. *Lucri* vero *certi quantitas incerta eſſe poteſt.* Patet igitur, *lucrum certum eſſe rem in dominio noſtro exſtituram*, conſequenter *qui lucrum certum ceſſare facit, is impedit, quo minus res tua fiat, quæ alias fieri poterat*, conſequenter *damnum dat* (§. 269.), atque ideo *reſarcire tenetur* (§. 270.). *De lucro.*

§. 415.

Damnum emergens & lucrum ceſſans communi nomine dicuntur *id, quod intereſt.* Quoniam tam damnum datum (§. 270.), quam lucrum ceſſans dolo vel culpa noſtra reſarciendum (§. 414.); *ſi ob factum quoddam vel nonfactum doloſum aut culpoſam tuum alter damnum incurrat, aut lucrum ejus ceſſet, ad id, quod intereſt, teneris.* Præſtando id, quod intereſt, al- *De eo quod intereſt.*

Digitized by Google

ter reſtituitur in eum ſtatum, quo perinde eſt, ac ſi feciſſes, vel etiam dediſſes, quod non feciſti, vel non dediſti, & contra. Cum autem nemo efficere debeat, ut alter minus habeat, quam habere debebat (§. 270.); *ſi quis propterea minus habet, quam habere debet, vel poterat, quod obligationi tuæ non ſatisfeciſti, ad id, quod intereſt, teneris.*

§. 416.

Quando promiſſor teneatur ad id, quod intereſt.

Quodſi ergo *promiſſione non impleta lucrum promiſſarii quoddam ceſſet, aut damnum quoddam emergat*, veluti quando res promiſſa voluntate vel culpa tua fit aliena; *ad id, quod intereſt, teneris.*

§. 417.

De mora.

Mora eſt dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, quo fieri debebat. Unde *in mora eſſe* dicitur, qui, quod certo tempore facere poteſt, ac debet, non facit.

§. 418.

De moræ imputatione & purgatione.

Impedimentum inevitabile dicitur, ſi in cauſa non es, cur tibi objiciatur, ſeu quod, ne ſeſe offerat, nullo modo efficere potuiſti. Vocatur autem *inſuperabile*, quod oblatum tollere minime potes.

Quod-

Digitized by Google

Quodsi mora debetur impedimento inevitabili & insuperabili, ea tibi imputari nequit: si autem tale impedimentum non adsit, aut alterutrum saltem obtineat, mora imputatur (§. 3.). Quamobrem cum *de mora se purgare* dicatur, qui demonstrat, se in mora non esse; *de mora se purgaturus ostendere debet, se ob impedimentum inevitabile ac insuperabile facere non potuisse, quod facere debebat.*

§. 419.

Interesse morae.

Quoniam, qui nunc praestare obligatur, praestationem differendi jus minime habet, id quod per naturam obligationis patet (§. 37.); *nemo* quoque *in mora esse debet*, consequenter *si ex mora damnum quoddam emergat ei, cui ad praestandum quis obligatus est, aut lucrum ejus cesset; qui in mora est, ad id, quod interest, tenetur* (§. 415.).

§. 420.

De re promissa intereunte.

Si res promissa casu interit, quem nulla tua culpa praecessit, cum interitus tibi imputari nequeat (§. 17.); *nec promissario teneris ad id, quod interest, & promissio evanescit.* Enimvero *si dolo vel culpa tua res promissa intereat*, cum id tibi imputan-

dum ſit (§. 17.); *promiſſario teneris ad id, quod intereſt* (§. 415.). Quamobrem *ſi tibi promittantur res nondum exiſtentes, ſed exſtituræ*, veluti fructus futuræ æſtatis; *ſi nullos exſtare caſu contingat, nihil debetur.* Patet etiam inde, promiſſioni rerum futurarum tacitam ſubeſſe conditionem: ſi quæ futura ſint; vel, quod eodem redit, tacitam hanc exceptionem: niſi omnino nullæ exſtituræ ſint.

§. 421.

De eadem re bis promiſſa. *Si quis eandem rem, quam tibi promiſit, denuo promittat alteri*, cum jus ad eandem tibi ex promiſſione acquiſitum auferre nequeat (§. 379. 100.); *promiſſio poſterior non valet, ſed prior ſubſiſtit.* Enimvero cum nihil obſtet, quo minus bis promittas, quod bis præſtari poteſt; *ſi quod bis promittitur, bis præſtari poſſit, promiſſio utraque valet.*

§. 422.

In ſolidum teneri, quid ſit. *In ſolidum teneri* dicitur, qui, quod pluribus præſtandum eſt, vel a pluribus, totum uni præſtare tenetur, vel ſolus. Id obtinere poteſt, vel ſi quid pluribus conjunctim promittitur, vel ſi plures uni idem promittunt.

§. 423.

Digitized by Google

§. 423.

Cum a promiſſoris voluntate pendeat, quomodo promittere velit (§. 393.); *ſi quis unam eandemque rem pluribus conjunctim uno actu promittit, in ipſius arbitrio poſitum eſt, num ſingulis in ſolidum teneri velit, an nolit*, conſequenter *dum promittit, quid velit, ſufficienter indicare debet* (§. 318.): *ſi neutrum ſufficienter indicet, libertati ſuæ hoc relictum eſſe voluit* (§. 78.). Enimvero *ſi, qui rem unam pluribus conjunctim promittit, ſingulis in ſolidum tenetur*, cum res nonniſi ſemel debeatur; *ſi uni dedit, ceteris ad nihil tenetur*: quoniam tamen omnibus conjunctim debetur; *qui totam accepit, ceteris pro rata tenetur.* Et quia uni totam dare tenetur; *quilibet eorum, quibus ea conjunctim promiſſa eſt, ceteris inſciis, immo invitis exigere poteſt.* *De eadem re pluribus conjunctim promiſſa.*

§. 424.

Si duo, vel plures ſimul eandem rem promittant uni, vel pluribus conjunctim, ita ut ſinguli teneri velint in ſolidum, dicuntur *Correi promittendi*; & quatenus eandem rem uni, vel pluribus in ſolidum debent, *Correi debendi.* Similiter ſi pluribus conjunctim promittitur res eadem, *De duobus vel pluribus reis.*

ita ut ſingulis in ſolidum teneatur promiſſor, qui ita ſibi promitti ſtipulati ſunt, *Correi ſtipulandi*; aut ubi hoc modo pluribus conjunctim ultro eadem res promiſſa, vel ex alia cauſa iisdem debetur, hi *Correi credendi* appellantur. Cum res promiſſa nonniſi ſemel debeatur; *ſi correorum debendi unus promiſſionem adimplet, vel debitum ſolvit, ceteros correos ab obligatione liberat.* Idem intelligitur de reo promittendi, vel debendi, ſi correorum ſtipulandi unus accipit, quod promiſſum, ob rationem eandem. Immo quia ſinguli correi rem nonniſi ſemel dandam totam dare tenentur (§. 422.); *a correorum quocunque, prouti viſum fuerit, rem totam exigere potes; quo facto ceteri liberantur*, prouti jam vidimus. Cum vero omnes conjunctim debeant rem ſemel dandam; *ſi totam ab uno conſequi non potes, partem reſiduam ab altero exigere licet*, quippe qui non ante liberatur, quam re tota data, (*per demonſtrata*).

§. 425.

Num acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, ut promiſſio ſit valida.

Promiſſor promittere poteſt, quacunque lege voluerit (§. 393.), nec ultra voluntatem ipſius jus aliquod acquiri poteſt a promiſſario (§. 317.). Quare *ſi promit-*

Digitized by Google

mittens absenti velit, ut valeat promissio, si acceptetur; statim valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit promissori: quodsi vero nolit promissionem valere, nisi quando acceptatam intellexerit, non ante valet, quam acceptatio ipsi innotuerit. Quamobrem *si moriatur promissor, antequam acceptatio ipsi innotuerit; in casu priori valet promissio, in casu posteriori non valet.* Ob rationem eandem *acceptatio fieri potest post mortem promissoris, si is velit, ut promissio etiam post mortem acceptari possit, vel etiam quod datur* (§. 314.). Quæritur vero, quid in casu dubio sit præsumendum, quando scilicet voluntatem suam non satis declaravit promissor. Cum acceptatione promissio fiat valida (§. 381.), nulla sane ratio est, cur eam valere demum velit, ubi acceptationem intellexerit, quando eandem facile præsumit: adest vero ratio, cur velis, quando de acceptatione non sine ratione dubitat. Quamobrem *si promissor acceptationem præsumit, velle intelligitur, ut valeat promissio, quando acceptata fuerit: in casu opposito autem, si acceptatam intellexerit.* Quamobrem *promissio priori modo intelligitur, quæ mere*

liberalis eſt: poſteriori autem modo, quæ oneroſa eſt. Dicitur autem *promiſſio mere liberalis*, ſi promiſſarius nihil viciſſim præſtare debet; *oneroſa* vero in caſu oppoſito.

§. 426.

De miniſtro promittendi & acceptandi.

Miniſter dicitur is, per quem voluntatem noſtram alteri ſignificamus. Unde *Miniſter promittendi* vocatur, per quem alteri quid promittimus, vel promiſſionem a nobis factam ſignificamus; & in genere *Miniſter obligationis contrahendæ*, per quem obligationem contrahi volumus ſive ex parte noſtri, ſive ex parte alterius, aut obligatio contrahenda ſignificatur; ac denique *Miniſter acceptandi*, quem noſtro nomine acceptare volumus, aut qui acceptationem factam a nobis ſignificat. Quoniam miniſter non ſuo nomine, nec ſuo jure agit, ſed ejus, a quo miniſter electus eſt; *in voluntate* quoque *ejus, qui miniſterio ipſius utitur, poſitum eſt, quantum juris in miniſtrum conferre velit* (§. 314.).

§. 427.

De revocatione promiſſi.

Quoniam absque acceptatione promiſſio non eſt valida (§. 381.); *quamdiu accepta-*

Digitized by Google

acceptata non fuit, revocari potest. Dicitur autem *promissio revocari*, si promissor declarat, se ex promisso teneri nolle. Unde patet, *ante acceptationem pœnitere licere.* Liquet porro, *promissionem revocari posse, antequam epistola, in qua ea fit, ad promissarium lata fuerit.* Immo *si promissio eo animo facta, ut non valeat, nisi quando acceptatam intellexeris* (§. 425.); *revocari poterit, quamdiu acceptatio non innotuerit.*

§. 428.

De tabellario epistolam perferente, in qua promittitur.

Cum tabellarii opera non alio fine utatur promissor, quam ut epistola ad promissarium perferatur, ac ideo perinde sit, sive tabellarius ipse, sive alius eandem perferat; *si tabellario mortuo epistolam, in qua fit promissio, alius perfert, valide acceptatur: revocari tamen potest, quamdiu epistola ab alio non fuerit promissario reddita.* Jus hoc revocandi cum promissori auferretur, quod tamen fieri nequit (§. 74.), si acceptatio valeret, epistola, qua voluntatem suam promissario declarare voluit promissor, nondum perlata, sed argumento ejus ex relatione alterius cognito; *epistola nondum perlata acceptatio fieri nequit, argumento ejus ex relatione alterius cognito.*

Digitized by Google

Quamobrem *ſi epiſtola intercidat, promiſſio nulla eſt*, conſequenter *ſi promiſſor in animo promittendi perſeveret, renovanda alio quocunque, quo placuerit, modo.*

§. 429.

De miniſtro promiſſionem ſignificante.

Miniſter, qui promiſſionem ſignificare debet, fungitur vice epiſtolæ. *Quodſi* ergo *is moritur, antequam promiſſionem ſignificare potuerit, ea nulla eſt*; & cum revocari poſſit promiſſio, antequam epiſtola reddita fuerit, conſequenter acceptatio fieri nequeat, etiamſi facta revocatione reddatur; *inſcio* quoque *miniſtro promiſſio revocari poteſt* (§. 428.).

§. 430.

De miniſtro alterius nomine promittente.

Enimvero *ſi miniſter tuo nomine promittere debeat*, cum tamdiu jure tuo, quod in ipſum contuliſti, promittat, quamdiu a te revocatum non fuerit; *promiſſio ipſo inſcio revocari nequit*, conſequenter *valida etiam poſt revocationem facta, antequam hæc ipſi innotuerit.* Ceterum cum tuo nomine promittere non poſſit, ſi moriatur; *ipſo mortuo promiſſio nulla.* Et quoniam tamdiu per alium facere potes, quamdiu quid ipſe facere potes; *ſi moriaris antequam tuo nomine miniſter promiſerit,*

Digitized by Google

rit, promissio ab eo post mortem tuam facta nulla est, utpote nullo jure facta.

§. 431.

Quoniam acceptatio post mortem promissoris fieri nequit, nisi is expresse voluerit, ut post mortem promissum acceptari possit (§. 425. 318.); *si promissor moriatur, antequam epistola ad eum perlata fuerit, vel minister eam significaverit, promissio acceptari*, consequenter *valida fieri nequit* (§. 381.). *De morte promissoris antequam promissio significata.*

§. 432.

Quia perinde est, sive quid per te, sive per alium facias, *acceptatio per ministrum fieri potest*; cumque perinde sit, quomodo animum acceptandi alteri declares, *eadem significari potest cum per epistolam, tum per ministrum.* Quoniam acceptatio præcedere potest (§. 319.); *si a me petieris, ut tibi quid promittam, promissio statim valida*, consequenter *subsistit, etiamsi literæ demum post mortem meam ad te perferantur*, utpote ante mortem perfecta. Enimvero cum acceptatio a te facta intelligi nequit, nisi facta promissione, hæc autem facta non intelligitur, nisi literis ad te perlatis; *quamdiu literæ ad te perlatæ non fuerint, promissio* *De acceptatione in literis, vel per ministrum, quæ promissionem præcedit.*

Digitized by Google

miſſio revocari poteſt. Nimirum ſcripta epiſtola promiſſio revocabiliter facta, quæ morte promiſſoris efficitur irrevocabilis. Facile patet, *eadem valere de miniſtro acceptandi*, utpote qui fungitur vice epiſtolæ.

§. 433.

Promiſſio mihi de tibi præſtando facta.

Si quis mihi promittit, ſe tibi quid præſtiturum, & ego accepto, is in me transfert jus ipſum compellendi, ut præſtet, ſi & tu acceptes (§. 361.). Quoniam vero ſine acceptatione tua tibi jus nullum quæſitum (§. 381.), jus autem in me translatum mihi auferri nequit (§. 100.), idem tamen remittere poſſum (§. 342.); *ante acceptationem tuam promiſſio revocari nequit, ego tamen eam remittere poſſum.* Cumque velim, vt valeat promiſſio, *quando tibi eam ſignifico;* tacite ſaltem tibi promitto, ut, ſi acceptes, ego efficere velim, ut promiſſio adimpleatur, conſequenter *acceptatione tua tibi obligor ad efficiendum, ut promiſſio impleatur* (§. 380.), *aut jus meum promiſſorem compellendi, ut impleat, tibi cedendum* (§. 338. 342.).

§. 434.

De acceptatione

Qui non electus eſt miniſter, ut acceptet, cum jus nomine alterius acceptandi non

non habeat, alterius quoque nomine acceptare nequit. *Quodſi* ergo *te præſente tertio abſenti promitto, nec tu electus es miniſter acceptandi, acceptatio tua nulla eſt, nec ex promiſſione teneor alteri* (§. 381.). *Quodſi velim, ut tu ejus nomine acceptes*; eo ipſo declaro, me acceptationem tuam pro acceptatione alterius habiturum, ſi is velit, conſequenter *promiſſio a me revocari nequit.* Sed quoniam validitas promiſſionis non a tua, ſed ejus voluntate dependet, in cujus perſonam collata; *tu medio tempore eam remittere non potes*, jure nullo ex promiſſo tibi quæſito, quod remittere poſſes. *pro tertio facta.*

§. 435.

Si onus in commodum tertii adjicitur promiſſioni, cum jus nullum ſit tertio, antequam acceptaverit (§. 316.), & onus adjiciatur vel tanquam conditio, vel tanquam modus; quamdiu id a tertio acceptatum non fuit, in tua voluntate poſitum eſt, utrum id remittere velis, nec ne (§. 342.), promiſſione conditionata, vel modali in puram converſa (§. 393. 404.), conſequenter *ante acceptationem a tertio factam onus revocabile.* *Quando onus in commodum tertii adjectum revocabile.*

§. 436.

Digitized by Google

§. 436.

Si promiſſione invalida ſtare velit promiſſor.

Si promiſſio fuerit invalida, eadem tamen ſtare velit promiſſor, cum a voluntate ipſius dependeat, utrum quid præſtare alteri velit, nec ne (§. 314. 328.), vel etiam promittere (§. 385); *vel præſtare debet, quod promiſſum eſt, vel nova promiſſione opus eſt, quæ*, quia nova eſt, *alia quacunque lege fieri poteſt, quam anterior fuerat* (§. 393.).

§. 437.

De conventione.

Conventio eſt actus, quo duo vel plures idem decernunt, ſeu in idem agendum aut non agendum conſentiunt. Quamobrem cum nemo ſeſe alteri perfecte obligare poſſit, niſi promittendo (§. 380.); *conventiones per ſe nullam producunt obligationem, ſed non obligant, niſi quatenus promiſſionem continent.*

§. 438.

De pactis.

Conventio, qua duo vel plures in eandem vel easdem promiſſiones conſentiunt, *Pactum*, ſive *Pactio* appellatur. Quamobrem cum promiſſa ſint ſervanda (§. 388.); *pacta* quoque *ſervanda ſunt*. Quoniam itaque pacta omnem vim obligandi

gandi a promissione habent (§. 380.); *quæ de promissione demonstrata sunt, ad pacta etiam applicanda.*

§. 439.

De pacto expresso & tacito.

Pactum expressum dicitur, quod perficitur consensu expresso; *tacitum* vero, quod tacito. Et *pactis expressis tacite insunt, quæ ex iis, quæ expresse dicuntur, per necessariam consequentiam fluunt* (§. 27.). *Conditio autem per se inesse* dicitur *pacto, vel promissioni*, si sine ea præstatio ejus, quod promissum, concipi nequit, veluti si dico: dabo tibi sumtus ad gradum doctoratus obtinendum, & *quæ per se pacto vel promissione inest conditio, pro expresse adjecta habenda.*

§. 440.

De pacto temporario & æterno.

Pactum temporarium dicitur, cujus duratio ad certum tempus restringitur; *æternum* vero, cujus duratio perpetua esse debet, hoc est, quamdiu existunt personæ, quæ ex eodem jus aliquod quæsitum habent. Quoniam *pacta temporaria non minus, quam æterna* ad personas paciscentium restringi repugnat; *utraque non personalia, sed realia sunt* (§. 401.); *temporaria* vero *non amplius obligant, elapso tempore,*

Digitized by Google

pore, ad quod reſtringitur eorum duratio (§. 317.).

§. 441.

De renovatione pacti.

Pactum renovari dicitur, ſi paciſcentes inter ſe conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipſi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat. *Quodſi* ergo *pactum temporarium termino ad quem veniente non exſpirare debeat* (§. 440.); *renovandum eſt.* Aſt quia non idem pactum continuatur, ſi quoad præſtationes quid immutetur, ſed novum initur; *in renovatione quoad præſtationes nihil immutandum.* Facile autem patet, *a paciſcentium voluntate unice dependere, utrum pactum renovare, an novum facere velint* (§. 393.). Cum paciſcentes in renovatione in continuationem conſentire debeant (§ 437.): tacite vero in eam conſentiat, qui quid ab altero contrahentium pacto temporario finito fieri patitur, quod nonniſi vi ejusdem fieri potuerit (§. 27.); *pactum tacite renovatur, ſi quid ab uno contrahentium pacto finito fiat, quod nonniſi vi eiusdem fieri poterat, altero conſcio, nec contradicente, vel ſi id approbet, veluti accipiendo, quod nonniſi ex pacto dari poterat.* Quoniam vero

ro in tacita renovatione non exprimitur tempus, ad quod pactum continuari debeat; *ad tantum tempus renovatum intelligitur, ad quantum duratio in pacto fuerat expreſſa.* Enimvero *ſi initio ſtatim conveniatur, pactum ultra ſuum terminum continuari debere, niſi ſtatuto tempore ſignificetur ab alterutra parte, quod eodem non amplius teneri velit; pactum vigore primæ conventionis ſubſiſtit, donec diſſolvatur* (§. 438.), conſequenter *non renovatur* (*vi* §. *præſ.*).

§. 442.

A pacto diſcedere dicitur, qui præſtare id non vult, ad quod præſtandum ex pacto obligatur. Quamobrem cum *præſtationes* ſint *mutuæ*, ſi quid unus alteri præſtet, ac ideo viciſſim alter ipſi quid præſtare debeat, conſequenter *præſtationum mutuarum una ſupponat alteram tanquam conditionem poteſtativam* (§. 315.); *ſi unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet*, ſeu *a pacto diſcedat*, cum ne tu obligeris ad præſtandum, quod debes (§. 396.), *tibi ab eodem quoque diſcedere licet.* Quoniam tamen alter obligatur ad pactum ſervandum (§. 438.), & inde tibi jus eſt ad ſer- *Quando a pacto diſcedere liceat.*

vandum alterum adigendi, ſi nolit (§. 379.), tibi invito non auferendum (§. 100.); *ſi diſcedere nolis, tibi adhuc integrum eſt, eum vi adigere ad præſtandum id, quod ex pacto debitum.* Aſt quia diſcedendi jus habes, (*per demonſtrata*); *ſi diſcedis, quia alter diſceſſit prior, fidem non fallis* (§. 389.). Et cum jam in arbitrio tuo poſitum ſit, utrum pactum continuare velis, nec ne; *ſi, qui prior diſceſſit, pœnitentia ductus id continuare velit, tu id acceptare non teneris.* Quoniam vero ratio, cur a pacto diſcedere licet, ceſſat, *ſi quis fidem prior fefellit in pacto alio; non licet tibi propterea diſcedere ab alio.*

§. 443.

Si, dum a pacto diſceditur, ex eo jam aliquid fuerit præſtitum.

Quodſi alter a pacto diſcedit, ubi eidem jam aliquid præſtiti, cum dolo mihi daretur damnum, ſi ejus jacturam facere tenerer (§. 17. 269.); *a pacto etiam diſcedenti quod datum, aut æſtimatio ejus reſtitui debet* (§. 270.). Ex adverſo autem, *ſi quid alter jam præſtitit mihi, dum a pacto diſcedit*, cum damnum incurrat ſua culpa, nec ego ipſi me obligaverim ad quid præſtandum, niſi totum, quod promiſit, præſtetur; *ego ipſi nihil reſtituere teneor:* pœnam

pœnam dat perfidiæ ſuæ (§. 390). *Quodſi vero ego totum præſtiti, quod ex pacto præſtare tenebar*, cum ex parte mea pactum ſit adimpletum, nec mihi amplius ab eo diſcedere liceat (§. 442.); *ad pactum* quoque *implendum alterum ut compellam, neceſſe eſt, niſi remittendo jus meum* (§. 337. 342.) *contentus eſſe velim, ut, quod præſtitum, reſtituatur.* Denique *ſi paria utrinque fuerint præſtita*, cum dici nequeat alter cum damno tuo a pacto recedere, ut aliquid tibi reſtituendum ſit (§. 270.); *tibi* quoque *diſcedenti ad nihil tenetur.*

§. 444.

De diſſolutione pacti.

Pactum diſſolvi dicitur, ſi contrahentes ab obligatione, qua ſibi invicem tenentur ex pacto, liberantur. *Quodſi* ergo *diſſolvatur, antequam ex ea quicquam fuerit præſtitum, perinde eſt, ac ſi nunquam fuiſſet factum.* Quoniam quilibet jus ſuum remittere (§. 342.), conſequenter alterum ab obligatione ſua liberare poteſt (§. 337.); *mutuo diſſenſu pacta diſſolvi poſſunt.* Et quia pactum priſtinum ſubſiſtere nequit, ſi novum contrarium fiat; *pacto novo contrario priſtinum diſſolvitur.* Mutuus nimirum diſſenſus, quo priſtinum diſſolvitur,

ineſt conſenſui mutuo, quo novum perficitur (§. 438.), per ſe.

§. 445.

De pacto in ſcripturam redigendo.

Cum pacta perficiantur mutuo conſenſu (§. 438.); *quamprimum utraque pars conſenſum ſuum declaravit, pactum validum eſt*, conſequenter *naturaliter valet*, *antequam in ſcripturam redigatur.* Nimirum in ſcripturam redigitur pactum non validitatis, ſed probationis cauſa, ejus nimirum, quod in eodem promiſſum eſt, ſeu de quo conventum eſt. Quoniam vero a voluntate paciſcentium dependet, quandonam conſenſus ipſorum immotus intelligi debeat; inter eos *conveniri poteſt, ne valeat pactum, antequam fuerit in ſcripturam relatum & ſubſcriptum, aut etiam ſigillo munitum.*

§. 446.

De pacto jurato.

Quoniam per juramentum te tantummodo obligas ad dicendum verum (§. 368.); *jurato promittens tantummodo probas, te habere animum præſtandi id, quod promittis, & in eo animo te perſeveraturum*, conſequenter *juramentum non novam producit obligationem aliquid præſtandi,*

Digitized by Google

ſtandi, ac propterea ſi ad actum non obligatorium accedit, eundem in obligatorium vertere nequit. Quatenus tamen eodem fidem tuam fortius adſtringis (§. 389. 368.); *turpius habetur fidem juratam fallere, quam non juratam.*

§. 447.

Quoniam ex pacto acquiritur jus vi adigendi eum, qui ſervare non vult, ut præſtet id, de quo conventum fuit (§. 438. 379.), violenta vero juris ſui perſecutio bellum eſt (§. 98.); *homini competit jus belli adverſus eum, qui pactum ſervare non vult.* Quodſi pactum quis violat, conſequenter contrarium ejus facit, quod in pacto conventum; jus alterius perfectum ad id ex eodem acquiſitum violat (§. 97.), ac propterea eidem iniuriam facit (§. 87.). Quoniam itaque injuria facta juſta cauſa belli eſt (§. 98.); *pactorum violatio juſta belli cauſa eſt.* *De jure belli ex pacto enato.*

Digitized by Google

CAPUT VIII.

DE

USUCAPIONE ET PRAESCRIPTIONE.

§. 448.

Quando res aliena fiat poſſeſſoris.

Qui rem alienam poſſidet, eam occupavit (§. 200. 210.). Quamobrem *ſi dominus eam derelinquit, ea ſtatim fit poſſeſſoris* (§. 219.), conſequenter a domino vetere, qui dominus eſſe deſiit (§. 203.), *adverſus poſſeſſorem vindicari amplius nequit* (§. 262.). Patet itaque, in eo caſu dominium non acquiri per poſſeſſionem, ſed modo originario, ſcilicet occupatione (§. 210.).

§. 449.

Præſumtionis in negotiis humanis neceſſitas.

Cum negotia humana exitum habere debeant, & interſit generis humani, ut jura acquiſita & obligationes contractæ ſint certa; *quod in caſu dubio, quando certitudo haberi nequit, præſumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem fit præſumtio.* Sane quando pro vero habetur, quod quis ſufficienter indicat (§. 318.), etſi fieri poſſit eum mentiri (§. 351.), nonne præſumitur, eum verum dicere? Immo ſi jurato credi-

creditur, etsi fieri possit, eum pejerare (§. 371.), nonne præsumitur, eum non pejerasse? *In promissionibus* itaque, consequenter *in pactis* (§. 438.), *præsumitur veritas dictorum, sine qua nil valide promitti poterat.*

§. 450.

Dominii acquisitio ex derelictione præsumta.

Inde vero jam sequitur, *ut, si constare certo nequit, quando intercrat ut constaret, num dominus rem suam dereliquerit, derelictio tamen præsumitur, quod eam dereliquerit, pro vero habendum sit* (§. 449.), & per consequens *res fiat possessoris* (§. 448.), nimirum non quia possidet, sed quia res possessa pro re nullius habetur (§. 203.) & ab ipso occupata (§. 448.).

§. 451.

Usucapio quid sit & quænam usucapi possint.

Acquisitio dominii ex derelictione præsumta dicitur *Usucapio*. Quando vero in jure civili res usucapi dicitur per continuationem possessionis temporis lege definiti: lege civili nonnisi determinatur modus derelictionem præsumendi, qui mere civilis est. Sane cum nemo in dubium vocare possit, sola possessione dominium non acquiri (§. 200.), nec tempori esse vim, possessionem validam

Digitized by Google

efficiendi ad dominium acquirendum; *poſſeſſio quantocunque tempore continuata non eſt modus naturalis acquirendi dominium.* Ceterum cum etiam res incorporales dominio ſubjici poſſint (§. 206.); *non minus res incorporales*, conſequenter *etiam jus ad rem* (§. 121. 335.), *quam corporales uſucapi poſſunt.*

§. 452.

De præſcriptione. *Præſcriptio* eſt amiſſio juris proprii ex conſenſu præſumto. Quoniam itaque, qui rem dereliquiſſe præſumitur, dominium (§. 203.) & per conſequens jus vindicandi amiſiſſe præſumendus (§. 262.); *ſi uſucapitur, dominium & jus vindicandi præſcribitur ei, qui fuerat dominus.* Equidem hodie præſcriptio & uſucapio promiſcue uſurpantur: conſultius tamen eſt, ut a ſe invicem diſtinguantur in jure naturæ, præſertim cum diſtinctio etiam faciat ad intimius perſpiciendum Jus Romanum. Ceterum *præſcriptionem eſſe juris naturalis*, per rationem eandem patet, ob quam uſucapionem huic juri vindicavimus (§. 449. *& ſeqq.*). Nec minus manifeſtum eſt, *qui alteri præſcribit jus ad id, ad quod præſtandum ipſi obligatus erat, eum ab obligatione ſua liberari.*

§. 453.

§. 453.

Notandum vero hic eſt, cum præ- *De præſumtione.*
ſumtio denotet collectionem probabilem rei dubiæ in caſu ſingulari (§. 27); ac ideo, *quod præſumitur, falſum eſſe poſſit*; *id pro vero tantum haberi, donec contrarium fuerit probatum.* Et quia nemo non probabilius agnoſcit, id futurum, quod plerumque fit, quam quod rarius, niſi rationes peculiares in contrarium proſtent; ideo *quod plerumque fit, id præſumitur, non* vero *quod rarius, ubi nullæ peculiares rationes proſtant.* Dividitur autem præſumtio in abſolutam & conditionalem. *Præſumtio abſoluta* eſt, qua, quod præſumitur, id pro vero haberi lex jubet; aſt *conditionalis*, qua, quod præſumitur, tamdiu pro vero habendum, donec contrarium probetur. Præſumtio abſoluta coincidit cum ea, quæ ab interpretibus Juris civilis *Præſumtio juris & de jure* vocatur; conditionalis vero cum ea, quæ ab iisdem *Præſumtio juris* appellatur. Addunt equidem illi tertiam ſpeciem, quam *præſumtionem hominis* vocant, quæ fit ab homine, veluti a judice, ubi lex tale quid præſumi non ſtatuit. Cum *in Jure naturæ* probentur præſumtiones omnes ra-

tioni conſentaneæ; *præſumtio juris & præſumtio hominis differunt.* In eodem autem jure fundata eſt differentia inter præſumtionem juris, & juris & de jure, nimirum ut aliquid, quod præſumitur, vel tamdiu pro vero habeatur, donec contrarium probetur, vel ut abſolute pro vero habeatur, qualis eſt præſumtio veritatis dictorum ab eo, qui ad dicendum verum obligatur, in promiſſis (§. 449.).

§. 454.

De tituli diviſione. *Titulus juſtus* eſt, qui infert nudam poſſibilitatem juris acquiſiti, veluti dominii, non vero ipſam actualem acquiſitionem, ut ſi quis rem emit, cum etiam a non-domino emere potuerit. Unde *Titulum juſtum habere* dicitur poſſeſſor, qui poſſeſſionem acquiſivit iſtiusmodi facto, quo dominium a domino transferri poſſe lex declarat. Factum hoc ſi fuerit verum, *Titulus verus* dicitur; ſi putas eſſe verum, cum non ſit, veluti ſi putas, rem tibi donatam eſſe, quæ non eſt, *Titulus putativus;* ſi vero factum quidem fuerit verum, in eo autem erres, quod tali facto jus tale acquiri poſſit, veluti rei amiſſæ inventione dominium, *Titulus falſus.*

Digitized by Google

sus. Hinc apparet, *titulum justum esse speciem quandam tituli inter verum & falsum intermediam.* Habet nimirum aliquam tituli veri partem, quatenus factum quidem verum est, veluti quod rem emeris; nondum tamen constat, an reliqua adsint requisita ad dominium transferendum, veluti quod emeris a domino. Ceterum titulus quoque dividitur *in lucrativum & onerosum*, quatenus lex, quæ declarat, te facto tuo acquirere aliquod jus, vel ad nihil vicissim te obligat, vel ad quid vicissim præstandum.

§. 455.

Quomodo possessio b. f. acquiratur.

Cum, quod ordinarium est, præsumatur (§. 453.); *quilibet possessor præsumitur dominus rei, nisi prostent rationes probabiles in contrarium, tantoque magis, si constet, eum justum titulum habere* (§. 454.). Hinc porro liquet, *qui rem a domino præsumto*, consequenter *a possessore quocunque, cujus dominium cur sit suspectum, nullæ rationes probabiles prostant, justo titulo accepit, eum bona fide possidere* (§. 201.).

§. 456.

Digitized by Google

§. 456.

De poſſeſſione juſta & injuſta.

Dicitur autem *Poſſeſſio juſta*, quæ & titulo juſto & bona fide conſtat; ſi alterutrum deficit, *injuſta*. Exemplum in caſu poſteriori eſt, ſi noſti, te rem emiſſe a non-domino, vel ſi putas, rem amiſſam, quam inveniſti, eſſe tuam.

§. 457.

De certitudine dominiorum promovenda.

Quoniam damnum omne cum a nobis, tum ab aliis avertere debemus (§. 269.); *nemo negligens*, conſequenter *quilibet diligens eſſe debet* (§. 21.) *in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, nec non in jura ſibi competentia, ſibique cavere, ne inter res, quas poſſidet, reperiantur, quæ ſunt alterius*, conſequenter *operam dare, ut dominium earum rerum, quas poſſidet, ſibi ſit certum, & ne dominia aliorum maneant in incerto.* Quamobrem *lex naturæ hominibus* quoque *jus dat ad ea, ſine quibus dominiorum certitudo obtineri nequit* (§. 46.). Inde autem ſimul intelligitur, *ſi quis novit rem ſuam ab alio poſſideri, nec eam derelinquere vult, eum tacere non debere.*

§. 458.

Digitized by Google

§. 458.

Quoniam, *qui scit rem esse suam, ea tamen facit, quæ facere non poterat, si eam suam esse vellet*, veluti si cum possessore de eadem contrahit tanquam de re aliena, cum ex hoc facto colligatur, quod eam suam esse nolit, seu tuam esse velit; *eam dereliquisse præsumitur* (§. 27. 203.). *Derelictionis ex facto positivo præsumtio.*

§. 459.

Si quis tacet, quando loqui poterat & debebat, cum non alio fine hoc facere videatur, quam quod idem velit, quod vult alter, vel ceteri volunt, qui animi sui sententiam sufficienter significant; *is consentire præsumitur* (§. 27.). Atque ideo patet, *silentium, ex quo præsumitur consensus, esse debere scientis ac volentis.* *De consensu ex silentio præsumto.*

§. 460.

Quamobrem cum facere non debeat, qui novit, rem suam ab alio possideri, nec eam derelinquere vult (§. 457.); *qui scit rem suam ab alio possideri, nec multo tempore contradicit, cum ratio nulla manifesta appareat, cur silendum, is eam dereliquisse præsumitur* (§. 459.). *Præsumtio derelictionis rei ex silentio.*

§. 461.

Digitized by Google

§. 461.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam vero in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, quilibet diligens eſſe debet (§. 457.), & homines rerum ſuarum amantes eſſe conſtat; *ſi quis multo tempore rem alienam poſſidet, dominus noſſe præſumitur, quod eam poſſideat, niſi manifeſtæ rationes in contrarium proſtent, vel ſi res mobilis fuerit, deſperare quod ad notitiam ſuam ſit perventurum, quinam poſſideat*, conſequenter *ex ſilentio diuturno rei derelictio præſumitur, niſi manifeſtæ proſtent in contrarium rationes* (§. 460.).

§. 462.

Qualis iſta præſumtio ſit.

Cum dominia rerum ſemper manerent in incerto, niſi præſumtio iſta admittatur, quod per anteriora ſatis manifeſtum eſt; *præſumtio derelictionis rei adverſus negligentem in inquirendo in res ſuas abſoluta eſt, ſeu juris & de jure* (§. 453.).

§. 463.

Uſucapio & præſcriptio cujusnam juris.

Hinc porro conficitur, *uſucapionem & præſcriptionem eſſe juris naturalis* (§. 451. 452.). Juris nimirum civilis eſt, quod præſumtio derelictionis reſtringatur ad certum tempus.

§. 464.

Digitized by Google

§. 464.

Quoniam vero, qui mala fide possidet, rem domino restituere tenetur (§. 201. 261.), consequenter restituturus scire potest, utrum dominus eam suam esse velit, an nolit, cum derelictionis præsumtioni locus non sit (§. 203. 27.); *mala fides usucapioni & præscriptioni semper obstat*, consequenter *ad usucapionem & præscriptionem toto tempore possessionis bona fides requiritur.* *De bona fide ad præscriptionem requisita.*

CAPUT IX.

DE

ACTIBUS MERE BENEFICIS IN PRAESENS ABSOLUTIS.

§. 465.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo consistunt, quod per se patet. Dicuntur autem *Actus* isti *simplices*, qui resolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero vel ceteris esse potest: ast *compositi*, qui in plures resolvi possunt, quorum unusquisque per se subsistere potest. *De actu simplici & composito.*

§. 466.

Digitized by Google

§. 466.

Actus beneficus quinam & quotuplex.

Vocatur autem *Actus beneficus*, ex quo unus tantummodo utilitatem percipit, alter vero nihil vicissim accipit; isque *mere beneficus*, cui nulla adhæret obligatio perfecta; *obligatorius* autem, cui obligatio perfecta adhæret.

§. 467.

Actus permutatorii quinam & quotuplex.

Actus permutatorius dicitur, quo utraque pars ad aliquid dandum vel faciendum adstringitur. *In actibus* itaque *permutatoriis res & facta invicem permutantur*, nimirum res cum rebus, res cum factis, & facta cum factis. Est autem *actus* permutatorius vel *diremtorius*, qui separatam utriusque partis utilitatem respicit, peculiaribus præstationibus obtinendam; *quo* adeo *adimpleto nihil negotii inter contrahentes amplius reliquum est*; vel *communicatorius*, in quo per præstationes communes intenditur communis quædam utilitas.

§. 468.

Differentia actuum diremtoriorum.

Cum in actibus permutatoriis, consequenter etiam in diremtoriis, permutetur vel res cum re, vel res cum facto, vel factum cum facto, & in hisce spectetur separa-

paratim utriusque partis utilitas (§. 467.); *in actibus diremtoriis vel do ut des, vel do ut facias, vel facio ut facias.* Nimirum facio ut des per se nullam facit differentiam ab actu do ut facias. Quoniam vero dari possunt tam res incorporales quam corporales; usus quoque tam nudus, quam cum fructu conjunctus dari potest; cumque pecunia fungatur vice omnium rerum, vi suo loco demonstrandorum, pecunia quoque.

§. 469.

Quoniam *facta & res inter se communicare* dicuntur, qui eadem conferunt ad communem quandam utilitatem; *in actibus communicatoriis vel facta, vel res sive pecunia, vel inde res sive pecunia, inde facta communicantur.*

Differentia actuum communicatoriorum.

§. 470.

Actus mere beneficus, qui in præsens absolvitur, seu quo statim do alteri, vel facio, dicitur *Beneficium:* ast qui in futurum prominet, seu quo me ad dandum vel faciendum alteri obligo, promissio liberalis est (§. 425.), seu beneficii promissio. Quamobrem cum *gratis dare vel facere* dicatur, qui pro eo, quod dat vel facit,

Beneficium, Benefactor & Beneficiarius.

nihil viciſſim recipit: *beneficia dantur gratis:* & quia *gratuitum* dicitur, quod gratis præſtatur; *actus mere benefici gratuiti ſunt.* Qui beneficium dat, *Benefactor*; qui accipit, *Beneficiarius* appellatur.

§. 471.

Beneficiorum materia.

Actus noſtri non intelliguntur aliis utiles, niſi quatenus ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ quid conferunt, aut malum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ avertunt, vel auferunt. Quamobrem *actus omnis, quo ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ alterius gratis quid conferimus, aut malum quoddam avertimus, vel depellimus, beneficium eſt* (§. 470.).

§. 472.

Qui beneficia dare debeat, quinam mereatur.

Quoniam homo quilibet alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt, & cavere ne alii in mala ipſis oppoſita incidant (§. 134.); *homines ad beneficia mutua ſibi invicem naturaliter obligantur, quantum in poteſtate eſt, & beneficium merentur, qui eodem indigent, aut ipſi acquirere, aut facere nequeunt, quæ dat, aut facit benefactor* (§. 471.).

§. 473.

Digitized by Google

§. 473.

Cum *introductis dominiis* homines sibi invicem obligentur ad dandum, vel faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget (§. 329.), consequenter quantum ego tibi obligor, tantum quoque tu mihi obligeris; *nemo alteri gratis dare, vel facere tenetur, si is vicissim dare, vel facere possit.* Et quia a domini voluntate dependet, num & quomodo dare (§. 314.), vel facere velit (§. 225.); *a voluntate benefactoris dependet, num beneficium dare velit* (§. 470.), *nec ad dandum beneficium quis compelli potest.* Quodsi gratis non des, vel facias, dandum est ut det alter, dandum ut faciat, vel faciendum ut faciat. Atque hinc patet, *actus permutatorios diremtorios naturaliter licitos esse* (§. 467. 468.). Quodsi vero nil gratis dandum, *in actibus permutatoriis diremtoriis quantum unus præstat alteri, tantundem hic vicissim ipsi præstare tenetur.* *Quando beneficia non danda.*

§. 474.

Quoniam homines ad mutua beneficia sibi invicem obligantur (§. 472.), & beneficium ab altero acceptum motivum est eidem vicissim benefaciendi (§. 73.); *De animo grato & ingratitudine.*

beneficiarius obligatur ad benefaciendum benefactori, quia benefecit, natura (§. 35.), consequenter *si actu non possit, saltem habere debet animum benefaciendi* (§. 37.). Quamobrem cum *beneficium reddere* dicatur, qui alteri beneficium præstat, quia accepit; *gratus* vero *animus*, qui ad beneficium reddendum dispositus est; *beneficiarius gratum erga benefactorem animum habere debet*, & quoniam *gratias agere* dicitur, qui gratum animum verbis, vel factis testatur, *gratias eidem agere*. Enimvero cum *ingratus* sit, qui animum gratum non habet, consequenter nec verbis, multo minus factis eundem declarat, immo contrarium prorsus facit; *ingratitudo lege naturali prohibita* (§. 51.).

§. 475.

De donatione. Datio gratuita *Donatio* appellatur; quod vero gratis datur, *Donum*, sive *munus*. Qui donum dat, *Donans*, vel *Donator*, qui accipit, *Donatarius* appellatur. Cum in donatione transferatur dominium ejus, quod datur (§. 258.); *ad donationem requiritur acceptatio* (§. 316.), & *a donatoris voluntate dependet, num & quomodo, aut qua lege donare velit* (§. 314.), *neque*

neque adeo *donatio habere debet causam expressam* (§. 78.). Patet vero, *quæ de datione demonstrata sunt, ea quoque ad donationem applicanda esse*, consequenter *etiam quæ de promissione demonstrata.*

§. 476.

Cum donatio beneficium sit (§. 470. 475.); *donatarius ad gratias agendum Donatori & ad gratum animum obligatur* (§. 474.); quoniam tamen id saltem officii est, cum ad idem donator sibi non obligaverit perfecte donatarium (§. 380.); *donatio* quoque *naturaliter ob ingratitudinem revocari nequit.* *De gratitudine donatarii.*

§. 477.

Quoniam dominus re sua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); *eum* quoque *donator facere debet juris donandi usum, quem officia exigunt*; id quod tamen in validitate donationis non attendendum (§. 475.). *De jure donandi interno.*

§. 478.

Cum donator lege quacunque donare possit, prouti scilicet ipsi visum fuerit (§. 475.); *donationi* quoque *pactum quodcunque licitum adjicere potest*, veluti *pactum* *De pactis donationi adjectis.*

non alienandi rem dono datam, pactum de revocanda donatione, item de jure ad præstationem quandam donatarium, vel ejus successorem compellendi. Atque hæc *pacta donationi adjecta a donatario servanda* (§. 438.). Ceterum hinc liquet, *donationem* quoque *fieri posse ea lege, ut donator sibi reservet usumfructum,* consequenter, *tum rem donatam manere debere in potestate donatoris* (§. 200.).

§. 479.

De donatione mortis causa.

Si donator donat ideo, quia morturus est, consequenter vel cum expressa vel cum tacita reservatione donationem ante mortem revocandi, siquidem visum fuerit, *Donatio mortis causa* dicitur. Cum nos aliquando morituros certum sit, etsi incerta sit dies mortis; *mortis causa donare potest non modo, qui infirma utitur valetudine, aut is, cui periculum mortis imminere videtur, verum etiam qui integra adhuc valetudine utitur.* Patet autem, *donationem mortis causa morte demum fieri irrevocabilem, & si quid mortis causa donatum a donatore alienetur, donationem ipso facto revocari.*

§. 480.

Digitized by Google

§. 480.

Opponitur donationi mortis cauſa *Donatio inter vivos*; quæ etiam ſimpliciter *Donatio* dicitur, quia irrevocabiliter donatur. *Donatio inter vivos.*

§. 481.

Cum donatio inter vivos ſtatim ſit valida (§. 480.), donatio autem mortis cauſa ante mortem donatoris revocabilis non ſubſiſtat, antequam mortuus fuerit donator, nec ab eo revocata (§. 479.); *ſi donatarius præmoriatur, donatio mortis cauſa non ſubſiſtit, ſubſiſtit tamen donatio inter vivos, etſi res nondum tradita fuerit.* *De donatario præmoriente.*

§. 482.

Donatio remuneratoria dicitur, quæ fit ob benemerita a donatario in donantem profecta, vel beneficia ab eo in hunc collata. Dicitur autem *bene mereri* de aliquo, qui operam dat, ut ei quocunque modo profit, vel agit, quod ad utilitatem vel jucunditatem facit. *Ad donationes remuneratorias, ſi in poteſtate ſint, naturaliter obligamur*, cum eædem grato animo fiant (§. 474.), præſertim *ſi mortis cauſa fiunt* (§. 479.), atque *hæc non revocanda, niſi quando re donata indiges ad ſublevan-* *De donatione remuneratoria.*

dam vitæ tuæ ac tuorum neceſſitatem, utut in eo ſtandum ſit voluntate tua (§. 479.).

§. 483.

De donatione reciproca.

Donatio reciproca dicitur, quæ fit ſub hac conditione, ut tu mihi viciſſim rem aliam dones. *Aequipollet* itaque *donationi ſub onere factæ* (§. 409.). Cum vero donatio utraque ſit datio gratuita (§. 475.); *in donatione reciproca nulla fit rerum æſtimatio.*

§. 484.

Mortis cauſa capio.

Mortis cauſa capio dicitur acquiſitio rei intuitu mortis alienæ, ſed non ex bonis defuncti: ſit ita quod *Julianus* JCtus *l. 15. ff. de mort. c. donat. & cap.* vocabulum in genere ſumat, ut etiam comprehendat donationem mortis cauſa. Quamobrem *mortis cauſa capio eſt, ſi quid tibi dono intuitu mortis alterius*, veluti ſi tibi dono decem aureos, quod mihi nuncias mortem agnati mei, qui me heredem inſtituit, vel inimici mei, qui nocere potuit: item *ſi tibi promitto rem quandam ex hereditate acquiſita*, cum, adita hereditate, bona, quæ fuerunt defuncti, jam ſint mea; *illius acquiſitio mortis cauſa capio eſt.*

§. 485.

§. 485.

Sicuti in genere *superfluum* dicitur id, sine quo finis, cujus gratia est, obtineri potest; ita respectu rerum, quas habemus, *superfluum* vocatur, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ necessitatem, utilitatem, jucunditatem & decorem sufficiunt. *Superfluum quid sit.*

§. 486.

Patrimonium, quod superfluum continet, *Divitiarum* fert nomen. *Pro eo* igitur, *quod superfluum est in patrimonio, gradus divitiarum major, vel minor est, & divitiæ æstimandæ sunt ex qualitate & conditione personæ.* Hinc *Dives* appellatur, cujus patrimonium superfluum continet; *Opulentus* vero, cui magnæ sunt divitiæ, seu qui omnium rerum affluentia abundat. *Dives* igitur *plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam sufficiunt* (§. 485.). Pro patrimonio, quod ultra id non continet, quod vitæ necessitati, commoditati, jucunditati & decori sufficit, in egestate sermonis Latini, de qua conquesti sunt *Lucretius* lib. 1. v. 31. & *Plinius* lib. 4. epist. 17. vocabulum commodum ad designandum me- *De divitiis.*

dium ſtatum inter divitias & paupertatem reperire non potui. Sermone patrio das Auskommen dicimus, & quatenus diverſi dantur gradus reſpectu commoditatis, jucunditatis & decori, inter nöthiges Auskommen und gutes und reichliches Auskommen diſtinguimus.

§. 487.

De paupertate, egeſtate & mendicitate.

Ex adverſo *Pauperem* vocamus, cujus patrimonium nonniſi res neceſſarias continet; *Egenum* vero, in cujus patrimonio res etiam neceſſariæ deficiunt. Quodſi quis tanta rerum inopia laboret, ut deſint ea, quæ extrema vitæ neceſſitas exigit, *Mendicus* eſt; quæ ſi ſit temporaria, veluti ſi quis ægrotet, aut occaſio labore ſuo aliquid acquirendi deficiat, *mendicitas temporaria* eſt.

§. 488.

De eleemoſyna, & cuinam ea danda.

Quod datur ad ſublevandum extremam vitæ neceſſitatem, *Eleemoſyna* dicitur; & *mendicare*, qui eleemoſynam petit. *Danda* igitur *eleemoſyna ad mendicitatem redactis* (§. 487.). Et quoniam alteri præſtare non obligamur ea, in quibus ope noſtra non indiget (§. 44.); *mendicare non licet niſi iis, qui labore ſuo tantum*

tum acquirere minime possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, sive defectu virium, sive occasionis laborandi, atque his danda eleemosyna. Ne vero deneges eleemosynam eadem indigenti; *in casu dubio judicium de mendicitate relinquendum est mendicanti.*

§. 489.

Quantum mendicare liceat, & quomodo eleemosynis utendum.

Quoniam eleemosynæ dantur ad sublevandam extremam vitæ necessitatem, nec eas petere licet, nisi hujus causa (§. 488.); *non plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit, & eleemosynis abutitur, qui eas impendit ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem.* Quoniam *si quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ necessitatem sublevandam sufficit,* eidem quid donat (§. 475.), a donatoris autem voluntate dependet, num donare velit (§. *cit.*); *quin mendico id accipere liceat, dubitandum non est.* Et quia *mendicus* dominium in eleemosyna habet (§. 258.); *si eleemosynis abutitur, id ipsius conscientiæ relinquendum* (§. 202.).

§. 490.

De danda eleemosyna.

Cum introductione dominiorum nemini penitus auferri potuerit usus rerum necess-

neceſſarius (§. 304.); *qui eleemoſynam dare poſſunt, pro modo facultatum ſuarum dare obligantur.* Quamobrem non modo *divites ad dandam eleemoſynam, & opulenti ad pluribus & largiorem dandam obligantur* (§. 486.); verum etiam *ſi pauperi non tanta ſit penuria rerum, quin etiam neceſſariis ſine neglectu officii erga ſeipſum & ſuos detrahere quid poſſit, is ad dandum eleemoſynam modicam obligatur*; immo *ſi mendicus plus mendicando acquiſivit, quam quæ ad præſentem vitæ neceſſitatem ſufficiunt, & videat alium iis carentem, eleemoſynam quandam eidem dare decet.* Et quoniam introductis dominiis, quæ gratis facis ad ſublevandam extremam vitæ neceſſitatem aliorum, ea eleemoſynis æquivalent (§. 327. 488.); *pauperes* etiam, *egeni, immo mendici, quæ ad ſublevandam vitæ neceſſitatem facere aliis poſſunt, gratis facere debent.* Enimvero *qui ipſe non habet, niſi quod ad tolerandam vitæ neceſſitatem ſufficit, ad dandam eleemoſynam non obligatur* (§. 133.). Et quia eleemoſyna beneficium quoddam eſt (§. 470. 488.), ad beneficium vero dandum nemo compelli poteſt (§. 473.); *ad eleemoſynam* quoque *dandam mendicus neminem compellere poteſt,*

est, consequenter *si petenti, immo precibus instanti denegetur, id ferendum, & ab aliis eleemosyna petenda.*

§. 491.

De eleemosynis pro aliis colligendis.

Cum aliis, qui ope nostra indigent, opem ferre debeamus, quantum possumus (§. 44.), & lex naturæ nobis det jus ad eos actus, sine quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 46.); *eleemosynam* quoque *petere licet ad sublevandam aliorum vitæ necessitatem extremam*: quo tamen non obstante, *qui eleemosynam pro aliis colligit, non liberatur ab obligatione dandi eleemosynam de propriis* (§. 42.).

§. 492.

De misericordia.

Miser dicitur, qui multa, vel magna experitur mala, præsertim corporis ac fortunæ. *Egeni* igitur & *mendici miseri sunt* (§. 487.). *Misericors* autem appellatur, cui alterius miseria motivum est, eum a malis, quibus affligitur, gratis liberandi, aut saltem ea tolerabiliora efficiendi, quantum in potestate est. Quamobrem cum cavere debeamus, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ, quantum possumus (§. 134.), consequenter etiam curæ habere, ut ab iis liberentur, aut ea saltem tolerabiliora efficiantur; *misericordes esse debemus.*

CAPUT

CAPVT X.

DE

PRETIO RERVM ET PECUNIA.

§. 493.

Pretium rerum & operum quid ſit, & ejus neceſſitas.

Si tibi do rem A & tu mihi tantundem dare debes, veluti B, neceſſe eſt, ut quantitas ipſius B determinetur ex A, ſine tertio homogeneo aſſumto: quæ relatio ipſius A ad B a Mathematicis *Ratio* dici ſolet. *Quando* igitur *nil gratis dandum vel faciendum eſt, neceſſe eſt, ut tam rerum corporalium & incorporalium, quam operarum ad ſe invicem & rerum ad operas definiatur ratio*, qualem cum non habeant a natura, utpote *heterogenea*, quorum ſcilicet unum aliquoties ſumtum alteri æquale fieri, aut id ſuperare nequit, *ea arbitrio hominum determinanda.* Hoc igitur ut fieri poſſit, *rebus attribuenda eſt aliqua quantitas, ſecundum quam una ad alteram comparari poteſt.* Ficta hæc quantitas, quam *Puffendorfius* vocat *moralem*, in oppoſitione ad *phyſicam*, quæ rebus ineſt, vel operis ineſſe intelligitur, rebus ac operis arbitrio hominum tributa, ut earum ad ſe invicem ratio definiri poſ-

possit, *Pretium rerum & operarum* dicitur, idque cum addito *vulgare.*

§. 494.

Enimvero ut rerum & operarum diversarum, numero multiplicato, præsertim cum in actibus permutatoriis non facile quilibet opus habeat re, vel opera alterius, quam vicissim dare, vel præstare potest, quantitatem istam rebus affictam tanto commodius & ad communem omnium utilitatem metiri liceret, assumenda erat quantitas quædam determinata physica rei cujusdam corporalis, qua illam metiri daretur. Et res ista corporalis, cujus determinata quædam quantitas sumitur pro mensura communi pretii rerum quarumvis, corporalium & incorporalium & operarum, *Pecunia* vocatur: quæ ideo etiam definiri potest, quod sit mensura communis pretii rerum & operarum. Hinc *pretia rerum & operarum sunt pecuniæ proportionalia, ita ut pecunia dupla definiat duplum pretium rerum & operarum*, ac ita porro. Et propterea *pecunia pro re & opera qualibet dari*, ac *pro pecunia res & operæ quælibet ab alio comparari possunt.* Atque sic *in actibus per-*

Quid sit pecunia & ejus usus.

permutatoriis pecunia fungitur vice rerum & operarum.

§. 495.

De pretio eminente.

Pretium rei vel operæ cujusdam per quantitatem pecuniæ determinatum dicitur *eminens*. Cum pretium eminens succedat in locum vulgaris (§. 493. 494.); *pretia rerum vulgaria sunt ut eminentia, & contra*, veluti si unius modii avenæ pretium sint octo grossi, pretium autem unius modii hordei duodecim, ratio pretiorum eminentium est ut 8 ad 12, seu ut 2 ad 3; eadem vero est ratio pretiorum vulgarium, cum in permutatione avenæ & hordei unus modius avenæ æquiparetur duabus tertiis unius modii hordei. Patet etiam, *pretia tam vulgaria, quam eminentia rerum & operarum ejusdem speciei quantitati earum physicæ proportionalia esse.*

§. 496.

De quantitate physica.

Quantitas vero physica pro diversitate rerum corporalium determinatur certa mensura, prouti communi experientia constat; quantitas vero incorporalium æstimatur ex utilitate, quæ inde percipitur, veluti jus aucupandi aves in certo distri-

diſtrictu ex numero avium uno anno capiendarum, demto operarum pretio una cum impenſis ceteris; quantitas denique operarum æſtimatur vel tempore, quo durarunt, vel quantitate effectus, qui iisdem productus.

§. 497.

De pretio primitivo & derivativo.

Diſtinguimus autem pretium primitivum a derivativo. Nimirum *Pretium primitivum* nobis eſt pretium quantitatis phyſicæ rei vel operæ cujuscunque menſura certa definitæ per certam pecuniæ quantitatem determinatum, quod inſtar menſuræ in ſuo genere ſumitur. *Derivativum* vero, quod proportionaliter reſpondet quantitati ejusdem majori, vel minori.

§. 498.

De pretio rerum determinando.

Cum nemo alteri gratis dare teneatur, ſi is viciſſim dare, vel facere poteſt (§. 473.), pro pecunia autem res ac operæ quæcunque comparari poſſint (§. 494.); *pretia rerum & operarum primitiva ita determinanda ſunt, ne cuiquam laborare volenti deſint res neceſſariæ* (§. 121.), ac ideo *pretia rerum neceſſariarum ita determinanda ſunt, ut eædem vilis operæ pretio compa-*

rari poſſint, & quo major eſt earum copia, eo minus pretium eſſe debet. Enimvero cum rebus utilibus ac inprimis voluptuariis non adeo indigeamus, quam neceſſariis (§. *cit.*); *ſi ſolum uſum ſpectemus, rerum utilium majus pretium conſtituere licet, quam neceſſariarum, & voluptuariarum majus, quam utilium.* Quoniam vero nemo hominum cogi poteſt, ut ſibi res ab alio comparet hoc vel iſto pretio, utpote de pecunia ſua pro arbitrio ſuo diſponens (§. 195.); *pretia rerum, præſertim utilium, ac omnium maxime voluptuariarum ita determinanda ſunt, ut etiam alter tanto pretio eas ſibi comparare velit.* Et ob eandem rationem *in ſtatu naturali pretia rerum determinari nequeunt niſi mutuo conſenſu.*

§. 499.

De pretio æquo & iniquo.

Pretium æquum eſt, quod juri naturæ convenienter determinatum, ita ſcilicet ut nihil committatur, quod eſt contra officia ac inde naſcentia jura: *iniquum* vero eſt, quod illi contrarium. Sed quoniam in his ſtandum eſt communi hominum res & operas permutantium conſenſu (§. 498.); *pretium æquum habetur, quod in actibus permutatoriis communi hominum*

minum conſenſu alicubi introductum. Cum vero variatis circumſtantiis pretium rerum ac operarum variari debeat, id quod diſertius oſtendi hic nimis prolixum foret; *quod uno tempore pretium æquum eſt, alio iniquum eſſe poteſt.*

§. 500.

Ceterum pretium operarum peculiari nomine *Merces* appellatur; & tum in ſignificatu ſtrictiori pretium denotat; in oppoſitione ad mercedem, ſolum rerum pretium. *De mercede.*

§. 501.

Cum *pecunia* detur pro re & opera quacunque (§. 494.), conſequenter accipiatur, ut detur alii, ac ideo per manus tradita continuo ab uno ad alterum veniat; eadem *conſtare debet ex materia durabili, quæ* ſcilicet *nec uſu facile teritur, nec ſervando corrumpitur*, cumque commodum ſit, ſi exiguæ quantitati ejus materiæ, ex qua conſtat, valor tribui poſſit, qui æqualis ſit valori rerum magnæ quantitatis, *ex materia iſtiusmodi, quæ ad res artificiales frequentis ac indiſpenſabilis uſus non requiritur, & quæ rarior.* Unde facile infertur, *pecuniæ maxime convenire* *Pecuniæ materia & forma.*

aurum atque argentum. Et quoniam quilibet de valore certus esse debet, atque securus de materia non falsata; eidem inscribenda ratio, quam habet ad eam, quæ in numerando pro unitate sumitur, ac imprimendum bonitatis intrinsecæ signum, hoc est, *pecunia signanda.*

§. 502.

De moneta. Pecunia in certas partes divisa & signata *Moneta* appellatur. Atque ideo patet, *monetam fuisse introducendam* (§. 501.): sit ita, quod gentes quædam usæ fuerint argento & auro puro, minime signato.

§. 503.

De magnitudine patrimonii æstimanda. Cum pretium rerum omnium pecunia determinetur (§. 494.); *patrimonii* quoque *magnitudo pecunia æstimatur, & quam quis actu habet, pecunia eidem annumeratur* (§. 207.). Dicitur autem *pecunia numerata*, quam quis actu habet. *Debita exigibilia* cum sint, si debitor dare potest, quod debet, seu si sit solvendo; *inexigibilia vero*, si debitor solvendo non sit; *debita exigibilia æquiparantur in æstimanda patrimonii magnitudine pecuniæ numeratæ, debitorum inexigibilium ratio habetur nulla.*

§. 504.

Digitized by Google

§. 504.

Quoniam dives eſt, cujus patrimonium ſuperfluum continet (§. 486.); *divitiæ æſtimantur ex quantitate pecuniæ ſuperfluæ* (§. 503.). Et *pauper eſt, qui nonniſi tantum pecuniæ labore ſuo acquirere valet, quam ad res neceſſarias comparandas ſufficit; qui ne quidem tantum acquirere valet, egenus; & qui ne tantillum quidem, quantum ad comparandas res ſufficit, quas extrema vitæ neceſſitas exigit, mendicus* (§. 487.). *Quomodo divitiæ, paupertas, egeſtas, & mendicitas æſtimentur.*

§. 505.

Reditus dicuntur ea, quæ ex rebus noſtris, vel operis noſtris acquirimus. Appellantur *annui*, qui intra unius anni ſpatium proveniunt; iidemque *ſtati*, ſi ſingulis annis iidem ſint; *variabiles* vero, qui uno anno majores, alio minores ſunt, vel etiam nulli. *Reditus, eorumque differentia.*

§. 506.

Expenſæ dicuntur pecunia, qua quis res ſibi comparat, quæ vel uſu conſumuntur, vel deteriorantur, aut quæ gratis datur aliis. Unde liquet, *impenſas eſſe in expenſarum numero* (§. 279.). Sunt autem *expenſæ ordinariæ*, quæ conſtanter fiunt, vel ſtato tempore redeunt; *extraordinariæ* autem, *Expenſæ earumque differentia.*

autem, quas non nisi casu emergente fieri necesse est. Pro diversitate rerum aut impensarum vel *necessariæ* sunt, vel *utiles* & *voluptuariæ* (§. 121. 279.). Sunt autem præterea *minus necessariæ*, quæ fiunt rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras; & *inutiles*, quæ fiunt rerum comparandarum causa, quæ tibi nulli prorsus usui sunt.

§. 507.

De pecunia acquirenda. Cum curæ habere debeamus, vt vitam commode ac jucunde (§. 119.), immo & decore transigamus (§. 55.); *operam dare pro virili debemus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore transigendam sufficit.* Per se autem patet, id extendendum non esse ultra id, quod possibile (§. 37.).

§. 508.

De pecunia eroganda. Quoniam re sua nemo aliter uti debet, quam officia exigunt (§. 202.); *pecunia* quoque *eroganda non est, nisi quando officia id exigunt.* Quamobrem *ab impensis utilibus prorsus abstinendum* (§. 506.). Patet etiam, *expensas necessarias utilibus & utrosque voluptuariis esse præferendas* (§. 122. 506.), *& qui tenue habet patrimonium, eum ab expensis minus necessariis abstinendum*

abſtinere debere (§. 208. 506.), *divitem vero & opulentum in gratiam aliorum, qui pecunia maxime indigent, expenſas quoque inutiles ac minus neceſſarias facere poſſe* (§. 486. 140. 506.). Cum etiam multi emergere poſſint caſus, in quibus expenſæ extraordinariæ requiruntur, & in quibus vel nihil acquirere vel non tantum acquirere valeamus, quantum expenſæ inevitabiles exigunt; *non minus in pecunia acquirenda, quam eroganda futuræ quoque, quantum datur, vitæ neceſſitati proſpiciendum.* Denique cum patrimonium, quantum in poteſtate eſt, conſervare & amplificare obligemur (§. 208.); *curæ habendum eſt, ne reditus annuos excedant expenſæ, ſed ex adverſo potius expenſas ſuperent reditus* (§. 505. 506.).

§. 509.

De luxu & prodigalitate.

Cum *Luxus* dicatur profuſio pecuniæ ſolius oſtentationis cauſa, in pecunia autem eroganda nil committendum, quod officiis adverſatur (§. 508.); *luxus lege naturali prohibitus.* Differt is a *prodigalitate*, qua quis plures & majores facit pro facultate patrimonii ſui expenſas, quam quas officium aliquod erga ſeipſum, vel erga alios exigit; unde patet, ut ante,

prodigalitatem lege naturali prohibitam esse (§. 508.).

§. 510.

Quænam circa opes providentiæ divinæ committenda.

Quia in pecunia acquirenda & parta conservanda majorem operam ac industriam collocare non possumus, quam quanta in potestate nostra est (§. 60.), neque etiam obligamur (§. *cit.*); *si quis in pecunia acquirenda & parta conservanda tantam operam & industriam collocavit, quantam potest, cetera providentiæ divinæ committere & sorte sua contentus esse debet* (§. 173.), consequenter *eapropter minime angi, quod tantum acquirere minime valeat, ut vitam etiam commode ac jucunde transigere, vel futuræ necessitati provisurus in futuros usus quædam servare queat.*

§. 511.

Quantum operæ in acquirendo collocandum.

Cum obligatio naturalis necessaria & immutabilis sit (§. 38.); *in acquirenda pecunia non plus operæ collocare licet, quam salva quacunque obligatione naturali fieri potest.*

§. 512.

Quatenus pecunia & divitiæ appetendæ.

Quoniam natura hominibus competit jus ad usum rerum quarumcunque, quatenus sine eo obligationi nostræ naturali satis-

ſatisfacere non poſſumus (§. 183.), & dominiis introductis poſtquam jus iſtud commune in proprium tranſiit (§. 194), & actiones quoque hominum, vel operæ in dominio eſſe cœperunt (§. 225.), pecunia inventa fuit ad res & operas, quibus indigemus, nobis comparandas (§. 494.); *pecunia*, conſequenter *divitiæ* (§. 486.) *non per ſe ſunt appetendæ, ſed ut ea nobis comparare poſſimus res & operas, quibus ad ſatisfaciendum obligationi naturali indigemus, & ut egeſtatem aliorum ſublevare poſſimus* (§. 488.).

§. 513.

De paupertate, egeſtate & mendicitate vitanda.

Cum paupertas, egeſtas & mendicitas ſint mala fortunæ, quod nemo in dubium vocat, nobis vero a malis fortunæ cavere debeamus (§. 104.); *cavere* quoque *nobis debemus, quantum in poteſtate eſt, ne in paupertatem vel egeſtatem culpa noſtra incidamus, aut ad mendicitatem redigamur* (§. 17.). Ac *eadem* quoque *cura, quantum fieri poteſt, nos tenere debet quoad alios* (§. 134.).

CAPUT XI.

DE

ACTIBUS BENEFICIS OBLIGATORIIS, SEU CONTRACTIBUS BENEFICIS.

§. 514.

Contractus. Actus, qui perfectam obligationem producunt, dicuntur *Contractus*. Quamobrem pacta & contractus naturaliter non differunt (§. 438. 380.).

§. 515.

Commodatum & restitutio rei in specie ac in genere. Contractus beneficus, quo certus quidam rei, quæ usu non consumitur, usus alteri gratis conceditur, *Commodatum* dicitur; qui usum concedit, *Commodans*; is, cui conceditur, *Commodatarius* audit. Unde sequitur, *ut commodatarius finito usu rem restituere obligetur, & quidem in specie* (§. 317.). Dicitur nimirum *rem in specie restituere*, qui numero eandem restituit, quam accepit; *in genere* autem, si alia ejusdem speciei, vel tantundem ejusdem speciei restituit. Ceterum *in commodato datur usus rei, quæ usu non consumitur, gratis*.

§. 516.

Digitized by Google

§. 516.

Quoniam in communione primæva, ſi res uſu non conſumitur, eodem finito, eadem alius uti poteſt (§. 187.); *uſum rei noſtræ, quo non ipſimet opus habemus, eumque innoxium, rem ubi reſtitutum iri ſatis certi ſumus* (§. 269.), *gratis concedere ei debemus, qui eam ſibimetipſe comparare, vel pro certo pretio eundem uſum ab alio accipere non poteſt* (§. 473.). *De obligatione naturali ad commodatum.*

§. 517.

Cum autem de uſu rei diſponere nemo poſſit niſi dominus (§. 199.), *rem* quoque *alteri commodare nemo poteſt niſi dominus*, conſequenter *rem alienam, vel tibi commodatam alteri ſine conſenſu domini commodare nequis.* Ac ideo *a commodantis voluntate dependet, per quod tempus & in quem finem, quaque lege alia commodare velit* (§. 195.), ac *inde metiendum eſt jus & obligatio commodatarii* (§. 317.). *Quinam commodare poſſit.*

§. 518.

Cum res commodata eſſe debeat in poteſtate commodatarii, ut eadem uti poſſit (§. 200. 515.); *ad commodatum requiritur actus, quo res utenda conſtituitur in poteſtate commodatarii*, atque hic actus vocatur *De rei utendæ traditione.*

catur *traditio ad certum usum*, significatu generaliori (§. 320.).

§. 519.

De deterioratione & corruptione rei commodatæ.

Quoniam commodans concedit commodatario rei suæ usum (§. 515.); *si res commodata usu redditur deterior, in hanc deteriorationem consentit.* Alias, cum non concessus sit nisi rei usus innoxius (§. 516.), *commodatarius sibi cavere debet, ne culpa sua res commodata reddatur deterior, vel prorsus destruatur* (§. 517.), consequenter *in ea custodienda atque utenda omnem adhibere diligentiam* (§. 21.), *etiam majorem ea, quam in suis adhibere soleverit.*

§. 520.

De dolo, culpa & casu a commodatario præstando.

Cum damnum dolo vel culpa datum resarciendum sit (§. 270.); *si res commodata dolo, vel culpa commodatarii deterioratur, vel destruitur, damnum datum resarciendum.* Quoniam culpa commodatarii res interiisse intelligitur casu, quo apud commodantem interitura non fuisset, si hic in mora restituendi fuerit (§. 21. 417.); *casum præstare tenetur commodans ob moram in restituendo commissam, quo res commodata apud commodantem peritura, vel deteriorata non fuisset.* Immo cum commodans

Digitized by Google

modans, rei ſuæ uſum innoxium eo animo concedens, ut finito uſu res ſibi reſtituatur (§. 515.), non præſumatur velle ſubire periculum rei amittendæ, vel deteriorandæ; *naturaliter commodato tacita ineſt hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter caſum, quo res commodata penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuiſſet.* Aſt cum *commodatarius* rem vel in ſpecie (§. 515.), vel ejus æſtimationem reſtituere teneatur (§. *præſ.*); *ſi rem in genere reſtituere velit, eam commodans accipere non tenetur.*

§. 521.

Si tui duntaxat cauſa commodas, commodatum proprie loquendo non eſt (§. 515.); cum tu non gratis uſum rei tuæ in meum commodum mihi præſtes, ſed ego potius in commodum tuum quid faciam, ad quod uſus rei tuæ requiritur, ut ipſe eundem facere videaris. Quamobrem *ego non teneor ob caſum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuiſſet, quamvis ad culpam & dolum præſtandum ſim obligatus* (§. 270.). Quoniam vero culpa commodantis res periiſſe, vel deteriorata fuiſſe intelligitur; *ſi* eam *ſciens commodavit hom.i-*

Si commodantis duntaxat cauſa commodatur.

homini admodum negligenti, ejus licet duntaxat causa (§. 21.), *culpam præstare non obligatur commodatarius.*

§. 522.

De furto usus a commodatario commisso.

Si commodatarius re aliter utitur, quam commodatum est, furtum usus committit (§. 263.), consequenter cum id fiat contra jus commodantis, quia tibi arrogas jus minime competens (§. 198. 83.), *injuriam commodanti facis* (§. 87.).

§. 523.

Quatenus res, quæ usu consumuntur, commodentur.

Si res, quæ usu consumitur, alium adhuc habere potest usum, quo non consumitur, cum quoad hunc usum æquiparetur rei, quæ usu non consumitur, *quoad hunc usum commodari potest* (§. 515.), veluti si alteri commodes pecuniam ostentationis causa, in specie restituendam (§. 515.), vel uvam insolitæ magnitudinis, ut eam ostendat alii.

§. 524.

De mercede pro usu soluta.

Cum in commodato usus rei detur gratis (§. 515.); *si quis pro usu rei mercedem solvit, commodatum non est, sed actus quidam permutatorius* (§. 467.), de quo in sequentibus, nimirum *do pecuniam, ut des usum*

uſum rei, vel etiam rem, aut uſum rei alterius.

§. 525.

Honorarium dicitur donum pecuniarium, quod remunerandi animo datur alteri ob præſtationem quandam gratuitam, vel pecunia non æſtimabilem. Cum præſtatio gratuita ſaltem ſit motivum dandi honorarii ad ſignificandum animum gratum (§. 475. 482.), motivorum vero in contractibus nulla habeatur ratio (§. 78.); *ſi honorarium detur, contractus beneficus naturam non mutat*, veluti commodatum manet commodatum (§. 515.), *quantitas honorarii a dante pro lubitu determinatur* (§. 475.), *ac* ideo *excedere poteſt valorem ejus, quod præſtatur, promiſſum* tamen & *acceptatum perfecte debetur* (§. 380. 381.). Enimvero *ſi, quod gratis præſtandum erat, alter præſtare non vult, niſi ſub conditione honorarii certi præſtandi*, cum jam conveniatur de eo, quod viciſſim præſtandum eſt, ac id pro eo, quod alter præſtitit, detur, *honorarium in mercedem mutatur* (§. 500.). *De honorario.*

§. 526.

Quoniam commodans ſe ſaltem obligat ad uſum concedendum, non vero ad faci- *De impenſis in uſum*

rei & ipsam rem faciendis.

faciendos sumtus, ut uti possis (§. 515.); *si usus rei sine certis impensis fieri nequit*, veluti si commodo equum, vel famulum per aliquot dies, *eas facere teneris.* Ast quia quilibet jus suum remittere potest (§. 342.); *si eas facere velit commodans, ad commodatum donatio accedit* (§. 475.), consequenter *actus compositus est* (§. 465.). Similiter cum commodatarius saltem obligetur præcavere, ne culpa sua res reddatur deterior, vel pereat (§. 519.); *si extra usum rei faciendæ sunt impensæ necessariæ extraordinariæ*, veluti ad rei conservationem, *eas restituere tenetur commodans*, præsertim *si pretium usus excedunt*, veluti si ædium commodatarum tectum reficiendum, ne pluvia det damnum.

§. 527.

De rebus fungibilibus.

Res fungibilis dicitur, quæ vice fungitur rei alterius ejusdem generis. *Substitui* igitur *una pro altera potest*, consequenter *tales sunt, quarum pretium numero, ponderi ac mensuræ proportionale est, & eædem ejusdem generis, quantitatis & qualitatis esse debent.* Hinc porro liquet, *res fungibiles in genere restitui posse absque damno ejus, cui restituuntur* (§. 515. 269.), cumque pecu-

Digitized by Google

pecunia fungatur vice omnium rerum & operarum (§. 494.), *eam eſſe omnium maxime rem fungibilem.*

§. 528.

Contractus beneficus, quo rei, quæ uſu conſumitur, uſus alteri gratis conceditur, *Mutuum* dicitur; qui mutuo dat, *Mutuans*, vel etiam *Creditor*; qui accipit, *Mutuatarius*, vel *Debitor* appellatur. Quoniam vero rem conſumere nequis, niſi ſit tua, ſeu dominium in ea habeas (§. 195.); *mutuans in mutuatarium dominium transferre tenetur.* Aſt quia non rem donat (§. 475.), ſed ſaltem uſum concedit (*vi def.*), conſequenter rem ſibi reſtitui vult, quæ conſumta in ſpecie reſtitui nequit (§. 515.); *res mutuata in genere reſtituenda*, conſequenter *quæ mutuo dantur, res fungibiles eſſe debent* (§. 527.); *& quod reſtituitur, ejusdem generis, quantitatis & qualitatis eſſe debet, cujus fuerat mutuatum.*

Mutuum quid ſit & quid in eo reſtituendum.

§. 529.

Cum in mutuo dominium transferatur; *nemo rem mutuo dare poteſt niſi dominus* (§. 257.), conſequenter *ſi res aliena mutuo detur, contractus in ſe nullus eſt*, (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) S atque

Quinam mutuo dare poſſit, & de re aliena mutuo data.

atque ideo, *si res nondum fuerit consumta, dominus eam vindicare potest* (§. 262.), *si vero consumta fuerit, mutuatarius æstimationem eidem præstare tenetur* (§. 271.), neque enim eidem ex contractu tenetur, ut in genere restitui possit (§. 528.). *Quodsi* dominus *mutuum ratihabet*, cum jam consensu ipsius factum intelligatur (§. 29.), *subsistit.*

§. 530.

De re aliena commodata & mutuata restituenda. Enimvero quoniam commodatarius se obligavit commodanti ad rem in specie restituendum (§. 515.), & mutuatarius mutuanti ad rem in genere restituendum (§. 528.); *commodans commodanti & mutuatarius mutuanti rem restituere tenetur, nisi dominus contradicat* (§. 261.), *dominio probato* (§. 262.). Et, *si dominus velit, jus hoc mutuans ipsi cedere potest* (§. 342.).

§. 531.

De tempore restitutionis. Quia res mutuata in genere restituenda (§. 528.); *in mutuo conveniri debet, quo tempore restitutio fieri debeat*, cumque pacta sint servanda (§. 438.), *antequam tempus istud effluxerit, mutuans rem mutuatam in genere repetere nequit*, & quia dominium ejus in mutuatarium translatum (§. 528.),

Digitized by Google

(§. 528.), *eam nondum conſumtam in ſpecie repetere nequit, etiamſi propriis uſibus neceſſaria fuerit* (§. 195.).

§. 532.

Cum res mutuata ideo in genere reſtituenda, quia conſumta in ſpecie reſtitui nequit (§. 528.); *ſi mutuatarius re mutuata non habuerit opus, eam in ſpecie reſtituere poteſt.* Et quoniam tempus reſtitutionis determinatur eo fine, ne *mutuatarius* rem reſtituturus ſit in mora; idem *rem ante terminum elapſum reſtituere poteſt, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 438.). *De re mutuata in ſpecie vel ante terminum reſtituta.*

§. 533.

Cum pecunia referatur ad res, quæ uſu conſumuntur; *eadem* quoque *mutuo dari poteſt* (§. 528.), aſt *mutuum non eſt, niſi detur gratis* (§. *cit.*). *An pecunia mutuari poſſit.*

§. 534.

Bonitas intrinſeca pecuniæ, ſive *monetæ* eſt, quæ æſtimatur ex materia & pondere; *extrinſeca* vero valor eidem arbitrio humano impoſitus. Idiomate Germanico materia dicitur **Korn**, item **Gehalt**; pondus **Schrot**, item **Gewichte**; valor *De monetæ bonitate.*

impoſititius **die Würdigung**, item Valvation **der Münz-Sorten**, vel **der Werth**. Et hinc *Moneta proba* dicitur, cujus bonitas extrinſeca determinatur per intrinſecam, ſeu ſi valor impoſititius reſpondet intrinſeco, quem a materia & pondere habet; *reproba* vero, cujus bonitas intrinſeca parum reſpondet intrinſecæ.

§. 535.

Quot modis mutuo detur pecunia.

Summa pecuniæ mutuo datur, quando pecunia annumeratur, ſuppoſita bonitate intrinſeca & extrinſeca, veluti ſi 100 thaleri dantur mutuo in moneta aurea ex auro puro conſtante, & eidem tribuitur valor, quem tempore obligationis obtinet. *Genus mutuo datur*, ſi annumerantur corpora, non attento valore extrinſeco, quem ſingula tunc habent, e. gr. centum ducati. *Æſtimatio* denique *nummorum mutuo datur*, ſi certa pecuniæ ſumma in genere, ſeu in moneta uſuali currente & proba ſub æſtimato valore creditur, e. gr. 100 thaleri, non attento monetæ genere.

§. 536.

Quid pro diverſitate

Cum in mutuo tantundem reſtituendum ſit in genere, quantum datum (§. 528.).

(§. 528.), ac ſtandum præterea conventis (§. 438); *ſi ſumma pecuniæ mutuo datur, expreſſo monetæ genere, eadem ſumma reſtituenda eſt in eodem genere juxta bonitatem extrinſecam & intrinſecam, quam tempore contractus habebat; ſi non expreſſo monetæ genere, ſumma reſtituenda in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinſecæ, quæ erat datæ, ſecundum bonitatem extrinſecam, quam tempore contractus habebat. Quodſi genus mutuo detur, tot reſtituenda ſunt corpora, quot data, ejusdem bonitatis intrinſecæ; ſi* denique *æſtimatio nummorum, eadem pecuniæ ſumma in quocunque monetæ genere probo ac uſuali reſtituenda.* Nimirum cum in mutuo mutuans carere nolit niſi uſu rei ſuæ, quam dat alteri (§. 528.); *facta reſtitutione perinde eſſe debet, ac ſi mutuatum non fuiſſet.* Et hinc definiendum, quid in reſtitutione fieri debeat, ſi ſumma mutuo data valor monetæ intrinſecus, vel extrinſecus interea mutetur, ut ſcilicet a mutuante eadem conſervetur pecuniæ ſumma ſive in eodem genere, ſive in alio ejusdem bonitatis intrinſecæ. Sed non conſultum videtur, talia in præſenti fuſius perſequi. *illorum reſtituendum.*

§. 537.

De rei mutuatæ interitu ante usum.

Quia dominium rei mutuæ in mutuatarium tranſit (§. 528.); *ſi res mutuata interit, vel quomodocunque deteriorata fuerit antequam ea uti potuerit mutuatarius, ejus eſt damnum* (§. 243.), conſequenter, *hoc non obſtante, in genere illa reſtituenda* (§. 528.).

§. 538.

An aliud pro alio reddi & ſpecies æſtimatæ dari poſſint.

Cum in mutuo id, quod datur, in genere ſit reſtituendum (§. 528.), non vero pro eo aliud; *ſi ita conveniatur, ut reddatur aliud, vel res dentur æſtimatæ, mutuum non eſt.* Contractus iſtiusmodi diverſo reguntur jure.

§. 539.

De depoſito.

Contractus beneficus, quo res aliqua gratis cuſtodienda traditur & ſuſcipitur, *Depoſitum* vocatur. Qui rem cuſtodiendam committit, *Deponens*; qui ſuſcipit, *Depoſitarius* appellatur. Cum dominium in hoc contractu non transferatur in depoſitarium; *deponens manet rei depoſitæ dominus*, & quia *depoſitarius* ſaltem in ſe ſuſcepit cuſtodiam rei, *eadem uti nequit*, conſequenter *utens furtum uſus committit* (§. 263.). Enimvero *ſi deponens concedat uſum*

Digitized by Google

uſum rei depoſitæ, cum depoſito miſcetur commodatum (§. 515.), vel, *ſi pecunia fuerit, mutuum* (§. 528.).

§. 540.

Similiter quia depoſitarius rem gratis cuſtodiendam ſuſcipit (§. 539.); *ſi pro cuſtodia merces datur, de qua convenitur, contractus depoſitum non eſt.* Aſt *honorarium ſive promiſſum ſive ultro datum naturam depoſiti non mutat* (§. 525.). *Si pro cuſtodia quid detur.*

§. 541.

Cum depoſitarius obligetur ad rem depoſitam cuſtodiendam (§. 539.), damnum vero omne a deponente avertere naturaliter obligetur (§. 269.), nullus vero ipſi competat rei depoſitæ uſus (§. 539.); *depoſitarius obligatur ad rem depoſitam omni diligentia cuſtodiendam* (§. 21.), *& deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam, ultra tempus tamen conventum cuſtodire non tenetur* (§. 438.). *Quodſi ipſius culpa, vel dolo res pereat, vel deterioretur, damnum reſarcire* (§. 270.); cum vero deponentis cauſa res ſit penes depoſitarium, nec ullam ex contractu hic percipiat utilitatem (§. 539.), *caſum præſtare non tenetur.* Facile autem patet, *ſi* *De obligatione depoſitarii.*

depositarius non promittit majorem diligentiam in re deposita custodienda, quam in suis adhibet, eum ultra eam non teneri jure externo (§. 377. 378.). Et quoniam custodia tua consistus rem apud te deposui; *si tu me inscio rem depositam deponis apud alium, tu mihi teneris ob culpam & dolum ejus, apud quem deposuisti, hic vero tibi*; cum hic tibi, quemadmodum tu mihi, ex contractu obligetur. *Potes* autem *mihi*, si quidem velim, *jus tuum cedere* (§. 338.). Et quoniam in mora es, si rem depositam repetenti statim restituere nolis (§. 417.); *non modo casum præstare teneris, quo eadem res apud me non fuisset interitura, vel deteriorata*, cum damnum culpa tua contingat (§. 270.), *sed etiam ad id, quod interest rem statim restitutam non fuisse, teneris* (§. 419.).

§. 542.

De obligatione deponentis.

Cum *depositarius* in se gratis suscipiat custodiam rei alterius (§. 539.), & curæ habere debeat, ne culpa sua pereat, vel deterioretur (§. 541.); *si impensas in rei depositæ conservationem facit, deponens eas restituere tenetur* (§. 271.). Cum in potestate tua non sit præstare alteri, quod non

nisi

nisi cum neglectu officii erga teipsum fieri potest (§. 59.); nec ultra id obligatio extendatur (§. 60.); *in communi periculo, quod nulla depositarii culpa præcedit, depositarius res depositas suis præferre non tenetur, si utraque servari nequit: quodsi tamen præferre maluerit, quia multo pretiosiores, deponens restituere tenetur æstimationem earum, quas servare alias potuisset* (§. 271.). Similiter *si occasione depositi dolo, vel culpa deponentis depositario obveniat aliquod damnum*, veluti si deposuit equum calcitrosum, neque te monuit, *damnum datum resarcire tenetur* (§. 270.).

§. 543.

De re aliena deposita.

Si res aliena deponitur, & tu nosti, quinam sit dominus, ea domino restituenda (§. 261.). Supponitur nimirum, inscio domino eam esse apud te depositam, nec depositum ratihaberi: alias nimirum perinde, ac si ipse deposuisset per alium, aut si mavis, alter ejus consensu contractum tecum inivisset.

§. 544.

De re communi deposita.

Cum in re communi indivisa pluribus dominium competat (§. 196.), consequenter *si res communis deponatur*, omnes con-

junctim personam deponentis repræsentent; *ea non restituenda uni, sed omnibus conjunctim*, consequenter *qui uni restituit, ceteris adhuc pro rata tenetur.* Quoniam vero *qui totam accepit, singulis* quoque *pro rata tenetur*, vi communionis (§. 196.), ut nimirum ipsis restituendum, quod suum est (§. 261.); *ceteri & restituentem* sibi *obligatum habent*: cum tamen nonnisi ab uno, quod sibi debetur, consequi possint; *si ab uno consequuntur ratam suam, alter simul liberatur.* Quamobrem *si res deposita fuerit dividua, nec partes divisæ obnoxiæ sint electioni*, consequenter *si res fungibiles fuerint depositæ*, utpote quæ actu divisæ intelliguntur (§. 527.); *unicuique rata sua restitui sigillatim potest*, consequenter, *si partes ceteræ intereant, qui ratam suam accepit, ceteris ad nihil tenetur.* Quoniam vero *si species plures communes deponantur*, veluti poculum argenteum, annuli aurei cum gemmis inclusis, vestes & linteamina, in singulis, tanquam in re indivisa, ratam suam habeant singuli (§. 196.); *eædem uni restitui nequeunt.*

§. 545.

§. 545.

De re eadem apud plures depoſita.

Quoniam per ſe patet, rem depoſitam nonniſi ſemel reſtitui poſſe, & facta reſtitutione ex contractu nihil amplius deberi (§. 539.), *ſi res eadem apud plures depoſita, unus ſolus ceteris inſciis eandem reſtituere poteſt, immo repetenti reſtituere debet.* Enimvero cum *reſtituere nolens* ſtatim in mora ſit (§. 417.); *deponenti ſolus tenetur ad omne id, quod intereſt, rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe* (§. 419.).

§. 546.

De culpa præſtanda, ſi res apud plures depoſita.

Et cum, qui dolo, vel culpa ſua damnum dedit, idem reſarcire teneatur (§. 270.); *ſi res eadem apud plures depoſita fuerit, ſinguli dolum, vel culpam ſuam, communem vero pro rata præſtant, niſi aliter fuerit conventum*, veluti ut ſinguli teneantur in ſolidum (§. 438. 422.).

§. 547.

De periculo in re depoſita remittenda, item de remittenda re commodata.

Quia depoſitarius vi contractus non tenetur, niſi ad cuſtodiam rei depoſitæ (§. 539.), & deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam (§. 541.); *deponens mandare debet, per quem res depoſita remittenda, ejusque ſumtu remittenda. Quodſi* vero ipſo inconſulto *remittis per quem volueris,*

lueris, cum res non ante reſtituta intelligatur, quam ubi eam acceperit vel deponens, vel is, cui eandem reſtitui voluit; *periculum tuum eſt.* Atque idem intelligitur de re, quæ commodata fuerat, remittenda, quamvis *commodatarius*, cum ipſius duntaxat cauſa res commodata fuerit, *eam remittere, & quidem ſuo ſumtu, ſi opus ſit, obligetur.*

§. 548.

De ſequeſtro. Depoſitum rei litigioſæ *Sequeſtrum* dicitur; & tum depoſitarius *Sequeſter* audit. Dicitur autem *Res litigioſa*, de cuius dominio inter duos, vel plures controvertitur; & *de dominio controvertitur*, quando duo, vel plures affirmant, rem eſſe ſuam. Atque ideo patet, *ſequeſtrum cuſtodiam rei litigioſæ in ſe ſuſcipere gratis, & ſequeſtrationem fieri debere apud tertium omnium litigantium conſenſu.* In Jure civili *ſequeſtrum* hoc *voluntarium* vocatur, in oppoſitione ad *neceſſarium*, quod fit a judice: quæ diſtinctio in Jure naturæ, quod in ſtatu naturali viget, & in quo judicem communem non habent litigantes, non attenditur.

§. 549.

§. 549.

De rei ſequeſtratæ reſtitutione.

Cum litigantes omnes conjunctim deponens ſint (§. 548.); *ſequeſter rem ſequeſtratam reſtituere tenetur litigantibus communi conſenſu eam repetentibus* (§. 541.), *lite autem terminata victori, ea tamen lege, de qua a litigantibus conventum fuit*, veluti ſi victor ceteris quid præſtare tenetur, antequam poſſeſſionem nanciſcatur, non ante, quam id præſtitum fuerit.

§. 550.

De reſtitutione rei fructuoſæ depoſitæ, vel ſequeſtratæ.

Quoniam nec depoſitarius locupletari poteſt ex re deponentis, nec deponens, etſi cuſtodia gratis ſuſcipiatur, cum damno depoſitarii (§. 271.); *ſi res fructuoſa deponitur*, conſequenter etiam *ſi ſequeſtratur* (§. 548.), *fructus* quoque *rei reſtituendi deponenti, aut in caſu ſequeſtri victori* (§. 549.), *depoſitarius* vero *detrabit impenſas & mercedem operarum atque curæ, ſine quibus fructus percipi non potuiſſent.* Cumque conſultum ſit evitandæ litis cauſa, ut de mercede conveniatur, quando res deponitur; *conventio de operarum & curæ mercede eſt pactum ſequeſtro adjectum* (§. 438.).

§. 551.

§. 551.

De mandato.

Mandatum dicitur contractus beneficus, quo alteri quid noſtro nomine faciendum committitur, & commiſſum ab eo gratis ſuſcipitur. Qui committit, *Mandans*; qui commiſſum gratis ſuſcipit, *Mandatarius* appellatur, vel etiam *Procurator*. *Committere* autem idem eſt, ac alterum ſibi perfecte obligare ad aliquid ſuo nomine faciendum. Aliud igitur eſt *commendare*, quando ſcilicet alteri ſignificamus, gratum nobis fore, ubi facere voluerit, quod eum facere volumus; aliud *rogare*, quando nimirum ſufficienter indicamus, nos enixe velle, ut faciat alter, nec facere abnuat. Cum commendans & rogans non contrahant; *nec commendando, nec rogando alterum nobis perfecte obligamus, nec nos obligamur ipſi.* Ex adverſo autem *mandatarius ſe obligat mandanti ad id, quod faciendum ipſi committitur, omni diligentia faciendum*, cumque non ſuo, ſed mandantis nomine agat, conſequenter non ex ſua, ſed mandantis voluntate metiendum ſit jus ipſius, *nil facere debet, niſi quod mandatum fuerit: & viciſſim mandans ſe obligat mandatario ad ratihabendum, quod intra fines mandati facit.*

§. 552.

Digitized by Google

§. 552.

Mandatum speciale est, quo aliquod negotium in specie gerendum committitur, veluti ut emas ædes, vel equos; *generale* autem, quo universa quædam negotia alteri gerenda in genere committuntur. Utrumque vel *Mandatum cum libera* est, quo tantummodo in genere determinatur, quid a mandatario fieri debeat, ceteris arbitrio ejus relictis; vel *sine libera*, scilicet agendi potestate, quo, quid a mandatario fieri debeat, præcise definitur, ita ut nihil arbitrio ejus relinquatur. Dividitur etiam *Mandatum* in *manifestum*, quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit; & *arcanum*, quod non pervenit. *Mandatarius* igitur *agere debet ex mandato arcano, non tamen idem manifestare alteri, cum quo agit* (§. 551.), *nec mandatum arcanum attenditur, nisi in obligatione, qua mandans & mandatarius sibi invicem obligantur.* Similiter patet, *si mandatum fuerit sine libera, mandatarium nil agere debere, nisi quod expresse definitum; in casu oppositio eum facere debere, quod sibi bonum, vel melius videtur & æquitati minime repugnat, seu*, ut vulgo dicitur, *mandatum adimplere ex bono & æquo.* *De differentia mandati.*

§. 553.

§. 553.

Quænam obligationes contrahantur a mandatario.

Quoniam *mandatarius* tuo nomine agit (§. 551.); *quod intra fines mandati agit, tu feciſſe putandus es:* cumque de voluntate tua alteri conſtare non poſſit, niſi ex mandato manifeſto (§. 552.); *quod mandatarius facit intra fines mandati manifeſti, id a te factum recte ſumit is, cum quo agitur* (§. 318.), conſequenter *promittendo te huic, & acceptando hunc tibi obligat* (§. 380. 381.). Patet itaque, *mandatarium eſſe miniſtrum obligationis contrahendæ* (§. 426.), *& ſi cum altero valide agere debeat, mandato manifeſto opus eſſe,* conſequenter *ſi ſolo mandato arcano inſtructus cum altero agis*, cum is ignoret te alieno nomine cum ipſo agere (§. 552.), *proprio nomine eidem obligaris, tu vero jus tuum mandanti cedere potes etiam invito altero* (§. 338. 342.), *immo,* cum ex mandato arcano mandanti obligeris (§. 551.), *teneris:* & quia *mandans* ex eodem mandatario viciſſim obligatur; *quod intra fines mandati arcani, quo ſolo inſtructus eras; egiſti, ratihabere tenetur* (§. 551.). Ex dictis porro conficitur, *ſi mandato arcano aliter mandatum, quam manifeſto, nec mandatum arcanum manifeſtare licet, ex arcano agendum*

dum vel spe ratihabitionis, vel quasi proprio nomine.

§. 554.

Cum *mandatarius* mandanti se obliget ad mandatum adimplendum (§. 551.); *si mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id, quod interest, mandatum executioni datum non fuisse* (§. 415.), *nec executionem mandati in favorem tertii intermittere potest.* Quoniam tamen nil facere debet, nisi quod mandatum (§. 551.); *si intra fines mandati cum altero nil agere potest, suo nomine & sui causa cum eo agere potest.* Cum vero in mora sit, *si mandatum non tempestive adimpleat* (§. 417.); *mandanti tenetur ad id, quod interest, mandatum tempestive adimpletum non fuisse* (§. 551. 419.). *De mandato non adimplero, aut non tempestive.*

§. 555.

Quia mandatarius mandatum adimplere debet (§. 551.); *ea etiam* ipsi *mandata intelliguntur, sine quibus mandatum adimpleri nequit*, veluti iter, si sine itinere adimpleri nequit. Cumque mandans id etiam voluisse intelligatur, quod cum eo, quod expresse mandatum, connexum est & cohæret, veluti quod merces emtæ *De eo, quod mandato tacite inest.*

etiam ſint ad ſe perferendæ; *id, quod cum mandato connexum eſt, etiam mandatum intelligitur*, veluti delatio mercium emtarum.

§. 556.

De eo, quod occaſione mandati venit ad mandatarium, vel ei donatur.

Cum mandatarius negotium mandantis gerat & ejus, non ſuo nomine ac commodo agat (§. 551.); *quicquid occaſione mandati ad eum pervenit, etiamſi quoad hoc præter mandatum egit*, veluti ſi ex fundo, quem intra fines mandati emit, conſecutus etiam eſt fructus, vel equis emtis additus vitulus, *mandanti reſtituere tenetur.* Enimvero *ſi mandato adimpleto mandatario quid donetur*, cum donatio actus ſit, qui ad negotium geſtum non pertinet, utpote ſine eo ſubſiſtens eo modo, quo geſtum eſt; *id mandanti non reſtituendum.*

§. 557.

De indemnitate mandatarii.

Ex adverſo quia mandatarius negotium mandantis hujus nomine atque commodo gerit, idque gratis (§. 551.), conſequenter in eo perſonam mandantis repræſentat; *mandans mandatario reſtituere tenetur impenſas, ſine quibus negotium geri non potuit, & reſarcire damnum, quod occa-*

occaſione mandati incurrit; cum alias ab eodem immunis fuiſſet. Quoniam tamen mandans mandatario non obligatur niſi ex mandato, quod per ſe patet; *ſi caſu quodam in expeditione mandati mandatarius damnum quoddam incurrit, in quod etiam incurrere poterat, quamvis mandatum non ſuſcepiſſet, id mandans reſarcire non tenetur.* Similiter cum *mandatarius* non amplius tuo nomine agat, ſi fines mandati excedit, vel agit, quod mandatum non eſt (§. 553.), conſequenter ratio indemnitatis ceſſet; *ſi quod damnum incurrit occaſione exceſſus mandati, aut ejus, quod mandatum non eſt, id reſarcire non tenetur, nec impenſas in id factas reſtituere.* Quoniam tamen mandatarius adimplevit mandatum quoad ea, quæ intra fines mandati egit, & ad hæc ratihabenda obligatus es (§. 551.); *quoad ea, quæ intra fines mandati acta ſunt, obligatus manes.* Enimvero cum locupletior fieri non poſſis cum damno mandatarii (§. 271.); *ſi mandatarius fines mandati exceſſit*, veluti cum emit equos pretio 170. thalerorum, tu autem nonniſi 150. mandaveras, & *cum damno ipſius nonniſi intra fines mandati quod actum eſt, ratihabere velis*, utpote

ultra non obligatus (§. 551.), *ille autem malit proprio nomine actum, nisi, quod actum est, totum ratihabere velis; mandatum pro non adimpleto habetur*, consequenter *ille tibi tenetur ad id, quod interest, mandatum adimpletum non fuisse, quatenus intra fines adimpleri poterat* (§. 554.). Et quoniam *mandatarius* obligari non potuit ultra id, quod possibile (§. 37.); *si sine culpa sua negotium finire non potuit, aut contrarium eventum expertus fuit, mandans nihilominus eum indemnem praestare tenetur.* Ex adverso autem, *si is dolo, vel culpa sua damnum dedit, id resarcire tenetur* (§. 270.).

§. 558.

De eodem negotio pluribus conjunctim mandato.

Si pluribus conjunctim mandetur idem negotium, cum omnes conjunctim repraesentent unam personam, consequenter quod unus ceteris non contradicentibus facit, omnes fecisse censeantur; *quod negligentia unius fit, quam praecavere ceteri poterant*, ac ideo debebant (§. 551.), *id etiam imputatur ceteris*: cum vero cessaret ratio imputationis, *si quidpiam agendum, quod uni a ceteris committendum, hi vero in committendo omnem adhibuerunt dili-*

Digitized by Google

diligentiam, conſequenter obligationi ex parte ſui ſatisfecerunt (§. *cit.*); *culpam in exequendo non participant ceteri.* Nimirum *ſinguli præſtant dolum, vel culpam ſuam*, cujus ceteri non ſunt participes, *communem* vero *conjunctim*, atque ideo *pro rata, niſi expreſſe fuerit conventum, ut ſinguli teneantur in ſolidum* (§. 438.). Enimvero *ſi idem negotium pluribus per partes mandetur*, cum revera tot ſint mandata diverſa, quot mandatarii, nec ſinguli obligentur ultra id, quod ipſis mandatum (§. 551); *unusquisque culpam ſuam præſtare* tenetur.

§. 559.

Rationem negotii geſti reddere dicitur, qui diſtincte exponit, quomodo ſingula ad negotium gerendum requiſita executus fuerit. Unde patet, *eum, qui alienum negotium geſſit, alteri, cujus eſt negotium, rationem reddere teneri negotii geſti.* Quamobrem cum *mandatarius* negotium mandantis gerat (§. 551.); *mandanti quoque rationem reddere tenetur negotii geſti.* *De ratione negotii geſti reddenda.*

§. 560.

Utilitatis nomine *in contractibus* non venit, niſi quæ vel in pecunia conſiſtit, *Utile in contractibus quid dicatur.*

vel pecunia æſtimari poteſt. Quamobrem *in contractibus non aliud ſpectatur lucrum, aut damnum, vel intereſſe, niſi quod pecuniarium eſt, vel pecunia æſtimabile.* Nimirum quando agitur de eo, quod alteri reſtituendum vel reſarciendum, id quod reſtitui, vel reſarciri debet, niſi res in ſpecie, vel in genere reſtituatur, pecunia æſtimandum. Atque hinc ulterius intelligitur, *cujusnam cauſa negotium geratur*, ejus nimirum, cujus eſt utilitas.

§. 561.

De eo, quod mandatur mandatarii cauſa & conſilio.

Quoniam ſola utilitas mandatarii ſpectatur, ſi ejus tantum gratia mandetur, conſequenter mandantis nihil intereſt, utrum alter faciat, nec ne, quod ſe facturum, vel non facturum dixit; *ſi mandatarii tantum gratia mandetur, mandatum non eſt, ſed conſilium.* Dicitur nimirum *Conſilium* declaratio voluntatis noſtræ de eo, quod ab altero fieri debere exiſtimamus, ipſius tamen arbitrio relicto, num facere velit. Quamobrem *ex conſilio nullæ naſcuntur obligationes dantis & accipientis*, conſequenter *nec ulla producitur obligatio, ſi mandatarii ſaltem cauſa mandetur.* Enimvero *ſi quis conſilio doloſo vel*

Digitized by Google

vel fraudulento alterum inducit, ut faciat, quod male successurum, cum jam dolo alteri damnum det (§. 269.); *ad resarciendum damnum eidem tenetur* (§. 270.).

§. 562.

Enimvero cum alienum negotium spectes tanquam tuum, quando aliena causa mandas, consequenter cum mandatario contrahis (§. 551.); *mandans mandanti tenetur, & mandatarius vicissim eidem obligatur, si aliena causa fuerit mandatum.* Ac ideo *periculum mandantis est, si mandatarii & aliena causa mandetur*, velut ut tu pecuniam credas Titio: *perinde ac si mandantis & mandatarii causa mandetur*, veluti ut tu pecuniam credas Titio, quam in rem meam versurus est (§. 561.). *Si aliena causa mandetur.*

§. 563.

Quia *factum turpe* dicitur, quod lege prohibitum; *si factum turpe mandatur, mandatum nullum est* (§. 42.), consequenter *nullæ inde oriuntur obligationes.* *De mandato facti turpis.*

§. 564.

Mandatum adimpleri dicitur *per æquipollens*, si impletur per aliud æque utile, aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum; *De mandato adimplendo per æquipollens & in*

forma ſpecifica.

datum; *in forma autem ſpecifica*, ſi impleatur præciſe per id, quod fuerat mandatum. *Si quid ſub conditione generaliori mandatum, quæ aliter quoque obtineri poteſt*, veluti ſi mandetur, ut emas ædes Titii pretio 4000. thalerorum, propterea quod loco commodo ſitæ ſunt, ubi merces venales exponuntur, cum mandans non intendat aliud, niſi ut habeas ædes mercaturæ exercendæ commodas, quæ non excedunt pretium 4000. thalerorum; *mandatum adimplere licet per æquipollens*, ut in exemplo dato emere licet ædes alias commodiores pretio minori. Quoniam tamen utilitas, quæ intenditur a mandante, ex ipſius mente, non ex tua æſtimanda, præſertim cum præter finem principalem etiam intendi poſſint alii ſecundarii; *niſi certo conſtet, finem, quem intendit mandator, æque obtineri, ſi per aliud æquipollens, ſive in forma ſpecifica adimpleatur, in forma ſpecifica adimplendum* (§. 551.).

§. 565.

De revocatione mandati.

Mandatum revocare dicitur mandans, ſi mandatario declarat, ſe nolle, ut mandatum adimpleat. Cum mandatarii nulla ſit ex mandato utilitas (§. 551. 560.), conſequen-

ſequenter ejusdem non interſit, ſive mandatum adimpleatur, ſive minus; *mandans mandatum pro lubitu revocare poteſt, antequam fuerit adimpletum.* Quoniam tamen mandatum ſubſiſtit, quamdiu non revocatur; *ſi mandatum jam adimpleri cœpit, aut impenſæ ejus adimplendi cauſa factæ, mandans indemnem mandatarium præſtare tenetur* (§. 557.).

§. 566.

Cum mandans ſit miniſter obligationis contrahendæ (§. 553.); *mandatum morte mandantis extinguitur* (§. 430.). Enimvero *ſi mandans expreſſe velit, mandatum adimpleri, etiamſi ſe mori contingat, antequam adimpleatur*, cum ad hoc ſe obligaverit mandatarius (§. 551.); *mortuo etiam mandante illud adimplendum.* Eodem modo patet, *ſi mandetur in caſum mortis, vel quod poſt mortem mandatoris faciendum, mandatum poſt mortem ejus adimplendum.* Et quoniam *mandatarius ignorans mandantem mortuum eſſe, ſi mandatum adimplet*, non agit, niſi ad quod agendum ſe obligaverat (§. *cit.*), veluti ſi emit merces mandatas, & quod ſub conditione indemnitatis in ſe ſuſcepiſſe intelligitur

An mandatum poſt mortem mandantis adimpleri poſſit.

gitur (§. 557.); *indemnis præstandus est. Idem* eodem modo *intelligitur de eo, qui, ignorans mandantem mortuum esse, cum mandatario contrahit, mandato manifesto confisus* (§. 553.). Aſt cum *mandatarius, qui novit mandantem mortuum esse, si contrahit cum eo, qui ignorat & mandato manifesto confidit*, culpa ſua det damnum *ei, cujus intererat, contractum non fuisse* (§. 269.); huic *tenetur ad id, quod interest* (§. 415.).

§. 567.

De morte mandatarii. Cum mandans non intelligatur negotium commiſiſſe huic perſonæ, quam quod de ipſius diligentia ac fide ſe ſatis certum exiſtimavit; *mandatum perſonale est* (§. 400.), conſequenter cum obligatio inde orta (§. 551.) non egrediatur perſonam *mandatarii* (§. 402.), ejus *morte mandatum ſolvitur*. Et ob eandem rationem, *quod tibi mandatum, alii mandare nequis, ſine conſenſu mandantis, niſi tuo periculo.*

§. 568.

De renunciatione mandati. *Mandatum renunciare* dicitur mandatarius, quando mandanti ſignificat, ſe mandatum, quod ſuſceperat, adimplere nolle. *Tempeſtiva* vocatur *renunciatio*, quando man-

Digitized by Google

mandatoris non intereſt, ſi mandatarius mandatum exequi nolit; aſt *intempeſtiva*, ſi per renunciationem damnum aliquod ſentiret mandans. Cum mandatarius mandanti obligetur ad mandatum adimplendum (§. 551.); *ſine juſta cauſa*, hoc eſt, *niſi impedimentum inevitabile ac inſuperabile objiciatur*, *mandatum renunciare non licet*, conſequenter *ſi renunciatio intempeſtive facta*, *mandatarius tenetur ad damnum datum reſarciendum & ad id, quod intereſt, mandatum adimpletum non fuiſſe* (§. 554.). Quoniam vero ex tempeſtiva renunciatione damnum nullum ſentit mandans; *mandatarius* quoque *ob tempeſtivam renunciationem ad nihil tenetur:* id quod *etiam intelligitur in eo caſu, quo impedimentum inevitabile ac inſuperabile ſupervenit;* cum obligatio non extendatur ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60.).

§. 569.

De fidejuſſione & obligatione fidejuſſoris.

Fidejuſſio eſt contractus beneficus, quo quis ei, cui alius obligatus eſt, vel obligandus, ſe gratis obligat, quod ipſe præſtare velit, niſi alter præſtet, quod debet. Qui pro altero obligato, vel obligando ſe gratis obligat, *Fidejuſſor* vocatur; is vero,

vero, pro quo fidejubetur, *debitor principalis*; unde & hujus *obligatio principalis* appellatur; fidejussoris autem *accessoria*. Patet autem, *obligationem principalem non tolli, nec variari obligatione accessoria*, item *fidejussorem & debitorem principalem ad idem obligari debitum, nisi quod obligatio fidejussoris conditionata sit*. Patet etiam, *fidejussionem accedere posse ad quamlibet obligationem, ac fieri in securitatem debiti*, consequenter *non ante validam esse, nisi ubi obligatio principalis fuerit contracta, &, si principalis nulla sit, accessoriam nullam esse*. Hinc ulterius sequitur, *ut, si principalis debitor non fuerit solvendo, fidejussor solvere teneatur*; cum tamen non ante constet, eum solvendo non esse, quam ubi fuerit excussus, hoc est, in facultates ejus inquisitum; *debitor principalis ante sit excutiendus, quam fidejussor ad solvendum adigi possit, nisi aliter conventum fuerit* (§. 342.).

§. 570.

Quo usque extendatur obligatio fidejussoris.

Cum fidejussoris & debitoris eadem sit obligatio (§. 569.); *si debitor principalis solvit, fidejussor liberatur, &, si fidejussor solvit, debitor principalis liberatur*. Quoniam

niam tamen nemo locupletior fieri debet cum damno alterius (§. 271.); *si fidejussor solvit, principalis debitor eidem manet obligatus*, cumque jus suum creditor eidem cedere possit (§. 342.), *facta cessione fidejussor suum repetit tanquam debitum contractum* (§. 338.), *non vero urget, ut damnum datum sibi reparetur.* Enimvero cum nemo alterum sibi obligare possit contra voluntatem suam (§. 78.); *si quis pro invito fidejubet ac solvit, debitor principalis ad nihil ipsi tenetur.* Cum vero consentire præsumatur (§. 459.), immo tacite consentiat, qui tacet, quando loqui poterat & debebat (§. 27.); *si quis pro præsente & patiente fidejubet, hujus consensu fidejussio facta censetur.* Et quia creditor a fidejussore plus juris acquirere non potuit, quam is in ipsum transferre voluit (§. 317.); *si fidejussor se tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus, nec ultra debitum principale, vel hanc partem creditori tenetur.*

§. 571.

De fidejussione pura, sub conditione & in aut diem facta.

Cum fidejussor promittat solutionem debiti alieni (§. 569.); *a voluntate fidejussoris pendet, utrum pure, an sub conditione,*

aut in diem promittere velit (§. 385. 393.). Quoniam fidejussio in se sub conditione facta intelligitur, scilicet si debitor principalis non solvat (§. 569.); pure fieri intelligitur, si se constituit correum debendi (§. *cit.* & §. 424.). *Quodsi* ergo *fidejussor pure se obligat, non excusso debitore principali ad solvendum debitum adigi potest: quodsi tamen creditor ab eo totum consequi non possit, regressus eidem patet ad debitorem principalem, ut, quod deficit, consequatur* (§. 424.). Ast *si fidejussor sub conditione, vel in certum diem fidejussit, nonnisi conditione existente, vel die veniente, debitore principali excusso* (§. 569.), *ad solvendum adigi potest* (§. 395. 396.).

§. 572.

De termino solutionis, inscio vel invito fidejussore prorogato.

Quoniam interest fidejussoris, ne terminus solutionis differatur, cum fieri possit, ut, qui nunc solvendo est debitor, esse desinat; qui fidejubet pro debito nunc solvendo, non intelligitur fidejussisse pro debito termino prorogato solvendo. Quamobrem *terminus solutionis inscio, multoque minus invito fidejussore prorogari non potest, & si hoc faciat creditor, fidejussor liberatur* (§. 317.).

§. 573.

Digitized by Google

§. 573.

De pluribus fidejuſſoribus.

Quia ex fidejuſſione non plus juris acquiri poteſt, quam fidejuſſores in creditorem tansferre volunt (§. 569. 327.), & contra ipſos pro vero habetur, quod ſufficienter indicant (§. 318.); *ſi ſinguli in ſolidum ſe obligarunt, in ſolidum tenentur; ſi pro certa parte, nonniſi pro certa parte.* Enimvero *ſi nihil expreſſe dictum*, cum plures fidejuſſores petantur in majorem ſecuritatem crediti (§. 569.); *id actum intelligitur pro toto debito*, conſequenter *ſinguli pro æqua parte: ſi tamen ceteri ſolvendo non ſint, unus totum ſolvere teneatur.*

§. 574.

De fidejuſſore ſuccedaneo.

Qui pro fidejuſſore fidejubet, *fidejuſſor ſuccedaneus*, ſubinde etiam *ſubalternus*, vel *vicarius* appellatur. Quamobrem cum is ſe obliget creditori ad ſolvendum debitum, ſi fidejuſſor non ſolverit; *ad ſolvendum adigi nequit, niſi fidejuſſore excuſſo, nec*, utpote obligatus pro eo, quod ſolvit fidejuſſor, *obligatio inter ipſum & fidejuſſorem dividitur.* Et quoniam fidejuſſor ſuccedaneus ſe obligat pro obligatione fidejuſſoris, quemadmodum fidejuſſor pro obli-

obligatione debitoris; *quæ valent de fidejussore principali respectu debitoris, eadem valent de fidejussore succedaneo respectu principalis* (§. 569.): immo cum fidejussor succedaneus succedat in locum principalis, *idem* quoque *jus ipsi competit respectu debitoris principalis, quod fidejussori principali respectu ejusdem* (§. *cit.*).

§. 575.

De fidejussore indemnitatis.

Fidejussor succedaneus in specie *Fidejussor indemnitatis* vocatur, si creditori se obligat ad omne id, quod nec a debitore principali, nec a fidejussoribus principalibus consequi potest. *Fidejussor* itaque *indemnitatis prorsus indemnem præstat creditorem.* Enimvero si quis obligat fidejussori pro obligatione ipsi propria, scilicet promittendo, quod a se recuperare debeat, quod solvere coactus fuit; siquidem a debitore principali recuperare non possit, eum *Fidejussorem indemnitatis fidejussoris* appellare lubet. *Fidejussor* itaque *indemnitatis fidejussoris creditori nullo modo obligatus, nec obligari potest, ac inscio creditore & debitore principali se obligare potest.* Patet etiam, *hanc fidejussionem saltem fieri in securitatem fidejussoris*, conse-

quen-

quenter, *si is nihil solvit, in nihil tenetur:* immo *si soluit, non tenetur, nisi debitore principali excusso.*

§. 576.

Si quis se obligat pro facto vel non facto alterius, cum se obligat pro obligatione, quæ ex non facto vel facto alterius enascitur, adeoque tendit ad aliquid restituendum, vel reparandum; *pro facto negativo fidejubens tenetur in omne id, quod interest, principaliter obligatum feciſſe, quod non facere debebat, vel si pro positivo fidejubet, in id, quod interest, principaliter obligatum non feciſſe.* Exemplum esto, si pro fide famuli, quem commendas, fidejubes, vel si pro mandatario. *De fidejussione pro facto alieno.*

§. 577.

Quia fidejussor se obligat pro obligatione aliena (§. 569.); *in plus obligari nequit, quam debitor principalis,* consequenter *si plus promiserit, tenetur in eam partem, quam debet principalis.* Ast quia etiam pro parte saltem fidejubere potest (§. 573.); *in minus obligari potest.* Quamobrem cum plus sit statim dare, quam post tempus dare; *fidejussor compelli nequit ad solutionem ante terminum, etsi notorium sit, debitorem principalem non esse solvendo.* *An fidejussor in plus vel minus obligari possit.*

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) U §. 578.

§. 578.

De fidejussione jurata & in scripturam relata.

Cum *juramentum* actum non obligatorium in obligatorium vertere nequeat (§. 446.); *fidejussionem invalidam validam efficere nequit.* Et quia obligatio nascitur ex promissione (§. 380.); *fidejussio fieri potest per epistolam & per alium* (§. 403.), *nempe ministrum* (§. 429.). Et quamvis *fidejussio valeat sine scriptura & antequam in scripturam redigatur, nisi expresse aliter fuerit conventum* (§. 445.): cum tamen obligatio non extendatur ultra id, quod dictum est (§. 318.); *eam in scripturam redigi consultum est*: &, *si fidejussor terminos artis* in eadem usurpatos non *intelligat*, *iidem ipsi sufficienter explicandi* (§. 386.).

§. 579.

De expromissione.

Expromissor dicitur, qui alterius obligationem in se transfert, seu pro altero obligato aut obligando ita se obligat, ut ipse suo nomine tanquam debitor principalis præstet, ad quod præstandum alter erat obligatus. *Expromissor* itaque *induit personam debitoris principalis*, *nec hic creditori amplius manet obligatus*, consequenter *si is solvendo non fuerit*, *creditori*

non

non datur regreſſus ad debitorem principalem, etſi hic ſolvendo ſit. Cumque expromiſſio ſit negotium, quod inter creditorem & expromiſſorem unice geritur; *expromiſſor a debitore principali repetere nequit, quod pro eo ſolvit, niſi aliter fuerit* pacto ſpeciali, cum debitore principali inito, *conventum* (§. 438.): jure tamen interno; *ſi expromiſſor ei, cujus cauſa promittitur, nihil debet, quod ſolvit, reſtituendum* (§. 271.). Idem etiam intelligitur de debitore principali, ſi expromiſſor ſolvendo non fuerit. Sane expromiſſio fieri poteſt animo donandi, & quia jam expromiſſori aliunde ſatisfactum: id quod in expromiſſione non attenditur (§. 318.). *Quodſi quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid præſtandum obligatus, expromiſſione in tantum liberatur, in quantum eadem alteri ſe obligat*; utique enim hoc animo expromiſſio facta intelligitur (§. 318.). Ceterum *non minus fidejuſſio, quam expromiſſio indefinite facta in omne id, quod dabitur, valet*; cum voluntatis tuæ ſit, quomodo fidejubere & expromittere velis (§. 393.).

Digitized by Google

CAPUT XII.

DE

ACTIBUS PERMUTATORIIS, SEU CONTRACTIBUS ONEROSIS.

§. 580.

De contractibus onerosis in genere.

Actus permutatorii dicuntur etiam *Contractus onerosi.* Quamobrem cum in contractibus onerosis res & facta invicem permutentur (§. 467.), nemo autem alteri gratis dare, vel facere teneatur, si vicissim dare, vel facere potest (§. 473.); *in contractibus onerosis observanda æqualitas*, scilicet ut, quantum præstat unus, tantundem vicissim ipsi præstandum ab altero sit, consequenter *contractu onerosо adimpleto, neuter contrahentium plus, vel minus habet, quam ante eundem habebat*, ac propterea *ex contractu neuter fit locupletior* (§. 271.). Quamobrem *si contrahentes scientes atque volentes ab æqualitate recedant, contractus mixtus est ex beneficо* sive gratuito & *onerosо.*

§. 581.

Si inæqualitas insit contractui.

Quia in contractu onerosо æqualitas observanda (§. 580.); *inæqualitas in contractu onerosо illicita* (§. 51.). Quamobrem cum

cum eadem pars altera defraudetur (§. 286.); *qui plus accepit, tantundem alteri reſtituere debet, quantum plus habet* (§. *cit.*), ac propterea *ob inæqualitatem contractus non reſcinditur.* Dicitur nimirum *Contractus reſcindi*, quando pro nullo declaratur, qui ipſo jure nullus non eſt, ſeu ſubſiſtit.

§. 582.

Permutatio quid & quomodo perficiatur.

Contractus oneroſus, quo res datur pro re, ſive corporalis, ſive incorporalis, *Permutatio* eſt. Quoniam nonniſi dominus rem dare poteſt (§. 258.); *ſi unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla eſt.* Et cum datio ſit translatio dominii (§. *cit.*), id vero transeat in acceptantem nuda voluntate domini ſufficienter declarata (§. 317); *permutatio naturaliter perficitur mutuo conſenſu* (§. 27.), *quamprimum* ſcilicet *in rem pro re tradendam conſentitur, permutatio perfecta eſt*, conſequenter *contrahentes ſibi invicem obligantur ad res tradendas* (§. 320.), quamvis *mutuo conſenſu traditio differri poſſit in certum tempus* (§. 314.).

§. 583.

Quomodo pecunia & usus permutetur, item res sua cum sua.

Cum in permutatione res omnes dari possint (§. 582.), pecunia vero tanquam corpus considerata, non tanquam pretium rei, æquiparetur rei; *pecunia* quoque *numerata tanquam corpus considerata permutari potest.* Et quia usus rei datur, si datur jus re utendi; *permutatio est, si do usum rei meæ pro usu rei tuæ* (§. *cit.*). Immo cum operæ similiter æquiparentur rebus (§. 225.); *operæ etiam cum operis permutari possunt.* Et quoniam res tibi data tua est, si vero tu eandem mihi iterum das, mea fit (§. 258.); *res etiam sua cum sua permutari potest, si detur, ut pro eadem detur eadem certo die.*

§. 584.

De æqualitate in permutatione observanda.

Cum permutatio contractus onerosus sit (§. 582.), in contractu autem oneroso observanda æqualitas (§. 580.); *in permutatione æqualitas observanda*, consequenter ut de eadem constare possit, *res æstimatæ dandæ sunt*, consequenter *rei minoris pretii adjiciendum aliud, quod excessum alterius adæquat.* Enimvero *si quis sciens ac volens plus dat, quam recipit, contractus mixtus est ex permutatione & donatione* (§. 582. 475.).

§. 585.

Digitized by Google

§. 585.

Quoniam in permutatione tranſit dominium, etiamſi res non ſtatim tradantur (§. 582.); *neuter permutantium rem nondum alteri traditam alienare poteſt* (§. 257.): *qui vero rem ſibi traditam accepit, eam alienare poteſt, etiamſi ipſe rem datam nondum tradiderit* (§. 314.). *De alienatione rei permutatæ.*

§. 586.

Jus Romanum in permutatione plurimum recedit a Jure naturæ, ob rationes ſingulares, quas vide in Jure naturæ noſtro Tom. 4. not. §. 879. 880. Quod itaque civile eſt, non confundendum cum eo, quod eſt Juris naturalis. Tale e. gr. eſt, quod contractus non ante validus, niſi ab una parte res tradatur, & per conſequens non ſolo conſenſu perficiatur. *Scholion de eo, quod civile in hoc contractu.*

§. 587.

Contractus oneroſus, quo res datur ab uno, & alter pro ea dat pretium eminens, hoc eſt, eam pecuniæ ſummam, per quam pretium rei determinatur, dicitur *Emtio venditio.* Qui dat rem, *Venditor*; qui vero pretium, *Emtor* appellatur. Sed res quæ venditur, *Merx* vocatur. Mercium itaque nomine non veniunt res, quæ ve- *Emtio venditio quid ſit.*

nales non ſunt, & communiter hoc nomen reſtringitur ad res mobiles.

§. 588.

Quænam vendi poſſint.

Cum in emtione venditione pro re detur pecunia, qua æſtimatur (§. 587.), pretium vero rerum omnium pecunia definiatur, et hæc pro qualibet re dari poſſit (§. 494.); *emi ac vendi poſſunt res omnes corporales, mobiles ac immobiles, & incorporales, pecunia qua corpus, poſſeſſio etiam rei propriæ, quam quis amiſerat, jus in re, vel ad rem quamcunque*, immo etiam *res extituræ: non tamen res, quæ in rerum natura non exiſtunt.* Quoniam vero res dari nequit niſi a domino (§. 258.); *nemo* quoque *rem vendere poteſt niſi dominus: non-dominus rem alienam vendere nequit.*

§. 589.

De dominio & jure futuro.

Dominium futurum dicitur, quod nobis competit in re extitura, quamprimum exiſtit, veluti in frugibus æſtatis futuræ, vel in re accipienda, veluti in pecunia, quam ſalarii loco accepturi ſumus. Unde ſimul patet, quodnam in genere dicatur *Jus futurum.* Quamobrem *dominium futurum continet jus excludendi dominio in re extitura, vel accipienda, quando illa exiſtit,*

ſtit, vel accipitur, ceteros omnes (§. 195.), cumque ideo iam contineat aliquod jus præſens, *dominium* quoque *futurum in alium transferri poteſt.* Quoniam tamen actu dominus eſſe nequis, antequam res exiſtit, vel accipitur; *translatione dominii futuri potentia efficeris dominus, ſed ita, ut ſtatim actu ſis dominus, quam primum res exiſtit, vel accipitur.* Et eodem modo intelligitur, *te voluntate transferentis ſtatim potentia jus acquirere proprium, actu autem, quando ea adſunt, a quibus juris actualitas pendet.*

§. 590.

De emtione rerum extiturarum.

Cum dominium futurum nullum ſit, niſi res exiſtant (§. 589.); *res extiturae non emuntur, niſi ſub tacita hac conditione, ſi exiſtant,* conſequenter *ſi non exiſtere contingat, nulla eſt* (§. 396.). Quoniam in emtione obſervanda æqualitas (§. 580.), conſequenter neuter contrahentium habet animum aleam ſubeundi; *ſi res extiturae emuntur, vel emenda eſt certa quantitas, vel pretium ad certam quantitatem conſtituendum.* Quamobrem *ſi* in caſu priori *minor quantitas exiſtat, ultra eam ad tradendum non tenetur venditor*, quia emtio conditionata, (*per demonſtr.*) *ſi autem ma-*

jor naſcatur, nonniſi ea emta intelligitur, de qua conventum eſt (§. 318.): aſt in caſu poſteriori, *omnes emtæ intelliguntur, & pretium computandum ex eo, quod ad quantitatem conſtitutum* (§. *cit.*). Enimvero *ſi res extituræ emantur, quantitate non expreſſa & pretio nullo conſtituto*, cum quantitatis nulla facta mentio; *omnes emtæ videntur, quæ extituræ ſunt*, & quia pretium nondum conſtitutum fuiſſe patet, propterea quod non omni tempore idem, *tacite conſenſiſſe intelliguntur contrahentes in pretium, quod erit illo tempore, quo exiſtunt, commune.*

§. 591.

De emtione ad menſuram.

Ad menſuram emi dicitur, ſi quantitas determinetur, quæ emta eſſe debet, & pretium ex quantitate quadam certa definiatur, vel res certa tota emitur ea lege, ut ejus quantitas certa menſura determinetur, ex qua pretium ejus definitur. Unde patet, *ſi facta menſura minor deprehendatur quantitas, venditorem pretii partem remittere debere, niſi defectum ſupplere poſſit*; *ſi* vero *major, eum ſuperfluum retinere, niſi emtor pretium, ſi ille velit, augere malit.* Enimvero *ſi nulla quantitas exprima-*

primatur, totius rei pretium ab emtore ſolvendum, quod facta menſura quantitati deprehenſæ convenit (§. 318. 438.).

§. 592.

Per averſionem emi dicitur, ſi res certa emitur ita, ut ejus pretium ad nullam quantitatem reſtringatur, unde computandum. Quamobrem *pretium, de quo conventum, ſolvendum, etſi alia deprehendatur ejus quantitas, facta menſura, quam putabatur* (§. 318. 438.). *De emtione per averſionem.*

§. 593.

Quia non-dominus rem alienam vendere nequit (§. 588.), conſequenter rei alienæ venditio nulla eſt; *res aliena emta domino ſine pretio reſtituenda* (§. 261.): *venditor* autem *emtori pretium reſtituere tenetur* (§. 271.), conſequenter, *rem venditori reſtituere non licet, ut ab eodem pretium recuperes.* *De re aliena vendita.*

§. 594.

Cum *res tibi vendita* tua ſit, etſi nondum tradita (§. 587. 320.); *ſi* ea *alteri denuo vendatur, venditio nulla eſt* (§. 588.). Enimvero cum nuda venditionis promiſſione in te non transferatur dominium rei vendendæ, ſed ſaltem jus exigendi, ut eam *De re bis vendita.*

eam mihi, non alii vendas (§. 379. 587.); *si rem, quam mihi vendere promisisti, alii vendas, venditio valida est* (§. 257.): *mihi tamen teneris ad id, quod interest, rem mihi venditam non fuisse* (§. 415.).

§. 595.

De re in genere emta.

Quoniam ex ipsa dominii notione patet, id non existere nisi in certa specie, rei autem in genere nullum esse (§. 195.); *si res in genere vendatur*, veluti si tibi vendo decem modios frumenti in genere, non tanquam partem acervi tibi demonstrati, *dominium in emtorem non ante transit, quam si in specie detur.*

§. 596.

Quando emtio venditio perfecta.

Ex emtione venditione datur res pro pecunia (§. 587.). Quamobrem cum pecunia in dominio esse nequeat, nisi quatenus in corporibus consistit, nec certa sit, nisi corporibus demonstratis, consequenter dominium in pecuniam transferri nequeat, nisi datis, vel demonstratis corporibus; *naturaliter emtio venditio perfecta est, quamprimum de pretio conventum & emtor ad solvendum pretium paratus* (§. 317.), *ac emtione perfecta statim nascitur obligatio venditoris ad rem tradendam, emto-*

Digitized by Google

emtoris vero ad pretium ſtatim ſolvendum. Nimirum *ſolutio pecuniæ* eſt actus, quo dominium & poſſeſſio pecuniæ debitæ una transfertur; conſequenter traditionem & dationem una continet (§. 258. 320.), & *pecunia ſolvitur, ſi ei, cui debetur, numeretur.*

§. 597.

Si fides de pretio habeatur.

Fidem de pretio habere dicitur venditor emtori, vel *fidem emtoris ſequi*, ſi verbis emtoris de pretio ſolvendo confidens, nec de eo ſolvendo ſibi quocunque alio modo caveri, vel ſatisfieri jubens, mercem tradit. *Fidem de pretio* itaque *habere, vel fidem alterius ſequi, eſt quaſi accipere.* Quamobrem cum venditor fidem de pretio habens emtori idem accepiſſe & pecuniam emtori mutuo dediſſe videatur (§. 528. 323.); *emtio venditio perfecta, quamprimum de pretio conventum & fides de eo habetur.* Nimirum venditor cum nolit rem dare niſi pro pretio; *dominium rei non ante tranſit in emtorem, niſi quando venditor vel actu accipit pretium, vel de eo accipiendo certus eſt.* Patet autem (§. 314.), *a venditoris voluntate pendere, utrum velit pretium ſibi ſtatim ſolvi, an fidem de pretio habere emtori, aut de eodem*

ſibi

sibi alio modo cautum iri, veluti fidejussione (§. 569.), aut expromissione (§. 579.).

§. 598.

De re sine pretio convento emtori tradita.

Quoniam emtio venditio non perficitur, nisi res certa pro pretio certo detur (§. 587.); *si venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, emtori fidem de pretio habet* (§. 597.), *& hic tacite consentit in pretium commune illius temporis, quo mercem accepit.*

§. 599.

De pecunia & re pro re data.

Similiter quia in emtione venditione datur pecunia, sive pretium pro re (§. 587.), in permutatione autem res pro re (§. 582.); *si quis dat rem pro re & pecuniam tanquam additamentum, contractus permutatio est: si vero pecuniam pro re & rem tanquam supplementum pretii, emtio venditio.*

§. 600.

Quando pretium augere, vel imminuere liceat.

Cum usus pecuniæ sit aliquid æstimabile, quatenus lucrosus; *plus solvit, qui statim solvit, vel solutionem anticipat, quam qui solutionem differt.* Quamobrem *ob dilationem solutionis pretium rei augeri potest, ob solutionem anticipatam minui: non tamen licet augere ob dilationem, si quis omni*

omni tempore paratus eſt ad pretium ſolvendum, quando pecunia indiget venditor.

§. 601.

Similiter quia opportunitas rem ſuam vendendi, aut aliam ab alio emendi, aliquid æſtimabile eſt, præſertim ſi interſit venditoris, ut ſua vendat, emtoris ut emere poſſit; datur enim in priori caſu præmium ei, qui fecit, ut vendere, in poſteriori, ut emere potuerimus, emtore nimirum in illo, venditore in hoc quæſito; *ſi intereſt venditoris, ut rem ſtatim vendat, aut ejus cauſa emitur, viliori pretio emere licitum, & ſi intereſt emtoris, ut res vendatur, aut ejus cauſa venditur, majore pretio eam vendi iniquum non eſt.* *De emtione venditoris cauſa & contra.*

§. 602.

Cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§. 271.); *ſi venditor in pretio indicando erravit & vero majus ab emtore accepit, quod plus accepit, reddere tenetur:* ex adverſo *ſi pretium vero minus ſolutum, quod vero deeſt, ſupplere debet emtor,* aut, *ſi nolit vero pretio emere, mercem reſtituere ac, quod ſolvit, pretium recipere.* Quoniam jus naturæ non diſtinguit inter plus & minus, ſed nullam prorſus *De pretio majore, vel minore per errorem ſoluto.*

ſus fert læſionem; *naturaliter contractus reſcindi poteſt ob quamlibet læſionem.* Ceterum ob eandem rationem *idem valet, ſi per ignorantiam ſolvatur pretium majus, quod verum putabat emtor.*

§. 603.

De pretii determinatione in arbitrium tertii, emtoris, venditoris collata.

Quoniam perinde eſt, ſive emtor & venditor inter ſe de pretio conveniant, ſive ejus determinationem in arbitrium tertii vel certi, vel incerti conferant; *determinatio pretii in arbitrium tertii collata naturaliter valet, niſi a communi ſeu vero nimis recedat* (§. 271.): cumque determinatio ideo in arbitrium tertii conferatur, ne metuenda ſit læſio ex contractu; *is, in cujus arbitrium confertur, peritus rei æſtimator eſſe debet.* Enimvero cum in contractibus pro vero habendum, quod ſufficienter indicatum (§. 318.), nec lege naturæ permiſſum, ut faciant contrahentes, quod officiis repugnat (§. 42. 57.); *ex circumſtantiis æſtimandum, quinam fuerit animus contrahentium*, ſeu qua de cauſa determinatio pretii in arbitrium emtoris, vel venditoris collatum, & *jure interno reguntur iſtiusmodi emtiones per officia.*

§. 604.

§. 604.

Cum pactum errantis nullum ſit, ſi error ei dedit cauſam (§. 405. 438.); *ſi res alia pro alia vendatur ac ematur, ſive ſit alia quoad corpus*, ſeu in individuo, *ſive quoad materiam*, ut vel tota, vel ex parte ex alia materia conſtet, quam putabatur, *emtio venditio nulla eſt.* Patet etiam exinde, quod in hoc actu committatur fraus vel conſilii, vel eventus, utraque non ferenda (§. 286.). *Idem* eodem modo *intelligitur, ſi emtor vel expreſſe indicet, vel aliunde id ſufficienter appareat, quod ob qualitatem quandam rem emat, alias eam non emturus, & circa qualitatem erretur*, veluti ſi vinum recens vendatur pro veteri. *De errore circa corpus, vel materiam, aut qualitatem rei.*

§. 605.

In emtione venditione translatio fit dominii rei a venditore in emtorem (§. 587.). Quamobrem cum a domini voluntate dependeat, quomodo dominium rei ſuæ in alterum transferre velit (§. 314.), & a voluntate accipientis, utrum id eodem modo habere velit, an nolit (§. 316.); *pro lubitu emtoris & venditoris* *De pactis emtioni venditioni adjectis. Et de eadem in diem, & ad certum tempus facta.*

ditoris emtioni venditioni adjici possunt pacta, quæ jus ex illa quæsitum immutant, & novas quasdam obligationes producunt, utique *servanda* (§. 438.). Hinc sequitur, *ut, si in diem res vendatur & ematur, emtio venditio statim perfecta, sed ad eam consummandam non obligentur contrahentes, antequam dies venerit:* & ex adverso, *si res vendatur ea lege, ut sit emta per certum tempus, emtio venditio statim consummanda, tempore autem præterlapso finiatur.*

§. 606.

De emtione sub conditione resolutiva.

Cum (*vi* §. *præc.*) etiam emtio venditio contrahi possit sub conditione resolutiva & pœna pœnitentiæ; *si ita conveniatur, ut, nisi pretium intra certum tempus solvatur, res sit inemta, emtio venditio statim perfecta, sed pretio intra tempus conventum non soluto, resolvitur* (§. 397.), &, *si ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat, recedens vero certi quid præstet venditori, venditor interea rem alii vendere nequit, in emtorem collatum est jus pœnitendi, emtor vero pœnam pœnitentiæ præstare tenetur.*

§. 607.

Digitized by Google

§. 607.

Similiter cum etiam ſub conditione ſuſpenſiva emtio venditio contrahi poſſit (§. 605.); *ſi ſub certa conditione emtio contrahitur, antequam conditio exiſtat, emtio perfecta non eſt, nec ad eam conſummandam tenentur contrahentes, & illa deficiente nulla eſt* (§. 396.): *pendente tamen conditione pœnitere non licet*, cum ſpes perfectum iri emtionem neutri parti auferri poſſit (§. *cit.*). Specialis conditio eſt, ſi emtor pinguior haberi poſſit. Quodſi ergo ita conveniatur, *ut res ſit inemta, ſi emtor pinguior haberi poſſit intra certum tempus, emtio ſtatim perfecta, pinguiori tamen emtori eam vendere poteſt venditor:* aſt *ſi ita conveniatur, ut res ſit emta, niſi intra certum tempus emtor pinguior haberi poſſit, emtio tum demum perficitur, ſi pinguior ſeſe non obtulerit, interea tamen temporis pœnitere non licet.* Nimirum in caſu priori conditio reſolutiva eſt, in poſteriori ſuſpenſiva (§. 315.). *De emtione ſub conditione ſuſpenſiva & pinguioris emtoris.*

§. 608.

Pactum, quo ita convenitur, ut res ſit inemta, ſi intra certum tempus em- *De addictione in diem.*

tor pinguior offeratur, vel ut ſit emta, niſi offeratur; dicitur *Addictio in diem*; & in caſu quidem priori *pura*, in poſteriori *conditionata*. Vocatur autem *Emtor pinguior*, qui meliorem offert conditionem, quam primus; & *Conditionis melioris* nomine venit, quicquid ad utilitatem venditoris pertinet, veluti ſi pretio quid addatur, ſi ſolutio offeratur in moneta majoris bonitatis intrinſecæ, ſi ſtatim ſolvatur. Quoniam *pacta* naturaliter per ſe obligant (§. 438.); *naturaliter* quoque *contractui cuicunque adjici poſſunt ex intervallo*, conſequenter etiam *addictio in diem ex intervallo adjici poteſt*. Cum vero in hoc pacto id agatur, ut emtio vel reſcindatur, vel non perficiatur, conditione meliore ab alio oblata, minime autem, ut venditor, ſi eum pœniteat, contractum pro lubitu reſcindere, vel non perficere poſſit (§. 607.); *venditor ipſe conditionem meliorem offerre non poteſt*. Id vero adhuc notandum eſt, *addictionem in diem fieri poſſe vel in gratiam venditoris, vel in gratiam emtoris*. Et *in caſu prime* facile intelligitur, *venditori liberum eſſe, utrum conditionem meliorem acceptare, an primam ſequi malit*; *in altero*

tero autem *conditione meliore oblata, emtorem ab obligatione statim liberari, & venditorem vel conditionem acceptare, vel rem recipere teneri.* Patet etiam porro, *venditorem emtori primo indicare non teneri, quod et qualis conditio offeratur antequam offerenti rem vendat, nisi expresse hoc fuerit conventum, ut res emta manere debeat, si ille eandem conditionem adimplere velit.* Quoniam vero emtori perinde est, sive alius emtor rem accipiat, sive venditor eam retineat sibi, conditione meliore oblata, nec sibi retinens quicquam committat, quod est contra jus primi emtoris (§. 83.); *si melior conditio offertur, venditor rem sibi retinere potest, nisi expresse, ut ante, fuerit conventum.*

§. 609.

Lex commissoria in genere vocatur pactum, quo ita convenitur, ut, nisi præstetur, quod ex alio contractu debetur, debitor amittat, quod ex eo habere decebat. Et tunc id, quod amittitur, dicitur *committi.* Et in specie in præsenti contractu *Lex commissoria* dicitur pactum, quo ita convenitur, ut, nisi emtor intra *De lege commissoria.*

certum tempus pretium ſolvat, res ſit inemta. *Pactum* itaque, *cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt* (§. 315.), *exiſtente.* Et propterea *ſi emtio ſub lege commiſſoria contracta, & pretium intra tempus præſtitutum non fuerit ſolutum, dominium rei venditæ confeſtim ipſo jure redit ad venditorem.* Cum venditor cum damno emtoris locupletior fieri nequeat (§. 271.); *ſi emtor partem pretii ſolvit, emtione commiſſa, ea ipſi reſtituenda.* Et quoniam emtio *in gratiam venditoris* tantummodo reſolvitur; *ſi lex commiſſoria* in ipſius gratiam *addita, in ipſius* utique *arbitrio poſitum eſt, utrum ea uti velit, nec ne.* Quoniam effectus legis commiſſoriæ pendet a conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt; *ſi conditio quæcunque reſolutiva emtioni & in genere contractui, ſive pacto cuicunque adjicitur, clauſula adjecta hæc legi commiſſoriæ æquivalet.* Atque ea de cauſa adjectio iſtiusmodi conditionis, qua, quod ex pacto haberi debebat, committitur & ipſum pactum reſolvitur, *clauſula commiſſoria* appellatur.

§. 610.

§. 610.

Pactum, cui adjicitur conditio quæcunque resolutiva, vulgo *resolutivum* dicitur; cujus ideo species sunt lex commissoria & addictio in diem sub conditione resolutiva. Vocatur autem *resolutivum ex nunc*, quando contractus retro resolvitur, quasi ab initio statim fuisset nullus; & *ex tunc*, quando contractus resolvitur eo, quo conditio existit, tempore, ut ab eo demum habeatur pro nullo. Quoniam naturaliter a voluntate *paciscentium* dependet, quomodo convenire velint (§. 385. 438.); *in* ipsorum quoque *arbitrio positum est*, *utrum conditione resolutiva existente pactum resolvi debeat ex nunc*, *an ex tunc*. *De pacto resolutivo ex nunc & ex tunc.*

§. 611.

Quodsi ita conveniatur, ut, si rem emtam iterum vendere volueris, eam mihi, vel tertio cuidam certo vendere debeas, vel ut alii vendere non liceat, si ego, vel tertius ille idem pretium solvere velimus, quod solveret alius; pactum emtioni venditioni adjectum dicitur *Pactum de retrahendo;* & jus ex hoc *De Jure retractus.*

pacto acquisitum, *Jus retractus* appellatur, in jure civili cum additio *Jus retractus conventionale*, quia ex pacto descendit; in oppositione *ad legale*, quod certis personis lege tribuitur ac mere civile est. *Jus* hoc *retractus est jus prælationis, eodemque imminuitur jus alienandi* (§. 257.), *sed sine damno domini* (§. 269.). Quoniam *Jus protimiseos* vocari solet, quo quis præferri debet in eodem actu alii, vel aliis; *jus retractus est jus protimiseos, sed non contra.* Quia vero *jus retractus* ex pacto ad emtionem venditionem restringitur; *locum non habet, si res eidem obnoxia alio titulo quam emtionis venditionis alienatur*, veluti si donetur, vel permutetur (§. 318.). Cum naturaliter quilibet jus suum alteri cedere possit (§. 342.), nisi personale fuerit (§. 400.); *jus* quoque *retractus cedi potest, nisi vel expresse fuerit dictum, ne alii cedatur, vel aliunde appareat, id ad personam retrahentis esse restrictum* (§. 318.).

§. 612.

Pactum de retrovendendo & de redimendo.

Si ita conveniatur, ut, quando tibi visum fuerit, vel certo tempore, vel intra certum tempus rem venditam tibi redimere

dimere liceat; pactum, quod emtioni venditioni adjicitur, dicitur *Pactum de retrovendendo*, vel *retrovenditionis*. Quamobrem *emtor* quidem *obligatur ad rem retrovendendam*, *venditor* autem *minime ad eam redimendam*. Ab hoc pacto cum omnino differat, si ita conveniatur, ut res vendita vel certo tempore, vel intra certum tempus redimi debeat; lubet id *Pactum de redimendo* appellare. Et *ex pacto de redimendo venditor obligatur ad rem redimendam, non vero emtor ad eam iterum vendendam*. Cetera intelliguntur de utroque pacto, sicuti de ceteris omnibus adjectis, ex eo, quod dictum, vel alio modo sufficienter indicatum est (§. 318.).

§. 613.

Cujusnam sit commodum & periculum rei emtæ in diversis casibus.

Quamprimum ex contractu emtionis venditionis pactis quibuscunque adjectis dominium in emtorem transit, cum is jam sit dominus, & venditor esse desierit (§. 195.); *omne* quoque *commodum, quod ex re percipi potest* (§. 198.), *& omne deteriorationis, amissionis & interitus periculum ad emtorem pertinet* (§. 243.). Atque inde facile in casu quolibet defini-

tur, cujusnam sit commodum & periculum naturaliter. Quoniam vero naturaliter conveniri potest, prouti visum fuerit contrahentibus (§. 393. 438.); *ita etiam conveniri potest, ut sub certa conditione, vel certo tempore rei venditæ dominium maneat penes venditorem, commodum tamen & periculum sit penes emtorem, vel contra; immo ut dominium cum periculo transeat in emtorem, commodum tamen sub certa conditione, vel certo tempore pertineat ad venditorem.*

§. 614.

De emtione rei gustu aut inspectione probandæ.

Si res, quæ gustu demum probetur, aut inspiciatur, vendatur, veluti si tibi venditur vinum in cella mea, gustu probandum; *ea nonnisi sub hac conditione intelligitur emta, si tibi probetur*, consequenter *periculum & commodum non ante ad emtorem pertinet, quam si degustata, vel inspecta probatur* (§. 613.).

§. 615.

De commodo & periculo rerum alternative venditarum.

Cum emtori dominium in re alternative vendita ante opinionem nullum competat (§. 195.); *si duæ res alternative vendantur, ita ut optio detur, quamnam eligere*

eligere velit, antequam optio facta eſt, commodum atque periculum utriusque ad ſolum venditorem ſpectat (§. 613.).

§. 616.

De venditore in dilationem pretii non conſentiente & intereſſe moræ.

Quia emtio non perficitur, niſi pretium ſtatim ſolvatur (§. 596.), aut venditor in dilationem conſentit (§. 597.); *ſi de pretio fuerit conventum, & venditor in dilationem conſentire non vult, emtio nulla eſt*, conſequenter *ſi redux pretium ſtatim ſolvere velis, eam tibi pro eodem dare non tenetur.* Cumque in mora ſis, *ſi convento tempore pretium non ſolvas* (§. 417.); *venditori præſtare debes, quantum valet uſus pecuniæ a die moræ* (§. 419.).

§. 617.

De evictione.

Res evinci dicitur, ſi quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere poteſt, niſi eam in poteſtate ſua habeat, a poſſeſſore aufert, veluti ſi res a non-domino emta a domino vindicatur (§. 262.). *Evictionem* vero *præſtare* dicitur, qui ſatisfacit alteri pro damno ob rem evictam eidem obveniente. Quoniam poſſeſſor quilibet præſumitur dominus, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium (§. 455.),

Digitized by Google

(§. 455.), consequenter emtor cum venditore tanquam cum domino contrahit, nisi noverit rem esse alienam; *emtioni inest tacita hæc conditio, ut evictio præstetur*, consequenter *naturaliter opus non est eam demum expresse promitti: præstationi tamen evictionis renunciari potest* (§. 342.). Quoniam qui sciens a non-domino emit, se nonnisi possessionem emere novit (§. 588.), consequenter in periculum evictionis consentit (§. 593.); *ad præstandam evictionem rei alienæ venditor scienti non obligatur.* Et quia non minus quis jus, quod in re vendita habet, evincere potest; *venditor* quoque *evictionem juris cujusdam, quod tertius in re habet, præstare obligatur.* Enimvero *donator*, cum gratis donans (§. 475.) non intelligatur in donatarium transferre voluisse nisi jus, quod in re habet, *donatario ad præstandam evictionem non obligatur.* Mere civile est, quod præstatio evictionis exigatur in donatione remuneratoria, cum ad eam non competat jus perfectum donatario (§. 482.).

§. 618.

De vitiis rei emtæ.

Vitium rei dicitur accidens, quod eidem inhæret & rem usui suo minus aptam

aptam reddit. Cum res emantur propter eum, quem habere debent usum, consequenter nemo res vitiosas emere velle præsumatur; *vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde nota sunt, emtori indicare tenetur venditor*, consequenter *multo minus ea studiose occultare debet, ne in oculos incurrere possint.* Et quia vitium rei æstimabile quid est, quatenus scilicet rem per se ad aliquem usum aptam ineptam reddit; *vitia pretium rei imminuunt;* immo *si quod vitium rem prorsus inutilem reddit, eam nullius pretii faciunt.* Immo cum non minus fraus eventus, quam consilii sit vitanda (§. 286.); *si res prorsus inutilis fuerit ob vitium latens, pretium emtori restituendum; si vero adhuc usum habere potest, aut alio modo damnum reparari, damnum saltem datum resarciendum* (§. *cit.*). Haud difficulter patet, *jura, quæ tertius in re emta habet, vitiis annumeranda esse.*

§. 619.

Arrha dicitur pecunia, vel res, quæ ab uno contrahentium datur alteri contractus probandi & confirmandi causa. Ideoque *arrham sibi dari petit, cujus ma-* *De arrhæ datione.*

ximæ

xime intereſt, ne a contractu recedatur; ultro etiam offert is, qui ſibi metuit, ne contractus ab altero non adimpleatur, vel nondum perfectus non perficiatur. Patet itaque, *arrhæ dationem eſſe contractum, vel pactum peculiare, & ad quemvis alium contractum, non modo ad emtionem venditionem accedere poſſe; eadem tamen in contractu, cui accedit, nihil immutari.* Enimvero cum de arrha valeat, quod conventum fuit (§. 318.); *ſi arrha detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, in id imputatur, ſi vero detur in ſecuritatem contractus adimplendi, eo adimpleto, reſtituenda.* Ob eandem rationem *ſi arrha datur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, ſi dans impleverit eundem, eam vero retineat accipiens, ſi non impleverit; pacto non adimpleto, arrham accipiens lucratur:* quoniam tamen accipiens in id quidem conſenſit, ut datori liberum ſit, utrum arrham amittere, an contractum adimplere malit, non autem id actum eſt, ut accipienti integrum ſit a pacto diſcedere, ſi arrham reſtituat; *accipienti liberum non eſt, utrum arrham reſtituere, an contractum adimplere malit.* Enimvero *ſi ita convenitur, ut,*

ut, niſi contractum alteruter contrahentium adimplere velit, arrhæ dator cum diſpendio arrhæ a contractu recedat, ab eodem vero ſi accipiens recedat, duplum reſtituat, cum in arbitrio paciſcentium poſitum ſit, ut hanc legem contractui dent (§. 385. 438.), & ſub pœna contrahere liceat (§. 410.); *naturaliter contractus revocabiliter, ſed ſub pœna initus intelligitur.* Similiter *ſi ita conveniatur, ut, ſi arrhæ dator a contractu recedere velit, eam perdat, accipiens vero duplum in eodem caſu reſtituat, ſalvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit,* cum ſub pœna pœnitentiæ ita contrahatur; *contractus cum diſpendio arrhæ, vel dupli reſtitutione ſubſiſtit.* Patet autem in hoc caſu cum arrhis fortius contrahi, quam ſine arrhis; cum major introducatur obligatio contractum adimplendi (§. 35.). *Si de arrha nihil ſpeciale fuerit conventum,* cum ea detur tanquam indicium contractus iniri & conſtantiæ voluntatis; *cum diſpendio arrhæ a contractu recedere non licet,* conſequenter *contractu adimpleto, aut, ſi eum adimpleri non amplius integrum eſt, præſtito intereſſe* (§. 415.), *arrha reſtituenda, aut, ſi in pecunia conſiſtat, in id,*

quod

Digitized by Google

quod debetur, imputandum. Quoniam denique, si alter est pacto jam aliquid præstitit, dum ab eo discedit, ego ipsi nihil restituere teneor (§. 443.); *si emtor parte pretii jam soluta, vel arrha data, re tamen nondum tradita, a contractu recedat, venditor ab eodem recedens partem pretii jam solutam, vel arrham datam restituere non tenetur.*

§. 620.

Locatio conductio quid & quotuplex.

Locatio conductio vocatur contractus onerosus, quo certus rei usus conceditur, aut certa opera præstatur pro certa mercede. Pretium, quod solvitur pro usu rei, præsertim immobilis, vocatur *Pensio.* Qui pro usu rei mercedem solvit, *Conductor rei;* & is, cui operæ pro mercede præstantur, *Conductor operarum* appellatur; qui vero pro mercede concedit usum rei, *Locator rei*; & qui pro operis suis eandem accipit, *Locator operarum.* In specie conductor ædium, *Inquilinus*; agri, *Colonus*; operis faciendi, *Redemtor* appellatur: qui postremus idem est cum locatore operarum, veluti si faber lignarius contrahit cum te de ædibus certo pretio excitandis.

§. 621.

§. 621.

Cum ad perfectionem contractus locationis conductionis nil amplius requiratur, quam ut locator promittat conceſſionem uſus, vel operas præſtandas pro mercede ſolvenda, & conductor ſolutionem mercedis pro uſu rei, vel operis præſtandis (§. 620. 380.); *quamprimum locator & conductor convenerunt de mercede pro uſu rei, vel operis præſtandis, locatio conductio perfecta eſt: perfecto* autem *contractu locator obligatur ad uſum rei conventum*, conſequenter *rem iſti uſui, ad quem eam conduxit, aptam, vel operas promiſſas præſtandum, & conductor ad mercedem ſolvendam, etiamſi re, vel operis locatoris uti non potuerit, modo is interea rem, vel operas alii non locaverit*; cum tunc ipſe a contractu diſceſſerit (§. 442.), nec ullum damnum datum ſit locatori a conductore, quod foret reſarciendum (§. 269. 270.).

Quando contractus perfectus, & naſcentes inde obligationes.

§. 622.

Quoniam locator rei in conductorem transfert jus re utendi, quomodo conventum fuit (§. 620.); *ipſe ea interea uti nequit, dum non utitur conductor, & ſi*

De re locata alteri a locatore locata, & quomodo re locata utendum.

interea alii locet, merces, quæ datur, huic debetur, cum uſus jam ſit ipſius; *immo* ob eandem rationem *ſine conſenſu ejus alteri locare nequit*: ex adverſo *conductor re aliter uti non poteſt, quam conventum fuit, alias furtum uſus committit* (§. 264.). Immo *ſi aliter utatur, ſeu re abutatur, locator contractum reſcindere poteſt* (§. 442. 581.).

§. 623.

De præſtatione operarum. Similiter *conductor non alias operas a locatore exigere poteſt, quam conventas, nec alio, quam tempore convento* (§. 317.), *& locator perinde operas tempore convento præſtare debet* (§. 438.), *alias tenetur ad id, quod intereſt, eas convento tempore præſtitas non fuiſſe* (§. 415.), cumque a pacto diſcedat locator; *conductori licet, ſi ita viſum fuerit, alterius operas conducere* (§. 442.).

§. 624.

De ſublocatione. Si conductor rem, vel operas ſibi locatas alii locet, locatio ab ipſo facta *Sublocatio* dicitur. Cum jus utendi re, vel operis in conductorem translatum ſit (§. 620.); *ſublocatio rei conductæ ad eundem uſum, ad quem fuerat conducta, & opera-*

operarum ad idem licita, nisi conventum fuerit, ne sublocetur; quoniam tum jus utendi sine potestate sublocandi translatum, nec aliter conductori competit (§. 317.).

§. 625.

Quænam locari possint.

Cum nemini gratis dare, vel facere teneamur, si quis vicissim dare, vel facere potest, & in locatione non detur nisi usus rei pro mercede, non vero res ipsa, id quod est rem vendere (§. 587.); *res omnes, quæ usu non consumuntur, tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales locari & conduci possunt, itidemque operæ omnes non illicitæ*; quia ad illicitas non committendas indispensabiliter obligamur (§. 49. 42.).

§. 626.

An merces in re consistere possit.

Quoniam pretium rerum pecunia æstimatur, ideoque perinde est, sive des pecuniam, sive rem, quæ tanta pecunia æstimatur, in locatione conductione autem datur pecunia pro usu rei, vel operis (§. 620.); *naturaliter locatio conductio est, si pro usu rei, vel operis datur res certa, de qua convenitur,* consequenter *erit*

Digitized by Google

etiam locatio conductio, ſi partim pecunia, partim res detur.

§. 627.

De mercede tacite conventa.

Cum pro uſu rei, vel operis præſtanda ſit merces conventa (§. 620.); *ſi de mercede nihil fuerit expreſſe dictum, tacite conſenſiſſe cenſentur contrahentes in eam mercedem, quæ communiter pro tali uſu, vel iſtiusmodi operis dari ſolet, aut in eam, quam dederat, qui ante conduxerat.* Idem intelligitur, *ſi convenitur, ut detur merces æqua, vel quæ dabitur ab aliis;* tum enim *danda merces, quæ ab aliis dari ſolet.*

§. 628.

De pactis adjectis.

Quoniam etiam locationi conductioni pacta adjici poſſunt, prouti commodum viſum fuerit contrahentibus, perinde ac in emtione venditione (§. 605.); *de quo in pactis adjectis fuerit conventum, eo ſtandum* (§. 438.). Iſtiusmodi pactum eſt, quo prohibetur ſublocatio (§. 624.), quo uſus rei certa lege reſtringitur, quo convenitur de mercede anticipanda, quo adjicitur clauſula commiſſoria, ut contractus ſit nullus, niſi merces certo die ſolvatur, & ſtatim liceat rem alii locare, ut loca-

locatio reſcindatur, ſeu ſtatim ceſſet, ubi res vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit; cum enim jus ex contractu quæſitum invito auferri nequeat (§. 100.), naturaliter non finitur locatio ad certum tempus facta, ubi ante idem vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit. Sed de his pactis ſingulis, qua fieri poſſunt, non opus eſt, ut ſigillatim dicamus.

§. 629.

Quando venditio rei locatæ, aut præſtatio operarum per alium non illicita.

Cum *locator* non obligetur *conductori*, niſi ad præſtandum rei uſum conventum (§. 620.); *ſi* eidem *rem ſimilem & æque commodam præſtet absque ullo ipſius ſumtu, rem ut vendat, vel propriis uſibus neceſſariam locatori adimat, injuſtum non eſt.* Idem intelligitur, *ſi, qui operas ipſe præſtare non poteſt, ſubſtituat alium æque idoneum, qui præſtet.*

§. 630.

De eadem opera pluribus locata.

Si locator eadem opera pluribus utilis eſſe poſſit, cum bis promittere liceat, quod bis præſtari poteſt (§. 421.), & parum interſit, ſive uno actu, ſive duobus diverſis præſtetur; *quin operas tibi locatas alii locare & ab utroque conductore*

mercedem integram accipere liceat, dubitandum non est. Exempli loco esto tabellarius ad literas deferendum conductus. Quoniam vero, *si eadem opera pluribus conjunctim locetur*, omnes conjunctim non repræsentant nisi unum locatorem, consequenter mercedem conjunctim nonnisi semel solvere tenentur; *conductores singuli mercedem pro rata solvunt, prouti conventum fuit inter ipsos. Quodsi operæ, quæ nonnisi uni præstari possunt, duobus locentur, conductori primo præstandæ* (§. 421.).

§. 631.

De relocatione & renunciatione locationis.

Si res, vel operæ ad certum tempus locentur, finito tempore conductoris jus cessat & contractus finitur (§. 317. 318.), consequenter cum *locatio & conductio renunciari* dicatur, si vel locator conductori, vel conductor locatori significat, se ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle; *naturaliter renunciatione opus non est, nisi expresse fuerit conventa* (§. 628.). Quamobrem cum *res, vel opera relocari* dicatur, si conductori finito tempore iterum locetur; *relocatio novus contractus est, ab anteriore prorsus diversus*, consequenter *pacta quæcunque eidem*

dem adjici poſſunt, ſeu *legem quandam eidem dare licet*, *a priori diverſam.* Quoniam vero tacite etiam conveniri poteſt (§. 439.); *ſi locatore non contradicente conductore re ultra tempus conventum utatur, vel renunciatio conventa non fuerit facta, relocatio in modum anteriorem tacite facta intelligitur* (§. 441.).

§. 632.

De locatione morte, vel jure in re extincto finita.

Quodſi duratio contractus in alterutrius, vel utriusque arbitrium conferatur, cum mortuus velle deſinat; *morte ejus, in cujus arbitrium collata eſt,* conſequenter *in caſu poſteriore morte alterutrius, locatio conductio finitur.* Cumque nemo plus juris in alterum transferre poſſit locando, quam habet (§. 258.); *jure locatoris in re locata extincto, locatio finitur.*

§. 633.

De damno in re, vel uſu rei dato.

Quoniam conductori uſus rei locatur (§. 620.); *locator conſentire tenetur in eam deteriorationem, ſine qua uſus obtineri nequit.* Enimvero *ſi dolo, vel culpa conductoris reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur, damnum conductor reſarcire tenetur* (§. 270.). Cum vero dominium

maneat penes locatorem, usus autem sit conductoris (§. 620.); *si damnum casu datur in re, quem nulla conductoris culpa præcessit, id locatoris est; si in usu, conductoris, nisi de remissione mercedis quædam fuerint conventa* (§. 342. 628.). Enimvero *si casus auferat omnem rei usum*, cum *merces* pro usu detur, ea *remittenda.*

§. 634.

De damno, quod incurrit locator operarum, & damno in opere conducto dato.

Similiter cum conductori imputari nequeat, *si locator operarum culpa sua damnum incurrit, dum operas præstat* (§. 3.), a quo sibi cavere debebat (§. 269.); *conductor id resarcire non tenetur.* Et quia casus prævideri nequeunt; qui operas pro mercede locat, subire tenetur periculum, quod inde imminere poterat, consequenter *nec conductor resarcire tenetur damnum, quod casu incurrit locator.* Ita *si locator operarum fregerit vel perdiderit instrumentum operas promissas præstando, damnum ipsius est; vel etiam si id contingat in materia locatoris operæ propria, ex qua tibi opus facere debebat:* enimvero *si tua sit materia, in qua casus contingit, damnum tuum est* (§. 243.). Culpa utique sua damnum dedisse intelligitur,

gitur, *qui opus ex tua materia fecit vitioſum* (§. 21. 269.); ac ideo *ſi vitium corrigi poſſit, ſine mercede id corrigere, ſin minus, pretium materiæ reſtituere & opus vitioſum retinere debet* (§. 270.). Quia *Artifex* dicitur, qui artem aliquam callet, vel exercet; *imperitia artificis, ſeu ejus, qui ſe artificem profitetur*, utique *culpa eſt* (§. 21.). Denique cum opus, quod alteri locaſti, tuum ſit; *ſi ſine conductoris operis culpa caſus in cæpto, vel jam perfecto contingat, damnum tuum eſt* (§. 243.): aſt *ſi vitio operis contingat damnum*, cum tunc culpa conductoris detur (*per demonſtr.*); utique *conductor id reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 635.

De emtione operis noſtra voluntate ab alio conficiendi.

Si ita conveniatur cum artifice, ut faciat opus ex materia ſua, pretio in opus perfectum & approbatum conſtituto, cum non conveniatur de mercede pro operis præſtanda, ſed de pretio pro opere confecto ſolvendo; *contractus locatio conductio non eſt* (§. 620), *ſed emtio venditio rei extituræ, ſub hac conditione inita, ſi vitio careat* (§. 587. 590.). Et quoniam in emtione venditione res tanquam ſuppleme-

mentum pretii dari poteſt (§. 599.); *erit adhuc emtio venditio, ſi data materia, vel res alia in pretium imputanda.*

§. 636.

De impenſis in rem locatam factis.

Quoniam locator rem uſui conducto aptam præſtare tenetur (§. 621.); *ſi conductor fecit impenſas neceſſarias*, ſine quibus ſcilicet res non poterat habere uſum, quem conduxerat, *locator eas reſtituere tenetur:* non vero *licet facere impenſas utiles ſine conſenſu locatoris*, upote qui nonniſi uſum conductum præſtare tenetur (§. 317.), cumque conductor non ſit dominus (§. 620.); *ne ſuo quidem ſumtu ſine conſenſu locatoris in re conducta quicquam immutare licet conductori* (§. 256.).

§. 637.

De vitiis rei locatæ.

Cum quilibet damnum ab alio avertere debeat (§. 269.); *locator* quoque *vitia rei locatæ, quibus damnum dari poteſt in uſu rei, indicare tenetur*, veluti ſi equus ſit calcitroſus, vel certo anni tempore ab inundatione periculum immineat in certis ædium partibus. *Quodſi ergo ſciens rem vitioſam locet, conductori tenetur in id, quod intereſt* (§. 415.), *ſi ignorans invincibili-*

Digitized by Google

cibiliter, etſi ab imputatione liber ſit (§. 34.), cum tamen uſum non præſtet, quem res minime vitioſa habere poterat; *penſionem remittere tenetur pro circumſtantiis datis* (§. 621.).

§. 638.

Si alicui pecudum uſus pro viliori mercede annua, aut certa fructuum parte conceditur ea lege, ut, ſi quæ illarum pereant, accipiens vel alias in earum locum ſubſtituat, vel æſtimationem præſtet, contractus dicitur *Socida*. Patet itaque, *ſocidam eſſe locationem conductionem cum pacto adjecto, quo periculum omne rei locatæ in ſe ſuſcepit conductor* (§. 620. 628.). Patet porro, *in ſocida pecudes locatori nunquam mori, & æſtimatas eſſe tradendas*. Et quoniam *Pecudes ferreæ* dicuntur, quæ danti nunquam moriuntur, vel pereunt: *ſocida eſt locatio pecudum ferrearum*. Quia vero æqualitas obſervanda in contractibus oneroſis (§. 580.); *merces in ſocida determinanda ex pretio fructuum, quos ex pecudibus percipit conductor, & periculo, quod in ſe ſuſcipit*. Cumque uſus cauſa pecudes locentur; *locator pecudes ſanas in ſocidam tra-* *De ſocida.*

tradere obligatur, & *ſi morbo ante ſocidam contracto moriantur pecudes*, *periculum eſt locatoris* (§. 415.).

§. 639.

Societas negotiatoria quid ſit.

Si duo, vel plures inter ſe convenient, quod res & operas ad negotiationem quandam conferre velint eo fine, ut lucrum ac damnum commune ſit, contractus dicitur *Societas*, nimirum *negotiatoria*. Qui ſocietatem ineunt, *Socii* vocantur. *Societas* autem *contrahitur*, *ſive uterque ſociorum res & operas*, *ſive unus res*, *alter operas*, *ſive unus res & operas*, *alter vel res*, *vel operas confert*. Sub rebus etiam comprehendi pecuniam, per ſe patet. *Cum eo*, *qui nec operas*, *nec res confert*, *ſocietas non contrahitur*; *ſed ſi ad partem lucri ſaltem admittitur*, *donatio* (§. 475.), *ſi etiam damni particeps eſſe debet*, *peculiaris quidam contractus eſt* (§. 438.).

§. 640.

De ſocietate ratione damni contracta.

Quoniam quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), & unicuique permittendum, in quantum ſe obligare velit (§. 78. 97.); *ſocietas ita contrahi poteſt*, *ut quis ſit particeps lucri*, *non vero damni*:

aſt

ast cum damnum ab altero avertere debeamus (§. 269.), nec eum damno ejus locupletiores fieri (§. 271.); *ita contrahi nequit, ut socius sit particeps damni, non vero lucri*, consequenter cum *societas leonina* dicatur, in qua unus solus lucrum, alter solus damnum habet; ea *illicita est, per se nulla.*

§. 641.

Societas bonorum & omnium bonorum.

Si bona universa tam præsentia, quam futura in communionem deducuntur, *Societas* dicitur *omnium bonorum*, vel *fortunarum;* si vero ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur, *Societas bonorum* simpliciter vocatur. Utraque communi nomine *Societas universalis*, subinde etiam *generalis* appellatur; & in oppositione *particularis* audit, in qua communicantur ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt.

§. 642.

De bonis societatis.

Bona societatis dicuntur, quæ in communionem deducuntur, dum societas contrahitur. Quamobrem in bonis societatis quilibet socius pro parte dominium habet (§. 639.), consequenter *quamprimum societas omnium bonorum initur, socius*

Digitized by Google

ſocius unusquisque in alterum transfert dominium in bona ſua præſentia & futura pro rata (§. 641. 589.).

§. 643.

Sortis nomine quæ pecunia veniat.

Pecunia, quæ in ſocietate ad certum uſum confertur; & in genere pecunia, qua fruimur, dicitur *Sors*.

§. 644.

De diverſo modo operas cum pecunia collata conferendi.

Si quis operas ſolas, alter vero pecuniam confert, & operæ conferuntur cum uſu pecuniæ, cum uſus pecuniæ & uſus operarum invicem communicentur; *collator operarum non fit particeps ſortis, & ſors perit ac ſalva eſt ei, qui pecuniam contulit:* aſt *ſi eædem operæ conferantur cum ipſo dominio pecuniæ*, quoniam ipſa pecunia & operæ eadem æſtimandæ invicem communicantur; *qui operam impendit, fit particeps ſortis pro eo, quod valet pretium operæ, ſorti adjiciendum.*

§. 645.

De diviſione lucri & damni.

Cum *in ſocietate negotiatoria* ſocius nullus alteri gratis quid dare & facere præſumatur, nec dare vel facere debeat naturaliter (§. 473. 639.); in eadem *obſervanda eſt æqualitas* (§. 580.), conſequen-

Digitized by Google

quenter *commune lucrum & damnum in ratione collatorum dividendum*, ita ſcilicet ut qui duplum contulit, duplum percipiat lucrum, ſed duplum quoque ferat damnum, ac ideo *ſi collata ſint æqualia, partes quoque lucri & damni ſint æquales.* Quilibet æquiſſimam judicat æqualitatem partium, ſi collata fuerint æqualia. Sed cum qui duplum confert, duos repræſentet ſocios, & ita porro; inde omnino ſequitur, ut eadem ſit æquitas diviſionis lucri & damni comnunis in ratione collatorum. Quoniam vero ſocii de partibus inter ſe convenire poſſunt, prouti ipſis commodum viſum fuerit (§. 385. 438.); *ſi partes lucri & damni fuerint expreſſæ, eædem ſervandæ ſunt* (§. 438.). Enimvero *ſi operæ cum uſu pecuniæ conferantur, cum qui operas confert, non fiat particeps ſortis* (§. 644.); *ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet uſus pecuniæ & periculum amittendæ ſortis, & ex eo, quod valent operæ & periculum eas perdendi; quodſi* vero *periculum non attendatur, ex eo, quod valet uſus pecuniæ, & ex eo, quod valent operæ.*

§. 646.

§. 646.

De lucro computando.

Cum lucrum sit res, consequenter pecunia, quæ bonis nostris superaccedit (§. 414.), impensæ autem in societate lucri faciendi causa fiant (§. 279. 639.); *lucrum non intelligitur, nisi deductis impensis*, consequenter *etiam deducta pecunia, quæ collata fuerat, & deductis damnis*, quæ lucrum imminuunt (§. 269. 279.).

§. 647.

De societate finita & prorogata.

Cum societas certi cujusdam negotii causa contrahatur (§. 639.); *finito negotio, propter quod societas contracta, societas finitur, & si ad certum tempus contracta, elapso tempore finitur* (§. 438.). Quoniam vero *societas prorogari* dicitur, quando ultra tempus conventum continuatur; consequenter societatem prorogare idem est, ac eandem renovare (§. 441.); *quæ de renovatione pactorum dicta sunt, de prorogatione societatis valent* (§. *cit.*). Ast quia nemo alteri damnum dare debet (§. 269.); *a societate discedere non licet cum damno societatis: si tamen ad nullum certum tempus contracta, sine damno societatis ab ea discedere licet;* quia tunc nihil fit contra jus sociorum (§. 83.).

§. 648.

Digitized by Google

§. 648.

Societati renunciare dicitur, qui declarat, ſe in eadem diutius manere nolle. *Renuncians* itaque *a ſocietate diſcedit* (§. 442.). Quamobrem *ſi ſocius unus non præſtet, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur, alteri licet renunciare ſocietati*, conſequenter *ſi plures fuerint, certi ſocietatem continuare, & ſocium negligentem, vel rixoſum, qui ſolo ſuo arbitrio omnia fieri vult, excludere poſſunt.* Idem nimirum eſt, ac ſi ſocietati renunciarent, ac poſtea novam inter ſe contraherent. *Mutuo* autem *diſſenſu*, ſicuti pactum omne (§. 444.), ita etiam *ſocietatem diſſolvi poſſe*, ſatis liquet. *De renunciatione & diſſolutione ſocietatis.*

§. 649.

Quicquid pro uſu rei, quæ uſu conſumitur, ſeu fungibilis, inprimis pecuniæ datur, ſive ſit pecunia, ſive res alia, *Uſura* dicitur. Cum uſus rei, quæ uſu conſumitur, non minus aliquid æſtimabile ſit, quam rei, quæ uſu non conſumitur, prouti evidenter apparet, ſi ponamus, pecuniam in emtionem fundi fructiferi, aut negotium quoddam lucroſum impendi, nemo autem alteri gratis *De uſuris.*

dare teneatur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *uſuræ in ſe illicitæ non ſunt, naturaliter* autem *quantitas definienda ex uſu pecuniæ, cujus cauſa creditur debitori.* Nimirum uſuræ ſpectari poſſunt tanquam pars lucri, cujus particeps fit ſocius pecuniam ſolam conferens, habita ratione periculi, quod ſolus in ſe ſuſcipit debitor. Atque hinc patet, *naturaliter uſuras nunc eſſe poſſe majores, nunc minores.* Hinc *uſuræ mordentes* dicuntur, ſi exiguntur ab eo, qui uſu pecuniæ vix tantundem lucrari poteſt, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit, vel ſi excedunt lucrum, quod uſu pecuniæ facere poteſt debitor; & eas *naturaliter illicitas eſſe*, patet (§. 513.). Uſurarum vero illicitarum exactio *uſuraria pravitas* vocatur.

§. 650.

De contractu fœnebri.

Quoniam mutuum non eſt, ſi uſus pecuniæ non datur gratis, ſed pro pecunia (§. 533.); ac ideo quoque pecunia ſub uſuris debita *Pecunia uſuraria* dicitur; contractum, quo pecunia ſub uſuris creditur, in Jure naturæ part. 4. §. 1423. *Contractum fœnebrem* appellamus; ſicuti in Jure Romano *Pecunia fœnebris* dicitur, pro

pro cujus uſu uſuræ ſolvuntur. Poterat etiam dici *contractus uſurarius.*

§. 651.

Anatociſmus vocatur pactum, quo convenitur, ut uſuræ convertantur in ſortem & debeantur etiam uſuræ uſurarum. Cum uſuræ ſolutæ, quamprimum ſolvuntur, ſint ſors accipientis, pecuniam vero credere liceat ei, cui jam antea ſub uſuris credidiſti; *uſuras acceptas ſub uſuris rurſus credere eas debenti ob juſtam uſurarum cauſam naturaliter licet.* Quamobrem apparet, *anatociſmum in ſe illicitum non eſſe.* *De Anatociſmo.*

§. 652.

Chirographum ſunt literæ, in quibus quis fatetur, ſe rem quandam fungibilem ab altero accepiſſe, & eam in genere reſtituere promittit. Contractus, qui mediante chirographo perficitur, dicitur *Contractus chirographarius.* Unde porro patet, quinam ſit *creditor*, quinam *debitor chirographarius*, & quodnam *debitum chirographarium.* Liquet etiam, *contractum chirographarium eſſe mutuum ſcriptura perfectum* (§. 528.), *aut contractum fœnebrem ſcriptura perfectum* (§. 650.). *Chirographum & contractus chirographarius quid ſit.*

§. 653.

De contractu chirographario tenenda. Cum in chirographo promittatur restitutio ejus in genere, quod acceptum (§. 652.); *qui spe rei fungibilis*, veluti pecuniæ, *accipiendæ chirographum tradit, eam autem non accipit, ad nihil quoque restituendum obligatur.* Ne vero casus emergant, in quibus dubium videtur, num ea accepta sit; *quamprimum chirographum traditur, res fungibilis tradenda, vel pecunia numeranda, nec antequam hoc fiat, debitor chirographarius chirographum tradere, nec creditor chirographarius accipere debet.* Idem intelligitur, si non integra quantitas in chirographo expressa traditur. Eadem de causa *quamprimum solvitur, chirographum reddendum.* Ceterum *naturaliter in chirographo non exprimenda causa debendi* (§. 407.). Quamobrem cum naturaliter perinde sit, ac si causa debendi non fuisset adscripta, etiamsi adscribatur; *chirographum valet, etiamsi falsa causa debendi exprimatur, modo verum sit, tantum deberi.*

§. 654.

De apochis. *Apocha*, vulgo *Quittancia*, dicuntur literæ, in quibus creditor fatetur, debitorem

torem solvisse, seu se ab eodem accepisse, quod debebat. Quoniam itaque apochæ productione probatur solutio facta; *nec danda, nec accipienda, nisi solutione facta*, consequenter *spe solutionis data aut repetenda, aut debitor ad solutionem compellendus.* Idem intelligitur, si apocha accepta debitum non integre solvitur. Cum apocha probari possit solutio; *si chirographum casu amissum, vel reperiri non potest, in apocha id exprimendum.*

§. 655.

Permutatio pecuniæ cum pecunia, quacunque tandem lege fiat, vulgo *Cambium* dicitur; in specie autem permutatio specierum monetæ, *Cambium manuale*, veluti si moneta grandior cum pecunia minuta permutetur. Græcis *Collybus* appellatur. Hinc *Collybista*, item *Nummularius* & *Trapezita* dicitur, qui pecuniam in hoc paratam habet, ut eam cum aliis permutet speciebus. Et quod collybista specierum monetæ permutandarum causa deducit, *Lagium* vulgo vocatur. Dicitur etiam *Collybus*, sed non sine æquivocatione; cum ipse etiam contractus hoc nomine veniat. *Si pretium rerum,* *De cambio manuali.*

vel operarum definitur valore extrinseco monetæ, &, ut pecunia commodius erogari possit, certa monetæ species cum alia permutatur, cum perinde sit, quænam monetæ species detur; *in cambio manuali non spectandus nisi monetarum valor extrinsecus* (§. 580.). Enimvero *si tua interfit, ut monetam habeas, cujus major bonitas intrinseca, quam ejus, quam nunc habes, nec minus mea interfit, ne speciem meliorem cum viliori permutem*, cum intereſſe aliquid æſtimabile ſit; *in cambio manuali attendendus eſt valor intrinſecus*, conſequenter *lagium non illicitum.* Et quoniam collybiſta uſu pecuniæ ſuæ, quem alias facere poterat, in gratiam permutationis pecuniæ cum pecunia carere & operam huic negotio impendere tenetur, utrumque autem æſtimabile quid eſt; *collybiſtæ tantum deducere licet, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere, & opera, quam huic negotio impendere debet*, cumque etiam ipſe lagium dare teneatur, ſi ſpeciem viliorem cum meliori permutat (*per demonſtrata*), *quantum etiam valet differentia bonitatis intrinſecæ ſpecierum permutandarum* (§. 473.). Pro diverſitate circumſtantiarum in definienda quantitate

titate lagii alia quoque accidentia æſtimabilia attendenda ſunt.

§. 656.

Contractus, quo pecunia alicui ita datur, ut is pro certa mercede eandem alio in loco ſive danti, ſive alii cuidam ſolvi certo die curet, proprie *Cambium* dicitur, ſubinde *Cambium traſſatum*. Ad cambium itaque concurrunt quatuor perſonæ principales, nimirum perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvendam dat; perſona, quæ eandem accipit & alio loco ſolvendi curam in ſe ſuſcipit; perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvit, & perſona, cui alio loco ſolvitur. Prima dicitur *Campſarius*, ſive *Remittens*, ſecunda *Campſor*, ſive *Traſſans*, tertia *Acceptans*, ſive *Traſſatus*, & quarta *Præſentans*. Patet autem, unum ſubinde duplicem repræſentare poſſe perſonam, veluti ut traſſans idem ſit cum traſſato, vel campſarius cum præſentante. Literæ, quæ a traſſante inſcribuntur traſſato, pecuniæ præſentanti ſolvendæ cauſa, & pro pecunia numerata dantur campſario, ſeu remittendi, dicuntur *Literæ cambiales*; aſt literæ, quibus de cambio certior reddi- *De cambio traſſato.*

tur traſſatus, & quomodo eidem rurſus ſatisfieri debeat propter pecuniam pro literis cambialibus, a præſentante exhibitis, ſolutam, vocantur *Literæ adviſoriæ*. Pretium cambii, de quo remittens traſſanti ſatisfecit, *Valuta*; ſumma vero pecuniæ in literis cambialibus expreſſæ, quatenus a præſentante exigenda, reſpectu Remittentis *Remiſſa*, quatenus a traſſato ſolvenda, reſpectu Traſſantis *Traſta* vocatur. Utilitas hujus contractus inde elucet, quod *beneficio cambii pecunia in locis maxime diſſitis ſolvi & a peregrinantibus ubivis locorum in ea monetæ ſpecie, quæ ibidem uſitata eſt, accipi poſſit*. Quid juris naturalis ſit in cambio, quod ſicuti omnes actus humanos, ita etiam cambium regit, quoad obligationes contrahendas, jura inde quæſita, definiendum eſt ex iis, quæ de promiſſione, de damno reſarciendo & præſtando intereſſe, & de ſe non locupletando cum damno alterius demonſtrata ſunt. Ita ſtatim patet, *traſſantem obligari remittenti, ut curet pecuniam conventam loco & tempore convento præſentanti ſolvi, remittentem vero ad præſtandum valutam* (§. 380.): *traſſatum* autem *præſentanti ad ſolutionem non obligari*,

gari, antequam literas cambiales acceptavit, cum acceptando eidem promittat, se pro literis solvere velle (§. 380.); *trassantem* vero *obligari ad valutam cambii restituendam & præstandum interesse, nisi trassatus solverit* (§. 271. 415.). Sed nolumus plura addere, quæ in opere majore part. 5. c. 1. legantur.

§. 657.

De cambio siccо.

Ad imitationem cambii trassati, a mercatoribus ad facilitanda commercia introducti, alii commenti sunt *cambium siccum*, quo quis ab alio accipit literas cambiales, pro quibus ipsi, vel alii causam ab eo habenti, eodem loco, sed certo tempore, certa pecuniæ summa, de qua conventum, solvendum; *quod naturaliter non differre a contractu chirographario* manifestum est (§. 652.). Quamobrem Juris mere positivi est omnis differentia, quæ inter contractum chirographarium & cambium siccum intercedit.

§. 658.

De contractu æstimatorio.

Contractus æstimatorius dicitur, quo res æstimata certo pretio vendenda traditur alteri, ut eam vel reddat, vel pre-

tium determinatum ſolvat. Quamobrem *ſi accipiens rem pluris vendere poſſit, exceſſum ſupra pretium determinatum lucratur, & ſi pretium ipſe ſolvere velit, eam tradendi reddere non tenetur.* Ex adverſo autem cum ſine conſenſu tradentis minoris vendere nequeat (§. 317. 199.); *ſi minoris vendat, defectum ſupplere debet* (§. 269. 438.). Ex ipſa autem definitione liquet, *contractum æſtimatorium iniri poſſe circa res omnes, quæ vendi poſſunt.*

§. 659.

De pretio venditionis & taxationis gratia adjecto.

Pretium rei taxationis gratia adjici dicitur, quando adjicitur eo fine, ut conſtet nunc & in poſterum de ejus valore: *venditionis gratia* vero, ut conſtet, quanti res emta eſſe debeat. *Taxationis* itaque *cauſa adjiciendum, quoties res in eadem bonitate reſtituenda,* ut in commodato, mutuo, depoſito; *venditionis* autem *gratia in contractu æſtimatorio.* Etenim *ſi rei vendendæ pretium taxationis gratia adjicitur, contractus vel mandatum eſt* (§. 551.), *vel locatio conductio operarum* (§. 620.); & *ſi certo pretio æſtimata vendenda traditur alteri ea lege, ut, ſi majus accipiat, exceſſus ſit communis, ſocietas con-*

contrahitur quoad exceſſum (§. 639.). Cum contrahentes legem contractui dare poſſint, quam voluerint (§. 314.); *in contractu æſtimatorio vel dominium transferri poteſt in accipientem, vel tradens idem ſibi retinet.*

§. 660.

De conſtituto.

Conſtitutum dicitur contractus, quo quis promittit ſe ſoluturum, vel facturum, quod vel ipſe, vel alius jam antea ſolvere, vel facere debebat, ſalva manente priori obligatione. Is, qui conſtituit, *Conſtituens*; is autem, cui conſtituitur, *Conſtituarius* appellatur. Quamobrem *debitum proprium conſtituendo firmatur*, veluti ſi heres legatario promittit ſolutionem legati: *ſi* vero *debitum fuerit alienum*, *conſtituens ſolutionem in ſe ſuſcipit, niſi debitor principalis ſolverit*, veluti ſi promittit ſolutionem ultimo Septembris, niſi Sempronius interea ſolvat, qui jam quarta Julii ſolvere debebat. *Conſtitutum debiti alieni naturaliter non differre a fidejuſſione*, ex collatione definitionum patet (§. 569.): unde vero veniat in Jure Romano differentia, dictum alibi. Facile quoque patet, *ſi quis majorem quantitatem*

tem promittit, quam quæ debetur, nisi debitor principalis solverit, debitum non constitui, sed contractum mixtum esse ex constituto & pacto de donando, vel pactum de donando conditionatum.

§. 661.

De adjecto. *Adjectus* dicitur is, cui nihil debetur, voluntate tamen creditoris solvendum debitum; aut saltem solvere licet. *Quodsi* ergo *adjecto solvitur, debitor ab obligatione sua liberatur:* ast cum eidem debitor obligatus non sit, *adjectus debitorem ad solvendum adigere nequit, sed solutionem sponte oblatam saltem accipere potest.* Immo *solvere* quoque *potest debitor ipsi creditori: quodsi tamen se obligavit ad solvendum adjecto*, cum obligationi suæ defuerit, *eidem tenetur ad id, quod interest, adjecto solutum non fuisse* (§. 415.). Nimirum solutionis causa alius adjici potest, vel in gratiam debitoris, vel creditoris. Ceterum cum tertium adjiciendo non mutetur obligatio debitoris; *in constituto tertius adjici potest, qui in priori obligatione non erat adjectus* (§. 660.); & *alius adjici potest, quam qui fuerat in obligatione priori adjectus*, consequenter *tunc solvi in priori obligatione adjecto nequit.*

§. 662.

§. 662.

Contractum inſtitorium appellamus, quo quis negotiationi quæſtuariæ aliquem adminiſtrandi gratia univerſaliter præponit. Dicitur autem *negotiatio quæſtuaria*, quæ lucri faciendi cauſa exercetur. Et *Inſtitor* vocatur, qui præponitur; *Præponens* autem, qui alterum præponit. Cum Romani ſervos & filios, quos in poteſtate habebant, negotiationi præponere ſolerent; nulla contractus inſtitorii, ſed ſaltem inſtitoris & actionis inſtitoriæ in Jure Romano fit mentio. Hoc tamen non obſtante, eadem ex præpoſitione deſcendunt obligationes & jura, quæ inde oriuntur, quando quis ex pacto fuit præpoſitus. Patet autem, *inſtitorem obligatum eſſe ad negotiationem adminiſtrandam, præponentem in eum conferre jus ad omnes actus ad negotiationem exercendam neceſſarios, niſi ſpecialiter fuerit conventum, ut quædam ſine conſenſu ſuo fieri non poſſint*, conſequenter inſtitorem terminos conventionis excedere non debere. *Inſtitorio nomine agere* dicitur inſtitor, quicquid negotiationis, cui præpoſitus eſt, cauſa fit, ſeu id, ſine quo adminiſtrari negotiatio nequit. *Quicquid* igitur

De contractu inſtitorio.

inſti-

institorio nomine facit, id nomine præponentis facit, consequenter *quoties institori cum tertio negotium est*, per se patet, *eum institorio nomine egisse, si actus negotiationi proprius; alias necesse est, ut expresse dicat, se institorio nomine agere, nisi aliunde alteri hoc jam notum fuerit.* Hinc porro sequitur, *ut institor institorio nomine contrahens non se, sed præponentem aliis, nec alios sibi, sed præponenti obliget: quodsi* vero *præponens institorem specialiter obligavit, ne quid faciat, aut ne faciat sine consensu suo, necesse est ut hoc notum faciat iis, quibus contrahendo ab institore obligandus.* Enimvero quoniam institor præponentem obligare nequit, nisi institorio nomine agat; *si proprio nomine contrahit, etiam negotiationis causa, se aliis, non præponentem obligat.* Cum tamen nemo re alterius locupletior fieri debeat (§. 271.); *in tantum præponens tenetur ex contractu negotiationis causa inito, quantum locupletior factus.* Et quia negotiatio præponentis est, quam ipsius nomine administrat institor; *lucrum & damnum ex negotiatione sine culpa institoris, quæ omnino ab ipso præstanda* (§. 270.), *ad præponentem pertinet* (§. 271. 243.). Denique

nique cum inſtitor negotiationem, cui præpoſitus, omni diligentia adminiſtrare obligetur (§. 21.); *proprio nomine negotiationem exercere nequit, quæ ullo modo vergit in præjudicium domini; ſecus, ſi hoc non fiat.* Cumque finito officio inſtitoris jus extinguatur; *finito officio nihil inſtitorio nomine valide agit ſine conſenſu domini vel expreſſo, vel tacito,* veluti ſi adminiſtrationem adhuc eidem permittit, conſequenter, cum damnum, ſi quod detur, dolo detur (§. 17.), *ſi ex actu, vel contractu inſtitoris emergat damnum, id domino reſarcire obligatur* (§. 270.): *ei autem, cum quo doloſe contrahit, tenetur ad id, quod intereſt* (§. 415.). Unde per ſe ſequitur, *ſi dominus inſtitorem nondum finito officio dimittat, id ſine mora intimandum eſſe iis, cum quibus negotium habet.*

§. 663.

De pluribus inſtitoribus eidem negotiationi præpoſitis.

Si plures fuerint inſtitores, cum nullus eorum plus juris habeat, quam dominus negotiationis, ſive præponens in eum conferre voluit (§. 317.); *ex lege præpoſitionis dijudicandum, quænam ſit ſingulorum obligatio, & quantum juris quoad adminiſtrationem negotiationis unicuique*

cuique competat. Quoniam tamen unusquisque eorum damnum omne a domino avertere obligatur (§. 269.); *si unus eorum videt alterum facere, quod in damnum domini vergit, id tempestive indicandum. Quodsi plures ita præponantur negotiationi, ut eam communi consilio administrent,* cum omnes simul unam repræsentent personam; *ex facto unius tenentur omnes pro rata, nisi unus dolose clam ceteris quid fecerit,* cum ignorantia invincibilis imputari nequeat (§. 34.); sicuti & manifestum est, *ex facto ceterorum eum non teneri, qui contradixit.*

§. 664.

Quatenus contractus institorius cum mandato & locatione conductione conveniat.

Contractus institorius hoc commune habet cum mandato, quod negotium aliquod alteri gerendum committatur; cum locatione conductione, quod pro operis præstitis merces solvatur, prouti ex definitionum collatione statim patescit (§. 551. 620. 662.). Atque hinc intelligitur, quatenus de mandato & locatione conductione demonstrata ad contractum institorium applicari possint.

§. 665

§. 665.

Contractum exercitorium appellare lubet, quo quis navi exercendæ præponitur, veluti eidem locandæ, vectoribus conducendis, armamentis emendis, & ita porro. Is, qui præponit, *Exercitor* vocatur, ſive ipſe ſit dominus navis, ſive eam per averſionem conduxerit: qui vero navi exercendæ præponitur, *Magiſter navis* vocatur. Quoniam itaque *magiſter* in navi exercenda exercitorem repræſentat; *quod ipſe facit, id exercitor feciſſe putandus, & hic in ipſum contuliſſe intelligitur jus ad omnes actus ad navim exercendam neceſſarios.* Cum vero exercitoris ſit, qua lege magiſtrum præponere velit navi (§. 317.); *ſi magiſter certa lege præpoſitus, jus ipſius ex lege præpoſitionis æſtimandum.* Dicitur autem *exercitorio nomine agere* magiſter, quicquid navis exercendæ cauſa facit, cui præpoſitus eſt. Ceterum quia magiſter ſpectari poteſt tanquam inſtitor reſpectu navis exercendæ; ad eum quoque facile applicantur, quæ de inſtitore demonſtrata ſunt, ut ideo opus non ſit ſigillatim de his dicere. *De contractu exercitorio.*

§. 666.

De nautis. *Nautæ* dicuntur, qui agendæ navis causa in navi sunt. Quoniam ipsis jus nullum navis causa contrahendi competit; *ex nautarum contractu nec magister, nec exercitor obligari potest.*

§. 667.

De contractibus do ut des, do ut facias, & facio ut facias. Contractus onerosi omnes ad tria genera revocantur, nimirum ad contractum do ut des, do ut facias, facio ut des (§. 468.). Sub iis itaque contractus omnes, de quibus hactenus egimus, tanquam species continentur, quarum quotidianus usus est. Enimvero si qui præterea contractus occurrunt, de iis ex natura contractuum do ut des, do ut facias, facio ut des, statuendum. Quid igitur Jure naturali de iis statuendum sit, a nobis explicandum: cum enim Jus Romanum ab eo abeat, diximus alibi, ubi monuimus, differentiam inter contractus nominatos & innominatos esse mere Juris Romani. not. §. 879. part. 4. & not. §. 145. part. 5. Jur. nat. Cum hominibus competat jus ad certas præstationes sibi alterum obligandi (§. 97.), aliter autem se obligare non possint nisi promittendo (§. 380.); *quamprimum voluntatem*

tatem dandi & faciendi ſibi invicem declararunt, contractus perfectus eſt (§. 379. 97.), conſequenter *mutuo conſenſu perficiuntur contractus do ut des, do ut facias, facio ut des* (§. 27.). Quamobrem *ſi ſtatim ea præſtentur, de quibus conventum fuit, contractus conſummatur, quamprimum perfectus fuit.* Et quoniam contractu perfecto neceſſitatis eſt, quod antea erat voluntatis (§. 97.); *contrahendo, ſive paciſcendo ex imperfecte debito, ſive officio, & ex naturaliter licito fit perfecte debitum* (§. 49. 80.), vel ubi quis ſe obligat ad non præſtandum, quod præſtare erat licitum, *illicitum* (§. 49.). Aſt cum nemo ſe ab obligatione naturali liberare poſſit (§. 42.); *ex naturaliter illicito fieri nequit licitum.* Cumque ab uniuscujusque voluntate dependeat, quomodo jus quoddam ſuum in alterum transferre velit (§. 314.); *arbitrii paciſcentium eſt, quomodo de præſtationibus mutuis convenire velint, & ſtandum eſt eo, de quo conventum fuit* (§. 438.). Quoniam vero fraus omnis tam conſilii, quam eventus illicita (§. 286.); *in contractibus quoque do ut des, do ut facias, facio ut facias, neuter contrahentium defraudandus.*

CAPUT XIII.

DE CONTRACTIBUS, QUI ALEAM CONTINENT.

§. 668.

De contractibus aleam continentibus in genere.

Contractus aleam continentes dicuntur, quibus super incerto eventu convenitur, ut eodem utrinque stetur, veluti si convenitur de pretio pro jactu retis solvendo, ut pisces capti sint ementis. *In his* igitur *contractibus*, *quod dari, vel fieri debet*, *sive ex utraque*, *sive ex una contrahentium parte suspenditur ab eventu.* Cum abusus dominii naturaliter quidem illicitus sit, unicuique tamen permittendus, quamdiu nil fit contra jus tuum (§. 202.), consequenter in contractibus non attendendus; *contractus* equidem *aleam continentes inire non debet*, *qui in dando dominio*, *in faciendo libertate naturali abutitur*; *si tamen init*, *jure externo subsistunt.* Et cum in contractibus onerosis observanda æqualitas (§. 581.), *in contractibus* autem *aleam continentibus* fieri nequit, ut, quantum unus præstat, tantum vicissim recipiat ab altero, nisi forsan casu rarissimo, minime prævidendo; *utrius-*

utriusque ſaltem *contrahentium eadem eſſe debet conditio, nempe eadem ſpes lucri & idem metus damni*, conſequenter *contrahentes ab omni fraude alieniſſimum habere debent animum* (§. 286.). Ceterum *contractus aleæ etiam benefici eſſe poſſunt* (§. 466.).

§. 669.

Sors dicitur res quæcunque, a cujus fortuita determinatione ſuſpenditur acquiſitio rei alterius corporalis, vel incorporalis; ſeu eſt ſignum ejus, quod nobis eſſe debet acquiſitum, fortuito determinatum. Unde patet, *ſorte dirimenda non eſſe ea, quæ certo conſilio fieri poſſunt, ſed quæ eo expediri nequeunt.* Eſt vero *ſors* vel *electrix*, qua definitur, quid ex duobus electum eſſe debeat; vel *attributrix*, quæ rem certam alicui attribuit; vel *diviſoria*, qua definitur, quamnam rei diviſæ partem quis habere debeat. Additur hisce *ſors divinatoria*, qua quis, quid futurum ſit, determinare vult. *Divinatio* enim eſt futurorum prædictio. Cum eventus rerum in hoc univerſo per cauſarum ſeriem determinatos eſſe conſtet, conſequenter etiam ſors, quomodo *De ſorte.*

cadere debeat, per eandem determinata sit; *præscientia eventus futuri sorti committi nequit*, consequenter *sors divinatoria superstitioni debetur*, ac ideo *legi naturæ repugnat* (§. 182.).

§. 670.

De contractu sortis electricis.

Contractus sortis electricis est, quo convenitur inter duos, vel plures, quamnam ex rebus pluribus quis habere debeat, vel utrum aliquid, an nihil habere debet. *Sors* igitur *personam eligentis repræsentat*, cumque ex contractu oriatur obligatio (§. 514.), *eadem standum*, consequenter *quod sors indicat*, *id statim acquiritur*, *si nihil indicat*, quoque *acquiritur*.

§. 671.

De contractu sortis divisoriæ.

Contractus sortis divisoriæ est, quo facta rei communis divisione partium distributio sorti committitur, ut scilicet per eam determinetur, quamnam partem unusquisque habere debeat. *Sors* igitur *divisoria unicuique tribuit dominium in certa rei divisæ parte, & quamprimum sortis judicium manifestatur, dominium in ea, quam ostendit, parte singulari acquisitum.* Facile autem intelligitur, *si in rebus indivisis*

visis duo, vel plures habeant dominium pro parte inæquali, tot fieri debere partes æquales, quot unitates continet summa terminorum rationis, & unicuique per sortem assignandas esse tot partes, quot terminus rationis ipsum respiciens habet unitates, veluti si termini rationis sint ut 2 ad 3, divisio fieri debet in partes quinque, & uni sorte attribuendæ partes duæ, alteri tres.

§. 672.

De contractu sortis attributricis.

Contractus sortis attributricis est, quo ita convenitur, ut res aliqua, ad quam duo, vel plures æquale jus habent, sit ejus, quem sors ostenderit. Cum pacta sint servanda (§. 438.); *standum in contractu sortis attributricis simpliciter intra terminos conventionis.* Etenim contrahentes ut contractui cuicunque (§. 314.), ita etiam huic legem dare posse, quam voluerint, satis patet.

§. 673.

De lotaria.

Lotaria est contractus, quo res certæ pecunia collatitia emuntur, vel etiam certa pecuniæ summa confertur ea lege, ut per sortem definiatur, utrum quis aliquid & quid habere, an vero symbolæ

ſuæ diſpendium facere debeat. Cum lotaria contractus aleæ ſit; *licita eſt, in quantum contractus liciti, qui aleam continent.* Aſt quia lex naturæ dat jus ad ea, ſine quibus officio erga Deum, vel erga alios ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *lotaria in caſu altero jure interno licita, ſi contrahitur eo fine, ut ſatisfaciamus officio cuidam erga Deum, vel erga alios*, quando ſcilicet pecunia collatitia lotaria inſtruitur, *tuncque pars lucri debetur finis conſequendi cauſa impendenda, in quam conſentiunt contrahentes*; quia mutuo conſenſu contractus perficiuntur (§. 668.). Enimvero *ſi lotaria contrahitur eo fine, ut res emta ſorte uni attribuatur, non majus pro re pretium exigendum, quam quod ab aliis emtoribus dari ſolet, habita tamen ratione impenſarum, ſi quæ eo fine fieri debent a venditore*; quoniam nulla ratio eſt, cur majoris vendi debeat.

§. 674.

De olla fortunæ. A lotaria parum differt *Olla fortunæ*, quando in urnam immittitur certus numerus ſchedularum partim inſcriptarum, partim inanium, & pro certo pretio emitur jus ſchedulam unam extrahendi ea

ea lege, ut, qui eam extrahit, accipiat rem, quam inſcriptio indicat. Atque *hic contractus cum quolibet in ſingulari ſtatim perfectus eſt, quamprimum pretium pro jure unam extrahendi fuerit ſolutum.* Et quoniam omnes ſchedularum emtores res omnes ſorti expoſitas emunt; *omnium ſchedularum pretium determinandum eſt per pretium omnium rerum ſorti expoſitarum, opportunitatem omnes ſimul vendendi, impenſas in venditionem faciendas, atque periculum, ſi pretioſiſſima primo loco una exeant, relictis ſchedulis plerisque inanibus, ut nemo amplius contrahere velit.* Quoniam vero nemo locupletior fieri debet re aliena (§. 271.); *jure interno olla fortunæ & lotaria illicita eſt, quæ fit ſolo lucri faciendi animo.*

§. 675.

De præmio certantibus propoſito.

Contractibus aleam continentibus affinis eſt is, quo præmium exponitur ea lege, ut certo quodam modo inter ſe certent de eodem aliqui, & id ſit ejus, qui vicerit. *Qui præmium exponit, cum ſingulis contrahit ſub hac conditione, ſi certamen iniverint & vicerint*, conſequenter *qui præmium exponit, obligat ad*

dandum præmium victori; *qui autem cum eo contraxit*, *non obligatur ad certamen subeundum*, *sed jus idem subeundi consequitur* (§. 318.). Cumque duo victores unam repræsentent personam, quia *præmium* nonnisi semel promissum; idem *commune est*, *si simul vicerint*. Dicitur autem *vincere*, qui conditionem, sub qua præmium promissum, adimplet.

§. 676.

De sponsionibus.

Sponsio est contractus aleam continens, quo super eventu incerto ita convenitur, ut ei, qui existentiam affirmat, ab altero, qui negat, certum quid detur, vel etiam ut detur ei, penes quem erit veritas. Unde liquet, *sponsionem non valere*, *si alteruter certo scit*, *quid evenerit*; immo *nec scientiam suam dolose dissimulare*, *aut reticere licet* (§. 286.). Quoniam quilibet de suo statuere potest pro lubitu (§. 195.), & unicuique permittendus etiam est sui abusus, quam diu nil facit contra jus alterius (§. 202.); *jure externo sponsiones subsistunt:* quia tamen nemo locupletior fieri debet re alterius (§. 271.), cum sponsiones non fiant nisi lucri faciendi, consequenter re, vel pecunia

cunia alterius se locupletandi animo; *jure interno illiciti sunt.*

§. 677.

Serium dicitur id, ad quod dicendum, vel faciendum ratio quædam nos urget. Verba non seria & facta iis æquipollentia, quibus nimirum idem, quod verbis significatur, *Joci;* facta vero cetera non seria, *Ludi* dicuntur. *Joci* igitur & *ludi animi tantummodo, aut temporis fallendi gratia fiunt.* Cum nihil temere sit loquendum & faciendum (§. 360.); *joci & ludi temerarii illiciti sunt, ad erudiendum vero vel emendandum alios compositi liciti* (§ 134.). Et quia neminem offendere debemus (§. 154.); *joci* quoque, *quibus offenduntur alii, illiciti.* Quoniam voluptas transitoria, si innocua, licita est (§. 120.); *si jocis nihil insit, quod officio cuidam repugnet, solius voluptatis percipiendæ gratia jocari licet,* immo etiam *solius voluptatis percipiendæ causa ludere licet.* Denique cum lex naturæ nos etiam obliget ad actiones indecoras omittendas (§. 55.); *a jocis* quoque & *ludis indecoris abstinendum.* *De jocis & ludis.*

§. 678.

Digitized by Google

§. 678.

De contractu luſorio. *Contractus luſorius* vocatur, quo inter colluſores ita convenitur, ut certum quoddam lucrum, communi conſenſu determinatum, ſit ejus, ex cujus parte extiterit certa quædam conditio, vel etiam damnum quoddam, in lucrum imputandum, ſit ejus, ex cujus parte alia quædam conditio exiſtit. *Lucrum primarium* dicitur, quod ejus eſt, penes quem finito luſu certa quædam conditio exiſtit; *ſecundarium* vero quod ei cedit, ex cujus parte conditio quædam durante luſu exiſtit. *Damnum* vero *ordinarium* eſt, quod patitur is, qui perdit, quod ad lucrum primarium contulit; aſt *extraordinarium*, quod inter ludendum incurrit luſor, certa quadam conditione exiſtente. Patet facile, *de contractu luſorio eadem valere, quæ de ſponſione demonſtrata ſunt.* Ceterum *ſi in contractu luſorio æqualitas obſervanda, periculum amittendi & ſpes lucrandi ex utraque parte contrahentium eadem eſſe debet* (§. 668.). Et *quando ludi illiciti ſunt, contractus* quoque *luſorii illiciti ſunt:* quamvis ſupponatur, nihil vitii hærere in lucro, aut, ſi mavis, in præmio, de quo certatur.

§. 679.

§. 679.

Assecuratio, seu *contractus avertendi periculi* dicitur, quo quis periculum mercium per mare transvehendarum, aut in genere indemnitatis circa casus fortuitos præstationem pro certa mercede, seu lucro in se recepit. Qui periculum in contractu assecurationis in se suscipit, *Assecurator* dicitur. *Assecurator* itaque *se obligat ad præstandam indemnitatem, si casus contingat; dominus vero pure ad certum quid dandum pro periculo in se suscepto:* seu, quod perinde est, *assecurator promittit periculi aversionem dominus pro periculi aversione mercedem.* Unde sequitur, *ut assecurator dominum indemnem præstare teneatur; dominus* vero *ipsi solvere mercedem, sive casus contingat, sive non.* Cum merces detur pro aversione periculi; *contractus nullus est, si assecurator noverit, rem jam extra omnem periculi aleam esse constitutam; aut dominus noverit, damnum in re assecuranda jam contigisse.* In utroque casu committitur fraus non toleranda (§. 286.). Et quoniam æqualitas observanda inter aversionem periculi & mercedem, quæ pro ea datur (§. 580.); *De assecuratione.*

mer-

merces determinanda est ex magnitudine damni, quod datur, & ex probabilitate existentiæ ipsius casus, consequenter *res taxanda, antequam assecuretur.* Quoniam res omnes assecurari possunt, quæ casu quodam fortuito interire, aut deteriorari possunt, vel quarum jacturam dominus casu quodam facere potest; contractus aversionis periculi, etsi inter mercatores in mercibus per mare transvehendis receptus sit, multo tamen latius patet, & ad alios quoque contractus, veluti ad depositum accedere potest. *Quodsi* ita *conveniatur, ut assecurator lucrum capiat, si res salva pervenerit in locum destinatum, seu casu non existente, si vero perierit, mercium assecuratarum æstimatio præstetur*, ne melior sit conditio assecurati casu existente, quam non existente; *merces in æstimatione rerum assecurandarum a vero earum pretio detrahenda.*

§. 680.

De contractibus trajectitiis.

Pecunia nautica, vel *trajectitia* dicitur, quæ per mare transvehenda periculo creditoris; *quasi nautica*, vel *quasi trajectitia* vero, quæ per alia loca periculosa peri-

periculo creditoris transferenda. Uſuræ, quæ pro pecunia trajectitia ſolvuntur, *fœnus nauticum;* quæ vero pro quaſi trajectitia ſolvuntur, *quaſi nauticum* appellantur. Hinc *contractus fœnebris nauticus* eſt, quo de fœnore nautico; *quaſi nauticus*, quo de quaſi nautico convenitur. Communi nomine *contractus trajectitii* appellantur. *Fœnus* itaque *nauticum & quaſi nauticum excedere debet uſuras, quæ dantur pro ſolo uſu pecuniæ, quantum valet periculum in pecunia transferenda ſubeundum*, conſequenter *pro magnitudine periculi augetur & minuitur fœnus nauticum & quaſi nauticum, in infinitum.* Cum pecunia debitori non ante data intelligatur, quam ſi ſalva in locum deſtinatum pervenerit; *ſi caſus in pecunia contingat, nihil debetur* (§. 243.); *ſi vero ſalva fuerit, ſors debetur cum fœnore* (§. 438.). Aſt quia periculum ceſſat, *quando pecunia trajectitia ſalva pervenerit in locum datum*; *fœnus* quoque *nauticum*, quod pro periculo datur, *ceſſat, & uſuræ ordinariæ ab eo tempore ſuccedunt.* Cum vero perinde ſit, ſive pecunia ipſa per loca periculoſa transvehatur, ſive pecunia in merces impendatur & eædem per loca periculoſa

culosa transvehantur; *si pecunia credita in merces comparandas impenditur, quæ periculo creditoris per mare, vel alia loca periculosa transvehendæ, fœnus nauticum, vel quasi nauticum debetur.*

§. 681.

De bodemeria.

Bodemeria dicitur contractus, quo pecunia numerata creditur in ipsam navim ea lege, ut fors pereat creditori, si navis interierit, vel in locum destinatum non venerit, creditor autem lucrum conventum capiat, si salva in portum venerit. Patet autem, *nautam*, cum ad navem ducendam obligatus sit, *si in itinere pecunia indigeat, ut sine ea navem ducere non possit, bodemeriam contrahere posse.* Cum vero contractus hic non permittatur nautæ nisi in extrema necessitate; *si proprias habet merces, quas vendere potest, in navi, bodemeriam contrahere non licet.* Sane *si nemo sit, qui bodemeriam contrahere velit, nec nauta proprias habeat merces, quas vendere possit, merces alias*, urgente quippe necessitate, *vendere potest.*

§. 682.

De redditibus annuis & vitaliis.

Reditus annui dicuntur jus ab altero annuatim exigendi certam pensionem, con-

conſtitutum vel ſuper re alterius, vel ſuper obligatione perſonali. Reditus annui determinati ad vitam emtoris, vel venditoris, vel tertii cujusdam, vocantur *Reditus vitalitii.* Cum etiam res incorporales emi poſſint (§. 588.); *reditus* quoque *annui & vitalitii emi ac vendi poſſunt*, conſequenter *ſi reditus vitalitii emuntur, mortua perſona, ad cujus vitam determinantur, ſors venditori data repeti nequit*; ſicuti *nec venditori quicquam reſtituitur, ſi penſio ad finem usque vitæ percepta ſuperet ſortem pro reditibus vitalitiis datam.* Dicitur autem *contractus vitalitius*, quo pro ſorte alteri data reditus vitalitios ſtipulamur; ſeu quo reditus vitalitii emuntur ac venduntur. *Reditus* autem *vitalitii determinandi ſunt ex eo, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere debes, & ex probabilitate termini vitæ, quem attinges.* Cumque perinde ſit, ſive pecunia detur, ſive res, quæ pecunia æſtimantur; *reditus vitalitii etiam in fructibus & rebus aliis conſiſtere poſſunt*; *in caſu fructuum determinandi vel ad menſuram, vel ad ratam fructuum ſingulis annis percipiendorum*; cum, quod ſolvendum, certum eſſe debeat. Hinc *Reditus*

vitalitius dividitur in *fructuarium* & *pecuniarium.*

§. 683.

De contractu metallico.

Si in metallifodina, tanquam toto pluribus communi, concipiantur partes æquales quotcunque, quælibet istiusmodi pars indivisa dicitur *Pars metallica*, vel etiam, a voce Germanica Kux, *Kuckus.* Quamobrem *qui kuckum habet, pro ea parte dominium habet in fodina*, consequenter *in metallis in ea contentis, sed communi sumtu eruendis ac præparandis.* Quamobrem cum pecunia a kuckuum dominis in metalla eruenda & præparanda impendenda, *Symbola metallica*; excessus vero pretii metallorum super impensas, *Reditus kuckuum* dicantur; *quamdiu pretium metallorum ab impensis deficit, aut nihil metalli eruitur, symbolæ conferendæ; si vero illud has excedit, reditus distribuendi in ratione kuckuum*, consequenter *symbolæ conferuntur spe redituum.* Cum *kuckus* sint partes fodinæ, rei immobilis; ipsi quoque *rebus immobilibus accensendi:* ast quia metalla ad substantiam metallifodinæ pertinent; *reditus kuckuum fructus non sunt* (§. 198.). *Contractus metallicus*

est,

Digitized by Google

eſt, quo ita convenitur, ut dominium pro parte in metallifodina in nos transferatur & nos viciſſim obligati ſimus ad metalla, quæ in fodinis latent, aut latere putantur, noſtro ſumtu eruenda ac præparanda. Quamobrem *kuckum ſuum pro arbitrio ſuo alienare poteſt dominus* (§. 257.), cum vero nemo aliter rem in alium transferre queat, quàm quomodo eandem ipſe habet; *qui eum emit, ſeu alio quocunque titulo accipit, tacite in contractum metallicum conſentit.* Et quoniam dominus rem ſuam derelinquere poteſt (§. 203.); *dominus kuckum infœcundum derelinquere poteſt, ſymbolæ conferendæ pertæſus.* Si ſocietatem metallicam contraxerit, aliunde venit, quod derelinquere nequeat, niſi vel ſociorum conſenſu, vel alio in locum ſuum ſubſtituto, qui ſymbolam confert.

§. 684.

Emtio ſpei dicitur contractus, quo ita convenitur, ut, quod certo actu, in quo eventus dubius eſt, fuerit acquiſitum, tuum ſit, & tu pro eo, quod incertum eſt, pretium certum ſolvas; vel brevius: eſt emtio rei acquirendæ incer- *De emtione ſpei.*

tæ. *Quodſi* ergo *eo actu, ſuper quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen ſolvere tenetur: nec* ex adverſo *ultra pretium conventum quid ſolvere obligatur, etiamſi, quod acquiritur, idem plurimum excedat.* Patet autem, cum ſpes ematur, *pretium determinandum eſſe ex probabilitate ſpei, acquiſitum iri.* Enimvero quia non emitur niſi ſpes iſtiusmodi quid acquirendi, quod actu, ſuper quo conventum, acquiri ſolet; *ſi caſu extraordinario eo actu, ſuper quo contractum, acquiritur aliquid, quod iſtiusmodi actu alias acquiri non ſolet, emtio ſpei non valet,* conſequenter *nec pretium conventum pro eo ſolvitur.*

§. 685.

De miſſilibus. *Miſſilia* dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. *Jactu* igitur *miſſilium dominium transfertur in perſonam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit.* Facile patet, *ſi quis miſſilia emit, quæ aliquis occupaturus eſt, antequam jactentur, contractum eſſe emtionem ſpei* (§. 684.).

CAPUT

CAPUT XIV.

DE

QUASI CONTRACTIBUS.

§. 686.

Quid sit quasi contractus.

Quasi contractus dicitur conventio ficta, in qua consensus unius expressus est, consensus autem alterius tantummodo præsumitur. Quoniam vero contractus celebrantur utilitatis causa; *consensus in contrahendo præsumi nequit, nisi manifesta appareat ejus, cujus consensus præsumitur, utilitas.*

§. 687.

De obligatione ex quasi contractu veniente.

Quoniam in quasi contractu utraque pars consensisse supponitur in id, quod pars altera in alterius utilitatem facit (§. 686.); *ex quasi contractu alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuisset, si revera contraxisset, & nos eidem vicissim obligamur, tanquam ex contractu vero.*

§. 688.

Quando quasi contrahi licitum.

Quia præsumtioni locus non est, ubi de veritate constare potest, quod ultro admittendum; *si consensus alterius expressus haberi potest, quasi contractus non valet,*

conſequenter *quaſi contractus tantummodo valet, ſi, quod faciendum eſt alterius nomine, non fert moram, ut conſenſus ejus expreſſus requiri poſſit, vel ſi alter, cujus utilitatis cauſa faciendum, propter ætatem, vel inopiam mentis conſentire nequit.*

§. 689.

An quaſi contractus ſint juris naturalis.

Quoniam naturaliter obligamur utilitatis alterius gratia facere, quod in poteſtate noſtra eſt (§. 133. 134.), & ad idem alteri nos perfecte obligare poſſumus contrahendo (§. 667.), alterius autem conſenſus, qui ad perficiendum contractum requiritur (§. 438.), præſumi poteſt (§. 686.); *quaſi contractus* utique *juris etiam naturalis eſt, ac ideo quoque naturaliter conſenſus præſumtus tunc idem operatur, quod expreſſus.*

§. 690.

De negotiorum geſtione.

Negotiorum geſtio eſt quaſi contractus, quo negotium alienum ſine mandato domini gerendum ſua ſponte ſuſcipitur, animo eum ſibi obligandi. *Negotiorum* itaque *geſtio eſt quaſi mandatum, negotiorum geſtor quaſi mandatarius, & dominus negotii quaſi mandans* (§. 552.); ac

ac ideo *in mandatum abit, si dominus gestionem ratihabet sive expresse, sive tacite,* consequenter *negotiorum gestor domino ad id obligatur, ad quod mandatarius mandanti, & dominus vicissim eidem ad id, ad quod mandans mandatario* (§. 687.). Ast quoniam quasi contractus validitas tota pendet a manifesta domini utilitate (§. 686.); *negotiorum gestor negotium omni diligentia, quæ adhiberi potest, gerere debet* (§. 21.), consequenter *domino tenetur ob ea, quæ gerere debuit, non autem quæ gessit*; neque enim facere debet, nisi quod dominum ob manifestam utilitatem facturum præsumit (§. 686.). Unde sequitur, *ut non debeat facere impensas utiles, quas domino fore onerosas præsumere poterat*; *in casu* autem *dubio ab iis prorsus, a voluptuariis semper abstinere* (§. 279. 280.). Cum negotiorum gestio supponat consensum præsumtum; *si quis contra prohibitionem domini negotium ejus quamvis utiliter gessit, dominus perfecte ipsi ad nihil obligatur,* consequenter *si is prohibet, ne quis gestionem continuet, ab ea statim abstinendum.* Et quoniam in alieno negotio gerendo respicienda partim necessitas, partim utilitas domini, dominum au-

tem repræsentat negotii gestor; *necessitas negotii alieni gerendi adesse intelligitur, si eo non gesto damnum inevitabile emergat,* quod ab alio avertendum naturaliter obligamur (§. 269.): *utilitas vero domini non ex opinione gerentis, sed ex rei, temporis ac personæ domini qualitate æstimanda.*

§. 691.

De quasi emtione, quasi mutuo & quasi locatione conductione.

Dantur etiam *Quasi emtio*, quando scilicet quis ex consensu domini præsumto rem sibi vult esse emtam, veluti si quis rem fungibilem apud te deposuit, quæ, cum propter absentiam deponentis restitui non possit, diutius servando peritura, tu eam animo solvendi pretium consumis: *Quasi mutuum*, quando nimirum quis ex consensu præsumto domini rem fungibilem consumit, animo eam in genere restituendi, veluti in casu præcedenti rem fungibilem depositam: *Quasi locatio conductio*, quando scilicet ex consensu domini præsumto uteris re ejusdem, animo solvendi mercedem, quam conductor alius præstiturus erat, aut eidem operas præstas pro eadem mercede, quam pro iis alii locatori præstare debebat quasi conductor, veluti si domum domini

mini locare alicui teneris, ipſe animo ſolvendi penſionem, quam daret conductor alius, domum inhabites.

§. 692.

Communio incidens dicitur, in quam quidam caſu incidunt, hoc eſt, ſine ulla prævia conventione, quod eadem communis eſſe debeat, veluti ſi domus, vel prædium mihi ac tibi donetur. *Qui in communionem incidunt*, cum dominium pro parte in re indiviſa acquirant (§. 196.), ac ideo in id conſentire præſumantur, ut lucrum & damnum commune ſit, antequam vel in rei diviſionem, vel commnem adminiſtrationem expreſſe conſentiant, *quaſi ſocietatem contrahunt* (§. 639.). Unde obligationes perſonales, quæ ex contractu ſocietatis oriuntur, etiam in caſu communionis incidentis non ſpectantur tanquam æquitati conſentaneæ, ſed tanquam perfectæ. *De communione incidente.*

§. 693.

Indebitum dicitur id, ad quod præſtandum alteri non ſumus obligati. Ac propterea *Indebiti ſolutio* eſt præſtatio indebiti, tanquam debiti; & *Acceptio in-* *De ſolutione indebiti.*

debiti eſt acceptio ejus, quod nobis non debetur, tanquam debiti. Cum nemo locupletari debeat re aliena (§. 271.); *ſi quis per errorem alteri indebitum ſolvit, hic idem ipſi reſtituere, aut, ſi reſtitui non poſſit, æſtimationem præſtare tenetur*, cumque nemo animum alterum defraudandi habere debeat (§. 286.); *indebitum accipiens in id conſentire præſumitur.* Unde ſequitur, ut *Indebiti ſolutio* ſit quaſi contractus, quo accipiens obligatur ad indebite acceptum reſtituendum, aut, ſi id reſtitui non poſſit, ad præſtandam æſtimationem (§. 686.). Cum *indebite ſolvens* indebitum det tanquam debitum; *dominium rei in alterum transfert* (§. 258.), conſequenter *qui eam accepit, alienare* (§. 257.), ac ideo *qui dedit, eam vindicare nequit* (§. 262.). *Qui novit alterum ſibi ſolvere indebitum*, cum re aliena locupletari non debeat (§. 271.); *id accipere non debet, ne ſine animo defraudandi accipere poteſt* (§. 286.), *& ſi ſciens indebitum accipit, æquiparatur poſſeſſori malæ fidei* (§. 201.).

§. 694.

De datione ob cauſam. *Ob cauſam dari* dicitur, quod datur eum in finem, ut aliquid detur, vel fiat ab

ab accipiente; conſequenter *accipiens, quod ob cauſam datur, ſe dare ac facere id, propter quod datur, obligat* (§. 317.). Dicitur autem *cauſa non ſequi*, quando ab altero non præſtatur, quod ab ipſo præſtandum erat, ſeu ad quod præſtandum ſe obligaverat vel expreſſe, vel tacite (§. 27.). Quoniam ob cauſam dans gratis dare non vult, nec qui accipit, tanquam gratis accipit; *ob cauſam datum cauſa non ſecuta reſtituendum, & ſi cauſa non ſequitur, ſequi tamen adhuc poteſt, dans accipientem adigere poteſt vel ad implendum promiſſum, vel ad reſtituendum, quod accepit.* Quoniam obligatio naſcitur vel ex conſenſu expreſſo, vel tacito; *datio ob cauſam non eſt quaſi contractus* (§. 686.). Aſt *prænumeratio mercedis locatori facta, vel* in genere *prænumeratio pecuniæ pro eo, quod dabitur, vel faciendum in poſterum, dandæ, datio ob cauſam eſt.*

§. 695.

De eo, quod ſine cauſa, vel quaſi acceptum.

Sine cauſa acceptum dicitur, quod jure accipi non poterat, veluti ſi quid indebite per errorem ſolvitur: aſt *quaſi ſine cauſa acceptum*, quod jure quidem accipi, ſed non retineri poterat, veluti ſi chiro-

chirographum datur spe numerandæ pecuniæ, sed quæ postea non numeratur. Facile patet, *sine causa, vel quasi sine causa acceptum esse restituendum* (§. 271.), cumque ideo, *si quis inscius quid sine causa accipit*, in hoc consentire præsumitur, ut sine causa acceptum sit restituendum; is *ex quasi contractu jure* quoque *externo obligatur ad restituendum:* ast quoniam quasi sine causa accipiens id jure accipere, sed non retinere poterat; *obligatio restituendi jure externo nascitur ex eo, quod tacite actui alii inest.*

§. 696.

De contractibus compositis & colono partiario.

Cum contractus compositi, sive mixti ex definitionibus simplicium, qui in iisdem concurrunt, facile dignoscantur; non opus esse videtur, ut de iis multa in specie dicantur. Id saltem notamus, *contractum, quem colonus partiarius cum domino init, mixtum esse ex locatione conductione & societate* (§. 620. 639.). Quoniam enim *Colonus partiarius* dicitur, qui agrum conducit pro rata fructuum perceptorum; *coloni partiarii ac domini damnum & lucrum commune est.*

CAPUT

CAPUT XV.

DE JURE IN RE ALIENA CONSTITUTO, SEU PIGNORE ET SERVITUTIBUS.

§. 697.

De pignore & hypotheca.

Jus pignoris est jus creditori in re sua constitutum, ut, nisi debito tempore solvatur debitum, ex eadem ipsi satisfiat. Res dicitur *oppignorari*, in qua istiusmodi jus constituitur; ipsa vero res oppignorata *Pignus* vocatur. Atque ideo patet, *jus pignoris constitui in securitatem crediti*, consequenter *si res oppignorata fuerit mobilis, eam esse tradendam.* Quodsi pignus fuerit res immobilis, *Hypotheca* speciali nomine appellatur. Ex ipsa autem definitione sequitur, *ut creditor rem oppignoratam vendere possit, nisi debito tempore solvatur, & de pretio tantundem retinere, quantum ad hoc sufficit, ut ipsi satisfiat, residuum autem debitori restituendum* (§. 271.). Et quoniam nemo defraudandus (§. 286.); *in distractione pignoris fraus omnis vitanda*, consequenter *a peritis & impartialibus taxanda res oppignorata, antequam vendatur, & res plus licitanti danda.* Pars autem pretii pignoris,

ris, quæ id, quod creditori debetur, excedit, *Hyperocha* appellatur; quæ itaque *debitoris eſt*. Ex adverſo autem, cum debitor debitum integrum ſolvere teneatur; *ſi pignoris diſtracti pretium non adæquet debitum, defectum implere tenetur.*

§. 698.

De dominio rei oppignoratæ.

Quoniam jus pignoris, vel hypothecæ conſtituens in re ſua in creditorem tantummodo transfert jus conditionatum vendendi (§. 697.); *dominium in re oppignorata retinet*, conſequenter *eam alienare poteſt* (§. 257.), ſed cum jus creditori, quod in ea habet, invito adimi nequeat (§. 100.); *alienatione non extinguitur jus pignoris, vel hypothecæ.* Et ex eo, quod dominium in re oppignorata retinet debitor, porro ſequitur, *ut a creditore alienatio fiat non proprio, ſed debitoris nomine*, etſi ipſo invito fiat.

§. 699.

De luitione pignoris.

Pignus, vel *hypotheca lui* dicitur, ſi debitum ſolvitur, in cujus ſecuritatem jus pignoris, vel hypothecæ conſtitutum. Quamobrem cum *luitione facta pignus* ſine cauſa ſit penes creditorem; *reſtitu-*

ſtituendum, cumque jus hypothecæ ceſſet, *debitore* ſolvente; eodem *ſolvente hypotheca libera efficitur*. Cum pignus luere debeat debitor (§. 697.); *creditor rem oppignoratam vendere nequit, antequam id denunciaverit debitori*, conſequenter *quamdiu non denunciat, jus luendi ſemper ſalvum manet.*

§. 700.

De oppignoratione rei alienæ.

Cum rem oppignorans in creditorem transferat jus alienandi conditionatum (§. 697.), jus autem alienandi nemini niſi domino competat (§. 257.); *nemo* quoque *oppignorare poteſt, niſi rem ſuam: dominus tamen rem ſuam oppignorare poteſt pro debito alieno* (§. 195.). Aſt cum jus ſuum *quilibet* in alium transferre poſſit (§. *cit.*); *rem ſibi oppignoratam alteri oppignorare poteſt creditor, inſcio eo, qui eam ipſi oppignoraverat, non tamen pro debito majore, quam pro quo ipſi erat obligata.* Quodſi tamen *aliter conveniatur, inſcio te oppignorari res tua alii nequit* (§. 438.).

§. 701.

De eadem re bis oppignorata.

Quoniam jus, quod in re oppignorata habes, tibi a debitore auferri nequit (§. 100.);

(§. 100.); *res tibi oppignorata alii denuo oppignorari nequit, nisi salvo jure tuo,* consequenter *si utrique creditori inde satisfieri nequit, præfertur primus secundo.*

§. 702.

De usu pignoris & damno in eo dato.

Quia pignus tantummodo constituitur in securitatem debiti (§. 697.); *creditori pignore uti non licet* (§. 317.), *nisi ejus usus a constituente ipsi concedatur,* pacto scilicet adjecto (§. 105.). *Quodsi dolo, vel culpa creditoris pignus interiit, vel deterioratur; damnum constituenti resarciendum* (§. 270.): quoniam tamen constituentis causa penes creditorem est; *si casus in eo contingit, de eo non tenetur creditor.* Ast cum ratio cesset, *si creditor fuerit in mora restituendi; casum, qui in eo non contigisset, si restitutum fuisset, præstare tenetur* (§. 419.). Quoniam vero pignus constituitur in securitatem debiti, non datur vero res oppignorata pro debito (§. 697.); *si pignus casu perit, aut ita deterioratur, ut inde satisfieri non possit creditori, hic nihilominus debitorem sibi obligatum habet.*

§. 703.

Digitized by Google

§. 703.

Cum culpa creditoris pignus perire, aut deteriorari minime debeat (§. 702.); *impenſas neceſſarias* in id *facere tenetur creditor* (§. 279.), *a conſtituente reſtituendas* (§. 271.). *De impenſis in pignus factis.*

§. 704.

Contractus pignoris dicitur, quo debitor pignus, vel hypothecam conſtituit in re ſua, vel alius loco ipſius. Atque tum *pignus* dicitur *conventionale*, item *hypotheca conventionalis*. Eſt autem *Hypotheca* vel *ſpecialis*, quæ conſtituitur in re certa in ſpecie, veluti in domo, prædio, aut bibliotheca ſua, vel certa rerum univerſitate; vel *generalis*, quæ conſtituitur in omnibus bonis tam præſentibus, quam futuris; conſequenter *generalis etiam jura & nomina comprehendit* (§. 207.) *De contractu pignoris & hypothecæ.*

§. 705.

Quoniam debitor ad præſtandum id, quod debet, obligatur (§. 336.), conſequenter ſi ei, cui obligatus eſt, ſatisfacere nequit, niſi quædam ex bonis ſuis vendat, ideo ea vendere obligatur, creditori autem competit jus exigendi debi- *De oppignoratione naturali.*

tum (§. *cit.*), ac propterea quoque jus eum compellendi ad res quasdam, vel, si necesse sit, omnia bona sua vendendum, ut sibi satisfiat; *naturaliter cuilibet constitutum est jus in bonis debitoris, ut, nisi debito tempore solvatur debitum, ex iisdem ipsi satisfiat*, consequenter *naturaliter bona debitoris obligata pro quolibet debito.* Ad hanc obligationem naturalem cum accedit contracta ex contractu pignoris, quo res quædam in specie, vel omnia quoque bona oppignorantur (§. 514.), fortior autem obligatio vincat debiliorem; *oppignoratio conventionalis in casu collisionis vincit naturalem.*

§. 706.

De retentione pignoris in aliud debitum.

Cum bona debitoris jam naturaliter obligata sint pro ipsius debitis (§. 705.); *si debitor pignus luit, pro alio debito retineri potest.* Et quoniam pignus constituitur in securitatem debiti (§. 697.), & per consequens pretium rei oppignoratæ debitum in infinitum excedere potest; *si pars debiti quocunque modo tollitur, pro reliqua pignus, quantumcunque fuerit, retineri potest, nec aliud minoris pretii accipere tenetur creditor.*

§. 707.

§. 707.

Pignus, vel *hypotheca ſolvi* dicitur, quando res oppignorata liberatur ab obligatione ſua. *Pignore* igitur *ſoluto, creditori nullum amplius jus in eodem eſt.* Cum a voluntate creditoris dependeat, num debitori absque pignore vel hypotheca credere velit; *ſi jus pignoris, vel hypothecæ remittit, pignus, vel hypotheca ſolvitur: non tamen ideo debitum remittere intelligitur creditor.* Per ſe autem patet, *pignus, vel hypothecam ſolvi, ſi res oppignorata*, cui quippe inhæret jus creditori in ea conſtitutum (§. 697.), *interit.* *De pignoris & hypothecæ ſolutione.*

§. 708.

Si jus in re aliena conſtituitur, quo ejus dominus ad alterius utilitatem aliquid pati, vel non facere tenetur, id *Servitus* vocatur; tumque *res*, in qua jus iſtud conſtitutum, *ſervire* dicitur alteri, cujus eſt utilitas. Quodſi res ſerviat certæ cuidam perſonæ, *Servitus perſonalis*; ſi vero rei alterius, ſeu poſſeſſori ejusdem cuicunque, *realis* appellatur. Eſtque vel *affirmativa*, qua dominus rei ſervientis pati tenetur, ut alter faciat; *Servitus quid & quotuplex.*

vel *negativa*, qua alter pati non tenetur, ut ipſe quid faciat.

§. 709.

De prædiis & ſervitutibus prædialibus.

Notandum vero *Prædium* dici rem immobilem quamcunque, quæ ob certum fructum, quem nobis præſtat, aut uſum pecuniæ æſtimabilem, qui inſtar fructus eſt, poſſidetur. Cumque *uſus* alius ſit *ruſticus*, qui ad rem agrariam, ſeu ad œconomiam ruralem quocunque modo ſpectat; *urbanus* vero, qui ad habitationem, commercia, opificia pertinet; *prædium* quoque vel *ruſticum* eſt, quod uſum ruſticum habet; vel *urbanum*, quod uſum habet urbanum. Quamobrem cum prædia ruſtica & urbana ſaltem diſtinguantur uſu, quem habent, non vero loco, in quo ſita ſunt; *non minus prædia ruſtica in urbe, quam urbana rure dantur.* Hinc vero *Servitutes* reales etiam prædiales vocantur; & *ſervitus prædiorum urbanorum* dicitur, ſi uſus ab alieno prædio præſtatur in utilitatem prædii urbani; *ſervitus* autem *prædiorum ruſticorum* eſt, ſi idem præſtatur in utilitatem prædii ruſtici. Unde *eadem ſervitus & prædii urbani, & ruſtici eſſe poteſt*, pro-

Digitized by Google

prouti ſcilicet vel urbano, vel ruſtico debetur. In ſervitute prædiali *Prædium ſerviens* dicitur, quod ſervit alteri; *Prædium* vero *dominans* id, cui ſervit alterum. *Fundus*, qui ſervitutem debet, *ſervus*; qui ſervituti nulli obnoxius, *liber* vocatur; *optimus* autem appellari ſolet, qui ab omni ſervitute & obligatione hypothecæ immunis eſt.

§. 710.

Cum ſervitus ſit jus in re alteri conſtitutum (§. 708.); *nemo niſi dominus alteri in re ſua ſervitutem conſtituere poteſt* (§. 260.), & *a voluntate conſtituentis unice pendet, num & qua lege eandem conſtituere velit* (§. 314.), conſequenter *contra hanc legem nihil facere licet* (§. 438.). Et quoniam *qui dominium revocabile habet*, rem reſtituere tenetur, qualem accepit (§. 314.), conſequenter liberam, ſi libera fuerit; is *prædio ſuo ſervitutem imponere nequit, niſi quæ dominio reſoluto expirat.* Quia vero nemo ſine acceptatione ſua jus quoddam acquirere poteſt (§. 316.); *nemo* quoque *prædio alieno ſervitutem acquirere poteſt.* Denique quia quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.);

Quinam ſervitutem imponere & acquirere poſſint.

dominus quoque *prædii dominantis ſervitutem remittere poteſt.* Prædia ſpectantur inſtar perſonarum, quarum una alteri ad quid obligatur, & domini prædiorum, qui nunc ſunt, prædia repræſentant, a quibus obligationes & jura prædiis inhærentia in ipſos derivantur.

§. 711.

Quot ſint ſervitutum ſpecies.

Quoniam ſervitus conſtituitur eo fine, ut is, cui conſtituitur, ex re aliena utilitatem quandam capiat (§. 708.); *tot ſunt ſervitutum ſpecies, quot modis certa quædam perſona, vel poſſeſſor alicujus prædii, ex re aliena,* ſeu *prædio alieno uſum quendam habere, vel fructum percipere poteſt.*

§. 712.

De ſpeciebus ſervitutum prædialium.

Servitutes prædiales uſitatiores peculiare nomen in Jure civili adeptæ ſunt. Ita *Servitus operis ferendi* vocatur, qua vicini paries, vel columna onus ædificii noſtri ſuſtinere tenetur; *quam* ideo, *qui ſervitutem debet, reficere tenetur.* Cum vero ad refectionem parietis, vel columnæ non pertineat fultura domus; *dominus prædii dominantis ſuo ſumtu domum incumbentem fulcire tenetur.* Dicitur *Servitus*

Digitized by Google

vitus tigni immittendi, qua trabem, vel quid aliud, quod contignationi ædium inſervit, in parietem vicinum immittere licet, ut in eo requieſcat; unde *eadem, quæ ante, oritur obligatio domini prædii ſervientis.* Porro *Servitus projiciendi* dicitur, qua aliquod ædificatum alienæ areæ, aut eidem ſuperſtructo imminet, in vicinis tamen ædibus nusquam requieſcit. *Servitus altius non tollendi* eſt, qua dominus prædii dominantis prohibere poteſt, ne dominus ſervientis ædes ſuas altius tollat: ex adverſo *Servitus altius tollendi* appellari poteſt, qua quis in gratiam vicini habere nequit ædes magis depreſſas, quam nunc habet. *Servitus luminum* vocatur, qua quis feneſtras luciferas etiam in ſuo, aut communi pariete excipere cogitur; *Servitus* autem *proſpiciendi*, ſeu *proſpectus*, qua vicinus pati tenetur, ut feneſtras proſpectivas habeamus in ædibus noſtris. Dicuntur *Feneſtræ luciferæ*, per quas lumen immittitur in ædes noſtras; *proſpectivæ* autem, per quas proſpectus datur in loca alia, veluti in ædes, vel hortum alterius. *Servitus, ne officiatur luminibus*, vocatur, qua quis in prædio ſuo facere non poteſt,

quo ædium noſtrarum quævis lumina obſcurentur & imminuantur; *Servitus* autem, *ne proſpectui officiatur*, qua quis in prædio ſuo nil facere poteſt, quo liber proſpectus in loca quævis vicino grata atque amœna ullo modo impeditur. *Servitus ſtillicidii avertendi*, vel *recipiendi* eſt, qua quis pati cogitur, ut vicinus aquam ex tecto ſuo deſtillantem, vel per canales defluentem in tectum, aream, vel cloacam ſuam derivet; *Servitus* autem *ſtillicidii non avertendi*, qua quis ſtillicidium ſuum alio, quam in ædes, vel hortum tuum dirigere nequit. *Servitus cloacæ immittendæ* eſt, qua quis pati cogitur, ut colluviem ſordidam in ſua area collectam vicinus in ipſius aream committat; aſt *Servitus cloacæ habendæ*, qua vicinus pati cogitur, ut juxta parietem ipſius cloacam habeamus. Unde ſimul intelligitur, quid ſit *Servitus ſterquilinii habendi*. *Iter* eſt ſervitus, qua pati cogimur, ut homo per prædium noſtrum eat ad ſuum, ipſius prædii cauſa; *ire* autem in Jure dicitur etiam, qui alienis pedibus incedit, veluti ſi eques eat, aut lectica portatur. *Actus* eſt ſervitus, qua quis pati cogitur, ut alterius prædii dominus

minus jumentum, vel vehiculum agat per prædium ipſius ad ſuum; isque vel *plenus*, ſi etiam jumenta vehiculo juncta agere licet; *minus plenus*, ſi ſaltem pecora & armenta, non vero jumenta vehiculo juncta. *Via* ſervitus eſt, qua quis pati debet, ut per prædium ipſius non modo eas & agas, verum etiam ad prædium tuum vehas, ducas, feras atque trahas, quæcunque ad prædii tui utilitatem faciunt. *Aquæ hauſtus* eſt ſervitus, qua quis pati cogitur, ut alius ex puteo ſuo, aliove loco ipſius ad fundi ſui neceſſitatem hauriat aquam; *Aquæ ductus* autem, qua pati cogitur, ut quis per fundum ſuum ducat aquam ad utilitatem fundi ipſius quocunque modo; & *Servitus aquæ educendæ*, qua pati cogimur, ut quis aquam ſuperfluam, vel inutilem ex fundo ſuo educat per noſtrum. *Pecoris ad aquam appulſus* eſt ſervitus, qua pati cogimur, ut pecora alieni prædii aquandi cauſa appellantur ad fontem, vel etiam aquam noſtram; *Jus* vero *paſcendi* ſervitus, qua pati cogimur, ut quis pecora prædii ſui paſcat in prædio noſtro. *Jus calcis coquendæ* ſervitus eſt, qua pati cogimur, ut quis calcem coquat

in fundo noſtro, ad commoditatem prædii ſui. Quid vero ſit *Jus arenæ fodiendæ, lapides cædendi, colligendi ramos aridos, legendi glandes, venandi*, ex ipſius nominibus intelligitur. Aſt *Jus pedamenta ſumendi* ſervitus eſt, qua pati cogimur, ut quis ex ſylva noſtra ſumat adminicula arborum, vel vitium, ac perticas lupulum, vel fabas excipientes; *Jus* vero *lignandi* ſervitus, qua pati cogimur, ut ligna ad certum uſum cædat in ſylva noſtra, ad utilitatem prædii ſui. De his omnibus intelligitur, *ea conceſſa eſſe prædio dominanti, ſine quibus jus ſuum exercere nequit*; cum alias ſervitus foret inutilis: *& jus prædii dominantis lege conſtitutioni adjecta omni poſſibili modo ampliari & reſtringi poſſe* (§. 710.).

§. 713.

De uſufructu. Quæ de ſervitutibus realibus modo dicta ſunt, valent etiam de perſonalibus. Eminet inter has *Uſusfructus*, quæ eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius re ſua utatur fruatur, ſalva ſubſtantia. Qui uſumfructum habet, *Uſufructuarius*, ſubinde etiam *Fructuarius* dicitur. *Proprietas* itaque *manet*

apud

apud dominum, conſequenter *quicquid vi proprietatis dominus facere poteſt, id uſufructuario non licet.* Quamobrem *rem, quæ uſumfructum debet, non alienare* (§. 257.), *non immutare* (§. 256.), *non oppignorare* (§. 700.), *neque eidem ſervitutem imponere poteſt* (§. 710.): *aſt de uſufructu*, cum ſit jus ipſi proprium, *pro lubitu diſponere licet* (§. 195. 206.). Patet etiam, quod *re aliter uti nequeas, quam ſicuti eſt*; & non minus manifeſtum eſt, *uſumfructum conſtitui poſſe in omnibus rebus, mobilibus ac immobilibus, etiam incorporalibus, quibus uti frui datur, ut ipſæ integræ ſuperſint, eaque lege, quæ placuerit conſtituenti* (§. 314.).

§. 714.

Quia *metalla & mineralia* non brevi quodam temporis ſpatio renaſcuntur; non tam fructus fundi cenſentur, quam ad ſubſtantiam potius ejus pertinent, ac ideo *ad uſumfructum non pertinent* (§. 713.). *Idem intelligitur*, ob rationem eandem, *de arboribus annoſis, quarum, ſi quos edunt, fructus in uſufructu ſunt* (§. *cit.*). Enimvero quia *ſylva cædua*, quæ ſucciſa ex ſtirpibus & radicibus bre-

De rebus dubiis, an ſint in uſufructu comprehenſæ.

vi quodam annorum numero renaſcitur, & cujus uſus in ſola ſucciſione conſiſtit; eadem *in uſufructu eſt, ad eum* ſcilicet *modum, quo fecerat uſumfructum concedens, ſeu quem conſuetudo probat, ligna ſuccidere poteſt uſufructuarius.* Quamobrem etiam, *ſi moris ſit, ut in ſylva non cædua ſtipites certo quotannis numero excidantur, eodem numero excidere poteſt,* conſequenter *arbores vi ventorum dejectæ domini ſunt, non uſufructuarii, qui eas, ſi dominus velit, in compenſationem cædendarum accipere tenetur*; cum dominus ſic diſponat de ſubſtantia ſylvæ, ne ſcilicet deterioretur, ſalvo jure uſufructuarii.

§. 715.

Quænam uſufructu finito adhuc ſint fructuarii.

Cum finito uſufructu res, quæ in eodem fuit, reſtituenda ſit a fructuario (§. 713.); *ſi uſusfructus in grege conſtituitur, in locum pecudum demortuarum, vel alienatarum alia capita ſubſtituere debet fructuarius.* Cumque *finito uſufructu* ceſſet jus percipiendi fructus fructuarii; *fructus tum pendentes domini, ſeu proprietarii ſunt.* Aſt quoniam *fructus induſtriales* non minus fructus induſtriæ ſunt, quam fundi (§. 226.); *finito uſufructu pro rata*

rata communes ſunt, quantum ſcilicet valet uſus fundi & cultura atque cura fructuarii. Similiter quoniam *reditus propter uſum, qui continuo percipitur, ſolvendi* tempori proportionales ſunt; *uſufructu ante terminum ſolutionis finito pro rata temporis inter proprietarium & uſufructuarium dividendi.* Enimvero *reditus, qui præſtantur ratione juris in re,* veluti decimæ, cum aſſimilentur ante terminum ſolutionis fructibus pendentibus, *proprietarii ſunt.*

§. 716.

Ad quemnam caſus pertineat.

Cum fructus uſufructuarii ſint, res vero, quæ eſt in uſufructu, proprietarii (§. 713.); *ſi damnum in fructibus contingit, ad uſufructuarium pertinet; ſi in re, ad proprietarium.*

§. 717.

De oneribus & impenſis.

Ob eandem rationem *uſufructuarius ſolvere tenetur omnia onera ſive ordinaria, ſive extraordinaria, ratione fructuum & redituum præſtanda, & facere impenſas, ſine quibus eſſe & fructus percipi nequeunt: quodſi* vero *onera extraordinaria exſuperant fructus,* cum ratione rei impoſita intelli-

telligantur, non ſolorum fructuum; *quod ultra eos impenditur, a proprietario præſtandum.* Nimirum quod ſolus facere deberet proprietarius, ſi pleno jure eſſet dominus, id ab uſufructuario & domino una faciendum.

§. 718.

Quando uſusfructus finiatur.

Cum *uſusfructus* jus perſonale ſit (§. 713.); *morte uſufructuarii extinguitur* (§. 400.). *Extinguitur* etiam, *ſi eum fructuarius remittat*, cumque rei non amplius exiſtentis nullus ſit uſus atque fructus, *interitu* quoque *rei*, denique *& tempore præſtituto elapſo, ſi temporarius fuerit* (§. 317.). Hinc ſequitur, *ut, ſi domo vetuſtate collapſa, vel incendio conflagrata, nova extruatur, fructuarius in ea uſumfructum non habeat.*

§. 719.

De quaſi uſufructu.

Quaſi uſusfructus dicitur ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, quæ uſu conſumitur, utatur fruatur, ita ut finito quaſi uſufructu vel rem in genere, vel ejus æſtimationem reſtituat. Quoniam dominium rei in quaſi uſufructuarium transferendum (§. 195. 198.);

198.); *ſi caſus in re quaſi fructuaria contingit, ad quaſi fructuarium is pertinet.*

§. 720.

Cum in ſecuritatem debiti fidejuſſio (§. 569.) & oppignoratio ad quemlibet actum obligatorium accedere poſſit (§. 697.); *ſi metuendum ſit, ne quaſi uſufructu finito rem quaſi uſufructuariam reſtituere poſſit, vel ne fructuarius ea præſtare queat; ad quæ finito uſufructu proprietario tenetur, uterque proprietario vel quaſi per fidejuſſores, aut hypotheca cavere tenetur.* Enimvero *ſi cavere non poſſit*, quia neutri invito jus ſuum auferri poteſt (§. 100.); *res uſufructuaria vel quaſi pro certa pecunia fructuario vel quaſi præſtanda, vel proprietario, ſi ipſe velit, vel tertio committi debet.* *De cautione præſtanda.*

§. 721.

Uſus eſt ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, ſive ea fructifera fuerit, ſive minus, utatur ſalva ſubſtantia. Dicitur nimirum *Re uti*, in ſignificatu Juris Romani, qui ex ea percipit ea commoda & emolumenta, quibus ipſe cum ſuis indiget ad vitæ neceſſitatem *De uſu.*

ſitatem & commoditatem. Is, cui uſus conſtituitur, *Uſuarius* appellatur. Enimvero cum uſus iſte certus eſſe debeat, jus autem uſuario competens æſtimandum ſit ex conſtituentis voluntate (§. 314.); *naturaliter conſtituens uſum determinare debet, qualis eſſe debeat.* Dicitur autem *uſus plenus*, quo ex re aliena capere licet, quicquid ad quotidianam vitæ neceſſitatem ac commoditatem requiritur; aſt *minus plenus*, quo certa quædam pars emolumentorum ex re percipiendorum uſuario conceditur ad ſublevandam vitæ neceſſitatem; *uſus* itaque *plenus æſtimatur ex indigentia uſuarii.* Quamobrem cum uſus plenus per ſe indeterminatus ſit, uſus autem minus plenus determinatus; *minus plenus in alium transferri poteſt, ſed non plenus.* Cumque uſuario ſaltem competat jus ſumendi ex fructibus, quantum indigentiæ ſuæ ſufficit, dominus vero habeat jus fruendi; *uſuarius agrum colere non tenetur, ſed dominus.* Quodſi *tamen uſus ſine impenſis obtineri nequit*, veluti ſi boum uſus ad arandum conceſſus, cum talis conceſſus intelligatur, qualis eſſe poteſt; *impenſæ ad uſuarium pertinent*, veluti pabulum bobus

bobus præbendum. Ceterum ex definitionum collatione patet, *non repugnare, ut in una eademque re uni uſus, alteri uſusfructus conſtituatur.*

§. 722.

Quaſi uſus dicitur, qui conſtituitur in re conſumtibili, quæ cum in ſpecie reſtitui non poſſit, finito quaſi uſu in genere reſtituenda; veluti ſi tibi uſus pecuniæ concedatur, quam vel ipſe in rem tuam vertere, vel ſub uſuris aliis credere potes. *De quaſi uſu.*

§. 723.

Denique *Habitatio* eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius in ædibus ſuis ſive integris, ſive in aliqua earum parte habitet. Cui ſervitus hæc conſtituitur, *Habitator* dicitur. Cum habitatio diſtinguatur ab uſufructu ædium; *habitator ædes, aut partem ſibi conceſſam ſolus inhabitare debet, non vero hanc, vel illam partem alii pro certa penſione locare poteſt.* Et quoniam jus habitandi proprietario ademtum & in habitatorem translatum; *ſi habitator ædibus integris uti non poſſit, non tamen dominus par-* *De habitatione.*

tibus vacuis ipſe uti, aut frui poteſt. Ceterum cum jus habitatoris metiendum ſit ex voluntate conſtituentis (§. 314.); *naturaliter habitatio ita concedi poteſt, ut habitator jus ſuum alii pro certa penſione locare & hanc percipere poſſit.*

CAPUT XVI.

DE DOMINIO UTILI, AC INPRIMIS FEUDO.

§. 724.

De dominio utili in genere.

Dominium utile dicitur, in quo jus utendi fruendi prorſus liberum, proprietas vero aliquo modo reſtricta eſt ad alium. Qui dominium utile habet, *Dominus utilis* appellatur. *Dominium* vero *directum* dicitur pars proprietatis, quæ per ejus reſtrictionem domino utili ademta ad alium pertinet. Et qui dominium directum habet, *Dominus directus* vocatur. Quoniam proprietas jus alienandi & fundum immutandi continet (§. 198. 256. 257.); *naturaliter proprietas reſtringi poteſt aut quoad jus alienandi, aut quoad jus rem immutandi, aut quoad utrumque*, conſequenter *ſi jus alienandi reſtrin-*

reſtringitur, aut dominus utilis per ſe prorſus nequit, aut nonniſi certa lege rem alienare poteſt. Per ſe autem patet, *dominum utilem ſolum omnem ex re capere utilitatem.* Ceterum quoniam dominium originarium plenum eſt (§. 195. 198.); *dominium utile*, vel *directum originarie acquiri nequit niſi pactione ab eo, qui plenum habet* (§. 314. 438.), *& concedens legem adjicere poteſt, quam voluerit* (§. 314.). In conceſſione dominii utilis duo inprimis ſpectanda ſunt, nimirum lex, ſeu conditio, ſub qua id conceditur, & lex, ſub qua proprietas reſtringitur.

§. 725.

Emphyteuſis eſt dominium utile in re immobili ſub conditione certæ penſionis annuæ in recognitionem dominii directi præſtandæ conceſſum, cum proprietate certa lege reſtricta. *Res*, in qua emphyteuſis conſtituta, dicitur *emphyteutica*, vel *bonum emphyteuticarium*; qui emphyteuſin in re habet, *Emphyteuta*; is vero, a quo emphyteuſin habet, *Dominus emphyteuſeos.* Penſio, quæ in recognitionem dominii directi ſolvitur, *Canon* appellatur, vel etiam *Canon emphyteuticus*; *Emphyteuſis quid ſit.*

& *contractus emphyteuticus*, quo emphyteusis constituitur & acquiritur.

§. 726.

De canone emphyteutico.

Quoniam canon datur in recognitionem dominii directi (§. 725.), consequenter ejus solutio tantummodo probare debet, emphyteutam dominium directum in re emphyteutica agnoscere; *quantitas canonis utilitati ex re emphyteutica percipiendæ proportionanda non est*, consequenter deficiente ratione determinationis intrinseca, *mutuo consensu emphyteutæ ac domini in contractu emphyteutico determinandus*; quo cum sit standum (§. 438.), *ob meliorationem, seu redituum incrementum, aut ipsius exiguitatem augeri minime debet, idemque consistere potest tam in pecunia, quam rebus quibuscunque*, prouti scilicet conventum fuit. Cum emphyteusis contractu nitatur (§. 725.); *emphyteuta obligatur ad canonem quotannis solvendum* (§. 514.), *& domino competit jus eum exigendi* (§. 80.), consequenter *ob solutionem neglectam, vel detractatam emphyteusis non amittitur, nisi expresse ita fuerit conventum* (§. 667.). Similiter quia *canon* non datur pro utilitate, quæ

quæ ex re percipitur; *ſolvendus is eſt, etiamſi eò anno parum aut nihil ex re emphyteuticaria perceperit utilitatis, niſi de remittendo aut minuendo certo caſu canone expreſſe fuerit conventum* (§. *cit.*). Quoniam jus exigendi canonem domino competit vi dominii directi, cujus recognoſcendi cauſa datur (§. 725.), conſequenter jus in re eſt (§. 334.); *dominus emphyteuſeos canonem ab emphyteuta non ſolutum a quocunque poſſeſſore exigere poteſt.*

§. 727.

Cum a ſola voluntate domini emphyteuſin conſtituentis dependeat, qua lege dominium utile in eum transferre velit (§. 314.); *in contractu emphyteutico cum primo acquirente inito*, quo omnis emphyteuſis nititur (§. 725.), *definiendum, quomodo proprietas reſtricta eſſe debeat, tum quoad alienationem, tum quoad immutationem rei emphyteuticariæ* (§. 256. 257.), *& ſingula, quæ per naturam emphyteuſeos determinata non ſunt*, adeoque non uno modo determinari poſſunt, *determinanda.* Unde conſequitur, *ut jus omne tam domini, quam emphyteutæ metiendum ſit ex contractu cum primo acquirente inito.* *De contractu emphyteutico.*

Quoniam re emphyteutica alienata novus emphyteuta dominum emphyteuſeos pro domino recognoſcere tenetur; *contractus emphyteuticus cum novo emphyteuta renovandus.* Etſi *idem valeat, ſi dominium directum alienetur:* quoniam tamen emphyteuta ſe expreſſe obligare poteſt, quod non modo dominum præſentem, verum etiam alium quemcunque ſucceſſorem legitimum pro domino ſuperiori recognoſcere velit, *ſi ad hoc ſe obligavit emphyteuta, ut quemlibet legitimum ſucceſſorem domini præſentis pro domino ſuperiori recognoſcere velit, renovatione contractus opus non eſt.*

§. 728.

De laudemio. *Laudemium* eſt honorarium, quod pro renovatione contractus emphyteutici domino directo ſolvendum. *Conſiſtit* igitur *in pecunia* (§. 525.); & *in contractu emphyteutico determinanda ejus quantitas, & definiendum, utrum tantummodo ſolvendum ſit emphyteuta mutato, an vero etiam mutato domino.* Patet autem, ut ante de canone (§. 726.), *jus exigendi laudemium eſſe jus in re;* utpote deſcendens ex dominio directo, jure utique in re (§. 334.), ne id ſit prorſus inutile.

§. 729.

§. 729.

Quoniam jus emphyteuticum ex contractu emphyteutico definiendum (§. 727.); *ſi emphyteuſis pro certis perſonis conceditur, his omnibus extinctis & ipſa extinguitur; ſi ad certum vero tempus conceſſa, tempore elapſo, vel etiam ſi emphyteuta in gratiam domini, vel dominus in gratiam emphyteutæ remittit emphyteuſin* (§. 337. 342.). Per ſe autem patet, *re emphyteuticaria pereunte emphyteuſin extingui.* Enimvero *ſi dominus emphyteuſeos moritur ſine ſucceſſore*, cum dominium directum pertineat ad bona ejus (§. 207.); *naturaliter fit nullius*, conſequenter occupabile (§. 210.), ac propterea *emphyteuſis non extinguitur.* *Quando emphyteuſis finiatur.*

§. 730.

Quando emphyteuſis conſtituitur, dominium utile a directo ſeparatur vel ad certum tempus, vel quamdiu fuerint ſucceſſores legitimi, prouti in contractu emphyteutico definitum (§. 727.). Quamobrem non alia mens eſſe intelligitur conſtituentis, quam ut tempore elapſo, vel ſucceſſore legitimo deficiente, dominium utile cum directo iterum eſſe de- *Quid fiat emphyteuſi finita.*

Digitized by Google

beat conjunctum, consequenter *emphyteusi finita, dominium utile redit ad dominum emphyteuseos, ac ideo is fit pleno jure dominus.*

§. 731.

De emphyteuticatione & subemphyteuticatione.

Emphyteuticatio vocatur constitutio emphyteuseos in re adhuc libera ab emphyteusi; ast *Subemphyteuticatio* appellatur constitutio emphyteuseos in re, in qua emphyteusin habet constituens. Tumque emphyteusis in emphyteusi constituta, dicitur *Subemphyteusis.* Cum de dominio utili, tanquam re incorporali sibi propria, emphyteuta pro lubitu disponere possit (§. 195.), sed salvo jure domini emphyteuseos (§. 86.) & contractu emphyteutico (§. 727.); *subemphyteuticatio, salvo jure domini emphyteuseos & contractu emphyteutico facta, licita, sed ea in emphyteuticatione nihil immutatur, & emphyteusi quomodocunque finita subemphyteusis perimitur*, consequenter *subemphyteusi extincta emphyteusi adhuc existente, emphyteuta jure emphyteuticario integro fruitur.* Cum subemphyteutæ jus ab emphyteuta adimi nequeat (§. 100.), salvum tamen manere debeat jus domini

(*per*

(*per demonſtrata*); *quando emphyteuta emphyteuſin in alium transfert, vel transmittit, jus ſuum, quod ex contractu ſubemphyteutico ipſi quæſitum, transfert, vel transmittit, reſpectu domini autem ipſa emphyteuſis translata, vel transmitti intelligitur.*

§. 732.

Contractus libellarius dicitur, quo dominus alteri rem ſuam certo pretio interveniente ea lege dat, ut quotannis certum canonem ſolvat, ac ſtato tempore, poſſeſſore licet non mutato, contractum certo pretio, vel arbitrario numerato renovet. *Jus* ex eo contractu acquiſitum *libellarium* vocatur. *In contractu* igitur *libellario pretium, quod pro re ſolvitur, imminui debet pro ratione canonis ac pretii in renovatione contractus ſtato tempore ſolvendi.* Quoniam ſolutio canonis & pretii pro renovando contractu inhæret ipſi rei libellariæ; *dominus juris libellarii jus in re libellaria habet* (§. 334.), conſequenter *ſi canon & pretium non fuerit ſolutum, a quolibet ſucceſſore ſolvi debet.* Enimvero quia ſolutio iſta ſaltem onus eſt emtioni rei adjectum (§. 409.); *qui* *De jure libellario.*

rem ex contractu libellario habet, pleno jure dominus eſt, conſequenter *eandem pro lubitu alienare & immutare poteſt ſine conſenſu domini juris libellarii* (§. 256. 257.).

§. 733.

De jure cenſitico.

Jus cenſiticum eſt jus annui reditus ex re aliena immobili recipiendi: ipſe autem reditus *Cenſus* vocatur; qui *reſervativus* appellatur, ſi dominus rem vendens cenſum in eadem ſibi reſervat; & *conſtitutus*, quando quis eum ſibi emit, aut donatum accipit. Patet autem, *jus cenſiticum eſſe jus in re* (§. 334.). Res, ex qua cenſus præſtandus, *Bonum cenſiticum;* qui cenſum ſolvit, *cenſualis*; & qui accipit *cenſus dominus* vocatur; *contractus* autem, quo de cenſu convenitur, *cenſualis.* Cenſus cum ſaltem onus ſit (§. 409.); *cenſualis pleno jure dominus eſt. Cenſus conſiſtere poteſt in pecunia, vel in re quacunque alia corporali mobili*, prouti nimirum de eo convenitur. *Quodſi cenſus liberaliter conſtituitur, vel in re donata reſervatur, quantitas voluntate conſtituentis definitur* (§. 314.); *ſi* vero *ematur, intra limites uſurarum licitarum contineri, vel utilitati ex re percipiendæ proportionari debet*

debet in ratione pretii, quod ſolvitur, ad pretium verum rei; ſi denique *in re vendita reſervatur, ejus pretium a pretio rei detrahendum.* Cum *dominus cenſus jus cenſiticum* remittere poſſit (§. 342.); *ſi remittat, ſive gratis, ſive pro certo pretio,* quia tunc extinguitur (§. 337.), *bonum cenſiticum fit liberum.*

§. 734.

De jure ſuperficiario.

Jus ſuperficiei, ſeu *ſuperficiarium,* dicitur jus habendi ſuo ſumtu ſuperficiem, veluti ædificium, in ſolo alterius. Qui jus ſuperficiei habet, *Superficiarius;* qui dominium fundi, *Dominus fundi* audit. Penſio annua, quam ſuperficiarius domino fundi pro hujus uſu ſolvit, *ſolarium* vocatur: *contractus* autem *ſuperficiarius,* quo de jure ſuperficiario, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt ſuperficiarius & dominus fundi; & *ex hoc metiendum eſt jus ſuperficiarii & domini fundi* (§. 314. 438.). Cum donator donationi & venditor venditioni rei ſuæ adjicere poſſit legem, quam voluerit (§. 314.); *ædes* quoque *jam extructæ donari ac vendi poſſunt ea lege, ut dominium in ſolo retineat donator & venditor,* atque ita *in ædibus*

bus jam extructis conſtituitur jus ſuperficiarium. Enimvero ſive ædes ſuperficiariæ ſumtu ſuperficiarii extruantur, ſive jam extructæ & quocunque titulo juſto acceptæ habeantur in ſolo alterius; ſuperficiarius ſuperficiei, dominus ſoli autem ſoli pleno jure dominus eſt. Et quia jus ſuperficiei non perit, etiamſi *ædes* collabantur, vel conflagrent; *ſi caſu quodam intereant, novas extruere licet.* Cumque domino ſoli nullum jus competat in ſuperficie (§. 195.); *ſolutio ſolarii non eſt jus in re* (§. 334.), *nec dominus ſoli pro eo ſuperficiem ſibi obligatam habet, niſi in contractu ſuperficiario hypotheca in eodem ipſi expreſſe fuerit conſtituta* (§. 697.). Similiter quia nemini jus ſuum auferri poteſt (§. 100.); *ædes ſuperficiariæ alienantur cum jure ſuperficiario, & fundus ſalvo jure ſuperficiarii & cum jure adverſus ſuperficiarium.* Quoniam jus ſuperficiarii metiendum eſt ex contractu; *dominium* quoque *ſaltem utile concedi poteſt in ædibus ſuperficiariis ad certum tempus, vel pro certis perſonis, tumque jus ſuperficiarium æmulatur emphyteuticarium* (§. 725.). Atque hic caſus eſt Juris Romani. Ex ipſa definitione patet, *jus ſuperficiarium naturaliter*

raliter extendi ad alias ſuperficies, quam ædes, veluti *ad habendum hortum, vineam, ſylvam, piſcinam*, immo *arborem in ſolo alieno;* cum conceſſio iſtiusmodi in notione dominii contineatur (§. 195.), unde realitas definitionis pendet.

§. 735.

Fidelitas appellari ſolet promptitudo præſtandi quævis officia humanitatis, ea præſertim, quibus damna quævis avertuntur, ac commoda promoventur, & ſi qua ſpecialiter conventa fuerint. *Fidelitas quid ſit.*

§. 736.

Feudum dicitur dominium utile in re ſua alteri a domino conceſſum, ſub conditione fidelitatis mutuæ. Quamobrem cum dominium plenum contineat & utile, & directum; *in conſtitutione feudi dominium plenum in utile ac directum inter duas perſonas dividitur. Res infeudari* dicitur, in qua feudum conſtituitur; & ipſa *Res feudalis* vocatur, in qua feudum conſtitutum eſt; & in ejus oppoſitione, *Allodium* ſignificat univerſa, quæ infeudata non ſunt. Qui dominium directum in re feudali habet, *Dominus feudi*; qui *De feudo.*

utile,

utile, *Vaſallus* appellatur. *Contractus feudalis* eſt, quo de feudo, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt dominus feudi & vaſallus, ſeu quo feudum conſtituitur & acquiritur. *Ex contractu* itaque *feudali metiendum eſt jus domini feudi & vaſalli* (§. 314. 438.).

§. 737.

De ſubſtantialibus, naturalibus & accidentalibus feudi.

Subſtantialia feudi dicuntur determinationes eſſentiales, per quas feudum concipitur in genere; conſequenter ea *a nullo feudo abeſſe poſſunt*, ac propterea *reſpectu vaſalli ſunt dominium utile in re feudali & fidelitas domino directo præſtanda; reſpectu domini feudi dominium directum & fidelitas vaſallo præſtanda* (§. 736.). *Naturalia feudi* dicuntur determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentiam ſpecificam feudi communiter autoritate legis, vel moribus recepti, veluti ut promiſſio fidelitatis ſit jurata: *Accidentalia* vero determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentias ſpecificas ſpecierum feudorum a ſpecie juris autoritate, vel moribus communiter recepta diverſorum, veluti obligatio vaſalli ad officia inſolita. Unde patet, diſtinctionem inter

inter naturalia & accidentalia feudi nullum habere uſum in Jure naturæ. Naturaliter enim valent ea, de quibus in contractu feudali conventum (§. 736.). Nimirum quia naturalia & accidentalia per ſubſtantialia non determinantur, conſequenter ex hiſce demonſtrari nequeunt; *quando feudum conſtituitur, a domini rei infeudandæ voluntate dependet, quænam ſubſtantialibus ſuperaddi velit* (§. 314.), *in contractu feudali* ideo *definienda.*

§. 738.

De feudo dato & oblato.

Feudum datum vocatur, quando dominus alteri conſtituit feudum in re ſua: *feudum* vero *oblatum*, quando danti conſtituitur in re data.

§. 739.

De modis feudum conſtituendi.

Quia modus conſtituendi feudum a voluntate domini rei infeudandæ dependet (§. 737.); ideo *conſtitui poteſt vel ad certum tempus, vel in perpetuum, ſive ſimpliciter, ſive determinative, nominatis perſonis, ad quas transmitti queat, & de certis præſtationibus vaſalli*, veluti ſervitiis militaribus, *ac domini conveniri poteſt. Quodſi* vero ita *conveniatur, ut canon certus*

Digitized by Google

tus præſtetur, cum emphyteuſi miſcetur (§. 725.). Quæ vaſallus domino ex contractu feudali præſtare tenetur, *ſervitia feudalia* appellantur, qualia inprimis ſunt militaria. Hinc *Feudum francum* eſt, ſi vaſallus ad nulla ſervitia præſtanda domino obligatur; *ligium*, ſi ſervitia militaria præſtare tenetur adverſus omnes; *non ligium*, ſi quidam excipiuntur. Et Juri naturæ convenienter *Feudum maſculinum* vocatur, quod pro ſolis maſculis conſtitutum, ita ut ex lege contractus in fœminam nunquam deferri poſſit; *fœmineum*, quod pro ſolis fœminis conſtitutum; *mixtum*, quod pro utrisque ſimul. Similiter *Feudum oppignoratitium* appellatur, quando dominus, cui pecunia creditur, loco pignoris feudum in re ſua conſtituit.

§. 740.

De rebus, quæ infeudari poſſunt, ubi de feudo cavenæ, ſoldatæ, pecuniæ, & quaſi feudo.

Quoniam in re, quæ uſu non conſumitur, dominium directum ab utili ſeparabile (§. 724.); *res quælibet, quæ uſu non conſumitur, infeudari poteſt, etiam incorporalis* (§. 736.), conſequenter *etiam jus percipiendi proventus metallicos, immo etiam jus utendi certa vini, vel frumenti porti-*

portione ex cella, horreo aut penuario domini ad dies vitæ præſtanda. Dicitur autem *Feudum de cavena*, quod ita conſtituitur, ut alicui ex cella domini certa vini, vel ex horreo aut penuario ejus certa frumenti quantitas ad dies vitæ præſtetur. Immo facile patet, *naturaliter feudum de cavena extendi poſſe ad res alias conſumtibiles*, veluti ut præſtetur certa portio piſcium ex piſcina domini, vel lignorum ex ſylva, vel ferarum in ſylva capiendarum. Differt autem a feudo de cavena *feudum ſoldatæ*, quo ex gratia alicui certa pecunia, vinum, vel annona, aut res quæcunque alia conſumtibilis præſtatur; quod in eodem res conventa vaſallo præſtanda, ſive rerum iſtiusmodi copia domino ſit, ſive iisdem careat, ut eas aliunde comparare neceſſe habeat; cum in feudo de cavena præſtatio reſtringatur ad ea, quæ dominus habet: & in illo eadem reſtringatur ad perſonam conſtituentis; in hoc vero etiam tranſeat ad ſucceſſores. Ita quoque *Feudum habitationis* dicitur, quando jus habitandi in domini ædibus alicui ad dies vitæ conceditur. Tenendum vero in genere eſt, *res conſumtibiles & pecuniam fieri quaſi in-*

consumtibiles, quatenus per fidejussores, aut hypothecam cavetur, ut semper restitui possit, si restitutione opus sit, tum enim perinde est, ac si ea uteremur frueremur salva substantia, consequenter *easdem fieri hoc modo ad infeudandum aptas*, quatenus scilicet in quasi adhuc extantibus dominium directum subsistere potest. Dicitur autem *quasi feudum*, quod constituitur in re per se ad infeudandum minus apta, sed quæ ad infeudandum apta efficitur arte. Unde *Feudum pecuniæ*, quod constituitur in pecunia, *est quasi feudum.* Ceterum *pecunia, in qua feudum constitutum, feudalis est* (§. 736.); *in qua nullum constitutum, allodialis* (§. *cit.*), consequenter *pecunia, qua feudum venditum est, feudalis non est, sed allodialis.* Et eodem modo patet, cum res, quæ pro feudo datur, æquipolleat pecuniæ, quæ pro eodem datur, *si res feudalis cum allodiali permutatur, allodialem minime fieri feudalem.*

§. 741.

De subinfeudatione. Cum, qui dominium utile habet, præter jus utendi & fruendi integrum, etiam partem proprietatis habeat (§. 724.), quam

quam aliis adhuc modis reſtringi poſſe per ſe patet; *qui dominium utile habet in re, eam alteri in feudum dare poteſt* (§. 736.), *ſalvo tamen jure domini directi* (§. 100.), conſequenter *ſalvo jure domini directi in bonis emphyteuticis & rebus feudalibus feudum conſtitui poteſt.* Feudum in re feudali conſtitutum alteri, dicitur *Subfeudum*, & res feudalis *ſubinfeudari*, quando feudum in eadem conſtituitur: vaſallus vero, cui res feudalis in feudum datur, *Subvaſallus*, vulgo *Subinfeudatus*; vaſallus denique ſubinfeudans, *dominus ſubfeudi*; & contractus, quo de ſubfeudo convenitur, *Contractus ſubvaſalli; ex quo* itaque *jus ſubvaſalli & domini ſubfeudi metiendum* (§. 736.). Cumque ſubinfeudatio tota pendeat a ſubinfeudantis voluntate (§. 314.); *in contractu ſubfeudali ſubſtantialibus ſuperaddere licet determinationes, quæ in feudali non continentur, ſalvo tamen jure domini feudi ſuperaddi poſſunt*, conſequenter *quæ contractui feudali non adverſantur* (§. 736.). Et quia ſubinfeudatio intactum relinquit jus *domini feudi*; ejus *conſenſus ad ſubinfeudationem non requiritur.* Ceterum per ſe porro patet, *ſi quis rerum univerſitatem ſibi in-*

feudatam habet, eum pro lubitu rem unam atque alteram uni, vel pluribus ſubinfeudare poſſe. Denique hoc etiam ſatis liquet, *ſubinfeudatione non totum dominium utile in ſubvaſallum transferri, ſed partem quandam proprietatis remanere apud vaſallum, & jus ſubvaſalli non augeri, imminui tamen poſſe,* immo *ſubinfeudationem fieri poſſe tam gratis, quam pro certo pretio.*

§. 742.

Cuiusnam ſit periculum fructuum.

Cum vaſalli & ſubvaſalli ſint fructus omnes (§. 736. 741.); *periculum omne fructuum ad vaſallum & ſubvaſallum ſpectat.*

§. 743.

De ſucceſſore feudali & immutatione rei feudalis.

Succeſſor feudalis dicitur is, ad quem vi legis conſtitutionis mortuo vaſallo feudum devolvitur. *Succeſſore* igitur *deficiente, res, quæ fuerat feudalis, pleno jure domini eſt,* conſequenter *etiam ſubfeudum extinguitur* (§. 741.). Quamobrem cum *vaſallus* nihil facere poſſit, quod eſt contra jus domini vel ſucceſſorum (§. 86.); *rem feudalem deteriorare nequit, nec ſervitutem eidem* ideo *imponere* (§. 708.), conſequenter *dominus feudi & ſucceſſor pati*

non

Digitized by Google

non debet, ut deterioretur. Ex adverſo autem, quia *nec dominus feudi* contra jus vaſalli quid facere poteſt (§. 86.); nec is *de ſubſtantia rei feudalis ita diſponere poteſt, ut jus utendi fruendi vel diminuatur, vel quoad exercitium quomodocunque impediatur, nec* ideo *rei feudali ſervitutem imponere* (§. 708.). Cum vero nihil committatur contra jus domini, vel ſucceſſoris, *ſi vaſallus, quamdiu feudum tenet, alteri in re feudali concedat jus, quale foret ſervitus* (§. 83.); *hoc facere poteſt,* conſequenter *ſi vaſallus rei feudali ſervitutem imponit ipſo facto, ea ſubſiſtit, tanquam jus ſervitutis æmulum, quamdiu feudum tenet.* Et quoniam jus omne utendi fruendi vaſalli proprium eſt (§. 736.); *rem feudalem vaſallus meliorare* (§. 279.), *ac* propterea quoque *eidem ſervitutem acquirere poteſt* (§. 708.). Ex eadem ratione cum vaſallus ex re feudali omnem percipiat utilitatem, tanquam ex re ſibi propria (§. *cit.*); *omnia* quoque *onera ferre debet.*

§. 744.

Feudum aperiri dicitur *domino*, ſi ſucceſſor feudalis deficit; ut ideo *apertura* *De apertura feudi.*

ra feudi fit vacuitas juris ſuccedendi in feudo. Et idem *aperturæ proximum* dicitur, ſi ſpes ſit fore, ut aperiatur; conſequenter ut brevi nullus extet ſucceſſor feudalis. Atque propterea *feudum aperturæ proximum*, cum alienatio foret contra jus domini (§. 83.), *in extraneum alienari nequit.*

§. 745.

De ſucceſſore in dominio directo deficiente.

In conſtitutione feudi dominium directum reſervatur domino feudi (§. 736.), & tanquam res incorporalis accenſetur bonis ejus ceteris (§. 207.). Quamobrem *niſi in contractu feudali expreſſe conveniatur de dominio directo, ſucceſſore in eodem deficiente, idem non acquirit vaſallus* (§. 318.), conſequenter *nec jus vaſalli in ſimili caſu ſubvaſallus* (§. 741.).

§. 746.

An feudum committi poſſit.

Quoniam ex contractu feudali vaſallus domino directo ſaltem ea præſtare obligatur, de quibus conventum (§. 438.), conſequenter *dominus eum ad præſtandum compellere* (§. 80.), *aut ſi præſtatio non amplius integra ſit, ad præſtandum intereſſe adigere poſſet* (§. 415.), *niſi expreſſe fuerit*

fuerit conventum, quo in casu committi debeat, cum tunc, quod conventum, valeat (§. 736.); *naturaliter ob facta, vel non-facta contractui feudali repugnantia feudum non committitur.* Quoniam contractibus pœna adjici potest (§. 410.); *de factis* quoque, *vel non-factis, ob quæ feudum committi debeat, conveniri potest* (§. *cit.*).

§. 747.

De obligatione feudali & felonia.

Obligatio feudalis dicitur, quæ ex contractu feudali oritur; & in mutua domini & vasalli obligatione *Nexus feudalis* consistit. *Obligatio* igitur *feudalis* & *nexus feudalis ex contractu feudali æstimari debet.* Factum omne tam positivum, quam negativum, obligationi feudali contrarium, *Felonia* dicitur; *quæ* ideo *tot modis committi potest, quot sunt obligationes feudales, non modo a vasallo, verum etiam a domino, non tamen omnis ejusdem est gradus.* Quoniam naturaliter facto, vel non-facto contractui feudali contrario feudum non committitur (§. 746.); *juris naturalis non est, ut feudum committatur propter feloniam: ut amitti possit, ex pacto venit.* Enimvero in hoc casu

felonia commissa remitti potest (§. 342.), *tumque feudum non amittitur* (§. 337.). Cum nemini imputari possit factum alienum (§. 3.); *si vasallus ob feloniam feudum amittit, eodem mortuo, dominus id restituere tenetur ei, ad quem post mortem ipsius devolvitur*, consequenter *per feloniam feudum commissum non finitur.*

§. 748.

De feudi refutatione & revocatione.

Feudum refutare dicitur vasallus, si significat domino, se id diutius habere nolle, sive simpliciter, sive in favorem tertii. Unde in casu priori *domino*; in posteriori *tertio refutari* in specie dicitur. *Quando* itaque *domino refutatur feudum, jus suum remittit vasallus* (§. 337.); *quando autem tertio, eidem jus suum cedit* (§. 338.). Cum quilibet jus suum remittere possit, si nihil committitur, quod est contra jus alterius (§. 342.); *feudum* quoque *domino vel invito refutari potest, quando refutatio non sit contra jus ipsius: si* autem *in præjudicium ejus vergat*, veluti ne vasallus servitia militaria, quibus dominus nunc indiget, præstare teneatur, vel eo animo, ut hostilia in eum securius moliri possit, *refutari nequit.*

Ast

Aſt quoniam *nec refutatio fieri poteſt contra jus ſucceſſoris* (§. 86.); *ſi feudum domino, aut cognato remotiori refutatur, mortuo refutante, ſucceſſor feudum revocare poteſt.* Etenim *feudum revocari* dicitur, ſi quis jure compellitur ad rem feudalem reſtituendam, feudo in ipſum translato. Per eandem vero rationem patet, *feudum contra jus domini, vel eorum, ad quos id aliquando devolvi poteſt, alienatum*, conſequenter etiam *extraneo refutatum*, quippe quod alienatio eſt, *a domino, vel ſucceſſore revocari poſſe.* Ex ipſa autem definitionum collatione patet, *revocationem feudi eſſe feudi vindicationem* (§. 262.). Cum alienatio feudi non uno modo determinari poſſit; *arbitrii pacifcentium eſt, quomodo de ea convenire voluerint, & ſtandum eſt eo, quo conventum fuit* (§. 667.), *niſi jus alienandi per alia, quæ expreſſe conventa ſunt, tacite definiatur.*

Digitized by Google

CAPUT XVII.

QUOMODO OBLIGATIO EX CONTRACTU TOLLATUR.

§. 749.

Quid ſit obligationem tollere & liberatio.

Obligatio tolli dicitur, quando, qui alteri obligatus erat ad dandum, vel faciendum, eidem obligatus eſſe deſinit. Et ſublatio obligationis *Liberatio* vocatur.

§. 750.

De liberatione per pacti diſſolutionem.

Cum pacto diſſoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua ſibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo diſſenſu diſſolvi poſſint (§. 444.); *quamprimum pactum, ſive contractus mutuo diſſenſu diſſolvitur*, vel etiam *contractus beneficus ſolo diſſenſu ejus, qui ex eo utilitatem ſolus percipit*, quia alterius non intereſt pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), conſequenter *jus acquiſitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extinguitur.*

§. 751.

De liberatione per ſolutionem.

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præſtatio. *Per ſolutionem* igitur *obligatio*

ex

Digitized by Google

ex contractu tollitur (§. 749.). Quoniam vero ſolutione præſtatur, ad quod præſtandum ſumus obligati; *ſolvendum eſt præciſe id, quod debetur, nec res alia pro alia ſolvi poteſt, niſi creditore*, qui jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *conſentiente* (§. 337.). *Solvendum* quoque *præciſe eo die & loco, quo debetur, niſi*, ob rationem eandem, *moram indulgere velit creditor* (§. 417.), *& res tota, quæ debetur, ſolvi debet*, conſequenter cum *ſolutio particularis* dicatur, ſi, quod debetur, non totum ſolvitur, ſed aliqua tantummodo pars, ſolutio vero partis alterius differatur in aliud tempus, *ſolutionem particularem non acceptare tenetur creditor*. Facile autem intelligitur, *ſi res debita ipſa ſolvi non poſſit, æſtimationem ejus eſſe præſtandam* (§. 271.) *& accipiendam* (§. 37.). Et cum dies, quo ſolvendum, debitoris gratia adjiciatur, ne ante eundem ad ſolvendum compelli poſſit, creditoris autem gratia, ne ante diem ſolvatur, idque tacite conventum intelligatur, ſi ex præſtatione appareat, intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur; *quod in certum diem debetur, ante eundem invito etiam creditori ſolvi poteſt,*

ſi

Digitized by Google

ſi dies debitoris cauſa adjectus: non poteſt, ſi adjectus ſit creditoris cauſa, vel ex ipſa præſtatione appareat intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur. Enimvero *ſi debitor præſtet, quod intereſt creditoris, ne ante diem ſolvatur*, cum tunc ſolutione anticipata nil committatur, quod eſt contra jus creditoris (§. 83.); *creditor ſolutionem ante diem acceptare tenetur.* Et quoniam ſolutio ab arbitrio debitoris dependet; *ſi tempus ſolutionis arbitrio debitoris relictum, debitor ſemper ſolvere, ſed creditor ante ipſius mortem debitum exigere nequit.*

§. 752.

De interpellatione.

Interpellatio eſt actus, quo ex conventione ſignificatur, quod quis alteri ex contractu ultra iſtud tempus obligatus eſſe nolit. Vocari etiam ſolet a nonnullis *Reſignatio.* In ſpecie *debitorem interpellare* idem ſignificat, ac ſolutionem debiti ab eo petere. *Si quid* igitur *certo die debetur, naturaliter interpellatione opus non eſt; ſi* vero *ita fuerit conventum, ut præcedat ſolutionem interpellatio, utrique permiſſa*: cum ſtandum ſit eo, quod conventum eſt (§. 438.); *debitor antè ſolvere nec debet, nec poteſt, nec* ex adverſo *creditor*

ditor ante ad ſolvendum debitorem compellere poteſt, nec debitum accipere tenetur, quam interpellatio convento modo facta fuerit. Enimvero *ſi ita conveniatur, ut creditori liceat debitum exigere, quocunque tempore voluerit*, cum debitor ſe non obligaverit ad non ſolvendum, antequam interpellatus fuerit, in hoc tamen tacite conſenſiſſe videatur, ne creditor ſolutionem cum incommodo ſuo accipere teneatur, *debitor non interpellatus ſolvere poteſt, & creditor ſolutionem accipere tenetur, niſi juſtam habeat cauſam, cur accipere nolit, utique probandam.*

§. 753.

Oblatio debiti verbalis dicitur, ſi debitor creditori verbis tantummodo declarat, ſe eſſe ad ſolvendum paratum; *realis* autem, ſi res debita, quam ſolvere vult debitor, fuerit ipſa præſens; & quidem *realis nuda*, ſi ad oblationem nullus alius actus accedat; quæ *naturaliter verbali æquipollet:* aſt *ſolennis*, ſi res debita actu oblata, ſed a creditore non accepta, obſignatur & deponitur. Cum oblatio realis ſolennis *in re immobili, aut quæ obſignari, vel commode deponi nequit,* locum

De oblatione debiti.

locum minime habeat; *oblatio verbalis ſolenni æquipollet* (§. 37.). Et quoniam perinde eſt, ac ſi debitum fuiſſet ſolutum, ſi ſolutio ſolenniter offeratur (§. 751.); *ſolenni ſolutione obligatio debitoris tollitur* (§. *cit.*), conſequenter etiam *oblatione verbali rei immobilis, aut quæ obſignari, vel commode deponi nequit*, ac propterea *dominium transfertur in creditorem*, & ideo *omne periculum ipſius eſt* (§. 243.). Quia *creditor ſolutionem* accipere obligatur; *ſi* eam *accipere nolit, rem debitam in ædibus inviti relinquere, & rem immobilem vacuam præſtare, omnemque ejus curam abjicere periculo creditoris poteſt naturaliter debitor.* Cumque debitor in mora non ſit, *ſi ſolutionem oblatam acceptare recuſet creditor* (§. 417.); *a mora liberatur*, ex adverſo autem *creditor in mora eſſe incipit.*

§. 754.

De acceptilatione. *Acceptum ferre* dicitur creditor, ſi ſufficienter declarat, ſe debitum acceptum habere, perinde ac ſi revera ſolutum fuiſſet. *Qui* igitur *acceptum fert, debitum & jus ſuum remittit* (§. 337.), conſequenter *per acceptilationem debitor liberatur*,

tur, & *jus creditoris extinguitur* (§. *cit.* & §. 749.), atque *debitor solvisse putatur.* Cum a creditoris voluntate dependeat, ut de jure suo pro arbitrio statuat; *pars etiam debiti acceptilari potest*, & *acceptilatio fieri potest vel gratis, vel re quadam alia, aut facto quasi in debitum imputato.*

§. 755.

Pactum de non petendo dicitur, quo inter debitorem ac creditorem ita convenitur, ne debitum sit solvendum. Cum *per pactum de non petendo* debitum remittatur (§. 337.); *debitor liberatur* (§. *cit.* & §. 749.). Unde & *Pactum liberatorium* appellatur. Pactum de non petendo iniri quoque posse de parte debiti, & fieri vel gratis, vel re quadam alia, aut facto quasi in debitum imputato, patet, ut ante de acceptilatione (§. 754.). *De pacto de non petendo.*

§. 756.

Compensatio dicitur sublatio debiti unius per debitum alterius partis; seu actus, quo debitor debitum soluturus in solutum imputat creditori, quod ipse debet. *Facta* igitur *compensatione utraque pars ab obligatione debitum solvendi libera-* *De compensatione.*

beratur, & *compensatio est solutio reciproca*, *brevi manu facta* (§. 323.). Cum res alia pro alia solvi nequeat, & præcise solvendum sit (§. 751.); *qui sibi mutuo sunt creditores & debitores*, *eandem rem ut debeant*, *& ut terminus solutionis præterlapsus sit*, *quando compensatio fieri debet*, *necesse est*. Patet autem, *compensationem fieri ipso jure*, consequenter *ad compensandum non requiri peculiare quoddam factum*, ac propterea *non opus esse*, *ut creditori*, *qui idem est debitor tuus*, *denuncies te compensare velle*, *sed solutionem a te petentem per compensationem repellere potes*. Cum *compensationi* renunciare liceat (§. 342.); *si* eidem *renunciatum fuit*, *compensare non licet* (§. 340.). Quoniam in compensatione utriusque debitum certum esse debet, cum ad solvendum compelli nequeat, nisi is, quem debere certo constat; *debitum* vero *liquidum* vocatur, si certo constat, quod ad id præstandum aliquis sit obligatus; *illiquidum* vero, si idem certo nondum constat; *liquidum cum illiquido compensari nequit*. Et quia præcise solvendum (§. 751.); *debiti liquidi solutio compensationis gratia differri nequit*. Quoniam vero quilibet damnum

damnum quodvis a patrimonio ſuo avertere debet (§. 269.); *ſi verendum ſit, ne interea temporis is, cui ſolvitur, fiat non ſolvendo, aut res debita ſolenniter offerenda* (§. 753.), *aut qui accipit, cavere debet ſolutum iri* (§. 697. 569.). In compenſatione quod tu mihi ſolvere debes ſuccedit in locum ejus, quod ego tibi ſolvere debeo. Quoniam itaque res alia pro alia ſolvi nequit (§. 751.); compenſari nequeunt niſi res fungibiles, in genere debitæ (§. 527.). Nimirum res fungibiles tales eſſe deſinunt, quando in ſpecie debentur (§. 515. 527.). Hæc vero ratio eſt, cur compenſatio non habeat locum adverſus depoſitum (§. 541.) & commodatum (§. 515.).

§. 757.

De datione in ſolutum.

In ſolutum dari dicitur res, quæ loco ejus rei ſolvitur, quæ debebatur. *In ſolutum* igitur *dari poteſt res quæcunque, aſt* cum præciſe ſit ſolvendum (§. 751.), *nonniſi volenti, aut quando præciſa ſolutio impoſſibilis* (§. 60.): cumque operæ æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); etiam *operæ in ſolutum dari poſſunt.* Et quia jus tuum mihi cedere

potes (§. 342.); *in ſolutum* quoque *dare mihi potes, quod alius tibi debet, jus tuum mihi cedendo.* Quamobrem cum debitor invitus ad dationem in ſolutum compelli poſſit a creditore, ſi impoſſibile ſit, ut rem debitam ſolvat (§. 80.); ſi quod alius debet, in ſolutum dat jus ſuum cedendo, *ceſſio neceſſaria* vocatur; qualis etiam revera eſt. *Datione in ſolutum debitorem liberari*, abunde liquet (§. 749.).

§. 758.

De novatione. *Novatio* dicitur mutatio obligationis prioris in aliam, ſcilicet quoad debiti cauſam, vel modum debendi, eodem creditore ac debitore manente, veluti ſi inter nos convenit, ut ducentos thaleros, quos ex emto debes, ex mutuo debeas. *Novatio* itaque *obligationem veterem perimit, & novam in ejus locum ſubſtituit*, conſequenter *debitor a priore debito liberatur* (§. 749.), *& unice ex poſteriore obligatione tenetur.* Quamobrem cum omne jus creditoris, quod ex priori obligatione habebat, extinguatur (§. 46.); *creditor fidejuſſores non amplius ſibi obligatos habet & jus prioritatis præ aliis debi-*

debitoris ſui creditoribus amittit, nec fide-juſſio, utpote ſemel extincta, *reviviſcit, etiamſi a novatione diſcedant partes & ad veterem obligationem redeant*, reditu revera non exiſtente niſi nova novatione. Cum mora pertineat ad veterem obligationem (§. 417.); *per novationem mora purgatur* (§. 418.). Ex eadem ratione *novatio impedit commiſſionem pœnæ, priori obligationi adjectæ*. Quia invito jus ſemel quæſitum auferri nequit (§. 100.); *novatio fieri nequit, niſi mutuo creditoris & debitoris conſenſu*, qui cum de jure ſuo, prout ipſis viſum fuerit, diſponere poſſint (§. 314.); *novando in obligatione veteri mutare poſſunt, quæ placuerit*, atque ideo *debitum conditionatum vel in diem converti poteſt in purum, vel contra*. Huc vero referri non debet, *ſi debitum ſub conditione vel in diem pure novetur*, cum ſaltem obligatio mutetur, non vero modus debendi; *in caſu priori novatio non fit niſi conditione exiſtente eadem, in poſteriori ſtatim quidem perfecta eſt, ſed debitum novum exigi nequit, antequam dies venerit*. Quia novatio perimit obligationem priorem, qua ſolvendo adjecto liberari poteras (§. 661. 751.); *in novatione adje-*

ctus non intelligitur, qui priori adjectus fuerat; aſt quia novatio cuilibet mutationi locum facit; *in novatione adjici poteſt, qui in obligatione priori non erat adjectus.* In *ceſſione* eadem manet obligatio (§. 338.); ea igitur *non fit novatio.* Ex eadem ratione *non fit novatio, ſi terminus ſolutionis prorogetur, ſi ex intervallo tertius adjiciatur, cui ſolvi poſſit* (§. 661.), *vel accedat fidejuſſor* (§. 569.), *vel pœna obligationi adjiciatur, quæ ab initio adjecta non fuerat* (§. 410.), neque *fit in conſtituto* (§. 660.). Sed cum chirographo probetur debitum (§. 652.); *ſi chirographum vetus redditur & ejus loco aliud accipitur, novatio fit.* Quoniam vero ex definitione novationis patet, quando ſit novatum; *naturaliter opus non eſt, ut quis expreſſe dicat, ſe non habere animum novandi, in caſu* tamen *dubio*, quando, quod actum eſt, fieri poteſt & novandi animo, & ſine eo, veluti ſi tu mihi debes centum ex emto, & ego conſentio ex intervallo, ut eos mihi ſolvas cum uſuris poſt biennium, *niſi novatum eſſe debeat, expreſſe dicendum, quod agitur, fieri abſque animo novandi* (§. 318.).

§. 759

§. 759.

Delegatio est pactum, quo debitor vice sua alium debitorem expromittentem creditori substituit. Qui substituit, vocatur *Delegans*; qui substituitur, *Delegatus*; creditor vero, cui fit delegatio, *Delegatarius*. Cum nemo alteri obligari possit ultra voluntatem suam (§. 317.), nec jus acquiri sine acceptatione (§. 316.); *delegatio perficitur delegantis, delegati & delegatarii consensu*, scilicet delegatus promittit deleganti, quod expromittere velit, delegatus delegatario, quod ipsi solvere velit, & delegatarius expromissionem acceptat. Unde statim patet, *per delegationem delegantem liberari, & delegatum solum delegatario manere obligatum*, consequenter *si delegatus non fuerit solvendo, ad delegantem non patere regressum*. Nulla vero in eo difficultas est, *naturaliter opus non esse, ut delegatio fiat inter partes omnes præsentes uno actu, & fieri posse absque animo, vel cum animo novandi*, consequenter, cum debitorem meum alteri delegans vel ita convenire possim, ut solvat creditori meo tanquam a me debitum, vel tanquam ex eadem causa, qua *De delegatione.*

mihi debebat, vel denique ut nova contrahatur cum delegatario obligatio, *quando debitorem meum alteri delego, novatio fit vel cum delegato, vel cum delegatario, vel cum utroque.* Cum jus quæsitum nemini auferri possit (§. 100.); *delegatio semel perfecta revocari nequit a delegante* (§. 314.), consequenter *nec prohiberi ab eodem potest, ne delegatario solvatur, ac ideo nec solutio a delegato sibi sponte oblata accipi.* Si facultates delegati delegatario non fuerint perspectæ, nil obstat, quo minus delegans delegatario promittat, se soluturum, si in termino solutionis non sit solvendo. Quoniam itaque tunc *delegatio facta sub hac conditione, si in termino solutionis delegatus fuerit solvendo; ea non ante valida, quam si in termino solutionis solvendo fuerit* (§. 396.).

§. 760.

De assignatione.

Assignatio est actus, quo debitor soluturus substituit alium, quem rogat, ut vice sua solvat, vel solvere jubet. Qui alium substituit, *Assignator;* qui substituitur, *Assignatus* vocatur. *Quodsi* ergo *creditor nomen assignatum in solutum accipit, debitor liberatur; si non accipit, non libera-*

liberatur; nisi solutione ab assignato accepta (§. 757. 749.). Cum per assignationem nihil mutetur in obligatione, nisi in solutum accipiatur; *assignando* quoque *nihil novatur, nisi nomen assignatum in solutum accipiatur.* In omni autem casu *si assignatus solvit, & debitor principalis, & fidejussores liberantur* (§. 749. 570.).

§. 761.

Confusio debiti & crediti dicitur, quando contingit, ut, qui erat debitor, idem fiat creditor, veluti si creditor fit heres debitoris. *Confusione* igitur *debiti & crediti debitor liberatur* (§. 749.). *De confusione debiti & crediti.*

CAPUT XVIII.

DE MODO FINIENDI LITES IN STATU NATURALI.

§. 762.

Jus controversum dicitur, si duo, vel plures eandem rem tanquam suam vel sibi debitam prætendunt, vel jus, quod unus habere prætendit ad præstationem alterius, alter negat. Et qui hoc faciunt, *litigare* dicuntur: ipsorum vero *Quid sit jus controversum & lis.*

Digitized by Google

de jure controverſia, quæ in reciproca contradictione de jure eodem ſibi competente conſiſtit, *Lis* vocatur, veluti ſi tu affirmes, tibi competere dominium in hoc prædio, neges competere mihi, ego autem affirmo id mihi competere, tibi competere nego, vel ſi tu affirmas me tibi debere centum aureos, ego nego. *Res* vero, de qua litigatur, *litigioſa* dicitur.

§. 763.

De amicabili compoſitione.

Neceſſio a lite gratuita, quando ſcilicet jus controverſum uni ceditur, alter vero nihil viciſſim accipit, *amicabilis Compoſitio* vocatur. *Lis* igitur *amicabili compoſitione finitur*, & *qui nihil accipit, ſe obligat, quod nihil rei litigioſæ cauſa ab altero, qui totam accipit, petere velit*, conſequenter *is jus ſuum, quod habere putat, remittit* (§. 337.), ut ideo *amicabilis compoſitio naturaliter licita* (§. 342.). Quamobrem cum *prætenſio* ipſius extinguatur (§. 337.); ea *renovari nequit, facta amicabili compoſitione.* Enimvero cum hoc negotium inter me & te ſaltem geratur, a nobis vero tertio jus, ſi quod habet, auferri nequeat (§. 100.); *facta ami-*

Digitized by Google

amicabili compoſitione non tollitur jus tertii.

§. 764.

Quodſi litigantes inter ſe conveniunt, ne a lite gratuito diſcedatur, ſed aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, conventio hæc *Transactio* dicitur. *Transactione* igitur *lis finitur, & tranſigentes ſe ſibi invicem obligant, quod rei litigioſæ cauſa neutra pars ab altera petere velit, quam quod conventum fuit*, conſequenter *facta transactione prætenſio renovari nequit* (§. 438.). Enimvero *in transactione convenitur, quinam rem litigioſam totam habere debeat, & quid viciſſim præſtandum alteri, vel quomodo inter partes litigantes ſit dividenda, & num ad certas præſtationes alter alteri præterea obligatus eſſe debeat.* Patet autem, ut ante (§. 763.), *transactione non tolli jus tertii.* Cumque transactio pactum ſit (§. 438.); *ob easdem cauſas a transactione diſcedere licet, ob quas diſcedere licet a pacto* (§. 442.). Eſt autem *Transactio* vel *generalis*, quæ extenditur ad omnes prætenſiones ſpeciales, quæ ſub iſta generali comprehendi poſſunt, ſive tum, cum fieret transactio, fuerit *De transactione.*

cogitatum, ſive minus, veluti ſi tranſigitur de omni quacunque prætenſione, quæ ratione prædii controverſi obvenire poterat ex cauſa data: vel *ſpecialis*, quæ ad res certas, ſive qua ſpeciem, ſive qua quantitatem tantummodo reſtringitur; veluti quando tranſigitur de dominio prædii, vel de certa quantitate fructuum ex prædio, aut certa quantitate frumenti. ¶ Quamobrem *in transactione generali renunciatur omni prætenſioni ad rem controverſam, qualiscunque tandem fuerit; aſt in ſpeciali non renunciatur prætenſioni ad eandem rem, ſi qua poſthac appareat, ſed ea ſalva manet* (§. 340.).

§. 765.

De differentia inter litis deciſionem & compoſitionem.

Lis dicitur *componi*, ſi veritate in dubio relicta conſenſu litigantium terminatur, ſcilicet ut vel unus a prætenſione ſua deſiſtat, vel ut utriusque prætenſioni pro parte ſatisfiat. Sed *Lis decidi* dicitur, ſi ad facta ſufficienter probata principiis juris applicatis oſtendatur, a cujus parte ſtet veritas, ſeu cuinam competat jus, quod in controverſiam adducebatur. *In transactione* igitur & *amicabili* com-

compoſitione rei controverſæ non fit deciſio, ſed lis ſaltem componitur (§. 763. 764.).

§. 766.

Cum debitum liquidum certum ſit (§. 756.); & ad idem ſolvendum debitor obligatus (§. 751. 756.), nec quisquam locupletari debeat re aliena (§. 271.); *ſuper debito liquido tranſigi nequit* (§. 764.), *nec de eo locum habet amicabilis compoſitio* (§. 763.). Quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere, eidemque renunciare poteſt, quamdiu nil committitur contra jus tertii (§. 342.); *debitum* quoque *liquidum vel totum, vel ejus partem, ſi creditor velit, remittere, vel juri ſuo liquido ſive in totum, ſive ex parte renunciare poteſt.* Hæc tamen remiſſio & renunciatio non eſt amicabilis compoſitio, vel transactio, cum in hisce conventionibus remittatur jus incertum, vel eidem renuncietur. Quamobrem patet, *amicabili compoſitioni*, niſi vocabulorum ſignificatui vim inferre velis, *nonniſi locum eſſe in debitis illiquidis.* *Quandonam locus ſit amicabili compoſitioni & transactioni.*

§. 767.

Vi libertatis naturalis *a libera litigantium voluntate unice pendet, utrum litem ami-* *Quid ſit juris, ſi debitum*

fuerit illiquidum.

amicabiliter componere, vel de re litigiosa transigere velint, nec ne (§. 78.): cum tamen nemo locupletior fieri debeat re, vel ex re alterius (§. 271.); *opera danda est, ut illiquidum ad liquidum perducatur.* Quoniam tamen necesse est, ut lis habeat exitum; *sorte definiendum, cujusnam res litigiosa esse debeat. Quodsi* vero *impossibile fuerit illiquidum ad liquidum perduci, ne sorti committere compositionem litis consultum videatur; parti, cujus interest, ut lis componatur,* cum tum aliter componi non possit nisi per transactionem (§. 764. 765.), utique *competit jus partem alteram ad transactionem vi adigendi;* quia nec jus probabiliter alicui competens eidem auferri potest (§. 100.).

§. 768.

De Mediatione.

Mediator dicitur persona, quæ ad rem controversam inter alios componendam operam suam confert, jure eam componendi destituta. Actus autem, quo compositio a tertio vel perficitur, vel tentatur, *Mediatio* vocatur. *Mediator* itaque *causam utriusque partis agit, in eo* autem, *quod ipsi visum fuerit, litigantes acquiescere non tenentur.* Cum jure litem com-

Digitized by Google

componendi deſtituatur; *ipſius ſaltem eſt offerre conditiones, ſub quibus rem controverſam componi poſſe ſibi videtur, explorare litigantium de ea ſententiam, & ſuadere ut conditiones oblatæ vel a ſe, vel a parte alterutra acceptentur.* Et quoniam cauſam partis utriusque agit; *non uni parti magis favere debet, quam alteri,* conſequenter cum *Studioſus partium,* ſeu *partialis* dicatur, qui hoc facit; *impartialis,* qui non facit; *impartialis eſſe debet,* ac propterea *ex communi utilitate & ſecundum rationes prætenſionum utriusque partis de conditionibus ſtatuere.* Unde patet, *mediatoris* quoque *eſſe, de conditionibus, quæ utrinque offeruntur, judicium ſuum interponere, & iniquas conditiones a parte alterutra oblatas rejicere.*

§. 769.

Tractatus dicuntur deliberationes de pacto aliquo ineundo. *Deliberationes* autem ſunt actus intellectus, quibus expenditur, num quid potius fieri, an non fieri debeat, & num, hoc potius modo an alio fieri debeat. Quamobrem *deliberationes inſtituuntur vel de fine, vel de mediis, vel de utrisque,* conſequenter *ſi tractatus* *De tractatibus.*

ctatus instituuntur componendæ controversiæ causa, cum in finem, controversiæ nimirum compositionem, jam consentiant litigantes, *de mediis potissimum*, hoc est, *de modo componendi litem deliberatur*. Cum nemo alteri se obligare possit nisi promittendo (§. 380.), nec obligare nisi acceptanti (§. 381.); *quamdiu in modum componendi litem non consentiunt litigantes*, consequenter *quamdiu intra limites tractatuum subsistitur*, *nulla nascitur obligatio*, *nec jus ullum acquiritur* (§. *cit.*). Quamobrem *si ad tractatus non accedat conventio*, *nihil actum est* (§. 437.). Quoniam conventio nondum accedit, *si*, *quod offertur*, *acceptatur ad deliberandum*, *vel a mandatario ad ratihabendum*; ex hac quoque acceptatione *nulla adhuc nascitur obligatio*, consequenter *offerentem pœnitere licet*, *nisi perfectio negotii sub iis*, *quæ offeruntur*, *conditionibus expresse in casu priori in accipientis*, *in posteriori in domini negotii arbitrium fuerit collata*; cum jus conditionatum accipienti, vel domino negotii quæsitum auferri non possit (§. 396. 553.). Ceterum cum unicuique jus suum tribuere, nullius vero jus violare, & æquos nos omnibus, iniquos nemi-

nemini præbere debeamus (§. 86.); *in tractatibus quælibet pars rationes, tam proprias, quam partis alterius, ob quas rem ſuam eſſe, vel ſibi deberi prætendit, trutinare jure interno debet, & juxta eas conveniendum.* Atque hinc patet, *eas-dem eſſe mediatoris partes* (§. 768.).

§. 770.

De compromiſſo in arbitrum & arbitratore.

Compromiſſum dicitur pactum, quo convenitur, ut ſtetur eo, quod certa quædam perſona, vel plures dixerint. Et *Arbiter* vocatur perſona, quæ per compromiſſum eligitur, ut rem controverſam decidat; jus rem controverſam decidendi in arbitrum collatum, *Arbitrium*; ſententia autem, qua controverſiam decidit arbiter, *Laudum* appellatur. *Partes* igitur *litigantes in laudo acquieſcere tenentur*, ideoque *arbiter finem controverſiæ imponit.* Differt ab arbitro *Arbitrator*, qui eligitur, ut rem controverſam componat, non tamen jure decidendi in eum translato; conſequenter *in ſententia arbitratoris acquieſcere non tenentur partes, vel ubi ea diſplicuerit parti uni, aut utrique, nihil actum, ſed utriusque prætenſio ſalva eſt.* Quoniam itaque arbitrator ſe habet

habet per modum mediatoris (§. 768.); *idem arbitratoris, quod mediatoris officium eſt.* Arbitrator quaſi medius inter mediatorem & arbitrum. Non deliberat cum partibus, quemadmodum mediator, nec ſententiam definitivam fert, ſicuti arbiter, ſed partibus deliberandum relinquit, quid de ſententia ſua ſtatuere velint. Cum promiſſio acceptata revocari nequeat (§. 427.); *compromiſſum parte altera invita revocari nequit* (§. 438.), *mutuo tamen diſſenſu*, ſicuti pactum aliud quodvis (§. 444.), *diſſolvi poteſt*, conſequenter *arbitrium mutuo conſenſu revocare poſſunt partes*, adeoque *rem quoque controverſam amicabiliter componere, vel de ea tranſigere, etiamſi arbiter arbitrium jam receperit*, immo *ſi ejus arbitrio uti diſplicuerit, alium ſibi arbitrum eligere.*

§. 771.

De arbitrio ſuſcipiendo & renunciando.

Vi libertatis naturalis *nemo ad arbitrium ſuſcipiendum cogi poteſt* (§. 78.). Enimvero cum arbitrium recipiens promittat ipſo facto, quod controverſiam decidere velit (§. 379.), conſequenter partibus ſeſe ad hoc faciendum obliget (§. 380.); *arbitrium receptum partibus invitis*

vitis renunciari nequit (§. 100.). *Renunciare* nimirum *arbitrium* dicitur arbiter, ſi partibus ſignificat, ſe controverſiam decidere nolle.

§. 772.

Quoniam *arbiter* controverſiam, ſeu litem decidere debet (§. 770.); *dijudicare debet, cujusnam ſit res controverſa, vel cuinam parti quid debeatur, cuinam non debeatur*, conſequenter *pronunciare, utrum ei, qui jus aliquod adverſus alterum habere prætendit, revera competat, nec ne.* Et *in hoc pronunciato laudum conſiſtit* (§. 770.). Hinc ſua veluti ſponte ſequitur, *ut arbiter ſit impartialis* (§. 768.), cumque *reſpectus perſonarum* ſit determinatio voluntatis, vel noluntatis per motiva a perſona deſumta, in cujus gratiam aliquid fit, ſepoſita veritate; *nullo prorſus habito reſpectu perſonarum pronunciet.* Cumque *vir bonus* dicatur, qui juſtitiam & honeſtatem amat, quicquid eidem adverſum odit; qualis *quilibet eſſe debet* (§. 86. 49.); conſequenter *vir bonus intelligere debeat, quid juſtum & honeſtum ſit, quid injuſtum & inhoneſtum*, adeoque *& æquum atque iniquum* (§. 83.), *veritatis idcirco*

De officio arbitri & qualis eſſe debeat.

amans; arbiter quoque *vir bonus esse debet*, ac per consequens *intelligere, quid justum & injustum, æquum & iniquum sit, ac veritatis amans esse*, & propterea *ab alterutra parte se muneribus corrumpi minime pati tenetur.*

§. 773.

Quomodo is munere suo fungatur.

Quando partes de jure litigant, *Actor* vocatur, qui jus prætendit, quod pars adversa ipsi competere negat: *Reus* autem vocatur, a quo tributio juris petitur. Quamobrem cum arbiter litem decidere debeat (§. 770.); *pronunciare debet, utrum actori competat jus, quod prætendit*, consequenter *reus ad hoc tribuendum ipsi sit obligatus, nec ne* (§. 765.). Quamobrem *in facti notitiam inquirere & ut quoad omnes circumstantias contra negantem probetur curare, ac tandem ad factum leges, hoc est, in statu naturali jus naturæ applicare debet.* Unde patet, *arbitrum legum, & in statu naturali juris naturæ peritum esse debere.*

§. 774.

De eo, quod actori

Cum arbiter ad factum leges applicare debeat (§. 773.); *actor factum narrare*

&

& quod a reo negatur probare, reus autem ad narrationem facti reſpondere debet, utrum id pro vero habeat, nec ne, aut num ſaltem circumſtantias quasdam neget, & quænam contra ea, quæ admittit, excipiat, ab eo ſufficienter probanda contra actorem negantem (§. *cit.*). *& reo incumbat.*

§. 775.

Quoniam *Inſtrumentum* ſcriptura eſt, in quam ea, de quibus paciſcentes inter ſe convenerunt, redacta ſunt, vel factum quoddam, ob quod alteri jus quoddam competit, aut non competit, relatum eſt; *per inſtrumenta, quæ pars adverſa, contra quam producuntur, tanquam vera admittit, & adverſus quæ nihil excipere valet, probantur facta.* Quamobrem cum hunc habeant uſum inſtrumenta, *ſi de negotio bilaterali*, quando ſcilicet utraque pars ſe obligat ad certas præſtationes, *inſtrumentum conficitur, ab utraque parte ſubſcribendum, & utrique parti exemplar ab utroque ſubſcriptum tradendum: ſi* vero *de unilaterali*, quando ſaltem una pars alteri ad quasdam præſtationes ſe obligat, *nonniſi ab ea parte ſubſcribendum, quæ ſe alteri obligat, & tradendum ei, cui obligatur.* *De probatione per inſtrumenta.*

gatur. Ne vero lis oriatur de instrumento, quæ vitari poterat; *quando duo instrumenti exemplaria conficiuntur, in eo exprimendum est, duo fuisse confecta, ab utraque parte subscripta, ac unicuique parti unum traditum fuisse.* Ex definitione instrumenti patet, *epistolam, qua absenti quid significatur, esse instrumentum*, veluti in qua debitor fatetur debitum centum aureorum, *chirographum* item (§. 652.) & *apocham* (§. 654.), nec non *protocollum*, cum hoc nomine significetur brevis annotatio rei gestæ, memoriæ causa facta, *si in statu naturali a parte adversa subscribatur, vel etiam personis aliis præsentibus fide dignis;* cum ab his recognitum pro vero habendum sit. Ceterum hinc etiam patet, *protocolla* quoque *fieri, ut ex iis conficiantur instrumenta.* Istiusmodi autem protocollum, ex quo instrumentum conficiendum, *Punctatio*, a nonnullis *Imbreviatura* dicitur. *In casu dubio, si instrumentum dissentiat a protocollo, præsumtio est pro protocollo*; cum enim facti sit, ut paciscentes aliquid in instrumento mutuo consensu immutaverint, de quo ante convenerunt, id a parte affirmante probandum. Lis igitur hæc

ur

ut evitetur; *inſtrumentum ab alio confectum, antequam ſubſcribatur, relegendum & cum protocollo conferendum* (§. 52.): *id quod facere etiam tenentur teſtes, qui adhibentur, ut veritatem rei ſic geſtæ atteſtentur, non vero ſi tantummodo adhibentur, ut atteſtentur, inſtrumentum hoc partium conſenſu eſſe confectum*; cum in hoc caſu opus non ſit, ut norint, quænam in inſtrumento contineantur. *Inſtrumentum originale* vocatur, quod mutuo partium conſenſu confectum; *Copia* vero, ſive *Exemplum*, quod ex originali deſcriptum. *Copia* igitur *per ſe nil probat, niſi quatenus conſtat, eam cum originali inſtrumento conſentire*, conſequenter cum *Copia vidimata* dicatur, cujus cum originali conformitatem atteſtantur perſonæ fide dignæ, *ſi vidimata fuerit.*

§. 776.

De charta blanca.

Charta blanca dicitur charta vacua, quam a ſe ſubſcriptam & ſigillo ſuo munitam quis tradit alteri, ut eam certi negotii cauſa ſcriptione ſua repleat. Cum utique chartam blancam dans fidem accipientis ſequatur, quod non ſcripturus ſit, niſi quæ ſcribi voluit, & accipiens

ab omni fraude animum alienum habere debeat (§. 286.); *charta blanca obligat ſubſcribentem & ſigillantem ad id præſtandum, quod in ſcriptione promittitur, & accipiens danti tacite ſe obligat ad nihil in ea ſcribendum, niſi quod is in ea ſcribi vult, vel intentioni ejusdem convenit; quodſi vero quidpiam ſcripſit, ad quod te obligare noluiſti, vel quod a veritate rei geſtæ abhorret, ad id præſtandum, vel eo ſtandum minime obligaris.* Aſt cum per ſe pateat, nude aſſerenti credi non poſſe; *contra voluntatem tuam vel rei veritatem quædam ſcripta eſſe, probandum.* Litis ergo evitandæ cauſa *in ſubſcriptione chartæ blancæ, ſi fieri poteſt, determinate exprimendum, in quem finem detur.*

§. 777.

De bacillis fiſſis.

Bacilla fiſſa dicuntur, quæ inciſis crenis demonſtrant, quantum pars una dederit, altera acceperit, vel etiam una alteri præſtiterit, quæ ad certum præſtationum numerum fuerat obligata. Quoniam utraque pars in hoc conſenſit, ut *per bacilla fiſſa* probari facta poſſint; per ea *data & accepta, vel ab alterutra parte præſtita probantur*, conſequenter *debitum*

Digitized by Google

in caſu priori & ſolutum in poſteriori probatur.

§. 778.

De probatione per teſtes.

Teſtis dicitur perſona, quæ ad fidem faciendam de re geſta, ſeu facto aliquo adhibetur. Quamobrem *facta per teſtes probantur.* Quoniam itaque pro vero habendum, quod teſtis narrat; *in eo requiritur & facti notitia, & animus moraliter verum loquendi* (§. 347.), ne ſcilicet vel ipſe fallatur, vel fallat (§. 356.) conſequenter, ut de notitia facti minor ſit dubitatio, neceſſe eſt, ut præſens fuerit, quando id fiebat, de quo quæritur. *Teſtis oculatus* dicitur, qui narrat, quæ præſens ſenſu percepit: *auritus* vero, qui ab alio audita narrat. Et *Teſtis verus* vocatur, qui moraliter verum loquitur; *falſus* vero, qui moraliter verum non loquitur. Quodſi non deſint rationes, ob quas verum moraliter non dicturus, vel non dicere præſumitur, *Teſtis ſuſpectus* audit; qui ideo *ad teſtimonium afferendum non admittendus:* aſt in quem nulla cadit ſuſpicio, quod moraliter verum non dicat, *Teſtis integer.* Quoniam *teſtis* ad probanda facta adhibetur; *ad dicendum ve-*

verum naturaliter obligatur (§. 134.), consequenter *falsum testimonium mendacium est* (§. 351.), &, ut testimonio tanto securius fides haberi possit, *testis promittere debet, se moraliter verum dicturum* (§. 380.), utque tanto minus suspicari possimus, testem moraliter verum non dixisse, cum juramentum arceat omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittat reservationes mentales (§. 369.), *jurare, quod verum sit dicturus, aut testimonium suum juramento confirmare.* Enimvero cum logice falsum esse possit, quod moraliter verum est (§. 347.), ad probationem vero facti requiratur veritas logica, quod per se patet; *testis unus, etiamsi juratus ac minime suspectus, sufficienter non probat*, ac ideo *probatio per testem unum minus plena est*; cum *Probatio semiplena* dicatur, qua factum minime sufficienter probatur; sicuti ex adverso *Probatio plena*, qua factum sufficienter probatur. Quoniam veritas logica nonnisi unica est (§. 347.); *quod duo, vel plures testes jurati*, qui jurando a se dimoverunt suspicionem, quod moraliter verum non dicant, *simul affirmant, id pro logice vero habendum, ac ideo pro sufficien-*

ter

Digitized by Google

ter ſeu plene probato, conſequenter *negans hoc contra ſe pro vero admittere tenetur*, & propterea *pro convicto habendus*. Nimirum cum probatio aliter exitum habere nequeat, etſi abſolute impoſſibile non ſit, ut logice falſum ſit, quod per teſtes hoc modo probatur; ea tamen admittenda. Eam enim certitudinem, quæ demonſtrationibus mathematicis debetur, hic fruſtra requiſiveris.

§. 779.

Cum voluntas determinetur per motiva, repræſentationem ſcilicet boni, vel mali, conſequenter teſtimonium falſum dicatur vel ſpe boni obtinendi, vel mali fugiendi cauſa, vel in favorem ejus, pro quo, aut in odium ejus, contra quem juratur; *ſi teſtis ſuſpectus eſt, neceſſe eſt, ut vel ſpe boni, vel metu mali, vel in favorem, aut odium falſum teſtimonium dicturus videatur, etiam juratum.* Atque hinc obſtetricantibus circumſtantiis ſingularibus, per quas ea probantur, ſuſpicio oritur. Inde autem ſequitur, *ut teſtis ſuſpectus non ſit admittendus*, cumque ob rationes dictas *teſtis in propria cauſa* ſuſpectus ſit, ex qua nempe com-

Quinam teſtari poſſint.

modum quoddam ſperat, vel incommodum metuit; is *ad teſtimonium afferendum admitti nequit*, conſequenter *nec ſocius in cauſa communi teſtis eſſe poteſt*. Et quia in teſte requiritur notitia facti (§. 778.); *nemo teſtari poteſt de rebus, quæ in intellectum ipſius non cadunt, aut ad quæ animum non attendit.* Nulla vero ratio naturalis eſt, cur *fœminæ* teſtari nequeant; conſequenter *admittendæ*. Quamvis autem ex rationibus generalibus a qualitate certarum perſonarum deſumtis, veluti quando quæritur, an debitor teſtis eſſe poſſit in cauſa creditoris, & contra, ſocius in cauſa ſocii non communi, conſanguineus in cauſa conſanguinei, levis aliqua moveri poſſit ſuſpicio, cur teſtes minus idonei habeantur, ac ideo, ſi alii haberi queant, iisdem poſtponendi ſint: ex iisdem tamen ſolis, niſi accedant rationes particulares manifeſtæ, vix ac ne vix quidem adeo ſuſpecti reddi poſſunt, ut ad dimovendam ſuſpicionem ne quidem juramentum ſufficiat. Ne vero pars ulla de integritate teſtis querelas movere poſſit; *qui per teſtes pro ſe aliquid probare vult, ipſe eos producere debet; ſi vero contra quem per teſtes quid pro-*

Digitized by Google

bandum, is ante audiendus, an fidem eorum ſuſpectam reddere velit, aut poſſit, quam admittantur.

§. 780.

Cum facta per teſtes probanda non aliter, quam ſenſu cognoſcantur (§. 778.); *res, de qua teſtimonium perhibendum, in ſenſus incurrere debet*, ac per conſequens *teſtis narrare non debet, niſi quæ ſenſu percepit; ſi vero dicat, quæ ſenſu percipere non potuit, teſtimonium nullum eſt.* Et ne falſæ interpretationi teſtimonium ſit obnoxium; *narrare debet, quæ ſenſu percepit, verbis propriis, neque vagis, ſed fixis* (§. 346.). *De qua re & quomodo teſtimonium perhibendum.*

§. 781.

Si res controverſa aliter probari nequit, veluti deficientibus idoneis inſtrumentis (§. 775.), vel teſtibus (§. 778.), *aut ſaltem non ſufficienter*, cum aliter lis exitum habere nequeat, quem tamen habere debet; *per juramentum in caſu priori probanda, in poſteriori defectus probationis ſupplendus.* Et ob rationem eandem, *ſi adverſus aliquem militent præſumtiones, aliter non elidendæ, per juramentum elidendæ* *De probatione per juramentum.*

dendæ sunt; cum is probare debeat, falsum esse, quod contra ipsum præsumitur.

§. 782.

De speciebus juramenti.

Juramentum assertorium est, quod præstatur de veritate dictorum, quibus aliquid affirmatur, vel negatur; *suppletorium*, quo defectus probationis suppletur; ut ideo *juramentum suppletorium ex probatione semiplena efficiat plenam* (§. 778.): *purgatorium*, quo quis præsumtiones adversus se militantes elidit; cum *purgare* se dicatur, quia suspicione, in quam adductus est, se liberat: *juramentum litis decisorium*, quod eo fine præstatur, ut lis sit decisa; consequenter *juramento litis decisorio finis liti imponitur*. Dividitur autem hoc in *voluntarium*, quando partes inter se conveniunt, quod per juramentum decidi debeat res controversa; & *necessarium*, quando deficientibus aliis probationibus factum, a quo pendet decisio rei controversæ, aliter probari nequit, quam per juramentum, aut saltem supplendus probationis defectus. Denique *juramentum promissorium* est, quo jurato quid promittitur; seu quod promissionem continet.

§. 783.

Digitized by Google

§. 783.

Juramentum alteri deferre dicitur, qui ſufficienter ſignificat velle ſeſe, ut juret. Quamobrem *ſi aliæ probationes deficiunt, aut quod probandum erat, non plene probatum fuit, arbiter juramentum deferre poteſt* (§. 781.), conſequenter *juramentum ab arbitro delatum partibus neceſſarium eſt, ac in ſpecie ſuppletorium.* Ex eadem ratione *juramentum* quoque *coram arbitro deferri parti a parte poteſt*, cum tamen ipſius ſit omnis cognitio (§. 770.), *eodem approbante*: immo ob eandem rationem *actor reo ſuper eo, quod hic negat, & reus actori ſuper exceptionibus a ſe propoſitis*; cum nemo teſtis eſſe poſſit in propria cauſa (§. 779.), conſequentr nec juramento probare, quod negatur a parte altera. Quoniam tamen ad juramentum non deveniendum, ſi probatio alia in promtu ſit (§. 781.); *ſi pars parti coram arbitro juramentum defert, & ea, quod juramento probandum, aliter probare velit, ad probationem admittenda: qua tamen deficiente juramentum adhuc præſtandum* (§. *cit.*). *De delatione juramenti.*

§. 784.

§. 784.

De relatione & recusatione juramenti.

Juramentum referre dicitur, qui, cum juramentum sibi delatum acceptare nolit, sufficienter declarat, malle sese, ut pars altera, quæ dicit, juramento confirmet: ast *juramentum recusare*, qui sufficienter significat, se jurare nolle, seu juramentum sibi delatum vel relatum acceptare nolle. Enimvero quoniam jurare nolens nondum vult alterum jurare; *qui juramentum recusat, ideo id deferenti nondum referre intelligitur.* Quoniam partes stare tenentur eo, quod arbitro visum fuerit (§. 770.); *juramentum ab arbitro delatum recusari ac parti adversæ referri nequit.* Enimvero *si pars parti juramentum defert*, cum tunc liberum sit ei, cui juramentum delatum, an ipsa jurare velit, an vero alteram jurare malit (§. 78.); nulla existente obligatione contracta, qua libertas naturalis restringitur; *juramentum referri potest*, cumque deferens voluerit juramento decidi, quod controvertitur, nec temere Deum testem invocari velle debet (§. 360. 361.); *relatum recusari nequit.* Et quoniam acceptans juramentum tacite promittit, ac ideo se obli-

obligat ad jurandum (§. 380.); *juramentum delatum, ſi acceptatum fuerit, recuſari nequit.* Ceterum *juramentum ſuppletorium & purgatorium per ſe tale eſt, ut recuſari, aut referri nequeat* (§. 782.).

§. 785.

De eo, qui jurare non vult, cum debeat.

Quoniam qui jurare obligatur, jurare autem non vult, ſufficienter ſignificat, ſe ſalva conſcientia jurare non poſſe; *id contra non jurantem pro vero habetur, cujus cauſa jurare debebat.* Quamobrem *ſi juramentum acceptatum vel ab arbitro delatum recuſatur, contra recuſantem pro vero habetur id, cujus cauſa jurandum erat.*

§. 786.

De juramenti remiſſione.

Juramentum remitti dicitur, ſi facta acceptatione pars altera declaret, ſeſe nolle ut actu præſtetur, ſed id pro præſtito habere. Quamobrem, *qui juramentum remittit, contra eum pro vero habetur id, cujus cauſa jurandum erat* (§. 318.). Cum ejus, contra quem juratur, unice interſit, utrum actu juretur, nec ne (§. 781. 415.); ab ipſius quoque unice voluntate dependet, utrum jurari velit, nec ne (§. 78.), ac propter-

ea

ea *juramentum ab arbitro delatum, quam a se sive delatum, sive relatum, ubi viderit alterum ad jurandum paratum, remittere potest.*

§. 787.

De duello. *Pugna* dicitur actus, quo duo vi sese invicem impetunt. Quando unus vi impetit res alterius, id saltem causa pugnæ est, quatenus defensor rei suæ vim ad resistendum adhibet. Pugna, de qua duo inter se conveniunt, quod per victoriam res controversa decisa, vel pugna lis diremta esse debeat, *Duellum* dicitur. Quoniam homo obligatur corpus suum & integritatem omnium membrorum ejus conservare (§. 112.), ac omne periculum vitæ atque mutilationis membrorum a se avertere (§. 43.), atque eadem obligatio eundem tenet quoad alios (§. 141.); *omne duellum naturaliter illicitum*, consequenter *nemini competit jus alterum ad duellum vi adigendi, & nemo alterum ad duellum provocare, nec provocatus id suscipere debet.* Enimvero *si quis eo animo vi adoritur alterum*, cum unicuique natura competat jus se defendendi (§. 90.); *ubi hic se defendit, duellum non est.*

§. 788.

Digitized by Google

§. 788.

In pugna vincere dicitur, qui alterum ab eadem deſiſtere cogit; aſt *vinci*, qui deſiſtere cogitur. Unde ſequitur, *eum victum eſſe, qui occiditur, qui vulneratur, ut diutius pugnare vel non poſſit, vel nolit, qui in fugam conjicitur, tum etiam qui ſufficienter indicat, ſe diutius pugnare nolle, veluti arma abjiciendo, vel expreſſis verbis idem declarando.*

Quinam in pugna vincat.

§. 789.

Cum ex eo, quod alterum in pugna viceris, intelligi minime poſſit, victorem habere cauſam juſtam (§. 788.); *duellum non eſt modus aptus decidendi cauſam controverſam* (§. 765.). Similiter quia famam aliter defendere non datur, niſi oſtendendo falſa eſſe, quæ alter famæ noſtræ adverſa dixit (§. 126.); *duellum* quoque *non eſt modus aptus tuendi famam* (§. 787.). Et quia naturaliter illicitum (§. *cit.*); *nec convenire licet, ut per victoriam in duello*, quaſi per ſortem (§. 669.), *cauſa controverſa ſit deciſa, aut per duellum, ſive vincas, ſive vincaris, macula famæ, quæ adſperſa fuerat, iterum ſit abſterſa.*

An per duellum litem decidere ac famam tueri liceat.

(*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) Hh §. 790.

Digitized by Google

§. 790.

An in causa dubia jus belli competat.

Quoniam jus vi adversus alterum persequi non possumus, antequam certo constat, nobis id competere (§. 88. 89.), *in causa dubia nemini jus belli per se competit*, consequenter *bello lacessere alterum, ut vi armorum extorqueas, quod prætendis, minime licet.* Quamobrem cum in causa dubia lis finienda sit vel per amicabilem compositionem (§. 763.), vel transactionem (§. 764.), adhibitis, si ita visum fuerit, mediatoribus (§. 768.), vel per arbitros (§. 770.), vel denique per sortem (§. 670.); *in causa dubia, vel amicabilis compositionis, aut transactionis causa, adhibitis mediatoribus, sive absque iis, colloquia instituenda sunt, vel in arbitrum compromittendum, vel diremtio litis sorti committenda.* Quoniam tamen nemini jus suum auferri potest invito (§. 100.), etsi adhuc dubium sit, cum periculum supersit, ne jus eidem adimatur, quamdiu dubium fuerit, cuinam litigantium parti revera competat; *si quis in causa dubia colloquium amicabilis compositionis, aut transactionis causa acceptare noluerit, nec in arbitrum compromittere,*

multo

Digitized by Google

multo minus in ſortem conſentire velit, offerenti competit jus eundem vi ad transactionem adigendi, conſequenter *jus belli transactionis cauſa gerendi* (§. 98.). Eodem modo patet, *ſi quis in colloquio, vel etiam per mediatores æquas conditiones oblatas acceptare nolit, adverſus eundem alteri competere jus belli, ut is vi ad transactionem adigatur.* Cumque homines non urgente obligatione periculum vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, vel ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi ſubire non debeant (§. 131.), nec bello locum faciat natura, ſed malitia hominum, obligationi ſuæ ſatisfacere nolentium (§. 199.); *in cauſa dubia pars utraque obligatur quærere æquas conditiones, quibus bellum vitetur.*

§. 791.

Cum poſſeſſor de poſſeſſione vi dejici nequeat, antequam pars altera jus ſuum probavit (§. 288.); *in cauſa dubia nemini competit jus alterum cogendi, ut de poſſeſſione decedat*, conſequenter *ſi res controverſa ab altero poſſideatur, occupatio bellica poſſeſſionis illicita* (§. 98.), ac propterea *conditiones, quibus bellum vite-*

An propter poſſeſſionem jus belli competat.

tur, magis quærere obligatur, qui petit, quam qui possidet.

§. 792.

De oppignoratione necessaria.

Quoniam naturaliter cuilibet constitutum est jus in bonis debitoris, ut, nisi debito tempore solvat, ex iisdem ipsi satisfiat (§. 705.); *si, qui rem tuam detinet, eam restituere non vult, aut non solvere, quod debet, naturaliter rem aliam ipsi auferre licet, non ante reddendam, donec tuam, vel tibi debitum acceperis.* Cum in eo *pignoriscapio* consistat; *pignoriscapio naturaliter licita est, & de ea* porro *tenenda, quæ de pignore demonstrata sunt* (§. 697. *& seqq.*). Patet autem, *pignoriscapionem esse oppignorationem necessariam.*

§. 793.

De expletione juris.

Cum nemini jus suum invito auferre liceat (§. 100.), nemo quoque hoc pati teneatur (§. 89.); *si quis rem tuam, quam detinet, tibi restituere, aut debitum solvere noluerit, loco rei tuæ, vel tibi debitæ auferre eidem licet aliam ipsius, quæ tantundem valet;* cum tamen locupletior fieri nequeas ex re aliena (§. 271.), *quantum*

Digitized by Google

tum ea pluris eſt, detentori, vel debitori reſtituere debes. Per ſe autem patet, *ſi is ſtatim reſtituere velit, quod tuum eſt, aut debitum ſolvere,* quoniam tum ceſſat ratio, cur ex re alia ipſius tuum conſequaris, *res ablata reſtituenda.* Ablatio rei alienæ loco ſuæ, vel ſibi debitæ, ſi eam a detentore, vel debitore conſequi non poſſumus, *expletio juris* appellatur. *Expletio* itaque *juris naturaliter licita.* Patet autem, *expletionem juris non ante perfici, quam ubi conſtiterit, detentorem rem tuam reſtituere, aut debitorem debitum ſolvere nolle, ut ſuam recipiat,* conſequenter *ſpatium aliquod deliberandi in caſu dubio indulgendum.* Quoniam vero neceſſe eſt, ut de re expletionis juris cauſa ablata diſponere pro lubitu poſſis, modo nil committatur, quod juri detentoris, vel debitoris adverſum (§. 86.), ſiquidem ex ea tibi ſatisfieri debet; *expletione juris facta, dominium in re ejus cauſa ablata acquiritur* (§. 195.). Immo alias expletio juris prorſus inutilis foret.

Digitized by Google

CAPUT XIX.

DE

INTERPRETATIONE.

§. 794.

Interpretatio quid sit.

Interpretari idem est ac certo modo colligere, quid quis per verba sua, aut signa alia indicare voluerit. Unde *Interpretatio* est investigatio mentis per verba aliaque signa indicatæ.

§. 795.

Cur opus sit interpretatione.

Si singula verba fixum ac determinatum haberent significatum, ut scilicet semper in eodem significatu acciperentur, neque nunc plus, nunc minus per ea indicaretur, *& loquentes semper mentem suam iisdem sufficienter exprimerent*; *nulla opus foret interpretatione*: *contrarium* vero *cum obtineat, interpretatione opus est.*

§. 796.

An promittens verba sua, vel promissarius eadem interpretari possit.

Quoniam jus ex promissione acquisitum (§. 379.) promissario auferri nequit (§. 100.), sed contra promissorem pro vero habendum, quod sufficienter indicavit (§. 318.); *in promissis*, consequenter *etiam in pactis, nemo verborum suorum esse*

Digitized by Google

esse potest interpres: cumque acceptatione non plus juris acquiri possit, quam transferens in eum transferre voluit (§. 317.); *nec promissario permittendum, ut verba promittentis interpretetur eo sensu, quo eadem intellecta velit.*

§. 797.

Recta interpretatio dicitur, quæ fit per regulas interpretandi demonstratas; quas ideo & promittens & promissarius admittere tenetur. Quamobrem *adversus promittentem valet, quod recta interpretatio jusserit,* consequenter *ad id cogendi promissorem jus promissario competit* (§. 378.). *De recta interpretatione.*

§. 798.

Quoniam *paciscentes* ita loqui obligantur, ut a se invicem intelligantur (§. 437. 438.); ideo *uti debent verbis in eo sensu, quem fert usus loquendi,* hoc est, *proprio, & terminos accipere in significatu recepto,* consequenter *scientes ac volentes a verborum significatu proprio & significatu terminorum recepto recedere non debent,* ac propterea *nec recessisse præsumuntur, quamdiu non adsunt rationes in contrarium.* Unde *Quamdiu significatui proprio inhærendum.*

Digitized by Google

porro ſequitur, *in promiſſis & pactis interpretandis, a communi uſu loquendi non eſſe recedendum, niſi adſint rationes urgentes in contrarium.* Aſt quia uſum loquendi ſucceſſu temporis variari conſtat; *pacta & promiſſa interpretanda ſunt ſecundum uſum loquendi ejus temporis, quo facta fuerunt.*

§. 799.

De ſignificatu etymologico.

Etymologia eſt expoſitio originis vocabulorum. *Etymologus* itaque *inquirit in rationem, cur vocabula primitiva primitus ad has, vel illas res denotandas fuerint adhibita, & a quibusnam derivativa deducantur, ex quibusnam compoſita componantur, ac quinam ſit vi derivationis ac compoſitionis ſignificatus.* Qui ab etymologia petitur *ſignificatus, etymologicus*, item *grammaticus* dicitur: quem cum non attendi conſtet in uſu loquendi; *in pactis & promiſſis interpretandis ſignificatus etymologicus non attendendus.* Vocabula nimirum ſignificatum habent ab arbitrio hominum; ideoque tantummodo quæritur, quid iisdem ſignificare velint.

§. 800.

Digitized by Google

§. 800.

Quia paciſcentes ita loqui obligantur, ut a ſe invicem intelligantur (§. 437. 438.); *in pactis & promiſſis interpretandis non admittendæ ſunt reſervationes mentales* (§. 355.). Hisce ſane admiſſis promiſſa quælibet eludi poſſunt. *De reſervationibus mentalibus.*

§. 801.

Cum ex intentione promiſſarii conſtet, quid ſibi promitti voluerit; *ſi manifeſtum fuerit, quinam verborum ſenſus conveniat intentioni promiſſarii, non licet eum perducere ad alium, intentioni ipſius e diametro contrarium.* Ita paciſcentes, ne urbe dedita ſanguis effundatur, vivi defodi nequeunt. *De cavillationibus vitandis.*

§. 802.

Quia *termini technici* eum habent ſignificatum, quem inter artis peritos obtinent; iidem *accipiendi ſunt in ſignificatu apud artis peritos recepto, niſi adſint rationes urgentes in contrarium* (§. 798.). *Quodſi vocabula aliquid ſignificent ſecundum gradus*, etſi definitiones fiant, prout res ſunt in gradu perfectiſſimo, cum tamen iisdem non ſemper utamur in tam *De terminis technicis.*

rigoroſo ſignificatu, *definitioni eorum non ſemper ſtricte inhærendum, ſed orationi, cujus pars eſt vocabulum explicandum, conveniens definitio formanda*, veluti ſi dicatur, ſtandum eſſe judicio philoſophi, aut medici.

§. 803.

De homonymia & amphibolia.

Si obſcuritas oritur ex homonymia & amphibolia, cum tunc vocabulum, vel complexio verborum plurium plures habet ſignificatus, qui vero locutus eſt, ad eum animum advertiſſe intelligatur, qui ipſi ſuccurrere potuit; *ſignificatus conveniens materiæ, de qua agitur, ceteris præferendus.* Vulgo dicitur: *verba intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam.* Ita ſi triginta dierum induciæ fuerint pactæ, dies quoque noctem comprehendit.

§. 804.

De vitando abſurdo.

Quia nemo abſurdum velle præſumitur; *ea interpretatio rejicienda, ex qua abſurdum ſequitur.* Ita prohibitio, ne in platea quis ſanguinem eliciat, non trahi poteſt ad chirurgum in platea venam ſecantem, conſequenter *interpretatio ita facienda, ut abſurdum vitetur.* Cumque ab-

absurdum sit, paciscentem, vel promittentem nihil agere voluisse; *ea interpretatio non admittenda, qua stante sequitur, nihil actum esse.* E. gr. Si maritus uxori certam bonorum partem in pactis dotalibus permittit; quod ipsi legat in testamento, eo comprehendi nequit.

§. 805.

De interpretatione ex antecedentibus & consequentibus.

Cum quis idem velle tamdiu praesumatur, quamdiu manifestum non est, quod mutaverit voluntatem; *si, quae obscure dicuntur, in antecedentibus, vel consequentibus, vel alio loco & occasione sine obscuritate dicta sunt; obscure dicta ita interpretanda sunt, ut cum verborum perspicuorum significatu conveniant.* Cumque brachyologiam amantes verba sua vel ad antecedentia, vel ad consequentia referant; *ita facienda interpretatio, ut inferiora & superiora textus inter se concordent, nisi manifesto appareat, per inferiora superiora fuisse mutata.*

§. 806.

De interpretatione ex motivis voluntatis.

Constat voluntatem determinari per motiva, quae sunt ratio sufficiens volitionis. *Quodsi* ergo *constet, quaenam ratio* unice

unice moverit voluntatem alterius, ſeu *cur hoc voluerit; verba ita interpretanda ſunt, ut eidem conveniant,* conſequenter *ſi rationes plures conjunctim motivum conſtituant, iisdem conjunctim: ſi diviſim, ut conveniant ſingulis diviſim.* Exemplum eſto de ægroto, qui manſit in navi, cum vi legis navis & res deberent eſſe ejus, qui remanſerit.

§. 807.

De verbis cum relatione ad aliquod ſumtis.

Facile per ſe patet, *ſi verbum quoddam, vel verborum complexio ſumatur cum relatione ad aliquid; ſignificatum, quem habet, quando ſimpliciter ſumitur, ita immutandum eſſe, ut relationi iſti conveniat.* Ita majore anni parte poſſediſſe intelligitur, qui duobus menſibus poſſedit, ſi adverſarius diebus paucioribus, aut nullis poſſedit.

§. 808.

De latiori interpretatione.

Si qua in pactis ad communem utilitatem ſpectant & utrique parti æqualiter conſulunt, cum nil obſtet, quo minus *verba* ſumantur in eo ſignificatu, quem habere poſſunt, nec ulla ratio urgeat, cur ullo modo reſtringantur; *ſumenda* utique *ſunt ſecun-*

Digitized by Google

ſecundum totam proprietatem uſus popularis, aut, ſi plures ſint, eum, qui latiſſime patet, niſi vel abſurdum quid, vel pacti inutilitas inde ſequatur (§. 803.). Dicitur autem *ſignificatus latior*, quando eadem verba plura ſignificant, quæ etiam pauciora ſignificare poſſunt, ac interdum ſolent, veluti ſi, qui de maſculis loquitur, etiam fœminas complectitur, aut quando idem eſt nomen generis, quod ſpeciei, vel pro ſubſtrata materia verborum aliqua complexio ad plura extenditur.

§. 809.

De ſtrictiori interpretatione.

Si qua partem alteram ſaltem onerant, aut plus onerant alteram, cum nemo præſumatur ſe nimis onerare velle, *in caſu dubio verba ſumenda in ſignificatu ſtrictiori, immo etiam admittitur aliquantulum figuratus, ut onus nimium vitetur.* Ita auxilia promiſſa ab una parte potentiori, intelliguntur promiſſa impendiis ejus, cui promittuntur. Similiter cum pœna promiſſioni adjecta onus ſit (§. 409. 410.); *verba, quæ pœnam continent, in ſtrictiori quoque ſignificatu accipienda*, ſcilicet *ut admittatur juſta excuſatio, quæ liberet a pœna, nec quævis culpa ad pœnam imputetur.*

Di-

Digitized by Google

Dicuntur nimirum *verba ſumi in ſignificatu ſtrictiori*, ſi pauciora ſignificant, cum etiam plura ſignificare poſſint.

§. 810.

Regulæ generales interpretandi.

Cum in interpretatione id agatur, ut oſtendatur, quid per verba, qui locutus eſt, ſignificare voluerit (§. 794.), conſequenter de quonam cogitaverit, cum loqueretur; *interpretatio facienda de eo, de quo veriſimiliter fuit cogitatum, non vero contra idem.* Exemplum eſt argentum legatum uxori pauperi a marito divite, ſi paucum ſit in arca, plus in tabulis. Quoniam vero non ſemper animo noſtro obſervantur omnes circumſtantiæ, quæ circa negotium occurrere poſſunt, ut, qui loquitur, in exprimendis animi ſui ſenſis earundem rationem habere poſſit; *interpretatio ita facienda, quemadmodum eam faceret, qui locutus eſt, ſi præſens eſſet, vel ſi eidem cognita fuiſſent, quæ nunc palam ſunt.* Ita prætor in confirmando tutore ſequitur utilitatem pupillorum, non verba teſtamenti.

§. 811.

De interpretatione extenſiva.

Interpretatio extenſiva dicitur, qua ob identitatem rationis volitionis, vel noli-

nolitionis mens ejus, qui locutus eſt, extenditur ad caſus, ſub verbis, quibus promiſſio, vel pactum continetur, ſecundum totam eorundem proprietatem minime comprehenſos. Cum poſita ratione ſufficiente volitionis, vel nolitionis, ponatur etiam ipſa volitio, vel nolitio; dubitandum non eſt, ſi de caſu emergente cogitaſſet, qui locutus eſt, eum verba ſua ad eundem quoque extenſurum fuiſſe, conſequenter *interpretatio extenſiva admittenda* (§. 810.).

§. 812.

De fraude legi, vel pacto facta.

Fraudem legi, vel pacto facere dicitur, qui quidpiam facit, quod verbis quidem legis, vel pacti non repugnat, menti tamen legislatoris, vel paciſcentis adverſatur. Et tale *quid fieri in fraudem legis, vel pacti* etiam dicitur. Cum extra verborum ſignificatum oſtendendum ſit, quænam in fraudem legis, vel pacti fiant, conſequenter id patere debeat per rationem, cur lex data, vel pactio facta; *interpretatio extenſiva reprimit fraudem legi, vel pacto faciendam.*

§. 813.

Digitized by Google

§. 813.

De interpretatione restrictiva.

Interpretatio restrictiva est, qua casus aliquis sub verbis legis, vel pacti equidem comprehensus, ob defectum tamen rationis sufficientis, cur legislator, vel paciscens hoc fieri voluit, vel noluit excipitur. Eodem vero, quo ante (§. 811.), modo patet, *interpretationem restrictivam esse admittendam.* Quoniam interpretatio facienda de eo, de quo verisimiliter cogitatum (§. 810.); *si materiæ, de qua agitur, parum convenit, ut verba tam late sumantur, quemadmodum patere videntur, per interpretationem restrictivam eidem convenienter restringenda sunt*; deficiente utique ratione sufficiente volitionis & nolitionis. Et quia nemo absurda velle præsumitur, consequenter in casu emergente, quo quis absurdum velle debebat, cessat volitionis ratio sufficiens; *si inde sequatur absurdum aliquod, quod eam mentem illi, qui locutus est, tribuere velis, quam verba generaliter posita indicant, hæc ita restringenda sunt, ut absurdum evitetur.* Enimvero *si res, quæ ratio sub se comprehendit, spectentur non secundum existentiam, sed quatenus existere possunt; ubi certum non est, eas existere non posse,* restri-

restrictio facienda non est; manifestum enim est, restrictionem fore menti ejus, qui locutus est, adversam.

§. 814.

Cum ex ratione sufficiente promissionis intelligatur, cur promissor quid promiserit; *si status rerum præsens in ratione sufficiente promissionis non continetur, promissa in se non habent tacitam conditionem, si res maneant, quo sunt loco: ast habent in casu oppositio.* *De tacita conditione, si res maneant, quo sunt loco.*

§. 815.

Quoniam obligatio naturalis immutabilis (§. 38.); *si casus emergit, quo verba sequi legi naturæ repugnaret, casus hic excipiendus.* Et cum naturaliter non obligemur aliorum commoda promovere, nisi quatenus citra neglectum officii erga se ipsum fieri potest (§. 133. 134.); *si casus emergit, in quo verba sequi nimis grave foret ei, quem quis ad aliquid præstandum obligare sibi voluit, vel qui se alteri obligare voluit, casus iste excipiendus.* *De casibus tacite exceptis.*

§. 816.

Cum in pactis promissarius promittentem sibi obliget ad hoc faciendum (*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Ii (§. 438. *De casibus excipiendis.*

(§. 438. 380.); *pacta, quatenus promissa continent, assimilantur legibus* (§. 39.). Quamobrem *quæ de legum collisione valent*, supra explicata (§. 64.), *ea etiam valent de collisione pactorum.* Ceterum cum casus emergentes referri debeant inter ea, de quibus cogitatum non est, cum promitteretur, vel conveniretur; *si rationes particulares adsunt, per quas apparet, quid excepturus fuisset, qui locutus est, siquidem de casu collisionis cogitasset, id excipiendum, etiamsi alio ducant regulæ de pactorum collisione.*

§. 817.

Cujusnam verba in interpretandis pactis magis attendenda.

Denique quia promissarius promissorem sibi obligare nequit ultra voluntatem suam (§. 317. 379.), contra hunc vero pro vero habetur, quod sufficienter indicat (§. 318.), & *conditionem offerre* dicitur, qui declarat, quid sibi promitti velit; *accipere* vero, qui illi promittit; *in pactis interpretandis magis attendenda sunt verba conditionem accipientis, quam offerentis, nisi verba illius ad verba hujus referantur.*

CAPUT

CAPUT XX.

DE MORTUIS ET NONDUM NATIS.

§. 818.

Quando *homo* moritur, omni potentia agendi privatur, nec rebus ullis amplius indiget. Quamobrem nullius amplius obligationis & juris capax (§. 37. 46.). *Quamprimum* itaque *moritur, omne jus ſuum amittit, & omnis ejus obligatio ceſſat*, conſequenter quoque *dominium, quod habuit in rebus, ac jus omne aliud inde pendens, omne quoque jus ad rem amittit.*

Effectus mortis quoad jura & obligationes.

§. 819.

Enimvero quia *homo* dominium rerum ſuarum & jus quodcunque aliud in re, vel ad rem in alterum transferre poteſt, quacunque lege voluerit (§. 314.), niſi perſonale fuerit (§. 400.); *dominium quoque rerum ſuarum & jus quodcunque aliud, niſi perſonale fuerit, in eventum mortis in alium transferre poteſt*, conſequenter *id morte ſua in eum transmittit,*

Quomodo bona defuncti in alios transmittantur.

in quem in eventum mortis id transtulit, ac ideo jus ab eo amissum non extinguitur, & qui fuerant illius debitores, ipso mortuo nunc sunt hujus.

§. 820.

De jure creditoris ad bona defuncti.

Similiter quia bona debitoris naturaliter oppignorata sunt pro debitis creditori (§. 705.), & jus creditoris iisdem inhæret (§. 697.), quod eidem auferri nequit (§. 100.); *debitore mortuo, jus creditoris, ut ex iis eidem satisfiat, subsistit, ac cum rebus transit in eum, in quem dominium rerum defuncti transmittitur; si vero defunctus res nullas reliquit, debitum interit.*

§. 821.

De jure transmissibili & non.

Jus transmissibile appellamus, quod amissum ab eo, qui habuit, in alium abit: *non transmissibile*, quod amissum ab eo, qui habuit, in alium non abit. *Jus* igitur *transmissibile morte sua in alium transmittit defunctus*, veluti usumfructum ipsi & liberis ejus constitutum in liberos.

§. 822.

§. 822.

Quoniam fama etiam poſt mortem ſupereſt, & bene a recte factorum memoria conſervatur; *officia* quoque *quoad famam, exiſtimationem, honorem ac laudem aliis debita* (§. 142.), *etiam poſt mortem eorum ſubſiſtunt.* Similiter quia mors benefactoris non delet memoriam beneficiorum; *iis etiam mortuis gratias agere debemus, beneficia nobis tributa narrando & prædicando* (§. 474.): cumque aliis quoque benefacere poſſimus in iis, quos amant, quippe quorum felicitatem perinde expetunt ac propriam; *mortuis benefacere debemus in iis, quos amarunt, quantum in poteſtate noſtra eſt* (§. 133.), veluti *in liberis ipſorum, vel agnatis.* *De officiis erga mortuos.*

§. 823.

Quoniam natura *homines omnes* æquales ſunt (§. 70.), omnes etiam amare debemus tanquam nosmetipſos (§. 136.), & quod perfectione naturali ſuperent res creatas omnes, per ſe patet; eos quoque *ſpectare debemus tanquam* *De honore humanitatis.*

æque homines amore noſtro dignos & omnium creaturarum præſtantiſſimos, conſequenter etiam *id externis actibus teſtari:* in quibus cum *Honor humanitatis* conſiſtat, qui homini defertur, quatenus homo eſt; *honorem humanitatis unicuique exhibere debemus*, conſequenter *etiam in modo, quo mortuos ex conſpectu noſtro removemus.*

§. 824.

De Jure ſepulturæ. Quamobrem cum mortuos e conſpectu noſtro removeri neceſſe ſit, modus autem hoc faciendi omnium commodiſſimus ſit, ſi humentur, ſeu cadavera eorum humo tegantur, quod facile patet; *mortuos ſepelire* (§. 48.), & *in exequiis*, quæ ſunt actus ſolennis, quo corpus mortui effertur ad ſepulchrum, *non modo ea fieri debent, quæ humanitati conveniunt* (§. 823.), *verum etiam quæ officiis erga mortuos conſentanea ſunt* (§. 822.). Patet itaque, *Jus ſepulturæ humanitati deberi, ſeu homini ideo competere, quia homo eſt.*

§. 825.

Digitized by Google

§. 825.

Cum' ſectione cadaverum humanorum diſtincta notio totius corporis humani & ſingularum ejus partium acquiratur, quæ non modo ad ſanitatis & morborum cognitionem acquirendam neceſſaria (§. 113.), verum etiam Deum ex ſtructura corporis humani agnoſcamus, quod nemo in dubium vocare poteſt; *ſectio cadaverum humanorum licita eſt naturaliter* (§. *cit.* & §. 163.). Quia inde minime infertur, nos eos, quorum cadavera ſecamus, non habere pro æque hominibus & creaturarum omnium præſtantiſſimis, aut qui amore digni ſint; *ſectio cadaverum humanorum honori humanitatis non repugnat* (§. 823.). Quatenus tamen officia mortuis debita non reſpectu omnium eadem ſunt (§. 822.); *fieri poteſt, ut illa cum iisdem conſiſtere nequeat.* Et facile patet, *eam in cadaveribus omnibus adminiſtrari non poſſe.* *De ſectione cadaverum humanorum.*

§. 826.

Luctus dicuntur actus externi, qui triſtitiam indigitant; ſuntque vel *naturales,* *De luctu mortuorum cauſa.*

rales, qui per eſſentiam & naturam corporis humani triſtitiam comitantur; vel *voluntarii*, quibus triſtitiæ ſignificatum imponimus. Cum jactura amicorum, benefactorum & bene de nobis atque aliis meritorum ad mala fortunæ pertineat, homini autem naturale ſit, ut mala præſentia triſtitiam gignant; *amicos mortuos, benefactores, atque eos, qui bene de nobis atque aliis meriti ſunt, ne lugeamus, lex naturæ prohibere nequit* (§. 60.). Quoniam tamen officia lege naturæ præſcripta inviolabilia ſunt (§. 42.); *luctus mortuorum ita moderandus, ne quid committatur officio in adverſis* (§. 130.) *& fiduciæ in Deo atque acquieſcentiæ in providentia divina contrarium* (§. 173.). Cumque nobis jus ſit ad ea, ſine quibus officiis erga mortuos ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *luctus* quoque *voluntarius officiis erga mortuos conformis naturaliter licitus*, veluti ſi veſte lugemus mortuos.

§. 827.

Annandum nati habeant jus. Qui nondum natus eſt, aut in utero materno adhuc exiſtit, aut ne a matre

re quidem conceptus est. Quamobrem, cum, qui nondum existit, agere nequeat, & qui in utero materno adhuc latet, inter homines agere non possit, consequenter nondum natus subjectum juris esse nequeat (§. 46.); *nondum natus jus nullum habere potest*, consequenter *nec ullum acquirere*, & propterea *nec fœtus in utero jus acquirere potest.* Quamobrem *si quis dicat, se jus quoddam transferre in nondum natum*, veluti in fœtum in utero latentem, *id intelligitur velle, ut, quando nascitur, seu per nativitatem idem acquirat.*

§. 828.

De jure in nondum natos transmissibili.

Cum jura transmissibilia per nativitatem acquirantur (§. 827. 821.); *si jus aliquod tibi ac a te descendentibus* (per nativitatem scilicet) *collatum una tibi & a te descendenti competere potest, quamprimum hic nascitur, idem acquirit: quodsi* vero *in te transfertur jus, certa lege in nondum natos transmittendum successive morte possidentis, quamprimum illi nascuntur, acquirunt jus succedendi in jus in te translatum, conditione*

lege definita existente, quod conditionatum esse per se patet.

§. 829.

De spe, jus per nativitatem acquisitum iri.

Quamprimum quis in utero materno conceptus est, spes est eum natum iri, consequenter jus, quod per nativitatem acquiritur, ab eo acquisitum iri. Quamobrem cum ea æquipolleat spei, quam habet promissarius ex conditionata promissione, atque hæc eidem auferri non possit (§. 396.); *fœtui in utero spes acquirendi per nativitatem jus quoddam auferri nequit.*

§. 830.

De renunciatione pro nondum natis.

Quoniam qui nondum natus, nec in utero materno adhuc conceptus est, nec jus, nec spem jus acquisitum iri habere potest (§. 827.), ast fœtus in utero non quidem jus habet, spem tamen jus excitaturam, si nascatur, auferri ipsi nesciam (§. 829.); *juri per te in nondum natos transmittendo renunciare potes pro te & nondum natis, nec adhuc conceptis, citra eorum injuriam* (§. 87.), *ast*

Digitized by Google

aſt non pro fœtu in utero. Cum renunciatio a voluntate renunciantis unice dependeat, & qua lege renunciare velit (§. 342.); *naturaliter non repugnat, ut, ſi quis renunciet juri per ſe in nondum natos transmitteudo, ſibi reſervet jus idem in nondum natos transmittendi*, cumque repudiatio non contineat renunciationem pro nondum natis (§. 339. 340.); *repudiatio juris in nondum natos transmiſſibilis nondum natis minime nocet.*

§. 831.

De jure providentia majorum quæſito.

Jus, quod certa lege ſucceſſive ab uno in alios transmittitur, dicitur *providentia majorum quæſitum:* transmittens nimirum non ſua voluntate transmittit, ſed neceſſario; *non* idem *habet a transmittente, qui acquirit, verum a primo acquirente.*

§. 832.

De officiis erga poſteros.

Poſteri in genere dicuntur, qui mortuis iis, qui jam vivunt, demum naſcuntur; ac in ſpecie *poſteri tui*, qui te mor-

mortuo per nativitatem a te deſcendunt; ſicuti ex adverſo *Majores*, qui ante parentes noſtros vixerunt. Cum poſteri ſint homines in locum noſtrum, nobis mortuis, ſuccedentes, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur (§. 44.); *quicquid in utilitatem poſterorum facere poſſumus, ad id faciendum ſumus obligati*, veluti *ſi operam demus, ut ſcientiæ ac artes virtutesque morales ad eos propagentur, & ne deſint arbores fructiferæ, nec ſylveſtres lignandi cauſa.*

Digitized by Google

PARS III.
DE IMPERIO ET OBLIGATIONIBUS ATQUE JURIBUS INDE NASCENTIBUS.

SECTIO I.
DE IMPERIO PRIVATO.

CAPUT I.
DE IMPERIO ET SOCIETATE IN GENERE.

§. 833.

Imperium quale jus.

Imperium dicitur jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo; & qui imperium habet, *imperare* dicitur. *Imperium* itaque *involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum;* cum alias eſſet inutile. Jus in actiones alterius *Poteſtas* etiam vocatur.

§. 834.

Digitized by Google

§. 834.

An imperium in alios natura competere possit.

Cum natura actiones hominis independentes sint a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependeat nisi a se ipso (§. 77.); *natura* quoque *nemini imperium in alios homines competit*: cumque cuilibet permittendum sit, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur judicium; nec ulli hominum rationem reddere teneatur, cur hoc faciat, vel non faciat (§. 78.); *nemo sibi in alium invitum imperium arrogare potest.*

§. 835.

De eo, qui alteri subjectus.

Is, in quem alter imperium habet, *subjectus* eidem dicitur. *Natura* igitur *nemo alteri subjectus est* (§. 834.), *nec invitus quis alteri subjici potest* (§. *cit.*). Ast quoniam imperans subjectum obligare potest ad actiones suas sic & non aliter determinandas (§. 833.); *subjectus obligatur actiones suas ad voluntatem imperantis componere*, consequenter cum *parere* vel *obedire* dicatur, qui actionem suam ad voluntatem alterius componit; *inobediens* vero sit, qui hoc facere recusat; *subjectus imperanti parere, vel obedire obligatur, nec inobediens esse debet.* Facile autem

tem patet, *ſubjectum quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liberum non eſſe* (§. 77.), conſequenter *qui ſe alteri ſponte ſubjicit, libertati naturali quoad eas actiones renunciare, in quas imperanti jus concedit* (§. 340.).

§. 836.

De ſocietate ac inde oriente jure & obligatione.

Societas in genere eſt pactum, vel quaſi pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo. Ipſa quoque multitudo hominum finis cujusdam conſequendi cauſa conſociatorum *Societas* dici ſolet. *Societates* igitur *differunt fine, qui intenditur, ſeu cujus gratia ineuntur.* Qui ſocietatem contrahunt, *Socii*, vel *Membra ſocietatis* vocantur. *Quilibet* itaque *ſocius facere obligatur, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut faciat ſpecialiter conventum* (§. 438.), conſequenter *ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi.* Quamobrem *univerſis competit jus in ſingulos: obligationes vero ac jura ſingulorum metienda ſunt ex fine*, in quem conſenſere omnes, *atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum* (§. 438.), *& univerſis competit jus determinandi ea, quæ ad finem*

finem societatis consequendum necessaria, seu ad media, quibus, finem ut consequantur, studere velint.

§. 837.

De salute societatis & bono communi sociorum.

Non impeditus progressus ad finem societatis consequendum, *Salus societatis* dicitur; ipse autem finis, quatenus obtinetur, utpote singulis utilis, *commune bonum*. Quamobrem *quilibet socius commune bonum promovere pro virili & modo convento debet, nec quicquam committere, quod sit saluti societatis adversum*, consequenter *quantum datur curare, ut ceteri quoque socii faciant, quæ ad finem civitatis consequendum conducunt, ac removere impedimenta, quæ obstant, quo minus eundem consequi detur*, ideoque *socios ope ac consilio juvare.*

§. 838.

De imperii ortu in societate.

Jus universis competens in singulos, cum in determinandis ipsorum actionibus consistat (§. 836.), *imperium est* (§. 833.). Quamobrem cum ex pacto, vel quasi illud oriatur (§. 836.); *in societate imperium ex pacto oritur, vel quasi*, atque *universis competit*, consequenter *singuli obedire tenentur universis* (§. 835.).

§. 839.

Digitized by Google

§. 839.

Cum ex pacto obligationes ac jura singulorum metienda sint (§. 836.); *si societas simpliciter contrahitur, omnium eadem est obligatio & jus idem*, consequenter *socii omnes æquales sunt* (§. 70.), tumque *societas* dicitur *æqualis*; ac ideo *in societate æquali nulla est prærogativa* (§. 71.); ast *si expresse conveniatur, ut unus sociorum ad quid præstandum obligatus sit, ad quod ceteri non teneantur, vel uni cuidam jus competat, quod ceteri non habent, socii inæquales sunt* (§. 70.), atque tunc *societas inæqualis* appellatur; ac ideo in *societate inæquali uni præ ceteris prærogativa quædam competere potest.* *De societate æquali & inæquali.*

§. 840.

Quoniam in societate æquali, in qua socii omnes æquales sunt, nulla datur ratio intrinseca, ab ipsa nimirum sociorum natura derivata, præcedentiæ (§. 75.), ordo tamen necessario quidam observandus est; *qui societatem æqualem contrahunt, de præcedentia pro lubitu convenire possunt. Quodsi* vero *postea quidam accedunt*, cum nemini jus suum auferri queat (§. 100.), *eum servare debent ordinem,* *De præcedentia sociorum.*

nem, quo in ſocietatem veniunt, niſi extra ordinem locum alium accedenti cedere ceteri velint; quippe quod arbitrii ipſorum eſt (§. 342.). Enimvero cum in ſocietate inæquali ſocii alii plus juris habeant aliis, vel plus ad bonum commune promovendum conferre obligentur (§. 839.); *qui plus juris habet, vel etiam ad commune bonum plus conferre debet ceteris, ei præcedentia naturaliter competit,* nimirum ſi ſupponitur rem decidendam eſſe per rationem naturalem, in conventionibus regnante arbitrio convenientium. Hinc vero ulterius ſequitur, *ut, qui in locum ejus, cui præcedentia per rationem intrinſecam competit, ſuccedit, eidem quoque præcedentia competat. Non* vero *in ſocietate attendi præcedentiam, quam quis habet extra eam,* facile inde patet; quia in ſocietate non attenduntur, niſi jura & obligationes, quæ ſocium tanquam perſonam moralem faciunt (§. 96.).

§. 841.

De conſenſu ſingulorum ad decernendum requiſito.

Cum ſocii adjunctis viribus ad finem ſocietatis conſequendum contendere debeant, & ad hoc ſinguli ſeſe univerſis obligaverint (§. 836.); *quicquid finis conſequen-*

Digitized by Google

sequendi gratia fieri debet, communi sociorum consensu determinandum. Quamobrem *quando societas contrahitur, omnium consensu statuendum est de iis, quæ constanter ac semper eodem modo fieri debent, & casu emergente, qui ad societatem spectat, quid in eo sit faciendum.*

§. 842.

Declaratio voluntatis suæ de eo, quod plurium consensu determinandum, dicitur *Suffragium*, usitatius *Votum;* idque *affirmativum*, quo declaratur voluntas de eo, quod fieri debet; *negativum*, quo declaratur noluntas de eo, de quo consultatur. Dicuntur autem *Vota consentientia* eorum, qui ejusdem sunt sententiæ; *diversa* illorum, quorum sententiæ in diversum abeunt. *Vota unanima* sunt, quando vota omnium sunt consentientia; *majora* sunt vota consentientia majoris partis; *minora* partis minoris. Sed *paria* sunt vota, quando consentientium & dissentientium idem numerus. *De votorum differentia.*

§. 843.

Concludere dicuntur consultantes, quando votis inter se collatis determinatur, *Quomodo per vota concludendum.*

tur, quid fieri, aut non fieri debeat; & quod fieri, aut non fieri debere per vota determinatum, *Concluſum* vocatur. Cum *vota meliora* dicantur eorum, quorum judicium de eo, quod fieri debet, verius eſt: facile autem intelligatur, unumquemque votum ſuum habere pro meliori, negotium tamen exitum habere debeat; *vota meliora concludere nequeunt*, conſequenter *majora concludant neceſſe eſt. Qui* itaque *ſocietatem contrahunt, inter ſe convenire debent, ut, quod majori parti viſum fuerit, id habendum ſit pro ſociorum omnium voluntate, ſicque per partem majorem obligetur minor.* Quoniam itaque vota numerantur, ſi concludendum, non vero *ponderantur*, inquirendo ſcilicet, quænam ſint meliora; *vota paria non concludunt* (§. 842.). Quamobrem *res manent in eo ſtatu, in quo ſunt*, conſequenter *quoties nihil concludendo negotium exitum habere nequit, veniendum eſt vel ad ſortem* (§. 669.), *vel neceſſe eſt, ut uni competat votum deciſivum*, quo parti uni accedente efficiuntur majora; *aut ſi negotium fert moram, conſultatio repetenda.* Dicitur autem deciſio negotii controverſi per paritatem votorum *Calculus Minervæ.*

Enim-

Enimvero *ſi vota majora haberi nequeunt*, ob diverſarum ſcilicet ſententiarum *pluralitatem*, cum tamen curandum ſit, ut negotium exitum habeat; plus valere debent illa vota, quibus pauciora adverſantur, quam quibus plura, ideoque *ſequendum erit id, quod paucioribus diſplicet*; cum ſequi non liceat id, quod plurimis placet, veluti ſi tres reum damnent in viginti florenos, quatuor in decem, duo abſolvant, prævalere debet ſecunda, quæ quinque ſibi vota adverſa experitur, primæ ſex, tertiæ ſeptem contrariis.

§. 844.

De votis abſentium.

Qui abſens eſt, nec ad conſultationem vocatus votum ſuum alteri *præſenti committit, aut præſens ſuffragium ferre non vult, aut alio modo ferre impeditur*, cum in caſu primo tacite, in ſecundo expreſſe juri votandi renunciet (§. 340.), idque facere liceat (§. 342.), in tertio autem jus non habeat; *eius in votis numerandis nulla habenda ratio eſt.* Vulgo dicitur: *vota abſentium*, aut cum Grotio, *jus abſentium accreſcere præſentibus.* Habetur vero præſens, qui votare non vult, vel non poteſt, pro abſente. Poſſunt autem de vo-

tis ferendis multa conveniri ex pacto ſervanda (§. 348.).

§. 845.

De votorum inæquali valore. Quoniam duplicem ſocium repræſentat, qui ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, & ita porro; *ſi quis ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, valor voti æſtimandus eſt in ratione collati ſui ad collatum minimum.* Atque hinc porro intelligitur, *ſi rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter omnes participant, vota æſtimanda eſſe in ratione ejus, quod unusquisque participat*, veluti ſi in fundo alius partem dimidiam, alius ſextam, alius tertiam habeat, quo in caſu vota erunt ut 3. 1. & 2.

§. 846.

De legibus ſocietatis. Conventiones ſociorum de iis, quæ finis conſequendi cauſa ſemper eodem modo fieri debent, leges ſunt (§. 39.). *Quælibet* itaque *ſocietas ſuas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges* (§. 841.). Quoniam itaque leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur; *ſine legum cuſtodia ſalus ſocietatis ſubſi-*

Digitized by Google

subsistere nequit, nec transgressio earundem ferenda (§. 837.), consequenter *societati* quoque *competit jus sanciendi pœna legum observantiam* (§. 35.), & per consequens *transgressores legum puniendi.* Hinc porro conficitur, *qui in societatem recipitur, eum vel expresse promittere debere, vel tacite promittere intelligi legum observantiam.* Cum vero leges vim suam habeant a consensu sociorum; *societati integrum est, leges, quando visum fuerit, tollere & immutare, atque novas etiam condere.*

§. 847.

De concordia sociorum.

Cum *concordes* dicantur, qui idem volunt, aut nolunt; *discordes* vero, quorum voluntas & noluntas in diversa abit; consequenter *socii concordes sint, si legibus societatis se subjiciunt* (§. 846.), *eorumque vota vel unanimia fuerint, vel si majoribus se non opponunt* (§. 842.), *iidem concordes esse debent* (§. 846. 843.). Hinc autem porro patet, *concordia sociorum salutem societatis conservari* (§. 837.).

§. 848.

De mutuo adjutorio.

Adjutorii nomine veniunt actus, quibus vel ad factum alterius concurrimus

vel bonum alterius promovemus. Ideo *mutuum adjutorium* eſt, quod duo, vel plures ſibi invicem præſtant. *Socii* igitur *ad mutuum adjutorium obligantur* (§. 837).

§. 849.

De ſocietate illicita.

Si finis ſocietatis illicitus eſt, ſocietas quoque illicita eſt (§. 49.). *Ex ſocietate* autem *illicita nulla naſci poteſt obligatio, nec jus acquiri ullum.*

§. 850.

Quomodo ſpectandæ ſint ſocietates.

Quoniam in ſocietate ſocii conjunctis viribus agunt (§. 836.); *quælibet ſocietas ſpectanda eſt inſtar unius perſonæ.* Quamobrem cum homines naturaliter liberi ſint (§. 77.), & dum ſocietatem contrahunt, ſeſe ſibi invicem tantummodo obligant, non aliis (§. 836.); *quælibet ſocietas naturaliter libera eſt.* Ac propterea *ſocietates plures diverſæ ſpectandæ ſunt tanquam perſonæ ſingulares liberæ.*

§. 851.

De perfectione ſocietatis.

Cum omnium ſociorum actiones tendant ad finem ſocietatis (§. 836.); *perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ejus conſequendi* (§. 9.), *æſtimanda* ideo *ex*

ſuffi-

Digitized by Google

sufficientia virium, quas socii conjungunt. Atque hinc sequitur, *ut ad societatem quamlibet tot requirantur personæ atque tales, quot & quales ad finem societatis consequendum sufficiunt.*

§. 852.

Quando a societate discedere liceat.

Cum finis societatis, quatenus obtinetur, bonum societatis commune sit (§. 837.); *si quid fit, quod fini consequendo adversatur, damnum societati datur* (§. 269.). Quamobrem cum *nemo sociorum damnum societati dare debeat* (§. 837.); *a societate recedere non licet cum damno sociorum*, immo *si ita fuerit conventum, nunquam recedere licet sine sociorum consensu* (§. 438.). Et quoniam alio æque idoneo in locum suum substituto damnum societati non datur; *a societate discedere licet, si quis socium alium æque idoneum in locum sui substituit.*

§. 853.

De socio excludendo.

Quoniam *socius* a pacto, quo societas nititur (§. 836.), discedit, *si præstare nolit, ad quod præstandum vi societatis tenetur* (§. 442.); *ex societate* ea de causa *excludi potest.* Et *si socius unus solo arbi-*

Digitized by Google

tratu ſuo omnia fieri velit, cum tunc auferre velit ceteris jus ſuum (§. 841.), quod pati ceteri minime tenentur (§. 100.); *eundem excludere licet, vel etiam ei, qui hoc pati non vult, a ſocietate diſcedere* (§. 442.).

CAPUT II.

DE MATRIMONIO, SEU SOCIETATE CONJUGALI.

§. 854.

De obligatione generis humani conſervandi & coitu licito.

Cum membra genitalia utriusque ſexus genus humanum faciant aptum ad ſpeciem ſuam conſervandam, & præterea homines, perinde ac animalia cetera, natura ferantur ad conjungendum uſum membrorum genitalium, qui ad procreandam ſobolem requiritur; *homines univerſim ſpectati obligantur ad ſpeciem ſuam conſervandam, & ſinguli ad coitum non appetendum, niſi ſobolis procreandæ cauſa* (§. 43.), conſequenter *coitus omnis, qui ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetitur, omnisque membrorum genitalium uſus eodem fine factus illicitus.* Hinc *fornicatio*, ſeu *ſcortatio*, qui eſt concubitus cum

cum *meretrice*, hoc eſt, fœmina ſe pluribus proſtituente; *ſtuprum*, qui eſt concubitus cum fœmina ſoluta pluribus ſeſe non proſtituente; *ſodomia*, concubitus hominis cum beſtia; *pæderaſtia*, concubitus maris cum mare; *maſtrupatio*, qua homo propriis manibus venerem ſecum exercet; *lege naturæ prohibentur, ac* ideo *actus naturaliter illiciti ſunt* (§. 49.).

§. 855.

De educatione prolis & modo propagandi genus humanum.

Infantes in lucem editi nondum apti ſunt ad ſibimet ipſis proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum, ſeu ad vitam hominis ex ſeſe vivendum. Quamobrem cum homines ſpeciem ſuam conſervare debeant (§. 854.); *qui prolem generant, eandem quoque aptam efficere debent ad vitam hominis ex ſeſe vivendum*, conſequenter cum ſtudium, quo id efficitur, *educatio* ſit, *qui prolem generant, eandem quoque educare debent.* Unde ſequitur, *ut, qui prolem per concubitum illicitum genuit, veluti ſtuprator, eandem educare obligetur.* Cumque ad educationem & matris & patris cura atque induſtria requiratur, *uterque*

que etiam ad educationem prolis conferre debet, quantum poteſt. Quoniam itaque *concubitus promiſcuus* eſt, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit, ſicque incertus eſt: *genus humanum per concubitum promiſcuum propagari minime debet*, conſequenter *ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam ſocietas ineunda* (§. 836.).

§. 856.

Matrimonium quid ſit & quinam contrahere poſſint.

Societas inter marem ac fœminam, ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa inita, dicitur *Societas conjugalis*, ſeu *Matrimonium*. Quamobrem *ad prolem generandam inepti ſive per ætatem, ſive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt*; &, *ſi qua alia de cauſa inter marem & fœminam contrahitur ſocietas*, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ caſibus gratia, *ea matrimonium non eſt.*

§. 857.

An matrimonium conſiſtere debeat in monogamia.

Quoniam matrimonium non contrahendum, niſi ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 855. 856.), experientia autem domeſtica conſtat, genus humanum

num abunde propagari per *monogamiam*, hoc eſt, ſi matrimonium inter marem unum & fœminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conſpicimus in brutis, quando mas & fœmina ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ conſentaneum ſit, ut matrimonium contrahatur inter fœminam unam & marem unum, dubitandum non eſt*, conſequenter *polygamia*, matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit, &, ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa contrahitur, manifeſto illicita* (§. 854.).

§. 858.

De obligatione & jure conjugum mutuo.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur; & mas in ſpecie *Maritus*, fœmina *Uxor*. *Quando* igitur *matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari ſe obligat, quod corporis ſui uſum generationis cauſa velint ſibi invicem & quidem ſolis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod poſſunt* (§. 856. 855.), conſequenter *fœmina in marem, mas in fœminam*

minam transfert jus in corpus ſuum quoad hunc uſum. Cumque ideo jus alterius conjugis violetur, *ſi unus conjugum cum perſona alia coitum celebret* (§. 83.); *injuriam eidem facit* (§. 87.), *atque a pacto*, quo matrimonium contractum (§. 836. 856.), *diſcedit* (§. 442.).

§. 859.

Adulterium num ſit illicitum. Concubitus perſonæ conjugatæ cum alia ſive ſoluta, ſive conjugata, altero conjuge inſcio, vel invito, *Adulterium* dicitur. *Adulterium* itaque *illicitum eſt. Adulter* tamen *prolem ex adulterio genitam educare tenetur* (§. 855.).

§. 860.

De pellicatu. *Pellices* dicuntur fœminæ, quas maritus præter uxorem concubitus cauſa habet. Cum per *pellicatum* intendatur primario voluptatis venereæ perceptio; eundem *naturaliter illicitum eſſe* patet (§. 854.), *nec concubitus cum pellice ab adulterio differt* (§. 859.).

§. 861.

De differentia liberorum. *Liberi* ex matrimonio nati *legitimi* dicuntur; extra matrimonium prognati, veluti

Digitized by Google

veluti ex ſtupro, adulterio, *ſpurii*; ex meretricibus vero geniti *vulgo quæſiti.*

§. 862.

De pudicitia & virginitate ac jure eam defendendi.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus; *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. *Virginitas* vero appellatur immunitas ab uſu membrorum genitalium in coitu cum mare; quæ ideo *in primo coitu amittitur.* Patet igitur, *ſi virgo vi comprimitur, virginitatem eidem vi eripi; ſi vidua, vel conjux, pudicitiam ejus violari*, conſequenter *virgini competere jus virginitatem, viduæ ac conjugi pudicitiam defendendi* (§. 46. 90.), *idque infinitum* (§. 94.), conſequenter *ſtupratorem violentum occidere licet, ſi periculum aliter evitari non poſſit.*

§. 863.

Quomodo matrimonium perficiatur.

Cum *matrimonium* pacto contrahatur (§. 856. 836.); *mutuo maris ac fœminæ conſenſu naturaliter perficitur* (§. 438.), conſequenter *ad declarationem conſenſus mutuam copula carnalis*, quæ eſt conjunctio corporum maris & fœminæ, qualis ad generationem requiritur, *ſtatim accedere poteſt.*

§. 864

§. 864.

De ſponſalibus. Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponſalia*; & perſonæ, quæ ita contraxerunt, *Sponſus* & *Sponſa*. Quamobrem *ex ſponſalibus oritur obligatio ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit* (§. 393.), *mutuo tamen diſſenſu ſponſalia diſſolvi poſſunt* (§. 444.), *& ſi bina fuerint celebrata, priora præferuntur* (§. 421.); *quodſi* vero *perſona, in cujus præjudicium poſteriora fuerunt celebrata, jus ſuum remittit*, quod facere utique poteſt (§. 342.), *poſteriora fiunt valida* (§. 337.). Patet vero, *ſi perſonæ non conjugatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter easdem matrimonium actu contraxiſſe* (§. 863.). Cum ſponſalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri poſſunt, quod promitti poteſt, & de iisdem valent, quæ de promiſſionibus oſtenſa fuerunt.*

§. 865.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis. *Arrhæ ſponſalitiæ* dicuntur, quas ſponſus ſponſæ, & ſponſa ſponſo dat; *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat, ad declarandum amorem. *Dantur* itaque *arrhæ*

arrhæ ſponſaliorum probandorum & confirmandorum cauſa (§. 619.), *&, ſi in iis dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habent* (§. 475.). Cum *munera ſponſalitia* dentur ſpe matrimonium conſummatum iri; *ſub tacita hac conditione data intelliguntur, ut reſtituantur, ſi matrimonium conſummari non contingat, niſi expreſſe aliud dicatur* (§. 318.), conſequenter *ſi ſponſalia diſſolvuntur, arrhæ & munera ſponſalitia ſunt reſtituenda.*

§. 866.

De cohabitatione & œconomia conjugali.

Res domeſticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem; & earum adminiſtratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam *conjuges* ſine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi cura educare (§. 855.), conſequenter & conjunctim de rebus ad vitam neceſſariis eidem proſpicere, atque impenſas in educationem facere tenentur (§. *cit.*); ideo *cohabitare & œconomiam communem habere debent, & uterque conjux ad res domeſticas acquirendas, comparandas & conſervandas conferre debet, quantum poteſt.* Ac propterea *uſus rerum ab utroque conjuge acquiſitarum.*

communis est, quantum ad œconomiam communem sufficit, res tamen ipsæ, quæ usu consumuntur, uniuscujusque propriæ manent. Ceterum hinc apparet, etiam *uxorem, quantum datur, acquirere debere ad communem œconomiam & liberorum educationem necessaria.*

§. 867.

De rebus conjugum. Cum unusquisque alteri jus pro lubitu constituere possit in rebus suis (§. 260.); *uxor* quoque *marito jus pro lubitu constituere potest in bonis suis*, veluti usumfructum (§. 713.), *& contra.* Immo *de bonis suis, quæ habent, dum matrimonium contrahunt, vel quæ durante matrimonio acquiruntur, pro lubitu convenire possunt* (§. 195.), veluti *ut sint communia.*

§. 868.

De oneribus matrimonii. *Onera matrimonii* dicuntur omnes impensæ matrimonii causa faciendæ, consequenter communis œconomiæ & educationis liberorum causa (§. 866.): ad quas impensas cum uterque conjux conferre debeat ratam suam, prouti circumstantiæ permittunt (§. *cit.*); *conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum suarum.*

§. 869.

§. 869.

Cum *Conjuges* cohabitent, & non nodo corporum ſuorum in generanda ɔrole, verum etiam rerum ſuarum uſum ıter ſe communicent (§. 858. 866.), & ic arctius inter ſe uniantur, quam cum ɔerſona ulla alia conjuncti ſunt; *ſeſe in- ıicem* quoque *ſibi obligaſſe intelliguntur ıd quævis officia humanitatis præſtanda, in ıuibus* itaque, accedente ad obligationem ıaturalem contracta, *conjux unus alterum ɔræferre debet in caſu colliſionis: nec ſine injuria eadem non præſtantur* (§. 87.); ɔum reſpectu conjugis ſint perfecte debita (§. 667.). Atque in præſtatione horum officiorum, & eorum, quæ matrimonii cauſa alias fieri debent, ſimul ſumtorum, *mutuum adjutorium conjugum conſiſtit* (§. 848.). *De præſtatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.*

§. 870.

Quoniam ex pacto, quo matrimonium contrahitur, eadem naſcuntur jura & obligationes conjugum (§. 856. & *ſqq.*); *matrimonium ſocietas æqualis eſt* (§. 839.), *& quæ in ea fieri debent, communi conſenſu determinanda,* conſequenter *imperium conjugale*, quod ex ſocietate conjugali *De imperio ſeu poteſtate maritali.*

naſcitur (§. 838.), *mutuum conjugum in ſe invicem eſt:* quatenus tamen uxor jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *maritus idem pacto acquirere poteſt vel expreſſo, vel tacito*, quatenus tacite in mores conſentitur, tuncque *uxor ſubjecta marito* (§. 835.).

§. 871.

De divortio & ſecundis nuptiis.

Cum conjuges liberos educare teneantur (§. 855.); *matrimonium diſſolvi nequit, liberis nondum educatis* (§. 444. 856.), conſequenter *nec marito pro lubitu uxorem dimittere, nec uxori licet pro lubitu a marito diſcedere* (§. 444.). Enimvero cum nulla obſtet ratio, quo minus diſſolvatur, *ſi nulli adhuc geniti ſunt liberi, aut qui nati fuerant, mortui* (§. 856.); in eo caſu *naturaliter matrimonium diſſolvi poteſt.* Cum adulterium committens a pacto diſcedat (§. 859.), *propter adulterium matrimonium diſſolvi poteſt, ſalva tamen obligatione educandi liberos legitimos*; quippe a qua nemo ſe facto ſuo liberare poteſt (§. 100.). Cum conjux alterum malitioſe deſerens, vel *debitum conjugale*, quod in actuali copula carnali conſiſtit, præſtare recuſans a pacto diſcedat

at (§. 856. 444.); *propter malitioſam ſertionem & debiti conjugalis denega-onem matrimonium diſſolvi poteſt. In atu naturali*, vi libertatis naturalis, *uni-uique permittendum, ut matrimonium ro lubitu diſſolvat* (§. 78.). Quoniam natrimonio diſſoluto mutua conjugum obligatio ceſſat (§. 444.); *utraque pars um perſona alia matrimonium contrahe-e poteſt.* Et quia per ſe patet, *morte onjugis unius diſſolvi matrimonium*; deo quoque *viduus vel vidua ad ſecun-das nuptias*, quæ dicuntur, *transire pot-eſt*, conſequenter *polygamia ſucceſſiva*, quæ vocari ſolet, *licita.* Dicitur autem diſſolutio matrimonii *Divortium*; ſicuti diſſolutio ſponſaliorum *Repudium.* Quoniam vero conjux ſuperſtes ab obligatione educandi liberos ex priori matrimonio ſuſceptos liberari nequit (§. 38.); *ſi ad ſecundas nuptias transitur, novus conjux liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere, &, niſi propria bona habeant, ſuntus educationis de ſuo ſuſtentare tenetur*; cum nonniſi ſub hac conditione matrimonium contrahi poſſit.

§. 872.

De partu agnoſcendo.

Matrem certam eſſe, quod proles ex ſe nata ſit, per ſe patet. *Pater prolem agnoſcere* dicitur, ſi eam ex ſe genitam vel expreſſis verbis, vel ipſo facto declarat; *& agnoſcere tenetur, quamdiu probare nequit, eam ex adulterio natam eſſe.* Similiter *ſtuprator, qui concubitum fatetur eo tempore factum, quo ſtuprata concepiſſe præſumitur*, cum præſumtionem elidere teneatur, *partum agnoſcere tenetur, donec probaverit eam iſto tempore cum alio, vel pluribus adhuc rem habuiſſe: ſi* vero *concubitum neget, fœmina eundem probare debet*, juramenti ſcilicet delatione, teſtibus quippe deficientibus (§. 783.).

§. 873.

De imputatione factorum a parentibus & liberis.

Quoniam factum alienum, ad quod nullo modo concurrit, nemini imputari poteſt (§. 3.); *factum unius conjugis imputari nequit alteri, ad quod non concurrit, nec factum liberorum parentibus, nec parentum liberis*, conſequenter *nec conjux propter factum conjugis, nec parentes propter factum liberorum, nec liberi propter factum parentum puniri poſſunt*, conſequenter *nec liberis imputari poteſt, quod ex concubitu*

bitu illegitimo nati, nec naturaliter a parentibus macula quædam in ipſos derivatur.

§. 874.

Cum *donationes* a libera voluntate donantis dependeant (§. 475.); eædem *inter conjuges naturaliter illicitæ non ſunt.* *De conjugum donationibus.*

CAPUT III.

DE COGNATIONIBUS ET AFFINITATIBUS.

§. 875.

Cognati dicuntur perſonæ, quæ vel continuo a ſe invicem, vel ab una perſona, non vero a ſe invicem per generationem deſcendunt. Perſona autem, a qua aliæ per generationem deſcendunt, *Stipes communis* appellatur, qui adeo in *maſculinum* & *fœmineum* dividitur. A ſtipite maſculino deſcendentes in ſpecie *Agnati* vocantur. *De cognatis & eorum ſtipite.*

§. 876.

Series perſonarum per continuas generationes a ſe invicem deſcendentium dicitur *Linea recta*, quamdiu in ſe ſpectatur; *De lineis cognationum.*

tur; eaque vel *aſcendens*, vel *deſcendens*, prouti vel aſcenditur ad eas perſonas, a quibus per generationem deſcendis, vel deſcenditur ad eas, quæ a te deſcendunt. Duæ autem lineæ rectæ in communi ſtipite concurrentes, quando ad ſe invicem referuntur, dicuntur *linea obliqua*; quaſi ſint duæ partes ejusdem lineæ.

§. 877.

De familia. Perſonæ omnes, quæ ab eodem ſtipite deſcendunt in pluribus lineis rectis, ſimul ſumtæ faciunt *Familiam ſtipitis*; veluti *familiam patris*, quæ a patre meo; *familiam avi*, quæ ab avo meo & ita porro deſcendunt.

§. 878.

De cognatione directa & collaterali. *Cognati directi* dicuntur perſonæ in eadem linea recta conſtitutæ; *cognati* autem *a latere*, ſive *collaterales* perſonæ, quæ ſunt in lineis ad ſe invicem obliquis, ſeu, ut vulgo dicitur, in linea obliqua.

§. 879.

De gradibus cognationis in linea recta. *Diverſitas cognationis inter ſtipitem & perſonam quamcunque in linea recta oritur ex numero generationum, per quas a ſtipi-*

ſtipite deſcendit (§. 875.). Quamobrem cum ea *gradus* dicatur; *generatio facit gradum, ac perſona deſcendens ſtipiti in eo gradu cognata eſt, quem indicat numerus generationum, per quas a ſtipite deſcendit*: ita filius patri cognatus in primo gradu, avo in ſecundo, proavo in tertio. Atque hinc intelligitur, quinam *cognati* ſint *propiores*, quinam *remotiores*, quinam *proximi*.

§. 880.

De gradibus ſuperioris & inferioris ordinis.

Gradus ſuperioris ordinis ſunt, qui obtinent in cognatione perſonæ alicujus cum aliquo aſcendente; aſt *inferioris ordinis*, qui obtinent in cognatione cum aliquo deſcendente. Dicuntur autem cognati ordinis ſuperioris in linea recta communi nomine *Parentes*; cognati ordinis inferioris *Liberi*.

§. 881.

De gradibus familiæ.

Cum generatio gradum faciat (§. 879); *iidem numero gradus in lineis obliquis ſimul ſumti gradum familiæ faciunt*. Ita liberi omnes primi gradus conſtituuntur in primo gradu familiæ, patris nimirum ſui; horum autem liberi in ſecundo gradu

du familiæ, quæ eſt familia avi, cujus illi ſunt liberi ſecundi gradus. *Continet* autem *familia avi familiam patris mei, & familia proavi familiam avi & patris, ac ita porro.*

§. 882.

De gradibus in linea inæquali.

Linea obliqua dicitur *æqualis*, quando duæ lineæ rectæ in eodem ſtipite terminatæ æquales ſunt: aſt *inæqualis*, ſi hæ fuerint inæquales. Cum cognati collaterales ideo cognati ſint, quia ab eodem ſtipite deſcendunt (§. 878.); *collaterales in linea æquali inter ſe cognati ſunt in eo gradu, in quo cognati ſunt ſtipiti.* Enimvero *ſi in linea inæquali remotior duobus, tribus, quatuor gradibus diſtet a communi ſtipite, propior uno; erit ille huic cognatus in gradu ſecundo, tertio, quarto familiæ patris ſui: quodſi propior a communi ſtipite diſtet duobus gradibus, remotior tribus, quatuor &c. erit hic cognatus in gradu tertio, quarto &c. familiæ avi ſui, & ita porro* (§. 877. 881.). Unde ſequitur, *ut cognatus mihi in gradu quocunque familiæ patris mei uno gradu mihi propior ſit, quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & duobus gradibus propior, quam*

Digitized by Google

quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & ita porro. Atque hæc eſt famoſa illa graduum computatio canonica, naturæ maxime conformis, quæ recte attenditur in iis cauſis, in quibus ratio habenda propinquitatis ſanguinis, veluti in matrimonialibus & criminalibus.

§. 883.

De cognatione ex illicito concubitu natorum.

Cum omnis cognatio prodeat a generatione (§. 875.); *naturalis cognatio eadem eſt, ſive quis ex matrimonio fuerit natus, ſive concubitu quocunque illicito.* Quamobrem hæc etiam attendenda venit, ubi propinquitatis ſanguinis ratio habetur.

§. 884.

De affinitate.

Quoniam conjuges arctiſſime uniuntur, ut ſingulari quodam modo ſpectentur tanquam una perſona (§. 858.); cognati unius conjugis eundem quaſi reſpectum habent ad conjugem alterum, quem ad illum habent. Hic reſpectus cognatorum conjugis unius ad conjugem alterum cum *Affinitas* dicatur; *cognati conjugis unius ſunt affines conjugis alterius, & in quo gradu perſona quædam cognata eſt*

est conjugi uni, in eo affinis est alteri. Per se autem patet, *affinitates contrahi per matrimonia, sive nuptias, nondum vero per sponsalia* (§. 864.).

§. 885.

De quasi affinitate.

Cum, *qui copula carnali junguntur*, sibi invicem concedant usum corporis sui instar conjugum (§. 858.), qui copula carnali matrimonium consummant; *quasi conjuges sunt*, consequenter *personæ, quæ alteri carnali copula jungitur, cognati sunt hujus quasi affines.* Inde sequitur, *ut stupratori virginis quasi affinis sit soror ejusdem, & virgo stuprata affinis fratri stupratoris.* Copula carnalis quasi nuptiæ sunt, qua ideo quasi affinitas contrahitur (§. 884.).

CAPUT IV.

DE

SOCIETATE PATERNA ET POTESTATE PATRIA.

§. 886.

An parentes habeant jus enecandi aut ex-

Cum parentes obligentur, liberos, quos procreaverunt, conservare, ut adolescant, & eos aptos efficere, ut sibimet-

ipsis

ipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 855.); *parentibus non competit jus enecandi infantes, nec jus infantes exponendi* (§. 51.). *ponendi liberos.*

§. 887.

Similiter cum parentes liberos aptos efficere debeant, ut actiones ſuas juxta legem naturæ determinare valeant (§. 855.); *quamdiu liberi per ſe officiis ſatisfacere nequeunt, parentes actiones ipſorum determinare debent*, conſequenter *iisdem competit jus in actiones liberorum.* *De jure parentum in actiones liberorum.*

§. 888.

Jus parentum in liberos imperium quoddam eſt (§. 833. 887.), cumque ex obligatione educandi liberos oriatur (§. 855.), *tam matri, quam patri commune* (§. *cit.*). Dicitur vulgo *Poteſtas patria*, & per errorem longe ultra limites ſuos extenditur. *De patria poteſtate.*

§. 889.

Liberi igitur *parentibus ſubjecti ſunt, & iis obedire obligantur* (§. 835.); cumque imperium, parentibus competens (§. 888.), involvat jus obligandi (§. 833.), *paren-* *De obedientia liberorum, & jure eos obligandi ac puniendi.*

parentes jus liberos ad obedientiam obligandi ac per consequens *jus puniendi inobedientes habent* (§. 35.); quæ pœnæ a parentibus inflictæ liberis *castigationes paternæ* appellantur: cum eædem emendatrices esse debeant (§. 93.), & intra officiorum liberis debitorum terminos coercendæ sint. *Legi* autem *naturæ adversa præcipientibus liberi obedire non tenentur* (§. 38.).

§. 890.

De liberis ad virtutem perducendis & a vitio avocandis.

Cum *parentes liberos* aptos efficere debeant ad actiones suas juxta legem naturæ determinandum (§. 855.); eos *officiis erga ipsum, erga alios atque erga Deum adsuefacere* (§. 57.), & per consequens, cum habitus actiones suas ad legem naturæ componendi *Virtus* sit, habitus contrarii vero *Vitia* sint, *eos ad culturam virtutis adducere, a vitiis vero avocare debent.* Quamobrem, cum maxima vis sit exemplorum, præsertim in tenellis puerorum animis, *liberis exempla bona præbere, mala prodere minime debent.*

§. 891.

De vitæ genere, cui

Similiter, quia parentes liberos aptos efficere debent ad sibimetipsis prospiciendum

dum de iis, quibus ad conservationem sui indigent (§. 855.); *eos destinare debent certo vitæ generi, ad quod apti sunt, & omnem dare operam, ut ea rite addiscant, quæ id vitæ genus exigit.* *liberi destinandi.*

§. 892.

Ex eadem ratione *operam* quoque *dare debent pro virili, ut liberi consequantur bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad eadem consequenda,* consequenter *curæ habere, ut fiant fortunati.* *De fortuna liberorum promovenda.*

§. 893.

Cum parentes speciali obligatione liberorum suorum ac status eorundem perfectionem promovendi teneantur (§. 855.), & hominibus perinde ac brutis natura insitus sit amor prolis suæ, qui στοργὴ appellari solet; *liberos suos non modo amare debent parentes, sicuti ceteros homines* (§. 136.), *verum etiam eos in amore, ac per consequens officiis omnibus, qui aliis debentur, ceteris præferre* (§. 44.). *De amore liberorum suorum.*

§. 894.

Quoniam liberi non modo parentibus debent vitam suam, sed propter educa- *De officio liberorum erga parentes.*

educationem etiam eos agnoscere debent maximos benefactores suos; (*per demonstrata in antecedentibus* §. 470. 471.); ideo *gratum erga parentes animum habere debent, & quacunque data occasione ipsis, quantum possunt, vicissim benefacere, eosdem amare, magnifacere ac singulari honore prosequi*, qui *Reverentia filialis* dici solet (§. 474.).

§. 895.

An matrimonium inter parentes & liberos licitum.

Reverentia filialis cum consistere nequeat cum illa familiaritate, quæ inter conjuges intercedit; *matrimonium* quoque *inter liberos & parentes naturaliter illicitum.* Nimirum ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 38.), *lege naturæ matrimonia permissa non sunt, quæ tollunt aut labefactant officia, quæ pars una alteri debet.*

§. 896.

De providentia parentum circa educationem liberorum in casum mortis.

Quoniam sumtus in educationem faciendi a *parentibus* debentur (§. 855.); iisdem *curæ esse debet, ut, si ipsos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipsis relinquant bona, de quibus sumtus educationis sustentari possunt, & curam educationis atque administrationis bonorum, quæ*

Digitized by Google

quæ ipſis relinquunt, aut quæ aliunde iisdem obveniunt, perſonis aliis demandare, quas eam diligenter curaturos confidunt.

§. 897.

De cura educationis parentibus ſuperioribus & cognatis incumbente.

Cum generis humani propagandi cauſa generentur homines (§. 854), parentes ſuperioris gradus generarunt liberos, ut ex iis porro procreentur alii. Quamobrem cum prolis educatio a generatione inſeparabilis ſit (§. 855.); *ſi parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus eos educare obligantur*, aut *his prædefunctis*, cum beneficia etiam reddantur parentibus in liberis ipſorum, *cognati curam educationis in ſe ſuſcipere debent* (§. 894. 875.).

§. 898.

De tutela.

Tutores dicuntur perſonæ, quibus educatio pupillorum curæ eſt; & *pupilli* vocantur liberi nondum educati, quorum parentes defuncti, aut qui uno ſaltem, præſertim patre, orbi. Atque jus educandi liberos parente orbos *Tutela* dicitur. Dicuntur autem *Tutores teſtamentarii*, qui voluntate ultima parentum (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) Mm con-

Digitized by Google

constituuntur; *legitimi*, qui jure cognationis tales sunt; & *dativi*, qui in statu civili a magistratu dantur. Quodsi liberi ea sint ætate, ut bonorum administrandorum causa saltem, aut potissimum aliena ope indigeant, cum persona, cui competit jus bona alterius administrandi, quæ vel propter ætatem, aut corporis quoddam, vel animi vitium rebus suis ipsamet præesse nequit, *Curator* dicatur; in Jure Romano curatores a tutoribus distinguuntur: *nostris* tamen *moribus tutela tamdiu durat, donec educatio prorsus absoluta;* id quod Juri naturæ convenientius.

§. 899.

De officio tutorum. Quoniam *Vicarius* dicitur, qui vicibus alterius fungitur; *tutores sunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum, ac* per consequens *idem ipsis curæ esse debet in educandis liberis, quod parentibus, nisi quod proprios sumtus in eandem facere non teneantur*; cum nulla adsit ratio, cur quis liberos alienos suo sumtu educare debeat. Nimirum *si pupilli propria habeant bona, non opus est, ut alieno sumtu educentur*; cum alteri præstanda non

non ſint, quæ ipſemet in poteſtate ſua habet (§. 133.): *ſi iisdem careant*, quoniam mendici ſunt (§. 487.), *de eleemoſynis proſpiciendum ipſis eſt* (§. 488. 491.). Diſtinguendum vero eſt, quod tutoribus faciendum, ab eo, quod parentibus ſuperioris gradus incumbit (§. 897.).

§. 900.

De tutorum diverſitate.

Cum non repugnet, ut tutori uni tantummodo cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum committatur, ne unus nimium oneretur, immo ut melius conſulatur pupillo, alii ſaltem inſpectio tutelæ demandetur; alii ſunt *Tutores educatores*, alii *adminiſtratores*, alii *inſpectores*. Educatores & adminiſtratores communi nomine *Tutores inferiores*; inſpector autem *Tutor ſuperior*, ſeu *bonorarius* dicitur. Et, *ſi plures fuerint tutores, a parentum, vel conſtituentium voluntate dependet, utrum tutelam inter eos dividere, an iis conjunctim indiviſam committere velint* (§. 314.).

§. 901.

De inhabilitate tutorum.

Quia tutores pupillos ad virtutem perducere, a vitiis avocare debent (§. 890.

899.); *ad tutelam inhabiles sunt, qui vitiis dediti, aut propter ætatem, vel animi quoddam vitium aut corporis ipsimet tutore vel curatore indigent:* cumque nemo obligari possit ad id, quod in potestate sua non est (§. 60.), aut nonnisi cum neglectu officii erga seipsum præstare potest (§. 133.); *a tutela excusantur, qui ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam aut multitudinem negotiorum tutelam ea diligentia, quæ requiritur, administrare nequeunt.*

§. 902.

De inventario conficiendo. *Inventarium* dicitur consignatio bonorum pupilli vel curandi administrandorum. Ut igitur constet, quænam administranda fuerint; *tutor inventarium conficere debet.*

§. 903.

De alienatione bonorum pupilli. Cumque tutor bona pupilli administrare debeat omni diligentia, ne damnum pupillo detur (§. 21. 269.), ut de eadem constet; *rationem administrationis singulis annis reddere tenetur.* Et quia is, cuius bona administrat, dominus est; *bona pupilli immobilia alienare nequit* (§. 257.):

Digitized by Google

(§. 257): quoniam tamen in adminiſtrando perſonam pupilli repræſentat, ac ideo ea facere tenetur, quæ ipſe neceſſitate urgente facere cogeretur; *ſi ea adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit, eadem alienare poteſt*, conſequenter *ſi æs alienum ſolvendum, nec ex rebus aliis ſolvi poſſit, ſi ſumtus in educationem ex rebus aliis fieri nequeant, ſi prædii reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alienum & uſuræ prædium inutile reddant.* Ut vero tutor omnem ſuſpicionem a ſe amoveat; *ſi res pupillares diſtrahendæ, a peritis taxandæ, & tutori curæ eſſe debet, ut inveniat emtorem juſtum pretium offerentem.* Enimvero cum patrimonium pupilli conſervare, & quantum in poteſtate eſt, amplificare debeat (§. 208.); *bona mobilia ſupervacua, ac ea inprimis, quæ ſervando ſervari non poſſunt, vendere, ac pecuniam inde redactam vel fœnori dare, vel in emtionem prædiorum collocare debet, niſi pater res quasdam alienari expreſſe prohibuerit, nec ulla eas alienandi neceſſitas adſit (per demonſtrata).*

§. 904.

Si tutor dolo vel culpa damnum in adminiſtratione dederit, id reſarcire tenetur De damno a tutore dato.

(§. 270.), cumque hoc reſpectu ſit debitor pupilli (§. 336.); *naturaliter pupillo bona tutoris obligata ſunt pro iis, quæ finita tutela ipſi reſtituenda* (§. 705.).

§. 905.

De pupillo, vel aliis eidem obligandis.

Cum tutori, vel curatori competat adminiſtratio bonorum (§. 898.); *pupillus ſine conſenſu tutoris, & qui curatorem habet, ſine conſenſu curatoris ſe alteri ad aliquid præſtandum obligare nequit.* Quoniam vero adminiſtratio ideo committitur tutori, vel curatori, ne pupillus, aut curandus defraudetur (§ *cit.*); *ſi is alterum ſibi obligavit ad aliquid præſtandum, vel cum eo in commodum ſuum contraxit, actus validus eſt.*

§. 906.

De ſalario & honorario tutoris.

Quoniam nemo alteri gratis facere tenetur, ſi is viciſſim dare poſſit (§. 473.), per ſe autem patet, tutelam haud exiguum eſſe onus, præſertim ſi ampla fuerit bonorum adminiſtratio; *naturaliter illicitum non eſt, ut tutori, vel curatori pro adminiſtratione, ſi ampla ſint bona pupilli, ſalarium aliquod conſtituatur.* Cumque beneficia, qualis eſt adminiſtratio tutelæ, ſi

ſi ea gratis fiat, ſint rependenda (§. 474.); *æquum omnino eſt, ut finita tutela pro eadem fideliter ac utiliter geſta honorarium quoddam ſolvatur* (§. 525.).

§. 907.

De indemnitate tutoris & curatoris.

Et quia pupillus, vel curandus locupletior fieri nequit ex re tutoris, vel curatoris (§. 271.); *pupillus & curandus obligantur tutori & curatori reſtituere impenſas adminiſtrationis cauſa factas, & damnum occaſione ejus datum reſarcire*, adeoque *ſi pupilli, vel curandi cauſa res proprias oppignoravit tutor, vel curator, aut fidejuſſit, finita tutela, vel cura, eum liberare tenetur pupillus, vel curandus.*

§. 908.

De quaſi pacto tutoris.

Tutor in adminiſtrationem tutelæ conſentit expreſſe, dum eandem in ſe ſuſcipit, & cum eam exigat manifeſta pupilli utilitas, ejus conſenſus recte præſumitur (§. 686.). *Tutela* igitur *acquiritur quaſi pacto* (§. *cit.*): unde *perfecta* etiam *naſcitur obligatio & jura perfecta acquiruntur* (§. 687.).

§. 909.

De ſocietate paterna. Non abſimili modo oſtenditur, *inter parentes & liberos educationis cauſa intercedere quaſi pactum*, & per conſequens *inter eosdem ſocietatem quandam*, ipſa natura duce, *contrahi:* quæ *ſocietas paterna* appellari ſolet. Ac ideo *obligationes & jura ad educationem liberorum ſpectantia non ſolum officii ſunt lege naturali præſcripti, verum etiam ex quaſi pacto, perinde ac ex pacto vero oriuntur* (§. 687.). Educatio liberorum duplici modo ſpectatur, tum quatenus ad utrumque conjugem ſpectat, tum quatenus a parentibus in utilitatem liberorum fieri debet. Priori reſpectu ad ſocietatem conjugalem, poſteriori ad paternam pertinet.

§. 910.

An patria poteſtas parentum eadem. Quoniam parentes actiones liberorum determinare debent, quia ipſi in iis rite determinandis ſibi non ſufficiunt (§. 887.), ſucceſſive autem eas ipſi per ſe determinare diſcunt; *poteſtas patria creſcente ætate ſucceſſive intra arctiores limites redigitur* (§. 888.): *id quod etiam de tutela valet* (§. 899.). Enimvero cum educatio

catio non ante absoluta intelligatur, quam ubi liberi per se ea acquirere possunt, quæ ad vitæ necessitatem & commoditatem necessaria sunt (§. 855.); *quamdiu in domo paterna vivunt*, quia sibimetipsis nondum prospicere possunt de victu & amictu, aliisque necessariis vitæ subsidiis, *voluntati parentum subjiciuntur quoad ea, quæ ad domum spectant.*

§. 911.

De durationе patriæ potestatis & officiorum.

Patria potestas cum parentibus nulla competat, nisi quæ ex obligatione educandi liberos nascitur (§. 888.); *finita educatione patria potestas tollitur, & liberi fiunt sui juris:* consequenter *etiam tutela finitur.* Enimvero cum tam officia parentum erga liberos, quam liberorum erga parentes lege naturæ præscribantur, (*per demonstrata,*) consequenter obligatio ad ea prorsus immutabilis sit (§. 38.); *officia liberorum erga parentes durant per omne vitæ tempus, nec minus parentum erga liberos officia ab educatione sejuncta perpetua sunt.* Unde sequitur, *ut liberi,* quamvis desinat obedientia, quam patria urget potestas (§. 889.), *toto* tamen *educationis tempore studere debeant, ut placeant parentibus.*

Digitized by Google

§. 912.

De consensu parentum ad matrimonium liberorum.

Quoniam liberi toto vitæ tempore studere debent in omnibus suis actionibus, ut placeant parentibus (§. 911.); *sine eorum* quoque *consensu matrimonium contrahere non debent*, cumque matrimonia non contrahant, nisi ubi judicium eorum jam satis maturum est, *suo potius judicio stare licet, quam parentum sine justa causa contradicentium* (§. *cit.* & §. 78.), consequenter *matrimonium dissensu parentum irritum effici nequit*, ac ideo *consensus eorum honestatis est* (§. 49.), *non necessitatis* (§. 80.).

§. 913.

De dote uxoris.

Cum filiæ nubentes in eum perducantur statum, quo parentes non amplius opus habent iisdem prospicere de iis, quæ ad ipsarum conservationem requiruntur (§. 866.), onera autem matrimonii conjuges conjunctim ferre teneantur, pro modo facultatum suarum (§. 868.), & *Dotis* nomine veniant res, quas uxor affert ad maritum onerum matrimonii sustinendorum causa; *si parentes filiam elocant, quæ propria bona nulla habet, pro modo facultatum suarum eam dotare debent;*

bent; non tamen tenentur, ſi maritus indotatam ducere velit, aut, quod per ſe patet, *ſi non poſſint* (§. 60.). Et quia parentum eſt judicium de facultatibus ſuis (§. 78.); *dotis determinatio tota ab ipſorum arbitrio dependet.* Quoniam vero dos datur ad ſuſtinenda onera matrimonii; *uſusfructus ſaltem in ea impendendus, & ſubſtantia ſalva eſſe debet uxori,* conſequenter *ſi pecunia, vel res æſtimata in dotem detur,* cum uſus pecuniæ nullus ſit, niſi erogari poſſit, *dominium dotis in maritum transferendum,* & idcirco *bona mariti naturaliter oppignorata ſunt pro dote* (§. 705.). *Pacta,* quibus de dote convenitur, tum & aliis ad utilitatem conjugum ſpectantibus, vocantur *dotalia.* Cum in hisce regnet paciſcentium voluntas (§. 667.); *de quibus in pactis dotalibus conventum, iis ſtandum.*

§. 914.

De donatione propter nuptias.

In Jure Romano *Donatio propter nuptias* appellatur donatio mulieri a viro in ſecuritatem dotis facta; quæ ideo *non minor eſſe debet dote: naturaliter* vero *eadem opus non eſt* (§. 913.).

§. 915.

Digitized by Google

§. 915.

De morgengaba.

Morgengaba dicitur donum, quod ſponſus dare ſolet ſponſæ altero nuptiarum die in præmium virginitatis, ſeu pudicitiæ ereptæ. Cum ex pacto matrimoniali ſponſa obligetur ſponſo ad concedendum corporis ſui uſum (§. 858.); *ſponſus* quoque *naturaliter pro conceſſione primi coitus nihil ſolvere tenetur*, conſequenter *morgengaba*, quæ moribus veterum Germanorum introducta, *Juris naturalis non eſt.* Vi tamen ejusdem *uxor in morgengaba accepta dominium acquirit* (§. 317.).

CAPUT V.

DE

JURE HEREDITARIO, SEU TESTAMENTIS ET SUCCESSIONE AB INTESTATO.

§. 916.

De herede & jure hereditario.

In bona defuncti ſuccedere dicitur, qui poſt mortem defuncti jus in bonis, quæ habuerat, acquirit. Qui in ea ſuccedit, *Heres* dicitur; & jus ſuccedendi in bona defuncti, *Jus hereditarium.* Rerum a defuncto relictarum univerſitas, *Here-*

Digitized by Google

Hereditas; & dominium, quod in ea acquiritur, *Dominium universale* appellatur. Denique *hereditatem suscipere* dicitur, qui verbis, vel facto sufficienter declarat, quod heres esse velit. Quodsi voluntas verbis, vel signo, sine ullo tamen facto declaretur, in specie *Hereditatis aditio;* si vero facto, *Gestio pro herede* vocatur.

§. 917.

De acquisitione juris hereditarii & hereditatis.

Hinc statim patet, cum heres eadem persona moralis sit cum defuncto quoad bona ab hoc relicta (§. 916.); *in eodem omne jus defuncti & omnes obligationes quoad ipsius bona continuari.* Et quia susceptio hereditatis est acceptatio juris hereditarii (§. *cit.* & §. 316.); *aditione hereditatis, vel gestione pro herede jus hereditarium & cum eo dominium universale* (§. 916.), *occupatione autem possessionis hereditas acquiritur* (§. 200.).

§. 918.

Quænam ad hereditatem pertineant.

Patet hinc porro, *ad hereditatem pertinere res omnes corporales tam mobiles, quam immobiles, sive fuerint in potestate defuncti, sive alterius, nomina etiam & jura omnia, qualiacunque fuerint, solis personа-*

ſonalibus exceptis (§. 400.): *res* vero *alienas*, quippe quæ non fuerunt defuncti (§. 207.), & reſtituendæ ſunt domino (§. 261.), *ad hereditatem non pertinere, & æs alienum ab ea deducendum eſſe* (§. 207.).

§. 919.

An ultra vires hereditatis heres debitoribus teneatur.

Cum per ſe pateat, neminem pro alio ſolvere teneri, nec ipſe defunctus, ſi eſſet in vivis, plus ſolvere poſſet, quam in bonis ejusdem eſt; *naturaliter heres ultra vires hereditatis non tenetur, ſi æs alienum maſſam ſuperet, nec alio animo eandem ſuſcipere intelligitur, quam ut ultra vires ejus non teneatur.* Quamobrem ut de viribus hereditatis conſtare poſſit, *ſi hereditas ære alieno obnoxia fuerit; inventarium conficiendum* (§. 902.): a quo in ſtatu naturali jurata ſpecificatio non differt; cum, quæ per teſtes probari nequeant, per juramentum probanda (§. 781.).

§. 920.

De hereditatis repudiatione.

Hereditatem repudiare dicitur, qui jus hereditarium ſibi delatum acceptare non vult. *A voluntate igitur uniuscujusque*

que dependet, utrum hereditatem sibi delatam suscipere, an repudiare velit (§. 316.).

§. 921.

Cum *parentes* fortunam liberorum, quantum possunt, promovere debeant (§. 892.); *si moriantur, bona sua liberis relinquere debent.* Quoniam vero curæ habere obligantur, ut, si eos mori contingat, bona liberis nondum educatis relinquant, ex quibus sumtus educationis sustententur (§. 896.); *si quidam liberorum fuerint educati, alii non fuerint, & quæ ab ipsis relinquuntur bona vix educationi horum sufficiant, ea naturaliter ad nondum educatos pertinent; aut si fructus huic sufficiant, usus fructus, donec fuerint educati.* Ex eadem ratione *idem intelligitur de parentibus superioris ac liberis inferioris gradus* (§. 897.). Quamobrem cum *sui heredes* dicantur, qui per generationem a defuncto descendunt; *liberi primi & ulterioris gradus sunt heredes sui.* Cumque fortunæ non minus liberorum ulterioris, quam primi gradus consulere debeamus (*per demonstrata*); *si defuncto fuerint liberi & primi & ulterioris gradus, naturaliter quoque hi subeunt in locum* *De successione liberorum.*

Digitized by Google

cum parentum ſuorum. Quamobrem quia jus ſubeundi in locum parentum ſuorum, cum liberis primi gradus ad hereditatem concurrentibus liberis ulterioris gradus competens, *Jus repræſentationis* vocatur; hoc jus *naturale eſt*, ſeu *juri naturæ convenit.*

§. 922.

De ſucceſſione parentum. Quoniam liberi parentibus beneficia rependere obligantur, quantum poſſunt (§. 894.); *ſi quis improles moritur, naturaliter bona ſua relinquere debet parentibus ſuis primi gradus, aut his deficientibus, gradus ulterioris.* Nimirum beneficia parentibus noſtris primi gradus exhibita a parentibus ſuis, qui nobis ſunt parentes ulterioris gradus (§. 879.), per illos etiam in nos derivantur.

§. 923.

De hereditatis delatione in linea recta. Atque hinc patet, *in linea recta natura hereditatem deferri deſcendentibus, obſervato jure repræſentationis: his autem deficientibus, parentibus ſecundum gradus* (§. 921. 922.).

§. 924.

Digitized by Google

§. 924.

Cum *jus succedendi liberorum atque parentum* non modo natura sit constitutum, sed etiam ex quasi pacto oriatur (§. 921. 922.); *non modo per modum officii* (§. 57.), *verum etiam tanquam jus ex pacto quæsitum subsistit* (§. 900. 687.), *ipsis auferri nescium* (§. 100.). Accedit, quod societas paterna, quæ ab initio consensu liberorum præsumto nitebatur (§. 909.), ubi ad maturiorem ætatem perveniunt, tacita eorundem ratihabitione confirmetur, quasi pacto in expressum transeunte. Tacitus iste consensus extenditur etiam ad familiam parentum superiorum (§. 876. 881.); saltem Jure naturæ extendi debet. *Quale sit jus succedendi liberorum & parentum.*

§. 925.

Liberi abdicari dicuntur, si parentes sufficienter declarent, quod eos pro liberis agnoscere nolint. *Quodsi liberi scientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipsorum erga parentes officio, reverentiæ inprimis filiali repugnant, vel a vita scelesta sese revocari minime patiuntur,* cum a pacto vel quasi, quo nititur societas paterna (§. 909. 924.), discedant (§. 442.); *De abdicatione liberorum.*

Digitized by Google

naturaliter eos abdicare licet (§. *cit.*). Per ſe autem patet, *abdicatos amittere jura liberorum.*

§. 926.

De quantitate juris hereditarii liberorum & parentum.

Cum liberis ac parentibus jus ſuccedendi competat, quia liberi ac parentes ſunt (§. 921. 922.); *naturaliter liberi omnes ejusdem gradus æquale jus habent ad hereditatem parentum, & viciſſim parentes ejusdem gradus ad hereditatem liberorum*, conſequenter *ſinguli hereditatem æqualiter inter ſe dividere debent, & qui jure repræſentationis ſuccedunt* (§. 921.), *eam partem accipere debent, quam parens ipſorum accepiſſet, ſi adhuc in vivis fuiſſet.*

§. 927.

De Teſtamento.

Expreſſa declaratio voluntatis defuncti de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum, & de eo, quod præterea poſt mortem ſuam fieri vult, ea lege facta, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit, *Teſtamentum* dicitur. Quamobrem cum dominium ea lege in alterum transferri poſſit, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptari poſſit (§. 314.); *teſtamentum Juris natu-*

Digitized by Google

naturalis eſt, nec de voluntate Teſtatoris ante mortem ejus ut heredi conſtet neceſſe eſt, & ante mortem teſtamentum revocari ac pro lubitu mutari poteſt (§. *cit.*). Quamobrem patet, *teſtamentum morte demum teſtatoris validum effici*, ſeu *irrevocabile.*

§. 928.

Liberi exheredari dicuntur, quibus a parentibus expreſſa voluntate aufertur hereditas. Quoniam iidem abdicari poſſunt, abdicati autem amittunt jus ſuccedendi (§. 925.); *liberi* quoque *exheredari poſſunt.* Cum tamen jus ipſis in ſe auferri neſcium (§. 924.), pro lubitu a parentibus auferri nequeat; *ſine juſta cauſa exheredari nequeunt*: quæ quales eſſe debeant, ex anterioribus colligitur (§. 925.). Quæ de exheredatione liberorum dicta ſunt, ob eandem rationem etiam applicanda ad exheredationem parentum. *De exheredatione liberorum & parentum.*

§. 929.

Quoniam obligatio naturalis, fortunam aliorum promovendi, quantum in poteſtate ſua eſt, etiam parentes atque liberos tenet (§. 134. 38.); *ſi parentes abſque neglectu liberorum ſuorum, & liberi* *De legatis.*

absque neglectu parentum fortunam aliorum promovere possunt, in gratiam quoque extraneorum & mendicorum ac egenorum de bonis post mortem suam relictis disponere possunt, veluti si parentes habeant patrimonium amplum, vel liberis jam adsint, quæ vitæ necessitati, commoditati ac jucunditati sufficiunt, vel contra. Quamobrem cum donatio rei cuiusdam, vel etiam certæ pecuniæ summæ, ultima voluntate facta, *Legatum* dicatur; inde patet, *quatenus legata Juri naturæ conveniant.* Dicitur autem *Legatarius* persona, cui legatum relinquitur. Et quia *legata* spectanda sunt tanquam onus hereditati adjectum (§. 409.), cum hereditas nonnisi sub hoc onere acquiri possit (§. 317.); *ab herede legatariis præstanda.* Per se autem patet, *legata in præjudicium liberorum relicta naturaliter non subsistere.*

§. 930.

An cognati collaterales in testamento præteriri possint.

Cum *cognatis collateralibus* ad promovendum ipsorum fortunam non aliter obligemur speciali quadam ratione, quam quatenus parentibus in ipsis beneficium rependimus (§. 894. 878.), ac ideo non quia ipsis per se beneficium debetur; *bona*

bona quoque *post mortem ipsis relinquere perfecte non obligamur*, consequenter *in testamento praeteriri iidem possunt, herede extraneo instituto, vel ex collateralibus eum, qui placuerit, vel etiam conjuge superstite.*

§. 931.

De successione ab intestato & praeteritione liberorum in testamento.

Ab intestato succedere dicitur, qui in bona defuncti succedit testamento nullo facto, vel a defuncto in testamento non institutus heres. Quamobrem cum *posthumus*, qui post mortem demum patris nascitur, *fit* quoque *heres patris sui, immo etiam parentum superioris gradus* (§. 921.); *si in testamento praetereatur, una cum ceteris liberis ad hereditatem admittendus, & testamentum naturaliter quoad cetera subsistit, etiam quoad legata, nisi ideo relicta intelligantur, quia heredum numerum minorem putavit defunctus.* Ob eandem rationem *idem intelligitur, si unus ex liberis fuerit praeteritus, non exheredatus* (§. 928.).

§. 932.

De modo testandi.

Cum naturaliter ad testamentum faciendum non aliud requiratur, quam ut

teſtator voluntatem ſuam expreſſe declaret (§. 927.); *teſtamentum naturaliter validum eſt, ſi quocunque modo conſtet hanc eſſe defuncti voluntatem*, conſequenter *ſi eam coram teſtibus declaret, vel in ſcripturam redigat, aut ab alio in ſcripturam redactam ſubſcribat.* Per ſe autem patet, *ſi teſtamentum ſcriptum a teſtibus ſubſcribatur, opus non eſſe, ut ejus tenor ipſis ſit notus* (§. *cit.*). Dicitur autem *Teſtamentum nuncupativum*, quando teſtator voluntatem ſuam declarat coram teſtibus, ſive præſens ſit heres, ſive abſens; *Teſtamentum* autem *ſcriptum*, quando teſtator voluntatem ſuam in ſcripturam redactam relinquit.

§. 933.

De modo ſuccedendi ab inteſtato.

Quoniam non uno caſu contingere poteſt, ut quis voluntatem ſuam ultimam non declaret; ex eo minime ſequitur, quod voluerit, ut bona ſua poſt mortem ſint res nullius, conſequenter occupanti cedant (§. 209. 210.). *Si quis ergo inteſtatus decedit, præſumendum eſt, cujusnam eſſe voluerit bona poſt mortem relicta.* Quamobrem *qui ab inteſtato ſuccedit, niſi hereditas ipſi debita ſit* (§. 924.),

ex

ex præſumta defuncti voluntate ſuccedit. Quoniam itaque id præſumendum, quod officiis maxime congruit, collateralibus autem qua talibus ſpeciali ratione obligamur ad promovendum eorum fortunam, quatenus in ipſis beneficium redditur parentibus communibus primi, vel ulterioris gradus (§. 930.); *deficientibus heredibus in linea recta, ab inteſtato ſuccedunt, qui ſunt in familia patris, vel matris ſecundum gradus familiæ, & his deficientibus ſimiliter, qui ſunt in familia avi, vel aviæ, ac ita porro, ut non fiat tranſitus de familia in familiam*, nimirum de arctiori in diffuſiorem, *niſi ubi in illa nulla extet perſona, ubivis nulla habita differentia ſexus.*

§. 934.

Cum dominium amittatur, quamprimum quis moritur (§. 818.), conſequenter *ſi deficiat heres*, & res ab eodem relictæ fiant nullius; *hereditatem occupare poteſt naturaliter, qui voluerit* (§. 210.), *aut is, a quo jus occupandi occupatum eſt* (§. 214.). *De herede deficiente.*

§. 935.

In heredem transfertur dominium rerum a defuncto relictarum (§. 916.), *Quot modis heres inſtitui &*

legatum relinqui possit.

& legatario dantur, quæ ipsi legantur (§. 929.). *Quot modis* igitur *aliquid dari potest*, seu dominium transferri, *tot etiam modis heres institui & legatum relinqui potest.* Quamobrem *quæ ex diverso modo dandi fluunt, ea etiam valent de herede hoc vel isto modo instituto, & de legato hoc vel isto modo relicto.*

§. 936.

De testamento sine heredis institutione facto.

Ceterum si testator velit, eum heredem sibi esse, qui ab intestato succedit, legatum tamen uni vel alteri relinquere, vel alia quædam fieri post mortem suam; *naturaliter in testamento, nulla facta heredis institutione, legata relinqui possunt, immo de aliis disponi potest, quæ post mortem suam testator fieri vult* (§. 927.), *tumque heres est, qui ab intestato succedit, & ultimam voluntatem testatoris adimplere tenetur* (§. 317.).

§. 937.

De iis, quæ ad testamenta adjiciuntur.

Et quia in testamento mutare pro lubitu potest, quicquid visum fuerit, testator, quamdiu vixerit (§. 927.); *naturaliter testamento adjici possunt non minus, per quæ nonnulla in eodem mutantur, quam quæ nihil mutationis afferunt.*

§. 938.

Digitized by Google

§. 938.

Prælegatum dicitur legatum heredi uni, vel alteri relictum. Quoniam a voluntate teſtatoris dependet, cuinam legatum relinquere velit (§. 929. 475.), conſequenter nil obſtat, quo minus etiam heredi relinquatur; *prælegata Juri naturæ non contrariantur.* *De prælegatis.*

§. 939.

Si heres unus hereditatem, legatarius legatum repudiet, cum perinde ſit, ac ſi heres non fuiſſet inſtitutus, vel legatum nullum relictum (§. 920. 339.); *portio illius, vel res legata hujus hereditati accreſcit*: cumque heres facto ſuo jus legatario adimere non poſſit (§. 100.), & naturaliter in teſtamento etiam de legatis tantummodo diſponi queat (§. 936.); *ſi heres inſtitutus hereditatem adire nolit, vel non poſſit, legata tamen ſubſiſtunt.* *De hereditate, vel legatis repudiatis.*

§. 940.

Cum heredis inſtitutio & legati relictio a voluntate teſtatoris dependeant (§. 930. 938.); *teſtator* quoque *heredi inſtituto alium ſubſtituere poteſt, ut illo deficiente* *De ſubſtitutione heredis, vel legatarii.*

ciente quacunque de causa hic succedat, vel deficiente legatario substitutus legatum accipiat.

§. 941.

De fideicommissis. Hereditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prouti testator jusserit, restituatur alteri, *Fideicommissum* dicitur; in casu primo *universale*, in secundo *particulare*. Ac in specie *Fideicommissum familiæ* dicitur, quod familiæ relictum; vel si testator prohibet, ne res extra familiam alienentur. *Fideicommissa esse naturaliter valida*, patet per liberam testandi voluntatem (§. 930.).

§. 942.

De pactis successoris. Cum dominus vi dominii de rebus suis pro lubitu disponere possit (§. 195.); *naturaliter valida sunt pacta de hereditate inita*, consequenter *etiam pacta successoria conjugum.*

§. 943.

De successione naturali conjugum. Per se patet, *mortuo conjuge uno* matrimonium dissolvi, consequenter usum rerum, quas quisque habet, quantum ad communem œconomiam sufficit (§. 866.), cessare, cumque res ipsæ uniuscujus-

Digitized by Google

cujusque propriæ ſint; *conjugem ſuperſtitem recipere quod ſuum eſt, nullum vero jus habere ad bona defuncti.* Quoniam tamen conjux unus in caſu colliſionis alterum præferre debet in præſtandis officiis humanitatis (§. 869.); *ſi conjux ſuperſtes non habeat propria bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem, qui moritur, poſt mortem ſuam eam pro modo facultatum ſuarum bonorum partem ipſi relinquere debet, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo jucunditati ſufficiunt, aut ſaltem uſumfructum in iſta parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, ſive ad dies vitæ, ſive donec in ſtatu viduitatis permanſerit, prouti circumſtantiæ particulares ſuadent,* conſequenter *deficiente herede in linea recta* (§. 921. 922.), *conjugem heredem inſtituere poteſt, aut ſi non deficiat, vel alia de cauſa heredem inſtituere hunc nolit, legato* (§. 929.), *aut fideicommiſſo* (§. 941.), *aut uſufructu conſtituto eidem proſpicere debet.*

§. 944.

Quoniam parentes non modo liberos conjunctim educare (§. 856.), communi- *De indiſſolubilitate matrimonii.*

munique ſumtu (§. 866.), verum etiam pro virili fortunam eorum promovere (§. 892.), ac ipſis poſt mortem bona ſua relinquere debent (§. 921.), immo etiam tacite ſe invicem ſibi obligant ad quævis humanitatis officia præſtanda (§. 869.), & conjux unus alteri poſt mortem ſuam de iis proſpicere debet, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum datur (§. 943.); *Jure naturali matrimonium perpetuum eſſe debet.*

§. 945.

De liberis ex illicito concubitu natis.

Liberis imputari nequit, quod ex concubitu illegitimo nati (§. 873.). Quoniam itaque naturaliter inter liberos legitimos & ex concubitu illicito natos nulla datur differentia; *naturaliter ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hereditatem parentum ſuorum cum liberis ex juſtis nuptiis natis.*

§. 946.

De matrimonio collateralium.

Cum inter fratres atque ſorores nulla concipi poſſint officia, niſi quorum ratio continetur in eo, quod per nativitatem ab iisdem parentibus deſcendant; nulla

nulla quoque fingi poſſunt officia, quæ cum officiis conjugum conſiſtere nequeant, prouti id obtinet inter parentes & liberos (§. 895.). Quamobrem *matrimonia inter fratres & ſorores contracta naturaliter illicita non ſunt*, ac ideo *multo minus inter collaterales remotiores*. Alia vero quæſtio eſt: num iſtiusmodi matrimonia ob rationes civiles in ſtatu civili prohiberi debeant?

CAPUT VI.

DE SERVITUTE ET SOCIETATE HERILI.

§. 947.

Servitus eſt ſubjectio, qua quis operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur. Qui operas præſtare obligatus, *Servus*; ſi fœmina fuerit, *Ancilla*; qui alimenta, *Dominus* dicitur; & jus domini in ſervum, *Poteſtas dominica*. Eſt autem *Servitus perfecta*, ſi operæ, quæ perpetuo debentur, determinatæ non ſunt; conſequenter a domino pro lubitu determinandæ; *imperfecta* vero, *Servitus quid ſit.*

vero, si operæ saltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servitute voluntaria.

Cum qui per operas ad victum & amictum necessaria acquirere tenetur, eas alteri locare possit pro mercede (§. 620.), & de operis a se præstandis pro lubitu statuere (§. 225. 195.); *si quis non habet nisi operas, quarum præstatione sibi comparare valet ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, eidem jus est sese alteri in servitutem dandi* (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *servitus*, quæ *voluntaria* dicitur; *in servitute voluntaria ex pacto metienda sunt jura atque obligationes.* Et vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut se alteri in servitutem det pro lubitu suo* (§. 78.), consequenter *etiam se vendere* (§. 587.), *aut quocunque modo alienare licet.*

§. 949.

An parentibus liceat liberos vendere vel marito uxorem.

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); *si aliter liberis suis de iis prospicere non possunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in servitutem vendere licet* (§. 46.). Ast cum nec liberi æs alienum

num parentum ſolvere teneantur, nec uxor mariti (§. 873.); *ob æs alienum parentibus liberos, marito uxorem vendere non licet.*

§. 950.

De Servitute debitoris.

Enimvero cum naturaliter bona debitoris obligata ſint pro quolibet debito, ut ex iisdem ſatisfiat creditori (§. 705.), operæ autem æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum,* conſequenter *eundem etiam alii pro eo ſolventi in ſervitutem addicere, aut pro pretio convento* (§. 338. 342.). Dicitur autem *ſervitus coacta*, quam quis præter voluntatem ſuam ſubire cogitur.

§. 951.

De jure domini in ſervum.

Cum ſervus *domino* operas præſtare teneatur (§. 947.); eidem *non competit jus niſi in operas a ſervo præſtandas, & in actiones ceteras, quatenus reſpectum quendam ad illas habent,* conſequenter *etiam jus eum ad operas præſtandas obligandi, & præſtare nolentem, vel in præſtandis negligentem*

gentem puniendi, ac ideo *minis & verberibus ad præstandum operas debitas compellendi* (§. 35. 93.).

§. 952.

De officiis humanitatis servo debitis.

Cum servus non desinat esse homo; *dominus* quoque *servum amare & cetera officia humanitatis præstare debet, quæ homo homini debet* (§. 38. 133.), consequenter *non permittere, ut is sit vitio deditus, sed curare, ut virtuti studeat* (§. 139.), *ipsique competit jus præcipiendi servo, quæ legi naturæ conveniunt, prohibendi, quæ repugnant* (§. 951.).

§. 953.

De operis a servo exigendis.

Quoniam operæ præstantur pro alimentis (§. 947.); *dominus servo alimenta salubria justa quantitate, & vestes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum dare debet* (§. 114. 115.), *nec operas exigere, ultra quod sanitas permittit* (§. 124. 37.).

§. 954.

Cuinam servus acquirat, & de peculio servi.

Operæ servi, quæ ante erant in dominio servi (§. 225.), nunc sunt in dominio domini (§. 951.). *Quicquid* igitur *per operas servi acquiritur, domino acqui-*

acquiritur (§. 226.). Enimvero *si servus aliunde quid acquirit, vel per operas suas horis subsecivis*, in quibus voluntate domini a labore vacat, *id servi manet.* Dicuntur autem *Peculium servi* res & pecunia, quas servus quomodocunque extra ministerium domini acquirit: quod *dominus in rem suam vertere nequit* (§. 195.). *Non* tamen *permittere tenetur, ut servus eodem abutatur* (§. 952.), *& de eo satisfaciendum domino, si servus dolo, vel culpa sua damnum dederit* (§. 270.), *alias nonnisi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Quale jus sit potestas dominica.

Cum *potestas dominica* sit jus determinandi actiones servorum, prouti sibi visum fuerit, & prouti legi naturæ convenit (§. 951. 952.); ea *imperium est* (§. 833.). Unde & *imperium herile* appellari nonnunquam solet. *Domino* igitur *jus nullum in corpus & vitam servi competit*; consequenter *naturaliter jus vitæ ac necis in servum non habet.* Ac propterea, cum *in servum sævire* dicatur, si dura verba jugiter ferat in servum, in præstandis operis licet assiduum, aut ob non præstitas operas nimias, aut solo odio sine ulla

Digitized by Google

ejus culpa nimis duriter tractet; *in servum sævire non licet.*

§. 956.

De obligatione servi. Quoniam *servi domino* subjecti sunt (§. 955. 835.); eidem *obedire debent* (§. 835.), & per consequens *facere, quæ jubet, non facere, quæ prohibet* (§. cit.). Et *operas debitas omni diligentia præstare obligantur* (§. 947. 21.).

§. 957.

De alienatione servi. Quia quilibet jus suum alienare potest pro lubitu (§. 257.); *dominus* quoque *servum*, hoc est jus, quod in ejus operas & ceteras actiones habet, *alienare potest, cui & quomodo voluerit*, veluti vendere.

§. 958.

De manumissione. Cumque etiam jus suum remittere possit (§. 342.), quo facto servus sit liber (§. 337.), servus autem *manumitti* dicatur, si dominus libertatem suam eidem restituit; *dominus servum manumittere potest, non tamen invitum, si pacto servitus contracta* (§. 438.).

§. 959.

§. 959.

Quoniam partus ancillæ ſumtibus domini educandus, & is præterea operis carere debet, quas mater propter partum præſtare impedita fuit; *ex ancilla natus naturaliter tamdiu ſervilis conditionis eſt, donec ſumtus educationis & ſi quid præterea intereſt reſtituantur.* Pactum, quod ancilla cum ſervo init liberorum procreandorum cauſa, *matrimonium eſt*, utut a Romanis *Contubernium ſervile* vocetur. Quoniam tamen dominus partum ſuo ſumtu educare debet; *ad contubernium conſenſus domini requiritur.* *De natis ex ancilla & de contubernio.*

§. 960.

Qui alicui certas operas ad certum tempus pro alimentis & certa mercede locat, *Famulus;* & eorum conductor *Herus* dicitur. *Ex pacto* igitur *metienda ſunt jura & obligationes heri atque famuli.* Quatenus vero eodem utriusque partis commodum promovetur, cujus cauſa famulus operas locat, herus eas conducit, *Societas* quædam inter famulum & herum initur (§. 836.), quæ *herilis* vocatur. Convenit cum ea ſervitus voluntaria (§. 948.), & *famuli imperfectam ſervitutem ſubeunt* (§. 947.). *De ſocietate herili.*

§. 961.

De obligatione famuli.

Cum famulus hero perfecte obligetur ad certas operas præstandas (§. 960. 438.); *hero competit jus famulum obligandi ad faciendum, quod intra conventum modum imperare potest; si præstare nolit, vel negligens fuerit, eum ante diem dimittere potest* (§. 442.). Quoniam itaque famulus negotia domini negligere non debet; *eo tempore, quo heri negotia obeunda sunt, sua curare nequit, nisi domino consentiente* (§. 337.); utpote qui jus suum remittere potest (§. 342.). Cum vero domino nullum damnum detur, *si famulus tempus in utilitatem suam collocet, quo a negotiis liber est; id prohiberi nequit.*

§. 962.

De hero vel famulo non obtrudendo.

Cum nemo alterum tertio obligare possit contra voluntatem suam (§. 78.); *intra tempus contractus nec herus famulo herum, nec famulus hero famulum alium loco sui obtrudere potest.* Quodsi vero dominus velit, ut operas quasdam, alias sibi debitas, quibus interea carere vult, præstet alteri, cum in eo nihil fiat, quod est contra jus famuli (§. 83.); *herus famulum alteri ad aliquot dies commodare potest* (§. 515.).

CAPUT

CAPUT VII.

DE DOMO.

§. 963.

Societas composita dicitur, quæ ex aliis simplicibus, aut minus compositis constat; *simplex* autem, cujus membra sunt individua physica. *Membra* igitur *composita sunt integræ societates*, tanquam individua moralia (§. 96.). *De societate composita & simplici.*

§. 964.

Domus dicitur societas composita ex conjugali, paterna & herili, vel saltem ex binis. Illa *perfecta* est, hæc *imperfecta*. Dicitur autem *Paterfamilias*, qui in societate conjugali maritus, in paterna pater, in herili herus appellatur; *Materfamilias* vero, quæ in conjugali uxor, in paterna mater, in herili hera vocatur. Liberi autem & famuli, quatenus sunt membra minus digna domus, *Domestici* dicuntur; etsi vocabulum subinde ad solos famulos & famulas restringatur. Quoniam societates simplices, ex quibus domus componitur, in eadem subsistunt; *singulorum* quoque *membrorum domus jura & obligationes ex fine societatum simplicium* *Domus quid sit.*

cium metienda: quia tamen ſocietates ſimplices in unam coaleſcunt; *unusquisque ſibi cavere debet, ne alteri quomodocunque impedimento ſit, quo minus aliqua ex parte officio ſuo deſit.*

§. 965.

De fine domus & obligatione ac jure inde naſcente.

Cum ſocietas finis cujusdam conjunctis viribus obtinendi cauſa contrahatur (§. 836.); *domus* quoque *finem* quendam *habere debet*, ſocietatibus ſimplicibus ſubſiſtentibus; *non alium, quam ut conjunctis viribus eorum, qui membra ſocietatum ſimplicium ſunt, ſalus ſocietatum ſimplicium rectius promoveatur*, conſequenter *quando quis ſit membrum ſocietatis ſimplicis, quæ compoſitæ cujusdam, veluti domus, membrum eſt, eo ipſo tacite ſe obligat, quod ſalutem ſimplicium, quantum datur, promovere velit*, ac propterea *tacite* quoque *acquirit jura obligationi iſti reſpondentia* (§. 46.).

§. 966.

De imperio in domo.

Quoniam in ſocietate conjugali conjugum (§. 870.), in paterna parentum (§. 888.), in herili heri ac heræ commune eſt imperium (§. 955.); *naturaliter in domo imperium patri & matrifamilias com-*

commune est, convenire tamen possunt, ut patrifamilias soli competat partim per se, partim per matremfamilias exercendum, & de modo exercendi (§. 667.).

§. 967.

Hinc consequitur, cum domus tanquam societas (§. 964.) suas habere debeat leges (§. 846.); *leges in domo mutuo patris & matris familias consensu determinandus esse, nisi de imperio & ejus administratione specialiter quid fuerit conventum.* Vocantur autem *leges* istæ *domesticæ*, quæ, cum præscribere debeant media, quibus finis domus obtinetur (§. 846.), *ex fine domus derivandæ.* *De legibus domesticis.*

§. 968.

Quoniam itaque finis domus obtineri nequit absque legum domesticarum observantia (§. 967.); *pater & mater familias diligenter attendere debent ad actiones domesticorum*, consequenter cum *vigilantia* consistat in diligentia animum attendendi ad omnia, quæ fiunt & quæ nosse interest, ne scilicet facile quid notitiæ nostræ subducatur; *pater & mater familias vigilantes esse debent.* *De vigilantia patris & matris familias.*

§. 969.

De autoritate patris & matris familias.

Et quia pater ac mater familias conjunctim imperium domesticum exercent, vel saltem paterfamilias id ex parte per matremfamilias exercet (§. 967.); *& patri & matri familias curæ esse debet, ut in altera parte hæreat autoritas, & neutra pars propriam autoritatem imminuere debet.*

§. 970.

De cura utriusque in domo.

Naturæ autem domus apprime convenit, *ut pater atque mater familias provide prospiciant, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec vicissim famuli ac famulæ per illos corrumpantur, & propterea permittere minime debent, ut liberi implicentur familiaritatibus famulorum & famularum, nec in hos sibi jus quoddam arrogent.*

§. 971.

De officiis humanitatis.

Quia denique officia humanitatis a quovis debentur cuivis, quantum in potestate est (§. 133.); *qui in eadem domo sunt, quævis officia humanitatis data quacunque occasione sibi invicem præstare debent.*

SECTIO

SECTIO II.

DE IMPERIO PUBLICO, SEU JURE CIVITATIS.

CAPUT I.

DE ORIGINE CIVITATIS ET IMPERII PUBLICI.

§. 972.

Cur civitates introducendæ & de fine earundem.

Domus singulas sibi non sufficere in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec ut jure suo quiete frui, &, quod ab aliis tribuendum, satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere possint, haud difficulter assequimur. Necesse igitur est, ut plures domus conjunctim ad ea contendant, quæ domus singulæ per se consequi nequeunt, adeoque societates contrahendæ (§. 836.). Societas eo fine contracta *Civitas* appellatur. Unde patet, *pacto hominum civitates fuisse constituendas* (§. 836.), & *finem civitatis consistere in vitæ sufficientia*, abundantia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, ac mediorum felicitatis;

tranquillitate civitatis, vacuitate a metu injuriarum, seu a violatione juris sui (§. 87.); & *securitate*, seu vacuitate metus a vi præsertim externa; *Salutem* autem *civitatis in fruitione vitæ sufficientiæ, tranquillitatis & securitatis* (§. 897.), *quæ quatenus obtinetur, bonum publicum est* (§. *cit.*).

§. 973.

Respublica quid sit.

Civitatis ordinatio *Respublica* dicitur, quamvis civitas & Resp. a nonnullis pro synonymis habeantur, sed perperam; cum aliud sit pactum, quo civitas constituitur, alia conventio, qua consentitur in media finem civitatis consequendi. Ex illo nimirum civitas formam suam specificam nondum nancisciturr, quam ex hac demum acquirit.

§. 974.

Quid sit gens, civis, peregrinus, incola.

Multitudo hominum in civitatem consociatorum *Populus*, sive *Gens* dicitur. *Multitudo* itaque *hominum alio fine, quam qui civitatis est* (§. 972.), *consociatorum gens non est.* Membra civitatis, seu singuli, qui societatem civilem ineunt, dicuntur *Cives*; qui vero membrum civita-

vitatis noſtræ non eſt, *Peregrinus* appellatur. Et peregrinus, cui habitare & rem ſuam gerere permittitur in aliena regione, *Incola* audit.

§. 975.

Cum ex pacto, quo civitas conſtituta (§. 872.), oriatur obligatio (§. 438.); *ſinguli obligantur univerſis, ad commune bonum pro virili promovendum, & univerſi ſingulis, quod ſufficientiæ vitæ ipſorum, tranquillitati & ſecuritati proſpicere velint* (§. 972.), conſequenter *a neutra parte fieri debet, quod huic obligationi contrariatur*, ideoque *univerſis competit jus cogendi ſingulos, ut obligationi ſuæ ſatisfaciant.* *De obligatione ſingulorum & univerſorum.*

§. 976.

Quoniam itaque *in civitate* nihil faciendum, quod ſaluti ejusdem adverſatur (§. 972. 975.); *ſalus publica* in eadem *ſuprema lex eſt*, conſequenter *ſi ſalus publica exigit, ut certo modo de rebus civium diſponatur*, immo *de ipſis civibus quibusdam, jus ita diſponendi univerſis ſeu populo competit.* *De lege ſuprema civitatis.*

§. 977.

Cum ſinguli, qui in civitatem coëunt, liberi ſint (§. 77.), & dum in eandem *De libertate Civitatum, ſeu gentium.*

dem coëunt, nonniſi ſibi invicem ſe obligent (§. 972.); *natura civitates diverſæ inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes* (§. 850.): id quod etiam inde patet, quod civitas ſocietas ſit (§. 972. 850.).

§. 978.

De jure determinandi ea, quæ finis conſequendi cauſa fieri debent.

Quoniam *quælibet civitas natura*, ſeu qualis eſt vi originis ſuæ, libera eſt (§. 977.), ac ideo in actionibus ſuis independens ab omni alia gente ac homine quocunque (§. 77.); *jus* quoque *habet determinandi pro lubitu modum, quo ſalus publica promoveri debet, ſeu media, quibus finis civitatis obtinetur*, conſequenter *non modo conſtituendi ea omnia, quæ eo fine neceſſaria ſunt, & determinandi ea, quæ conſtanter eodem modo fieri debent, adeoque leges ferendi* (§. 39.); *verum etiam decernendi, quid in caſu quolibet emergente fieri debeat.* Patet autem, *ea omnia determinanda eſſe communi omnium conſenſu* (§. 841.). Aſt cum fieri non poſſit, ut ſemper conſentiant omnes; *majori quod viſum fuerit parti, id pro voluntate omnium habendum, ſicque minor pars obliganda per majorem.*

§. 979.

§. 979.

Jus universis competens in singulos, tum in determinandis eorum actionibus consistat (§. 978.); *imperium est* (§. 833.), quod *civile*, vel etiam *potestas civilis* appellari solet, atque *oritur ex pacto*, *quo civitas constituta* (§. 972.), *& originarie penes populum est* (§. 974.), *tanquam res incorporalis propria* (§. 206.). *Imperii civilis origo.*

§. 980.

Imperium civile cum metiendum sit ex fine civitatis (§. 976. 972.); idem *non extenditur ultra eas civium actiones*, *quæ ad bonum publicum consequendum pertinent*, consequenter cum nonnisi quoad easdem *libertas naturalis* singulorum restringatur (§. 975. 77.), *quoad ceteras actiones* ea *illibata manet.* *De limitibus imperii civilis.*

§. 981.

Quoniam imperium civile quoad exercitium liberum est ab omni alia gente & homine quocunque (§. 977. 77.); *nullus* quoque *actus ad imperii exercitium spectans ab ullo homine irritus fieri potest.* Quamobrem cum *imperium summum* dicatur, cujus actus a nullo homine irriti fieri *De summitate imperii civilis.*

fieri poſſunt; *imperium civile in ſe*, quale ſcilicet originarie populo competit (§. 979.), *ſummum eſt*.

§. 982.

Quomodo de imperio diſponere poſſit populus & de jure Rectoris civitatis.

Cum imperium civile originarie ſit penes populum, ſeu in dominio ejusdem (§. 979.); *ſi civitas ordinanda, populus, ſive univerſi inter ſe convenire debent, utrum imperium ſibi retinere, an in perſonam unam, vel in plures conjunctim, utrum totum, an diviſum, & num certa lege, an abſque ulla lege transferre velint, num revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vitæ, num tanquam transmiſſibile in certos alios, an tanquam non transmiſſibile, num ſaltem quoad exercitium, an quoad ipſam ſubſtantiam.* Quamobrem cum *Rector civitatis* is dicatur, cui imperium in civitate delatum eſt, ut id exerceat; *Rectoris civitatis jus metiendum ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret.*

§. 983.

De diviſione imperii.

Quoniam imperium civile conſiſtit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 980.);

(§. 980.); pro horum diversitate varia complectitur jura, quæ *Partes imperii potentiales* vocantur a *Grotio*. Atque ideo *Imperium plenum* dicitur, quod nulla sui parte deminutum; *minus plenum*, quod una, vel altera parte deminutum. Est autem *Imperium limitatum*, cujus exercitium certis legibus adstrictum, vel consensu alterius indiget; *absolutum* vero, quod limitatum non est. *Imperium* itaque *minus plenum absolutum esse potest*, *idemque summum* (§. 981.); *plenum vero limitatum*, *immo pro aliqua parte limitatum*, *pro reliqua absolutum*. Ad certum tempus si confertur *Imperium*, vocatur *temporarium*; quod absolutum & summum esse potest: si sub clausula, quamdiu placuerit, *precarium*; quod *quovis momento revocabile*, consequenter summum esse nequit (§. 981.), etsi *absolutum esse possit*.

§. 984.

Leges, ad quas exercitium imperii adstringitur, *fundamentales* dicuntur. Quamobrem *lex* quoque *fundamentalis est, ut Rector civitatis in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certo-* *De legibus fundamentalibus.*

vertorum quorundam, & qua disponitur de modo transmittendi, vel deferendi imperium. Patet præterea, *Rectorem civitatis obligari ad legum fundamentalium observantiam, nec eas pro lubito suo mutare posse* (§. 982.). Cum vero *leges fundamentales* fiant *consensu* populi (§. 978.); eodem quoque *tolli & mutari possunt, modo jus Rectori civitatis, aut ejus successoribus inde quæsitum non diminuatur* (§. 86. 100.). Enimvero quia leges fundamentales a populo fiunt pro lubitu imperium in Rectorem civitatis transferente (§. 982.); *si Rector civitatis, qui absolutum imperium habet, ipse certas leges constituit, juxta quas imperium exercere velit, vel etiam concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit, eædem leges fundamentales non sunt*, ac per consequens *Rector civitatis non semper necessario easdem observare tenetur, immo si ita visum fuerit, eas prorsus tollere potest.* Quamobrem *nec ea de causa imperium esse desinit absolutum* (§. 983.) *atque summum* (§. 981.). *Idem valet, si populus saltem exprimit voluntatem suam de nonnullis, quæ Rector civitatis facere, aut non facere debeat, non vero expresse declarat, se ejus judi-*

judicio ſtare nolle, nec concilium conſtituit, ſine cujus conſenſu nihil eorum decernere valet; cum nullum ſibi jus in actus Rectoris reſervet populus.

§. 985.

Quomodo imperium deferri nequeat.

Cum bonitas & malitia actus, quippe de qua non omnium idem eſt judicium, non ſit apta ad diſtinguendum jus Rectoris civitatis & populi; *imperium transferri nequit ea lege, ut populus univerſus recte imperanti reſiſtere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit*; conſequenter *mutua populi & Rectoris civitatis ſubjectio perpetua eſſe nequit* (§. 835.).

§. 986.

De modo habendi imperium.

Si *Imperium* in Rectorem civitatis ſaltem transfertur quoad exercitium, *uſufructuarium* vocatur; ſi ſimul quoad ſubſtantiam, *patrimoniale*. Quamobrem *imperium patrimoniale habetur pleno jure, uſufructuarium minus pleno* (§. 198.). Patet autem, *imperium uſufructuarium plenum, abſolutum & ſummum eſſe poſſe: imperium autem patrimoniale minus plenum & limitatum* (§. 983. 981.). *Modus*

habendi imperium, cum non ſit pars imperii, ſed ab eo diſtinguatur tanquam res diverſa; *in ipſo imperio nihil mutat, nec is ad exercitium imperii ſpectat* (§. 66.).

§. 987.

De infeudatione imperii. Quia res etiam incorporales infeudari poſſunt (§. 740.); *imperium* quoque *infeudari poteſt* (§. 121. 979.). Cum infeudatio ad modum habendi imperium pertineat; *imperium infeudatum abſolutum plenum & ſummum eſſe poteſt* (§. 986.), *habetur tamen minus plene* (§. 736. 986.).

§. 988.

De imperio per modum fideicommiſſi delato. Quoniam delatio imperii tota dependet a voluntate populi transferentis (§. 982.); *imperium* quoque *transferri poteſt per modum fideicommiſſi*, hoc eſt, *ea lege, ut poſt certum tempus, vel moriens, id reſtituat certo cuidam alteri* (§. 941.). Et ut ante (§. 987.), patet, *hoc modo delatum, abſolutum, plenum ac ſummum eſſe poſſe.*

§. 989.

De capitulatione. Pacta, in quibus de modo adminiſtrandi imperii inter Rectorem civitatis

&

Digitized by Google

& populum convenitur, vel eos, qui populi jus habent, *Capitulatio* dicitur. *Eſt* igitur *capitulatio lex fundamentalis* (§. 984.), conſequenter *eadem opus eſt, ſi imperium limitatum eſſe debet* (§. 983.), *nullæ autem ſunt leges fundamentales perpetuæ.* Pacta cum ſervanda ſint (§. 438.); *absque conſenſu ejus, cum quo capitulatio facta, nihil in eadem mutari poteſt.*

CAPUT II.

DE DIVERSIS RERUMPUBLICARUM FORMIS.

§. 990.

Si imperium eſt penes totum populum, forma Reip. dicitur *Democratia*, ſubinde etiam *ſtatus popularis.* Quoniam *Libertas civilis populi* eſt independentia, quoad actus ad bonum publicum promovendum requiſitos, voluntate alterius; *in democratia populus libertate civili fruitur, nec tantummodo liber eſt reſpectu aliarum gentium* (§. 977.), *verum etiam reſpectu ſui ipſius.* *Democratia.*

Digitized by Google

§. 991.

Monarchia. *Monarchia* dicitur, ſi imperium, quale originarie in populo eſt, conſequenter plenum, abſolutum & ſummum, eſt penes unum. Quamobrem *in monarchia monarcha tantundem poteſt, quantum populus univerſus in democratia.* Cum tamen modus habendi imperium in ipſo imperio nihil mutet (§. 968.); *nihil intereſt, num imperium ſit in patrimonio, an in uſufructu.* Et quia in monarchia jus populi in monarcham translatum; *monarcha populum repræſentat.*

§. 992.

Ariſtocratia. *Ariſtocratia* dicitur, ſi imperium, quale originarie in populo eſt, penes certas quasdam perſonas eſt, qui *Optimates* appellantur. *Optimates* itaque *in ariſtocratia tantundem poſſunt, quantum populus poteſt in democratia, & imperium plenum, abſolutum & ſummum habent.* De modo habendi imperium idem tenendum, quod de monarcha diximus (§. 991.). Et quia *optimates* jus populi habent; *conjunctim populum repræſentant.* Quamobrem cum *Dignitas civilis* ſit præcellentia ſupra perſonas alias in Rep.

ex

ex juribus perſonæ competentibus æſtimanda, optimates autem conjunctim jus habeant, quod monarcha ſolus habet; *major eſt dignitas monarchæ, quam optimatum ſingulorum.*

§. 993.

Respublica mixta eſt, quæ in aliis ad monarchiam, in aliis ad ariſtocratiam, in aliis ad democratiam accedit, aut ſaltem ex binis Reip. formis aliquid participat. *Oritur Reip. forma mixta ex imperii diviſione in partes potentiales* (§. 983.), *& ejus limitatione* (§. 980.). Utrumque cum variis modis fieri poſſit; *mixtæ Reip. formæ pluribus modis differre poſſunt, & earum forma per leges fundamentales definienda* (§. 984.). *Respubl. mixta.*

§. 994.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in qua imperium ſive plenum, abſolutum ac ſummum, ſive quomodocunque limitatum aut deminutum, penes unum eſt, ſalva tamen ſummitate civitati manente. Perſona, penes quam in regno imperium eſt, *Rex* dicitur. *Regnum* igitur *eſt vel monarchia, vel mixta quædam Reip.* *Regnum.*

forma (§. 991. 993.). *Rex* tamen *quilibet in negotiis cum aliis gentibus populum repræſentat, niſi per leges fundamentales aliis gentibus notas quoad nonnulla aliter fuerit cautum.*

§. 995.

Imperium polyarchicum, ſeu condominatus.

Imperium polyarchicum a nonnullis *Condominatus* dicitur, ſi duo vel tres habent imperium indiviſum in uno regno commune, veluti ſi duo vel tres fratres ſimul imperent. Duo autem iſti, vel plures *Condomini*, vel *Correges* dicuntur, in quibus quaſi ſingulis regia poteſtas & dignitas tota reſidet.

§. 996.

Superior quinam & ſubditi quinam ſint.

Superior in civitate dicitur is, cui competit jus in actiones ſingulorum; hi autem vocantur *Subditi*. Quamobrem *in democratia populus univerſus ſuperior eſt* (§. 990.), *in regno & monarchia Rex ſive monarcha* (§. 991. 994.), *in ariſtocratia ſunt optimates conjunctim* (§. 992.); *at ſinguli in democratia, monarchia & ariſtocratia, & in hac etiam ſinguli optimates, ſubditi ſunt.* Enimvero *in condominatu condomini ſunt ſinguli ſuperiores, nec unus eorum ſubditus alteri* (§. 995.).

§. 997.

§. 997.

Regnum herile dicitur, in quo Regi idem jus competit in ſubditos & res ſubditorum, quod domino in ſervum; ſeu in quo Regi præter poteſtatem civilem etiam dominica competit; conſequenter *in regno herili Rex de operis ſubditorum ſibi præſtandis & de rebus ſubditorum pro lubitu diſponit, & actiones publicas ad ſuam præcipue utilitatem dirigit, nonniſi ſecundario utilitatem ſubditorum intendens*; id quod cum pacto, quo civitates conſtitutæ, repugnet (§. 972.), *imperium herile inde ortum ſuum non trahit, nec a fine civitatis derivatur.* Quoniam tamen populus imperium alii deferre poteſt, prout viſum fuerit (§. 982.); *ſi imperium herile in Regem deferre velit, hoc ipſi permittendum* (§. 977. 78.). Et quoniam *in regno herili ſubditi omnes ſubeunt ſervitutem perſonalem*, ſervitus autem perſonalis in ſe illicita non eſt (§. 948.); *regnum* quoque *herile in ſe illicitum non eſt, nec ſi populus in idem conſentit, injuſtum* (§. 83.). Quia vero etiam dominus ſervum amare & cetera humanitatis officia præſtare debet, quæ homo homini debet (§. 952.); *De regno herili.*

in regno quoque *herili Rex*, *ſeu imperans ſubditos amare debet & officia humanitatis præſtare*, conſequenter *in exercendo imperio herili nil committere*, *quod officiis iſtis repugnat.* Per ſe patet, *poſſibilem* etiam *eſſe ariſtocratiam herilem*, de qua eadem tenenda, quæ de regno herili.

§. 998.

De majeſtate & jure majeſtatico.

Majeſtas eſt dignitas ejus, penes quem ſummum imperium eſt indiviſum. Non obſtat, quod ejus exercitium in nonnullis ad leges quasdam fundamentales adſtringatur; cum actus hisce conformes a nullo homine irriti fieri poſſint. Atque hinc *Jura majeſtatica* appellantur, quæ ad imperium ſummum ejusque exercitium pertinent. Patet autem, *in democratia majeſtatem convenire populo univerſo* (§. 990.), *in ariſtocratia collegio optimatum* (§. 992.), *in monarchia & regno Regi* (§. 991. 994.).

§. 999.

De ſenatu.

Senatus dicitur cœtus certarum perſonarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ adminiſtrationis ſunt, vel quæ moram non ferunt, & executio illo-

illorum, quæ a ſuperiore decreta ſunt, committitur, & qui ad conſilium de rebus publicis ſuperiori ſubminiſtrandum adſciſcitur. *In democratia* itaque *ſenatus neceſſario conſtituendus*, cum populus non quotidie convenire poſſit (§. 990.), & *tanto plus auctoritatis & poteſtatis in eum conferendum, quanto rarius populus, aut difficilius convenire poteſt.*

§. 1000.

Conventus negotiorum publicorum agendorum cauſa celebrati dicuntur *Comitia.* Quamobrem *in democratia populus univerſus negotia publica, ſenatui non permiſſa* (§. 999.), *per ſe nonniſi in comitiis agere poteſt* (§. 990.), cumque de iis, quæ ad exercitium imperii ſpectant, pro lubitu ſtatuere poſſit (§. 978.); *a voluntate ejus unice dependet, utrum comitia ſtatuto tempore ſemper ſint habenda, an vero ſaltem in caſu emergente, quo de re quadam ex præſenti tempore ſtatuendum.* Patet (§. 999.), *jus convocandi comitia competere ſenatui debere*, cumque eidem ſtatus præſens rerum optime perſpectus ſit; *eidem* quoque *conferendum eſſe jus ea in comitiis proponendi, aut ſaltem ſuggerendi,* *De comitiis.*

rendi, de quibus deliberandum, utut etiam, cum in democratia natura omnium æquale jus sit (§. 70. 972.), *quilibet suggerere possit, quod ipsi ad promovendum bonum publicum conducere videtur, ut de eo deliberetur.* Et quoniam concordia sociorum salus societatis conservatur (§. 847.), ut eviteutur discordiæ; *leges de comitiis celebrandis condendæ* (§. 978.), veluti quinam *jus comitiorum* habere debeat, ut scilicet in iis votum habeant, quomodo populus in certos ordines, & hic in cœtus quosdam minores sint distribuendi, qui certas eligant personas ipsorum nomine ad comitia mittendas, seu deputatos, quinam in comitiis Directoris munere fungi debeat, & ita porro. Denique cum *in Rep. mixta* retineri possint, quæ in statu populari necessaria sunt (§. 993.); in ea quoque *locus esse potest comitiis.*

§. 1001.

De aristocratia formanda.

Quoniam vi libertatis, populo competentis (§. 977.), formam Reip. eligere is potest, quam voluerit (§. 78.); *a voluntate populi in aristocratia unice dependet determinare, quantus esse debeat optimatum*

tum numerus, num ex omnibus populi ordinibus, an ſaltem ex eminentiore ejus parte optimates conſtituendi, num eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum eſſe debeat; utrum ſucceſſores eligendi, an certa ſucceſſionis lex ſtatuenda; num jus optimatum ad certas familias, an ad poſſeſſionem prædiorum vel aliam perſonarum conditionem reſtringendum. Hinc *Ariſtocratia* alia *annua* vel *temporaria*, alia *perpetua*, alia *electiva*, alia *ſucceſſiva eſt*, alia denique *laxa*, quando ingens admodum fuerit optimatum numerus, etſi is minorem populi partem faciat; alia *ſtrictior*, quando numerus optimatum non major eſt, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari poſſit.

§. 1002.

Cum *monarcha* imperium plenum, abſolutum & ſummum habeat (§. 991.); *de omnibus negotiis publicis pro lubitu ſtatuere poteſt* (§. 983.), *& ejus judicio ſtandum* (§. 981.). Et quia non a tempore dependet jus monarchæ, ſed imperium plenum, abſolutum ac ſummum ad tempus quoque haberi poteſt; *Rector civitatis temporarius monarcha eſſe poteſt.* Et quo- *De jure monarchæ & regno æſymnetico.*

quoniam *Regnum æſymneticum* dicitur, ſi imperium ſaltem ad tempus in aliquem transfertur; idem *monarchia eſſe poteſt, non tamen neceſſario eſt.* Cetterum *monarcha non habet imperium herile:* quippe quod ab eo, quale originarie in populo eſt, & in monarcham translatum (§. 991), diſſentit (§. 997.).

§. 1003.

De Regno Laconico. *Regnum Laconicum* dicitur, in quo exercitium imperii quidem uni commiſſum, ſed qui id exercere tenetur juxta populi, vel procerum voluntatem. *In regno* igitur *Laconico Rex magis ſuadendi, quam jubendi poteſtate pollet, & inter monarchiam & regnum Laconicum,* cum imperium Regi competens variis modis limitatum, aut deminutum eſſe poſſit (§. 981. 983.), *plures regni ſpecies interjectæ ſunt.* Patet etiam, *in regno Laconico Regem aſſimilari ſenatui* (§. 999.).

§. 1004.

De regno legitimo. *Regnum legitimum* dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipſi in ſpecie præſcriptas,

ptas, ſeu capitulationem. *Regna* igitur *legitima ſunt Resp. mixtæ* (§. 993.), *& ſpecies inter monarchiam & regnum Laconicum interjectæ.* Patet etiam, *in regnis legitimis jus Regis omne metiendum eſſe ex legibus fundamentalibus* (§. 984.).

§. 1005.

Regnum electivum dicitur, quando populus eligit ſucceſſorem, Rege deficiente, aut jus eligendi in alios transtulit. *Rege mortuo imperium ad populum redire*, per ſe patet, conſequenter *a voluntate ipſius dependet, num Regem novum eligere velit, an aliam Reip. formam introducere.* Cumque *Interregnum* dicatur ſtatus Reip. in quo ſedes vacat; *populus in interregno imperium vel per ſe, vel per alium aut certos alios adminiſtrare poteſt*, conſequenter *Vicarios regni conſtituere, quorum jus ex lege fundamentali metiendum* (§. 984.); *& ideo in ipſo momento incipit, quo Regis jus finitur.* *De regno electivo & interregno.*

§. 1006.

Cum jus transferendi imperium originarie penes populum ſit (§. 982.); *jus eligendi Regem vel populus univerſus ſibi reſer-* *De Regis electione.*

reſervare, vel idem ſimpliciter in alios certos transferre, vel denique certas electionis leges condere poteſt (§. 984.), veluti determinando perſonæ eligibilitatem, tempus & modum electionis. Dicitur autem *Electio legitima*, quæ juxta leges de electione Regis conditas facta; *illegitima*, quæ legi cuidam contrariatur. Quamobrem cum electorum jus ex legibus fundamentalibus metiendum; *populus non tenetur, Regem illegitime electum agnoſcere.*

§. 1007.

De jure & obligatione Regis electi.

Cum ſalus publica ſuprema lex ſit (§. 976.); *Rex electus promittere tenetur, quod imperium ſaluti publicæ convenienter, &*, cum populus velit, id ſecundum leges fundamentales adminiſtrari (§. 984.), *ſi certæ leges eidem præſcribuntur, ſecundum easdem adminiſtrare velit.* Quoniam pactum intercedit inter Regem electum & populum, quo ille ſe obligat ad imperii exercitium, hic jus exercendi in ipſum transfert (§. 438.); *nec Rex imperium ſine conſenſu populi abdicare, nec ipſe a populo abdicari poteſt* (§. 100.). Quoniam vero pactum, cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva.

tiva, quæ eidem ineſt, exiſtente (§. 609.); *ſi Regi defertur imperium ſub lege commiſſoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, regnum amittit, ſi fecerit, vel non fecerit.*

§. 1008.

Regnum ſucceſſorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege ſuccedit alius. *Lex ſucceſſionis*, qua deſignantur perſonæ regni capaces, & modus ſuccedendi definitur, *in delatione imperii primo Regi facta conſenſu populi, aut eorum, qui jus populi habent, condenda* (§. 984). *Quodſi quædam huc ſpectantia in eadem fuerint prætermiſſa*, cum ea tanquam per ſe nota populus ſuppoſuerit; *more gentium vicinarum*, quem tacite approbaſſe intelligitur, *ſucceditur.* Et quia regna ſucceſſoria introducuntur eo fine, ut ſucceſſor ſit certus, evitandarum nimirum turbarum cauſa, quæ in electione facile oriuntur: *in caſu dubio populus de ſucceſſione id voluiſſe præſumitur, quod ſucceſſionem certam facit.* *De regno ſucceſſorio.*

§. 1009.

Cum *in regno patrimoniali Rex præſens* diſponere poſſit de ipſa ſubſtantia im- *De ſucceſſione in regno patrimoniali.*

imperii (§. 986.); *successorem sibi eligere potest, quem voluerit, personam sibi cognatam, vel nullo sanguinis vinculo junctam, etiam extraneam, seu peregrinam, immo* quoque *filium exheredare*, ne succedere possit. Et cum *Regnum patrimoniale* vel sit *perfecte tale*, si omnis proprietas imperii fuerit penes Regem.; vel *imperfecte tale*, si saltem jus transferendi imperium pro lubitu fuerit penes Regem; *in perfecte tali imperium dividere potest in partes non modo potentiales* (§. 983.), *verum etiam subjectivas.*

§. 1010.

De divisione imperii in partes subjectivas.

Nimirum *partes subjectivæ imperii* dicuntur imperium in personas, quæ incolunt certam territorii partem. *Territorium* vero vocatur locus, in quo alicui imperium civile competit: unde *civitatis territorium* est regio, quam populus inhabitat, & in qua originarie imperium habet. Cum ad finem civitatis pertineat defensio sui adversus vim externam (§. 972.); *imperium in se in partes subjectivas divisibile non est*, consequenter *populus non intelligitur imperium transtulisse in alium, nisi ea lege, ne in partes subjectivas dividatur.*

§. 1011.

§. 1011.

Modus ſuccedendi hereditarius eſt, ſi eodem modo in regno ſucceditur, quo in hereditate ab inteſtato ſuccedi ſolet, nimirum qui eo tempore, quando imperium primo Regi defertur, apud populum deferentem in uſu eſt (§. 810.). Cum nonniſi unus in regno ſuccedere poſſit (§. 994.); *ſi Regi defuncto plures extiterint heredes*, deficiente ratione intrinſeca electionis, *natu major præfertur natu minori*; utpote qui prior jus ſuccedendi acquiſivit per nativitatem (§. 828.). Et *niſi expreſſa populi voluntate fœminæ admittantur, aut non admittantur, niſi deficientibus maſculis; in caſu priori fœminæ prætereuntur, in poſteriori ultimo Regi filia, vel agnata proxima ſuccedit* (§. 1008.). Patet etiam, *ſi in ſucceſſione in bonis obtineat jus repræſentationis, idem quoque obtinere in ſucceſſione in regna.* *De modo ſuccedendi hereditario.*

§. 1012.

Actus Regis regii ſunt, qui pertinent ad exercitium imperii; *privati* vero, qui ad idem non pertinent. *Rex* igitur *quoad actus privatos tanquam perſona privata ſpectandus*, conſequenter *quoad eos* *De actibus & bonis Regis regiis ac privatis.*

non fruitur niſi jure privatorum. Similiter *Bona Regis regia*, ſeu *publica* ſunt, quorum uſus ad imperii adminiſtrationem & ſplendorem regium perpetuum deſtinatus. *Bona* vero *Regis privata*, ſeu *propria* ſunt, quæ ad uſus ipſius privatos deſtinantur, aut quocunque modo ab ipſo acquiruntur. *Bona* igitur *Regis privata cum regiis in unam maſſam confundi nequeunt*, conſequenter *regia ad hereditatem ipſius minime pertinent* (§. 916.). Quamobrem etſi modo hereditario ſuccedatur in regno (§. 1011.); *qui in regno ſuccedit, non ideo ſuccedit in bonis Regis privatis, & hereditate repudiata in regno ſuccedere poteſt, nec debita anteceſſoris privata ſolvere tenetur.*

§. 1013.

De ſucceſſione lineali. *Succeſſio linealis* eſt, in qua regnum continuo ab uno in alterum devolvitur in linea recta; nec ad aliam propiorem fit tranſitus, niſi illa extincta. *In ſucceſſione* itaque *lineali mortui habentur pro vivis, & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis eſt, in eadem linea ſemper a perſona gignente ad genitam; quando vero fit tranſitus ad aliam lineam, ab ultima in regna-*

regnatrice ad primam in eidem proxima. Dicitur autem *ſucceſſio linealis agnatica*, ſi fœminæ a ſucceſſione in æternum excluduntur; *cognatica* vero, ſi cum maſculis promiſcue admittuntur, vel maſculis deficientibus ſuccedit fœmina Regi ultimo proxima. Patet autem, ut ante (§. 1011.), *natu majorem præferri natu minori.* Ceterum cum regna ſucceſſori ideo fuerint introducta, ut ſucceſſor certus ſit (§. 1008.); *ſi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam ultimi Regis & ejus liberos maſculos, vel ad cognatam proximam & ejus liberos maſculos.*

§. 1014.

Cum modus ſuccedendi a libera populi imperium deferentis voluntate dependeat (§. 982.); *tot modi ſuccedendi in regno poſſibiles ſunt, quot concipi poſſunt, & is obtinebit, quem tempore inſtituti regni populus elegerit.* Sed de his in ſpecie plura dici nil attinet. *De aliis ſuccedendi modis.*

§. 1015.

Quoniam *in regno ſucceſſorio* ideo quis ſuccedit, quia populus voluit, ut hac *Unde jus ſucceſſionis habeatur*

in regno successorio.

hac lege succedatur; *successor jus suum non habet ab eo, cui succedit, sed a voluntate populi, seu primo acquirente.* Atque *jus succedendi providentia majorum quæsitum est* (§. 831.), *& de ejus renunciatione ac repudiatione valent, quæ de jure per te in alios transmittendo alibi ostendimus* (§. 830.).

§. 1016.

De jure decidendi controversiam de successione.

Quia jus succedendi in regno acquiritur independenter a Regis præsentis voluntate (§. 1015.), nec populus, imperio in primum Regem certa successionis lege delato, quicquam in ea pro lubitu immutare potest, invitis iis, quibus aliquod jus inde quæsitum (§. 100.); *controversiam de jure succedendi suo ordine nec Rex præsens, nec populus decidere potest.* Quoniam tamen initio imperium deferre potest populus ea lege, qua placuerit (§. 982.); *& primo regi jus decidendi controversiam de jure succedendi deferre, & idem sibi reservare potest.*

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT III.

DE REPUBLICA CONSTITUENDA.

§. 1017.

Conſtitutio Reip. eſt determinatio modi, quo finis civitatis obtinendus. Quamobrem ut jura ſub imperio civili contenta agnoſcantur, & officium tam imperantium, quam parentium pateat, ac jura ſingulorum intelligantur; de conſtitutione Reip. hic agendum (§. 978.). *Conſtitutio Reip. quid ſit.*

§. 1018.

Cum in civitate conjunctis viribus finis civitatis obtinendus (§. 972.); *tantus eſſe debet civium numerus, qui bono communi civitatis promovendo & defenſioni adverſus inſultus hoſtiles ſufficit, & ut ſint tales, quales ad hunc vel iſtum finem particularem apti*, conſequenter *ne ſit major cum univerſim, tum in ſpecie in quolibet vitæ genere, quam ut ne deſit ſufficiens copia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, nec minor.* *De numero civium.*

Digitized by Google

§. 1019.

De discessu a civitate. Hinc consequitur, *ut a civitate discedere liceat iis, quorum opera ad promovendum bonum publicum & defendendam civitatem Resp. carere potest:* de quo cum sit superioris judicium (§. 996.); *sine consensu superioris sive expresso, sive tacito, a civitate discedere non licet.* Quamobrem cum Reip. interfit, *ne discedant divites aut locupletes, vel qui in aliquo vitæ genere præclaram Reip. operam præstare valent, aut quorum opera ad defendendam Remp. opus est; superior id permittere non tenetur.* Per eandem rationem *gregatim discedere non licet, nisi ea sit rerum penuria, ut extremæ vitæ necessitati discedentium prospicere non detur* (§. 442.). *Qui a civitate discedit,* cum civis esse desinat; *fit peregrinus* (§. 974.), *nec civitati in eum amplius jus est* (§. 975.).

§. 1020.

De receptione peregrinorum. Sequitur hinc porro, *ut a voluntate superioris dependeat, num & qua lege peregrinum recipere velit, num eum civibus æquiparare, an non omnia civium jura in eum conferre, an saltem permittere, ut in regio-*

regione ſua habitet & rem ſuam agat, an tanquam incolam recipere. Appellantur autem *Indigenæ*, qui ex parentibus civibus in ea regione, in qua habitant, nati ſunt; *Advenæ* vero, qui aliunde eo veniunt, ubi habitant, vel ex advenis nati ſunt. Et *Jus civitatis*, vel etiam *Indigenatus* dicitur jus, quo cives fruuntur. Sunt vero etiam *Advenæ temporarii*, qui aliunde veniunt non eo animo, ut perpetuo apud nos habitent, ſed ſaltem aliquo temporis intervallo commorentur: qui cum *nec civibus, nec incolis annumerandi ſint* (§. 974.); *qui ex ipſis apud nos naſcuntur, nec cives noſtri ſunt, nec incolæ.* Nimirum jus indigenatus & incolatus transmiſſibile eſt (§. 821.), cum alias civitas conſervari non poſſet.

§. 1021.

De iis quæ ſufficientia vitæ exigit.

Sufficientia vitæ exigit, *ut res induſtriales & artificiales, quantum datur, multiplicentur, ne permittatur, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum ſuppetunt, ne cuiquam deſit, qui laborare vult, labor, ut quilibet ſtudio ac labore ſuo tantum acquirere poſſit, quantum ad*

res, ſi non utiles & voluptuarias, ſaltem neceſſarias comparandum ſufficit (§. 972.), conſequenter huic fini convenienter *pretia rerum ac laborum determinanda, & curæ maxime habendum, ne ſubditi in paupertatem, vel egeſtatem incidant, vel ad mendicitatem redigantur.* Ac propterea *non ferendum, ut annona flagelletur, & quantum datur, ſubditi ſublevandi, ne annonæ caritas ipſis ſit damnoſa.* Cumque maximus isque indiſpenſabilis ſit lignorum uſus; *curandum ne deſit ſufficiens lignorum copia, & iis rareſcentibus ad eorum parſimoniam ſubditi obligandi.* Et quoniam luxus conſiſtit in ſumtuoſiori cibi, potus, veſtitus & aliarum rerum cura (§. 509.), & eo bona dilapidari conſtat; *nimius*, quo ſcilicet ad paupertatem, aut mendicitatem rediguntur cives, *non tolerandus.* Ob rationem eandem *uſuraria pravitas non permittenda* (§. 649), *nec tolerandi ſunt ludi, quibus bona dilapidantur*, ac ideo *nec luſores*, qui luſum tanquam artem exercent, immo *nec lotariæ ac ollæ fortunæ, niſi boni publici cauſa, quod aliter promoveri nequit* (§. 46.), *concedendæ* (§. 673. 674.).

§. 1022.

§. 1022.

Eadem vitæ sufficientia exigit, *ut* etiam *egenis ac mendicis prospiciatur de iis, quæ ad vitæ necessitatem requiruntur*, & ne subditi nimiis eleemosynis graventur; *ea curæ esse debent, quæ lex naturæ de eleemosynis constituit* (§. 488. & *seqq.*). Hinc *instituenda sunt ergastula*, in quibus opus facere coguntur, qui, cum laborare possint, mendicare malunt; *ptochotrophia*, in quibus aluntur egeni, qui labore suo ea acquirere nequeunt, quibus ad vitæ necessitatem indigent, ac cognatis, vel amicis destituuntur, qui indigentiæ ipsorum prospiciunt; *nosocomia*, in quibus ægrotantes pauperes aluntur & curantur; *orphanotrophea*, in quibus educantur pupilli egeni; *Scholæ pauperum*, vel *piæ*, in quibus liberi pauperum parentum gratis instituuntur in iis, quorum notitia ipsis necessaria ac utilis. *Ea porro expendantur quoad pauperes & mendicos.*

§. 1023.

Immo quia præcavendum, ne subditi in paupertatem incidant (§. 1021.); *superiori* quoque *curæ habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem di-* *De cura superioris circa tutelam.*

ligenter curant & eorum bona fideliter administrant (§. 898. *& ſqq.* §. 972.), conſequenter *tutores teſtamentarii & legitimi prævia cognitione confirmandi, antequam administrationi ſe ſubmittant*; ne ſcilicet inhabiles admittantur: & ut tutela rite adminiſtretur; *certis perſonis publico nomine omnis cura tutelarum committenda.*

§. 1024.

De cura ſuperioris circa felicitatem ſubditorum & religionem.

Cum felicitas in ſtatu voluptatis ac lætitiæ durabilis conſiſtat (§. 118.), voluptas autem in ſenſu perfectionis, & illa legis naturalis obſervantia acquiratur & conſervetur (§. 43. 44.); *felicitas exigit, ut in Rep. qui ad legem naturæ ſervandam proni ſunt juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri* autem *vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant.* Quamobrem *curæ habere debet ſuperior, ut ſubditi officiis tam erga ſe ipſos, quam erga alios atque Deum ſatisfacere ſtudeant* (§. 57.), conſequenter *ut de iis atque illis, quæ in ſuo vitæ genere ipſis ſcitu neceſſaria atque utilia ſunt, abſque oneroſo ſumtu inſtituantur publice.* Patet itaque, *in Rep. conſtituendas eſſe Scholas*, in quibus publica auctoritate inſtituuntur pueri, atque

atque adoleſcentes & juvenes in iis, quæ ipſis addiſcenda ſunt; & *in iis Præceptores ac Profeſſores inſtituendos, qui probe callent ea, quæ docere debent, dono docendi inſtructi ſunt, omnem diligentiam in inſtitutione adhibent, ac moribus ſeſe diſcentibus commendant; Academias*, vel *Societates ſcientiarum*, in quibus a perſonis habilibus ſcientiæ ac artes perficiuntur, & novis inventis locupletantur; & *Academias artium*, in quibus artifices in arte, quam profiteri debent, veluti architecti, pictores, muſici excellentes educantur. Ut vero ſubditi de Deo & voluntate ejus, de virtute ac vitiis, cultuque divino inſtituantur, ad virtutem incitentur & a vitiis avocentur; *cura* quoque *cultus divini externi ſuperiori incumbit* (§. 179.), *ut* ſcilicet *extruantur templa*, in quibus conventus cultus divini gratia celebrantur; *determinentur dies feſti*, qui cultui divino deſtinantur; & inſtituantur *Doctores publici*, qui cultui divino præſunt & ea docent, quæ in conventibus ſacris docenda. Facile igitur patet, *tolerandum non eſſe, ut cultus divinus, ſeu religio*, quæ docet certum Dei colendi modum, *in contemtum adducatur & opiniones religioni*

gioni ac bonis moribus adverſæ diſſeminentur.

§. 1025.

De rebus ſacris.

Res ſacræ dicuntur, quæ cultui divino publico dicata ſunt. Hinc *loca ſacra ſunt templa & res ſacræ, imagines, quæ attributa & beneficia Dei, itemque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocatæ*; cum earum uſus pertineat ad cultum divinum. *Res* autem *profanæ* vocantur, quæ ſacræ non ſunt. Et *uſus profanus* eſt, qui cultui divino non inſervit. *Res* autem *ſacra profanari* dicitur, ſi ad alium, quam ad ſacrum uſum adhibetur. Ex ipſis definitionibus patet, *res ſacras alium uſum non habere præter ſacrum; & ſi quis eas ad alium uſum transfert, eas profanari.* Cumque *Conſecratio* ſit actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur; *conſecratione res ſacras ab omni uſu profano ſeparari, & ad uſum ſacrum unice dedicari.*

§. 1026.

De Eccleſia & rebus eccleſiaſticis.

Eccleſia dicitur cœtus hominum eodem modo Deum colentium; conſequenter eidem religioni addictorum. Vocatur autem

autem *particularis*, quæ in loco quodam particulari eſt, veluti in una urbe, vel certa ejus parte, aut in uno pago: *Univerſa* autem, quæ per quæcunque terrarum loca diſperſa. Hinc *Res eccleſiaſticæ*, vel *Eccleſiæ* dicuntur, quæ ad uſum quendam Eccleſiæ pertinent, non tamen directe & ſimpliciter ad cultum divinum dedicantur. Univerſim ſumtæ vocantur *Bona eccleſiæ*, quæ *tam in rebus corporalibus, quam incorporalibus conſiſtere poſſunt* (§. 121.). Cum *tam res ſacræ, quam eccleſiaſticæ* deſtinentur ad uſum Eccleſiæ cujusdam particularis (§. 1025. & *præſ.*); utræque *eccleſiæ particularis ſunt:* quoniam tamen eccleſiam non faciunt, qui nunc vivunt, verum etiam qui his mortuis in eorum locum ſucceſſive ſuccedunt, ſalva manente eadem communione religionis; *qui nunc ſunt ejus membra, de iis diſponere nequeunt in præjudicium eccleſiæ pro tempore futuro.*

§. 1027.

Repræſentationes factorum perſonarum ſive verarum, ſive fictarum, ſi fuerint exitus læti, *Comœdias*, ſi triſtes, *Tragœdias* appellamus: ſit ita, quod veteres *De comœdiis & tragœdiis.*

teres comœdias a tragœdiis distinxerint personarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate. Quoniam *comœdiæ & tragœdiæ* eum, quem exempla propriæ experientiæ, præbent usum, & propter manifestum nexum inter facta & exitum efficacia majore, consequenter ad praxin officiorum hominis & civis plurimum adjumenti afferunt; *ad finem* hunc, *quem habere debent, aptæ in Rep. tolerandæ; minime autem, si vitiorum libidinem animo instillent.*

§. 1028.

De cura superioris circa justitiam.

Vacuitas a metu injuriarum, quæ ad finem civitatis pertinet (§. 972.), exigit, *ut quilibet tutus præstetur ab injuria aliorum*, consequenter *non ferendum, ut quis lædatur ab alio* (§. 88.), *vel defraudetur* (§. 286.), *sed curandum, ut unicuique jus suum tribuatur* (§. 86.), nimirum *ut consequatur, quod ipsi ab alio debetur* (§. 80.), *damna data resarciantur* (§. 270.), *& ob injurias factas rei puniantur* (§. 93.). Cum violenta juris sui persecutio bellum sit (§. 98.); *belli privati exercitium in Rep. superiori competit.* Quoniam fieri nequit, ut superior id per se exerceat, &

Judi-

Judices dicuntur perſonæ, quæ unicuique in Rep. jus ſuum tribui curant, ac unumquemque adverſus injurias aliorum defendunt; *in Rep. conſtituendi ſunt judices.* Patet itaque, *in Rep. judicia ſuccedere in locum belli privati.*

§. 1029.

Quoniam judices curare debent, ut jus ſuum unicuique tribuatur (§. 1028.); *De jure judicum.* *cauſas in judicium deductas cognoſcere, a cujusnam parte ſtet veritas pronunciare, & victo injungere debent, ut præſtet vincenti, quod debet, ſique ſponte præſtare nolit, eundem vi adigere.* Cum itaque *judices ſint veluti arbitri a ſuperiore conſtituti* (§. 770.); quæ de ipſis oſtendimus quoad modum finiendi lites (§. 772. & *ſqq.*), ea de judicibus quoque tenenda. Quia tamen in ipſos translatum eſt exercitium belli privati, natura ſingulis competentis (§. 98.); *expletio juris* (§. 793.), *quæ Executio*, ſcilicet ſententiæ, *dicitur*, & *exactio pœnarum ob injurias privatas*, ſeu in ſingulos commiſſas, *ad judices pertinent.* Enimvero cum jus belli privati ſingulis non ſit ademtum, ſed per judices ſaltem exer-

exercendum; *si copia judicis haberi nequit, bellum privatum adhuc licitum est*, ideoque *se adversus aggressorem* (§. 90.) *& res suas adversus prædonem, possessionem adversus invasorem, defendere licet* (§. 263. 265.).

§. 1030.

De puniendis delictis publicis.

Cum universitas in civitate spectetur tanquam persona moralis (§. 972.), *injuria in Remp. committitur, si quid fit, quod est contra jus universorum*, veluti *omnium securitatem* (§. 89.). Quamobrem universis, consequenter *superiori* (§. 996.), etiam *competit jus puniendi eum, qui jus universis competens, veluti securitatem publicam, quomodocunque violat.* Factum dolosum, quo alteri damnum datur, vel infertur injuria, *Maleficium* dicitur: *Quasi Maleficium* vero factum culposum. Maleficium, quo damnum datur vel injuria infertur privato, *Delictum*; quo Reip. damnum datur vel injuria infertur, *Crimen* appellatur. Dicuntur quoque illa *delicta privata*; hæc *publica*. Quamobrem *judicibus* etiam *conferendum jus puniendi delicta publica, sive crimina.*

§. 1031.

§. 1031.

Cum pœna irrogetur ob delictum, vel crimen perpetratum (§. 1030.); *nemo puniri poteſt, niſi delicto, aut crimine ſufficienter probato, aut ſi ſponte id confiteatur*: cumque circumſtantiæ adhuc latentes ad pœnæ mitigationem facere poſſint; *antequam reus convictus & confeſſus condemnetur, ipſi permittendum eſt, ut, quæ ſui excuſandi cauſa ſe in medium afferre poſſe exiſtimat, proferat*, conſequenter *indefenſus puniendus non eſt, niſi ipſe confiteatur, ſe in defenſionem ſui nihil afferre poſſe.* Quoniam intereſt Reip. ne delicta & præſertim crimina maneant impunita (§. 93.); *ſi crimen ſufficienter probari nequit, opera danda, ut, qui de eodem ſuſpectus eſt, in negando tamen perſeverat, ad confeſſionem adigatur*, conſequenter *jus eſt ad ea media, ſine quibus confeſſio extorqueri nequit* (§. 46.). Atque in his conſiſtit *Inquiſitio*, quæ dicitur; ac is, in cujus delictum publicum inquiritur, *Inquiſitus* vocatur. *De inquiſitione.*

§. 1032.

Tortura dicitur actus, quo corpus criminis ſuſpecti dolore ac cruciatu affici- *De tortura.*

tur, ut ad confessionem criminis adigatur. *Territio* vero sunt minæ de torquendo, quæ intenduntur inquisito in loco torturæ destinato, præsente carnifice & apparatu ad torquendum requisito. Equidem cum haud pauci mori malint, etiamsi sint innocentes, quam cruciatus torturæ perpeti; *tortura non satis apta est ad veritatem eruendam,* nec desunt exempla innocentium propter sævitiam tormentorum confessorum, ac ideo condemnatorum: quoniam tamen Reip. maxime interest, ne crimen maneat impunitum, quod e diametro securitati publicæ adversatur (§. 93.); *si inquisitus criminis* istiusmodi *gravioris valde fuerit suspectus,* ut scilicet ad certitudinem vix quicquam adhuc deesse videatur, quam propria inquisiti confessio, *corpore autem sano & robusto, & malitia ejus manifesta, torqueri potest.* Juramentum purgatorium criminis suspecto a judice delatum *Tortura spiritualis* appellari solet; quæ quod *non satis apta sit ad veritatem eruendam, si crimen pœnam capitalem, vel corporis afflictivam, vel aliam infamem meretur,* facile patet; cum non omnes Deum vindicem timeant, alii se veniam facile impetratu-

ros

ros putent, ut ideo pejerare (§. 371.), quam crimen confiteri malint.

§. 1033.

Quia crimina impunita manere non debent (§. 1032.); *ſi conſtet crimen eſſe commiſſum, opera danda, ut reus detegatur; ſi notus fuerit*, ne aufugiat, *in carcerem conjiciendus; ſi lateat, aut aufugerit, nihil intentatum relinquendum, ut apprehendatur.* Et exinde ulterius ſequitur, *ut ſit tamdiu in carcere detinendus, donec judicis ſententia vel abſolutus, vel condemnatus fuerit:* cumque nonniſi cuſtodiæ cauſa in carcere detineri debeat; *executio pœnæ*, nulla præſertim neceſſitate urgente, *non differenda.* Atque hinc ſimul intelligitur, *incarcerationem fieri non debere, ſi pœnam in abſentem exequi datur; poſſe* vero etiam *teſtem de fuga ſuſpectum incarcerari* (§. 778.). *Inculpatus* dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo poſtulatur. Quodſi ergo *inculpatus, immo* etiam *reus*, cui non deneganda defenſio (§. 1031.), *metu carceris aufugit, & abſens promittit judici, quod citatus judicio ſemper ſe ſiſtere & cauſam ſuam agere velit, præſtita ſecuritate de non incarce-*

De incarceratione & ſalvo conductu.

rando, qui *ſalvus conductus* dici ſolet; *judex eam ipſi tribuere debet*, *præſtita*, ne judicium eludere auſit, *cautione de ſe judicio ſiſtendo.* Enimvero, *ſi ſententia a judice lata ad pœnam capitalem, vel corporis afflictivam condemnatur*, *aut torturæ ſubjiciendus*, cum tunc de fuga ſuſpectus ſit; *ſalvus conductus expirat*: &, *ſi durante inquiſitione crimen committat*, *ob quod incarcerari poteſt*; *non obſtante ſalvo conductu*, quippe qui ad id non ſpectat, *incarcerandus.*

§. 1034.

De cura ſuperioris circa ſanitatem ſubditorum.

In Rep. homo conjunctis omnium viribus conſequi id debet, ad quod conſequendum per ſe naturaliter obligatur (§. 972.). *Quicquid* igitur *ſuperior ad hoc conferre poteſt*, *ut ſanitas ſubditorum conſervetur & amiſſa reſtituatur*, *ad id faciendum obligatur.* Atque hinc *naſcitur cura de ſalubritate ciborum ac potuum, de apparatu medicamentorum*, *& ne deſint medici atque chirurgi periti*, ac *Profeſſores Medicinæ idonei inſtituantur*, item *ne ſubditi labore nimio ſanitati officere cogantur*, *& qui officiis publicis præficiuntur*, *iis ſalaria ſufficientia præbeantur.* Huc etiam

etiam pertinet *cura de viarum publicarum commoditate & ſecuritate.*

§. 1035.

Ob eandem rationem patet (§. 116.), *ſuperiori curæ eſſe debere, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari poſſit, ut adſint architecti & fabri lignarii ac murarii, aliique opifices periti, & ne officio ſuo in extruendis ædificiis deſint.* Huc etiam pertinet cura circa *incendia, ut tempeſtive reſtinguantur & quantum datur præcaveantur.* Et quoniam ædificia publica venuſta ſplendorem conciliant civitati; *ut templa, curiæ, gymnaſia, collegia academica & alia quæcunque ædificia publica, non modo firma & utilia, verum etiam venuſta ſint, ſuperiori curæ eſſe debet.* *De cura circa ædificia.*

§. 1036.

Quoniam pecunia comparantur & res, & operæ, quibus indigemus (§. 494.): *ſuperiori curæ habendum, ne moneta ſufficiens ad res & operas comparandas deſit:* & quia defraudatio non permittenda (§. 1028.); *ut monetæ bonitas intrinſeca conveniat extrinſecæ, ſeu moneta ſit* *De cura circa monetam.*

Digitized by Google

proba; ac propterea *in monetæ adulteratores*, qui vel monetam falſam cudunt, veluti vilioris metalli quantitate permiſcendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem diminuunt, *ſevere animadvertendum*, *nec ferendum*, *ut moneta proba ad exteros exportetur*, & *ejus loco minus proba invehatur a trapezitis*, *aliisque lucri ſordidi cupidis*.

§. 1037.

De oneribus Reip. *Onera Reip.* dicuntur omnes ſumtus Reipubl. adminiſtrandæ cauſa faciendi. Quamobrem cum ſine oneribus Resp. adminiſtrari & defendi nequeat; *onera* quoque *Reip. ferre debent univerſi* (§. 972.), *non imponenda ultra*, *quam Reip. adminiſtratio & defenſio exigit*, & cum nemo civium ad paupertatem ſit redigendus, *ſinguli contribuere debent pro modo facultatum ſuarum*. Sunt vero *onera ordinaria*, quæ perpetuus uſus exigit; *extraordinaria* vero, quæ caſus quidam emergentes exigunt.

§. 1038.

De erario publico. *Ærarium publicum* dicitur locus, in quo pecunia publica repoſita eſt. Patet itaque

itaque, *Remp. opus habere ærario* (§. 1036.), *paratam esse debere pecuniam, quantum Reip. administratio & defensio exigit.* Immo præter ærarium totius civitatis, *cœtus* quoque *particulares sua debent habere ærara*, in quæ reponuntur pecuniæ in usum publicum a singulis collatæ.

§. 1039.

De fisco.

Differt ab ærario publico *Fiscus*, qui est receptaculum pecuniæ privatæ Regis, seu imperantis. *Quæ* igitur *Regis propria sunt*, seu *ad ejus usus privatos destinata, in fisco sunt.* Unde *Confiscatio bonorum* est actus, quo in pœnam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimuntur, & fisco attribuuntur. Hinc simul intelligitur, quid sit *Confiscatio rei particularis.*

§. 1040.

De domaniis.

Cum Rex sine sumtu se familiamque suam sustentare nequeat, nec splendorem dignitatis regiæ, imperium vero exerceat subditorum causa; *in regno subditi Regi sumtus suppeditare tenentur ad sustentandum se familiamque suam, & obtinendum dignitatis regiæ splendorem sufficientes*, consequenter *fisco assignandi sunt certi*

ti reditus, pro diversitate circumstantiarum augendi (§. 1039.). Prædia, quorum reditus Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam requiruntur, dicuntur *Domania*; & *hi reditus sunt bona ipsius propria* (§. 1012.). *De reditibus* igitur *ex domaniis pro arbitrio suo disponere potest* (§. 195.); *ast ipsa domania*, utpote nonnisi usufructuarius, *alienare & oppignorare nequit* (§. 713.), *& alienata a successore revocari, nec quantocunque tempore præscribi possunt* (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii causa constituta sunt in dominio Regis (§. 986.); *domania* quoque *alienare & oppignorare potest* (§. 257. 657.). Et *si Rex habet jus ex nova causa tributa indicendi sine ulla restrictione, domania oppignorare potest;* cum potuisset loco pecuniæ mutuo sumtæ tributa indicere.

§. 1041.

De titulis & præcedentia.

Cum unicuique honor meritus sit exhibendus (§. 142.); *superior* quoque *determinare debet actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhiberi debet de eadem bene merentibus a ceteris: ad quod modi apti sunt tituli*, qui sunt vocabula præ-

Digitized by Google

præcellentiam cujusdam ſupra alios ſignificantia, & *præcedentia* (§. 75.). Quoniam itaque tituli & præcedentia eſſe debent ſigna meritorum in Remp. & per eos cives ad præclara in Remp. merita obligantur (§. 35.); *tituli cum præcedentia non debent eſſe venales.* Ceterum ob eandem rationem (§. 142.) *ferendum non eſt, us quis ignominia afficiat alios, præſertim eos, qui dignitatibus civilibus eminent, ſeu ornati ſunt.*

CAPUT IV.

DE

JURIBUS MAJESTATICIS.

§. 1042.

Quænam ad jura majeſtatica referenda.

Cum jura majeſtatica ſint, quæ ad imperium ſummum & ejus exercitium pertinent (§. 998.); *ad ea referenda ſunt jura omnia, ſine quibus imperium publicum, quantum fieri poteſt, promoveatur* (§. 980.), conſequenter *qui imperium civile exercet, ei competit jus omnia conſtituendi, quæ ad bonum publicum conſequendum ipſi facere videntur.*

Digitized by Google

§. 1043.

Potestas legislatoria. Quoniam quælibet societas, consequenter etiam civitas suas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges, (§. 846.); *ad jura majestaticâ pertinet potestas legislatoria*, jus condendi leges (§. 1042.). Quamobrem cum *leges* concipi nequeant sine obligatione (§. 39.); *si tales non fuerint, ut iis satisfieri nequeat per executionem*, seu vi compellendo ad præstandum, quod præcipitur (§. 1029.), *iisdem tales ac tantæ addendæ sunt pœnæ, quæ ad cohibendam transgressionem, quantum datur, sufficiunt.* Hinc intelligitur, *leges non esse, si superior saltem significet, quid a subditis fieri, aut non fieri debeat, non vero addit, quod secus facientes puniri aut vi adigi debeant ad faciendum;* cum hac voluntatis declaratione saltem admoneantur subditi officii sui. Facile autem patet, *leges fundamentales non subesse potestati legislatoriæ, Rectori civitatis competenti* (§. 984.).

§. 1044.

Jus interpretandi leges. Cum lege voluntatem suam declaret superior, quid a subditis fieri, vel non fieri

fieri velit (§. 1043. 39.); *jus interpretandi leges in Rep. ſuperiori competit* (§. 794.). Quamobrem in caſu dubio *interpretatio ab eo requirenda*, quæ *authentica* dici ſolet. *Leges* vero *fundamentales ſuperior interpretari nequit* (§. 984.).

§. 1045.

De jure abrogandi & immutandi leges.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur, quod ſubditos non amplius obligare debeat. Cum obligatio, quæ a lege humana venit, dependeat a voluntate legislatoris (§. 39.); *ſuperior, qui legem tulit* (§. 1043.), *eam* quoque *abrogare poteſt, ſi ipſi viſum fuerit*, conſequenter *jus abrogandi leges ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.). Et quia leges mutare idem eſt ac veteres tollere, & alias in earum locum ſubſtituere; *in jure leges ferendi & abrogandi* etiam *jus leges immutandi continetur*. Enimvero quoniam obligatio naturalis, quæ a lege naturæ venit (§. 39.), immutabilis eſt (§. 38.); *leges naturales abrogari nequeunt*.

§. 1046.

De jure diſpenſandi.

Diſpenſatio vocatur permiſſio actus lege prohibiti in caſu ſingulari facta.

Quam-

Quamobrem cum dispensare idem sit ac legem tollere in casu quodam singulari, seu aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberare; *superior circa leges dispensare potest* (§. 1045.), ac propterea *Jus dispensandi ad jura majestatica pertinet* (§. 1042.), ob immutabilitatem vero obligationis naturalis (§. 38.) *ad legem naturæ extendi nequit.* Quamobrem *si quædam permittere tenetur superior, quæ legi naturæ adversantur, ea tantum impune fieri permittit.*

§. 1047.

De jure dandi privilegium.

Privilegium est concessio juris cujusdam, sive affirmativi, sive negativi, personæ uni, vel pluribus, aut certo cuidam personarum ordini facta, quo ceteri carent. Dicitur in specie *Privilegium familiæ*, quod datur personæ cuidam & omnibus ab ea per nativitatem descendentibus. Qui privilegium habet, *Privilegiarius*, vulgo *privilegiatus* appellatur. Cum concessione privilegiorum ceteri obligentur pati, ut privilegiatus jure suo fruatur, nec quicquam committere, quod eidem adversatur; *privilegia revera leges sunt* (§. 39.), consequenter cum potestas legislatoria superiori competat

petat (§. 1043.), eidemque ſit jus diſpenſandi circa legem (§. 1046.), quod in privilegiis obtinet; *jus concedendi privilegia, ad jura majeſtatica pertinet.* Cum voluntate ſuperioris dentur privilegia, ideoque ab eadem pendeat, cuinam privilegia dare & qua lege velit; *ſuperior privilegia concedere poteſt vel ad tempus, vel ad dies vitæ, ſub onere quocunque, ſub certa conditione, præſertim poteſtativa, aut precario, immo etiam ſub pœna, veluti ut abuſu, vel certo quodam facto committatur.* Quoniam tamen ſalus publica in civitate ſuprema lex eſt (§. 976.); *privilegia dari non debent, niſi boni publici cauſa*, conſequenter *ſi vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium, ſuperior ea tollere poteſt.*

§. 1048.

Cum a metu pœnarum vim habeat obligatio (§. 35. 93.); *pœnæ legibus additæ executioni dandæ ſunt.* Quamobrem cum punienda etiam ſint delicta tam privata, quam publica (§. 1029.); *ad jura majeſtatica pertinet jus puniendi & pœnas determinandi.* Quia pœnæ vel ſunt mala fortunæ, vel corporis (§. 93.); *in privatione ſui & in faciendo dolore in corpore* *De jure puniendi & jure gladii.*

com-

consistunt, consequenter *in pœnam adimi possunt res quæcunque corporales, pecunia, jura quælibet*, ideoque *etiam privilegia* (§. 1047.), *sive in perpetuum, sive ad certum tempus, delinquens infamia notari, corpus variis modis affligi*, immo cum exercitium juris puniendi revera sit defensio adversus eos, qui lædendi animum habent (§. 90. 93.), *in pœnam ipsa vita eripi potest* (§. 94.). *Pœnæ* igitur *capitales in se illicitæ non sunt*, &, *si crimina aliter averti nequeunt, licitæ.* Jus pœnam capitalem sumendi de maleficis *Jus gladii* dicitur, immo etiam *Jus vitæ & necis:* quod tamen latius extenditur, quatenus scilicet jus exponendi vitam subditorum periculo mortis, veluti in bello, continet.

§. 1049.

An talio in irrogandis pœnis attendenda.

Talio cum sit par vindicta, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit, & tanquam illicita in se in exercitio juris puniendi non attendenda (§. 156.); *in puniendis* quoque *delictis tam privatis, quam publicis talio non observanda, sed pœnæ loco malum nunc gravius, nunc minus inferendum, quam quantum fecit, qui deliquit,*

quit, prouti finis pœnæ exigit (§. 94.). Qua etiam de causa *malum in se tale non est, ut puniri debeat, nec Rector civitatis necem malefici intendit, sed aversionem læsionis cum a singulis, tum a Rep. seu universis.*

§. 1050.

Quoniam jus puniendi natura hominibus non competit, nisi ob læsionem actu factam (§. 93.); *actus interni, quando in externos non erumpunt, puniri non possunt.* Hinc *ob errores nemo puniri potest: dissèminatio tamen erroris,* præsertim si fiat contra prohibitionem, *pœnis coërceri potest.* Quamobrem cum *atheismus & deismus* sint errores; *puniri non possunt: dissèminatio* tamen *atheismi & deismi, aliorumque errorum religioni adversorum puniri potest.* Quoniam pœnæ loco est, si quis e civitate discedere jubeatur (§. 1048.); *ad pœnam graviorem procedere non licet, nisi si discedere nolit, nec ab errore divulgando desistat.* Pœna nimis levis existimari nequit e civitate exclusio, præsertim ubi difficile fuerit fortunarum suarum sedem alibi constituere.

Quænam puniri nequeant.

§. 1051.

Digitized by Google

§. 1051.

An pœnæ nomine ſepultura deneganda.

Cum jus ſepulturæ humanitati debitum (§. 824.) in pœnam adimi poſſit (§. 1048.), ac præterea pœnis maxime conveniat, ut eorum memoria conſervetur, quatenus exemplares ſunt (§. 93.); *cadavera ſupplicium ultimum perpeſſorum inſepulta in conſpectu publico relinqui poſſunt.* Immo ob eandem rationem *pœnæ nomine denegatur ſepultura in loco honeſto contemtoribus religionis, & propter autochiriam ex cauſa non imputabili minime commiſſam*, veluti non in furore, delirio, vel ex melancholia.

§. 1052.

An ſcelera puniri poſſint.

Quoniam *ſcelera*, ſeu *vitia fœda ſuperior* permittere non tenetur in Rep. præſertim ubi verendum, ne invaleſcant (§. 1024.), aut ſi ſaluti publicæ quodammodo adverſentur (§. 976.); cum eadem prohibere poſſit, *punire* etiam *poteſt*, veluti ſcortationem, adulterium, concubitus, qui ſunt contra naturam, blaſphemiam, luxum nimium.

§. 1053.

Quomodo parentes in liberi

Si bona parentum confiſcantur, cum in iisdem nullum adhuc jus proprium

prium habeant, quippe quod demum post mortem eorum consequuntur (§. 917. 921.); iidem *ob factum parentum non puniuntur* (§. 1048.). Quatenus tamen ipsis adimitur hereditas, quam sperare poterant, *occasione ejusdem malum quoddam sentiunt.* Quatenus vero parentes curæ habere debent, ut liberi sint fortunati (§. 892.), atque eo ducit natura insitus amor, qui in ipsis brutis conspicitur; ipsi affliguntur, quod videant liberos privari bonis, quæ post mortem suam habituri erant. Ac ideo *parentes in liberis confiscatione bonorum puniuntur* (§. 93.). *Idem intelligitur* eodem modo, *si ob crimen parentum liberis adimitur, si quid habent, aut expectare possunt, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est, seu quod non in ipsorum, sed in populi aut Regis dominio est,* qualia sunt nobilitas, jus certarum dignitatum civilium hereditarium, aptitudo civilis ad certa officia publica, jus possidendi prædia equestria, & alia privilegia familiæ data; quippe quæ sunt talia, quæ continuo juri superioris subjecta sunt, ut de iis disponere possit, prouti salus Reip. exigit (§. 976.). *liberis puniantur.*

(*Wolffii Instit. J. N. & G.*) Ss §. 1054.

§. 1054.

De jure aggratiandi. Cum ſalus Reip. ſuprema lex ſit (§. 976.), pœnarum autem qualitas & quantitas voluntate ſuperioris determinata ſit (§. 1048.); *ſi è re Reip. eſſe ſuperiori videatur, ut pœna remittatur, vel ſaltem mitigetur, eandem remittere vel mitigare poteſt.* Sunt autem rationes ad hoc ſufficientes præclara parentum vel majorum in Remp. aut ſuperiorem merita, ob quæ pœnæ remiſſio vel mitigatio æquipollet beneficio, quod ipſis redditur in liberis vel poſteris, aut eorum cognatis. Tales etiam ſunt præclara delinquentium in Remp. & Rectorem civitatis merita, vel magna ſpes meritorum in poſterum. Jus verò pœnas remittendi vel mitigandi, *Jus aggratiandi* appellatur. Quodſi pœnæ lege fuerint determinatæ; aggratiatio diſpenſationi æquipollet (§. 1046.), & Jus aggratiandi ſub jure diſpenſandi continetur.

§. 1055.

De jure abolendi. *Accuſatio*, vel *inquiſitio aboleri* dicitur, ſi de crimine, cujus aliquis poſtulatur, non inquirendum; conſequenter is absque omni cognitione, aut ſaltem inquiſi-

quisitione nondum absoluta e numero reorum eximitur. *Est* igitur *abolitio remissio pœnæ in casu dubio.* Quamobrem cum jus abolendi sub jure aggratiandi contineatur (§. 1054.); *superiori jus abolendi competit* (§. *cit.*).

§. 1056.

Differt ab abolitione *Amnestia*, quæ est oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decreta. Unde & *Lex oblivionis* vocatur. *Amnestia* igitur *præstita*, *ante actarum rerum nemo accusari, neve puniri potest.* Cum salus Reip. suprema lex sit (§. 976.); *si e re civitatis fuerit*, veluti si præteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel si eædem tutius finiantur, si pœna remittatur, quam si nocentes puniantur, *amnestia naturaliter licita*, & *eam*, cum sit pœnæ remissio, *superior præstare valet* (§. 1054.). Facile autem intelligitur, *si in rebellione amnestia a superiore præstatur*, cum id fiat transactione, ut pax restituatur, ac ideo vim suam a pacto accipiat (§. 764.); *id non fieri vi imperii.* *De amnestia.*

§. 1057.

De Jure onera imponendi & ejus generibus.

Jus onera imponendi, ſuperiori competens (§. 1037.), *ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.). Dicuntur autem *Tributa* pecuniá, quæ pro rebus immobilibus, pro moventibus, pro bonis poſſeſſis, aut negotio quæſtuoſo, vel etiam pro capite ſuo, onerum Reip. ferendorum cauſa, ſolvitur: *Vectigal* vero pecunia, quæ eadam de cauſa pro mercibus & rebus conſumtibilibus, pro vectura, & ſi qua ſunt his gemina, ſolvitur. Ad ea etiam pertinent *Munera publica*, quando ſubditi ſine dignitate publicæ utilitatis cauſa gratis, vel etiam cum damno patrimonii & ſumtibus ſuis quid facere obligantur. Iſtiusmodi munus publicum eſt perſonali hoſpitio excipere milites, eſt etiam tutelæ adminiſtratio. Patet autem, *tributa & munera publica rerum immobilium pretium imminuere, vectigalia autem rerum pretium augere.* Hinc vero ſequitur, ut *nova tributa & munera publica, atque vectigalia caute* ſint *imponenda.*

§. 1058.

De Jure collectandi.

Collecta dicitur pecunia, quæ a civibus uſus cujusdam particularis gratia colligi-

ligitur, veluti exſtructionis templi, vel ædium incendio devaſtatarum, aut pauperum alendorum cauſa. Cum collectæ indirecte reſpiciant Remp. quatenus univerſi conſulere tenentur ſingulis, vel cœtibus particularibus (§. 975.), & ſi fiat in uſum exterorum, pecunia ex civitate exportatur, conſequenter onera ſint, quæ reſpectum ad Remp. habent, *conceſſio juris collectandi ad ſuperiorem pertinet* (§. 1057.), ideoque *jus collectandi ſine ejus permiſſu exerceri nequit.* Et quamvis collectæ confundendæ non ſint cum eleemoſynis, quas privatus quidam colligit miſeriæ ſublevandæ cauſa, in quam quis fatali incendio, vel alia calamitate redactus eſt; *ipſe* tamen *ſuperior* etiam *de his diſponere poteſt*, cum *jus diſponendi de eleemoſynis eidem competat* (§. 1022.), *eædemque referendæ ſint ad onera, quæ indirecte Remp. reſpiciunt.*

§. 1059.

Superioris cum ſit curare, ne deſit monetæ probæ ſufficiens copia, & ne adulteretur (§. 1036.); *jus monetæ cudendæ ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.), & *ſuperiori* quoque *competit jus valorem ex-* *De jure monetam cudendi.*

trinſecum monetæ tam propriæ, quam peregrinæ determinandi, prouti e re civitatis viſum fuerit. Quodſi *ob temporum calamitates monetæ ex materia vili, vel exigui, aut fere nullius pretii cuſæ immodicus valor extrinſecus tribuendus,* ne plurimi civium ad incitas redigantur, *ceſſantibus illis ſuperior curare debet, ut cum moneta proba permutetur.*

§. 1060.

De jure conferendi officia publica.

Officium publicum dicimus adminiſtrationem certorum negotiorum vi imperii civilis gerendorum & executioni dandorum. *Officio* igitur *publico funguntur non modo illi, quibus exercitium cujusdam juris ad imperium civile pertinentis committit ſuperior, verum etiam hi, quorum miniſterio vel ipſe, vel illi utuntur in executione negotiorum.* In ſpecie autem *Magiſtratus* dicitur, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a ſuperiore, quales ſunt magiſtratus oppidani, gubernatores provinciarum, immo & judices (§. 1028.). Cum ſuperior imperium ſolus per ſe exercere nequeat, ſed exercere teneatur partim per alios, con-

conſequenter *magiſtratus & judices ipſius nomine faciant, quicquid faciunt, & in genere, qui officio cuidam publico præficiuntur, non exſequantur niſi a ſuperiore ſibi demandata; ſuperiori* quoque *competit jus magiſtratus atque judices inſtituendi, & in genere officia publica conferendi.* Ceterum *ab ipſius arbitrio pendet, quatenus quoad functiones minores jus conferendi magiſtratibus, judicibus & qui aliis officiis funguntur, concedere velit, & qua lege.* Facile autem patet, hos ſuo jure non uti niſi dependenter a voluntate ſuperioris.

§. 1061.

De jure conferendi titulos & præcedentias ſ. dignitates civiles.

Et quia tituli & præcedentia per ſe ſunt præmia bene meritorum de Rep. vel perſona ſuperioris (§. 1041.), per quos ſubditi ad præclare merendum obligantur (§. 35.); *jus conferendi titulos & præcedentiam ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.). Cumque hi etiam adhæreant officiis publicis, quatenus, qui iisdem funguntur, bene de Rep. merentur; ideo officia publica, quæ dignitatem adjunctam habent, a Romanis *Honores* appellabantur.

§. 1062.

Quomodo jus istud exercendum.

Cum imperium publicum exerceri debeat saluti publicæ convenienter (§. 976.); *officium publicum nemini conferendum, nisi qui habilis est*, hoc est, *cui non modo sunt vires sufficientes, ut eodem recte fungatur, sed & constans atque perpetua voluntas eodem recte fungendi*, consequenter *officia publica non vendi debent, nec conferri plus licitanti*; *neque* etiam *ferendum est, ut ab iis, qui officium aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel superiori personas habiles commendare, aut præsentare debent.* Quamobrem cum *Crimen ambitus* vocetur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis suffragiis officium quoddam publicum, vel dignitates civiles parat; *crimen ambitus non tolerandum*, consequenter *pœnis coërcendum.* Immo *si ex indigni electione damnum Reip. fecerit is, cui officii publici collatio mandata est, id resarcire tenetur* (§. 270.).

§. 1063.

De remotione, suspensione &

Removeri ab officio dicitur, qui eodem invitus privatur; *suspendi*, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefini-

finitum prohibetur; *dimitti*, cujus precibus annuit ſuperior, ne eodem diutius fungi obligetur. Quoniam *officii collatio pacto perficitur inter collatorem & eum, cui confertur*, quo is certorum negotiorum adminiſtrationem, vel executionem eidem committit (§. 1060.) & ſalarium promittit, hic vero ſpondet, ſe negotia iſta diligenter adminiſtraturum, vel executurum (§. 438.); *nemo officium abdicare poteſt ſine conſenſu ſuperioris, aut ejus, qui ab eodem jus habet* (§. 341.), *nec removeri, nec ſuſpendi poteſt ſine juſta cauſa*, veluti *ſi negligenter, aut fraudulenter eodem fungatur* (§. 442.), *aut in pœnam* (§. 1048.). Patet itaque, *jus removendi, ſuſpendendi & dimittendi ab officio competere per ſe ſuperiori.* *dimiſſione ab officio.*

§. 1064.

Jus circa ſacra aut *Jus ſacrorum* dicitur jus diſponendi de iis, quæ ad cultum divinum & Eccleſiam ſpectant. Cum cura cultus divini externi ſuperiori incumbat, veluti ut exſtruantur templa, determinentur feſta, inſtituantur doctores publici (§. 1024.), conſequenter etiam ut rectus fiat rerum ſacrarum uſus *De jure circa ſacra.*

Digitized by Google

(§. 1025.), & de rebus ecclesiasticis rite disponatur (§. 1026.); *jus aliquod circa sacra superiori competit.* Quoniam vero imperium, quod continet omnia jura ad id spectantia, consequenter etiam jus circa sacra, in partes potentiales divinibile (§. 983.), & idem quoque divisum transferri possit (§. 982.); *jus* quoque *sacrorum a seculari separari, idque vel populus sibi reservare, vel alii cuidam separatim deferre potest.* Quoniam quæ ad cultum divinum internum spectant & quæ in externo eidem inseparabiliter cohærent, vel dogmata theoretica de Deo & voluntate ejus, vel practica de agendis sunt (§. 178.), imperari vero non possit, ut pro vero habeas, de quo per rationes convictus, vel persuasus non fueris; *jus circa sacra, quatenus originarie in populo est, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & individuso nexu cum eodem in externo cohærent, nisi quatenus* turbarum evitandarum gratia *controversia aliqua in Ecclesia orta provisionaliter decidenda*, ut scilicet constet, quid publice doceri debeat, *vel certi quid constituendum*, veluti ut unicuique liberum sit, sententiam suam proponere ac rationibus defen-

defendere, citra contumeliam vel insectationem partis alterius, aut ut de eo, quod controversum est, in cultu divino publico taceatur. Ast *de iis, quæ in cultu externo, salvo interno, non uno modo fieri possunt, pro lubitu disponi posse ab eo, qui jus sacrorum habet, prout e re civitatis vel ecclesiæ ipsi visum fuerit*, nihil difficultatis habet (§. 976.). Enimvero cum imperium civile metiendum sit ex fine civitatis (§. 980.); *jus circa sacra quoad eos actus, qui respectum quendam ad Rempubl. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus ecclesia tutelam civilem exigit, ab imperio civili dependens semper est.* Quoniam Rector civitatis ad legum fundamentalium observantiam obligatur (§. 984.); *si qua de jure circa sacra lege fundamentali disponuntur*, veluti ne tolerentur religiones ab ea, quam populus profitetur, diversæ, vel ne Rector civitatis alii religioni addictus sit, *ea tenent Rectorem civitatis.* Si lex nulla fundamentalis obstet, cum tunc pro lubitu statuere possit de eo, quod sibi visum fuerit; *religionem quamcunque in civitate tolerare potest, modo ea non sit statui civili adversa, & eam præ-*

præscribere legem, sub qua eandem tolerare velit.

§. 1065.

De dominio & potestate eminente.

Jus disponendi de rebus propriis civium salutis publicæ causa, in casu necessitatis, dicitur *Dominium eminens*; jus vero eadem de causa in casu necessitatis disponendi de ipsis personis civium *Potestas eminens*. Utrumque conjunctim *Jus eminens*, in res scilicet & personam civium, vocatur. *Superiori* itaque *dominium & potestas eminens, seu jus eminens competit* (§. 976.), *& jus utrumque jus quoddam necessitatis est, nec locum habet, nisi quando ejus usus est medium unicum salutis publicæ in casu emergente promovendæ:* cumque res sacræ & ecclesiasticæ sint ecclesiæ particularis, cujus membra sunt cives (§. 1026.); *vi dominii eminentis etiam de rebus sacris & ecclesiasticis disponere potest superior, non tamen sine consensu ejus, qui jus circa sacra habet, si id a regimine seculari fuerit sejunctum* (§. 1064.). Cum dominium & imperium sint duo jura a se invicem prorsus distincta, quorum unum ab altero prorsus independens est (§. 195. 833.); *si Rex fuerit*

rit fundorum privatorum dominus, id ad imperium non pertinet, nec quicquam in ipſo imperio, aut modo habendi imperium mutat.

§. 1066.

De Jure belli.

Cum *ſuperior* Remp. defendere teneatur adverſus vim externam, conſequenter etiam jura populi ſui & ſingulorum quoque ſubditorum vi perſequi adverſus gentes alias (§. 972.); *jus etiam belli in alias habet* (§. 98.), *idque ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.). Atque hoc *bellum*, quod jure civitatis geritur cum gentibus aliis, *publicum* dici ſolet.

§. 1067.

De Jure paciſcendi cum gentibus aliis.

Denique quia *ſuperior* populi ſalutem quovis modo promovere debet (§. 972. 996.); *ſi ope atque auxilio aliarum gentium ſalutem civium ſuorum promovere poſſit, pacta de eo cum gentibus aliis inire poteſt.* Sed de jure belli & pacta ineundi cum gentibus aliis agendum in Jure Gentium.

CAPUT

CAPUT V.

DE THEORIA NATURALI LEGUM CIVILIUM.

§. 1068.

De legibus civilibus.

Leges civiles dicuntur, quæ a ſuperiore feruntur ſubditis in civitate. Cum civitates diverſæ inter ſe ſpectentur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.); *leges civiles non obligant niſi membra ejus civitatis, in qua feruntur*, conſequenter *ſi leges peregrinæ recipiuntur, eæ vim obligandi nanciſcuntur a ſuperioris voluntate, qui vult eas eſſe leges ſuæ civitatis.* Quoniam vero ſalus publica ſuprema lex eſt (§. 976.); *leges peregrinæ non ante recipiendæ, quam demonſtratum fuerit per ea, quæ præſcribunt, bonum commune hujus civitatis promoveri poſſe*, ideoque *ſi mutato rerum ſtatu, vel agnito errore deprehendatur, ea non eſſe media communi bonum promovendi, abrogandæ ſunt:* id quod in genere de legibus quibusvis tenendum.

§. 1069.

Digitized by Google

§. 1069.

Cum obligatio naturalis sit immutabilis (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari possit (§. 42.); *leges civiles contrariæ esse non debent naturalibus præceptivis & prohibitivis*, consequenter *lex civilis ex naturaliter debito facere nequit illicitum, nec ex naturaliter illicito debitum, vel licitum* (§. 49.). Quamobrem *si lege civili tacite permittitur, quod legi præceptivæ, vel prohibitivæ contrarium; id saltem toleratur, vel concessa impunitate agendi, vel denegato auxilio judicis, majoris mali, vel damni vitandi causa, vel quod alia quacunque de causa id fieri necesse sit* (§. 976.). Nimirum *permittendo legi præceptivæ, vel prohibitivæ naturali contrarium lege civili libertas naturalis non restringitur ultra id, quod exigit finis civitatis* (§. 78. 980.). Enimvero cum permittendo utique velit superior, ne alius agere volentem vi impediat, quo minus agat; *si lege civili quid permittitur, lex permissiva obligat ceteros, ne agentem vi impediant, quo minus faciat, quod permittitur, ac inde nascitur agenti jus non patiendi, ut vi impediatur* (§. 46.).

De habitu legum civilium ad naturales præceptivas & prohibitivas.

§. 1070.

§. 1070.

De legibus civilibus a naturalibus materialiter non differentibus.

Quodſi obligatio naturalis non ſatis efficax fuerit ad legum naturalium obſervantiam, quas tamen in Rep. obſervari neceſſe eſt; *leges naturales additis pœnis*, quarum metu introducitur obligatio poſitiva naturali fortior (§. 35. 93.), *efficiuntur civiles*, quatenus ſcilicet pœnas continent lege naturali minime determinatas (§. 39.). Immo cum metus executionis a judice faciendæ (§. 1029.), & prævifio actus ab eodem irriti efficiendi aut reſcindendi vim obligandi habeat (§. 35.); *leges* quoque *naturales formam civilium induunt, quatenus iisdem præſtatur auxilium in foro,*

§. 1071.

De habitu legum civilium ad naturales permiſſivas & officia humanitatis.

Quoniam in civitate libertas ſingulorum reſtringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum conſequendum pertinent (§. 980.); *ſuperior ex naturaliter licito lege civili debitum, vel illicitum, & ex imperfecte debito, ſeu officio humanitatis perfecte debitum facere poteſt, prouti fini civitatis convenit* (§. 49. 80.). Quod vi libertatis naturalis ſinguli per pacta facere

Digitized by Google

facere poſſunt (§. 667.); idem ſuperior, cujus juri ſubjecta eſt libertas naturalis ſingulorum, facere poteſt, quatenus finis civitatis id exigit (§. 980. Hinc ſequitur, *ut, ſi quid pluribus modis fieri poteſt, ſuperior præcipere poſſit, ut hoc vel iſto modo fieri debeat,* conſequenter *actus civiliter validus non ſit, niſi lege præſcripto modo fiat.* Huc etiam pertinet, *ſi ſuperior determinat modum, quo obligationi naturali ſatisfieri poteſt, aut ab eo præcavetur, ne eidem adverſa committantur, aut ut contractui inſit, quod per pacta eidem adjici poteſt, vel lex detur, quam contrahentes dare poterant.*

§. 1072.

De legibus civilibus materialiter a naturalibus differentibus.

Cum ſuperior curet, ut jus ſuum unicuique tribuatur per judicem (§. 1028. 1029.); facile patet *cavendum eſſe, ne lites multiplicentur in nimium, & ex litibus naſcantur lites, nec in foro protrahantur, atque curandum, ut exitum habere poſſint.* Quamobrem *ob minimam quamcunque læſionem litibus in foro locus concedi nequit*; cum & in ſtatu naturali ob læſiones non magni momenti a bello abſtinere jubeat prudentia, vel charitas, &

ſæpe pœna danda ſit culpæ, ut poſthac cautius mercari diſcas; & *ſi determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorſus impoſſibiles, in earum locum ſubſtituendæ aliæ probatu faciles, quæ probabiliter, ſeu ut plurimum iisdem æquipollent.* Hinc ſequitur, *ut lege civili determinentur læſiones, ob quas auxilium dandum, vel denegandum in foro, & culpa pro diverſitate negotiorum præſtanda.*

§. 1073.

Unde deſumenda ſit ratio legum civilium ex naturali faciendarum.

Quoniam leges civiles præſcribere debent media, quibus commune bonum civitatis obtinetur (§. 1068.); *ratio eorum, quæ legi naturali vel addenda, vel ſubtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a ſtatu civitatis in genere, vel hujus, in qua lex fertur, in ſpecie deſumenda.* Et per ſe patet, *ſi legum civilium una concordia eſſe debeat, admittenda etiam eſſe juri naturali non in totum conſona, quæ ex aliis legibus civilibus neceſſario conſequuntur.* Quamobrem cum voluntas legislatoris contradictoria concipi non debeat; *quæ ex lege civili neceſſario conſequuntur, ea etiam pro lege tenenda.*

§. 1074.

Digitized by Google

§. 1074.

Quoniam ex hactenus dictis apparet, leges civiles efficiendas esse ex naturalibus; *cavendum est, ne legislator errores quosdam communes pro jure naturæ sumat,* consequenter *si per insciitiam temporum errores quidam irrepserunt in leges civiles, aut quædam ex aliis hac labe infectis per consequentiam fuerint erutæ, eædem abrogandæ, vel veritati convenienter emendandæ sunt.* De erroribus circa *jus naturæ* vitandis.

CAPUT VI.

DE OFFICIO SUPERIORIS ET SUBDITORUM.

§. 1075.

Exercitium imperii civilis dicitur *Regimen.* Quamobrem cum boni publici promovendi causa constitutæ sint civitates (§. 972.), & imperium civile consistat in determinandis actionibus civium atque iis, quæ ad bonum publicum consequendum faciunt (§. 978. 980.), *Rector civitatis bene regit Remp. si ea facit, quæ* De *bono & malo regimine.*

ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem regit, si ea facit, quæ bono publico adversantur, & ad bene regendum obligatur.

§. 1076.

De qualitatibus R. c. & consiliariis ad bonum regimen requisitis.

Quamobrem *Rector civitatis instructus esse debet scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & habere voluntatem constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ ad bonum regimen spectant.* Enimvero cum fieri non possit, ut omnia negotia publica, ac ea inprimis, quæ ad decernendum in præsenti supponenda veniunt, ipsi sint intime perspecta; ideo *uti debet relatione ac consilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt.* Dicuntur hi *Consiliarii*, & dividuntur in diversas species pro diversitate negotiorum, ad quæ consilium ipsorum adhibetur. *Consiliarii* igitur *non modo negotia habere debent perspecta, verum etiam fideliter referre omnia, quæ in casu præsenti attendenda sunt, nil quicquam celare & ab omni adulatione procul abesse.*

§. 1077.

Digitized by Google

§. 1077.

Cum maxima vis ſit obligandi ſubditos exemplum Rectoris civitatis; *Rector civitatis omni virtute ac pietate excellere debet* §. 1024.). Utque voluntas conſtans ac perpetua bene regendi ſit (§. 1075.); *populum ſuum amare.* *De virtute R. c.*

§. 1078.

Quoniam vero bene Remp. regere obligatur (§. 1075.); *ſummitatem imperii non debet confundere cum poteſtate arbitraria*, conſequenter *jura majeſtatica probe perſpecta ipſi eſſe debent & rectus eorundem uſus* (§. 1042.), *una cum legibus fundamentalibus, ſi quæ ſunt, ad quorum obſervantiam obligatur*, (§. 984.), conſequenter *ad omnia animum attendere, quæ de Rep. rite conſtituenda demonſtrata ſunt* (§. 1017.). *De abuſu poteſtatis vitando.*

§. 1079.

Quoniam imperium ſummum non admittit, ut actus ad ejus exercitium ſpectantes ab ullo homine irriti reddantur (§. 981.); *imperium ſummum in ſe irreſiſtibile,* *De obedientia ſubditorum.*

ſtibile, conſequenter *populus in iis, in quibus imperii ſummitatem habet Rector civitatis, reſiſtere non debet.* Cumque imperium transferri nequeat ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit; *populus Rectori civitatis in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia*, ſeu *non modo bene, ſed etiam male regenti Remp. obedire tenetur*; id quod durum videri nequit, cum præſtet ſub malo regimine, quam in ſtatu naturali vivere (§. 972.). Aſt quia ab obligatione naturali nemo liberari poteſt (§. 42.); *ſi ſuperior imperet legi naturæ præceptivæ vel probibitivæ repugnantia, obediendum non eſt, & patienter ferendum, ſi propterea puniatur, aut potius male tractetur.* Et quoniam ſuperiori nullum jus eſt imperandi legibus fundamentalibus adverſa (§. 984); *nec obediendum, ſi legibus fundamentalibus adverſa imperentur*, immo *imperanti reſiſtere eumque coërcere licet, ſi in jus populo vel optimatibus reſervatum involet* (§. 88. 90.).

§. 1080.

Digitized by Google

§. 1080.

Supplicare dicitur, qui cum reverentia precatur, ut quid fiat, vel non fiat. Quamobrem cum motivis opus ſit, ut quis facere velit, nolit; *ſupplicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, vel non fieri debeat, demiſſe exponere.* Quamobrem cum fieri poſſit, ut *ſuperior* imperet, quod nimis durum, vel iniquum videtur, quia non ſatis novit, cur nimis durum, vel iniquum videatur; *ſi imperet quod nimis durum, vel iniquum videtur, ſubditis ſupplicare licet, & Magiſtratibus inprimis jus ſupplicandi ſubditorum nomine competit* (§. 1060.), *minime autem jus reſiſtendi injuriis imperantis;* cum non utantur jure, niſi a ſuperiore ipſis conceſſo & dependenter a voluntate ejus exercendo (§. *cit.*). *Quodſi ſupplicatio, etſi juſta, non attendatur, ſubditis hoc patienter ferendum* (§. 1079.). *De ſupplicatione.*

§. 1081.

Si Rex imperium abdicavit, vel derelinquit, aut regnum ex felonia in eum, cujus eſt feudum, aut ex clauſula in ipſa delatione imperii poſita, ut, ſi Rex hoc faciat, *De regno abdicato, derelicto vel commiſſo.*

ciat, ſubditi omni obedientiæ vinculo ſolvantur, committit, cum Rex perſona moralis ſit, qui propter imperium, quod habet, Rex eſt (§. 994.), conſequenter imperio amiſſo Rex eſſe deſinat; *in perſonam privatam recidit*, ideoque *in eundem licet, quod in privatum.*

§. 1082.

De crimine læſæ majeſtatis, & in ſpecie perduellionis.

Cum nemo quicquam facere debeat, quod eſt contra jus alterius (§. 86.), *nullus* quoque *civis quicquam facere debet, quod eſt contra jura majeſtatica*, conſequenter *nec machinari quicquam adverſus perſonam ejus, qui jura majeſtatica in civitate, ideoque imperium ſummum habet* (§. 998.), *quo ſcilicet jus aliquod majeſtaticum, vel totum ſummum imperium, eidem vel aufertur, vel diminuitur, vel uſus ejus quomodocunque impeditur* (§. 83.). Quamobrem *nihil moliri debet, quod ad Reip. everſionem & labefactationem, ac Rectoris civitatis interitum tendit.* Quoniam *Crimen læſæ majeſtatis* dicitur factum, quo quid adverſus jura majeſtatica, & per conſequens adverſus perſonam ejus, qui imperium ſummum habet, committitur; crimen hoc *naturaliter illicitum,*

citum, ſeu contra jus naturæ eſt. Et quia ſuperiori competit jus puniendi eum, qui jus univerſis competens violat, qualia ſunt jura majeſtatica ſub imperio contenta (§. 979. 998.) & in Rectorem civitatis translata (§. 982.); *ſuperiori* quoque *competit jus puniendi eum, qui crimen læſæ majeſtatis committit.* Quoniam vero, cum jura majeſtatica omnia non ſint ejusdem gradus, vi eorum, quæ de hisce juribus demonſtrata ſunt (§. 1042. *& ſeqq.*), neque etiam facta adverſus eadem commiſſa æquale nocumentum afferant Reip. *non omne crimen læſæ majeſtatis eodem modo puniri poteſt.* Vocatur autem in ſpecie *Crimen perduellionis*, quo quis Rectorem civitatis vita vel imperio privare, vel Remp. evertere aut labefactare conatur: quod, cum inter crimina læſæ majeſtatis utique maximum ſit, *graviſſimis pœnis coërcendum.* Patet vero, *crimen læſæ majeſtatis & perduellionis committi poſſe in quacunque Reip. forma.* Cumque liberi & cognati puniri nequeant ob facta parentum, vel cognatorum (§. 873.); *perduellium liberi & cognati puniri non poſſunt.* Quoniam denique obligatio ad non committendum crimen

læſæ majeſtatis venit ex pacto, quo civitas conſtituta (§. 972.), & ex pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.); *crimen læſæ majeſtatis & perduellionis committi nequit niſi a ſubditis, &, qui committit, perfidus eſt* (§. 390.).

§. 1083.

De jure in invaſorem.

Invaſor imperii dicitur, qui, cum nullum jus ad imperium capeſſendum habeat, vi, vel dolo id occupat. Quamobrem cum invaſor imperii raptori æquiparetur (§. 263.), conſequenter in eundem tantundem liceat, quantum vi injuſtæ depellendæ ſufficit (§. 268.); *ſi invaſor imperii in actu invadendi conſtitutus, ei vi reſiſtere, &, ſi poſſeſſionem ſola vi retineat, neque pactio ulla ſecuta ſit*, quæ ſervanda (§. 438.), *eum vi dejicere, immo in utroque caſu occidere, ſi opus ſit, licet.* Et quoniam *ſuperior*, cui hoc jus competit, id vel per ſe, vel per alium, exercere poteſt; *ſi promiſcue unicuique privato permittat, ut invaſorem in caſu utroque interficiat, quilibet eum interficere poteſt.*

§. 1084.

Digitized by Google

§. 1084.

Quando cum invasore imperii pacisci liceat.

Quodsi Rector civitatis in talem conjectus sit statum, ut subditos defendere non possit, nec civium tantæ sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere, cum cives imperium in Rectorem civitatis eo fine contulerint, ut ipsos adversus vim externam defendat (§. 972.); sui conservandi causa *cum invasore pacisci licet*. Et quoniam pacta servanda sunt (§. 438.); *pactione facta eidem obediendum, nec quicquam animo hostili adversus eum moliri licet.*

§. 1085.

De officiis humanitatis a R. c. subditis, & ab his R. c. debitis.

Rector civitatis subditis, & subditi Rectori civitatis obligantur ad quævis officia, quæ homo homini debet. Etenim obligatio naturalis immutabilis est (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari potest (§. 52.). Quamobrem cum Rector civitatis non desinat esse homo, quia Rector civitatis est, nec subditi esse desinant homines, quia subditi sunt; obligatio inter Rectorem civitatis & subditos quoad officia humanitatis quævis subsistit, consequenter *mutuus vigere debet amor Rectoris civi-*

civitatis & populi (§. 136.). Immo eadem obligatio ineſt pacto, quo civitas conſtituta (§. 972.), & pacto, quo imperium *in* Rectorem civitatis translatum (§. 982.).

§. 1086.

De iis, qui civitati ſe aſſociant.

Cum *qui civitati ſe aſſociat*, ſi non expreſſe, ſaltem tacite ratihabeat pactum, quo civitas conſtituta & imperium in Rectorem civitatis translatum; *ad legum civitatis obſervantiam obligatur* (§. 978. 1068.). Accedit, quod civitati non alia lege ſe quendam aſſociari patiatur ſuperior, quam ut ad legum obſervantiam obligatus ſit.

§. 1087.

De civium concordia.

Quoniam cives ſocii ſunt (§. 972. 974.), ſocii autem concordes eſſe debent (§. 847.); *cives concordes eſſe debent*, conſequenter *minime diſcordes*. Quamobrem *ſuperiori curæ eſſe debet, ut concordia civium conſervetur, nec diſcordiæ locus fiat.*

Digitized by Google

PARS IV.

DE JURE GENTIUM.

CAPUT I.

DE JURE GENTIUM IN GENERE.

§. 1088.

De jure Gentium neceſſario.

Quoniam *Gentes* diverſæ inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.), ab obligatione autem naturali, propterea quod in civitatem coivere, ſe liberare non potuerunt (§. 42.); *ad eadem officia tum erga ſe ipſas, tum erga gentes alias obligantur, qua ſinguli ſingulis tenentur; & ex ea eadem naſcuntur jura, quæ ſingulis in ſtatu naturali competunt* (§. 46.); *ipſis auferri neſcia* (§. 74.), conſequenter *inter ſe utuntur Jure naturali.* Jus naturæ ad Gentes applicatum, vocatur *Jus gentium neceſſarium*, vel *naturale.* Vocari etiam ſolet cum *Grotio* a nonnullis *Jus gentium internum.* Atque *hoc Jus prorſus immutabile eſt* (§. 40.), *nec ab obli-*

obligatione, quæ inde venit, gens ulla ſe liberare poteſt (§. 42.).

§. 1089.

De jure naturæ gentibus competente.

Vi Juris Gentium neceſſarii *gentium omnium eadem eſt obligatio, eadem ſunt jura* (§. 69.), ac ideo *omnes natura æquales*, (§. 70.), *nulli prærogativa aliqua* (§. 71.), *nec præcedentia competit* (§. 75.). *Nulli jus eſt in actiones alterius* (§. 76.): *ſingularum eſt libertas* (§. 77.), *cujus uſus non impediendus a gente alia* (§. 78.). *Nulla gens alteram lædere, ſeu jus perfectum ipſius violare debet* (§. 88.), *ſeu injuriam facere* (§. 87.), & *adverſus injuriam intentatam jus defendendi* (§. 90.), *adverſus factam jus puniendi competit unicuique* (§. 93.). Et præterea *ſingulis* quoque *gentibus competit jus alias ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & per conſequens *jus perfectum acquirendi* (§. 97.), *auferri neſcium* (§. 100.), *ac* denique *jus belli* (§. 98.).

§. 1090.

De jure gentium voluntario.

Cum *gentes conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur* (§. 44. 1088.), *ipſa natura ſocietatem quandam inter*

Digitized by Google

inter gentes inſtituit, in quam ob obligationis naturalis indiſpenſabilem neceſſitatem (§. 38.) conſentire tenentur, ut quaſi pacto contracta videatur (§. 836.). Atque hæc ſocietas communis ſalutis cauſa inter gentes inſtituta, *Civitas maxima* vocatur; cujus membra, ſeu veluti cives, ſunt ſingulæ gentes. Atque hinc naſcitur jus quoddam univerſis competens in ſingulas, quod *imperium univerſale*, ſive *Gentium* appellari poteſt; nimirum *determinandi actiones ſingularum ſalutis communis obtinendæ cauſa, & cogendi ſingulas, ut obligationi ſuæ ſatisfaciant.* Cumque omnis ſocietas ſuas habere debeat leges, quibus determinantur ea, quæ ſalutis communis cauſa ſemper eodem modo fieri debent (§. 846.); *civitas* quoque *maxima leges habere debet.* Quemadmodum vero lex naturæ præſtat conſenſum in civitatem maximam; ita eadem quoque eundem ſupplet in condendis legibus. Sicuti enim in qualibet civitate leges civiles ex naturalibus condendæ, & ipſa lex naturæ præſcribit modum, quo id fieri debet (§. 1068. & *ſeqq.*); ita quoque *ex legibus naturalibus fieri debent leges civiles in civitate maxi-*

maxima eodem modo, quo in civitate qualibet particulari, juxta theoriam lege naturali præscriptam. Atque hoc jus, quod ex notione civitatis maximæ derivatur, cum *Grotio* dicimus *Jus Gentium voluntarium:* idque revera admittitur ab illis, qui Jus Gentium voluntarium impugnant, sed Jus aliquod externum interno, quod Jus gentium naturale est (§. 1088.), contradistinctum defendunt; ut ideo non tam de re, quam de nomine lis sit, etsi nec *Grotius*, nec ejus antagonistæ satis distinxerint, quæ revera sunt Juris gentium voluntarii.

§. 1091.

De Jure gentium pactitio.

Gentes etiam pactis jura acquirere & obligationes contrahere possunt (§. 1089.). Atque hoc jus, quod ex pactis oritur inter gentes diversas initis cum obligationibus respondentibus, vel adhærentibus, *Jus gentium pactitium* appellatur; consequenter cum pacta saltem obligent partes contrahentes (§. 438.), *Jus gentium pactitium nonnisi jus particulare est.*

§. 1092.

Digitized by Google

§. 1092.

Denique *Jus gentium consuetudinarium* appellatur, quod longo usu inter quasdam gentes introductum & instar juris observatum; quod *particulare saltem esse* apparet: cumque nullo expresso consensu nitatur; *non diutius obligat, nisi donec gens contrariam voluntatem expresse declaravit.* *De Jure gentium consuetudinario.*

CAPUT II.

DE OFFICIIS GENTIUM ERGA SEIPSAS, ET INDE NASCENTIBUS JURIBUS.

§. 1093.

Conservatio gentis consistit in duratione consociationis in civitatem. Quamobrem cum singulis obligentur universi prospicere sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati (§. 975.), qui finis, nisi salva consociatione, obtineri nequit; *quælibet gens se conservare obligatur.* *De conservatione gentis.*

§. 1094.

Perfectio gentis consistit in aptitudine finem civitatis consequendi; ac ideo *De perfectione gentis & sta-*

tus ejusdem. *ſtatus gentis perfectus eſt, ſi in eo nihil deſideratur, quo ipſa ad eum conſequendum indiget.* Quamobrem cum in civitatem coëuntes ſeſe ſibi invicem obligaverint ad hunc finem conjunctis viribus proſequendum (§. 972.); *gens quælibet obligatur ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum.*

§. 1095.

De obligatione ac jure inde fluente. Quoniam *gens* ſe conſervare (§. 1093.) & perficere obligatur (§. 194.); *omne* quoque *periculum interitus a ſe avertere, & vitare debet ea, quantum in poteſtate eſt* (§. 60.), *quæ perfectionem ipſius atque ſtatus ejusdem quomodocunque impediunt, aut ipſam vel ſtatum ejusdem imperfectiorem reddunt.* Conſequenter *cuilibet genti competit jus ad ea, quibus periculum interitus avertere, & ſine quibus ſe ſtatumque ſuum perficere, aut imperfectionem ſui ſtatusque ſui præcavere nequit*; conſequenter, *ſi alterius gentis ope, aut auxilio eo fine indiget, de eo cum eadem pactiones inire debet* (§. 1091.).

§. 1096.

De gloria. *Gloria* eſt conſentiens laus bonorum & peritorum, ſeu bene judicantium (§. 127.); con-

Digitized by Google

conſequenter *ſine virtutibus intellectualibus & moralibus veram gloriam nemo conſequi poteſt, & gloria maxime excellit, qui virtute plurimum præſtat* (§. 125.). Atque hinc *gloria gentis conſiſtit in laude, quæ conſenſu bonorum & peritorum eidem tribuitur cum ob perfectionem, tum ob facta ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta.* Cumque a ſingulis in univerſam gentem deriventur, & de ea prædicanda ſint, quæ de majore parte gentis, vel pluribus in certo vitæ genere prædicanda; *facta* quoque *ſingulorum, ac inprimis plurimorum, aut ſaltem multorum in eodem vitæ genere ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta ad gloriam gentis faciunt.* Ita e. gr. gens dicitur docta, quæ abundat viris doctis; dicitur juſta, in qua plurimi juſtitiæ dediti, & ita porro.

§. 1097.

De gloria gentis promovenda.

Cum quivis homo operam dare debeat, ut laude dignus ſit (§. 125.), conſequenter gloriam mereatur (§. 127.); *gens* quoque *quælibet operam dare debet, ut gloriam mereatur.* Unde ſequitur, *ut ſinguli* quoque *actiones ſuas ad gloriam*

gentis ſuæ referre debeant, & Rector ipſe civitatis actus regios (§. 1096.), conſequenter *ſibi cavere, ne faciant, quæ genti ſuæ dedecus inferant.* Atque hinc porro patet, *gentes* quoque *doctas & cultas eſſe debere.* Dicuntur nimirum *gentes doctæ*, quæ virtutes intellectuales colunt, conſequenter doctrina excolunt animum; & *cultæ* vocantur, quæ moribus ad normam rationis & ſuavitatem compoſitis utuntur. Opponuntur illis *barbaræ* atque *incultæ.*

§. 1098.

De Jure res ſibi æquo pretio ab alia gente comparandi.

Quoniam homines ſibi invicem obligantur ad dandum, prouti unusquisque re alterius, qua hic carere poteſt, indiget (§. 329.), nemo autem alteri gratis dare tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *genti cuilibet competit jus ad res, quibus indiget, ab aliis gentibus, quæ iisdem opus non habent, æquo pretio ſibi comparandas, non vero jus res ſuas apud aliam gentem vendendi ſine conſenſu ipſius*; conſequenter, *ſi qua gens nolit res certas peregrinas in regionem ſuam transportari, genti, a qua veniunt, injuriam non facit* (§. 87.).

§. 1099.

Digitized by Google

§. 1099.

Commercium dicitur jus emendi vendendique invicem res quascunque mobiles ac moventes. Dicuntur autem *Commercia interna*, quæ exercent, qui eidem imperio civili ſubſunt, ſeu cives inter ſe; *externa* vero, quæ exercentur cum gentibus aliis, aut cum peregrinis. Cum commercia interna hunc habeant uſum, ut unusquisque habere poſſit ea, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, & ut eadem pecunia continuo ab uno in alium transferatur & in plurimorum commodum convertatur, externa vero, ut quæ genti uni deſunt, ab alia comparari poſſint; *tum ſinguli in civitate ſibi invicem* (§. 975.), *tum gentes inter ſe commercia exercere obligantur* (§. 1098.). Quamobrem cum pactione jus perfectum acquiratur (§. 1089.); *gentes pacta commerciorum inire debent.* *De commerciis.*

§. 1100.

Jus meræ facultatis dicitur, quo quis uti poteſt & non uti, prouti viſum fuerit, liber ab omni coactione externa. Quamobrem cum *actus meræ voluntatis* dican- *De jure meræ facultatis.*

tur, qui unice a voluntate noſtra dependent; tales *ſunt actus omnes ad juris meræ facultatis exercitium ſpectantes*, veluti emere merces, ubi volueris. Quoniam itaque ex actibus meræ voluntatis colligi nequit, quod quis renunciet juri ſuo ſic & non aliter agendi, in gratiam alterius; *jura meræ facultatis præſcribi nequeunt* (§. 452.), *niſi ex quo tempore interceſſerit prohibitio, vel coactio, eique paritum eſt, cum ſufficiente conſenſus ſignificatione.*

§. 1101.

De præſcriptione commerciorum.

Cum *jus commerciorum* perfectum non acquiratur niſi pactione (§. 1099), conſequenter per ſe ſit jus meræ facultatis (§. 1100.); *id præſcribi nequit, niſi ex quo tempore interceſſerit prohibitio, aut coactio, eique paritum eſt, cum ſufficiente conſenſus ſignificatione.*

§. 1102.

De jure potentiam augendi.

Ad perfectionem gentis requiritur, ut ſit *potens*, hoc eſt, ut vi aliarum gentium, qua vel ipſa, vel res ejus impetuntur, reſiſtere poſſit (§. 1094. 972.). Quamobrem *gens quælibet ſtudere debet, ut ſit potens*, conſequenter *ipſi jus eſt ad ea*,

Digitized by Google

ea, quibus potentiam ſuam citra injuriam alterius gentis (§. 87.) *augere poteſt* (§. 46.). Quamobrem *ſi qua gens minus potens fuerit ad ſe tuendum adverſus injurias aliarum gentium*, cum per pactiones acquirantur jura perfecta (§. 1089.), *genti cuidam potentiori ſe certa lege, de qua conventum, ſubjicere poteſt, & jura utriusque partis metienda ſunt ex pacto ſubjectionis* (§. 317.). *Quodſi* ergo *gens, quæ tutelam debet, ſibi plus juris arrogat in minus potentem, quam ex pacto habet*, cum tunc huic injuriam faciat (§. 87.); *vi reſiſtere & alienum auxilium implorare licet* (§. 90.).

§. 1103.

Domicilium dicitur habitatio aliquo in loco conſtituta perpetuo ibidem manendi animo. *Qui* itaque *negotii cujusdam cauſa alicubi quantocunque tempore commoratur, domicilium ibidem non habet.* Quoniam vero vi libertatis naturalis unicuique permiſſa eſt voluntatis mutatio (§. 78.); *domicilium mutari poteſt.* Vocatur autem *domicilium naturale*, quod quis nativitate conſequitur ibidem, ubi pater domicilium habet; *adſcititium* ve- *De domicilio.*

ro, quod quis propria voluntate ſibi conſtituit. Quamobrem *domicilium naturale tamdiu quis retinere cenſetur, quamdiu propria voluntate ſibi nullum conſtituit, aut illud non derelinquit.*

§. 1104.

De vagabundis.

Vagabundus vocatur, qui nullibi domicilium habet. *Vagabundi* igitur *nunc hic, nunc alibi commorantur, nullibi tamen animum perpetuo manendi habent.* Etſi autem plerumque vagabundi ſint, qui ſceleſtum vitæ genus ſequuntur, aut certe parum honeſtum; non tamen repugnat, ut etiam ſint vagabundi, qui honeſtum ſequuntur.

§. 1105.

De patria & ejus amore.

Patria dicitur locus, nimirum terra vel urbs, in qua parentes, dum quis naſcitur, domicilium habent; reſpectu habito ad gentem, vel certam quandam de gente univerſitatem, cujus terra, vel urbs iſta eſt. Differt a patria *loeus nativitatis*, in quo quis natus eſt, cum etiam extra patriam quis naſci poſſit. Cum *locus nativitatis* ſpectetur ſine reſpectu ad gen-

Digitized by Google

gentem; *nato* quoque *nullum tribuit jus.* Patet vero, *ex parentibus vagabundis natos patriam nullam habere* (§. 1104.). Quoniam ſubditi ſpeciali obligatione amandi univerſos tenentur (§. 1085.), conſequenter *quilibet gentem ſuam amare debet* (§. 974.); *patriam* quoque *ſuam amare debet.*

§. 1106.

Exul dicitur, qui ex urbe, vel terra, ubi domicilium habet, ejicitur vel diſcedere cogitur absque infamiæ nota. *Exilium* etiam *pœna eſſe poteſt* (§. 1048.). *Exilium invitum* vocatur, ſi quis ſententia judicis vel juſſu ſuperioris diſcedere cogitur; *voluntarium* vero, quando quis pœnæ aut calamitatis ſubterfugiendæ cauſa ſua ſponte ex loco, ubi domicilium habet, diſcedit. Quoniam habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtent (§. 312.); *exulibus perpetua habitatio a gente concedenda in terris ſuis, niſi obſtent rationes ſingulares:* de quibus cum judicium ſit penes gentem (§. 1089. 78.); *ſi receptus denegetur, id ferendum.* *De exulibus.*

Digitized by Google

§. 1107.

De jure emigrandi. Permiſſio exilii voluntarii dicitur *Jus emigrandi.* Facile autem patet, *jus emigrandi naſci vel ex pacto aut lege fundamentali, vel a voluntate ſuperioris dependere.* Spectat huc etiam pactum, quo civitates conſtitutæ, & cui non derogatur niſi per pacta alia particularia, ad quæ etiam referendæ ipſæ leges fundamentales.

CAPUT III.

DE OFFICIIS GENTIUM ERGA SE INVICEM, AC INDE NASCENTIBUS JURIBUS.

§. 1108.

Officium generale gentis erga alias. Cum jus naturæ ad Gentes ſit applicandum (§. 1088.); *gens quælibet alteri cuicunque debet, quod ſibi, quatenus altera id non habet in poteſtate ſua, ipſa autem citra neglectum officii erga ſeipſam hoc alteri præſtare poteſt* (§. 133.); conſequenter *quæ ad conſervationem ipſius, vel ejusdem ac ſtatus ipſius perfectionem conferre poteſt, conferre debet* (§. 1093. 1094.). *Jus* tamen *ad ea genti alteri imper-*

Digitized by Google

imperfectum eſt, jus autem petendi perfectum, nec ea impediri poteſt, quo minus petatur, citra injuriam (§. 82. 87.).

§. 1109.

De amore, gloria & commerciis.

Ob eandem rationem *gens quælibet alteram amare ac diligere debet tanquam ſe ipſam* (§. 136.), *etiam inimicam* (§. 137.), *atque ſtudere, ut gentes etiam aliæ gloriam mereantur* (§. 1097.), *& unamquamque tanti exiſtimare, quanti meretur, tantumque laudis tribuere, quantum meretur* (§. 142.), *ac* ideo quoque *pro virili conferre, ut fiat docta & culta.* Huc etiam pertinet *obligatio, cum gentibus aliis commercia exercendi* (§. 1099.).

§. 1110.

Quomodo de commerciis conveniri poſſit.

Cum jus perfectum commerciorum non niſi pactione acquiratur, & ex ea æſtimandum ſit (§. 438.); *commercia reſtringi poſſunt ad ſolam emtionem, vel res certas emendas, aut vendendas, & ad certum tempus, & pactis commerciorum adjici poſſunt conditiones quæcunque & clauſulæ commiſſoriæ: quodſi* vero *gentes ſibi invicem ſaltem permittant, ſive tacite, ſive expreſſe commercia, ea vero*

pacto

Digitized by Google

pacto nullo firmantur, pro lubitu revocari possunt.

§. 1111.

De commerciis non impediendis & pactis negativis.

Quoniam naturaliter unicuique genti competit jus ad commercia cum quacunque gente exercendi (§. 1099.); *nulla gens prohibere potest, ne qua alia cum gente quadam commercia exerceat, paciſci tamen cum ea potest, ne hoc fiat* (§. 337.). Et cum pacta ſint ſervanda (§. 438.); *ex pacto negativo de commerciis parti alteri naſcitur jus non patiendi, ut pars altera cum gente quadam commercia exerceat, vel ea ultra reſtrictionem conventam extendat.*

§. 1112.

De lucro abrupto & monopoliis gentium.

Quoniam genti unicuique liberum eſt, cum alia quacunque commerciorum cauſa pacta inire (§. 1099.); *ſi commercia exercendo, quæ ante non exercuerat, lucrum alterius gentis abrumpit*, jure ſuo utens, *huic injuriam non facit*, *nec* per conſequens *facit, ſi cum altera gente contrahit, ut ſibi ſoli res certas vendat, quæ non aliunde niſi ab ea haberi poſſunt, & easdem deinde aliis, quæ iisdem indigent, vendit. Naturaliter* equidem tum *res iſtæ vendendæ*

Digitized by Google

dæ sunt pretio æquo; ne fraudi locus admittatur (§. 286.): cum tamen domino permittendus sit juris sui abusus (§. 202.); *nulla committitur injuria, si pretio parum æquo vendatur* (§. 87.).

§. 1113.

Cum per commercia commune bonum gentium promoveatur (§. 1099.), ad quod promovendum gentes sibi invicem obligantur (1108.); *gens quælibet pro virili conferre debet, quæ ad mutua commercia promovenda faciunt*, consequenter *nullo modo ea impedire, sed quæ iisdem obesse possunt, removere.* Quamobrem *curæ habere debet, ut res, quæ in commercium veniunt, commode ac secure importari & exportari, suoque loco facile commutari possint, & ut tutus sit navibus atque plaustris accessus atque discessus, nec mora teneat importantes, vel exportantes, ne nimii ab iisdem impendendi sint sumtus, ut lites inter mercatores ortæ sine mora dirimantur, ut nihil committatur, quod juri ex pactis quæsito contrariatur, & quæ sunt alia hujus generis plura.* *De studio commercia promovendi.*

§. 1114.

Digitized by Google

§. 1114.

De vectigali mercibus imponendo.

Quoniam vero nemo alteri gratis præſtare quid tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *mercibus transeuntibus vel importatis, aut exportatis vectigal imponi poteſt in ratione onerum commerciorum cauſa ſuſtinendorum, tum etiam lucri ex earum venditione percepti; non tamen imponenda ſunt onera, quæ nullum reſpectum ad illas habent* (§. 1057.).

§. 1115.

De emporiis.

Emporia dicuntur loca commerciis continuis inter gentes deſtinata. *In ea* igitur *merces venales quovis tempore importare, & emtas ex iis exportare licet.* Cum per ea commercia facilitentur; *emporia erigenda & quæ commoditati commerciorum in iisdem conveniunt, conſtituenda ſunt* (§. 1113.). Huc etiam pertinet, *ut privilegia ad commercia promovenda utilia concedantur, veluti de perpetua habitatione, de rerum immobilium poſſeſſione, de libero religionis exercitio, de juris patrii inter ſe uſu, de immunitate a ſolvendo vectigali, vel ſolutione ordinario minoris*, & ita porro. Atque hinc

hinc patet, ad quænam gens una alteram per pacta obligare poſſit.

§. 1116.

Ad commercia maritima promovenda faciunt *Portus*, qui ſunt loca concluſa ad litora maris, in quibus navibus importantur merces & inde exportantur. Ut ſecuritas præſtetur mercantibus, adverſus vim hoſtilem; *muniendi ſunt.* Huc etiam pertinet, quod ſecuritatem præſtent navibus adverſus vim tempeſtatum. *De portubus.*

§. 1117.

Jus ſtapulæ dicitur privilegium, prætereuntes cum mercibus in flumine publico ſiſtendi, neceſſitate vendendi injuncta, aut, ſi vendere nolint, tributum ſolvendi: quod cum libertati commerciorum maxime obſtet; *non concedendum, niſi ſingulares prorſus rationes, a bono publico promovendo deſumtæ, id urgeant* (§. 1113.). *De jure ſtapulæ.*

§. 1118.

Conſules dicuntur perſonæ, quibus in emporiis maritimis, ſeu portubus demandatum eſt, ut privilegia & jura nationis, *De conſulibus.*

tionis, seu gentis suæ custodiant & lites mercatorum definiant. *Manent consules subditi constituentis*; cum fungantur officio ab eodem in ipsos collato: *in territorio autem recipientis considerantur tanquam peregrini, negotiorum suorum causa in eodem commorantes.* Et facile patet, *jus perfectum consules constituendi & obligationem eos recipiendi ex pactis venire* (§. 1089.), *atque in iisdem conveniri posse, quæ e re partis utriusque visa fuerint.*

§. 1119.

De nomine ac titulis R. c.

Quoniam naturaliter genti nulli *prærogativa & præcedentia* competit (§. 1089.); utraque *aliter acquiri nequit nisi per pacta.* Et vi libertatis gentium *cuilibet genti liberum est, quo nomine Rectorem civitatis suæ appellare velit, & quosnam honorum titulos eidem tribuere, ab aliis vero gentibus id impetrandum.* Enimvero *si gens jus perfectum pacto acquisivit, ut Rector civitatis suæ hoc nomine compelletur, & hi tituli ipsi tribuantur; posthac absque injuria denegari nequeunt* (§. 87.).

§. 1120.

Digitized by Google

§. 1120.

Cum gentes omnes natura æquales sint (§. 1089.), & Rectores civitatum gentem suam repræsentent (§. 994.); *quilibet Rector civitatis Rectorem alterius civitatis spectare debet tanquam sibi æqualem:* quod jus auferri nescium cum sit (§. 74.), *si quis verbis, vel factis contrarium declarat, injuria committitur* (§. 87.). Hinc *omnes actus, qui vergunt in contemtum vel contumeliam Rectoris civitatis, injuria sunt.*

De jure æqualitatis non violando.

§. 1121.

Gens nulla alteram lædere debet (§. 1089.), consequenter nec jus ejus violare (§. *cit.*). Quamobrem cum ex hac obligatione partis unius nascatur alteri jus eidem respondens (§. 89.); *genti cuilibet competit jus non patiendi, ut lædatur ab alia,* ac per consequens *jus non patiendi, ut alia quædam gens regimini suo sese immiscat;* id quod etiam libertati gentium repugnat (§. 1089. 87.). Hinc sequitur, *ut, si Rector civitatis subditos suos nimium oneret, aut eos nimis duriter tractet, Rector alterius civitatis vi resistere nequeat.* Cum tamen quælibet gens perfectionem

De læsionibus gentium.

alterius promovere debeat, quantum poteſt (§. 1108.); *pro iis intercedere licet.*

§. 1122.

De religione apud alias gentes vi non propaganda.

Cum jus circa ſacra aliquod etiam ſuperiori competat (§. 1064.), & eidem curæ eſſe debeat, ut ſubditi colant Deum (§. 1024.); *gens nulla alteram vi adigere poteſt ad religionem ſuam amplectendam* (§. 1120.), conſequenter *nec jus habet religionis cauſa gentem aliam ſibi ſubjiciendi*, immo *nec miſſionarios*, hoc eſt, perſonas, quæ propagandæ alius religionis cauſa adveniunt, *admittere tenetur*, ideoque *ſi abire juſſi diſcedere nolint, eos punire poteſt.*

§. 1123.

An diverſitas religionis obſtet officiis gentium erga ſe invicem.

Et quoniam officia gentis erga gentem non ſupponunt identitatem religionis, ſed in humana natura fundantur (§. 39.); *ob diverſitatem religionis gens alteri officia humanitatis, quæ gens genti debet, denegare non poteſt.* Quamobrem *in officiis humanitatis præſtandis nulla habenda eſt ratio diverſitatis religionis. Multo minus* itaque *diverſitas religionis liberat ab obligatione perfecta contracta* (§. 80.).

§. 1124.

Digitized by Google

§. 1124.

Denique cum gentes sint veluti cives civitatis maximæ (§. 1090.); *inter se concordes esse debent* (§. 1087.), consequenter *discordias & ea, quæ discordiis causam dant, sollicite vitare.* *De concordia gentium.*

CAPUT IV.

DE

DOMINIO GENTIS.

§. 1125.

Si gens regionem vacuam occupat, cum occupatione rei nullius acquiratur dominium (§. 210.); *omnis terra & quæ in ea sunt, in dominio ipsius sunt, loca etiam deserta & sterilia, aut inculta, atque jura, quæ terræ quasi adhærent* (§. 214.): cumque jam de singulis pro lubitu disponere possit (§. 195.); *quæ in singulos non dividuntur, aut in communionem mixtam cœtuum quorundam particularium non deducuntur* (§. 197.), *ea universorum manent.* Quoniam vero genti cuique competit imperium civile (§. 979.), sive id per se, sive per aliam exerceat (§. 982.), consequenter dubitandum non est, quin etiam in ea regione, quam occupat, *De origine dominii gentis & territorii.*

cupat, ſeu in terris, quæ ſuæ ſunt, imperium habere velit; *imperium in regione occupata ſimul occupat*, ſicque *tota regio ſit territorium ipſius.* Dicitur namque *Territorium* locus, in quo quis imperium habet. Atque hinc patet, *imperium*, quod quidem jus populi eſt, *quaſi inhærere diſtrictui terræ, quem inhabitat*, conſequenter *peregrinum, quamdiu in regione iſta*, tanquam in territorio alieno, *commoratur, imperio illius gentis ſubjectum eſſe.* Et propterea Rector civitatis *Dominus territorii* appellatur, item *Dominus regionis.*

§. 1126.

De familiis ſegregibus.

Si familiæ ſegreges in regione quadam cohabitent & fundos privatos poſſideant, cum ab initio iidem fuerint occupati (§. 210.), *in iis dominium habent: ſed loca cetera*, utpote quæ ab ipſis occupata non ſunt, *in communione primæva relicta* (§. *cit.*). Enimvero *ſi familiæ ſegreges ſedem fixam non habeant, ſed per incultas ſolitudines errent*, cum in id tacite conſenſiſſe intelligantur, ut fundi in ea regione, in qua ſedes pro lubitu mutant, uſui ſingulorum inſervientes ſint com-

communes, ideoque regionem quoad iſtos fundos conjunctim occupaſſe intelligantur (§. *cit.*); *fundi, qui ipſorum uſui inſervire poſſunt, in communione mixta ſunt* (§. 197.), *ceteris*, utpote non occupatis, *in communione primæva manentibus* (§. 210.). Enimvero cum familiæ iſtæ natura liberæ ſint (§. 77.), & libertas invitis auferri nequeat (§. 74.); *imperium* quoque *in familias ſegreges, ſive ſedem fixam habeant, ſive non, occupabile non eſt, ſed eidem ſubjici nequeunt niſi ſua voluntate.*

§. 1127.

De acceſſione territoriorum originaria.

Quoniam cum dominio imperium ſimul a gente occupatur (§. 1125.); *ſi gens inſulam, aut terram inhabitatam, vel partem quandam maris terræ continenti adjacentem occupat; quæ occupantur, territorii iſtius gentis acceſſorium ſunt, quantocunque intervallo ab eodem diſtent* (§. 1125.).

§. 1128.

De diviſione rerum.

Quæ facta occupatione in communione primæva relicta ſunt, JCtis Romanis dicuntur *Res communes*; quæ in communionem mixtam gentis totius deducta

ſunt & in ea manſerunt, *Res publicæ;* quæ in communionem mixtam certorum cœtuum particularium venerunt, *Res univerſitatis;* quæ denique dominio ſingulorum ſubjecta fuerunt, *Res ſingulorum* appellantur. Cum dominus dominium rei ſuæ ea, qua ipſi viſum fuerit, lege in alium transferre poſſit (§. 314.); *quilibet ex re ſua rem univerſitatis ſive directe, ſive indirecte talem facere poteſt, vel ſimpliciter, vel certa lege.* Atque hic eſt modus acquirendi res univerſitatis derivativus.

§. 1129.

De patria & ejus amore.

Cum res univerſitatis non modo ſint eorum, qui nunc vivunt, ſed pertineant quoque ad eos, qui in locum mortuorum ſucceſſive ſuccedunt (§. 1128.); *res univerſitatis ab univerſitate alienari, aut oppignorari pro lubitu nequeunt, niſi indiſpenſabilis adſit neceſſitas,* quæ legem non habet, *aut manifeſta univerſitatis utilitas id ſuadeat;* cum tunc nihil fiat in præjudicium poſterorum. Quoniam tamen Rectori civitatis competit cura eorum, quæ ad utilitatem publicam ſpectant (§. 1075.), atque dominium eminens

nens in ipsis quoque rebus universitatis (§. 1065.); *alienatio & oppignoratio fieri nequit sine ejus consensu.* Et quia dominium excludit ceteros omnes (§. 195.); *rebus universitatis nemo uti potest, qui extra eandem est, nisi consensu ipsius.*

§. 1130.

Quia *res publicæ* in communionem mixtam gentis totius deductæ sunt (§. 1128.); *in dominio totius populi sunt, omnibus vero indifferenter usus earum competit, non aliter tamen quis ea uti potest, quam ne usui publico aut omnium communi noceatur* (§. 197.). Et quia dominus jus, quod in re habet, in alium transferre potest (§. 314.); *in Rectorem* quoque *civitatis dominium rerum publicarum transferri potest, cui non modo imperium in locis publicis competit, verum qui etiam dominium eminens in rebus publicis habet, usu vel omni, vel saltem aliquo manente apud populum, de quo, prouti communis utilitas exigit, disponendi jus est superiori* (§. 976.). *De rebus publicis.*

§. 1131.

Vi juris innoxiæ utilitatis ex communione primæva residui (§. 311.), *peregrinis* *De jure transitus & commo-*

randi in territorio alieno.

nis & mercibus eorundem concedendus eſt tranſitus per terras & flumina dominio ſubjecta, concedendum quoque peregrinis, ut ob juſtas cauſas ibidem commorentur (§. 312.). Enimvero cum vi libertatis gentibus competentis (§. 1089.), *genti unicuique, ſeu ei, qui jus ejus habet, permittendum ſit, ut judicet, num tranſitus ſit ſibi innoxius, & num ex eo, quod peregrinus commoretur in ſuo territorio, nocumentum metuendum ſit Reip. eoque ſtandum ſit* (§. 78.); *non ſine expreſſo, vel tacito conſenſu domini territorii tranſit, vel in eo commorari licet.* Ex eadem ratione patet, *a voluntate domini territorii pendere, ſub qua conditione idem permittere velit.* Quoniam itaque aliter id permittere non intelligitur, niſi expreſſa voluntate aliud ſignificetur, quam ut legibus loci ſubſint peregrinorum actiones (§. 1125.); *peregrini, quamdiu in territorio alieno verſantur, aut commorantur, ad ea facienda & non facienda obligantur, quæ civibus iſto tempore ſub iisdem circumſtantiis facienda, vel non facienda eſſent, niſi quatenus leges particulares de peregrinis aliud inſinuant.* Immo ſi ſaluti Reip. parum convenire videatur, ut pateant terræ peregri-

regrinis; *ſub pœna prohiberi poteſt, ne quis peregrinus territorium ingredi audeat* (§. 976.).

§. 1132.

De peregrinis puniendis & eorum controverſiis definiendis.

Cum *peregrini*, quando in territorio alieno verſantur, ſubſint legibus loci (§. 1125.); *ſi in territorio alieno delinquunt, juxta leges loci puniendi, & ſi inter ipſos & cives, vel duos etiam peregrinos oriantur controverſiæ de jure, eædem per judices loci juxta leges loci definiendæ.* Hinc etiam ſequitur, *ut peregrinus puniatur ob injurias civi, vel peregrino alii illatas, & ad contractum adimplendum cogatur.*

§. 1133.

De injuria civis in civem alienum.

Quoniam factum alienum nemini imputari poteſt (§. 26.); *ſi gentis unius civis civem alterius gentis lædit, ſeu injuriam facit, id genti imputari nequit.* Quoniam vero imputari poteſt, ſi ad id quomodocunque concurrit, veluti ratihabendo, aut approbando (§. *cit.*); *ſi injuriam factam ſive expreſſe, ſive tacite ratihabeat, imputari poteſt.* Non hic attenditur, an in territorio gentis facta fuerit injuria, an extra idem in loco quocunque.

§. 1134.

De non ferendo, ut ſubditi alieni lædantur.

Sed quia gens nulla gentem nullam (§. 1089.) & homo nullus hominem nullum lædere debet (§. 88.); *Rector civitatis ferre non debet, ut quis ſubditorum civi alterius gentis damnum det, aut injuriam faciat.*

§. 1135.

De jure genti alteri jus conſtituendi in territorio ſuo.

Cum gens quælibet & dominium & imperium habeat in regione, quam inhabitat (§. 1125.), ac ideo regio ſit ſua (§. 195.); *gens quælibet alteri, vel ſubditis ejus jus quoddam in territorio ſuo conſtituere poteſt*, veluti concedere jus piſcandi in flumine, vel jus fortalitium habendi in ſolo ſuo, aut præſidium in certo munimento, vel emendi ac poſſidendi prædia (§. 260.).

§. 1136.

De jure non competente in territorium & in territorio gentis alterius.

Ob eandem rationem cum nemini jus ſuum auferri (§. 100.), aut contra idem quid fieri poſſit (§. 86.); *genti nulli competit jus, alteram ex regione, quam incolit, expellendi, ut ſedem ibidem figat; nec jus, imperii fines propagandi*, hoc eſt, *idem extendendi in loca gentis vicinæ ultra limi-*

Digitized by Google

limites territorii ſui; nec gentem ſibi ſubjiciendi, quia inhabitat regionem antea nobis incognitam, aut loca quædam in iis occupandi & jus quoddam ſibi in iisdem arrogandi; immo in genere *gens nulla, nec privatus ullus peregrinus, jus quoddam ſibi arrogare poteſt in territorio alieno.*

§. 1137.

An in territorio alieno verſantes maneant cives gentis ſuæ.

Cum *peregrinus in territorio alieno verſans, vel commorans,* non mutet domicilium (§. 1103.); *civis manet gentis ſuæ,* conſequenter *ſi injuriam facit concivi ſuo, vel damnum dat, redux ad ſuos ibidem puniri & ad damnum reſarciendum adigi poteſt, & ſi teſtamentum condit, id ſecundum leges in loco domicilii præſcriptas facere tenetur:* quatenus tamen gens una jurisdictionem alterius agnoſcere obligatur (§. 1120.); *teſtamentum valet ut judiciale, ſi in loco judicii ubi factum fuerit, depoſitum.*

§. 1138.

De jure albinagii.

Quia *peregrinus in territorio alieno* verſans, vel commorans civis manet gentis ſuæ (§. 1137.); *ſi* in eodem *moritur, heres ipſi exiſtit, qui ſecundum leges patriæ*

patriæ ſuccedit. Cumque Rector civitatis non niſi in eas actiones peregrini jus habet, quæ reſpectum quendam ad finem civitatis habent, ne nocumentum afferatur civitati (§. 1131.); *bona* quoque, *quæ ſecum habet, ſunt ejus, qui ipſi in patria heres exiſtit*, conſequenter *non cedunt fiſco, nec teſtamenti factio eidem adimi poteſt.* Quamobrem cum *Jus albinagii* dicatur, quo exteri jure ſucceſſionis in bonis defuncti civis, vel peregrini privantur; & per conſequens nec in teſtamento inſtitui poſſunt heredes, nec legata iisdem relinqui; *id non modo juri gentium parum convenit quoad peregrinum in territorio alieno mortuum, verum etiam*, cum ſuperiori in bona civium non competat niſi dominium eminens (§. 1065.), *quoad cives, ſeu ſubditos.*

§. 1139.

De uſucapione & præſcriptione.

Cum *uſucapio & præſcriptio* ſit juris naturalis (§. 463.); ea etiam *valet inter gentes* (§. 1088.). Quoniam tamen inter gentes plures ſunt cauſæ, cur ſilendum, etiamſi quæ norit rem ſuam injuſte detineri ab alia; *ob ſilentium diuturnum derelictio inter gentes*, quæ ad uſucapionem

&

& præſcriptionem inde ſecutam requiritur (§. 451. 452.), *non tam facile præſumitur, quam inter privatos.* Et quoniam non qui poſſidet, ſed qui rem petit, dominium probare debet (§. 262.), id quod fieri nequit, ſi *poſſeſſio* fuerit *immemorialis*, cujus ſcilicet initii memoria non extat; *præſcriptio immemorialis inter gentes admittenda.* Enimvero quia gentes de iis, quæ ad communem utilitatem ſpectant, inter ſe paciſci poſſunt (§. 1091.); *ſi gentes vicinæ de præſcriptione inter ſe conveniunt, eo modo valebit præſcriptio, quo conventum fuit.* Atque ut fiat, maxime convenit fini civitatis maximæ.

CAPUT V.

DE

FOEDERIBUS ET SPONSIONIBUS.

§. 1140.

Poteſtates quænam dicantur.

Poteſtates ſummæ dicuntur perſonæ, quæ imperium ſummum in civitate habent; *minores* autem, quæ partem quandam imperii dependenter a ſumma & ejus nomine exercent, veluti magiſtratus & belli duces.

§. 1141.

Digitized by Google

§. 1141.

De fœderum & pactionum differentia.

Fœdus dicitur pactum a ſummis poteſtatibus boni publici cauſa in perpetuum vel longius ſaltem tempus inter ſe initum. Pacta vero, quæ præſtationes tranſitorias ſeu non iterandas continent, *Pactionum* nomen retinent. Cum vero perinde ſit, ſive quis aliquid faciat per ſe, ſive per alium; *fœdus facere poſſunt, qui mandatum a ſumma poteſtate habent* (§. 551.). Ex notione fœderum patet, *ſi ſummæ poteſtates* veluti Reges, *inter ſe paciſcuntur de rebus ad privatam ipſarum utilitatem ſpectantibus, vel poteſtas ſumma cum privato quodam, pactum hoc fœdus non eſſe.*

§. 1142.

De fœderibus tenenda.

Quoniam fœdera pacta ſunt (§. 1141.), *de fœderibus eadem tenenda, quæ de pactis demonſtrata ſunt atque promiſſis* (§. 438.). Cum ex fœderibus acquiratur jus perfectum (§. 380.); *violatio fœderis injuria eſt* (§. 87.), conſequenter *fœdera inire non licet fœderibus cum alia gente jam contractis contraria* (§. 86.). Atque ideo *fœdera priora*, hoc eſt ante contracta, *præferuntur poſterioribus.*

§. 1143.

Digitized by Google

§. 1143.

Cum gens nulla alteram lædere debeat (§. 1089.); *fœdera de non lædendo*, quæ *fœdera amicitiæ* vulgo dicuntur, *inire neceſſe non eſt.* Enimvero *ſi gentis cujusdam ea ſit opinio, quaſi gentes exteras pro lubitu lædere liceat, fœdera de non lædendo recte panguntur* (§. *cit.*). *De fœderibus amicitiæ.*

§. 1144.

Fœdera æqualia dicuntur, in quibus paciſcentes ſibi invicem eadem, aut æquivalentia promittunt: *inæqualia* autem, in quibus eadem, aut æquivalentia non promittunt. Sunt vero *inæqualia ex parte digniori*, ſi, qui plus præſtare valet, præſtationes gratuitas, vel majores promittit; *inæqualia ex parte minus digna*, ſi, qui impotentior eſt, aut præſtatione aliqua nimium oneratur, præſtationes vel gratuitas, vel majores, vel tales, quæ eum valde gravant, promittit. Et hæc vel fiunt *cum imminutione imperii*, ſi pars quædam imperii potentialis quoad exercitium vel ſubſtantiam transfertur in partem digniorem, aut ſaltem jus in omnes actus ad exercitium juris iſtius ſpectantes; vel *ſine imminutione imperii*, *De æqualitate & inæqualitate fœderum.*

ſi

si pars minus digna saltem sese obligat ad certum quid faciendum, vel non faciendum, quod alias vi summi imperii, vel libertatis naturalis, aut juris qua genti sibi competentis non facere, vel facere licebat. *Fœderum æqualium & inæqualium æquitas ex officiis gentium erga se invicem dijudicanda* (§. 1108.). Enimvero cum a voluntate jus transferentis unice dependeat, num & quomodo idem transferre velit (§. 314.), & quod quis verbis sufficienter significat, id contra ipsum pro vero habetur (§. 318.); *fœdera valida sunt, si in modo paciscendi nihil vitii hæret, non attenta eorum æquitate, vel iniquitate.* Quoniam tamen lex naturæ urget etiam in gentibus officia (§. 1108.); *gentes in pangendis fœderibus æquitatem servare naturaliter obligantur.*

§. 1145.

De gente tributaria.

Gens tributaria dicitur, quæ quotannis certum tributum solvere tenetur alteri. Cum gentes naturaliter liberæ sint (§. 1089.); *gens tributaria fieri nequit nisi pacto* (§. 677.). Quoniam in gentem tributariam parti alteri non aliud competit jus nisi tributum exigendi, tanquam a debi-

debitore ſuo (§. 336.); *gens tributaria facta ſummitatem imperii propterea non amittit* (§. 981.).

§. 1146.

De fœdere reali & perſonali.

Cum fœdus perſonale ad perſonas paciſcentes reſtringatur (§. 400.), non autem reale (§. 401.); *fœdus perſonale non eſt, ſi nomina paciſcentium ſaltem fuerint adjecta, ut demonſtretur, a quibusnam fœdus factum fuerit.* Hinc etiam intelligitur, *fœdus reale eſſe, quod fit in perpetuum, aut ad certum tempus, aut cum eo, cum quo agitur, & ejus ſucceſſoribus, vel etiam ob utilitatem civitatis manentem, aut ſi adjicitur, ut factum ſit in bonum regni.* Similiter *fœdus reale eſt, quod fit cum populo libero:* &, quoniam mutata Reip. forma populus idem manet, quippe quem conſociatio facit (§. 974.), non modus exercendi imperium, *mutata Reip. forma ſubſiſtit, niſi* (quod per ſe patet) *cauſa fuerit ſtatui populari propria.*

§. 1147.

De obligatione ex fœdere & pactis Re-

Quoniam Rex jus populi habet (§. 982.), conſequenter jure populi fœdera pangit (§. 1141.); *fœdus*, quod cum

pum nascente.

ipsa gente initum intelligitur, *etiam populum obligat & Regis successores, & in hos quoque jus ex fœdere quæsitum transit, nisi personale fuerit* (§. 1146.). Inde etiam sequitur, *ut, si Rege mortuo populus fiat liber, aut si Rege expulso, vel deposito fiat liber, vel Regem alium eligat, fœdus subsistat, nisi id personæ ejus defendendæ causa fuerit initum*; cum tunc sit personale (§. 400.). Eadem etiam intelliguntur de pactionibus aliis Regum, seu Rectorum civitatis. Quamobrem *si Rector civitatis Reip. causa etiam a privatis suscipit æs alienum, successores quoque & populus ad id luendum & usuras conventas solvendum obligantur.*

§. 1148.

De fœdere cum gente alius religionis inito.

Quia fœdera panguntur de iis, quæ ad conservationem & perfectionem gentis faciunt (§. 1141.), eandem vero naturaliter sibi obligantur promovere qua gentes (§. 1095.); *fœdera inire licet cum gente alii cuicunque, immo nulli religioni addicta, immo etiam contra gentem ejusdem cum nobis religionis.*

§. 1149.

Digitized by Google

§. 1149.

Quando a fœdere diſcedere liceat, patet ex ſuperioribus (§. 442.). In ſecuritatem autem fœderis a tertio fit *Guaranda*, ſive, ut alii loqui amant, *Guarantia*, quæ eſt promiſſio fœderato utrique, vel alterutri facta, conventa ſervatum iri; conſequenter *Guarandus*, qui promiſit, *auxilium ferre obligatur contra eum, qui conventa ſervare non vult, ſi alter eodem indiget*, ideoque *non tenetur, niſi id imploretur*. Unde patet, quale pactum tacitum contineat guarantia. Dicitur autem *Guarantia generalis*, ſi præſtatur de iis omnibus, de quibus in fœdere fuit conventum; *ſpecialis* vero, quæ ſaltem de nonnullis, aut uno, vel altero convento. Et *Pactum guarandigiatum* dicitur, ad quod guarantia vel generalis, vel ſpecialis accedit. Cumque *guarantia* ſaltem reſpiciat utilitatem ejus, cui præſtatur; *præſtari poteſt, inſcio ac inconſulto eo, contra quem præſtatur, &, ſi plures fœdus ineunt, ſingulis univerſi guarantiam præſtare poſſunt*. Haud difficulter vero patet, *a guarantia differre fœdus, quo quis auxilium promittit contra eum, qui jus* *De guarantia.*

quoddam ſuum eidem auferre conatur, & fidejuſſionem pro gente alia, qua promittitur, a ſe præſtitum iri id, quod gens altera debet, niſi ipſa præſtiterit (§. 569.). Denique cum nemo alteri jus ſuum auferre poſſit (§. 100.); *guarantia non intelligitur præſtita, niſi ſalvo jure tertii.*

§. 1150.

De oppignoratione inter gentes & pacto antichreſtico.

In fœdere quoque, vel alia pactione, cum oppignoratio fiat in ſecuritatem debiti (§. 697.), *pignore caveri poteſt, conventa ſervatum iri.* Cum vero oppignorari nequeant niſi res ſuæ, pro alieno tamen etiam debito (§. 700.); *non modo oppignorari poſſunt, quæ ſunt in dominio gentis,* veluti urbes, certæ territorii partes, integræ provinciæ, jura genti competentia, res pretioſæ, quæ ſunt civitatis; *ſed Rectoris quoque civitatis res propriæ, ſive privatæ pro debitis gentis.* Enimvero *ſi integra provincia, aut certa territorii pars in ſecuritatem crediti, vel quacunque de cauſa debiti traditur; pactum antichreſticum ad oppignorationem accedit.* Eſt enim *Antichreſis* jus re oppignorata utendi fruendi loco pecuniæ creditæ, in compenſationem ſcilicet uſurarum.

Quoniam

Quoniam vero pactis conventis ſtandum (§. 438.); *jus ex pacto antichreſtico quæſitum æſtimandum eſt ex iis, quæ conventa fuerunt.* Quamobrem ex eo patet, utrum imperium ſimul fuerit oppignoratum, nec ne. Per ſe autem liquet, *oppignorationem & antichreſin finiri, præſtito eo, cujus cauſa oppignoratio facta,* quamvis *res oppignorata pro alio* quoque *debito retineri poſſit* (§. 706.), *niſi aliter fuerit expreſſe conventum* (§. 337. 342.).

§. 1151.

Obſides dicuntur perſonæ, quæ traduntur in ſecuritatem debiti, ſcilicet conventum ſervatum, vel debitum præſtitum iri. *Obſides* igitur *revera oppignorantur* (§. 697.), *tamdiu retinendi, donec præſtitum fuerit, quod debetur.* Quamobrem *accipienti competit jus obſides cuſtodiendi, quantum ſufficit, ne aufugere poſſint, nullum autem jus ad præſtandas operas eosdem cogendi,* cum hoc eſſet idem ac pignore uti (§. 702.). Quoniam vero nemini competit jus in vitam alterius (§. 411.); *vita obſidum oppignorari nequit,* conſequenter *nonniſi libertas* (§. 77.), *non* tamen propterea *ſunt ſervi* (§. 947.), *ſed* *De obſidibus.*

fiunt ſervi non præſtito eo, cujus cauſa dati (§. 697.), *aut ſaltem captivi detinendi, interfici* vero *nequeunt.* Et ideo *obſides tales eſſe deſinunt, ſi dans fidem fallit.* Cumque *obſides* revera ſint pignora; *in unam cauſam dati in aliam retineri poſſunt, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 1150.). Et quia impenſæ neceſſariæ in pignus factæ a conſtituente reſtituendæ (§. 703.), ac debita ſolvenda ſunt (§. 751.); *qui obſides dedit, reſtituere tenetur impenſas in alimenta eorum factas, & obſes debita, quæ contraxit, ſolvere debet, antequam dimittatur.*

§. 1152.

De obligatione, qua dans obſidi tenetur.

Cum *qui obſidem dat,* obligetur ad id præſtandum, cujus cauſa obſes datur, & ad obſidem liberandum (§. 1151.); *ei, qui datur, ſe obligat ad eundem liberandum,* conſequenter cum ſervus fiat, vel ſaltem ut captivus detineatur, ſi fides fallitur (§. *cit.*), *ad eum redimendum.* Et quia obſidem ire onus eſt, quod boni publici cauſa fertur, conſequenter ad quod civis quivis obligatur, non ſaltem is qui obſes datur (§. 1037.); *civitas aut ejus Rector incommodum obſidi, quod patitur,*

tur, aut cognatis ejus repenſare tenetur. Quodſi vero *obſes datus fuerit vel expromiſſor, vel fidejuſſor, vel ſponſor* (de quo mox dicetur); per ſe patet, *non præſtito eo, cujus nomine datur, eum ex proprio facto teneri.*

§. 1153.

Sanctum in Jure Gentium dicitur, quod ab omni violatione immune eſſe jubet publica, vel communis gentium ſalus. Quamobrem cum fœdera pangantur boni publici cauſa (§. 1141.), & non modo ſicuti pacta cetera ſint ſervanda (§. 438.), verum etiam gentium maxime interſit ut ſerventur; *fœdera ſancta ſunt & gentibus ſancta habenda:* cumque in pangendis fœderibus non attendenda ſit religionis diverſitas; *ſanctitas fidei nullum reſpectum habet ad religionem gentis, cum qua fœdus initur.* *De ſanctitate fœderum.*

§. 1154.

Quando de negotio aliquo conveni-tur, in cetera omnia, quæ requiruntur, ut id conſtare poſſit, tacite conſentitur. Quamobrem *ſine quo id, in quod conſenſum eſt, conſtare non poteſt, id tacite conventum, vel promiſſum intelligitur.* Ita *De fide tacita.*

omni contractui benefico ineſt indemnitas ejus, qui alteri gratis quid præſtat, ut qui ſalva obligatione, qua nemo locupletior fieri poteſt cum damno alterius (§. 271.), conſtare nequit. Dicitur autem *Fides tacita*, quæ conſenſu tacito nititur: & quæ ideo *non minus ſancta eſſe debet, quam expreſſa*, quæ nimirum expreſſo conſenſu nititur.

§. 1155.

De jure poteſtatum minorum. Poteſtates minores cum jus omne a ſumma habeant (§. 1140.); *nomine ſummæ nil promittere poſſunt, niſi vel expreſſo mandato, vel intra fines præpoſitionis ſuæ*, nec aliter *eos, quibus præpoſiti ſunt, vel etiam poteſtatem ſummam aliis obligare poſſunt.*

§. 1156.

De ſponſionibus. *Sponſio* eſt pactum de republica ſine mandato poteſtatis ſummæ, nec intra fines præpoſitionis factum. Facile autem intelligitur, *ſponſorem promittere, ſe effecturum, ut poteſtas ſumma id, quod promittitur, ratum habeat*, conſequenter *ad hoc ſe obligare* (§. 380.). Quoniam nemo alterum tertio obligare poteſt absque voluntate ſua (§. 385.); *ſponſio ſummam poteſta-*

poteſtatem non obligat, niſi eandem ratihabeat, vel expreſſe, vel tacite, faciendo nimirum, poſtquam ea ipſi innotuit, quod ad aliam cauſam probabiliter referri nequit; multo minus itaque, ſi diſſenſum ſuum expreſſe declarat. Quoniam vero ſponſor factum proprium promittit, non tantum alienum; *ratihabitione non ſecuta, ſponſor tenetur ei, cui ſpopondit, ad id, quod intereſt* (§. 415.), conſequenter *pro eo ipſi obligata ſunt omnia ſponſoris bona* (§. 705.), *ipſa* etiam *libertas* (§. 950.), ut ſcilicet ſi ex bonis ſatisfieri non poſſit, ipſe dedatur in ſervitutem. *Quodſi* vero *ſponſor certi quid promiſerit ei, cui ſpopondit, præſtare, ſi poteſtas ſumma ſponſionem ratihabere recuſaverit, ultra id eidem non tenetur* (§. 317.).

CAPUT VI.

DE

MODO COMPONENDI CONTROVERSIAS GENTIUM.

§. 1157.

De controverſiis & gravaminibus gentium.

Controverſiæ Gentium & Rectorum civitatis ſunt contentiones eorundem de juribus ſibi competentibus, aut injuria

ria facta. *Gravamina* vero ſunt querelæ de jure manifeſto, ſibi ab altera gente, vel Rectore civitatis denegato, vel de injuria quacunque ſibi facta, aut facienda. Unde facile patet, quænam gravamina ſint juſta, quænam injuſta. Patet etiam *gravamina tolli, ſi genti alteri jus ſuum tribuatur, de injuria facta ſatisfiat, a facienda deſiſtatur, aut, quando fides ſuſpecta eſt, ſufficienter caveatur:* cumque unicuique jus ſuum ſit tribuendum (§. 86.); nec gens ulla alteram lædere, ſeu injuriam facere (§. 88.) debeat (§. 1089.); *gravamina tollere gens quælibet obligatur, ſi adverſus ipſam quædam alteri ſint.* Quoniam tamen jus ſuum quilibet remittere poteſt (§. 342.); *Gens* quoque *ſi velit, gravamina ſua remittere poteſt.* Et quia gentes inter ſe utuntur jure naturali (§. 1088.); *controverſiæ gentium eodem modo componendæ, quo lites privatorum in ſtatu naturali finiuntur,* conſequenter *vel amicabiliter, vel per transactionem, vel per mediationem, vel per arbitrium,* ac propterea *conventus celebrare & in colloquium venire tenentur, aut deciſio ſorti committenda* (§. 790.).

§. 1158.

§. 1158.

Enimvero *ſi quis in nullum iſtorum modorum conſentire velit, vel facile prævideatur, eo modo controverſiam terminatum non iri; offerenti competit jus belli in acceptare nolentem, quo hic ad transactionem adigatur* (§. 790.). *De bello transactionis cauſa licito.*

§. 1159.

Bellum per ſe non eſſe modum aptum decidendi controverſias, eodem modo patet, quo idem de duello oſtendimus (§. 789.). Oppido igitur falluntur, qui ſibi perſuadent, Regum ſeu gentium controverſias vi armorum eſſe decidendas, & ultimam victoriam æquivalere ſententiæ a judice latæ. *An controverſiæ vi armorum decidi poſſint.*

§. 1160.

Cum jus talionis naturale nullum ſit (§. 156.), gentes autem inter ſe utantur jure naturali (§. 1088.); *talio* quoque *inter gentes illicita.* Enimvero cum gentibus competat jus puniendi adverſus injuriam factam (§. 1089.); *ſi gens alteri a ſe læſæ de injuria irreparabili ſatisfacere nolit, aut ſatisfactum iri ſpes nulla videatur, læſa jure puniendi uti poteſt, adimendo ſcilicet* *De jure talionis & jure puniendi.*

licet res vel corporales vel incorporales, veluti jura ad certos actus in territorio læſæ (§. 1048.).

§. 1161.

De retorſione juris.

Retorſio juris dicitur conſtitutio, qua in ſubditos alterius gentis decernitur jus, quo ipſa utitur in ſubditos noſtros; ſeu eſt uſus juris in ſubditos alterius gentis, qua ipſa utitur in noſtros. Cum unicuique genti liberum ſit ſtatuere, quantum juris alteri concedere velit in territorio ſuo, prouti e re civitatis eſſe videtur (§. 976. 978.); *cuilibet genti liberum eſt jus retorquere.*

§. 1162.

De bonis civium pro debito civitatis obligatis.

Quoniam gentes inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ ſingulares (§. 977.); *bona omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium*, ac propterea *obligata ſunt promiſcue pro debitis civitatis* (§. 705.), conſequenter *etiam bona privata Regis* (§. 1012.).

§. 1163.

De jure repreſſaliarum.

Cum gentibus idem competat jus, quod ſingulis in ſtatu naturali (§. 1088.), bona

bona autem omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium (§. 1162.); *ſi qua gens rem ſuam, vel civium ſuorum ab alia gente, quæ eandem detinet, vel alio quocunque modo debet, conſequi non poteſt, ſeu gens hæc illi, vel civibus illius jus reddere denegat, expletio juris inter gentes licita, & rem civium quorumcunque eo fine capere licet* (§. 793.). Hæc ablatio bonorum civium alterius gentis vel Rectoris civitatis expletionis juris cauſa, dicuntur *Repreſſaliæ*. Quamobrem patet, *repreſſalias inter gentes eſſe licitas, & jus repreſſaliarum non competere niſi gentibus, aut iis, qui jus gentis habent, Rectoribus ſcilicet civitatis*, conſequenter *privatum jure repreſſaliarum uti non poſſe, niſi permiſſu Rectoris civitatis.*

§. 1164.

Cum in bonis civium contenta ſit etiam eorum libertas naturalis (§. 207.); *libertas* quoque *civium ſingulorum, ſeu perſonæ ipſorum*, quibus hoc jus inhæret, *obligatæ ſunt pro debitis civitatis* (§. 1163.), conſequenter *ſi gens alteri, vel ſubditis ejus jus denegat, pignorationis cauſa etiam ſubditi* *De andro-lepſia.*

ſubditi alterius capi poſſunt: cumque capiantur eo fine, ut gens iſta permoveatur ad jus reddendum; *capi poſſunt perſonæ meritis vel dignitate in civitate eminentes, ſexus cujuscunque, earumque liberi.* Hæc civium captura pignorationis loco facta cum *Androlepſia* ſeu *Viricapio* dicatur; *androlepſia inter gentes licita.* Quoniam vero nonniſi civium libertas oppignoratur pro debitis civitatis; *ſi gens permoveri nequit ad jus reddendum*, eodem modo, quo de obſidibus (§. 1151.), patet, *captos aut ſervos fieri, aut tanquam captivos in carcere detineri poſſe, non autem interfici, aut pœna corporis afflictiva affici.*

§. 1165.

De eo, quod licet in reſiſtentem repreſſaliis & androlepſiæ.

Quoniam repreſſaliæ (§. 1163.) & androlepſia licitæ ſunt (§. 1164.); *ſi quis executioni repreſſaliarum & androlepſiæ reſiſtit, in eum eadem licent, quæ defenſori licita ſunt* (§. 90.). *Vis* igitur in eo caſu *æſtimanda non ex eo, quod debetur, ſed quod ad vim injuſtam*, qua reſiſtitur, *depellendum ſufficit.*

§. 1166.

Digitized by Google

§. 1166.

Cum naturaliter quilibet damnum datum reſarcire teneatur (§. 270.); *qui cauſam dedit repreſſaliis, damna iis reſarcire debet, quibus eam ob cauſam aliquid decedit*, atque *ut damnum datum reſarciatur, ſuperior curare debet.* Nemo ſcilicet civium pro altero ſolvere tenetur.

De damno per repreſſalias dato concivibus reſarciendo.

§. 1167.

Cum Rector civitatis jure populi agat (§. 982.), conſequenter populus per eum facere intelligatur, quicquid qua talis facit; *populus factum Rectoris civitatis qua talis pro ſuo agnoſcere tenetur*, adeoque *etiam id, quo injuria infertur exteris.* Eadem nimirum ratio eſt obligationis, quæ ex maleficio, quam quæ ex fœderibus naſcitur. Quamobrem *ſi facto ſuo, ſive privatus juſſu ipſius, repreſſaliis cauſam dedit, damnum iis, quibus eam ob cauſam aliquid decedit, reſarciendum eſt de publico* (§. 1166.).

Quando id de publico fieri debeat.

§. 1168.

Quoniam repreſſaliæ in expletione juris conſiſtunt (§. 1163.); *per repreſſalias dominium rerum captarum acquiritur iis,*

De repreſſaliarum & androlepſiæ effectu.

Digitized by Google

iis, quorum cauſa factæ, niſi quod reſtituendum, quod abundat (§. 793.). Et cum *repreſſaliæ* (§. 1163.) & *androlepſia* licitæ ſint (§. 1164.); *porti adverſæ juſtam belli cauſam non dant* (§. 98.). Ex adverſo autem cum per iſta media jus tuum conſequi debeas, quod a parte adverſa tibi denegatur (§. 1163. 1164.); *ſi per repreſſalias & androlepſiam jus tuum conſequi non potes*, ſcilicet ut injuria facta reparetur, aut ob irreparabilem tibi ſatisfiat, *quæ illas licitas faciunt, juſta belli cauſa ſunt* (§. 98.).

CAPUT VII.

DE

JURE BELLI GENTIUM.

§. 1169.

De belli diviſione.

Bellum publicum dicitur, quod geritur inter gentes, ſeu auctoribus iis, qui ſummum imperium habent: *privatum* vero, quod geritur inter privatos propria auctoritate. *Mixtum* denique eſt, quod una ex parte eſt publicum, ex altera privatum, veluti ſi Rector civitatis bellum gerit cum ſubditis rebellibus. Vocatur autem *Bellum offenſivum*, quod infertur

fertur ei, qui de bello inferendo non cogitabat: *defensivum* vero, quo quis se defendit adversus eum, qui ipsi bellum infert. Offensivi quædam species est *punitivum*, quo pœna sumitur ab altero; & *vindicativum*, quo jus nostrum & id, quod nobis debetur, consequi studemus.

§. 1170.

Quando bellum offensivum, punitivum & defensivum licitum.

Cum justa belli causa non sit nisi injuria facta, vel facienda (§. 98.); *bellum offensivum tam punitivum, quam vindicativum licitum est, si jus tuum fuerit certum, at de injuria irreparabili manifesta alter satisfacere nolit, nec id aliter consequi possis; & si id infertur alterum ad transactionem compellendi gratia in causa dubia* (§. 1158.); *bellum* vero *defensivum licitum est, quo adversus eum, qui bellum injustum infert, te defendis* (§. 1089.).

§. 1171.

De bellis utilitatis sibus causa gestis.

Sola igitur *utilitas justa causa belli non est* (§. 1170.). Quamobrem cum *rationes suasoriæ* dicantur, quæ desumuntur ab utilitate, seu quibus evincitur e re nostra esse, ut bellum suscipiatur: in oppositione ad *justificas*, quæ desumuntur a

jure ad bellum in casu dato nobis competente; & inter eas mediæ sint *quasi justificæ*, quæ, si rite expendantur, justificæ non sunt, sed saltem videntur; *injustum est bellum, quod ob rationes suasorias solas & quasi justificas suscipitur.* Quia naturæ humanæ repugnat nocere alteri commodi sui causa (§. 44.), consequenter ea immanitas, qua bellum per se delectat, cum tot hominum innocentium cædibus & laniationibus rerumque vastationibus conjunctum, humanam naturam repellit; *bellum humanum modum excedit, si quis nec rationibus justificis, nec suasoriis motus in bella fertur*, atque ideo *ferinum* dicitur. *Sunt* autem *rationes suasoriæ æquæ, quæ a fine civitatis desumuntur* (§. 976.).

§. 1172.

De metu ex vicina potentia & conservatione æquilibrii.

Quoniam genti cuilibet jus est augendi potentiam suam (§. 1102.), nec qui damnum dare potest, ideo dare vult; *potentia crescens vicinæ gentis & metus ex vicina potentia justa belli causa non est* (§. 1170. 1171.). Quamobrem cum *Æquilibrium inter gentes* dicatur gentium plurium secundum potentiam ad se invicem

Digitized by Google

cem relatarum ſtatus, quo potentiæ unius præpotentis, vel quarundam conjunctæ potentia conjuncta aliarum æqualis eſt: *ſola conſervatio æquilibrii inter gentes juſta belli cauſa non eſt, ea tamen rationibus ſuaſoriis accenſenda, ſi de bello juſto ſuſcipiendo conſultatur* (§. 1171.). *Quodſi* ergo *gens potentia confiſa manifeſta conſilia agitat de gentibus ſibi ſubjiciendis, aut injuſtis armis ſecuritatem publicam gentium turbare non veretur*, cum quælibet gens ſe conſervare debeat (§. 1093.), & gentibus univerſis competat jus cogendi turbatorem quietis publicæ, ne turbet (§. 1090.); *communi ſecuritati conſulere potentiamque creſcentem labefactare licet.* Tum nimirum bellum hoc reſpectu defenſivum juſtum eſt (§. 1169.).

§. 1173.

Quoniam malum in ſe tale non eſt, ut puniri debeat (§. 1049.), nec ob errorem quis puniri poſſit (§. 1050.); *bellum punitivum in gentem licitum non eſt, quod jus naturæ immaniter violet, aut in Deum delinquat, vel quia atheiſmum, aut deiſmum profitetur, vel idololatrica eſt.*

De ſceleribus, atheiſmo & idololatria gentis.

Digitized by Google

§. 1174.

De milite & jure conſcribendi militem.

Milites dicuntur perſonæ, per quas autor belli vim infert parti alteri, cum qua bellum gerit: *Arma* vero res omnes, quibus ad vim alteri inferendam, aut eam a ſe avertendam utimur. Cum *poteſtatibus ſummis* competat jus belli (§. 1066.); iisdem quoque *competit jus militem conſcribendi, atque hoc jus ad jura majeſtatica pertinet* (§. *cit*), *exercendum, prouti viſum fuerit ſuperiori, ſi nulla extet lex fundamentalis* (§. 984.), *ita tamen, ne bonum publicum aliquid inde capiat detrimenti* (§. 976.). Quoniam ſinguli obligantur ad defenſionem civitatis conferre, quod poſſunt (§. 972. 975.); *in caſu extremiæ neceſſitatis operas militares præſtare tenentur ſubditi omnes, ad miniſterium bellorum apti* (§. 60.), &, vi poteſtatis eminentis, *ad id compelli poſſunt inviti* (§. 1065.): aſt quia præter operas militares ad commune bonum promovendum aliæ adhuc præſtandæ ſunt (§. 972.), & ſumtus bellicos ſubminiſtrare tenentur ſubditi (§. 1037.); *extra caſum neceſſitatis milites conſcribendi inviti non ſunt, qui alias Reip. utiles ac neceſſarias operas præſtare &*

ad

ad ſumtus bellicos contribuere poſſunt. Peregrini, qui ſponte ſua nomen militiæ dant, dicuntur *Milites conductitii;* atque horum *obligatio ex pacto venit* (§. 438.), quod *Capitulatio* dicitur; & *in iis conventa ſunt ſervanda* (§. *cit.*). Cum vero jus conſcribendi militem ſit jus majeſtaticum, quod ab externa gente violari nequit (§. 1136.); *in territorio alieno ſine conſenſu domini territorii militem conſcribere non licet:* cumque hic non locum habeat poteſtas eminens (§. 1065.); *nec conceſſa libertate conducendi militem invitos conſcribere licet.*

§. 1175.

Plagium dicitur ſurreptio hominis, qui alterius cujusdam poteſtati ſubjectus eſt. Quoniam hominem poteſtati ejus, cui ſubjectus eſt, ſubducit & ſibi jus quoddam in eum aſſerit plagiarius; *plagium cum furto convenit* (§. 263.), atque ideo *furtum hominum recte habetur.* Quamobrem patet, *qui ſubditos alienos doloſe ſurreptos ad miniſterium bellorum cogunt, plagium committere, & poteſtatem eminentem ejus, cujus ſunt ſubditi, violare,* conſequenter *huic injuriam facere* *De plagio.*

(§. 87.), ideoque *justam bello causam dare, nisi de injuria facta satisfiat* (§. 1170.).

§. 1176.

De stipendiis militum & hospitiis militaribus.

Stipendium dicitur æs, quod pro ministerio bellorum solvitur. Cum qui militiæ operam dant, alio modo nil acquirere possint; *stipendia militibus præcise solvenda.* Ob eandem rationem *ipsis non modo debentur vestimenta, verum etiam* cum habitatione indigeant, si belli causa in campis non commorantur, *hospitia personalia.* Cum hospitia ista pertineant ad munerapublica (§. 1057.), consequenter ad onera Reip. (§. 1037.); *singuli ædium possessores personali hospitio milites excipere obligantur pro modo facultatum* (§. *cit.*): ne tamen subditi nimium onerentur; *superior curæ habere debet, ne hospitia ista evadant nimis molesta, nec sint præter necessitatem sumtuosa, nec immunitas ab iisdem concedenda nisi personis, quibus ea in partem salarii, vel in præmium meritorum in Remp. imputari potest*; utpote privilegium nonnisi boni publici causa concedendum (§. 1047.).

§. 1177.

Digitized by Google

§. 1177.

Cum obligationem naturalem, qua tam *Milites* cives, quam peregrini tenentur (§. 1174.), parum capiant milites homines plebeji, vel illiterati; *jurato promittere tenentur, quod ministerium bellorum a se susceptum deserere nolint* (§. 380. 446.), *& tanquam perjuri & perfidi gravius puniri possunt.* Patet autem, *qui desertores clam abducit, aut celat, plagium committere* (§. 1175.), consequenter *qui quomodocunque ad desertionem concurrit, plagii participem fieri* (§. 26.). *De desertione militum.*

§. 1178.

Præfecti militum dicuntur, quibus a potestate summa certum imperium in milites tributum & certæ functiones bellicæ demandatæ sunt. *Duces* autem excellenter dicuntur illi, quibus imperium in integrum exercitum tributum, seu summa belli commissa est. *Sunt* igitur *præfecti militum potestates minores, quorum alii aliis subjecti & a potestate summa longius remoti, alii vero eidem propiores pro diversitate juris, quo pollent: duces autem excellenter dicti summis potestatibus proximi.* Cum *Jus militare* dicantur leges, *De præfectis militum.*

in quibus disponitur de iis, quæ a militibus eorumque præfectis fieri, aut non fieri debent, aut quæ iisdem permittuntur; *in eo* quoque agitur *de jure præfectorum militum, summorum etiam ducum eorumque officiis.*

§. 1179.

De auxiliis & subsidiis.

Auxilia, vel etiam *copiæ auxiliares*, immo absolute *Auxiliares* dicuntur copiæ tam pedestres, quam equestres, quas genti bellum gerenti mittit gens alia, cujus bellum non est. *Pecuniæ subsidiariæ* dicuntur, quæ genti bellum gerenti solvuntur a gente alia, cujus bellum non est, ut illa summum in rem militarem facere possit. Dicuntur etiam hodie simpliciter *subsidia*. Naturaliter *gentes obligantur auxilia & subsidia mittere genti bellum justum gerenti & quocunque modo juvare eam in bello, quantum datur* (§. 1108.); *ut vero jus perfectum ad ea acquiratur* (§. 1089.), *fœdera pangenda sunt* (§. 1141.), *utpote sancta inter gentes habenda* (§. 1153.). Patet vero, *tum jus partis unius & obligationem alterius æstimari debere ex iis, quæ in fœdere conventa fuerunt* (§. 317.).

§. 1180.

§. 1180.

Fœdera belli offenſiva dicuntur, ſi auxilia & ſubſidia ſaltem promittuntur in bello offenſivo; *defenſiva*, ſi ſaltem in defenſivo; *offenſiva & defenſiva* ſimul, ſi in utroque. *Caſus* autem *fœderis* vocatur concurſus circumſtantiarum, ſub quibus fœdus initum, ſive expreſſe fuerint dictæ, ſive tacite ſuppoſitæ. *His* igitur *ſimul exiſtentibus, caſus fœderis exiſtit*, & facile patet, *nonniſi eo exiſtente præſtanda eſſe, quæ in fœdere promiſſa ſunt* (§. 318.). Quamobrem *ſi bellum geratur manifeſto injuſtum, vel qui conventa præſtare debet, ipſe iisdem indigeat, caſus fœderis non exiſtit*; cum uterque caſus in omni fœdere tacite exceptus intelligatur. *De ſpeciebus fœderum belli & caſu fœderis.*

§. 1181.

In bello medii dicuntur, qui neutri belligerantium parti adhærent, conſequenter bello ſeſe non immiſcent. Dicuntur etiam vulgo *neutrales*; & ipſorum terræ vocantur *Terræ neutræ*. Quamvis vero vi libertatis naturalis (§. 1089.) *genti unicuique permittendum, ut ſit in bello media* (§. 78.); ut tamen jus perfectum acquiratur ad neutralitatem, *fœdera* *De iis, qui in bello medii ſunt.*

cum belligerantium vel uno, vel utroque, prout casus tulerit, *pangenda* (§. 1141. 1153.), quæ *Fœdera neutralitatis* appellantur, & præter id, sine quo fœdus istud concipi nequit, scilicet *ut in eo promittatur, quod, qui medius in bello esse vult, nolit partem adversam in bello juvare, ipsius autem, cum quo fœdus pangitur, nullo modo impedire motus, in iis* etiam *conveniri potest de aliis, quæ pars utraque e re sua esse judicaverit.* Quoniam vero fœdus neutralitatis non extendendum ultra limites suos & ea, de quibus specialiter conventum; *qui neutrarum partium sunt, utrique belligerantium parti debent, quæ jure gentium debentur extra bellum*, veluti *utriusque partis belligerantium militibus & subditis aditum in territorium suum & transitum per terras suas tutum concedendo, & ut justi negotii causa in eo commorentur & res, quibus indigent, æquo pretio sibi comparent permittendo* (§. 1131.), nisi expresse aliter conventum, scilicet ut utrique belligerantium parti non sit concedendum, quod alias erat permissum (§. 667.).

§. 1182.

Digitized by Google

§. 1182.

Quoniam tranſitus ob juſtas cauſas per terras alterius eſt jus ex communione primæva reſiduum (§. 312.); *gens una copiis militaribus gentis alterius tranſitum ſibi innoxium & tranſeuntibus tutum permittere debet.* Cum tamen judicium de eo, an ſit innoxius, ſit permittentis (§. 1089. 78.); *tranſitus petendus*, & quia innoxius non eſt, *ſi metuendum, ne is concedenti bellum inferat, vel ſedem belli in terra pacata figat, aut alio modo noceat, ſi contra quem conceditur, denegari poteſt.* Et eadem de cauſa, *pro iis, quibus tranſiturus indiget*, cum per ſe pateat, quod ea tranſeunti denegari non poſſint, *juſtum is pretium ſolvere tenetur, quamvis tranſitus ipſe, utpote naturaliter debitus, gratis ſit concedendus.* Cum vero damna data ſint reſarcienda (§. 270.); *ſi tranſeuntes incolis damna dederint, is, cui tranſitus conceſſus, ea reſarcire tenetur, & Rector civitatis curare debet, ut reſarciantur iis, quibus data.* Ac ideo *tranſitum concedens, ſi metuit, eum non fore innoxium, aut præſtationem æſtimationis damni, ſi quod detur, ægre obtentum iri, eum concedere*

De tranſitu cum copiis militaribus.

cedere non tenetur, nisi sufficienter a transeunte caveatur.

§. 1183.

De belli denunciatione.

Denunciatio belli est actus, quo parti adversæ significatur ab altera, quod jus suum vi armorum persequi velit. Dicitur etiam a nonnullis *Clarigatio*, quamvis ea apud Romanos ab illa erat distincta, ita ut parte adversa satisfactionem negante demum sequeretur denunciatio, quæ ideo clarigationi saltem eventualiter inerat. Est autem *denunciatio* vel *conditionata*, qua declaratur, bellum illatum iri, nisi res reddatur, aut de injuria facta satisfiat; vel *pura*, qua absque conditione significatur, bellum illatum iri. Naturaliter *opus non est, ut conditionatam sequatur pura*; cum per se pateat, altero jus denegante nobis aliud medium id consequendi non superesse, quam bellum. Satis etiam liquet, *in bello offensivo opus esse denunciatione, non vero in defensivo* (§. 1169.). Enimvero *si is, cui bellum denunciandum, legatos non admittat, nec sit occasio mittendi epistolam, in bello* quoque *offensivo denunciatio omittenda* (§. 60.). Ast *talio*, utpote in se illicita (§. 156.),

non

non eſt juſta cauſa omittendæ denunciationis. Denique quia bellum denuncians parti adverſæ non indulgere tenetur moram ſibi damnoſam (§. 269.); *niſi bello denunciato ſtatim offerantur æquæ pacis conditiones, operationes bellicas ſine mora inchoare licet.*

§. 1184.

Cum bellum publicum geratur inter gentes (§. 1169.); *ſi Rector civitatis unius bellum indicit Rectori civitatis alterius, publicum bellum indictum intelligitur toti genti a tota gente.* Quamobrem cum *Hoſtes* dicantur illi, quibus inter ſe bellum eſt, & eorum *Res hoſtiles*; *partis utriusque belligerantium ſubditi*, conſequenter etiam *fœminæ*, *pueri*, *infantes*, *ſunt numero hoſtium*, *eorumque res hoſtiles*, *quocunque in loco fuerint.* Cum tamen hoſtes non ſint peregrini in territorio hoſtili commorantes, utpote non ſubditi hoſtis (§. 1137.); *res peregrinorum in territorio hoſtili deprehenſæ hoſtiles non ſunt*, ſed cum probandum ſit, eas eſſe peregrinorum, *hoſtiles præſumuntur, donec contrarium fuerit probatum.* Et quia res etiam incorporales hoſtium hoſtiles ſunt,

De hoſtibus & rebus hoſtilibus.

ſunt, conſequenter etiam jus ad ea, *quæ hoſti debentur ab eo, qui hoſtis non eſt; eadem in numero rerum hoſtilium ſunt.*

§. 1185.

De iis, qui hoſti ſe aſſociant.

Qui hoſti meo ſe aſſociat, veluti auxilia aut ſubſidia mittendo, aut eum quocunque modo in bello adjuvando, cum ad bellum ipſius concurrat, & ideo ejus particeps fiat (§. 26.); *hoſtis meus eſt, & res ejus hoſtiles ſunt*, conſequenter *quando bellum denunciatur, idem ſimul denunciatum intelligitur omnibus iis, qui hoſti meo ſe aſſociaturi ſunt.* Quamobrem *ſi eidem bellum inferre velis, denunciatione opus non eſt.*

§. 1186.

De publicatione belli.

Publicatio belli eſt ſignificatio ejus ab eo facta, qui bellum ſuſcepit, poteſtatibus ſummis aliis atque ſubditis ſuis; conſequenter *publicatione opus eſt tam in bello defenſivo, quam offenſivo.* Cum publicatio non uno modo fieri poſſit, a voluntate publicantis unice dependet, quemnam eligere velit. *Publicari poteſt aliarum gentium Rectoribus vel per miniſtros*, quos publicans habet in aulis exteris, *vel per*

Digitized by Google

per literas ad eos missas, subditis autem vel per præcones, vel per rescripta, immo utrisque per scripturam typis expressam.

§. 1187.

Scriptura typis expressa, qua bellum offensivum publicatur, dicitur *Manifestum*; qua bellum defensivum, *Antimanifestum*. Quamobrem cum nemo videri nolit sine justa causa bellum gerere; *in manifesto exponendæ sunt rationes justificæ, in antimanifesto eædem refutandæ* (§. 1171.). Et quoniam superior subditis imperare potest, *quæ durante bello ab ipsis fieri, aut non fieri debeant* (§. 1043.); *ea tam manifesto, quam antimanifesto simul inserenda.* Quia expositio rationum justificarum saltem requirit recensionem factorum, & juris naturæ atque gentium applicationem, refutatio earundem demonstrationem falsitatis factorum, aut minus rectæ factæ juris applicationis; *a verbis & dictionibus, quæ odium & vindictæ cupidinem spirant, abstinendum.* *De manifesto & antimanifesto.*

§. 1188.

Cum gens gentem etiam inimicam amare & diligere debeat tanquam seipsam (§. 1109.), *De amore hostium.*

(§. 1109.), & ab hac obligatione liberari non poſſit (§. 42.); *hoſtis* quoque *hoſtem amare ac diligere debet tanquam ſe ipſum.* Differt nimirum inimicus ab hoſte (§. 137. 1184.).

CAPUT VIII.

DE

JURE GENTIUM IN BELLO.

§. 1189.

De abſentia juris in bello injuſto.

Qui bellum injuſtum gerit, ei nulla juſta belli cauſa eſt (§. 1170.). *Quicquid* igitur *in bello facit, id illicitum*: conſequenter *ſi hoſtes occidit, latroni; ſi res hoſtiles eripit, invaſori & prædoni æquiparatur.* Et quoniam *qui bellum injuſtum gerenti ſe aſſociat*, nullum jus in bello habere poteſt, utpote agens nomine ejus, cui ſe aſſociat; *quicquid agit, pariter ad rapinas, invaſiones & latrocinia referendum, aut ad actus, quibus ea promoventur.*

§. 1190.

De jure in bello juſto.

Bellum juſtum geritur juris ſui conſequendi cauſa (§. 1170.). Quamobrem *qui bellum juſtum gerit, illi in bello licitum eſt,*

Digitized by Google

eſt, ſine quo jus ſuum conſequi nequit. Quod vero *ad hunc finem conſequendum non facit, illicitum eſt.* Vi autem libertatis naturalis *judicium de eo, quod ad hunc finem conſequendum neceſſarium, belligeranti relinquendum* (§. 1089. 78.). Quoniam ad impenſas belli, quas maximas eſſe conſtat, pars adverſa vi injuſta cauſam facit (§. 1189.), conſequenter damna dat reſarcienda (§. 269. 270.); *bellum juſtum gerenti debentur impenſæ in bellum factæ.* Cumque vi injuſta continuo dentur damna & injuriæ novæ committantur (§. 269. 87.); *ob damna belligerator injuſtus tenetur juſto ad reſtitutionem rerum ablatarum, ſi adſunt, aut ad præſtandam æſtimationem earum, quæ non extant, & ob injurias in pœnam* (§. 1189.). Denique cum bellum, utpote poſt ſe trahens magnum malorum cumulum, gentibus ſit valde funeſtum, geratur propter pacem, & qui bellum juſtum gerit, non aliud intendat, quam ut partem adverſam adigat ad offerendas æquas pacis conditiones, prouti ex hactenus dictis haud obſcure colligitur; *qui bellum juſtum gerit, ei etiam jus eſt ad ea, quæ hoſtem ad finiendum bellum permovere poſſunt.*

§. 1191.

De actibus & operationibus bellicis & hostilitatibus.

Quicquid hostis quomodocunque belli causa agit, *Actus bellicus* est: ast *Operatio bellica* vocatur actus bellicus, quo hosti vel rebus ejus vis actu infertur, vel ad vim inferendam aut arcendam via sternitur. Operationes autem bellicæ, quibus hosti vel rebus ejus vis actu infertur, *Hostilitates* appellantur.

§. 1192.

De jure in personas.

Cum, qui bellum injustum gerit, injuriam intentet ei, cujus justum est bellum (§. 1189.), consequenter huic competat jus se defendendi (§. 1089.); *jus in personas in bello justo nascitur ex defensione sui & rerum suarum*, consequenter *æstimandum ex eo, quod necessarium est ad vim hostis depellendam* (§. 90.). Quamobrem *subditos ejus, qui bellum injustum gerit, quamdiu ab omni vi abstinent, nec animum vim inferendi produnt, interficere, aut alio modo in corpus eorum sævire non licet, neque in bello captos, vel sine conditione deditos licet interficere, nisi singulare præcesserit delictum, quo ad pœnam capitalem tenentur: multo minus* itaque *interficere licet vitam salvam pacisentes sive in prælio, sive*

ſive in obſidione, nec repudianda hæc conditio. Idem tenendum de iis, qui in prælio arma deponunt. Et quia interfectio medium licitum non eſt, ſi ea facere videatur ad reparationem juris noſtri, prouti ex dictis apparet; *captivos, deditos, aut dedere ſe cupientes occidere, aut eorum corpora male tractare non licet, ſi terrore opus ſit.* Immo ex modo, quo jus in perſonam hoſtium naſcitur, etiam patet, *hoſtes interfici non poſſe, quod fortiter reſtitum ſit, multo minus* autem *ea de cauſa interficere licet eos, qui ipſi non reſtiterunt.* Quodſi pertinaci reſiſtentia damna fuerint data & injuria facta irreparabilis; *jus eſt ad alia, quibus nobis ſatisfiat,* veluti *in obligatione, ut vel ſine conditione, vel durioribus conditionibus ſe dedere cogantur, ut certam pecuniæ ſummam ſolvant, ut urbes atque domus diripiendæ relinquantur.*

§. 1193.

Cum in bello id agatur, ut pars adverſa ab eodem deſiſtere cogatur (§. 1190.); *quicquid facit ad imminuendas vires bellum injuſtum gerentis, id ei, qui juſtam bellandi cauſam habet, licitum,* conſequenter *hoſtes quoscunque capere*

De diminuendis viribus bellum injuſtum gerentis.

licet, tum quatenus quocunque modo reparationi juris sui resistunt, aut finem belli impediunt, tum per modum androlepsiæ (§. 1164), *ac* propterea *capere licet non modo milites eorumque præfectos, verum etiam fœminas illustres atque virgines, viros dignitate conspicuos & administrationi Reipubl. vacantes, & personas quascunque alias* (§. *cit.*).

§. 1194.

An captivi fiant servi. Cum hostes capiantur, tum ne reparationi juris nostri resistant, tum ut pars adversa permoveatur ad bellum finiendum & jus nobis reddendum (§. 1192. 1193.), ad hoc vero sufficit, ut detineantur, donec a suis liberentur; *captivi naturaliter non fiunt servi* (§. 947.): *intra pœnæ tamen meritum ob delictum in servitutem redigi possunt*, ademta scilicet libertate (§. 1048.). *Quodsi inter gentes belligerantes pactiones fuerint factæ de captivis redimendis*, cum standum sit conventis (§. 438.), *soluto pretio reddendi.*

§. 1195.

De vastatione rerum. *Vastatio rerum hostilium* dicitur actus, quo eas perdendo hosti damnum datur, nullum

nullum vero inde nobis obvenit lucrum. Ea igitur *licita non eſt, niſi quatenus ſine ea jus noſtrum conſequi non poſſumus, vel vires hoſtis inde diminuantur, noſtræ augeantur, aut ſi fiat in juſtam pœnam* (§. 1170. 1193.). Hinc *agros hoſtiles corrumpere, fruges ac ſegetes in iisdem conculcare, ædificia diruere, hortos & vineas exſtirpare licet, ſi caſtrorum metatio, obſidio urbium ac prælia id exigunt: urbes* autem, *oppida, pagos excidere, aut vaſtare, poſtquam in poteſtatem noſtram venerunt, non licet, niſi ob delictum, quod talem pœnam meretur.* Eodem modo intelligitur, *demolitionem munimentorum licitam eſſe, poſtquam expugnata fuerunt, ubi ea derelinquere viſum fuerit, aſt ſepulchrorum & monumentorum ſepulchralium, rerumque ſacrarum vaſtationem illicitam eſſe.* Cum nobis nullum competat jus in gentem alteram propter religionis diverſitatem, ſi vel maxime ſit idololatrica (§. 1173.); *nec res ſacras vaſtare licet, quod ſuperſtitioni, aut idololatriæ inſervire putantur.*

§. 1196.

De non permiſſis in territorio pacato.

Quoniam in territorio alieno nemo ſibi jus quoddam arrogare poteſt

 (§. 1121.),

(§. 1121.); *in territorio pacato hoſtes & res hoſtiles capere non licet, nec per iſtud captivos & res captas ducere.* Pugnat idem cum fœdere neutralitatis, ſi quod initum (§. 1181.).

§. 1197.

De iis, qui ante bellum in territorium hoſtile venerunt.

Quia peregrinis in territorio noſtro commorantibus permiſſus eſt aditus tutus, & ideo abitus quoque tutus concedendus (§. 1131.); *quando bellum denunciatum, in publicatione peregrini, qui ſunt cives hoſtium, intra tempus definitum diſcedere jubendi ſunt, quo elapſo pro hoſtibus habendi*, conſequenter *tanquam captivi detineri poſſunt* (§. 1192.), ſed quia nemo obligari poteſt ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60); *ſi quis vi majore impeditus*, veluti morbo, quo decumbit, *intra præſcriptum tempus diſcedere non poſſit, mora ipſi indulgenda.*

§. 1198.

De rebus mobilibus in territorio hoſtili.

Res hoſtiles mobiles in territorio ſuo cum capere liceat *intra debiti ac pœnæ modum* (§. 1190.); *confiſcare licet, ac prohibere debitoribus hoſtium, civibus ſuis, ne creditoribus durante bello debitum ſolvant, immo*

Digitized by Google

immo imperare, ut die ſolutionis veniente ſibi ſolvant.

§. 1199.

Cum peregrinus, qui bona immobilia poſſidet in territorio alieno, qua poſſeſſor eorundem ſit ſubditus domini territorii (§. 1125.); *bona immobilia a peregrino in territorio hoſtili poſſeſſa reſpectu domini territorii res hoſtiles non ſunt, ſed reſpectu ejus, cujus eſt civis*, ſeu in cujus territorio *domicilium ſuum habet.* *De immobilibus.*

§. 1200.

Quoniam bellum juſtum gerenti expenſæ etiam debentur (§. 1190.), collatio autem pecuniarum aliarumque rerum fungibilium ad ſuſtentandum exercitum a ſubditis hoſtilibus facta *contributiones militares* dicuntur; *bellum juſtum gerenti competit jus contributiones militares imperandi & exigendi, pro modo tamen facultatum eorum, qui eas præſtare tenentur* (§. 60.). *De contributionibus militaribus.*

§. 1201.

Direptiones ſunt ablationes violentæ rerum mobilium ex hoſtilibus ædibus vel locis aliis, in quibus aſſervantur, vel *De direptionibus.*

abſconduntur, a militibus factæ. *Direptiones* igitur, *ſi contributiones juſtæ non præſtentur*, cum fiant expletionis juris cauſa (§. 793.), *licitæ ſunt, itemque ſi fiant intra pœnæ meritum* (§. 1190.). Attamen *in direptionibus urbium & domuum res, quæ direptionibus patent, vaſtandæ non ſunt, niſi in juſtam pœnam* (§. 1195.).

§. 1202.

De præda. *Præda* dicuntur res mobiles hoſtiles in bello captæ a militibus; conſequenter *deprædationes hoſtium in bello juſto, quacunque occaſione oblata, licitæ ſunt* (§. 1200.), *& quæ in direptionibus auferuntur, in præda ſunt* (§. 1201.). Quoniam vero in bello omnia fiunt jure *ſummæ poteſtatis* (§. 1169.); ejus quoque *præda eſt, nec militibus, qui res hoſtiles manu capiunt, neque* etiam *eorum præfectis*, immo *nec copiis auxiliaribus jus ullum ad prædam competit.* Quia tamen ſumma poteſtas de ſuo pro lubitu diſponere poteſt (§. 195.); *quidnam juris militibus, aut eorum præfectis in prædam concedere velit, in ejus arbitrio poſitum eſt, & de præda cum mittente auxilia convenire poteſt.*

§. 1203.

§. 1203.

Cum ſimulatio, falſiloquium & diſſimulatio communi nomine *Dolus* dicantur; *ſi dolo idem conſequi datur, quod vi aperta licebat, quin is in bello licitus ſit,* utpote minus nocumentum afferens vi aperta, *dubitandum non eſt, ſed* quia promiſſa ſunt ſervanda (§. 388.), & contra promittentem pro vero habendum, quod promittit (§. 318.), *nouniſi extra ſermonem promittentem.* Quia *Stratagemata* ſunt actus bellici improviſi, tam in vi, quam in dolo conſiſtentes; eadem quoque *licita ſunt.* *An dolus in bello licitus, & de ſtratagematis.*

§. 1204.

Occupatio bellica eſt actus, quo vi armorum res hoſtiles, inprimis immobiles, veluti urbes ac terræ, rediguntur in ſuam poteſtatem. Cum in bello juſto res omnes hoſti eripere liceat ob cauſas juſtas (§. 1190. 1193.); *occupatione bellica acquiritur dominium rerum hoſti ereptarum: res* autem *mobiles non ante occupatæ intelliguntur, quam de iisdem pro lubitu diſponi poſſit* (§. 200.), & quoniam imperium civile terris quaſi inhæret (§. 1125.), & tanquam res incorporalis dominio quo- *De occupatione bellica.*

que ſubjici poteſt (§. 206.), *urbibus ac terris occupatis imperium* quoque *occupatum eſt*, conſequenter, *qui in iisdem habitant, fiunt ſubditi occupantis* (§. 996.), *hoſtes eſſe deſinunt* (§. 1184.), atque ideo *nihil eorum licet in eos, quæ licita erant in hoſtem, ſed ea ſaltem licita ſunt, quæ jure imperii in ſubditos.* Ceterum cum imperium contineat dominium gentis (§. 1130.), & dominium eminens atque poteſtatem eminentem (§. 1065.); *occupatis urbibus ac terris acquiritur dominium gentis, ſeu quicquid in dominio gentis in iſtis eſt, una cum dominio eminente & poteſtate eminente.*

§. 1205.

Quale imperium in victos acquiratur.

Cum imperium originarie ſit res populi propria (§. 979.), in ſe ſpectatum tale eſt, quale eſt in populo. Quamobrem *ſi occupatione bellica imperium acquiritur, tale in victos acquiritur, quale eſt in populo, niſi pactione aliter fuerit conventum, qua ſtandum* (§. 438.). Æquivalet nimirum legi fundamentali, qua imperium in Rectorem civitatis transfertur (§. 989.). Quamobrem, *ſi ſine pactione imperium acquirit victor, formam Reip. pro lubitu mutare*

Digitized by Google

tare poteſt, & de modo habendi imperium itidem pro lubitu diſponere. Quoniam vero in regno herili ſubditi omnes ſubeunt ſervitutem perſonalem (§. 997.); *imperio herili non ſubjiciuntur ſubditi, niſi intra pœnæ juſtæ modum* (§. 1194.).

§. 1206.

Quando hoſti non competat vis in perſonam.

Qui vi hoſtis ſe non opponit, cum adverſus eum nulla defenſione opus ſit (§. 90.), *in eum* quoque *vis nulla hoſti competit* (§. 1192.). Quamobrem *ſtupra violenta militibus non permittenda*, præſertim cum & in ſe illicita ſint (§. 862.), *nec fontes veneno inficere licet*, ex quibus etiam aquas haurire contingit eos, qui vi hoſtium ſe non opponunt.

§. 1207.

De hoſte veneno interficiendo.

Cum vero in *hoſtem*, quamdiu reparationi juris noſtri reſiſtit, tantundem liceat, quantum ad vim injuſtam depellendam ſufficit (§. 90. 1192.); eum *veneno interimere licet*, conſequenter *etiam in bello uti globis vel ſagittis venenatis, immo aquas ita corrumpere ſine veneno, ut bibi nequeant* (§. 1193.); cogere nimirum licet hoſtem, ut a vi injuſta abſtineat.

§. 1208.

Digitized by Google

§. 1208.

De exploratoribus. *Exploratores* dicuntur, qui clam veniunt ad hoſtem, ut inquirant, quonam in ſtatu ſint res hoſtis, & quidnam in nos moliatur: quod cum interſit noſſe ad actus bellicos determinandos ad perſequendum jus noſtrum facientes; *exploratores mittere licet.* Aſt cum noceant ei, ad quem mittuntur; *is cujus arma juſta ſunt, habet jus eosdem puniendi.*

§. 1209.

De percuſſoribus. *Percuſſor* vocatur, qui mercede conductus ex inſidiis & dolo hoſtem interficit. Quamobrem cum dolus in bello licitus ſit (§. 1203.); *immiſſo percuſſore interficere hoſtem, naturaliter non illicitum* (§. 1192.). *Deprehenſos* autem *in pœnam interficere poteſt belligerator juſtus* (§. 1189. 1048.).

§. 1210.

De hoſtilitatibus a privato ſuſceptis. Cum jus belli ſit ſummæ poteſtatis (§. 1066. 1169.); *ſubditis belligerantis hoſtilitates ſine mandato, aut conceſſione ſummæ poteſtatis, ſaltem tacita*, ut ratihabitio recte præſumatur, quia quod fit in bello magnum momentum habet, *permiſſæ*

Digitized by Google

missæ non sunt, immo *nec militibus sine jussu aut concessione præfectorum, qua intra limites functionis suæ imperare possunt.*

§. 1211.

Induciæ dicuntur suspensio actuum bellicorum ab utraque belligerantium parte intra tempus conventum. *Fiunt* itaque *pactione* (§. 438.), consequenter *quæ de iis conventa, iis standum* (§. *cit.*). *Per inducias bellum non finitur, etiamsi ad longius tempus fuerint contractæ, & iis finitis hostilitatibus statim locus est, non* vero *nova belli denunciatione opus* (§. 1183.). Ut de iis constet his, quorum nosse id interest; *quamprimum de induciis conventum, eædem publicandæ sunt.* Cum obligatio contrahentium veniat ex pacto; *induciarum contractu perfecto contrahentes statim obligant: sed quod subditos obligare nequeant, nisi a momento publicationis,* per se patet, *nisi expresse fuerit conventum, a quo die incipere debeant.* Dicuntur autem *Induciæ universales*, quibus omnes actus bellici suspenduntur; *particulares* vero, quibus saltem certæ. Cum omne jus in bello sit summæ potestatis (§. 1066. 1169.); *induciæ universales pangi* *De induciis.*

gi nequeunt nisi a summis potestatibus: ast pangi possunt a minoribus intra fines functionis suæ (§. 1155.). Cum *factum privati*, nisi fiat jussu summæ potestatis, aut ab eadem ratihabeatur, ei imputari nequeat (§. 26.); *inducias non rumpit, privatus tamen puniri debet & res raptæ restituendæ sunt;* cum alias ratihaberetur. Quia induciæ securitatem præstant tam personis, quam rebus; *inducarum tempore ire & redire ultro citroque licet, non vero loca incustodita occupare.* Ast cum *loca derelicta* hostis amplius habere nolit (§. 203.); ea *occupare licet.* Denique quia tempore induciarum omnia manere debent in eo statu, in quo sunt, consequenter nihil fieri in præjudicium hostis, quod fieri non poterat induciis non pactis; *durantibus induciis nec vallum tormentis hostis labefactatum reficere, nec auxilia aliaque necessaria urbi laboranti mittere, intra suos autem fines cum exercitu interius recedere, mœnia reficere & militem conscribere licet.*

§. 1212.

De commeatu. *Commeatus* dicitur jus secure hinc inde eundi, concessum vel personis, vel rebus:

rebus: cujus *conceſſio privilegium eſt* (§. 1047.) Quoniam privilegium perſonæ datum ultra eam non extenditur (§. 400.); *commeatu perſonæ dato uti nequit alia perſona, nec patri datus filium & uxorem comprehendit, ideoque cui venire permiſſum, is alium mittere nequit.* Quia vero perinde eſt, per quem res deferantur; *ſi commeatus rebus datus, eædem per alium, quam cujus ſunt, in locum deſtinatum transferri poſſunt.* Quia commeatus totus pendet a voluntate concedentis, idque finis, cujus causâ datus, indicat; *cui abire vel tranſire datum, non & redire, & cui negotii cujusdam cauſa conceſſa ſecuritas, ad conceſſa intelligitur, donec negotium fuerit finitum.* Similiter, *ſi itineris cauſa conceditur commeatus, in ea etiam comprehenditur reditus, & ſub eo etiam comprehenduntur res, quæ ſolitæ ſunt ad iter aſſumi, & famulus unus alterque, ſine quo ire indecorum foret.* Sed ne de eo lis oriatur, conſultius eſt, ea in literis, quibus commeatus datur, diſerte exprimi.

§. 1213.

Cum quilibet jus ſuum pro lubitu in alium transferre poſſit (§. 314.); *pretium* quo- *De pretio redemtionis.*

quoque *redemtionis captivi in alium transcribi potest.* Et quia pacta servanda (§. 438.); *conventio de pretio rescindi nequit, quia captus intelligitur locupletior, quam credebatur.* Cumque non occupetur, *quod captus clam penes se habet, aut ipsi non adimitur, ideoque ejusdem manet* (§. 1204.); *id in pretium redemtionis imputari potest.* Quoniam vero datur pro liberatione captivi; *si captus moriatur, pretio nondum soluto, antequam facultas abeundi data, vel in itinere, si ad hostes conducendus fuit, pretium non debetur:* ast debetur, *si in libertate moriatur, aut si in securitatem debiti tantummodo detineatur*, pignoris instar (§. 697.). Denique cum captivum pro certo pretio dimittens tantummodo præstare teneatur securitatem reditus ad suos; *si, postquam ad suos rediit, denuo capiatur ab alio, pretio redemtionis nondum soluto, id bis debetur.*

§. 1214.

De postliminio, quatenus juris naturæ.

Restitutio rerum & personarum ab hoste captarum & in potestatem gentis suæ venientium in statum pristinum *Postliminium* vocatur. Cum summa potestas subdi-

ſubditos ſuos eorumque jura contra vim externam hoſtium defendere teneatur (§. 972.), nec injuſtus belligerator occupatione bellica naturaliter jus ullum in rebus captis & in perſonas captas acquirere poſſit (§. 1189.); *ſi res & perſonæ vi injuſta ab hoſte captæ ad ſuos redeunt, in ſtatum priſtinum utique reſtituuntur.* Atque hinc apparet, quatenus poſtliminium ſit juris naturæ; quatenus vero ſit juris gentium, mox dicetur. Enimvero *qui ſe, vel ſua hoſti dederunt*, cum eo ipſo promiſerint, ſe ejus eſſe velle, vel ſua ejus eſſe debere, ideoque jus eidem acquiſitum auferri nequeat (§. 100.), *poſtliminio carent, itemque res, quæ fuerant ipſorum.* Aſt *ſi perſonæ dimittantur, & res debitæ ab eodem deſerantur*, cum eo ipſo ſignificet hoſtis, ſe eas habere nolle, jure ipſius non amplius obſtante; *poſtliminium habent.*

§. 1215.

De jure gentium voluntario in bello.

Cum negotia inter gentes exitum habere debeant, uterque autem belligerantium prætendat cauſam juſtam ſibi eſſe belli, & vi libertatis naturalis gentibus competentis (§. 1089.) a gentibus aliis permittendum, ut ſuo quælibet ſtet ju-

dicio (§. 78.), immo in cauſa plerumque dubia id facile definiri non poſſit, ipſum autem bellum non ſit aptum ad hanc controverſiam decidendam (§. 1159.), multoque difficilius definiri queat, an belligerator, licet juſtus, jure ſuo in bello non abutatur (§. 1190. & *ſeqq.*), ac propterea id relinquendum ſit conſcientiæ ipſius (§. 78.); *ideo neceſſe eſt, ut bellum ab utraque parte quoad effectus habeatur pro juſto*, ut uterque ſcilicet eodem jure utatur, & ideo quoque *uniuscujusque conſcientiæ relinquatur, quid ad conſecutionem juris ſui neceſſarium videatur.* Atque in hoc conſiſtit Jus gentium voluntarium in bello (§. 1090.).

§. 1216.

De poſtliminio jure gentium.

Quoniam gentium, quæ nullius in bello partes ſequuntur, nullum jus eſt decidendi de cauſa belli, vel num hæc vel iſta in bello jure fiant aut non fiant (§. 1215.); *gentes, quæ bello ſeſe non immiſcent, facta utriusque pro juſtis, ſeu jure factis admittere tenentur*, ac ideo quoque *apud gentes pacatas jure gentium voluntario poſtliminium non eſt* (§. 1214.). Eodem autem jure *idem intelligitur commune utriusque belligerantium parti.*

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IX.

DE

PACE ET PACTIONE PACIS.

§. 1217.

De pace colenda.

Pax dicitur ſtatus, in quo nobis cum nemine bellum eſt; conſequenter, quia cum nemine per vim certandum (§. 98.), *in pace jure noſtro quiete fruimur.* Cum gens nulla alteri injuriam facere debeat (§. 1089.), & curæ habere, ut controverſias ſine vi armorum componat (§. 1157.), conſequenter nullam cauſam bello dare (§. 1158.); *gentes pacem inter ſe colere naturaliter obligantur.* Et quia homines in civitatem coivere, ut jure ſuo quiete fruantur, & tuto ab alio id conſequantur (§. 972.); *Rector* quoque *civitatis & ſubditis ſuis*, & quatenus ipſa natura gentes in civitatem maximam redegit (§. 1090.), *gentibus aliis hoc naturaliter debet, ut pacem omni modo conſervare ſtudeat*, conſequenter *non modo ipſe bellum vitare debet, quantum poteſt, verum etiam dare operam, ut diſſuadeat aliis, ne temere bellum ſuſcipiant.* Ex ipſa autem definitione pacis liquet, *induciarum*

tempore pacem non esse (§. 1211.), *pace* autem *facta bellum finiri.*

§. 1218.

De turbatore quietis publicæ.

Turbator quietis publicæ dicitur, qui bellis temerariis atque injustis lacessit gentes alias. *Gentibus* igitur *quibusvis competit jus, turbatores quietis publicæ cogendi, ne turbent* (§. 1090.). Quamobrem, *si qua gens a turbatore quietis publicæ sibi metuit, tempestive fœdera belli pangere debet cum aliis* (§. 1180.).

§. 1219.

Quamdiu bellum continuare liceat.

Cum *bellum justum* geratur juris sui consequendi causa (§. 1170.); *tamdiu* id *continuare licet, donec jus tuum fueris consecutus*, consequenter *donec in causa dubia alter vel transactionem offerat, vel oblatam acceptet* (§. *cit.*), *contra turbatorem vero quietis publicæ tamdiu, donec securitati futuræ sufficienter fuerit prospectum* (§. 1218.). Quodsi vero *belligerator unus ad offerendum, vel acceptandum æquas pacis conditiones permoveri nequit*; per se patet, *bellum esse continuandum, donec is totaliter fuerit victus*, ne scilicet resistere diutius possit.

§. 1220.

Digitized by Google

§. 1220.

Cum bellum ſit ſummarum poteſtatum (§. 1169.); *pacem pangere nequeunt niſi ſummæ poteſtates.* Cum vero *Rex infans, vel impubes, aut imminutæ mentis*, veluti furioſus, vel mente captus adminiſtrationem imperii non habeat; ideo *pacem pangere nequit*, conſequenter *pacem facere eorum eſt, quibus imperii adminiſtratio competit.* Quoniam invaſor imperii, ſi ei fidem dederunt ſubditi, imperium ſummum habet, ac gentes exteræ ſtare tenentur judicio gentis alterius (§. 1089.); *cum invaſore imperii, ſi ei fidem dederunt ſubditi, pacem facere licet.* Cum de regno patrimoniali Rex diſponere poſſit pro lubitu (§. 986.); *ſi regnum fuerit patrimoniale, Rex captivus pacem facere poteſt.* Aſt cum per captivitatem Regi adimatur liberum imperii exercitium, ſitque verendum, ne in præjudicium gentis ſuæ promittere cogatur, quæ liber promiſſurus non erat; *ſi regnum patrimoniale non fuerit, Rex captivus pacem facere poteſt per eos, quibus adminiſtrationem imperii commiſit, aut, ubi de ea nihil diſpoſitum, qui proxi-* *Quinam pacem facere poſſint.*

mam ſuccedendi ſpem habet. Et quia de re ſua privata pro lubitu ſuo diſponere poteſt (§. 195.); *pacem* quoque *facere poteſt promittendo rem ſuam privatam ſimpliciter*, ſeu pure, *publicam* vero *ſub conditione ratihabitionis.*

§. 1221.

Quomodo pax pangi poſſit.

Quoniam rigori juſtitiæ convenit, ut cuilibet jus ſuum tribuatur; ſi in pangenda pace is obſervari deberet, de juſtitia belli geſti ſententia foret ferenda, & bellum juſtum gerenti præſtandum foret debitum, cujus cauſa bellum geſtum, reſtituendæ impenſæ in bellum factæ, ob injurias in ipſo bello factas ipſi ſatisfaciendum (§. 1190.), quæ vero a belligeratore juſto ultra modum debiti occupata, alteri reſtituenda, & de injuria abuſu juris facta foret ſatisfaciendum (§. 271.). Facile apparet, ſi hoc modo pax fieri deberet, negotium nullum exitum habiturum. Quamobrem *pax aliter fieri nequit, niſi per tranſactionem* (§. 764.) ideoque *in pactione pacis nec cauſa belli deciditur, nec deciduntur controverſiæ, quæ de factis in bello moveri poterant, neutra parte alteram injuſtitiæ damnante, & rationes*

tiones potiſſimum ſuaſoriæ attenduntur. Quoniam amneſtia eſt injuriarum & offenſionum antea factarum in ſempiternum ſancita oblivio (§. 1056.); *ea* quidem *naturaliter per ſe ineſt omni pacis pactioni; ut tamen perfecte debeatur, de eo primo omnium loco conveniendum* (§. 667.).

§. 1222.

Cum in transactione ſtandum ſit eo, quod convenitur (§. 764.); *in pactione pacis conveniendum, vel ut omnia reſtituantur in eum locum, quo fuerant ante bellum, vel ut maneant eo, quo ſunt loco, vel ut quædam in bello capta reſtituantur, alia retineantur, & ut quædam alia præterea præſtentur.* Unde ſequitur, *ut, de quibus nihil dictum, ea maneant, quo ſunt loco.* Enimvero quia negotium exitum non haberet, ubi etiam res mobiles reſtituendæ forent; *ſi conventum fuerit, ut capta reſtituantur, ſub iis mobiles non comprehenduntur, niſi de quibusdam expreſſe fuerit dictum.*

Quomodo in pactione pacis conveniri poſſit

§. 1223.

Quia amneſtia ſaltem pertinet ad ea, quæ in bello facta ſunt (§. 1221.); *quæ ante*

Ad quæ amneſtia extendi nequeat.

ante bellum debita fuerunt, nec non injuriæ ante idem factæ, ſed ob quas bellum non fuit geſtum, aut etiam debita durante bello aliunde contracta, vel injuriæ extra bellum factæ, & quæ tempore belli privatis ex contractibus vel maleficio deberi cœperunt, per pacem remiſſa non intelliguntur.

§. 1224.

De fructibus reſtituendis.

Cum pactione pacis facta ſtatim incipiat jus ejus, cui aliquid reſtituendum, niſi reſtitutio ad certum diem reſtricta (§. 438. 317.); *ſi res vi pacis reſtituendæ, reſtituendi quoque ſunt fructus a die conceſſionis* (§. 228.).

§. 1225.

Nonnulla circa rei reſtitutionem notanda.

Quia res talis reſtituenda, qualis in bello capta (§. 1222.); *ſi res vi pacis reſtituenda, jura quoque rei cohærentia reſtituenda*, ideoque *ante reſtitutionem munimenta, quæ erant, cum occuparentur, demoliri non licet.* Et, *ſi vi pacis quædam reſtituenda in eum ſtatum, quo fuerant ante bellum, ſtatus ultimus intelligitur, qui erat, cum inciperet bellum;* cum de eo cogitaſſe intelligantur paciſcentes (§. 810.): *niſi is ad certum annum referatur*

tur (§. 438.). *Quodſi in pactione pacis relatio fit ad alias præcedentes*, cum id brevitatis tantummodo cauſa fiat; *ea valebunt, quæ in his de re conventa expreſſius dicta ſunt.*

§. 1226.

De alienatione imperii per pacem & rerum privatarum.

In regno patrimoniali Rex diſponere de imperio poteſt pro lubitu (§. 986.), conſequenter *Rex tam totum, quam partem ejus ſine populi conſenſu alienare poteſt.* Aſt quia *in uſufructuario* proprietas imperii penes populum manet (§. *cit.*); *ad alienationem requiritur populi conſenſus*, & quia univerſi obligantur parti ad ea, quæ ad ſalutem ejus promovendam faciunt (§. 975.); *conſenſus ejus partis, in quam fit alienatio*, aut *ſaltem ejus ratihabitio, quæ factis declaratur, dum populus novo acquirenti ſine ulla contradictione homagium præſtat.* Enimvero *ſi jus pangendi pacem ſine ulla reſtrictione in Regem translatum, populi conſenſum non demum requirere tenetur;* nulla ſcilicet lege fundamentali extante, ad cujus obſervantiam obligetur (§. 984.). *De rebus* autem *privatis & perſonis* vi dominii eminentis & poteſta-

tis eminentis, *prout casus tulerit, convenire potest* (§. 1065.).

§. 1227.

De effectu pacis. Cum transactione facta prætensio renovari nequeat & a lite discedatur (§. 764.); *pace facta, bellum finitur, nec propter eam causam, ob quam bellum gestum est, denuo bellum suscipi potest.*

§. 1228.

De sociis in bello. Quoniam cum sociis eorum, qui pacem pangunt, idem fuit bellum, quod inter hosce, de bello autem finiendo transigitur (§. 1221.); *in pactione pacis comprehenduntur etiam socii*, consequenter *amnestia ad ipsos* quoque *pertinet* (§. 1223.). Enimvero *si cum ipsis peculiare fuerit bellum, cum ipsis* quoque *pax expresse pangenda.*

§. 1229.

De obligatione ex pactione pacis veniente. *Pactio pacis*, utpote utilitatis publicæ manentis causa facta, *fœdus reale est* (§. 1146.), ac propterea *populum* quoque *& successores obligat.* Enimvero *paciscentes statim obligat, quamprimum perfecta*; cum ex pacto veniat obligatio (§. 438.):

(§. 438.): *subditos* vero & *milites, quamprimum iisdem fuerit publicata*; cum de ea ante publicationem ipsis certo constare non possit.

§. 1230.

Pax rumpi dicitur, si pactio pacis non servetur, hoc est, si quis quid facit, quod vi ejusdem facere non poterat, nec debebat, aut non facit, quod vi ejusdem facere debebat ac poterat. Eodem sensu in genere *fœdus* quodlibet *rumpi* dicitur. *Rumpit* igitur *pacem, qui ob eandem causam, ob quam bellum gestum fuerat, vel ob ea, quæ in eodem facta fuerunt, vim bellicam infert* (§. 1227.), *etiam sociis in ea comprehensis* (§. 1228.): *non vero, si ob novam quandam causam* utpote ad quam pax non pertinet (§. 1221.), consequenter *nec rumpitur, etiamsi posthac alii te associes, qui bellum ei, cum quo pacem fecisti, infert*; ob rationem eandem. Ex ipsa quoque definitione patet, *pacem non rumpi, si per te non stet, ut in pace promissum adimpleas*, veluti si ipse bello implicitus auxilia vel subsidia promissa mittere nequeas, aut res, quæ dari debebat, interierit. *Articuli* *De ruptura pacis.*

Digitized by Google

ticuli pacis dicuntur ſingulæ conventionis partes, quibus diſtinguuntur ea, de quibus ſigillatim quidpiam fuit conventum. Sunt autem vel *connexi*, in quibus convenitur de rebus ad eandem cauſam pertinentibus; vel *diverſi*, in quibus convenitur de rebus ad diverſam cauſam ſpectantibus. Unde facile intelligitur, *ſi pax rumpitur in articulis diverſis, eam in ceteris durare:* ex adverſo autem, *ſi rumpitur ab uno in articulis connexis, nec alterum pacem ſervare amplius obligari* (§. 442.). Aſt quoniam factum alienum nemini imputari poteſt, ad quod is non concurrit (§. 26.); *ſi ſubditi tui ſine conſenſu tuo, vel ſubſecuta ratihabitione faciant, quod eſt contra pactionem pacis, pax non rumpitur:* ex adverſo autem *rumpitur, ſi ſubditi tui contra articulos pacis læduntur a parte altera.*

§. 1231.

De publicatione pacis.

Publicatio pacis eſt factum, quo tam militibus, quam ſubditis ſignificatur, pacem eſſe factam; conſequenter bellum finitum (§. 1227.). Quamobrem *militibus ſine mora publicanda* (§. 1174.): neceſſitas vero, quæ obtinet ex parte militum,

tum, cum non ſit eadem ex parte civium; *ſubditis publicari poteſt, quando commodum viſum fuerit.*

§. 1232.

Rebelles dicuntur ſubditi, qui arma injuſta ſumunt adverſus Rectorem civitatis, nimirum ut eundem vel imperio exuant, vel ad certas conditiones acceptandas cogant. Atque is ſtatus *Rebellio* vocatur. *De rebellione.*

§. 1233.

Differt a rebellione *Bellum civile*, quo juſta arma adverſus Rectorem civitatis ſumunt ſubditi. *Licitum* igitur eſt *in omni caſu, in quo Rectori civitatis reſiſtere licet* (§. 1079.). *De bello civili.*

§. 1234.

Differt a rebellione & bello civili *Tumultus*, in quo turba confluens vim infert magiſtratibus, aut aliis poteſtatibus minoribus, vel earum rebus, tum etiam privatis eorumque rebus, aut ſaltem inferre minatur. Cum per tumultum ſecuritas publica lædatur; *delictum publicum* ſive *crimen eſt* (§. 1030.). Quamobrem *De tumultu.*

obrem *tumultum excitantes, vel foventes, eidemque ſeſe immiſcentes*, cum ſint criminis rei; *pro diverſitate circumſtantiarum puniri poſſunt* (§. 1030. 1048.).

§. 1235.

De promiſſo rebellibus & tumultuantibus ſervando.

Quoniam *poteſtas ſumma rebellibus & tumultuantibus rebellionis aut tumultus ſedandi cauſa promittens*, cum ſalvo jure ſuo in rebelles & tumultuantes promittere non poſſit, jus ſuum remittere intelligitur (§. 337.); *ſi qua promittit, ea ſervanda ſunt* (§. 388.). Eodem modo patet, *hoſti, prædonibus & latronibus promiſſa ſervanda eſſe*. Quamobrem, *ſi amneſtia promiſſa ſit, nullus eorum, quæ in rebellione & tumultu facta ſunt, accuſari, neve mulctari poteſt* (§. 1056.).

CAPUT X.

DE

JURE LEGATIONUM.

§. 1236.

Legati quinam ſint.

Legati dicuntur perſonæ, quæ a gente una, ſeu ejus Rectore, ad gentem aliam, ſeu Rectorem ejus publici negotii cauſa mittuntur. Quamobrem *legati natura-*

Digitized by Google

turaliter ſunt mandarii gentis ſuæ, ſeu Rectoris civitatis (§. 251.), *& jus mittendi legatos ſummis poteſtatibus competit* (§. 1140.), *etiam inæquali fœdere junctis* (§. 1144.).

§. 1237.

Agentes appellari ſolent perſonæ, quæ negotia privata Rectoris civitatis, vel etiam ſubditorum ipſius ejusdem nomine apud gentem aliam curant. Cum a voluntate conſtituentis dependeat, quænam negotia iis committere velit; *nil obſtat, quo minus etiam negotia quædam publica minoris præſertim momenti Agentibus committantur.* *Agentes quinam ſint.*

§. 1238.

Genti unicuique competit jus perfectum petendi ab altera gente officia humanitatis, nec impediri poteſt citra injuriam, quo minus petantur (§. 1108.): competit etiam jus pactiones ineundi cum alia gente, ſi ope & auxilio ejusdem indiget (§. 1095.), conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficiendi (§. 1090.), ac ideo fœdera faciendi (§. 1141.). Obligantur quoque tollere gravamina, *De jure mittendi & obligatione admittendi legatos.*

&

& controverſiæ componendæ (§. 1157.), nec ad bellum, ad controverſias decidendum per ſe minus aptum (§. 1159.), procedendum, aliaque media violenta (§. 1163. *& ſeqq.*), quamdiu nondum conſtat ſine violentia injuriam factam reparari non poſſe (§. 1158.). Pangenda quoque ſunt fœdera belli (§. 1180.), & in bello emergunt caſus, in quibus pactiones ineundæ, vel pars una alteri voluntatem ſuam ſignificare tenetur. Immo ut a bello decedatur, pactiones pacis faciendæ (§. 1227.). *Legationes* igitur *neceſſariæ ſunt, & gentibus competit jus perfectum mittendi legatos ad gentes alias:* quod cum citra injuriam denegari non poſſit (§. 100.); *legati admittendi ſunt ab eo, ad quem mittuntur*, conſequenter *ſi non admittuntur, mittenti injuria fit* (§. 87.), *niſi id fiat in cauſa manifeſta colliſionis officii erga ſeipſam & erga gentes alias*, veluti ſi legatus mittatur ad perturbandum civitatis ſtatum, vel is fuerit criminis perduellionis reus.

§. 1239.

De legatis aſſiduis. *Legati aſſidui* dicuntur, qui per plures annos in aulis exteris reſident. Quoniam nego-

negotia gentium, ob quæ legationes neceſſariæ ſunt (§. 1238.), nec quotidiana, nec continua ſunt, legati præterea aſſidui quaſi exploratorum numero ſunt (§. 1208.); *jus habendi legatos aſſiduos in aulis exteris nec jus gentium neceſſarium* (§. 1088.), *nec voluntarium eſt* (§. 1090.), conſequenter *legationes aſſiduæ*, nonniſi moribus quarundam gentium introductæ, *ad jus gentium conſuetudinarium pertinent* (§. 1092.), ideoque *ſi non admittantur, mittere volenti injuria non fit* (§. 87.).

§. 1240.

Quales legati mittendi.

Cum Rector civitatis quilibet Rectorem civitatis alterius ſpectare debeat tanquam ſibi æqualem (§. 1120.), legati autem mittantur, ut negotium tractent vel cum Rege ipſo, vel cum primariis eius miniſtris, quibus hæc cura demandata eſt, nomine mittentis (§. 1236.); *legati mittendi ſunt, qui dignitate eminent in Rep. mittentis* (§. 54. 55.). Atque ita Jus naturale gentium conſulit dignitati ejus, ad quem mittuntur.

§. 1241.

Quomodo excipiendi.

Ob eandem rationem *legati honorifice excipiendi & tractandi*, cumque hæc (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) Ccc obli-

obligatio a lege naturæ veniat (§. 1240.), conſequenter nemo ab ea ſe liberare poſſit (§. 42.), *etiamſi veniant ab hoſte*. Quoniam itaque *legatis ab hoſte miſſis, vel etiam ab eo, qui hoſtis non eſt, contumeliæ non imponendæ, nec iidem contemtui habendi* (§. 146. 51.), *ne quidem prætenſo*, utpote quod nullum eſt (§. 156.), *jure talionis; contemtus* ideo *legatorum & multo magis contumeliæ ipſis impoſitæ injuria ſunt* (§. 87.), *nec impune ferri debent* (§. 93.). Atque ita Jus naturale gentium conſulit dignitati mittentis.

§. 1242.

De charactere repræſentativo.

Character repræſentativus legati dicitur ſignum repræſentationis mittentis apud eum, ad quem mittitur. Cum naturaliter legati ſint mandatarii Rectoris civitatis, a quo mittuntur (§. 1236.); *jure naturæ character repræſentativus conſiſtit in facultate, nomine ac jure poteſtatis ſummæ*, a qua ſcilicet mittitur, *negotium aliquod publicum apud aliam poteſtatem ſummam gerendi*, conſequenter *jure naturæ legatus non eſt quaſi eadem perſona moralis cum mittente*, ita ut perinde ſit ac ſi mittens ipſe eſſet præſens & is, ad quem mitti-

mittitur, eundem ſpectare debeat tanquam perſonam ſibi æqualem. Et quoniam *characteris repræſentativi*, qui conſiſtit in facultate perſonam mittentis, ferendi, nulla eſt neceſſitas ſive ex negotio gerendo, ſive ex dignitate mittentis, quæ ſine eo ſalva eſſe poteſt (§. 1241.); nec *character repræſentativus ultra naturalem extenſus juris gentium voluntarii eſt* (§. 1090.), & per conſequens *ſi moribus introductus, juris gentium conſuetudinarii* (§. 1092.), *ſi pactis, pactitii eſt* (§. 1091.). Quamobrem *quæ ex charactere iſto deducuntur de legatis per neceſſariam conſequentiam, ea nec juris naturæ, nec juris gentium voluntarii ſunt, & multo minus ea, quæ gratis ad eum ampliandum adjiciuntur.* Ac propterea *gens nulla eum agnoſcere tenetur, niſi ex pacto.*

§. 1243.

De jure legati quoad actus privatos.

Cum legati non repræſentent mittentem, niſi quoad actus ad negotium, cujus cauſſa miſſi, ſpectantes (§. 1242.); *quoad actus ſuos privatos ſpectari aliter nequeunt, quam tanquam peregrini, in territorio alieno verſantes*, conſequenter *jure peregrinorum naturaliter cenſentur.*

Ac ideo *quoad actus privatos cum comitatu & vasis seu rebus jure gentium naturali subsunt jurisdictioni loci tam civili, quam criminali* (§. 1132.), nec ulla adest ratio, cur jure gentium voluntario in his quicquam immutari debeat (§. 1090.). *Exterritorialitas* itaque, qua legati cum suo comitatu & vasis finguntur extra territorium sitæ, *juris gentium naturalis & voluntarii non est*, consequenter nec, quæ inde infertur, *sanctitas, seu inviolabilitas legati*, quæ consistere debet in independentia legati ab imperio ejus, in cujus territorio commoratur, multo minus itaque, *ut habeat jurisdictionem in suum comitatum, & ædibus, quas inhabitat, adhæreat jus asyli.* Quamobrem *istiusmodi jura aliter acquiri nequeunt quam pacto sive expresso, sive tacito* (§. 1089.), *salva* tamen *exceptione in casu collisionis cum officio ejus, ad quem missus est legatus, erga gentem suam* (§. 64.).

§. 1244.

De inviolabilitate legati. Quoniam peregrini æquiparantur civibus temporariis, quamdiu in territorio alieno commorantur (§. 1125.), nec Re-

Rector civitatis ferre debet, ut quis ſubditorum iis damnum det, aut injuriam faciat (§. 1134.); *legati, quatenus ſpectantur tanquam privati & tanquam peregrini in territorio alieno commorantes, tuti ſunt ab injuriis communi peregrinorum* (§. 1028.) *& communi gentium jure.* Quoniam vero ut conſulatur dignitati mittentis, *legati qua tales* honorifice excipiendi & tractandi (§. 1241.), ideoque injuria in ipſos illata gravior eſt in alium peregrinum illata, quatenus ea derivatur in mittentem; *ab injuriis* quoque *tuti ſunt jure ſpeciali legatorum.* Ac in eo *ſanctitas legati naturalis* conſiſtit (§. 1153.).

§. 1245.

Literæ credentiales dicuntur, quas mittens dat legato ad eum, ad quem mittitur, & in quibus eum legatum ſuum declarat. Quoniam cum eo tractanda ſunt negotia certa (§. 1236.), conſequenter ei, ad quem mittitur, conſtare debet de voluntate mittentis; *legatus literis credentialibus inſtructus eſſe debet.* *De literis credentialibus.*

Digitized by Google

§. 1246.

Jus pactitium & consuetudinarium.

Si quæ gentes de certis juribus legationum & de modo honorifice tractandi legatos inter se convenerint, vel quædam moribus introduxerint, cum ea nonnisi juris pactitii (§. 1091.), vel consuetudinarii sint (§. 1092.); *nonnisi paciscentes obligant, vel eos, quorum longo usu introducti sunt hi mores, quamdiu voluerint* (§. 444. 1092.).

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX.

Numerus §. *designat.*

A.

Abdicatio juris, 341. 342. liberorum, 925. officii, 1063. regni, 1007. 1081.
Abolitio accusationis, vel inquisitionis, 1055.
Abrogatio legum, 846. 1045. 1068. 1074.
Absurda in interpretatione vitanda, 804. 813.
Abusus dominii, 202. juris, 66. rei locatæ, 622.
Academia scientiarum, artium, 1024.
Acceptans in cambio, 656.
Acceptare, *accipere*, 316. conditionem, 817. ad deliberandum, ad ratihabendum, 769.
Acceptatio, 316. 317. 319. honorarii, 525. promissionis, 381. 384. 386. 425. 428. 431. & seqq.
Acceptilatio, 754.
Acceptio indebiti, 693. sine causa, quasi sine causa 695.
Accessio, naturalis, artificialis, mixta, 242. territoriorum originaria, 1127.
Accessorium, 242.
Accidentalia feudi, 737.
Acquiescentia in providentia divina, 173.
Acquisitio bonorum, 134. dominii rerum nullius, 209. & sqq. rerum in dominio existentium, 317. ex derelictione præsumta, 448. 450. dominii universalis, 917. imperii & dominii gentis per occupationem bellicam, 1204. 1205. juris hereditarii & hereditatis, 917. juris successionis in regno, 1015. pecuniæ 507. 508. 511. rei alienæ per possessionem, 448. rei derelictæ, 219. per servum, 954. possessionis, 291. 394. 455. præcedentiæ inter reges, 1119. inter socios, 840. servitutis, 710. 743. per sortem, 670. 671. 672. titulorum inter reges, 1119. tutelæ, 908.
Actio appetibilis per se, aversabilis per se, 15. bona 12. in se, 13. coacta, 4. culposa, 18. deliberata, 6. dolosa, 18. externa, 1. indeliberata, 6. per se indifferens, 13. interna, 1. 1050.

invita, 5. humanarum determinatio quot modis fieri poſſit, 7. determinatio per atributa divina, 160. directio ad perfectionem mundi, 162. liberæ I. II. quatenus rebus in dominio exiſtentibus æquiparantur, 225. 226. mala, 12. in ſe, 13. naturalis, neceſſaria, I. poſitiva, privativa, 2. ſincera, 349. voluntaria, 5.

Actor, 774.
Actus (pro ſervitute) 712. plenus, minus plenus ibid. belliei, 1191. benefici, mere tales, obligatorii, 466. 668. compoſiti, 465. communicatorii, 467. & ſeqq. diremtorii, 467. 468. 473. meræ voluntatis, 1100. permutatorii, 467. regis regii, 1012. 1097. 1167. privati, 1012. ſimplices, 465.
Addictio in diem, 608. pura, conditionata, 608. debitoris in ſervitutem, 950.
Adjectus, 661. 758.
Aditio hereditatis, 916.
Adplumbatura, 236.
Advenæ, temporarii, 1020.
Adulteratores monetæ, 1036.
Adulterium, 859. 860. 871.
Ædificatio, 237.
Ædificiorum in civitate cura, 1035.
Ænigma, 354.
Æqualitas in contractibus oneroſis obſervanda, 580. 668. 678. in permutatione, 584.
Æqualitas naturalis gentium, 1089. hominum, 70. inter Rectores civitatis, 1120.
Æquilibrium inter gentes, 1172.
Æquitas, 86. fœderum, 1144.
Æquum, 83.
Ærarium publicum, univerſitatis, 1083.
Æs alienum inter bona, 207. hereditaria, 918. 919. reipublicæ cauſa contractum, 1147.
Æſtimatio nummorum mutuo data, 535. 536.
Affectus, compeſcere, regere, ſedare, 110.
Affinitas, 884.
Agentes, 1237.
Aggreſſor, 268.
Agnati, 875.
Agnitio Dei, 163. prolis, 872.
Agri aſſignati, limitati, arciſinii, 252.
Alienatio bonorum pupilli, 903. b. ſervi, 957. domaniorum, 1040. feudi, aperturæ proximi, 744. kukuum, 683. imperii per pacem, 1225. jurium, 257. jur. ſuperficiei, 734. rei,

Digitized by Google

rei. 257. rerum communium, 330. per contractum libellarium acquisitarum, 732. oppignoratarum, 697. 698. permutatarum, 585. privatarum per pacem, 1226. promissarum, 413. rer. universitatis, 1129. sui ipsius in servitutem, 948.
Allegoria, 354.
Allodium, 736.
Alluvio, 251. & seqq.
Alveus derelictus, 246. ex agro factus, 248.
Ambiguitas in loquendo, 353.
Amicabilis compositio, 763. & seqq. 790.
Amicitiæ studium, 138.
Amicus, 137. 826.
Amissio juris per mortem, 818. possessionis, 291. 296.
Amnestia, 1056. in pace contenta & conventa, 1221. 1223. 1228. rebellibus & tumultuantibus promissa, 1235.
Amor aliorum, 136. complacentiæ, 169. 170. Dei ibid. gentium exterarum, 1109. hostium, 1188. liberorum, 893. parentum, 894. patriæ, 1105. populi, 1077. proprius, 132. rectoris civitatis & populi mutuus, 1085.
Amphibolia, 803.
Anatocismus, 651.
Ancilla, 947.
Androlepsia, 1164. 1165. 1168.
Animus deliberatus, indeliberatus, 386. gratus, 474. novandi, 758. 759.
Annonæ difficultas, 307. 1021.
Anticlresis, 1150.
Antimanifestum, 1187.
Apertura feudi, 744.
Apocha, 654. 775.
Apprehensio, 320. 322. brevi manu, 323. longa manu, 324.
Aptitudo, 80.
Aquæ ductus, haustus, 712. pecoris ad aquam appulsus, 712.
Arbiter, 770. 772. 773.
Arbitrator, 770.
Arbitrium, 770. 771.
Arcana, committere, prodere, 358.
Aristocratia, 992. annua s. temporaria, 1001. heritis, 997. electiva, laxa, perpetua, strictior successiva, 1001.
Arma, 1174. in prælio deponentes, 1192.
Arrha, 619. sponsalitia, 865. arrhæ datio, 619. 865.
Articuli pacis, connexi, diversi, 1230.
Artifex, 634.
Assecuratio, 679.
Assecurator, 679.

Assertio nuda de dando & faciendo, 383. 385. 389.
Asseveratio, 361. 367.
Assignatio, 760.
Assignator, 760.
Assignatus, 760.
Associantes se civitati, 1086. hostibus, 1185. 1189.
Attentionem conservare, 108.
Auskommen, das nöthige, reichliche, 486.
Autochiria, 112. 1051.
Autoritas patris & matrisfamilias, 969.
Avulsio, 245.
Auxilium in acquirendis bonis, 134. 892. in bello, 152. 1179.

B.

Bacilla fissa, 777.
Bellum, 98. 99. 102. an sit aptum ad controversias gentium decidendum, 1159. quamdiu continuandum, 1219. ejus finis, 1217. 1227. bellum gerere, 102. vitandum, 790. 791. 1217. civile, 1233. defensivum, 1169. 1170. ferinum, 1171. injustum, 1189. 1190. justum, 1190. 1192. & seqq. 1215. ob metum ex vicini potentia, 1172. mixtum, 1169. offensivum, 1169. 1170. privatum, 1169. ejus exercitium in republica, 1028. 1029. publicum 1066. 1169. punitivum, 1169. 1170. propter scelera gentis, 1173. transactionis causa gestum, 790. 1158. vindicativum, 1169. 1170. utilitatis causa gestum, 1171.
Benefactor, 470. 826.
Beneficiarius, 470. 474.
Beneficium, 470. & seqq. reddere, 474. 822. 894.
Benemeriti, 482. 826.
Blasphemia, 166.
Bodemerie, 681.
Bona, 207. animi, 104. censitica, 733. conjugum, 866. 867. 943. corporis, 104. defuncti, 819. 820. 933. ecclesiæ 1026. emphyteuticaria, 724. fortunæ, 104. liberis prospiciendo, 892. 896. gentis, 1162. naufragorum, 222. pupillorum, 903. regis regia, privata s. propria, 1012. 1162. societatis, 642.
Bona fides ad præscriptionem requisita, 461.
Bonitas divina, 170. intrinseca actionum, 14. 15. monetæ, vid. *Moneta*.
Bonum, 12. bonum commune civitatis, 972. societatis, 837.

Digitized by Google

C.

Calculus Minervæ, 843.
Calumniæ, 142.
Calumniator, 150.
Cambium, manuale, 655. ſiccum, 657. traſſatum 656.
Campſarius, 656.
Campſor, 656.
Canon emphyteuticus, 725. 726. a vaſallo præſtandus, 739.
Capitulatio cum Rectore civitatis, 989. cum militibus, 1174.
Captivi, 1192. 1194. quinam ducendi, 1164. 1193.
Caſtigationes paternæ, 889.
Caſus contingens in commodato, 520. 521. in depoſito, 541. in mutuo, 537. in locatione conductione, 633. & ſeqq. in pignore, 702. in uſufructu, 719. in uſufructu, 716.
Caſus excipiendi, 816. tacite excepti, 815. caſus fœderis, 1180.
Cavillationes, 801.
Cauſæ belli juſtæ, 98. 447. 1168. 1170. 1172. & ſqq. cauſam dare promiſſo, 405 c. debendi in chirographo, 653. in donatione, 475. in promiſſione expreſſa, 407. cauſ. libera actionis, 3. renunciationis mandati juſta, 568. cauſa non ſecuta, 694.
Cautio de reſtituenda re quaſi uſufructuaria, 720. de reſtituenda re conſumtibili, 740. de ſe judicio ſiſtendi, 1033.
Cedens, 338.
Celebratio nominis divini, 174.
Cenſualis, 733.
Cenſus, conſtitutus, reſervativus, 733.
Ceremoniæ in cultu divino, 180.
Certatio per vim, 98.
Ceſſio juris, 338. 342. neceſſaria, 757. in depoſito, 541. in fidejuſſione, 570. ex mandato arcano, 553. in mutuo rei alienæ, 530. in novatione, 758. ex promiſſione tertio facta, 433. juris retractus, 611.
Ceſſionarius, 338.
Character repræſentativus legati, 1242.
Charta blanca, 776.
Chirographum, 652. 653. 654. 758. 775.
Civiliter æquum, juſtum, 83.
Civis, 974. civium numerus, 1018.
Civitas, 972. 973. maxima, 1090.
Clarigatio belli, 1183.
Clauſula commiſſoria, 609. vid. *L. commiſſoria.*
Coacte agere, pati, 4.
Cognati, 875. 897. 930.
Cognatio, directa, collateralis,

Digitized by Google

lis, 878. ex concubitu illicito natorum, 883.
Cognitio aliorum, sui ipsius, 105.
Cohabitatio conjugum, 866.
Coitus licitus, illicitus, 854.
Collecta, 1058.
Collisio damnorum, 283. legum, 63. 64. 65. officiorum ibid. erga conjuges, 869. erga liberos, 893. vid. *Officia*. pactorum, 816. pignorum, 705.
Collybista, 655.
Collybus, 655.
Colonus, 620. partiarius, 696.
Comitia, 1000.
Commeatus, 1212.
Commendare, 551.
Commercia interna, externa, 1099. 1101. 1113. gentium exterarum, 1109. 1110. in terris neutris, 1181.
Commissum, 609. feudum 746. 747. regnum, 1081.
Committere, 551.
Commixtio, 235.
Commodum rei emtæ, 613. 614. 615.
Commodans, 515.
Commodatarius, 515. 517. 519. 520. 521. 547.
Commodatum, 515. & seqq. 523. famuli, 962. rei alienæ, 530.
Commorari in terris alienis, 312. 1131.
Communicatio operarum, 327. rerum & factorum, 469
Communio, 186. bonorum inter conjuges, 867. incidens, 692. mixta, 197. negativa, 191. positiva 196. 254. 345. primæva, 186. 191. 194. 301. & sqq. 334.
Comœdiæ, 1027.
Compensatio, 756.
Compositio causæ dubiæ, 790. litis, 765.
Compromissum, 770. 790.
Concludere, 843.
Conclusum, 843.
Concordia, 847. civium 1086. gentium, 1124. sociorum, 847.
Concubitus promiscuus, 855.
Concursus ad actionem alterius, 26.
Conditio casualis, 315. conditiones copulative adjectæ, 399. disjunctive adjectæ, 399. honesta, 315. melior, 608. mixta 315. negativa, 315. resolutiva, 315. 609. potestativa, 315. 400. quæ per se pacto inest, 439. suspensiva, 315. tacita in aditione hereditatis, 918. in guarantia, 1149. si res maneant, quo sunt, loco, 814. turpis, 312.
Condominatus, 995. 996.
Condonatio offensæ, 157.

Digitized by Google

Conductor operarum, rerum, 620. 621.
Confirmatio tutorum, 1023.
Confiscatio bonorum, 1039. 1053. rei particularis, 1039. rerum hostilium, 1198.
Confusio rerum propriarum & alienarum, 235. debiti & crediti, 761.
Conjuges, 858. novorum cura circa liberos prioris matrimonii, 871. c. obligatio & jus, 858. pacta successoria, 942. successio, 943.
Consecratio, rerum, 1025.
Consensus, 9. expressus, 27. præsumtus, 27. 30. 459. 686. 689. tacitus, 27. curatoris, 905. domini in contubernium servile, 959. parentum in matrimonium liberorum, 912. præs. in fidejussionem, 570. sociorum communis, 841. tutoris, 905.
Conservatio æquilibrii inter gentes, 1172. corporis 112. generis humani, 854. gentis, 1093. salutis societatis 847.
Consiliarii rectoris civitatis, 1076.
Consilium, 561.
Consociatio, 197.
Constituarius, 660.
Constituens, 660.
Constitutio civitatis, 972. feudi, 736. habitationis, 723. juris censitici, 733. emphyteuseos, 727. pignoris, 679. superficiarii, 734. reipublicæ, 1017. servitutis, 710. subfeudi, 741. ususfructus, 713. usus, 721.
Constitutum, 660. 661. 758.
Consules in emporiis maritimis, 1118.
Consultatio, 6.
Contemtus, 146. legatorum, 1241. rectoris civitatis, 1120.
Contestatio, 375.
Continuatio belli, 1219. societatis negotiatoriæ, 648.
Contractus, 514. 667. æstimatorius, 658. 659. aleam continens, 668. avertendi periculi, 679. chirographarius, 652. censualis, 733. compositus, sive mixtus, 696. do ut des, do ut facias, facio ut facias, facio ut facias, 607. emphyteuticus, 725. 727. exercitatorius, 665. feudalis, 736. 739. fœnebris, 650. fœnebris, nauticus, quasi nauticus, 680. institorius, 662. & seqq. libellarius, 732. lusorius, 678. metallicus, 683. onerosus, 580. pignoris & hypothecæ, 704. sortis electricis, 670. divisoria

riæ, 671. attributricis, 672. subvaſalli, 741. ſuperficiarius, 734. trajectitii, 680. vitalitius, 682. uſurarius, 650.
Contributiones militares, 1200.
Controverſiæ de dominio, 548. in eccleſia, 1064. eas inter gentes componendi modus, 1157. 1159.
Contubernium, 959.
Contumelia, 146.
Conventio, 437. tacita in omni negotio, 1154.
Conventus ſacri, 179.
Convocatio comitiorum, 1000.
Copia, 775. vidimata, 775.
Copiæ auxiliares, 1179.
Copula carnalis, 863.
Corporis alieni cura, 141.
Correges, 995.
Correi credendi, debendi, promittendi, ſtipulandi, 424.
Corruptio, 437. rei commodatæ, 519.
Creditor, 528. jus ejus ad bona defuncti, 820. chirographarius, 652. pignoratitii plures, 701.
Crimen, 1030. ambitus, 1062. læſæ majeſtatis, 1082. perduellionis, 1082.
Culpa, 17. 19. 21. per leges civiles determinanda, 1072. in commodato, 520. 521. in concurſu ad factum alienum, 26. conductoris, 633. 634. deponentis, 542. depoſitarii, 541. plurium depoſitariorum, 546. locatoris operarum, 634. mandatariorum, 558. media, 22. in pignore, 702. ſervi, 954. tutoris, 904.
Cultus divinus, externus, 178. 1024. idololatricus, 182. internus, 178. 1064. ſuperſtitioſus, 182.
Cupiditas vindictæ, 155.
Curator, 898. 905. 907.
Cuſtodia legis, 58. 846.

D.

Damnum dare, 269. in bello injuſto, 1190. caſuale, 269. coloni partiarii, 696. ex conſilio doloſo, 561. in contractibus, 560. culpoſum, 269. ex depoſito, 541. 542. doloſum ſ. voluntarium, 269. in ludo extraordinarium, 678. contingens in re, vel uſu rei locatæ, 633. ex mandato, 557. 568. per electionem officialis publici, 1062. in operarum præſtatione, 634. in ludo ordinarium, 678. præponentis, 662. in pignore, 702. in promiſſione, 405. d. reſarcire, 270. per repreſſalias, 1166. a ſervo datum, 954. in ſocietate negotiatoria, 640. ſocietati datum, 852. per tranſi-

transitum cum copiis militaribus, 1182. a tutore, 904. vitio rei emtæ, 618.
Dare, 258. dandi obligatio, 329.
Datio, 258. 331. 468. arrhæ sponsal. & munerum sponsalitiorum, 865. ob causam, 694. conditionata in diem, 332. gratuita, 470. in solutum, 757.
Dati repetitio, 331.
Debitor, 336. 528. chirographarius, 652. principalis, 569. 760. in servitutem redigendus, 950.
Debitum, 49. 72. 336. chirographarium, 652. civitatis, 1162. 1164. conjugale, 871. defuncti, 820. exigibile, 503. hostium, 1198. illiquidum, 756. 767. imperfecte tale, 336. inexigibile, 503. liquidum, 756. 766. perfecte tale per leges civiles, 1069. 1071. per pactum, 667. privatum regis defuncti, 1012. reipublicæ causa contractum, 1147.
Decernendi modus in societate, 841.
Decisio litis, 765. decisio provisionalis controversiæ in ecclesia, 1064.
Decorum, 54. 115. 116.
Dedecus 54.
Deditio hostium, 1192.
Deductio æris alieni. 207. 918. impensarum, 284.
Defectus rectitudinis actionis, 17.
Defensio, 90. 158. 789. possessionis 289. 1029. reorum, 1031. rerum suarum, 266. 1029.
Defraudatio, 286.
Delatio hereditatis, vid. *Hereditas* imperii, 982. 985. 988. 979. 1007. juramenti, 783. juris, 339.
Delegans, 759.
Delegatarius, 759.
Delegatus, 759.
Delegatio, 759.
Deliberationes, 769. comitiales, 1000.
Delictum, publicum, privatum, 1030. in Republ. puniendum, 1030.
Demeritum, 153.
Democratia, 996. 999.
Denegatio debiti conjugalis, 871. officiorum, 59. transitus cum copiis militaribus, 1182.
Denunciatio belli, conditionata, pura, 1183. 1185. 1211.
Deponens, 539. 542. 547.
Depositarius, 539. 541. 542.
Depositum. 539. & seqq. rei alienæ, 543.
Derelictio, 458. 460. kuckuum, 683. rei, 203. 208. 450. regni, 1081.

Defertio conjugum malitiosa, 871. militum, 1177.
Destinatio rei ad certum usum, 226.
Deterioratio rei alienæ, 277. 278. commodatæ, 519. feudalis, 743. locatæ, 633.
Dies festi, 1024. dies emtioni venditioni, 605. promissioni adjectus, 393. 395. solutionis, 751. 752.
Dignitates civiles, 992. 1061.
Dilectio aliorum, 136. sui, 132.
Diligentia, 21. depositarii, 541. mandatarii, 551. negotiorum gestoris, 690. servi, 956.
Dimissio ab officio, 1063.
Discessus a civitate, 1019. a pacto, 442. 443. 619. a societate, 852. 853. a soc. negotiatoria, 647. a transactione, 764.
Discordia, 847.
Dispensatio, 1046.
Dissensus, 10. 28. 444. expressus, præsumtus, tacitus, 28.
Dissimulatio, 349. 350. 359.
Dissolutio compromissi, 770. mandati, 567. matrimonii, vid. *Divortium*. pacti, 444. 609. 750. societatis negotiatoriæ, 648. sponsaliorum, vid. *Repudium*.
Distractio pignoris, 697.
Direptiones in bello 1201.
Divinatio, 669.
Divisio communium, 343. 344. hereditatis, 926. imperii, 983. 1009. 1010. divisio lucri & damni in societate, 645. 646. redituum ex kukubus, 683.

Dives, 486. 508. 1019.
Divitiæ, 486. 504.
Divortium, 871.
Doctores publici in ecclesia, 1024.
Dolus, 17. 19. 21. bonus, malus 24. in bello, 1203. in commodato, 520. 521. in concursu ad factum alterius, 26. conductoris, 633. creditoris pignoratitii, 702. in deposito, 541. 542. 546. mandatariorum, 558. ex proposito, ex re, 25. servi, 954. tutoris, 904.
Domania, 1040.
Domestici, 964.
Domicilium, naturale, adscititium, 1103.
Dominium, 195. 198. 202. 334. ex communium divisione, 343. directum, 724. eminens, 1065. 1130. futurum, 589. gentis, 1125. plenum, minus plenum, 198. regis in fundos privatos, 1065. rerum incorporalium, 206. rerum

Digitized by Google

rerum oppignoratarum, 698. publicarum, 1130. universale, 916. utile, 724. in ædibus superficiariis, 734. dotis, 913. morgengabæ, 915. dominiorum certitudo, 457. translatio, vid. *Translatio dominii.*

Dominus, 195. 198. 947. census, 733. directus, 724. emphyteuseos, 725. feudi, 736. fundi, 734. subfeudi, 741. utilis, 724.

Domus, perfecta, imperfecta, 964. & seqq.

Donans, 475. 617.

Donatarius, 475. 476.

Donatio, 475. & seqq. 639. conjugum, 874. mortis causa, 479. 481. 482. reciproca, 483. remuneratoria, 482. 617. propter nuptias, 914. inter vivos, 480. 481.

Donum, 475.

Dos, 913.

Duellum, 787. 789.

Dux, (belli) 1178.

E.

Ebrietas, 114.

Ecclesia, particularis, universa, 1026.

Educatio liberorum, 855. 890. 909. post mortem parentum, 897.

Egestas, 497. 504. 513. 1021. 1022. (*Wolffii Instit. J. N. & G.*),

Electio Regis, legitima, illegitima, 1006.

Eleemosyna, 488. &. seqq. 1022. 1058.

Emphyteusis, 723. & seqq.

Emphyteuta, 725.

Emphyteuticario, 731.

Emporia, 1115.

Emtio venditio, 587. & seqq. emtio per aversionem, 592. sub conditione emtoris pinguioris, 607. sub resolutiva, 606. 607. 609. suspensiva condit. 607. in diem & ad tempus, 605. emtoris causa, 601. generis, 595. sub lege commissoria, 609. ad mensuram, 591. missilium occupandorum, 685. operis ab alio perficiendi, 635. sub pœna pœnitentiæ, 606. rerum extiturarum, 590. rei gustu probandæ vel inspiciendæ, 614. spei, 684.

Emtor, 587. 628. pinguior, 608.

Epistola, 775. promissio per epistolam, vid. *Promissio.*

Ergastula, 1022.

Erogatio pecuniæ, 508.

Error, 33. non puniendus, 1050. externus, 113. in emtione commissus, 604. circa jus naturæ in legibus civilibus vitandi, 1074. in religione, 1050. in solutione pretii rei emtæ, 602.

Digitized by Google

Etymologia, 799.
Evictio juris, rei, 617.
Eurythmia, 117.
Exceptio, 63. cedit, vincit, ibid. tacita introductioni dominiorum adhærens, 304. 310.
Excluſio ex civitate, 1050. ex ſocietate, 853. ex ſoc. negotiatoria, 648.
Excuſatio tutorum, 901.
Excuſſio granorum ex ſpicis, 227. 232. debitoris principalis, 569.
Executio, 1043. pœnæ, 1033. 1048. ſententiæ judicis, 1029.
Exemplum, bonum, malum, 139. 890. exemplum inſtrumenti, 775.
Exercitium juris, 66.
Exercitor, 665.
Exercitorio nomine agere, 665.
Exequiæ, 824.
Exheredatio liberorum, 928. in regno patrimoniali, 1009. parentum, 928.
Exilium, invitum, voluntarium, 1106.
Exiſtimatio, 125. 822.
Expenſæ extraordinariæ, inutiles, neceſſariæ, ordinariæ, voluptuariæ, utiles, 506. 508.
Expletio juris, 793.
Exploratores, 1208.
Expoſitio liberorum, 886.
Expromiſſio, 579.
Exterritorialitas, 1243.
Exul, 1106.

F.

Facere, 327. facere gratis, 470. faciendi obligatio, 329.
Factum, ſ. factum commiſſionis, factum omiſſionis ſ. non factum, 2. temerarium, 360. turpe, 563.
Fallere, 356.
Falſiloquium, 348. 350. 356. 357. 368.
Falſitas moralis, logica, 348.
Fama, 126. an tuta per duellum, 789. aliena, 142. 150. 822. alienam diminuere, 142.
Familia avi, patris, ſtipitis, 877. familiæ ſegreges regionem inhabitantes, 1126.
Famulus, 960. & ſeqq.
Felicitas, 118. ſubditorum, 1024.
Felonia, 747.
Feneſtræ luciferæ, proſpectivæ, 712.
Ferarum occupatio, 217.
Ferruminatio, 236.
Feudum, 736. quomodo committatur, 746. apertum, aperturæ proximum, 744. de cavena, 740. datum, 738. fœmineum, francum, 739. habitationis, 740. ligium, non ligium, malcu-

Digitized by Google

masculinum, mixtum, 739. oblatum, 738. oppignoratum, 739. pecuniae, soldatae, 740.
Fideicommissum, familiae, particulare, universale, 941. in imperio delato, 988.
Fidejussio, 569. & seqq. 660. 758. sub conditione, in diem, 571. per epistolam, 578. pro facto alieno, 576. pro gente, 1149. indefinite facta, 579. pro invito, 570. jurata per ministrum, 578. pro praesente & patiente, 570. in scripturam redacta, 578. pura, 571.
Fidejussor, 569. & seqq. 758. 760. indemnitatis, indemnitatis fidejussoris, 575. succedaneus s. subalternus s. vicarius, 574.
Fidelitas feudalis, 735.
Fides, 389. bona ad praescriptionem necessaria, 464. expressa, 1154. de pretio habita, 597. rebellibus, hosti, praedoni, latroni servanda, 1235. fidem adstringere, dare, 389. fallere, 389. 442. juratam, 446. emtoris sequi, 597.
Fiducia in Deo, 173.
Finis societatis, 836. civitatis, 972. domus, 965. nullo fine fieri, 360.
Fiscus, 1039.
Fœdera, 1141. 1142. 1144. 1147. æqualia, inaequalia ex parte digniori, minus digna, cum vel sine imminutione imperii, 1144. amicitiae, 1143. belli offensiva, defensiva, 1180. neutralitatis, 1181. priora, 1142. personalia, realia, 1146. rumpere, vid. *Ruptura*.
Fœminarum captivitas, 1164. 1193. testimonium, 779. successio in regna, 1011. 1013.
Fœnus nauticum, quasi nauticum, 680.
Fœtura, fœtus, 233. 827.
Fornicatio, 854.
Fortuna, 130. liberorum, 892.
Fraus, consilii, eventus, 286. 604. 667. fraus legi, vel pacto facta, 812.
Fructuarius, 713.
Fructus consumti, extantes, industriales, naturales, pendentes, percipiendi, 224. percepti, 224. 234. ex feudo, 742. operarum, 226. per pacem restituendi, 1224. rerum, 228. 229. 232. usufructu finito, 715.
Fundus liber, optimus, servus, 709. vi fluminis imminutus, 244.
Fur, 263. 267. 268. 269.

Digitized by Google

Furtum, manifestum, non manifestum, 263. 264. possessionis, 263. 264. usus, 263. 264. 522. 539.

G.

Gebalt (de moneta,) 534.
Generis humani conservatio, 854. generis pecuniae mutuum, 535.

Gens, 974. barbara, culta, docta, inculta, justa, 1096. 1097. potens, 1102. tributaria, 1145.

Gestio pro herede, 916.
Gewicht (de moneta) 534.
Gloria, 127. 1096. gloriae divinae illustratio, 161. obscuratio, 165. gentis, 1096. 1097. 1169.
Gradus cognationis in linea recta, 879. superioris & inferioris ordinis, 880. in linea obliqua, 882. familiae, 881.
Gratiarum actio, 174. 474. Deo debita, 174. mortuis, 822.
Gratitudo, 474. 476. liberorum, 894.
Gratuitum, 470.
Gravamina, 1157.
Guaranda, guarantia, generalis, specialis, 1149.
Guarandus, 1149.

H.

Habilis ad officium publicum, 1062.
Habitatio, 723. advenis, 312. exulibus concedenda, 1106.
Habitator, 723.
Habitus, 106.
Herbae emissariae, 240.
Hereditas, 916. 918. ejus aditio, 916. 920. delatio in linea recta, 923. in linea obliqua, 933. si deficiat heres, 934. repudiatio, vid. *Repudiatio*. susceptio, 916.
Heres, 916. 919. defuncti in alieno territorio, 1138. ab intestato, 931. 933. 936. suus, 921.
Heterogenea, 493.
Herus, hera, 960. 962.
Homicidium, culposum, dolosum, 141. 156.
Homonymia, 803.
Honestum, honestus, 49.
Honor, 125. 128. civilis, 1041. 1061. Dei, 172. humanitatis, 823. legatorum, 1241. mortuorum, 822.
Honorarium, 525. depositarii, 540. tutori dandum, 906.
Horae subsecivae servi, 954.
Hospitia militum personalia, 1057. 1176.

Digitized by Google

Hoſtes, 1184. tempore publicationis belli in territorio verſantes, 1197. in territorio pacato, 1196.
Hoſtilitates, 1191. privatae, 1210. 1211.
Humare mortuos, 824.
Hymni, 176.
Hyperocha, 697.
Hypocriſis, 167.
Hypotheca, 697. conventionalis, 704. 705. generalis, ſpecialis, 704. ſolutio, 707.

I.

Jactatio rei ſuae, 204. 208.
Jacturam ſui facere, 269.
Idololatria, 181. gentis num cauſa belli, 1173.
Id, quod intereſt, 415. 416. vid. *Intereſſe*.
Ignominia, 154. 1041.
Ignorantia, 32. ſimplex, compoſita, 33. circa ſolutum pretium rei emtae, 602.
Ignoſcere, 157.
Illicitum, 49. 72. per leges civiles, 1069. 1071. per pactum, 667.
Illuſtratio gloriae divinae, 161.
Imbreviatura, 775.
Immiſſio in poſſeſſionem, 322.
Immutatio rei, 256. feudalis, 743. rei ex libellario contractu, 732. locatae, 636.
Impartialis, 768
Impedimentum inevitabile, inſuperabile, 418.
Impenſae, 279. in bellum juſtum, 1190. in rem commodatam, 526. impenſas deducere, 284. in rem depoſitam, 542. 550. in rem locatam, 636. in negotium mandatum, 557. mixtae, neceſſariae, 279. negotiorum geſtoris, 690. in pignus, 703. in rem ſequeſtratam, fructuoſam, 550. impenſas tollere, 282. tutelae cauſa, 907. voluptuariae, earumque praedominium, 279. ad uſuarium pertinentes, 721. ab uſufructuario factae, 717. utiles, 279.
Imperare, 833.
Imperium, 833. 834. 838. abſolutum, 983. 984. civile, 979. 980. in domo, 966. in familias ſegreges, 1126. gentium, ſ. univerſale, 1090. herile, 955. 1205. limitatum, 983. maritale, 870. patrimoniale, 986. plenum, minus plenum, precarium, 983. in ſocietate, 838. ſummum, 981. 984. temporarium, 983. in territorio, 1125. vicariorum regni, 1005. in victos, 1205. uſufructuarium, 986.

Imperfectio, 10. appetitus & facultatis aversandi, 109.
Impietas, 167.
Impletio modi, 404.
Impotentia utendi, 20.
Improvidentia, 21.
Imprudentia, 21.
Impudicitia, 862.
Imputatio, 3. 4. 5. 6. 17. 20. 26. 34. 60. 557. injuriae a cive gentis unius, alterius civi factae, 1133. factorum a parentibus & liberis, 873. morae, 418.
Inædificatio, 237.
Inæqualitas in contractibus onerosis, 580. 581. hominum, 70. in permutatione, 584.
Incarceratio delinquentis, testis, 1033.
Incendia, 1035.
Incogitantia, 21.
Incola, 974.
Inconsiderantia, 21.
Inculpatus, 1032.
Incuria, 21.
Indebitum, 693.
Indecorum, 54.
Indemnitas in contractibus beneficis, 1154. curatoris, 907. in mandato, 557. 565. 566. tutoris, 907.
Indigenæ, *Indigenatus*, 1020.
Inducia, 1211. 1217. particulares, universales, 1211.
Infamia, 148. 1048.
Infelicitas, 118.
Infeudatio rerum, 736. 740. imperii, 987.
Inhabilitas tutorum, 901.
Ingenium, 354.
Ingratitudo, *ingratus*, 474.
Inimicus, 137.
Iniquitas, 86.
Iniquum, 83.
Injuria, 87. 88. 97. civis in civem alienum, 1133. gentis per contemtum rectoris civitatis, 1120. privata, 1029. specialiter dicta, realis, verbalis, 143. 144.
Injustitia, 85. 86.
Injustum, 83.
Inobediens, 835.
Inquilinus, 620.
Inquisitio, *Inquisitus*, 1031.
Institor, 662. 663. institorio nomine agere, 662.
Institutio heredis, 935.
Instrumentum, originale, 775.
Insula ab agro facta, 247. in mari vel flumine nata, 250.
Intellectus, 108.
Intentio, 23. directa, indirecta, mediata, immediata, 23.
Interesse, 415. 416. adjecto praestandum, 661. in contractibus, 560. in emtione venditione, 594. in fidejussione pro facto alterius, 576. in operarum,

rum, 623. rei vitioſae locatione, 637. in mandato, 557. 566. 568. morae, 419. 616. propter rei promiſſae interitum, 420. propter promiſſionem non impletam, 416.
Interitus debiti, 820. rei, 243. mutuatae, 537. oppignoratae, 707. promiſſae, 420. ſpeciei, 243.
Interpellatio, 752. Dei, 175. debitoris, 752.
Interpretatio, 794. & ſeqq. ex antecedentibus & conſequentibus, 805. authentica, 1044. extenſiva, 811. 812. juramenti, 370. latior, 808. legum civilium, 1073. ex motivis voluntatis, 806. pacis, 1222. & ſeqq. pacti, 796. & ſqq. recta, 797. regulae generales, 810. reſtrictiva, 813. ſtrictior, 809. ex verbis cum relatione ad alia ſumtis, 807.
Interregnum, 1005.
Introductio dominiorum, 194. 304. 310.
Invaſio, 263. 265.
Invaſor, 263. 265. & ſeqq. invaſor imperii, 1083. 1084. 1220.
Inventarium, 902. 919.
Inventionis praemium, 285.
Invocatio Numinis, 175.
Inviolabilitas legati, 1243. 1244.
Inundati agri, vid. *Jus inundationis*.
Focus, 677.
Ire, iter, 712. ſub eo quando reditus comprehendatur, 1212.
Judices, 1028. 1029. 1030. 1060. 1132.
Judicium de ſe & ſtatu ſuo, 129. judicia ſiniſtra de aliis, 147.
Juramentum, 361. & ſeqq. 446. ejus delatio, 783. recuſatio, relatio, 784. 785. remiſſio, 786. in animam alterius, 373. aſſertorium, litis deciſorium, 782. fidejuſſoris, 578. neceſſarium, promiſſorium, purgatorium, 782. ſcriptum, 372. ſuppletorium, 782. temerarium, 367. teſtium, 778. voluntarium, 782.
Jurandi formulae, 364.
Jus, 46. abſentis, 844. abolendi, 1055. abrogandi leges civiles, 1045. accreſcendi heredum & legatariorum, 939. acquirendi jus perfectum ab alio, 97. 1089. acquiſitum, 100. in actiones alterius, 76. ad aedium exſtructionem, 116. aequalitatis, 1120. aggratiandi, 1054. alienandi, 257. 724. feu-

Digitized by Google

dum, 748. alluvionis, 251. & ſqq. antichreſticum, 1150. in arborem vicini, 241. arenæ fodiendæ, 712. avulſionis, 245.

Jus belli, 98. in bello injuſto, 1189. in juſto, 1190. 1192. in cauſa dubia, 790. & ſeqq. 1158. in civitate, 1066. gentium naturale, 1089. voluntarium, 1215. pactitium, 447. propter poſſeſſionem, 790.

— — calcis coquendæ, 712. cenſiticum, 733. ad cibum, 114. civitatis, 1020. civium univerſorum in ſingulos, 975. & ſeqq. collectandi, 1058. comitiorum, 1000. commorandi in alieno territorio, 312. 1131. 1181. comparandi ſibi res æquo pretio, 307. 1098. 1181. commune ad actus, 189. commorandi, habitandi, tranſeundi, 190. ex communione primæva reſiduum, 300. & ſqq. connatum, 74. 95. conferendi jus ad actum vi dominii licitum, 250. dignitates civiles, 1061. 1062. officia publica, 1060. conſtituendi alteri genti jus in territorio ſuo, 1135. conſules conſtituendi, 1118. contra jus fieri, 83. contributiones militares exigendi, 1200. controverſiam in eccleſia proviſionaliter decidendi, 1064. item de ſucceſſione in regno, 1016. controverſum, 762. convocandi comitia, 1000.

Jus dandi rem, 258. defendendi alios, 151. ſe, 90. gentibus competens, 1089. res ſuas, 268. in republica, 1029. pudicitiam & virginitatem, 862. deſtruendi res, 184. dimittendi ab officio publico, 1060. diſpenſandi circa leges, 1046. domini in ſervum, 951. & ſeqq. donandi, 477.

— — eligendi regem, 1006. emigrandi, 1107. eminens, 1065.

— — futurum, 589.

— — gentium, conſuetudinarium, 1092. internum, ſ. neceſſarium, ſ. naturale, 1088. 1089. pactitium, 1091. conſuetudinarium & pactitium quoad legatos, 1246. voluntarium, 1090. gladii, 1048. glandis legendæ, 712.

— — hereditarium, 916. 917. heri, 960. 961. in

Digitized by Google

in hostium personas, 1192. & seqq. 1206.
Jus immutandi leges civiles, 1045. fundamentales, 984. societatis, 846. rem, 256. imperfectum, 80. incolatus, indigenatus, 1029. infantes exponendi, occidendi, 886. infinitum, 94. innoxiæ utilitatis, 311. intercedendi pro subditis alienis, 1121. interpretandi leges civiles, 1044. inundationis, 249. juvandi alios in exercitio juris puniendi, 151.
— — lapides cædendi, 712. leges ferendi, vid. *Potestas legislatoria.* legatos mittendi, 1236. 1238. 1239. legati quoad actus privatos, 1243. libellarium, 732. liberorum ex concubitu illicito natorum, 945. lignandi, 712.
— — majestaticum, 998. 1042. & seqq. ad medicamenta, 114. meræ facultatis, 1100. militare, 1178. militem conscribendi, 1174. monarchæ, 1002. monetam cudendi, 1059.
— — naturæ, 39. 56. hominum & brutorum commune, 56. natura datum, 81. necessitatis, 308. & seqq. non patiendi, ut impediamur, 50. 1069. ut gens se regimini immiscat, 1121. nondum natorum, 827.
Jus obligandi sibi alterum perfecte, 97. genti competens, 1089. obligandi liberos, 889. servum, 951. in obsides, 1151. 1152. officia humanitatis petendi, 82. 1108. onera imponendi, 1057. 1114.
— — pacem pangendi, 1220. paciscendi cum gentibus, 1067. parentum in liberos, 887. pascendi, pedamenta sumendi, 712. perdendi rem, 255. 269. in peregrinos in territorio, 1132. circa perfectionem animæ, 107. 111. perfectum, 80. personale, 400. pignoris, 697. possessionis, 287. & seqq. 299. 334. possidendi, 200. potentiam augendi, 1102. potestatum minorum, 1155. ad potum, 114. prælationis inter plures creditores, 701. 758. privilegia dandi, 1047. prohibendi commercia, 1111. proprium, 101. 102. 194. 195. hominum proprium, quorundam aut unius, 56.

proponendi in comitiis, 1000. protimiſeos, 611. puniendi, 93. in republica, 1048. delicta, 1029. 1030. exploratores, 1208. furem, 267. gentium, 1089. 1160. liberos, 889. percuſſores, 1209. ſervum, 951. ſocietati competens, 846.

Jus quæſitum, 340. ex fœdere, 1147. ex providentia majorum, 831. 1115.

— — ramos aridos colligendi, 712. rectoris civitatis, 982. regis electi, 1007. regis in regnis legitimis, 1005. reluendi, 699. ad rem, perfectum, imperfectum, 335. in re, 334. in re ſua conſtitutum, 260. in rem quæ uſu conſumitur, 187. rem in futurum uſum aſſervandi, 185. removendi ab officio, 1063. repræſentationis, 921. 923. 926. in ſucceſſione in regnum, 1011. repreſſaliarum, 1163. reſiſtendi impedire conanti, 50. ſuperiori, 1079. 1080. genti, 1102. 1121. retractus, conventionale, legale, 611.

— — ſacrorum, ſ. circa ſacra, 1064. ſecundum jus fieri, 83. ſecuritatis, 89. ſepulturæ, 824. ſpecificandi, 256. ſtapulæ, 1117. ſuccedendi liberorum & parentum, 924. 926. cognatorum collateralium 930. 933. in regno, 1011. 1013. & ſeqq. ſuperficiei, ſ. ſuperficiarium, 734. ſupplicandi, 1080. ſuſpendendi ab officio, 1063.

Jus talionis, 156. 1160. in territorio & in territorium, 1136. tranſitus per territorium alienum, 312. 1131. cum copiis, 1181. 1182. ad transactionem adigendi, 767. 790. 1158. transmiſſibile, non transmiſſibile, 819. 821. 828. tutoris, 908.

Jus venandi, 712. vendendi rem apud aliam gentem, 1098. 1112. ad veſtimenta, 115. vicariorum regni, 1005. rem ſuam vindicandi, 262. 264. vires hoſtium diminuendi, 1193. vitæ & necis, 1048. univerſale, 68. 69. utendi, fruendi, 198.

Juſtitia, univerſalis, particularis, 85. 86. in Republ. adminiſtranda, 1028.

Juſtum, 83.

K. Korn,

Digitized by Google

K.

Korn, (de moneta) 534.
Kuckus, 683.

L.

Labor, 124.
Lacus, 253.
Læſio, 88. 89. 97. 143. 1072. præcavenda, 91. 92. gentium, 1121. ſubditorum alienorum, 1134.
Lagium, 655.
Laudemium, 728.
Laudum, 770. 772.
Laus, 125. 128. divina, 172. mortuorum, 822.
Legata, 929. 931. 935. 939. 943.
Legatarius, 929.
Legati, 1236. 1240. aſſidui, 1239.
Lex divina, humana, naturalis, poſitiva, 39. civiles, 1041. 1068. & ſeqq. civ. permiſſivæ, 1069. civiles in civitate maxima, 1090. lex commiſſoria in genere, & in ſpecie in emtione, 609. in delatione imperii, 1007. 1081. in locatione conductione, 628. in pactis commerciorum, 1110. leges domeſticæ, 967. fundamentales reipublicæ, 984. 1043. 1044. 1064. 1079. 1107. lex naturæ, 40. ſqq. 67. 1070. 1045. 1046. decori, 55. perfectiva, permiſſiva, præceptiva, prohibitiva, 47. & ſeqq. legi nat. adverſa in republ. 1046. 1069. lex oblivionis, 1056. ſocietatis, 846. ſucceſſionis in regno, 1008. ſuprema civitatis, 976.
Libellus famoſus, 149.
Liberatio hypothecæ, 699. a jure naturali, 42. a jure gentium neceſſario, 1088. obſidum, 1152. ab obligatione 452. 661. 749. & ſeqq. tutoris vel curatoris, 907.
Liberi legitimi, ſpurii, vulgo quæſiti, 861. liberorum ſucceſſio, 921.
Libertas naturalis hominis, 77. 78. 835. gentium ſ. civitatum 977. 980. 1089. civilis populi, 990. ſocietatum, 850.
Licentia, 84.
Licitum, 49. 72. per legem civil. 1069. per pacta, 667.
Linea cognationis, recta aſcendens & deſcendens, obliqua, 876. æqualis, inæqualis, 882.
Lis, 762. & ſeqq. 1072. litis compoſitio, deciſio, 765. 789. a lite gratuito decedere, 763.

Literæ

Literæ adviſoriæ, 656. cambiales, 656. credentiales legati, 1245.
Litigare, 762.
Locatio conductio, rerum, operarum, 620. & ſqq. 664. 723.
Locator operarum, rerum. 620. & ſeqq.
Locus nativitatis, 1105.
Locupletatio ex re aliena, 271.
Locupletiorem fieri, re alterius, ex re alterius, 271.
Logice verum loqui, 347.
Lotaria, 673. 674. 1021.
Lucrum, 414. 560. 646. abruptum, 1112. ceſſans, 414. certum, incertum, 414. primarium, ſecundarium in ludo, 678.
Luctus mortuorum cauſa, 826. naturalis, voluntarius, 826.
Ludus, 677. 1021.
Luitio pignoris, hypothecæ, 699.
Luſores, 1021.
Luxus, 509. nimius, 1021.

M.

Macula ex illegitimo concubitu natorum, 873.
Magiſter navis, 665.
Magiſtratus, 1060.
Majeſtas, 998.
Majores, 832.
Maleficium, 1030.
Malitia intrinſeca actionum, 14. 15.
Malum, 12.
Mandans, 551.
Mandatarius, 551. & ſeqq. quod occaſione mandati eidem obvenit. 556.
Mandatum, 551. & ſqq. 664. ejus adimpletio ex bono & æquo, 552. in forma ſpecifica, per æquipollens, 564. mandatum arcanum, generale, cum libera, ſine libera, manifeſtum, 552. 553. ſpeciale, 552. tacitum, 555. turpis facti 563.
Manifeſtum, 1187.
Manumiſſio, 958.
Maritus, 858.
Manuſtupratio, 854.
Materfamilias, 964. 969.
Materia durabilis pecuniæ, 501.
Matrimonium, 856. & ſeqq. inter collaterales, 946. inter parentes & liberos, 895. matrimonii indiſſolubilitas, 944.
Mediatio, 768.
Mediator, 768. 769.
Medicamenta, 114. eorum cura in civitate, 1034.
Medii in bello, 1181.
Melioratio feudi, 743. rei, 279.
Membra ſocietatis, 836.
Mendacium, mentiri, 351. 352.

Digitized by Google

Mendicitas, 487. 488. 489. 504. 513. 1021. 1022. temporaria, 487.
Merces, 500. 524. æqua, 627. in assecuratione, 679. in commodato, 524. in deposito & sequestro, 540. 550. in locatione, 626. 627. 630. in socida, 638.
Meretrix, 854.
Meritum, 80. meritum pœnæ, 153.
Merx, 587. 681. vid. *Commercia*.
Metalla, 714.
Metus ex vicina potentia, 1172.
Milites, milites conductitii, 1174.
Mineralia, 714.
Minister, acceptandi, 426. 432. obligationis contrahendæ, 426. 433. promittendi, 429. 430.
Miser, 492.
Misericordia, 492.
Missilia, 685.
Missionarii, 1122.
Moderamen defensionis, 158.
Modus acquirendi dominium, 295. derivativus, 313. rerum universitatis, 1128. originarius, 210. 448. jus perfectum, 97. possessionem, 294. 320. dominium utile, 724.
— — conferendi in societate negotiatoria, 644. componendi gravamina & controversias gentium, 1157. 1159. computandi gradus cognationis, 882. constituendi feudum, 739.
Modus decernendi in societate, 841. 842. disponendi de imperii translatione, 982.
— — finiendi lites in statu naturali, 762.
— — habendi imperium, 986.
— — instituendi heredem, 935.
— — obligandi se alteri perfecte, 380. 381. obligandi sibi alterum, 97.
— — pangendi pacem, 1221. 1222. pagendi fœdera commerciorum, 1110. privilegia dandi, 1047. publicationis belli, 1186. propagandi genus humanum, 855.
— — relinquendi legata, 935.
— — succedendi ad intestato, 933. hereditarius in regna, 1011.
— — testamentum faciendi, 932. 935. 936.
— — tradendi res, 322.
— — transferendi dominium, jus quoddam, 314.

Digitized by Google

Monarchia, 991. 1002.
Moneta, 502. moneta proba, reproba, 534. monetæ bonitas intrinseca, extrinseca, 534. cura circa eam in Republ. 1036. 1059.
Monogamia, 857.
Monopolia gentium, 1112.
Mora, *in mora esse*, 417. & seqq. 541. 753.
Moraliter falsum loqui, 348. invincibile, vincibile, 17. necessarium, possibile, impossibile, 37. m. verum loqui, 347.
Morbus, 113.
Morgengaba, 915.
Mortis causa capio, 484. donatio, 479. mortis effectus quoad jura & obligationes, 818.
Motivum, 35.
Munera publica, 1057. sponsalitia, 865.

Mutatio capitulationis rectoris civit. 989. debiti, 758. domicilii, 1103. legum civilium, 1045. fundamentalium, 984. rei conductæ, 636. testamenti, 927.
Mutuans, 528.
Mutuatarius, 528.
Mutuum, 528. & seqq. rei alienæ, 529.
Mutuum adjutorium, 848. 869.

N.

Nati ex ancilla, 959.
Naturalia feudi, 737.
Nauta, 666.
Negligentia, 21.
Negotiatio quæstuaria, 662.
Negotium bilaterale, unilaterale, 775. negotium gerere alicujus causa, 560.
Negotiorum gestio, 690.
Neutralitas, 1181.
Nexus feudalis, 747.
Nondum nati, 827. & seqq.
Nosocomia, 1022.
Novatio, 758. 759.
Nummularius, 655.
Nuptiæ secundæ, 871.

O.

Obedientia, 168. 835. Deo præstanda, 168. liberorum, 889. servorum, 956. subditorum, 1079. 1084.
Oblatio conditionis, 753. debiti, realis, realis nuda, solennis, verbalis, 753.
Obligatio activa, 35. accessoria, 569. communis, 101. connata, 74. contracta, 100. derivativa, 62. fortior, 65. hominum mutua, 44. imperfecta, 80. naturalis, 36. 38. passiva, 37. perfecta, 80. personalis, 402. primitiva, 62. prin-

Digitized by Google

principalis, 569. propria, 101. realis, 402. universalis, 68. 69. voluntaria, 377. 378. obligationem tollere, 135. 749.

Obligatio admittendi legatos, 1238. excipiendi & tractandi legatos, 1241. excipiendi milites hospitio personali, 1176. feudalis, 747. ex fœdere, 1147. heredis pro debitis defuncti, 820. regis, 1002. 1147. jurantis, 368. ex lege permissiva, 1069. minoris partis sociorum per majorem, 843. in civitate, 978. ex quasi contractu, 687. recipiendi consules, 1118. singulorum & universorum in civitate, 975. 836.

Obscuratio gloriæ divinæ, 165. 166.

Obsides, 1151. 1152.

Obtentus, 349.

Obtestatio, 374.

Obtrectator, 150.

Occupatio, 210. 212. & seqq. hereditatis, 934. territorii, 1127. 1136. bellica, 1204. 1211.

Odium, 155.

Oeconomia, conjugum, 866.

Offensa, *offensio*, 154. 157.

Officia, 57. 103. erga alios, 57. 59. 73. erga Deum, 57. 160. 177. erga mortuos, 822. erga posteros, 832. erga seipsum, 57. 103. erga se & alios eadem, 133. humanitatis, 61. 73. 79. humanitati debita, 869. in domo exercenda, 971. famuli, 961. gentium 1088. 1123. generale gentium erga se invicem, 1108. conjugum mutua, 869. liberorum erga parentes, 894. 911. parentum erga liberos, 890. & seqq. 911. mutua inter rectorem civitatis & subditos, 1024. 1085. servis debita, 952.

Officium publicum, 1060.

Olla fortunæ, 674. 1021.

Onera matrimonii, 868. onus promissioni adjectum, 409. 435. Reipubl. ordinaria, extraordinaria, 1037. 1057. 1114. rei feudalis, 743. in usufructu obvia, 717.

Opera eadem pluribus locata, 630. operæ serviles, 953. usufructuarii, 717. operarum communicatio, 327.

Operationes bellicæ, 1183. 1191.

Oppignoratio, 697. 698. 700. 701. bonorum gentis pro debitis civitatis, 1162. bonorum mariti pro dote uxo-

Digitized by Google

uxoris, 913. bonorum ſponſoris, 1156. tutoris pupillo facta, 904. domaniorum, 1040. inter gentes, 1150. naturalis, 705. neceſſaris, 792. rei alienæ, 700. rerum univerſitatis, 1129.

Optimates, 992.
Opulentus, 486.
Oratio, 175.
Organa corporis humani ſenſoria externa, interna, motoria, vitalia, 112. 141.
Ornamentum, 117.
Orphanotrophia, 1022.
Ortus civitatis, 972. imperii, 838.

P.

Pactiones, 438. gentium, 1141. de redimendis captivis, 1194.
Pactum, 438. 816. 817. pacta donationi, 734. 478. emtioni venditioni, 605. 734. locationi conductioni adjecta, 628. relocationi adjecta, 631. ex intervallo adjecta, 608. quatenus legi aſſimilatur, 836. expreſſum, tacitum, 439. temporarium, æternum, 440. juratum, 446. antichreſticum inter gentes, 1150. commerciorum, 1110. 1111. pacta dotalia, 913. guarantigiatum, 1149. cum invaſore regni, 1084. 1220. liberatorium, 755. de non petendo, 755. de redimendo, 612. reſolutivum ex nunc & ex tunc, 610. de retrahendo, 611. de retrovendendo, ſ. retrovenditionis, 612. in ſcripturam redactum, 445. ſucceſſorium, 942.

Pæderaſtia, 854.
Parere, 835.
Parentes, 880. parentes in liberis punire, 1053. parentum jus in liberos, 887.
Pars metallica, 683.
Partes imperii potentiales, 983. ſubjectivæ, 1010.
Partium ſtudioſus, partialis, 768.
Paterfamilias, 964. 969.
Patria, 1105.
Patrimonium, amplum, tenue, 207. 208. quomodo æſtimandum, 503. dilapidare, 208.
Paupertas, 487. 504. 513.
Pax, 99. 1217. 1227. 1228. 1229. pacis factio, 1220. & ſeqq.
Peccatum, commiſſionis, omiſſionis, 58.
Pecudes ferreæ, 638.
Peculium ſervi, 954.

Pecunia,

Digitized by Google

Pecunia, 494. 501. 507. & seqq. 527. 740. allodialis, feudalis, 740. fœnebris, 650. pecuniæ mutuum, 533. 535. 536. nautica, quasi nautica, trajectitia, quasi trajectitia, 680. numerata, 503. subsidiaria, 1179. usuraria, 650.
Pejeratio, 371. 376.
Pellex, *Pellicatus*, 860.
Pensio, 620.
Perceptio fructuum inchoata, consummata, 224.
Percussores in bello, 1209.
Perduellio, 1082.
Peregrini, 974. in civitatem recipiendi, 1020. in alieno territorio commorantes, 1125. 1131. 1132. 1137. delinquentes, 1132. tempore publicationis belli in eo versantes, 1197.
Perfectio in genere, 9. accidentalis, essentialis, 11. alterius, 140. animæ, 106. hominis, 112. intellectus, 108. voluntatis & noluntatis, 109. corporis, 112. gentis, 1094. 1095. status gentis, 1094. societatis, 851.
Perfidia, 390.
Periculum debiti oblati, 753. fructuum in feudo, 742. in re commodata, item deposita remittenda, 547. rei emtæ, 613. 614. 615. in mandato, 562. 567. in socida, 838. vitæ, 131.
Perjurium, 371.
Permutatio, 582. & seqq. rei alienæ, 585.
Persona certa, 325. mora, lis, 96. 850.
Personale, 400.
Pictura, 239.
Pietas, 167. rectoris civitatis, 1077.
Pignus, 897. conventionale 704. 705. pignoris capio 792. pignoris solutio, 707.
Plagium, 1175. 1177.
Plantatio, 238.
Plumbatura, 236.
Pœna, 93. ejus condonatio, 157. emendatrix, exemplaris, 93. legibus civilibus addita, 1043. 1048. 1049. promissioni adjecta, 410. 758. 809. in genere, 1048. capitalis, 1048. parentum, liberorum, conjugum ob facta mutua, 873. 1053.
Pœnitentia in emtione venditione, 606. 607. promissis, 427. in tractatibus, 769.
Pollicitatio, *pollicitator*, 382. 385. 389. 390.
Polygamia, 857. successiva, 871.
Ponderatio votorum, 843.

Populus, 974.
Portus, 1116.
Poſſeſſio, 200. 320. 448. 291. 791. abſentis, 292. amiſſa, 205. clandeſtina, furtiva, violenta, 290. immemorialis, 1139. juſta, injuſta, 456. rerum mobilium & incorporalium, 293. titulata, 295. poſſeſſionis defenſio, 289.

Poſſeſſor, 200. bonæ & malæ fidei, 201. 230. 272. & ſeqq. rei alienæ, 229.
Poſteri, 832.
Poſthumus, 931.
Poſtliminium, 1214. 1216.
Poteſtas, 833. civilis, 979. 1078. dominica, 947. 951. 955. eminens, 1065. legislatoria in ſocietate, 846. in Rep. 1043. maritalis, 870. patria, 888. 910. 911. ſumma, minor, 1140. in poteſtate noſtra eſſe, 60. 200.
Præcedentia, 75. civilis, 1041. 1061. gentium, 1089. 1119. ſociorum, 840.
Præcipitantia in agendo, 21.
Præda, 1202.
Prædium, urbanum, ruſticum, dominans, ſerviens, 709.
Prædo, 263. 267. 268. 269. 1189. 1235.
Præfecti militum, 1178.
Prælegata, 938.
Præmium certantibus propoſitum, 675. inventionis, 285.
Prænumeratio mercedis, pecuniæ, 694.
Præponens, 662.
Prærogativa, 71. gentium 1089. 1119. ſocii, 839.

Præſcriptio, 451. 452. 463. 464. 1100. 1101. inter gentes, 1139. juris commerciorum, 1101. juris meræ facultatis, 1100.
Præſentans in cambio, 656.

Præſtatio, 328. mutua, 442. tranſitoria, 441.
Præſumtio, 27. 30. 353. 781. abſoluta, conditionalis, hominis, juris & de jure, 453. conſenſus ex ſilentio, 459. derelictionis, 450. 458. 460. & ſqq. ex ſilentio gentis, 1139. in negotiis humanis, & pactis, 449. pro poſſeſſore, 455. pro protocollo, 775. in ſucceſſione regni dubia, 1008. pro teſte jurato, 778.
Præteritio collateralium, 930. liberorum in teſtamento, 931.
Prætextus, 349. 350. 359.
Precarium, 333.
Preces, 175.

Digitized by Google

Pretium rerum & operarum, 493. 498. 1021. redemtionis captivorum, 1213. rei in emtione ſpei, 684. in libellario contractu, 732. rerum immobilium, 1057. rei venditæ, 600. & ſeqq. rei emtæ per lotariam attribuendæ, 673. ſchedularum in olla fortunæ, 674. æquum, 499. in commerciis, 1112. derivativum, 497. eminens, 495. 587. iniquum, 499. primitivum, 497. in ſenſu ſtrictiori, 500. taxatio nis, venditionis gratia adjectum, 659. vulgare, 493. 495.

Principium juris naturæ, 43.
Privilegiarius ſ. privilegiatus, 1047.
Privilegium, 1047. commerciorum, 1115. familiæ, 1047. immunitatis ab hoſpitio militum perſonali, 1176.
Probatio per bacilla fiſſa, 777. per inſtrumenta, 775. per juramentum, 781. per teſtes, 778. 779. dominii, 266.

Procurator, 551.
Prodigalitas, 509.
Profanatio rei ſacræ, 1025.
Prolem agnoſcere, 872.

Promiſſio, 379. 385. & ſeqq. 407. abſenti facta, 403. coram tertio, 433. ob cauſam ante debitam, 408. conditionata, 393. 398. & ſeqq. ſub certa, 395. impoſſibili, 392. 411. poteſtativa, 396. reſolutiva, 397. ſuſpenſiva, 396. turpi conditione, 391. ſub pluribus conditionibus, 399. in diem, 393. 395. 398. per epiſtolam, 428. 431. errantis, 405. ſub facto turpi tertii, 394. hoſtibus rebellibus, tumultuantibus facta, 1235. mere liberalis, 425. per miniſtrum, 429. & ſeqq. oneroſa, 425. perſonalis, 400. pluribus conjunctim facta, 423. pœnalis, 410. pura, 393. 398. realis, 401. rei alienæ, 412. ejusdem rei bis facta, 421. rei futuræ, 420. vi vel metu extorta, 406. vires noſtras tranſcendens, 411.

Promiſſor, 379. 405. 416. quid, ſi promiſſione invalida ſtare velit, 436.
Promiſſum pœnale, 410. ſervare promiſſum, 388. latroni, prædoni, 1235.
Promulgatio legis, 67.
Propagatio finium imperii, 1136. religionis, 1122.

Digitized by Google

ſcientiarum, artium & virtutum ad poſteros, 832.
Proprietarius, *Proprietas*, 198. reſtricta, 724. 727.
Prorogatio ſocietatis, 647. termini ſolutionis, 572. 758.
Protocollum, 775.
Providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis, 896.
Ptochotrophia, 1022.
Publicatio belli, 1185. 1187. induciarum, 1211. pacis, 1231.
Pudicitia, 862.
Pugna, 787.
Pupillus, 898. pupilli jus, 905.
Pulchritudo naturalis, artificialis, 117.
Pulchrum, 117.
Punctatio, 775.
Purgatio moræ, 418. 758. reorum, 782.

Q.

Quantitas canonis emphyteutici, 726. cenſus, 733. debiti in chirographo exprimenda, 653. donationis propter nuptias, 914. dotis, 913. eleemoſynarum, 489. fœnoris nautici, 680. honorarii, 525. lagii in cambio manuali, 655. laudemii, 728. lucri & damni in ſocietate negotiatoria, 645. mercedis in aſſecuratione, 679. mercedis, 627. item pretii tacite conventi, 598. moralis, phyſica rerum, 493. 496. onerum publicorum, 1037. pœnarum, 93. 1049. redituum vitalitiorum, 682. vectigalium, 1114. uſurarum, 649.
Quaſi affinitas, 885. quaſi contractus, 686. & ſeqq. quaſi emtio, 691. quaſi feudum, 740. quaſi locatio conductio, 691. quaſi maleficium, 1030. quaſi mutuum, 691. quaſi pactum inter tutorem & pupillum, 908. quaſi poſſeſſio, 298. quaſi ſine cauſa acceptum, 695. quaſi uſus, 722. quaſi uſusfructus, 719. & ſeqq.
Quittancia, 654

R.

Rapina, 263. 267.
Ratihabitio, 29. 31. mutationis rei alienæ, 529. ejus, quod per mandatum arcanum actum, 553. pro quo ſponſor ſpopondit, 1156.
Ratio, 493.
Rationes belli juſtificæ, quaſi juſtificæ, ſuaſoriæ, 1176. ratio legum civilium, 1073.

Digitized by Google

Rationem reddere, negotii gesti, 559. administrationis tutelæ, 903.
Reatus, 153.
Rebellio, 1232.
Receptio legum peregrinarum, 1068. peregrinorum, 1020.
Rectitudo actionum, 16. 52. 53.
Rector civitatis, 982. 1076. 1077.
Rectum, 52.
Recuperatio possessionis, 289.
Recusatio juramenti, vid. *Juramentum.*
Redemtor, 620.
Redemtio captivorum, 1194. 1213. obsidum, 1152.
Reditus, annui, stati, variabiles, 505. 682. vitalitii, fructuarii, pecuniarii, 682. kuckuum, 683.
Reflexio, 108.
Refutatio feudi, 748.
Regimen, bonum, malum, 1075. regimini gentis se immiscere, 1121.
Regnum, 994. æsymneticum, 1002. electivum, 1005. 1007. herile, 997. Laconicum, 1003. legitimum, 1004. patrimoniale perfecte, imperfecte tale, 1009. successorium, 1008. si committatur, 1081.
Religio, 1024. apud gentes alias propaganda, 1122. religionis cura in civitate, 1024. diversitas inter gentes non attendenda, 1148. 1123. 1153.
Relocatio, expressa, tacita, 631.
Remissa in cambio, 656.
Remissio census, 733. debiti, 337. 766. felonæ, 747. gravaminum gentis, 1157. juramenti, vid. *Juramentum.* juris, 337. 342. mercedis, 633. pensionis, 637. pignoris, 707. promissionis tertio factæ, 433. 434.
Remittens in cambio, 656.
Remotio ab officio, 1063.
Renovatio pacti, 441. tacita, ibid. contractus emphyteutici, 727.
Renunciatio arbitrii, 771. debiti 766. evictionis præstationi, 617. juri succedendi in regno successorio, 1015. juri suo, 340. 342. libertatis naturalis in subjectione, 835. locationis, 621. mandati, tempestiva, intempestiva, 568. pacti, 441. pro nondum natis, 830. societatis, 648.
Repræsentatio populi in aristocratia, 992. in monar-

Digitized by Google

chia, 991. in regno, 994. repræſentationis jus, vid. *Jus repræſentationis.*
Repreſſaliæ, 1163. 1165. & ſeqq.
Repudiatio hereditatis, 920. 939. juris, 339. 342. juris ad nondum natos transmiſſibilis, 830. juris ſuccedendi in regno, 1015. legati, 939.

Repudium, 864 865. 871.
Res, 121. alienæ, 199. 277. 278. 448. 529. 530. 543. 585. 593. 700. amiſſæ, 220. artificiales, 181. certæ, 325. communes, 186. 1128 conjugum, 867. conſumtibiles, 523. quando quaſi inconſumtibiles, 740. corporales, 121. & ſqq. earum uſucapio, 451. derelictæ, 203. 219. domeſticæ, 866. dubiæ in uſufructu, 714. eccleſiaſticæ, 1026. an ſubſint dominio eminenti, 1065. emphyteuticæ, 725. exſtiturarum emtio, 590. feudales, 736. 743. fructuoſæ, 228. 550. fungibiles, 527. furtivæ, 264. hoſtiles, 1184 1196. & ſeqq. jactæ, 221. immobiles 211. 213. 1199. incorporales, 121. & ſeqq. 206. 214. earum uſucapio, 451. induſtriales, 121. limitari & defendi neſciæ, 303. litigioſæ, 548. 762. mobiles, 211. 212. 1198. 1204. 1222. ſe moventes, 211. 218. neceſſariæ, 121. 305. 306. nullius, 191. 209. 246. 250. 251. principales, 242. profanæ, 1025. publicæ, 1128. 1130. pure naturales, 121. raptæ, 264. ſacræ, 1025. an ſubjectae juri eminenti, 1065. an eas vaſtare liceat, quod ſuperſtitioſae videntur, 1195. ſingulorum, 191. 1128. ſteriles ſ. infructuoſae, 228. ſuae, 195. 206. univerſitatis, 1128. 1129. voluptuariae, 121. uſus inexhauſti, 302. in uſum futurum aſſervandae, 185. utiles, 121.

Rei vindicatio, 262. 448.
Reſciſſio contractus, 581. 602.
Reſervationes mentales, 355. 800.
Reſignatio, 752.
Reſpectus perſonarum, 772.
Respublica, 973. mixta, 993.

Reſtitutio, arrhae, 619. arrhae ſponſalitiae & munerum ſponſalitiorum, 865. ejus, quod datum poſt diſceſſionem a pacto, 443. fructuum, 274. & ſqq. 1224.

Digitized by Google

fruct. ex re depoſita vel ſequeſtrata fructuoſa, 550. impenſarum, 281. 283. 285. vid. *Impenſæ*. indebite ſoluti, 693. rei in genere, item in ſpecie, 515. rei alienae, 261. 530. 541. 543. & ſeqq. 593. rerum fungibilium, 527. rei mutuatæ, 528. 531. 532. 537. 538. rei ſequeſtratae, 549. 550. ſine cauſa vel quaſi accepti, 695. ſpoliati, 288. reſt. per pacem, 1222. 1225. pecuniae mutuatae, 536. ejus, quod plus acceptum in contractibus oneroſis, 581. item per expletionem juris, 793. item per repreſſalias, 1168. quod plus minusve in emtione ſolutum, 602. pretii emtione commiſſa, 609. item ob vitium rei emtae, 618.

Retentio pignoris in aliud debitum, 706. inter gentes, 1150. poſſeſſionis, 291. 293.
Reticentia, 351. 352.
Retorſio juris, 1161.
Reverentia erga Deum, 172. filialis, 894.
Revocatio commerciorum juris, 1110. delegationis, 759. domaniorum, 1040. donationis ob ingratitudinem, 476. donationis mortis. cauſa, 479. 482. donationis remuneratoriæ, 482. feudi, 748. mandati, 565. privilegii, 1047. promiſſi, 427. 428. 432. & ſeqq. teſtamenti, 927.

Reus, 773. convictus, 778. debendi, 424. promittendi, 424.
Rex, 994. electus, 1007. quomodo privatus fiat, 1081. per eum captivum pax facta, 1220.

Rogare, 551.
Ruptura induciarum, 1211. fœderis, pacis, 1230.

S.

Sævire in ſervum, 955.
Salarium pro officio publico, 1034. tutoris, 906.
Salus civitatis, 972. ſocietatis, 837. 847.
Salvus conductus, 1033.
Sanctitas fidei, fœderum, 1153. 1154. legati, 1243. 1244.
Sanctum, 1153.
Sanitas, 113. ſubditorum, 1034.
Satio, 238.
Scelera in Republ. puniendo, 1052. gentis in cauſa belli juſta, 1173.

Digitized by Google

Schrot (in moneta), 534.
Scholæ, 1024. pauperum ſ. piæ, 1022.
Scortatio, 854.
Scriptura, 239. in pactis, 445. in fidejuſſione, 578.
Sectio cadaverum, 825.
Securitas, 89. civitatis, 972.
Senatus, 999.
Sepultura, 824. 1051.
Sequeſter, 548.
Sequeſtrum, neceſſarium, voluntarium, 548. & ſqq.
Serium, 677.
Servitia feudalia, 739.
Servitutes rerum, reales, perſonales, affirmativæ, negativæ, 708. prædiorum ruſticorum ſ. prædiales, item urbanorum, 709. in feudo, 743. ſervitus altius non tollendi, aquæ educendæ, cloacæ habendæ, cloacæ immittendæ, luminum, ne luminibus officiatur, oneris ferendi, projiciendi, proſpiciendi ſ. proſpectus, ne proſpectui officiatur, ſterquilinii habendi, ſtillicidii avertendi vel recipiendi, non avertendi, tigni immittendi, 712.
Servitus, perfecta, imperfecta, 947. voluntaria, 948. coacta, 950. captivorum in bello, 1194. obſidum, 1151. ſponſorum, 1156.
Servus, 947.
Signare pecuniam, 507.
Significatus etymologicus, 799. figuratus, 809. proprius, 799. varii gradus, 802.
Silentium, vid. *Præſumtio*.
Simulatio, 349. 356. 359.
Socida, 638.
Societas, 846. & ſeqq. ſocietates quomodo ſpectandæ, 850. bonorum, omnium bonorum vel fortunarum ſ. univerſalis, generalis, particularis, 641. compoſita, 839. conjugalis, 855. 856. herilis, 960. illicita, 849. inæqualis, 839. leonina, 640. negotiatoria, 639. 640. 647. patria, 909. ſcientiarum, 1024. ſimplex, 963.
Socius, 836. ejus excluſio ex ſocietate, 853. teſtimonium in cauſa ſocii, 779. ſocii in bello, 1228. in ſocietate negotiatoria, 639. ejus excluſio e ſocietate, 648.
Sodomia, 854.
Solarium, 734.
in Solidum teneri, 422.
Solvendo eſſe, 503.
Solum, 237.

Digitized by Google

Solutio, 751. canonis emphyteutici, 726. debiti adjecto facienda, 661. debiti liquidi, 756. particularis, 751. pecuniæ, 596. pretii rei emtæ, 596. 602. 609. ſolarii, 734. indebiti, 692.
Sors, in oppoſitione ad uſuras, 643.
Sors, electrix, attributrix, diviſoria, divinatoria, 669. ejus uſus in cauſa dubia privatorum, 790. gentium, 1157. in debitis illiquidis, 767. circa vota paria, 843.
Spatium atmoſphæricum, 241. deliberandi in expletione juris, 793.
Species, 227. interitus ſpeciei, 243.
Specificatio, 226. 227. 231.
Specificatio jurata, 919.
Spes debitum iri, 396. 401. ſpes jus per nativitatem acquiſitum iri, 829. lucri & damni, 668. 678.
Spolium, 288.
Sponſa, *Sponſus*, 864.
Sponſalia, 864.
Sponſio contractus, 676. 677.
Sponſiones, 1156.
Spurius, 861.
Stagnum, 253.
Status, externus, internus, 8. moralis, naturalis, 96. originarius, adventitius, 102. popularis, 990.
Stipendium militum, 1176.
Stipes in cognatione, communis, maſculinus, fœmineus, 875.
Stolones, 240.
Stratagema, 1203.
Stuprum, 854. 872. violentum, 862. 1206.
Subditi in civitate, 996.
Subemphyteuſis, *ſubemphyteuticatio*, 731.
Subfeudum, 741. 743.
Subinfeudatio, *ſubinfeudatus*, 741.
Subjectio, liberorum, 910. gentis genti, 1102. peregrinorum, 1125. potentiæ utendi, 192. rectoris civitatis & populi mutua, 985.
Subjectus, 835.
Sublatio impenſarum, ſine detrimento rei, 282. obligationis, 749.
Sublocatio, 624.
Subſcriptio inſtrumentorum, 775. chartæ blancæ, 776. teſtamenti, 932.
Subſidia in bello, 1179.
Subſtantia feudi, 737.
Subſtitutio heredis, vel legatarii, 940.
Subvaſallus, 741.

Succeſſio in bona defuncti, 916. in bona regis privata, 1012. conjugum, 943. in feudo, 743. 745. ab inteſtato, 931. 933. liberorum, 921. 931. parentum, 922. in regno dubia, 1008. in regno patrimoniali, 1009. hereditaria, 1011. linealis, agnatica, cognatica, 1013. plures poſſibiles, 1014.

Succeſſor feudalis, 743.
Sufficientia vitæ, 972. 1021. 1022.
Suffragium, 842.
Summa pecuniæ mutuo data, 535. 536.
Summitas imperii, 981. 984. 1145.

Superficiarius, 734.
Superficies, 237.
Superfluum in genere, item reſpectu rerum, 485.

Superior in civitate, 996.
Superſtitio, 182.
Supplicatio, Deo facta, 175. ſuperiori, 1080.
Suſpenſio ab officio, 1063.
Suum, 195.
Sylvæ cæduæ, non cæduæ in uſufructu, 714.
Symbola metallica, 683.
Symmetria, 117.
Syſtema, 62.

T.

Talio, 156. in pœnis, 1049. inter gentes, 1160.

Templum, 1024. eorum cura in republica, ibid.

Termini technici, 802. eorum explicatio fidejuſſori, 578.
Terræ neutræ, 1181.
Territio, 1032.
Territorium, civitatis, 1010. gentium, 1125. pacatum tempore belli, 1196. territorii acceſſio originaria, 1127.
Teſtamentum, 927. 931. 936. 937. nuncupativum, ſcriptum, 932. in alieno territorio conditum, 1137. 1138.
Teſtimonium, 780.
Teſtis, auritus, falſus, integer, juratus, oculatus, in propria cauſa, ſuſpectus, verus, 778. 779.

Theſaurus, 223.
Timor Dei, filialis, ſervilis, 171.
Titulus, 295. juſtus, falſus, lucrativus, oneroſus, putativus, verus, 454.
Tituli civiles, 1041. 1061. Rectorum civitatis, 1119.
Tolerantia religionis, 1064.
Tortura, ſpiritualis, 1032.

Tracta-

Tractatus, 769.
Tragœdiæ, 1027.
Traditio, 320. & seqq. 518. 588. 596. 598. ad certum usum, 518. longa manu, 324. brevi manu facta, 323. symbolica, 326.
Transactio, generalis, specialis, 764. 765. 766. 767. 790. 1158.
Transgressio legis, 58.
Translatio dominii, 316. 317. 320. 329. dominii futuri, 589. dominii in contractu aestimatorio, 659. in emtorem, 597. inter socios facta, 642. in jactu missilium, 685. translatio imperii, 982. 985. 988. 997. translatio juris, 316. in nondum natos, 827. 828. translatio servitutis usus, 721.

Transmissio bonorum & juris defuncti, 819. & seqq. 917.
Transitus per alienum territorium, 312. cum copiis militaribus, 1182.
Trapezita, 655. 1036.
Trassans, in cambio, 656.
Trassatus, 656.
Trasta, in cambio, 656.
Tribuium, 1057.
Tumultus, 1234.
Turbatio communionis primaevae, 193. possessionis, 297. verbalis, realis, 297. quietis publicae, 1172. 1218.
Tutela, testamentaria, legitima, dativa, 898. 900. 908. 910. 911. 1057. cura superioris circa tutelam, 1023.
Tutor, 898. 899. 901. & seqq. administrator, educator, inspector, inferiores, superior s. honorarius, 900.

V.

Vagabundus, 1104. 1105.
Valvation der Müntz-Sorten, 534.
Valuta, 656.
Vasallus, 736.
Vastatio rerum in bello, 1195. in direptionibus, 1201.
Vectigal, 1057. mercibus imponendum, 1114.
Venditio, 587. liberorum in servitutem, 949. alii facta, quam cui promissa, 594. bis facta, ibid. rei alienae, 593. rerum alternativa, 614. rei locatae, 628. 629. rei oppignoratae, 697. & seqq. sui in servitutem, 948.
Venditor, 587. 588. 601.
Veneno hostem interficere, 1207.
Verba in pactis interpretanda, 796. & seqq. magis atten-

Digitized by Google

attendenda, 817. temeraria, 360. 367. aperta, tacita, 355. a paciſcentibus adhibenda, 798. a teſtibus, 780.

Veriloquium, 347. 350. 352.
Veritas moralis, logica, 347. eam celare, 352.
Verum, quid contra loquentem habendum, 318.
Via, 712. viarum publicarum cura, 1034.
Vicarius, 899. vicarii regni, 1005.
Victor in pugna, 788. inter certantes de præmio, 675.
Victus in pugna, 788. totaliter, 1219.
Vigilantia, patris & matrisfamilias, 968.
Vindicatio rei, 262. 448.
Vindicta, 155.
Vir bonus, 772.
Virginitas, 862.
Viricapio, vid. *Androlepſia*.
Virtus, 85. ad ejus culturam liberi perducendi, 890. ſervi, 952. ſubditi, 1024. virtutes rectoris civitatis, 1077.

Vis compulſiva, expulſiva, turbativa, 297. in bello, licita, 159. in perſonam hoſti non competens, 1206.
Vita commode ac jucunde tranſigenda, 119. vitae genus, 891. honeſta, 49. vitæ privatio inter pœnas, 1048. vitam ſalvam in proelio paciſcentes, 1192.
Vitium, 8. ab eo liberi, 890. ſervi, 952. ſubditi avocandi, 1024. vitia fœda in republica punienda, 1052. rei emtae, 618. locatae, 637.
Vituperium, 146.
Univerſitas, 197.
Voluntatis determinatio generalis, 164. voluntatis ab inteſtato defuncti praeſumtio, 933.
Voluptas innocua, 118. tranſitoria, 120.

Votum affirmativum, negativum, 842. deciſivum, 843. vota conſentientia, diverſa, unanimia, majora, minora, paria, 842. meliora, 843. abſentium, 844. votorum inæqualitas naturalis, 845.
Uſuarius, 721.
Uſucapio, 451. 463. 464. inter gentes, 1139.
Uſufructuarius, 713.
Uſurae, 649. mordentes, 649. ordinariae in contractibus trajectitiis, 680.
Uſuraria pravitas, 648. a republica arcenda, 1021.
Uſusfructus, 713. & ſeqq.

Digitized by Google

Usus dominii, 202. imperii rectus, 1078. juris sui, 66. juris donandi, 477. usus loquendi communis, 346. usus profanus, sacer, 1025. usus rei, 721. sibi innoxius, 310. usus rerum necessarius, 183. communis in communione primaeva, 187. 188. proprius in communione primaeva, 192. in extrema necessitate, dominiis introductis, 305. 306. 307. rei depositae, 539. rei locatae, 622. rei locatae domino necessarius, 628. 629. rei publicae, 1130. rei universitatis, 1129. pignoris, 702. praedii rusticus, urbanus, 709.

Usus (pro servitute), plenus, minus plenus, 721.

Utilitas in contractibus, 560. domini in negotiorum gestione, 690. sola belli causa non est, 1171.

Vulgo quaesiti liberi, 861.

Uxor, 858.

FINIS INDICIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google